

EMLÉKKÖNYV

FŐTISZTELETŰ ÉS MÉLTÓSÁGOS

DR. ANTAL GÉZA

DUNÁNTÚLI REFORMÁTUS PÜSPÖK URNAK

A BELSŐSOMOGYI EGYHÁZMEGYÉBEN

1926. ÉVI ÁPRILIS HÓ 11-TŐL 15-IG

ÉS 1927. ÉVI MÁJUS HÓ 15-TŐL 31-IG TARTOTT

EGYHÁZLÁTOGATÁSÁRÓL

SZERKESZTETTE:

NEMESDÉDI SZABÓ BÁLINT

HETESI LELKÉSZ,

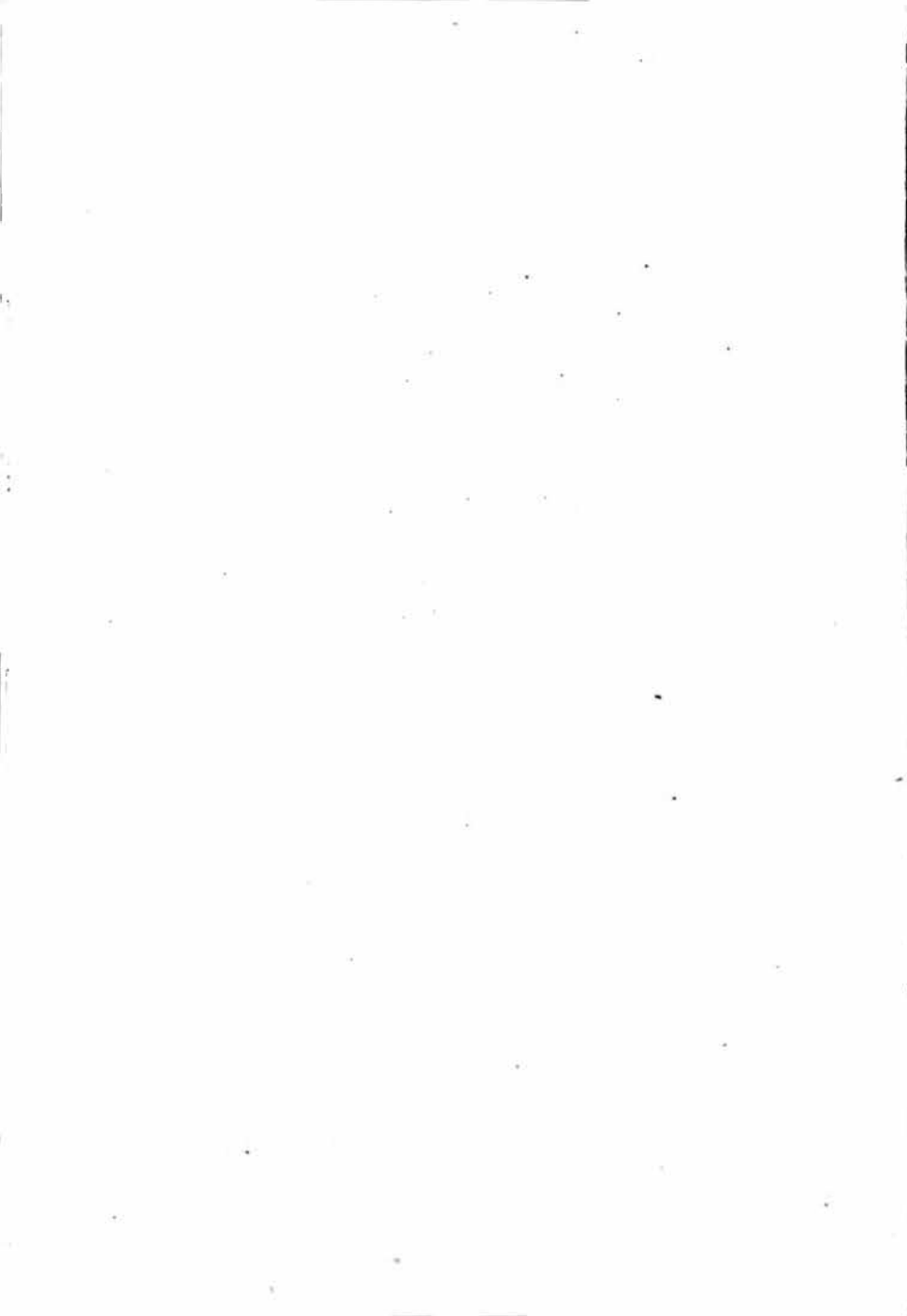
EGYHÁZMEGYEI FŐJEGYZŐ S TANÜGYI ELNÖK



PÁPA

NYOMATOTT A FŐISKOLAI KÖNYVNYOMDA BETŰVEL

1929



ELŐSZÓ.

A belsősomogyi református egyházmegye életének, történetének legközelebbi félszázadához két oly magasan kiemelkedő, jelentőségét, jövőre való kihatását tekintve valósággal korszakalkotónak mondható esemény emléke fűződik, mely örökre felejthetetlen marad az itt élő református hivek előtt s fénye, világa ott fog ragyogni a késő nemzedék, a fiak és unokák lelkében is.

Az egyik, időrendben első ilyen esemény volt néhai b. e. Antal Gábor püspök úrnak a múlt század végén, az 1898. évben egyházmegyénkben történt látogatása; a másik egyházkerületünk ez idő szerinti, köztisztelőben és szeretetben álló tudós püspökének, dr. Antal Géza úrnak az 1926. és 1927. években végzett főpásztori egyházlátogató körutja.

Hogy mily rendkívül áldásos hatásai, következményei vannak az ilyen főpásztori látogatásoknak a hivek vallás-erkölcsi életére, a hit erősítésére, a református öntudat emelésére, az egyházhoz való ragaszkodás és az áldozatkészség fokozására: azt úgy hiszem, nem szükség bővebben fejtegetnem.

Beszédesebben szólnak arról minden emberi szónál azok a szemek, melyek egy-egy ilyen generális vizitáció alkalmával melegebben gyulnak ki, élénkebben ragyognak, mert látásokat látnak az elhangzott főpásztori beszédek nyomán; meglátják sokat szenvedett református Sionunk küzdelmes múltját, kötelességteljesítésre s áldozatkész-

ségre serkentő jelenét s a jövőt, melynek alakulása Isten segedelme mellett tőlünk függ elsősorban; beszédesebben szólnak minden emberi szónál azok a szívek, melyekben hit, remény, szeretet fakad a beszédek hatása alatt s a lelkek, melyek egy egész életre való tanulságot, okulást merítenek ilyen alkalmakkor s amelyekben egész életen át ott rezeg az akkori élmények, benyomások emléke és hatása.

Tekintve ezeknek a főpásztori beszédeknek, intelmeknek rendkívüli jelentőségét és fontosságát, egészen indokoltnak, természetesnek találhatjuk az óhajt s a nyomába lépő elhatározást, mely ezen beszédeknek megörökítésére irányul, hogy így azok egyfelől a jelen nemzedék számára hiterősítő, tettekre serkentő, eszméltető olvasmányul s lelki táplálécul szolgáljanak, másfelől az utókor, a későbbi generáció is tanulmányozhassa majdan azokat, mint egyházmegyénk s általában református egyházunk történetének beszédes dokumentumait.

Ennek a közóhajnak eredménye volt az 1899. évben megjelent — ma már kevés példányban meglévő — Emlékkönyv — b. e. Antal Gábor püspök úrnak az 1898. évben tartott egyházlátogatásáról, Nagy Lajos lábodi lelkésznek, az egyházmegye akkori főjegyzőjének, később nagyérdemű esperesének szerkesztésében. Ez az emlékkönyv annak idején — felölelve magába nemcsak az egyházlátogatáson elhangzott beszédek s magának az egész püspöklátogatásnak szemléletes leírását, hanem az egyes egyházak történetét is — valósággal eseményszámba ment s dicséretes példaadás volt a tekintetben, hogy az egyes egyházmegyék s egyházak története a feledékenység homályától megmentessék s a régi porlepte irások és okmányok alapján az utókor számára megörökíttessék.

Ugyanezen óhaj, közkíváncsi és elhatározás eredménye az az Emlékkönyv is, amelyet itt vesz az olvasó

s mely főtitiszteletű dr. Antal Géza úrnak, a dunántúli református egyházkerület jelenlegi püspökének az 1926/27. években végzett egyházlátogatásának megörökítése Szabó Bálint egyházmegyei főjegyző úr szerkesztésében és összeállításában, aki az egyes egyházak, valamint az egyházmegye története összeállításánál önálló kutatásokat is végezve, dicséretes buzgósággal, rendkívüli szorgalommal, eredményesen oldotta meg feladatát s akit ezért a legnagyobb elismerés és köszönet illet meg.

Adja a kegyelem Istene, hogy ez az Emlékkönyv érhesse el kívánt célját!

Az élő szó megragadó, lelkeket rabul ejtő erejével annak idején elhangzott beszédek most nyomtatásban olvasva, állandósítsák és rögzítsék meg a nyomukban keletkezett hatást s fakasszanak református egyházunk sorvadó életfáján hitélet virágait, a virágokból nemes, értékes gyümölcsöket: az áldozatkész egyházszeretetet és soha ki nem alvó buzgóság tettekben megnyilatkozó életét!

Egyházaink küzdelmes történetének tanulmányozása közben pedig gerjedjen lángra hiveink lelkében az ösöktől öröklött szent örökségnek: református Sionunknak szerelme s a hithű, sokszor mártiromságot szenvedett elődök nemes példája szóljon szívünkhöz, lelkünkhöz hathatósan, hogy hitvány földi előnyökért meg ne tagadjuk, el ne áruljuk egyházunkat, de érette készek legyünk mindent, ha kell: vért és életet is áldozni s Istennek és az ő szent fiának szerelmétől el ne szakasszon bennünket soha semmi, sem magasság, sem mélység, sem jelenvalók, sem következendők, sem élet, sem halál!

Egyedül Istené a dicsőség, ki munkánkban megsegített!

Erdősokonya, 1928 augusztus 17.

Halka Sándor
esperes.

Előkészületek.

III/1926. szám.

1. Esperesi körlevél.

Nagytiszteletű Lelkész Úr!

Tekintetes Tanító Úr!

Igen tisztelt Presbiterium!

Örömmel hozom b. tudomásukra, amit egyébként kerületünk hivatalos lapja s legutóbbi körlevelem is röviden jelzett, hogy főtiszteletű s méltóságos Püspök úr mult évi egyházmegyei közgyűlésünk alkalmával tett szíves ígéretéhez képest a folyó évi április 11-től május 3-ig terjedő időben meg fogja látogatni egyházmegyéink gyülekezeteit. A látogatását bejelentő s a legközelebbi vasárnapon szöszékről egész terjedelmében felolvasandó püspöki körlevelet, valamint a látogatásról felveendő, a presbiterium által előzetesen letárgyalandó s elkészítendő jegyzőkönyv ürlapját egyenesen a püspöki hivatal küldi meg az egyes gyülekezeteknek. Kérem mindezekben főtiszteletű Püspök úr utasításai értelmében eljárni.

Ami magát az egyházlátogatás mikéntjét illeti, arra nézve szemelőtt tartva az előző püspöki látogatás alkalmával tett s célszerűnek bizonyult intézkedéseket, a következőket van szerencsém részben tájékoztatásul, részben pedig utasítás gyanánt közölni:

1. Mivel egyházmegyéink nagy kiterjedése, illetve a rendelkezésre álló idő miatt Püspök úr nem örvendeztetheti meg minden egyes gyülekezetünket személyes megjelenésével: azért az egyházakat csoportosítani kellett olyképpen, hogy a központul kijelölt egyházba a hozzá közelebb eső 2—3—4 egyház behívott. Az egyházak csoportosítását s az utirány megállapítását az egyházmegyei elnökség a kerületi képviselőkből s a jegyzői kar-

ből álló bizottság közreműködésével eszközölte, — melyen a közben felmerült s feltétlenül figyelembe veendő okok folytán némi változtatást kellett tenni. A látogatás kezdő időpontja Püspök úr óhajának figyelembevételével állapított meg.

2. A mellékelten megküldött »Utrend« szerint..... egyházba folyó évi..... hó... napján..... fog a Püspök úr hivatalos kíséretével megérkezni.

3. Ezen..... i központi egyházba fent megjelölt időre..... egyháza(ka)t is behívom. A behívott egyházakból a lelkész és tanító urakon kívül úgy a presbiterium, mint az iskolaszék tagjai teljes számban tartoznak megjelenni, magukkal hozván az összes számadó könyveket, presbiteriumi jegyzőkönyvet, körleveles naplót, iktató- és postakönyvet.

4. Püspök úr a körut alkalmával, egyik központból a másikba utazván, egyes, az útrendben feltüntetett községeken át fog vonulni. E helyeken rövid időre — csupán csak a bemutatósok (s esetleg az egyházi épületek megtekintése) tartamára — meg fog állapodni. Hosszabb időzés e helyeken, a központi egyházba kellő időben való beérkezhetés végett nem lehetséges.

5. Az »Utrend«-ből minden egyház megtudhatja, hogy Püspök úr honnét, mikor indul. Ebből, a falvak egymástól való távolságát ismervén, minden egyház majdnem pontosan kiszámíthatja, hogy mikor fog az illető községen átvonulni, illetve a központi egyházba megérkezni.

6. Kérem gondoskodni (főként a központi s átvonulási helyeken) a középületek rendbehozataláról, az utcák felsepréséről (esetleg feldiszítéséről).

7. A nemzeti lobogó a toronyban vagy a lelkészlakon kitűzendő.

8. A harangok Püspök úr érkezése, úgyszintén elutazása alkalmával, valamint az átvonulási helyeken is meghuzandók.

9. Ha a község, mint ilyen, részt akar venni az ünnepélyes fogadtatásban s esetleg bandériumot is szervez: a község határszélén fogadja Püspök urat, a községi bíró, vagy egyik előljáró üdvözlő beszédével.

10. Az egyházi fogadtatás a lelkési udvaron megy végbe, hol a lelkész papi díszben, a tanító, a teljes számu presbiterium, az iskolás gyermekek, valamint a fogadtatásra megjelent közönség jelenlétében röviden üdvözli Püspök urat.

11. Megérkezés, illetve fogadtatás után kezdetét veszi az

istentisztelet, melyen Püspök úr beszédet intéz a gyülekezethez. A gyülekezeti énekkar szereplése az istentisztelet keretébe bevonható.

12. Istentisztelet után Püspök úr a nála esetleg tisztelegni óhajtó különböző testületek üdvözlését fogadja a lelkészlakon.

13. Tisztelegések után Püspök úr az iskolában — hová egy leterített hosszú asztal helyezendő megfelelő székekkel vagy padokkal — együttes presbiteri ülést tart, a püspöklátogatási kérdőpontok, illetve az azokra adott feleletek alapján. Ez alkalommal fogja megadni Püspök úr a szükséges utasításokat s tanácsokat, valamint meghallgatja az esetleges kérelmeket. Talán felesleges is hangsúlyoznom s egyben kérnem, hogy — mint általában az egész egyházlátogatás — úgy különösen a presbiteri gyűlések méltóságteljes lefolyása s úgy Püspök úr magas személyiségéhez, mint egyházaink tisztas hírnevéhez méltó menete az összes szereplők s jelenlevők részéről biztosíttassék.

14. Amelyik gyülekezetben Püspök úr egész napot tölt, ott az iskolát is meg fogja látogatni. Az iskolás gyermekek tehát e helyeken délutánra felrendelendők. Felhívom a presbiteriumokat s iskolaszékeket, hogy ez alkalommal teljes számban jelenjenek meg. A külön iskolai naplók, valamint a könyvtárak s felszerelések bemutatandók.

15. Tekintettel arra, hogy a hivatalos küldöttség Püspök úron kívül mintegy öt tagból fog állani, három fogatra (hintó) lesz szükség, köztük egy fedeles tetővel ellátott fogatra (hintó), mely Püspök urat fogja vinni. Kérem az egyházakat, hogy a fogatokról kellő időben gondoskodjanak s március 28-ig jelentsék be nálam, hogy honnét lesznek azok beszerezve, illetve ki adja azokat.

16. Úgy hiszem kísérni fogja Püspök urat az illető járás főszorgabírája is, akivel együtt az állandó kíséret hat tagból fog állani. Kérem a lelkész urakat, hogy úgy a Püspök úr és állandó kísérete, mint a tiszteletére a szomszéd egyházakból átvőők részére megfelelő, alkalmas éjjeli szállásról gondoskodni sziveskedjenek. A kocsis elhelyezéséről, a szolgálatszemélyzet s állatok ellátásáról is gondoskodni kell.

17. Az utipodgyászoknak (melyek a fogatokon nem helyezhetők el) a következő központi egyházba leendő szállítása végett a központi egyház gondnoka egy podgyászszállító kocsit kirendelése felől intézkedjék.

18. Méltóztassanak a püspöklátogatás költségeinek fedezé-

séről már most előre gondoskodni. A központba berendelt egyházak a látogatás költségeinek reájuk eső hányadát viselik.

Ezeket kívül még két körülményt óhajtok szíves figyelmükbe ajánlani:

19. A püspöklátogatás következtében az esperesi egyházlátogatás ez évben nem fog megtartatni. A szokásos egyházlátogatási kérdőívek sem bocsáttatnak ki, csupán a statisztikai adatok töltendők ki a püspöklátogatás idejére. Mivel a régi statisztikai ívek már betellettek, újakat fogok minden egyházhoz küldeni.

20. Tekintettel arra, hogy több mint három hétig távol lesznek egyházamtól: arra kérem az igen tisztelt lelkész és tanító urakat, valamint gyülekezeteink tagjait, hogy ez idő alatt se személyesen, se levélben ne forduljanak az esperesi hivatalhoz. Ha mégis valami feltétlenül elintézendő ügy adná elő magát, kérem megkeresésüket az egyes központi egyházakba, címemre küldeni s a halasztást nem tűrő ügyeket ekképp az utazás folyamán fogom elintézni. Az Utrend megmutatja, hogy melyik egyházban mikor tartózkodom.

Isten áldását kérve úgy Önökre, mint a gondjaikra bizott gyülekezetekre, azok minden egyes tagjára, kiváló tisztelettel vagyok

Erdőcsokonyán, 1926. évi március hó 1-én

kész szolgáljuk:

Halka Sándor
esperes.

2. Főpásztori körlevél.

554/1926. szám.

Dunántúli református püspöki hivatal.

Nagytiszteletű Lelkész Ur!

Mélyen tisztelt Presbiterium!

Szeretett Testvéreim az Urban!

»Kivánlak titeket látni, hogy valami lelki ajándékot közölhessek veletek a ti megerősítéseitekre, azaz, hogy együtt felbuzduljunk tinálatok egymás hite által, a tietek, meg az enyém által« (Róm. I. 11—12.). Az apostol eme szavaival köszöntelek benneteket, Szeretett Atyámfiain, hogy egyúttal tudomástokra hozzam, hogy ha az Ur irgalmasságának tetszik és élek, a folyó 1926-ik évben a husvét és áldozó csütörtök közti időszakban meglátogatom a nagytiszteletű belsősomogyi egyházmegyébe tartozó református szent gyülekezeteket.

Ezzel a látogatással személyesen kívánok meggyőződni arról, hogy a gyülekezetekben mindenek ékesen és szép renddel történnek-e és hogy a gyülekezetek hivei, mint szintén a vezetésükre hivatott lelki tanítók és presbiteriumok teljesítik-e azokat a kötelelességeket, melyeket a Szentírásban letett örök elvek alapján református anyaszentegyházunk törvényei rájuk nézve megállapítanak s hogy közös egyetértéssel, igaz hitbéli buzgósággal és kitartó igyekezettel építik-e ama templomot, amelynek szögletköve a Krisztus, s növekednek-e abban, aki fő: az Ur Jézus Krisztusban?

Egyházi törvényeink által elrendelt látogatásom megkönnyítése s az eredmények biztosítása céljából ezen levelemhez mellékelve megküldöm a gyülekezeteknek az egyházlátogatás alkalmával felveendő jegyzőkönyv mintáját két példányban, hogy így az egyházak vezetői előzetesen tájékozódva legyenek azok felől a kérdések felől, amelyekre nézve a vizsgálat alkalmából személyesen óhajtok tájékozódni s amelyekre már most kérem a feleleteket a presbiteriumoktól, időt engedvén nekik arra, hogy a jegyzőkönyvben foglalt pontokat és kérdéseket előzetes ta-

nácskozás tárgyává tehessék s a valósággal mindenben egyező feleleteiket az illető rovatokba beírassák. A Nagytiszteletű Lelkész Urakat kérem, hogy az így elkészített jegyzőkönyvek egyik példányát minél előbb, mindenesetre folyó hó 31-ig küldjék be hozzám, hogy én azokat még útra indulásom előtt áttanulmányozhassam s a gyülekezet állapota felől e jegyzőkönyvek alapján előzetes tájékozódást nyerhessek. A másik példányt a presbiterium tartsa magánál, hogy amikor az Isten engem oda vezérel, a jegyzőkönyvekben a felvett tények valóságáról meggyőződhessem s a jegyzőkönyvnek az egyház levéltára számára rendelt ott lévő másodpéldányát aláírassam.

Látogatásom célja a magam és a gyülekezet hitének nevelése, hogy épülést vehessen a gyülekezet hitéből s Istentől adott gyarló telettségemmel én is hozzájárulhassak a gyülekezet hitének építéséhez. Épen ezért nem kívánok semmi ünnepeltetést, fényes fogadtatást, hanem egyszerű szívbeli belső örömet jövetelemen a gyülekezet tagjai részéről, mint amilyen szívbeli, belső örömmel én jövők hozzájuk.

Fokozná örömet, hogy ha a gyülekezetekben az egyházi hitéletet elevennek és szilárdnak, az erkölcsöket tisztáknak találnám, ha az iskolákban a gondos tanítás és nevelés jeleit látnám, az egyház kormányzásában rendet, a vagyonkezelésben hűséget és pontosságot állapíthatnék meg. Reményilem, hogy gyülekezeteink túlnyomó részében ez lesz látogatásom alkalmából szerzendő tapasztalatom. Kérem az Igen tisztelt Presbiteriumokat, hogy e reményem megvalósítására a látogatásomig terjedő rövid idő alatt is tegyenek meg minden lehetőt.

Ha egyes gyülekezetekben olyan ügyek merülnének fel, amelyekre a jegyzőkönyv pontjai nem terjeszkednek ki, a látogatás alkalmával ezekről is tárgyalni fogunk s nagy örömmre szolgálna, ha Isten segítségével az esetleg felmerülő nehézségeket elháríthatom, ha azoknak, kik súlyos helyzetben vannak, megnyugvást és vigasztalást vihetek, a bajokkal küzdőknek atyai tanáccsal szolgálhatok, a csüggedőkbe és bátortalanokba bizalmat és bátorságot önthetek.

Fájna ugyan szívemnek, de nem haboznék egy pillanatra sem feddő szóval illetni, ha olyanok akadnának, azokat, akik hitető tanokat hirdetnek az evangélium igaz tanításán kívül, amit eddig tanultunk, amihez apáink üldöztetésük idején is tántoríthatatlanul ragaszkodtak. Az ilyeneket igyekezni fogok felvilágosí-

tani, meggyőzni és hitető beszédüket, amelyekből családi, egyházi és magyar nemzeti életünkre csak veszély és romlás származhatik, Isten igaz igéje erejével a maguk hiábavalóságában felmutatni.

Hogy látogatásom az egyes gyülekezetekben mely napon és órában fog megtartatni, erről az egyes gyülekezetek előljáróságát az esperesi hivatal fogja külön értesíteni.

Addig is, míg az isteni gondviselés kegyelméből az én szeretett hiveimet szentől-szembe láthatom és üdvözölhetem, az egész szent gyülekezetre, annak nagyjaira és kicsinyeire Isten szent áldását kérve vagyok

Komáromban, 1926 március 1-én

a Nagytiszteletű Lelkész Úrnak

a Mélyen tisztelt Presbiteriumnak

szerető testvérük az Urban:

Dr. Antal Géza

püspök.

A mellékelt a) Utrend Püspök úr öméltóságának megbetegedése következtében csak a nagybajomi egyház meglátogatásáig valósulhatott meg. A főpásztori látogatás a következő évben folytatódott tovább az ugyancsak mellékelt b) Utrend szerint.

3a. A b.-somogyi egyházmegye területén 1926. évi április 11-től május 3-ig végzendő püspöki egyházlátogatás utrendje.

Hó és nap	Heti napok	Keresztül vonulás	Központ	Berendelt egyházak	Indulás a következő helyre
Április 11	Vasárnap	—	Nagykanizsa	Galambok, Keszthely	Vonattal délután Csurgóra
12	Hétfő d. e. „ d. u.	—	Csurgó Alsók	Nagymarton Szentá, Udvarhely	D. u. 3 órakor Alsókba Este 7 ó. vissza Csurgóra, szállás Csurgóról 13-án reggel 8 ó. Inkére
13	Kedd	—	Inke	Nemesdéd	14-én reggel 8 órakor Bőhönyére
14	Szerda	—	Bőhönye	Alsósegesd, Nemeskislud	15-én „ 8 „ Nagybajomba
15	Csütörtök	—	Nagybajom	—	16-án „ 8 „ Kisbajomba
16	Péntek	—	Kisbajom	Nagykorpád, Szabás Beleg, Kutas	D. u. 5 órakor Kutason szállásra, onnét 17-én reggel 8 ó. S.-szobra
17	Szombat	Beleg, Ötvöskőnyi	Somogyszob	Balhas Ötvöskőnyi, Lábod, Hosszúfalu	D. u. 4 órakor Nagyatádra, onnét 18-án reggel 7 ó. E.-csokonyára
18	Vasárnap	Lábod, Hosszúfalu Görgeteg, Visonta	Erdőcsokonya	Görgeteg, Rszentkirály, Svisonta, Rinyaujak, Komlósd, Rinyaujnép	19-én reggel 8 órakor Kálmáncsára
19	Hétfő	—	Kálmáncsa	Homokszentgyörgy, Istvádi	20-án „ 8 „ Darányba
20	Kedd	Istvádi	Darány	Kastélyosdombó, Drávacár- dony, Zádor, Szőrény	21-én „ 8 „ Nagydobszára
21	Szerda	—	Nagydobsza	Kisdobsza, Merenye	22-én „ 8 „ Bűrösre
22	Csütörtök	Gyöngyösmellék	Bűrös	Magyarujfalu, Gyöngyösmellék	23-án „ 8 „ Hobolba
23	Péntek	—	Hobol	Pettend, Nemeske, Kistamási	D. u. 3 órakor Szigetvárra onnét 24-én reggel 8 ó. Patára
24	Szombat	—	Pata	Basal, Molvány, Tótszentgyörgy	25-én reggel 8 órakor S.-Hatvanba
25	Vasárnap	—	Somogyhatvan	Somogyviszló, Csértő V.-béc, Magyarlad	26-án „ 8 „ Kadarkutra
26	Hétfő	Magyarlad, Hencse	Kadarkut	Hedrehely Alsóvisnye, Hencse	27-én „ 8 „ Csökölybe
27	Kedd	Rinyakovácsi	Csököly	Jákó, Gige, Rinyakovácsi	28-án „ 8 „ Kisasszondra
28	Szerda	Gige	Kisasszond	Kiskorpád, Kaposszent- benedek, Szomajom	29-én „ 8 „ Kaposmérőbe
29	Csütörtök	Kiskorpád Szomajom	Kaposmérő	Szena, Zselickisfalud, Sz.-szentmárton, Pacca	30-án „ 8 „ Hetesre
30	Péntek	—	Hetes	Mezőcsokonya	Május 1-én reggel 8 órakor Somogyaszalóba
Május 1	Szombat	—	Somogyaszaló	Magyaratád, Orci	2-án reggel 8 órakor Somogyjádra
2	Vasárnap	Magyaregres	Somogyjád	Edde, Magyaregres	3-án reggeli vonattal Kaposvárra
3	Hétfő	—	Kaposvár	—	

Erdőcsokonyán, 1926. évi március hó 1.

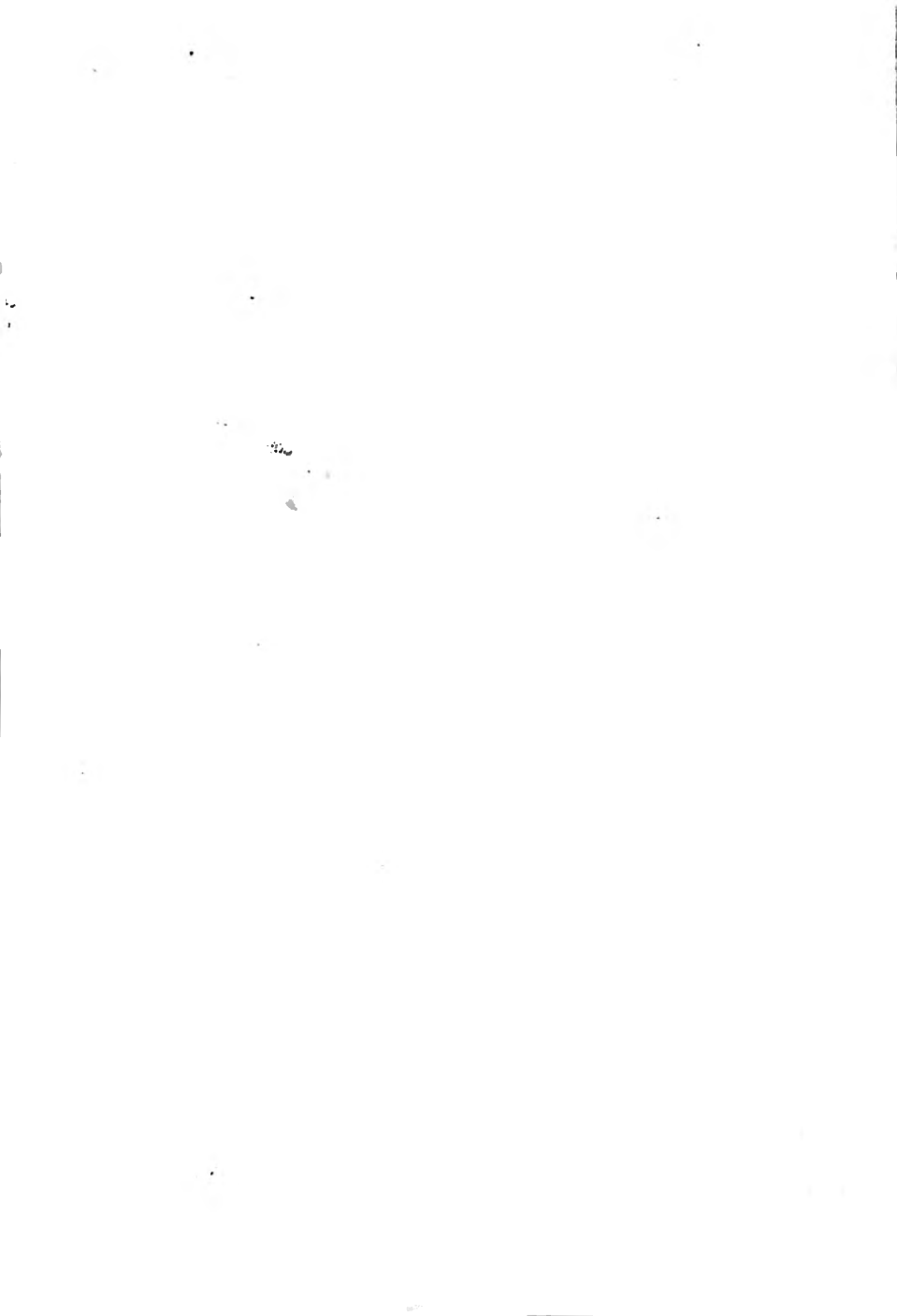
Halka Sándor
esperes.

3b. A b.-somogyi egyházmegye területén 1927. évi május 15-től május 31-ig végzendő püspöki egyházlátogatás utrendje.

Hó és nap	Heti napok	Keresztül vonulás	Központ	Berendelt egyházak	Indulás a következő helyre
Május 15	Vasárnap	—	<i>Somogyiszob</i>	Bolhás, Ötvöskőny, Lábod, R.-Hosszúfalu	
16	Hétfő	—	<i>Nagykorpád</i>	Beleg, Kutas, Kisbajom, Szabás	17-én reggel 7 ó. Erdőcsokonyára
17	Kedd	Lábod, Hosszúfalu, Görgeteg, Visonta	<i>Erdőcsokonya</i>	Görgeteg, Rszentkirály, Svisonta, Rinyaujlak, Komlósd, Rinyaujnép	18-án „ 8 órakor Kálmáncsára
18	Szerda	—	<i>Kálmáncsa</i>	Homokszentgyörgy, Istvándi	19-én „ 8 „ Darányba
19	Csütörtök	Istvándi	<i>Darány</i>	Kastélyosdombó, Dráva-gárdony, Zádor, Szörény	20-án „ 8 „ Nagydobszára
20	Péntek	—	<i>Nagydobsza</i>	Kisdobsza, Merenye	21-én „ 8 „ Bűrösre
21	Szombat	Gyöngyösmellék	<i>Bűrös</i>	Magyarujfalu, Gyöngyösmellék	22-én „ 8 „ Hobolba
22	Vasárnap	—	<i>Hobol</i>	Pettend, Nemeske, Kistamási	D. u. 3 órakor <i>Szigetvárra</i> onnét 23-án reggel 8 órakor Patára
23	Hétfő	—	<i>Pata</i>	Basal, Molvány, Tótszentgyörgy	24-én reggel 8 órakor S.-Hatvanba
24	Kedd	—	<i>Somogyhatvan</i>	Somogyviszló, Csértő, V.-béc, Magyarlad	25-én „ 8 „ Kadarkútra
25	Szerda	Magyarlad, Hencse	<i>Kadarkut</i>	Hedrehely, Alsóvisnye, Hencse	26-án „ 8 „ Csökölybe
26	Csütörtök	Rinyakovácsi	<i>Csököly</i>	Jákó, Gige, Rinyakovácsi	27-én „ 8 „ Kisasszondra
27	Péntek	Gige	<i>Kisasszond</i>	Kiskorpád, Kaposszent-benedek, Szomajom	28-án „ 8 „ Kaposmérőbe
28	Szombat	Kiskorpád, Szomajom	<i>Kaposmérő</i>	Szenna, Zselickislalud, Sz.-sztmárton, Pacca	29-én „ 8 „ Hetesre
29	Vasárnap	—	<i>Hetes</i>	M.-egres, Mezőcsokonya	30-án „ 8 „ S.-aszalóba
30	Hétfő	M.-Egres	<i>Somogyaszaló</i>	Magyaratád, Orci	31-én „ 8 „ Kaposvárra
31	Kedd	—	<i>Kaposvár</i>	—	

Erdőcsokonyán, 1927. évi április hó 10.

Halka Sándor
esperes.





HALKA SÁNDOR

erdősokenyai lelkész,

a belsősomogyi ref. egyházmegye esperese.



DERCSIKAI HUSZÁR ALADÁR

felsőlázi tag,

a belsősomogyi ref. egyházmegye gondnoka.



SZABÓ BÁLINT

hetesi lelkész,

a belsősomogyi ref. egyházmegye c. főjegyzője.



NÉMETH KÁROLY

keszthelyi lelkész,

a belsősomogyi ref. egyházmegye c. aljegyzője.

Egyházak meglátogatása.

1. Nagykanizsa, Galambok, Keszthely.

Dr. Antal Géza püspök úr április 10-én d. u. 1 óra 20 perckor érkezett gyorsvonattal Nagykanizsára dr. Huszár Aladár egyházmegyei gondnok, Halka Sándor esperes, Szabó Bálint hetesi lelkész, egyházmegyei főjegyző és B. Major János orci lelkész kíséretében. A nagykanizsai presbitérium kiküldöttei, névszerint dr. Eöri Szabó Jenő törvényszéki elnök, dr. Sipos Zsigmond rendőrtanácsos, dr. Tholway Zsigmond postafelügyelő, postafőnök és Szintay Jenő máv. segédtiszt Fonyódig Püspök úr elé utaztak és ott üdvözölték az egyházkerület főpásztorát. A nagykanizsai pályaudvaron nagyszámu előkelő közönség jelent meg Püspök úr fogadására, kiknek sorában a járás nevében Gyömörey István főszolgabíró, a város nevében dr. Sabján Gyula polgármester, a ref. egyház részéről dr. Vas Zoltán gondnok, az ág. hitv. ev. egyház nevében Horváth Olivér ev. lelkész üdvözölték dr. Antal Géza püspök urat.

Hosszú és díszes kocsisor vitte ezután Püspök urat és kíséretét a közönség élénk ovációi közben a diadalkapuvál és lobogókkal feldíszített útvonalon át a ref. imaház elé, hol Püspök úr Kádár Lajos ref. lelkész és Petrik Dezsőné, a ref. nőegyesület elnökének üdvözlétét fogadta, majd az egybesereglett hívők élén az imaházba vonulva imát mondott és áldását adta a gyülekezetre.

A nagykanizsai és keszthelyi presbitérium jelenlétében a két egyház megvizsgálása még szombaton délután megtörtént, míg a szintén behívott galamboki egyház megvizsgálása vasárnap reggelre maradt.

A küldöttségek a lelkészlakban keresték fel és üdvözölték Püspök urat a következő sorrendben: A városi képviselőtestület dr. Sabján Gyula polgármester, az evangélikus egyház Horváth Olivér lelkész, az ev. nőegyesület dr. Krátky Istvánné, az izr. hit-

köztség dr. Winkler Ernő főrabbi, a nagykanizsai tisztviselők Fischer József törvénytudó tanácselnök, a József kir. herceg szanatórium-egyesület fiókja Kövesdi Boér Gusztávné alelnöknő, a keszthelyi ref. egyház presbiteriuma Csontos Béla lelkész vezetésével.

Délután Püspök úr látogatásokat tett, majd este 6 órakor megjelent a városháza dísztermében, ahol a ref. egyházköztség kultur-estélyt rendezett a következő sorrenddel: 1. Magyar Hiszekegy. Énekelte a Nagykanizsai Ipartestületi Dalárda. 2. Keztyüs Lajosné Balogh Margit: saját vallásos verseiből szavalt. 3. A legnagyobb magyarról, Széchenyi István grófról előadást tartott dr. Antal Géza püspök. 4. Haydn vonósnégyes. Op. 3. (G-dur.) Hoffrichter Emma, Labor Mariska, Freyslinger Gusztáv és dr. Strém Sándor. 5. Berzsenyi Dániel: Fohászkodás. Szavalta Dezső László debreceni teológus. 6. Révfy Géza: Bús magyarok imádsága. Énekelte a Nagykanizsai Ipartestületi Dalárda. — A nagyszámu előkelő közönség percekön át lelkesen tapsolta Püspök úr előadását, melyben Széchenyit állította példaképül a nemzeti egyetértés és a hazafiúi kötelességteljesítés ajánlásával.

Este 8 órakor a Polgári Egylet helyiségében 150 terítékes bankett volt Püspök úr tiszteletére, melyen pohárköszöntőket mondtak dr. Antal Géza püspök (Horthy Miklós kormányzó), Kádár Lajos ref. lelkész, dr. Hajdu Gyula ügyvéd, Parti Lajos polgári iskolai tanár, dr. Huszár Aladár egyházmegyei gondnok, Keztyüs Lajos gazdasági akadémiai tanár, Halka Sándor esperes, Petrik Dezső az evangélikus egyház nevében és dr. Bród Tivadar izraelita hitközségi elnök.

Vasárnap, 11-én délelőtt istentisztelet volt az ág. hitv. ev. templomban, ahol Kádár Lajos ref. lelkész imádkozott, Halka Sándor esperes prédikált, dr. Antal Géza püspök Bárczay Ferenc földbirtokost, a nagykanizsai református egyház újonnan választott főgondnokát iktatta be hivatalába lelkes beszéd kíséretében, majd az új főgondnokot Kádár Lajos ref. lelkész, Horváth Olivér ev. lelkész, dr. Sabján Gyula polgármester üdvözölték, aki megindult hangon tett ígéretet családi tradícióinak hű követésére az egyház szolgálatában.

Élő kövek.

Dr. Antal Géza püspök egyházlátogató körútja alkalmából 1926 április 11-én a nagykanizsai evangélikus templomban tartott református istentiszteleten elmondotta:

Halka Sándor esperes.

Alopige: Péter 1. lev. 2. r. 5. v. Ti magatok is mint élő kövek épüljétek fel lelki házzá, szent pap-sággá, hogy lelki áldozatokkal áldozzatok, amelyek kedvesek Istennek a Jézus Krisztus által.

Ez ünnepélyes alkalommal visszaszáll lelkem a múlt időkbe, visszarepül a kegyelet s a képzelet szárnyán a boldog, szent hajdankorba. Látok egy férfiut, aki egyszer ott jár a szent földön, máskor Görögország, majd a római birodalom különböző tájain, s egymás után keresi fel az egyes városokat, falvakat, hogy ott hirdesse a Megváltó evangéliumát, Istennek örök igéjét azoknak a gyülekezeteknek, amelyek ott munkálkodtak. Megy, mert hajtja, vezérli, ösztönzi Istennek Lelke. Megy még akkor is, mikor testében ott van az emésztő betegség; megy, mert ellenállhatatlan erő üzi, hogy azokat a gyülekezeteket, amelyek az ő gondjaira bízottak, meglátogassa, hogy a gyülekezetek tagjainak, hiveinek lelkét erősítse, bátorítsa, a küzdelmek idején tanácsokkal, intelmekkel ellássa. Nem törődik magával, életével, egészségével, sőt azt mondja: én nékem az én életem sem drága, csakhogy elvégezzem örömmel az én futásomat, amelyet vettem az én Uramtól, a Jézus Krisztustól. Ez a férfiu, keresztyén gyülekezet, a nagy apostol, Pál, az apostolok között a legnagyobb.

Ott látjuk egyszer Efézusban, hogy az ottani gyülekezet hiveit megerősítse s ha találna köztük lágyemelegséget, hitetlenséget, azoknak elhagyására serkentse őket.

Majd Filadelfiában, a kicsiny, de Jézusához hű szívű gyülekezetben jelenik meg; elmegy Korinthusba, a fény és pompa, de egyszersmind a bűn és romlottság városába, hogy beledörögje, beleharsogja rettentő szózatát az emberek szívébe, hogy feleszméltesse a bűnnek mámorából és oda vezesse őket Jézushoz. Látjuk őt Tesszaloniában, Kolosszéban, a galatáknál és ott látjuk a pálya végezetén a romlottságnak, a bűnnek, a fertőnek városában, Rómában, amikor még mint láncra vert fogoly is hirdeti Jézus evangéliumát. Látjuk azután őt is, mint édes Mesterét, keresztfára feszítve meghalni bátran és dicsőn az eszméért, az igazságért, Megváltójához való szerelméért.

Elmondhatta nemesen megfutott életének végén: Ama nemes harcot megharcoltam, pályámat elvégeztem, a hitet megtartottam, végezetre eltételezt nekem az örökéletnek koronája, melyet megád amaz igaz bíró az ő kegyelméből mindazoknak, valakik őbenne igazán hisznek.

Ünneplő keresztyén gyülekezet! A kétezer esztendő távolából visszaszáll a lelkem a jelenbe, visszaszáll a mostani időkbe, amikor szintén egy férfiut látunk, aki megy a gondjaira bizott gyülekezetekbe, hogy azokat köszöntse a szeretetnek ígéjével, hogy azokat a gyülekezeteket a mostani vészes, küzdelmes időkben bátorítsa, vigasztalja és serkentse. Im azt mondja tinéktek is a tanítványok körében megjelent Mesternek szavaival: Békesség néktek! S mondhat-e szebbet, nagyobb, drágábbat a főpásztor, amidőn azt kéri számotokra Istentől, ami lelketeknek, szíveteknek legdrágább kincse? Békesség legyen hát mivelünk és kegyelem Istentől, a mi Atyánktól.

Ü. K. Gy.! Ez a világ nem olyan, mint amilyennek

a Jézus követőinek, a tanítványok seregének lennie kell; ez a világ elfordult a szent eszménytől, a Jézus szerelmétől és követésétől s mint ahogy az örvongó Sámson Gázában magára dönté a tornyot és életével fizetett tetteért; úgy a mai emberiség is, a maga bűneivel, a maga könnyelműségével örült Sámson módjára magára döntötte a világot, vakságában mindenről megfedkezve halomra döntött mindent, ami szép, ami igaz, ami nemes volt a földön. Az anyagiasság kultusza, a testnek gyönyörhajhászása, a világi örömeknek élvezése, ez volt a fő, ez a cél, amely az emberiség lelke előtt lebegett.

Nem hangzott fülébe a Mester szava: Mit használ valakinek, ha mind az egész világot megnyeri is, de kárt szenved lelkében? És mi lett az eredmény? Nem nyerte meg a világot az ember, de elvesztett mindent; elvesztette legszentebb, legdrágább javait és azután elvesztette lelkét is. Most itt áll az emberiség a multnak romjain s nem tudja, hova menjen, merre lépjen; nem tudja, mitevő legyen. Ahelyett, hogy összefogva, közös erővel, egy akarattal a romok eltakarításához fogna: gyűlölettel, mindent megemésztő haraggal, irigységgel tör egymásra, hogy tetézzé bajait, növelje a veszedelmet, és ahelyett, hogy a kivezető utat megtalálná, ott bolyong az örökös circulus vitiosusban, és nem talál oda, ahova kellene. Pedig ünneplő gyülekezet, az új életnek nem lehet más előfeltétele, mint hogy a romok felett béküljön ki az ember egymással és önmagával; nem lehet a bajnak és nyomoruságnak más orvosszere, mint amellyel Jézus köszönté feltámadása után tanítványait, mint amellyel a főpásztor jött közéték s amelyet általam intéz e szent helyről hozzátok: Békesség tinéktek!

Istennek népe, keresztyén gyülekezet! Hulljon szívünkbe drága mag gyanánt az Istennek ígéje, fogamzzék meg ott és teremje a maga kívánatos gyümölcseit, hogy

Istennek e helyen telepedett gyülekezete is első legyen azok között, akik a romok felett megkezdik egy szebb és boldogabb jövőnek építési munkáját. Ez az építési munka szép, de nem könnyű. Hogy mimódon lehetséges, megmondja nekünk Péter apostol, a felolvasott szent ígében. „Ti is mint élő kövek épüljétek fel lelki házzá, szent papsággá, hogy lelki áldozatokkal áldozzatok, amelyek kedvesek Istennek a Jézus Krisztus által.” Legyen tehát közöttünk mindenki egy-egy élő kőve a Krisztus egyházának, hiszen ez a szó: egyház, házat, hajlékot jelent, egy oly hajlékot, melynek fundamentoma nem más, mint Jézus, akin, mint alapkövön épülnek fel sorban egymás után a tanítványok, a hívők ezrei és milliói s szép rendben egybeszerkesztetvén, együtt alkotják azt a házat, melynek kebelén mi üdvöt, békességet, boldogságot találunk.

Legyetek tehát, Atyámfiak, kövek ebben a házban! De ne olyan lelketlen, élettelen kövek, amilyet a kőmíves, az építő mester belefარag és beleilleszt a hajléknak, a templomnak falába! Élő kövek legyünk mindnyájan az egyházban, nem közönyös, nem lágymeleg, nem hitetlen tagok, hiszen akkor nekünk is szól az intés, melyet az Úr üzent János által a laodiceabeli gyülekezethez, hogy: nem vagy sem hideg, sem hév; vajha hideg volnál, vagy hév-, így mivel lágymeleg vagy, sem hideg, sem hév, kivetlek téged az én számból. Legyünk élő kövek mindnyájan s azután ez a sok élő lelki kő együtt munkálkodjék, hasson, alkosson egyetértésben és békességben. Mert a sikernek előfeltétele a munka, és pedig a közös jó szellemben végzett munka. Minden intézménynek, minden közösségnek: családnak, társadalomnak, hazának és egyháznak felvirágzása, üdvössége azon mulik, azon alapszik, hogy az alkotó tagok hogyan munkálkodnak; egyetértésnek a szelleme él-e köztük, s ott van-e a lelkükben

a közös, szent eszmény? Minden választófalat ledöntve egyesüljenek a szívek ebben a közös nagy célban: virágzóvá tenni a családot, a társadalmat, a hazát és az egyházi életet. Erre a munkára kérlek benneteket a Jézus nevében. Forrjon össze mindnyájunk lelke és legyünk elsők a szent és nagy munkában itt e helyen, hogy megmutassuk másoknak is a kivezető utat azokból a bajokból, amelyek napjainkban oly nehézzé teszik az életet ránk nézve s ne lebegjen szemeink előtt soha más eszmény, mint édes Megváltónk országának építése. Legyen minden napunk erre való szent törekvés. Hogy ez az ország, a Jézus országa, minél előbb eljőjön, szálljon fel szívéből mindennap az imádság: jőjjön el, édes Atyánk, hozzánk a te országot.

Istennek népe, keresztyén gyülekezet! Ezt a világot nem tudja más megváltani, mint az a golgotai hős, aki elvérzett ott a kereszten és példát adott nekünk arra, hogy mikép kell áldozatot hozni az eszméért, az igazságért; de példát mutatott arra is, hogy a nemesen végzett, a hiven folytatott küzdelem elveszi végtére a megérdemelt jutalmat, a maga égi koronáját. Küzdjünk, harcoljunk tehát hiven a Krisztus országáért, amely nem más, mint a szeretet országa. Ezért a szent célért küszöböljünk ki magunkból mindent, ami elválaszt minket egymástól. Hiszen oly sok a munka, a tennivaló e világon, annyi a nyomor, a bűn, a fájdalom, a szenvedés, mely felkiált a földről az égbe! Ha az emberek annak az energiának, amelyet a gyűlöletre, a haragra, a bosszuállásra fordítanak, csak egy parányi részét fordítanák a szeretetnek, a békességnek munkálására, megváltoznék a világ képe, szebbé, boldogabbá lenne az élet és hamarabb eljönne hozzánk az Istennek országa, hamarabb eljönne a békességnek, a szeretetnek, az igazságnak uralma! Ennek a gyülekezetnek és mindazoknak, akik most itt

együtt vannak, ne legyen más vágya, óhajta, mint megtalálni azt az utat, amely oda vezet a megváltó Jézus lábaihoz. Munkálkodjék ennek a gyülekezetnek minden tagja ezen. Aki előljáró, járjon elől jó példával a szépnak, nemesnek, igaznak kultuszával; aki ennek a gyülekezetnek csak egyszerű köztagja, ne érezze magát kicsinynek, sőt inkább nagynek, mert ő is lelke hitével, munkájával, áldozatkészségével hozzájárul ennek az egyháznak építéséhez, mely neki üdvöt, boldogságot biztosít.

A gyülekezetnek azon tagjai, akik lényük nemessége, szivük érzékenysége, egész valójuk finomsága, gyöngédsége folytán hivatva vannak a szeretet munkáinak gyakorlására: a gyülekezet nőtagjai, ápolják továbbra is az irgalomnak, a szeretetnek munkáját, menjenek el és ahol sebeket látnak, öntsék bele az irgalom olaját, kötözzék be azokat Gileád balzsamával; ahol látnak egy hulló könnyet, szárítsák fel, ahol látnak egy árva kis gyermeket, fogják meg a kezét és mondják neki: Atyád van az égben, és ahol hallják a bűnnek, a nyomornak kiáltását, menjenek oda és emeljék fel szavukat a Jézus nevében, és dolgozzanak azon, hogy itt ebben a gyülekezetben is minél kevesebb bűn, minél kevesebb nyomoruság legyen, hogy fejlődjék ennek a gyülekezetnek az élete, menjen, haladjon előre a tisztaságnak, a jó erkölcsnek, a hitéletnek az útján, felfelé, a jó Isten közelségéhez, hogy onnét majd e gyülekezetnek minden egyes hiven munkálkodó tagja meghallja a mindent vizsgáló, mindent halló és mindenütt jelenvaló örök bírónak szavát: Jól vagyon, jó és hű szolgálaim és szolgáló leányaim vagytok!

Istenfélő keresztyén hivek! Az apostol szavait még egyszer hozzátok intézem: Ti mint élő kövek épüljétek fel mindnyájan lelki házzá, szent papsággá; ez a kedves áldozat Isten előtt. Így lesz ez a gyülekezet naggyá, így lesz, ha anyagiakban szegény is, lelkiekben gazdaggá,

mert oly kincsei lesznek, melyekkel fel nem ér a világnak minden drágasága, mert azokat a tolvajok el nem lopják, a moly és a rozsda meg nem emésztí, de örökre megmaradnak a szív elveszíthetetlen drága kincsei, ékszerei gyanánt.

Isten, kegyelem Istene, hallgasd meg az én szómat és tedd gyümölcsözővé, tedd hatékonyá az ígét, melyet most e gyülekezet tagjaihoz intéztél általam. Lelked hatalmas ereje szálljon reánk mint pünkösti tűz és szentelje meg minden egyes hivedet, és ez a Lélek tegyen mindnyájunkat alkalmassá szent dolgaidnak munkálására, anyaszentegyházadnak terjesztésére, hogy miáltalunk is, a mi hitünk, szeretetünk, hithűségünk és buzgóságunk által is napról-napra növekedjék, erősödjék és virágozzék a Te szent országod! Ámen.

Beiktató beszéd.

Bárczy Ferenc, a nagykanizsai református egyház főgondnokának beiktatása alkalmából Nagykanizsán, 1926. évi április hó 11-én az ág. hitv. ev. templomban elmondotta :

Dr. Antal Géza püspök.

Igen tisztelt Főgondnok Úr! Szeretett Testvérem az Urban!

Elhangzott e gyülekezet előtt a te Isten színe előtt ünnepélyesen letett esküd, mellyel elkötelezted magad legjobb tudásod, akaratom, lelkiismereted szerint munkálkodni ennek a református gyülekezetnek ügyeiben. Nem kételkedem, hogy ismered egyházi törvényeinknek ide vonatkozó rendelkezéseit és mindenben ezekhez a rendelkezésekhez fogod magadat tartani.

Ám, szeretett testvérem az Urban, ezek az egyházi törvények, ennek a Krisztus vére által megalapított anyaszentegyháznak évszázadok folyamán kialakult törvényei is csak akkor lehelik igazán a Krisztus szellemét, ha azok végrehajtói át vannak itatva attól a szellemtől, mely ennek az anyaszentegyháznak a megalapításában közremunkált.

Pál apostol a thessalonikabeliekhez írt I. levél utolsó részének 14-ik és következő verseiben leírja azokat a kötelességeket, melyeket a gyülekezet előljárói a gyülekezet tagjaival szemben teljesíteni tartoznak. Azt mondja: „Kérünk, atyámfiai, intsétek a rendetleneket, bátorítsátok a félelmes szívűeket, gyámolítsátok az erőtlenekeket, türelmesek legyetek mindenki iránt. Vigyázzatok, hogy senki senkinek rosszért rosszal ne fizessen; hanem mindenkor jóra törekedjeteK úgy egymás iránt, mint mindenki iránt. Mindenkor örüljeteK, szüntelen imádkozzátok. Mindenben

hálákat adjatok, mert ez az Isten akarata a Krisztus Jézus által tihozzátok. Mindent megpróbáljatok, ami jó, azt megtartsátok; mindentől, ami gonosznak látszik, őrizzetek!”

Azt mondhatnám, szeretett testvérem, hogy míg az egyházi törvények paragrafusokba foglalt rendelkezései megszabják, hogy te hivatalos eljárásodban minő eszközkhöz fordulj, addig ez, amit most az apostol leveléből felolvastam, lehelli magából a keresztyén vallásnak azt a szellemét, amelynek irányítása mellett minden dolgodban eljárnod kell. Ezekből a felolvasott igékből látod te is, és ez a szent gyülekezet, hogy a keresztyén vallás nem holmi tantételek összessége; a keresztyén vallás élet; az életben akar megbizonyosodni, és igazi keresztyén az az ember, aki azt az életet éli, amelyet Pál apostol e rövid szavakban oly mesterien rajzol.

Igenis, neked kötelességed az erőtlenekekre gondot fordítani, hogy azok megerősödjenek, kötelességed a gyengéket gyámolítani, hogy erőhöz kapjanak, kötelességed gondoskodni, hogy a gyülekezetben meghasonlás ne legyen, senki rosszért rosszal ne fizessen, kötelességed odahatni, hogy a gyülekezet tagjai igazi krisztusi érzülettől áthatva viseltessenek egymás iránt és a gyülekezeten kívül álló felebarátaik iránt.

Szeretett testvérem az Úrban, ezelőtt mintegy fél évszázaddal egy német tudós boncolva a keresztyén egyháznak két évezreden át kialakult dogmáit, felveti a kérdést, vajjon ha ezeket összehasonlítjuk a természettudomány mai álláspontjával és megállapításaival, akkor keresztyéneknek nevezhetjük-e *még* magunkat? Én ezzel szemben hivatkozva azokra az igékre, amelyeket felolvastam, felvethetem azt a kérdést, vajjon keresztyének vagyunk-e *már*? Vajjon a kétezer esztendő alatt, amely a keresztyén egyház megalapítása óta eltelt, az egyház névleges tagjai teljesítették-e magának az Üdvözítőnek

azt a parancsát, amelytől függővé tette, hogy az Ő tanítványainak ismerjék el őket: „Arról ismerik meg az emberek mindnyájan, hogy az én követőim vagytok, ha egymást szeretitek?” A sok visszavonás, gyűlölség, háborúság, a vérontás tüztengere nem azt tanítja-e, hogy *még* nem vagyunk keresztyének?

Igen, testvérem, akit most ennek a gyülekezetnek a bizalma arra hívott el, hogy az előjáróknak is vezetője légy, hogy ennek a gyülekezetnek a gondját magadra vállald, és ügyei intézésében lelkiismereted szavára hallgatva mindent megtégy, amivel ezt a krisztusi szellemben előbbre viheted: neked is kötelességed ebben az irányban haladni, amelyet Pál apostol megjelöl, a keresztyéniséget életté tenni az egyes gyülekezeti tagokban, mert csak akkor alakulhat ki az igazi Krisztus országa, melynek eljövételéért naponként imádkozunk.

Vannak ennek a gyülekezetnek természetsszerűleg anyagi érdekei és gondjai. Te ezeknek az érdekeknek és gondoknak az istápolására is elhivatál. Végül is mindnyájan a föld porából teremtetünk, magunk is testből és lélekből állunk, a testnek is meg vannak a maga szükségei, és épúgy az egyes alakulatoknak meg vannak a maguk földi szükségletei, amelyeknek kielégítésére törekednünk kell. De nem szabad soha felednünk, hogy mindaz, amivel testünk szükségait kielégítjük, amivel egy egyház anyagi érdekeit munkáljuk, kell, hogy egy magasabb elvnek, a léleknek a szolgálatában álljon, s csak egy szempont által vezettessék. Mert amint az ember, eltérőleg minden állattól, fejét fel tudja emelni az ég felé, úgy a léleknek is csak egy hazája van, amely odafönn az örökkévalóságban nyilik meg, és amely felé nekünk törekednünk kell. Mikor a nagy költő, akinek nevét abban az egyházkerületben, amelyből ide ájtottél, oly tisztelet és ragaszkodás övezte, Tompa Mihály, élete utolsó perceit

közelegni érezte, az ablakába kúszó folyondárról vesz példát és azt mondja: „Mit keresnél, mért mulatnál ön én lelkem e romoknál? Felfelé, csak felfelé!”

Nekünk is, keresztyén gyülekezet, egy kötelességünk van. Földi vándorlásunk évei rövidre vannak kímélve, ezeket a földi éveket ki kell használnunk arra, hogy amikor eljön az a pillanat, melyben a múltó földi világból átsuhan lelkünk az örökkévalóságba, úgy érezhessük, hogy ez a földi élet a Krisztus szellemében, a Krisztus parancsa szerint lefolyt élet volt, és érezzük Annak a közelgését, aki még a keresztfán is, a mellette megtérő, imádkozó latornak ezt mondta: Ma velem leszesz a paradicsomban.

Nagy és nemes feladat, szeretett szolgatársam az Úrban, amely tereád vár, és kívánom, hogy azt szived egész odaadásával, lelked egész buzgóságával teljesítsd. És hogy erre képes is légy, jertek mindnyájan, emeljük fel szívünket a Mindenhatóhoz és kérjünk áldást a nagykanizsai gyülekezet beiktatott főgondnokára.

Mindenható Isten, édes Atyánk a Jézus Krisztus által! Te rendelted azt, hogy anyaszentegyházad földi szervezetbe alakuljon és legyenek tagjai és vezetői. Őh Urunk, tudjuk, hogy ennek is meg vannak a maga tökéletlenségei, hogy igazi anyaszentegyház a te Krisztusodnak láthatatlan anyaszentegyháza, amelyben a mi Megváltónk uralkodik minden bűntől és földi korláttól mentesen. De éppen azért könyörgünk Tehozzád, Mindenható Isten, add reánk áldásodat, áraszd ki kegyelmedet erre a szent gyülekezetre, és erre a férfiúra, akit ez a szent gyülekezet a maga főgondnokává megválasztott, hogy legyen az ő munkássága ennek a gyülekezetnek érdekében való és a Te áldó kegyelmeddel teljes, és legyen minden lépése, bejövetele és kimenése áldott a Te nevedben, és szolgáljon minden munkája a Te nagy, örök, szent neved dicséretére, az Úr Jézus Krisztusért kérünk. Ámen.

Egyházak története.

Nagykanizsa.

Lelkész: Kádár Lajos sz. 1870. Nagykanizsán szolgál 1904 óta.

Tanító nincs. Az iskolák államiak. Vallást tanít a lelkész.

Főgondnok: Barczai Bárczay Ferenc somogyszentmiklósi nagybirtokos. *Gondnok:* Dr. Vass Zoltán. *Presbíterek:* Dezső Aladár, dr. Eöry Szabó Jenő, Farkas Pál, Jókuthy Béla, Kajdy Gyula, Nagy Lajos, Németh János, Simon János, Szeghalmy Bálint, Szendrei Károly, Szintay Jenő, Vitéz Szöcs Ferenc, dr. Tholway Zsigmond, dr. Sipos Zsigmond, Ütő László. *Ügyész:* Dr. Hajdu Gyula. *Jegyző:* Lázár Kornél.

Az egyház 1887-ben alakult meg Matolcsy István missziói lelkész vezetése mellett, kit már a következő esztendőben Jávorv Nándor követett. Az ő idejében mozdult meg élénkebben a gyülekezet, hogy imaházat, lelkészlakást létesíthessen. A hívek szépszámu adományai között különösen a Karczag-tesvérek tűnnek ki áldozatkészségükkkel, de szép összegekkel járulnak a gyűjtéshez az izraelita polgártársak is.

A Jávorv Nándor idejében megkezdett akció az ő eltávoztása után Seregély Dezső lelkésztsége alatt sikerrel járt, 1893-ban imaterem és lelkészlakás céljára vettek egy házat 6700 forintért, mely átalakíttatva Pap Gábor püspök közreműködésével felszenteltetett még ugyanabban az évben. Az 1910-ben eszközölt országos gyűjtésből a lelkészlakást átalakították és új imatermet építettek hozzá. 1912-ben pedig a cs. és kir. kincstártól templomtelket vásároltak a rajta levő épülettel együtt 10.780 koronáért, ez épület bérjövödelmét azóta a templom-alap javára fordítván. Az időközben befolyt adományok és az 1914-ben kapott 19.000 korona közalapi tőkeamatsegély birtokában az egyház már közel állott a templomépítés lehetőségéhez, mikor a háboru az egész alapot, mely aztán lombardkölcsonné alakítva 282.000 koronát

tett ki, elvitte hadikölcsönben. A folyton égetőbb templomhiány miatt 1926-ban újabb országos gyűjtést tett szükségessé s ez a gyűjtés jelenleg is folyamatban van.

A templomi kegyeszerek és terítők magánosok adományai-ból készültek. Az 1893-ban vett harmonium helyett 1915-ben közadakozásból új harmoniumot szereztek.

A nagy róm. kath. tengerben küzdő és különféle nemzetiségek közé ékelt, amellet messze vidékek szórványait gondozó egyháza igen fontos hivatás vár, amelyet csak saját híveinek továbbbi buzgósága és a felettes hatóságok hathatós támogatása birtokában lesz képes betölteni.

Lelkészek: Matolcsy István 1887—1888, Jávory Nándor 1888—1891, Sarkady Titusz 1891—1892, Seregély Dezső 1892—1899, 1900—1901, Murányi János 1901—1903, Kádár Lajos 1904-től a mai napig.

Keszthely.

Lelkész: Csontos Béla. Keszthelyen szolgált 1926—27-ben.

Tanító nincs. Az iskolák községiek. Vallást tanít a lelkész.

Gondnok: Kesztyüs Lajos. *Presbiterek:* Béky Tamás, Balázs Lajos, Náray Andor, Székely Gyula, Szabó Lajos, Papp Mihály, Török Kálmán, Gáspár János.

A megelőzőleg Nagykanizsa gondozása alatt álló népesebb szórvány 1919-ben alakult fiókegyházzá. A forradalmak idején Kesztyüs Lajos gazdasági akadémiai tanár és neje Balogh Margit irónő összeszedik s házukba gyűjtik a híveket s vasárnaponként istentiszteletet tartanak, lelkesítenek, buzdítanak, egyházi életet teremtenek. Püspök úr öméltósága 1925-ben hévizi nyaralása alatt kezébe veszi az egyház ügyét, anyásíttatja a gyülekezetet, melyhez még ez évben Tapolca és Sümeg fiókegyházak szerződésileg csatlakoznak. A megalakult anyaegyház 1926 február 1-én iktatja be első lelkészét, Csontos Bélát. A hívek meghatóan példás áldozatkészséggel tartják fenn gyülekezetüket s gyűjtenek templom- és parókhiaépítés céljára.

Galambok.

Lelkész: Fekete János sz. 1886. Galambokon szolgál 1916 óta.

Tanító: Györffy Lajos sz. 1895. Galambokon szolgál 1914 óta.

Gondnokok: Horgas József és Farkas István. *Presbíterek:* 1. Tóth István, Kápolna József, Borbás József, Horváth Ferenc, Kápolna Jónás, Hegyi József, Farkas György, Horváth Imre.

A legrégibb községek közé tartozik, melynek dézsmáját I. István király 1019-ben a zalavári apátságnak adományozta.

Egyháza szintén nagyon régi s a XVII. században egyik legjelentékenyebb református városunk s püspöki székhely gyanánt szereplő Kiskomárom közelében lévén, sorsa annak sorsával jobbra azonos. Kiskomárom mint végvár szerepelt ez időben s mint ilyen, háborítatlan vallásszabadságot élvezett. E korban Galambok névvel is igen gyakran találkozunk, míg a törökök kiverése után megkezdődött elkeseredett üldözések alatt a kiskomáromi templom elvétele s az ottani gyülekezet elpusztításával egyidejűleg Galambokra is nehéz idők várnak s csak hűvek rendkívüli kitartásán és hithűségén mulik, hogy amikor körülötte igen sok nagy és virágzó gyülekezetünk (Karos, Magyarád, Sávoly, Gelse stb.) megsemmisült, Galambok a hallatlan elnyomatás és zaklatás hosszas terhei alatt is megmaradt s Zala vármegyének e részén egyetlen gyülekezetünk gyanánt ma is fennáll a nagy román. kath. tengerben. Eredetileg a Sárközök nagybajomi levéltárában őrzött, utóbb állítólag a nagypirityi egyház birtokában levő régi protokollum szerint a török világban a karácsony éjszakai istentisztelet alkalmával a törökök a galamboki református hűvek között oly nagy öldöklést vittek végbe, hogy az ott levők többnyire halva maradtak a falak között s az ekkor áltott harangjuk az 1807-iki átöntetésig meg volt.

Galambok, mint anyaegyház, már 1618-ban fennállott. Az 1628-iki körmendi zsinaton jelen van Tötösi György galamboki lelkész. Az 1633-iki köveskúti zsinat jegyzőkönyve szerint egyházkerületi presbíter Fider Mihály galamboki lelkész. Az 1634-iki kiskomáromi zsinatra azonban a galamboki lelkész, Herczegszőlősi János, »a hajduk által vitetett be«. Az 1654-iki pápai zsinat jegyzőkönyve a jelenlevők között Marácz Balázst, mint kisko-

márami és galamboki lelkészt nevezi meg, de a következő évben ismét Pápán tartott zsinaton — amikor épp úgy, mint az előző évben a törököktől való félelem miatt a kiskomáromi egyházmegyéből csak néhány kiküldött jelent meg — már Lévai Márton vesz részt, mint galamboki lelkész, míg Marácz Balázs mint kiskomáromi lelkész jelenik meg. Ugyanez a Lévai Márton galamboki prédikátor az 1657-iki pápai zsinaton alesperes gyanánt szerepel. 1670-ben még van Galambokon predikátorház és faoratorium s a komáromvárosiakkal együtt papot tartanak, minthogy 1692-ben az ide való parochiális házat »a Karoli plebános elfoglalta«, de a török kiveretése után Galambok a budai vörös barátok, majd a nagyszombati szeminárium birtokába kerülván, nem engedték meg nekik, hogy imádkozni összegyűljenek, »vagy ha valamelyik gazda írást olvasott, azt mindjárt kiverték a faluból, sőt ha csak egy ebadtát mondott is, különben meg nem engedtek neki, ha csak pápistává nem lett. Ha házasodtak, máshova esketni nem eresztették, a pápista papok is meg nem esküdtették, míg pápistává nem lettek, mely miatt némelyek elbujdostak együtt, némelyek esztendeig is jegyben voltak, melyekre még most is vannak élők, kik emlékeznek«.

A sokat üldözött egyházra csak a türelmi rendelet hozott kedvezőbb napokat. 1791-ben lelkészt, preceptort hoztak s 1793-ban templomukat felszentelték. 1844-ben a tagosztály alkalmával lelkész részére fél, tanító részére negyed telket kaptak, melyeket 1873-ban eladtak 9600 forintért s kamatjából fizették tiszviselőiket. Mostani templomukat 1861-ben kezdték építeni s 1864-ben szentelték fel. Többször újították, az 1900-as években szép nagy orgonával látták el, 1925-ben pedig az elrekvirált harangok helyett két új harangot készítettek a Seltenhofer-cégnél.

A lelkészlak 1871-ben, tanítólakás és iskola 1882-ben épült. Az építkezések és renoválások alkalmával a Karczag-urasságok nagy segélyekkel gyámolították az egyházat.

Lelkészek: Tötösi György 1628, Frider Mihály 1633, 1634-ben Nagy Lajos emlékkönyve szerint Sillei András, Thury Etele egyházkerületi története szerint Herczegszőlősi János volt lelkész. Marácz Balázs 1654 (együttal kiskomáromi lelkész is), Lévai Márton alesperes 1655—1660, Tatai János 1660—1664, Paksi Ábrahám, Kanizsai N. A szabadvallásgyakorlat után: Boda János 1791-, Szénási István 1795-, Rádóczi Nagy Ferenc 1798-, Simon Pál 1809-, Veres Izrael 1811-, Berhidai Ferenc 1816-,

Kovács János 1822-, Bekő Benjámin 1828-, Szigethi Péter 1828-, Halász Imre 1832-, Varga Mihály 1837-, Varga János annak fia 1840-, Eröss Dániel 1841-, Sarlós György 1843-, Vikár János 1854-, Máté Lajos 1856-, Szilágyi Gábor 1859-, Falusi János 1866-, Bokor Benő 1868-, Halász Imre 1878—1904-, Horváth Gábor 1908—1916-, Fekete János 1916-tól a mai napig.

Tanítók: Györi József $3\frac{1}{2}$, Benkő János 2, Kecskeméti János $\frac{2}{4}$, Babócsai József $2\frac{2}{4}$, Ujheli Pál 2, Dobai József $\frac{3}{4}$, Kovács Péter 3, Csobor Mózes 1, Dienes János 2, Dobai József 1, Terebesi József 1, Takács József 1, Bakos István 2, Farkasdi Péter 2, Kozári János 3, Vóti Ferenc 3, Csákvári János 3, Vecsei János 3, Kápolna István, Böjte János szökevény, Szomju István, Hampó János, Beke József, Györfi Sámuel, Király Pál, Somodi Sándor, Mozgai Benjámin, Kajdi Sándor, Nagy Károly, Erdélyi József, Nagy Károly, Kuti István, Sándor István, Pecsét János, Babos Farkas, Hörömpöly Gyula 1872—1903, Miskei Sándor segédtanító 1904, Pap László rendes tanító 1904—1909, Pap K. Emil 1910—1914, Györffy Lajos 1914-től a mai napig.

2. Csurgó, Alsok—Csurgósarkad, Somogyudvarhely, Szentá, Csurgónagymarton.

Vasárnap délután a Gyékényes felé induló gyorsvonattal hagyta el Püspök úr Nagykanizsát a közigazgatási és katonai hatóságok, valamint nagyszámu közönség meleg bucsuvétele közben, hogy útjának második állomására: Csurgóra utazzék. Gyékényesen várta és üdvözölte Püspök urat Haám Lajos, a csurgói járás főszolgabírája. A csurgói pályaudvaron Sárközy Andor községi jegyző, a református lelkészi lakásnál Varga Dezső lelkész üdvözölte a főpásztort.

Megérkezés után azonnal megtartatott az egyházvizsgálat Csurgó és Nagymarton presbiteriumainak ülésén, minek végzetével Püspök úr a református reálgimnáziumban fogadta az üdvözlésre megjelent küldöttségeket, kiknek sorában a községi polgári leányiskola tantestülete élén Leicht Erzsébet igazgató, a református reálgimnázium tanári kara élén dr. Bene Kálmán igazgató üdvözölték Püspök urat.

Ugyanaznap este a Korona-vendéglőben 150 terítékes bankett volt Püspök úr tiszteletére, melyen pohárköszöntőket mondtak Haám Lajos főszolgabíró, Halka Sándor esperes, Mestersházy Sándor, a somogyi evangélikus egyházmegye esperese, dr. Éhn Kálmán egészségügyi főtanácsos, nemzetgyűlési képviselő és dr. Bene Kálmán igazgató, dr. Antal Géza püspök és Marton Árpád református vallástanító lelkész.

Hétfőn, 12-én délelőtt a csurgói református templomban tartott istentiszteleten dr. Antal Géza püspök imádkozott, Szabó Bálint egyházmegyei főjegyző prédikált és ezzel a csurgói látogatás befejeződött.

Szabó Bálint eh. főjegyző egyházi beszédje.

Alapige: Máté 20:29—34.

Alig tudjuk magunk elé képzelni azt a nagy tolongást, amely Jézusnak palesztinai utjain szinte mindennapos jelenség volt. Amerre csak ment, egyik városból a másikba, faluról falura, mindenütt az embereknek hatalmas tömege jött elő, a különböző testi és lelki gyarlóságokban szenvedő betegeknek hatalmas sokasága, amely ott szorong körülötte mindig, vágyva, óhajtva, esengve tőle valami nagy, kibeszélhetetlen jótéteményt, valami csodálatos, nagy, új, drága eseményt az ő életükben, valami olyan nagy értéket, amit másnál nem találhattak fel.

Képzeljétek magatok elé testvéreim, itt ezt a szentirásból feltárt jelenetet is a maga megható szépségében, amikor ott a nagy tömegben az a két szegény nyomorult vak ember hogyan törekszik a sokaságon keresztül Jézushoz, miként hallatja esdő, vágyódó szavát, hogyan könyörög a Megváltóhoz: Uram, Dávidnak fia, könyörülj rajtunk!

Hiszen a világon egyike talán a legszomorubb helyzetnek a szegény nyomorult vaknak az állapota. Mi, akiknek a jóságos Isten megengedte, hogy lássuk az Ő szép világát, gyönyörködünk alkotásainak szépségében, gyönyörködünk a reánk sugárzó szeretetben, alig képzelhetjük el a vakságnak ezt a szomorú, sötét világát, alig tudjuk elképzelni, milyen lehet egy olyan szegény embernek a lelki élete, aki nem nézhet bele édesanyjának szerető, jóságos tekintetébe, aki nem nézhet rá angyalarcu kis gyermekére, nem láthatja

embertársait, az embertársairól feléje sugárzó szeretetet, Istennek ezt a gyönyörű világát, melyben az Ő bölcsesége, nagysága és hatalma oly csodálatosan szembeszökő.

De, testvéreim, amennyire elképzelhetetlenül szomorú és sötét egy ilyen vaknak az élete, annyira csodálatosan, meghatóan szép és felséges az az átalakulás ezeknek a szegény vakoknak az életében, mikor Jézus meggyógyítja őket, mikor egyszerre megnyílnak szemek, mikor egyszerre a szeme világát visszanyert két vak megy Jézus után szívüknek mélységes vonzalmával és ragaszkodásával.

Keresztyén testvéreim, ez a mai világ, a mostani életnek sok nagy nyomorúságával, kibeszélhetetlen sok nagy testi-lelki betegségével a Jézus körül való tolongásnak, az Ő utána vágyódásnak képét mutatja. Az emberek érzik, hogy valami kimondhatatlan nagy hiány van életükben, keresik mindenfelé azt, ami életük hiányát, boldogtalanságát valamivel kipótolja, valahogyan betöltse. Keresik a világosságot, mely szomorú, sötét árnyékos életükbe valami új, csodálatos fényt vigyen bele, szinte öntudatlanul sóvárogják a látást, a lelki szemek megnyílását, a gyógyulást. Keresnek valami gyógyítót öntudatlanul is, és a keresésnek e megható, csodálatosan megragadó képe láttára, vajjon észreveszük-e, hogy ebben az aggódó, kétségbeesett, eddig meg nem ismert és meg nem talált boldogságra irányuló keresésben ott vagyunk mi is, mi egytől-egyig gyarló, bűnös emberek, és ott van ebben a keresésben az Ő szívének jóságos szeretetével és könyörületességével az egyetlen Orvos, ennek a szegény, átokverte világnak, minden boldogtalanságnak egyetlen Megváltója, az Ur Jézus Krisztus?

Testvérem! Érzed-e, hallod-e az Ő kereső, a te

lelked felé epedő nagy, mennyei könyörületességének, égi csodás irgalmasságának vonzalmát? Nem érzed-e, nem látod-e, hogy a te egész életed kimondhatatlan nagy boldogtalanságának, testi-lelki bajaid elbirhatatlan nagy terhének, kibeszélhetetlen sok kinjának egyetlen egy oka van, az, hogy nem látsz, hogy szemeid nem nyíltak meg kellőleg Őt, az örök szépséget, az örök eszményt, ideált, az örök könyörületet, az örök megmentőt, az örök dicsőséget, az egyetlen értéket meglátni, benne gyönyörködni, Jézus Krisztusban feltalálni a te egyetlen orvosodat, fájó, beteg, összetört életednek egyetlen kiegészítését, boldogtalan életednek egyetlen megdicsőülését?

Az evangélium azt bizonyítja, hogy aki közel van Jézus szívéhez, aki ott áll az ő jóságos, szerető, áldó tekintetének közelében, egyszerre mássá lesz, tisztábbá, nemesebbé válik, egyszerre helyet ad szívében Isten édesatyai beszédének és azzal együtt kimondhatatlan, eddig soha nem ismert boldogság, tiszta égi öröm árad életébe. Én hiszem, hogy a te életed is egészen mássá válnék, egészen mássá lennél te magad is, mássá válnék körülötted ez az egész világ, ha Jézus csodálatos irgalmának és könyörületességének közélébe jutnál, ha volnának látó szemeid, ha rajta csüggnél állandóan kereső, vágyó, forró, imádó szeretettel a te egyetlen Megváltódon, Istennek megmentő kegyelmén, édes atyai irgalmán.

Gondold el, testvérem, mennyire mássá lenne körülötted a világ! Most embertársaidat sokszor felesleges, alkalmatlan terheknek látod, ha megnyílnának szemeid Jézus által, akkor észrevennéd rajtuk a mennyi édes Atya képét, meglátnád rajtuk a testvér vonását, felismernéd bennük azt, aki ott áll melletted, mint ugyanazon édes Atyának gyermeke, akit te oly sok-

szor megbántottál, akit nem tudtál oly igazán, oly őszintén, oly mélyen szeretni, mint jó testvérhez illik.

Mennyire mássá lenne körülötted az élet, boldogtalan testvérem, aki a világban csak összekuszáltságot, zavart, rendetlenséget, bajt, nyomoruságot, sötétséget láttál, egyszerre csak észrevennéd ebben a világban Istennek csodálatos, szent, munkás, megmentő, jóságos, mindig jobbra és jobbra vezérlő atyai kegyelmét, felismernéd még a bajok, a gondok, a terhek között is az atyai bölcseséget, mely áld, véd, oltalmaz és segít téged is előre.

Óh, mennyire mássá lenne körülötted minden, mennyire mássá lenne hitvestársad, gyermeked, mennyire átdicsőülne minden, mily csodálatos égi fény özönlene alá bőséggel, gazdagon szeretteidre, erre a világra, tereád magadra is! Mássá lenne körülötted minden, mert te magad is mássá lennél, boldogabb, nemesebb, tisztább, jézusibb, lelkibb emberré.

Mi szájalomra méltó teremtmények a világban ránk zuduló tengernyi baj és gond között sokszor zugolódnak és panaszkodnak, mindig más valakiben, rajtunk kívül álló eseményekben fedezzük fel a terhek, nyomoruságok és bajok okait. Holott e szegény boldogtalan világ megdicsőülésének, átalakulásának a problémája egyetlen egy probléma: az emberi lélek átalakulásának, az emberi lélek Jézus által való meggyógyulásának, a lélek szemei megnyílásának a problémája. Ez a probléma a te életednek a problémája. Ez a kérdés a te lelkednek, a te Jézus felé vágyódó, boldogságot kereső lelkednek a kérdése, a feladata.

Keresztyén testvéreim, amikor itt ünneplő lélekkel örvendünk szeretve tisztelt Főpásztorunk megtisztelő látogatásának, és amikor az ő közöttünk való megjelenése rámutat ennek a boldogtalan világnak

egyetlen orvosára, egyetlen menedékére, úgy érzem, mintha a pásztorok Pásztora is itt lenne közöttünk, számon kérné életünk erőtelenségeit és hibáit, oda állanánk vele szemtől-szembe mind, egytől-egyig. Ugy érzem, mintha az ő isteni, mindeneken átható tekintetével keresztül furná a lelkiünket, átnézne rajtunk, bele nézne a szívéinkbe mélyen és meglátna mindent, óh, jaj, annyi sötét titkot, annyi sok bűnt, homályt. Ugy érzem, hogy végtelenül megráz bennünket az ő látása. Mintha mindnyájan egy nagy szenvedő, boldogtalan, Jézus körül ott tolongó sokaságnak a tagjai volnánk, keresve életet, megújulást, ennek a mi szenvedő anyaszentegyházunknak boldog jövőjének kialakulása, győzelemre és diadalra jutása kérdését.

Az anyaszentegyház megújulásának nagy kérdése a felelet az, hogy vigyük oda szívünket Krisztushoz. Menj, vidd oda lelkiedet, ő keres téged. Kiálts hozzá: Uram, Dávidnak fia, könyörülj rajtam! Kiálts hozzá, tárd ki előtte szívedet. Kiálts hozzá, vedd észre, hogy ő az, aki rajtad tud segíteni. Ő tudja egyedül szemeid világosságát visszaadni és te látni fogsz ő általa. Kitárul előtted a boldog jövő, amikor a házak, az otthonok megteljesednek újra imádkozó, istenfélő, hívő, Isten dicsőségét alázatosan szolgáló lelkekkel. Megteljesedik szíved is az istenfélő élet boldogságával, égi örömmel, dicsőséggel, megnyílnak szemeid és te látsz boldogan, hálás szívvel, mert boldoggá tett téged, mert te áldást, erőt nyertél tőle úgy, hogy követheted őt. Ámen.

* * *

Hétfőn délután az alsoki gyülekezet meglátogatása volt napirenden, ahova egyidejűleg behivatott a szentai és somogyudvarhelyi gyülekezetek presbiteriuma is. Az alsoki bandérium már a csurgói Széchenyi-téren várta és onnan vezette a menetet.

Alsók község határán Koronya Lajos körjegyző, a lelkészaknál Németh Zsigmond alsoki és Gál Dénes somogyudvarhelyi lelkészek üdvözölték Püspök urat, melynek megtörténtével megkezdődött az istentisztelet. Németh Zsigmond lelkész imádkozott, dr. Antal Géza püspök beszédet és imát mondott.

Püspök úr egyházi beszédje.

»Kegyelem néktek és békesség Istentől, a mi Atyántól, és a mi Urunktól, a Jézus Krisztustól.« Pál apostolnak ezzel a köszöntésével köszöntelek benneteket, alsók-sarkadi, szentai és somogyudvarhelyi szent gyülekezetek, és azoknak képviselői!

Szivem egész vágyódásával vágyódtam azután, hogy megjelenvén közöttetek, az én igénytelen ajkaimról halljátok az Urnak igéjét, amely üdvösség azoknak, akik az Istenben bíznak.

Keresztyén gyülekezet, ti nagy számmal sereglettetek ide ma az Urnak szent házába, buzgóságosan énekeltétek, hogy »Im, bėjöttünk nagy örömmel, felséges Isten, a te szentidnek gyülekezetébe«, buzgóságosan énekeltétek a másik szép dicséretet is: »Örül mi szívünk, mikor ezt halljuk« — de vajjon, keresztyén gyülekezet, ez a buzgóság nemcsak egy ritka alkalom szűlte pillanatnyi fellángolása-e a ti lelketeknek, vajjon ez a buzgóság ott van-e a hétköznapiokon, eltölti-e a ti lelketeket és irányítja-e lépéseiteket?

Óh mert, keresztyén gyülekezet, a keresztyén ember életében nem elég, ha csak néha-néha vannak pillanatok, amikor szükségét érzi annak, hogy az áhítat szárnyain emelje fel szívét és lelkét a Mindenhatóhoz, a keresztyén ember életének egészen át kell itatva lenni a Krisztus evangéliumának kényszerítő erejétől, hogy

élete minden pillanatában úgy érezze, hogy »élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus«. (Gal. II:20.)

Keresztyének, ha én most titeket megkérdeznék, egyen-egyen, komolyan, a magatok teljes megvizsgálásával tudnátok-e azt mondani, hogy a Krisztus él ti-bennetek? Vajjon hány ajakról hallanám azt a választ, igen, uram, én bennem a Krisztus él, amit én mondok és cselekszem, azt az evangélium parancsa szerint mondom és cselekszem? Óh, mert az ember gyarló és esendő, az ember a bűn kísértéseinek és a világ csábításainak olyan könnyen hozzáférhetővé teszi a maga szívét, és ha abban nem a Krisztus képe, hanem a világ és annak örömeinek képe lakik, akkor nem lehet elmondani, hogy »én bennem él a Krisztus«.

A mi földi életünk hozza magával, hogy megpróbáltatásoknak, szenvedéseknek, fájdalomnak vagyunk kitéve. Hol van az, aki ne hordozna keresztet? Keresztet, amelyről talán csak maga tud, amelyről a kívül állók még csak nem is sejtenek semmit, de amely mégis fájdalommal, teherrel nyomja le az ő keblét? Ha úgy egyen-egyen elgondoljátok, hogy vajjon ilyen keresztet hordoztatok-e életetekben, óh, keresztyének, ebben a templomban egy nagy sóhajtás támad, mert hol van az az ember, aki a kereszttől meg lett volna kimélve, aki ne vesztett volna el egy ránézve kedves lényt, akinek a multjában ne volna fájdalom és bánat, és akinek a jövőjében ne volna aggodalom és gyöt-rődés?

És én mégis azt mondom, keresztyén gyülekezet, hogy emellett a kereszt mellett vegyetek magatokra egy másik keresztet. Mert Krisztus maga mondja: »Aki engem követni akar, tagadja meg magát és vegye fel az ő keresztjét és kövessen engem«. (Máté XVI: 24.) Ennek a másik keresztnek az az áldott hatása van,

hogy ezáltal az első kereszt hordozása is egyre könnyebbé válik, mert aki elgondolja, hogy Krisztus, a bűn nélkül való ember mi érettünk szenvedett és feszítettetett a keresztre, ha igazán Krisztusban, mint szőlőtőben marad, (János XV:5.) onnan veszi a maga tápláltatását, akkor annak a másik keresztnek a terhe, amelyet a mi földi gyarló életünk rak minden egyesnek a vállára, sokkal könnyebb lesz.

Igen, keresztyén gyülekezet, a Krisztus keresztyét vegyük vállainkra. De hogyan vehetjük magunkra ezt a keresztet? Csak úgy és akkor, ha a Krisztus parancsainak mindenben engedelmeskedünk. És itt azt kérdezem, vajjon van-e valaki, aki nemcsak hogy betöltötte, hanem csak olyan is, aki be akarta tölteni a Krisztus parancsait. Pedig higgyétek meg, hogy az a nagy vigasztalás, amely az evangéliumban van, csak akkor nyílik meg számunkra, ha át vagyunk hatva egészen annak a tudatától, hogy a Krisztus keresztyében van a mi váltságunk.

Keresztyén gyülekezet! Pár hónappal ezelőtt ünnepelte egyházkerületünk minden egyháza a mi hitvalló prédikátoraink gályákról való kiszabadulásának emlékét. Ezeken a megemlékezési ünnepélyeken bizonyára itt is rajzolta volt előttetek, hogy mit szenvedtek ezek a hősi hitvallók. Gondoltatok-e arra, hogy ennek a sok szenvedésnek ez a hordozása csak úgy volt lehetséges, hogy van valami vigasztaló, valami bátorító a vallásban, amit semmi más nem adhat és ami ezeket képessé tette arra, hogy a poroszlók ostorcsapásai mellett is azt érezzék, hogy ők Isten gyermekei és az ő számukra a földi boldogságnál nagyobb boldogság van eltéve.

Igen, keresztyén gyülekezet, nekünk ezeknek a példáján s a keresztyén egyház sok-sok ezer vértanuja példáján kell meglátnunk azt, hogy a vallás, amelyet so-

kan lekicsinyelnek, a hit, amelyet sokan oly értéktelennek tekintenek, valami nagy erő, amely az embert a veszedelemben, a félelemben fenn tudja tartani, az emberi lelket megacélozza, hogy viselje el mindazt a földi szenvedést, amit az isteni gondviselés ráért.

Keresztyén gyülekezet! Azért emelem én ki a valásnak, a hitnek ezt a rendkívüli vigasztaló erejét, ezt a rendkívül nagy fontosságát, mert hiszen napjainkban, óh hányszor halljuk egyesektől azokat a lekicsinylő nyilatkozatokat, amelyekkel a vallásos lélek megnyilatkozásait fogadják, pedig, keresztyének, éppen az utolsó esztendő, az utolsó tiz esztendő győzhetett meg bennünket legjobban arról, hogy földi kincsbe, földi gazdagságba, földi hatalomba vetett reményünk mind ingatag és bizonytalan talajon áll és ha horgonyunkat biztos talajba akarjuk leeresztetni, az nem lehet más, mint amit Idvezítőnk megmutatott, hogy hittel fogjuk meg a túlvilági életet és annak reménységét, mely ez után a rövid földi élet után várakozik reánk és legyen ez a földi élet előkészítője annak az életnek, amelyre mi elhivattunk.

Igen, mi csalódhatunk mindenben, ami földi. Minket cserben hagyhat a hatalom, cserben hagyhat a vagyon, cserben hagyhat a gazdagság, a mi erőink hanyatló korunkkal cserben hagyhatnak, de nem hagy cserben a hit az isteni gondviselésben, a hit a mindenségnek a Krisztus által történt megváltásában, a hit a Krisztus örök életében és a mi örök istenfiúságunkban.

Ezért legyen ez a mi egész életünk ennek a hitnek a vezetése alatt előkészítő lépcsője annak az életnek, amely majd reánk várakozik; annak a tudatában, hogy ha mi a Krisztus evangéliumát követjük, akkor elnyerjük azokat a biztató szavakat, amelyekkel a hű sáfár a

maga sáfárkodásának jutalmát találta meg; annak a tudatában, hogy abban a percben, amikor minket minden földi erő és minden földi hatalom, minden földi vagyon és kincs elhagy, vagy helyesebben mondva mi hagyjuk el mindezt, abban a pillanatban meghalljuk az égi szózatot: »Jól vagyon, jó és hű szolgám, kevesen voltál hű, sokra bizlak ezután, menj be a te Uradnak örömébe« (Máté XXV:21).

Ezzel a tudattal minden földi szenvedés, fájdalom lassan-lassan elenyészik. Az a keresztt, a Krisztus keresztje, amelyet mi a magunk földi keresztjének hordozása mellett még vállainkra veszünk, az a keresztt ezeknek a földi szenvedéseknek a kereszthordozását egyre könnyebbé teszi ránk nézve, míg végre ott az emberi élet végén meghalljuk Krisztus ajkairól azokat az ígéretet, amelyeket ő ahhoz intézett, aki megtérő lélekkel fordult hozzá a keresztfán, ahhoz a bűnöshöz, aki élete utolsó pillanatában, már a keresztre szegezve, megbánta elhibázott életét, mely őt a keresztre juttatta; mi is meghalljuk ajkáról a biztató szavakat: »Ma velem leszesz a paradicsomban« (Lukács XXIII:43).

Keresztyén gyülekezet, szeretett hiveim, óh vegyétek eszetekbe, hogy minden földi kincsnél, minden földi hatalomnál nagyobb hatalom van abban a hitben, amelyet az Úr ad azoknak, akik hozzá megtérő szívvél fordulnak; nagyobb hatalom van abban a hitben, mert ez az emberi élet tengerének minden háborgása felett a vizen felül emel, mint mikor az apostol a tengeren Krisztushoz közeledni akarván, már-már elmerült, de meghallotta a Krisztusnak biztató szavait: »Mit féltetek, óh ti kicsinyhitűek?«, Krisztus feléje nyujtotta kezét és az őt elborító habokból magához emelte, úgy Krisztus mindenkit, aki igaz töredelemmel fordul hozzá, magához emel és részelteti olyan boldogságban, amelyet ez a föld nem adhat.

Ezekért a lelki javakért és elsősorban a hitért könyörögjete a mindenható Istenhez és én egyesítem a ti könyörgéseitekkel a magam könyörgő szavát. Jertek, emeljük fel szívünket és kezünket az egek Urához.

Egyházak története.

Csurgó.

Lelkész: Varga Dezső sz. 1884. Csurgón szolgál 1915 óta.

Tanító: Darab Lajos igazgató-tanító, sz. 1865. Csurgón szolgál 1909 óta.

Gondnok: Belevári Sándor. *Pénztáros:* Fehér Sándor. *Presbíterek:* Belevári József, Belevári Sándor, dr. Bene Kálmán, Bodola László, Boross Ferenc, Füstös József, Kiss András, Kosztelenszky Sándor, Kovács István, Peti Peterdi János, Sárközy Andor, Varga József.

Csurgó Somogy vármegyének egyik legjelentékenyebb és legnagyobb multtal bíró községe, mely első ízben III. Béla királynak a székesfehérvári Szent János lovagrend részére 1193-ban kiadott megerősítő levelében fordul elő. Rendháza 1217—26-ban alakulhatott. 1405-től városi kiváltságokat élvezett. 1532-ben Zrinyi János és öccse, Miklós birtoka, 1548-ban és 1550-ben Enyingi Török Jánosé és Ferencé, de 1552-től ismét Zrinyi Miklósé. 1556-ban a török megrohanta, de nem tudta elfoglalni. 1559—608-ban Horváth Márk szigetvári kapitány felégette. Szigetvár 1566-iki eleste után Csurgó is török kézre jutott. 1594-ben Zrinyi György visszavette a töröktől s így 1660-ig a Zrinyi-család birtokában maradt, de félszázad múlva véglegesen a Festetics-családé lett. Régi műemlékszerű épülete a róm. kath. templom románstílusú tornya, melyet a XIII. században a János lovagrend építtetett. Használták a törökök is kulturális célra, majd a református templomhoz tartozott, de 1721 körül elvetették tőlük.

Református egyházának eredete legalább is a XVI. század második felére vihető vissza. A Dráva mentén diadalmasan mindenütt előrenyomuló reformáció, mely iránt a Zrinyiek megértő jóakaratot mutattak s a török sem viseltetett ellenséges érzülettel, nagyon korán érinthette Csurgót is, mert 1618-ban már volt

lelkésze s mint tekintélyes gyülekezet áll előttünk jóideig, melyhez Alsók is filia gyanánt tartozik az 1634-iki kiskomáromi zsinat jegyzőkönyve szerint.

A virágzó egyházra igen nagy megpróbáltatást hozott az 1721. év, mikor Festetich Kristóf uraság az ősrégi torony mellé épített templomot elfoglalta és a maig is azt használó római katolikusoknak adta. A durva erőszakra fellázadtak ugyan a hivek, de a tényt meg nem változtathatták. A többféle módon megnyilvánuló üldözés a gyülekezetet árvaságba juttatta. Önállóságát elvesztvén, Alsoknak filiája, majd fiókegyháza lett és csaknem elpusztult.

Ujraéledése a csurgói református gimnázium alapításával függ össze. Mikor a magyar művelődés nagy alakja, a nemes emlékü gróf Festetich György a gimnáziumot 1794-ben megalapította, az egyház nélkülözhetőennek bizonyult. A gimnázium lelkészképesítésű tanárai mellékfoglalkozás gyanánt végezték a lelkészi és tanítói teendőket s istentiszteleti célra a gimnázium egyik helyiségét használták.

A gyülekezet önállósulása az 1850-es évekkel kezdődik. 1853-ban vesznek egy zsuppos, alacsony kis házat tanítólakul s iskolául s felállítják a külön tanítóságot. A lelkészi állást a gimnáziumi tanárságtól 1858-ban különválasztják s a már meglevő, szintén igénytelen épületet lelkészi lakul veszik igénybe. A javadalmakat a hivectől megállapított csekély terménnyjárandóság és készpénz mellett főként az 1857-iki tagosításkor a lelkész részére kimért egész és a tanító részére adott egynegyed telek haszonélvezetére építették. Az 1862—69-ben épült díszes templom költségei hosszú időn át nagy teherrel sújtották a gyülekezetet s bár a lelkész fáradhatatlan szorgalommal nemcsak idehaza, de külföldön, a német, angol, holland és svájci hittestvéreknél is 10.000 frt.-ot meghaladó összeget gyűjtött e célra, a kevéssel azelőtt önállósult gyülekezetre egyéb kiadásai és a hivek egyrészének nehéz anyagi helyzete miatt a nagy teher bénítólag hatott és többféle egyenetlenségre vezetett. Ez állapot ellentéte gyanánt viszont egyesek nagy áldozatokban mutatták ki hitbuzgóságukat.

Ezeknek lelkesítő példája a gyülekezet nagy részénél követésre talált s előidézte azt, hogy az adakozások összege mindig igen tekintélyes volt. Így a békeévekben 1898-tól 1913-ig adakoztak 8211 K 64 f-t, a háborus években 1914-től 1920-ig 37.413

K 15 f-t, a háború utáni években 1921-től 1926-ig 13,870.490 K 75 fillért. Legmértőbben megnyilvánult az egyház iránti ragaszkodás 1919-ben, a kommunizmus évében, amikor 8881 K 36 f önkéntes egyházi adózás mellett adakoztak 12.961 K 91 f-t. Jellemző, hogy amikor az egyház a díjlevélokozta zavarok és az 1924. évi 60 milliós építkezés miatt a válság idejét élte, az adakozási kedv akkor sem csökkent, sőt míg az 1921—1923. években alig pár százezer koronát adakoztak, éppen a legkritikusabb években több mint 13 millió volt az adakozás összege és mert ez három év alatt jött össze, aranyértékben többet jelent, mint a 16 békeév, vagyis az 1898—1913-ig terjedő időszak adakozási összege.

Templom. Régi templomukat a XIII. században épített s ma is egészen jókarban s teljesen meglevő románstílusú tornyával együtt, miként említettük, 1721-ben elvették tőlük. Ezután Alsókba jártak. 1794-től az 1860-as évekig a gimnázium oratóriumában tartották istentiszteleteiket. A mostani nagyon diszes és impozáns templom 1862—1869-ben épült, 30.000 friban került. Építészete a csúcsíves stílus angol típusára emlékeztet. Különösen felemelő hatása a jelzett stílusban következetesen megoldott homlokzata s grandiózus magassága, csupa fény, levegő belseje, ami a stílus itteni következetlenségét, a félköríves csehsüvegbeboltozást alig véteti észre. Erőteltjes, tiszta zengésű harangjai westfáliai acélharangok (a, c, c hanggal, körülbelül 460, 309 és 160 kg. súlyban), az e nembeli gyártmányok között legsikerültebbek egyházmegyénkben. Barokkizlésű, roppant nagy orgonájuk, mint használt hangszer vétetett, de szerkezetileg s diszpozíciója tekintetében nagyon elavult s megrongálódott, úgy hogy a 2 manuális és 27 hangzó változatú a vármegyében legnagyobb hatalmas hangszerből alig néhány változatot lehet ma már használni. A templomot 1907-ben renoválták 9300 korona összegben. 1917-ben diszes vaskerítést téglafalakra készíttettek a templom körül 8500 korona kiadással. 1922-ben pedig új harangállványt szereltek fel és az orgonát javíttatták ki 66.700 K kiadás mellett.

Lelkészlak. A most is meglevő épületet már 50 évvel ezelőtt is használt épület gyanánt vették át. Akkor még zsuppos volt. A templomépítésből maradt anyagokból némileg átalakították és cseréptetőre fordították. 1924-ben a tanítólakással és mellékepületekkel együtt renoválták 61,281.700 koronáért.

Tanítólakás, iskola. A régi zsuppos, alacsony kis házat

1853-ban vették 1300 frt-ért. Az iskola céljára tekintettel némileg átalakították. Később tágas és diszes iskolát építettek, melyhez 1908-ban hasonló kivitelben modern, kényelmes tanítói lakást toldottak 11.800 korona kiadással.

Lelkészek. Laskói János 1618, Fider Mihály, aki presbiter volt s a szentai ifjú lelkész felügyelete is rábízott, 1634. Lósi András 1640—1643, Eőri Jakab 1657, Bajházi Pál ?—1689. Közbeesőleg és ezt követőleg hiányzik a névsor. 1805-ben megengedtetvén a »Felséges Consilium« által a predikátortartás, a predikátori hivatalt megkezdte Sipos Sámuel ord. professor 1805, Vágó Pál volt altanító 1806-ban a papi szent hivatalra Gigében kibocsáttatott. Ezután a tanárok végezték a lelkipásztori teendőket 1858-ig, amikor Verbay István tanár lett a gyülekezet első rendes lelkésze, ki szolgált 1913-ban bekövetkezett haláláig, utána Varga Dezső 1915-től a mai napig.

Tanítók. A preoránsi hivatalt a tanítói hivatal mellett vették: Benedek István 1797—1799, Kovács István (subrektor) 1801-ig, Márton Gábor alprofessor 1803-ig, Sipos Sámuel ord. professor és Vághó Pál alprofessor 1803—1805-ig. További névsor hiányzik. Fejes Kálmán rendes tanító 1880—1908, Darab Lajos igazgató-tanító 1909-től 1926-ig.

Csurgónagymarton.

Lelkész: az anyae gyház lelkésze.

Tanító: Szigethy Zsigmond sz. 1884, Csurgónagymartonban szolgált 1914 óta.

Gondnokok: Peterdi József, Farkas József. *Presbíterek:* R. Belevári János, Kokas Ferenc, Kovács János, Nagy Ferenc, Nagy János, Peterdi János, Récei János, Soós György.

A község neve első ízben 1367-ben fordul elő, amikor a várnai perjelség birtoka Csurgóval együtt. Későbbi birtokosai is Csurgóéval azonosak. Lakói valószínűleg a csurgói várurak szolgálatában álló pásztoremberek voltak, kik az akkor jóval bővebb vizű nagy árok mellett őrizgetve nyájaikat, az erdő almás részének átellenében fekvő partos helyen építettek maguknak szállást. A falunak ezt a keleti részét ma is »Ömág« (= Almág)-nak hívják.

A reformációval valószínűleg hamarosan a mohácsi vész után, Csurgó, Kanizsa, Babócsa várának a töröktől való elfoglaltatása után ismerkedtek meg, amikor ez az egész vidék refor-

mátussá lett. Az 1634-iki kiskomáromi zsinat jegyzőkönyvében már úgy szerepel, mint Csurgóval és Alsókkal együttesen lelkész tartó hely.

Régi koráról egyébként nem tudunk. Mindössze annyi maradt emlékezetben, hogy valami hasznos szolgálat fejében kiváltságos levelet kaptak s kiváltságokat élveztek. Így például még 1730 körül is, amikor a csurgói plebános a községben róm. kath. halottat temetett, csak az almági hidig kísérhette, ott átadta a protestáns mesternek, ki aztán a halottat a nagymartoni temetőbe kísérte. Abban az időben, midőn nagyon sok helyen a református halottat is róm. kath. papnak volt csak szabad eltemetni, ennek az esetnek majdnem megfordítottja igen nagy privilégiumra enged következtetni.

Az egyház fellendülését nagyban előmozdította, hogy az 1799-iki földméréskor kétnegyed telket kaptak a tanítói hivatal részére mindenféle ellenszolgáltatás nélkül. Ez időben Paczolai Sándor és Mikó István tanítók anyaegyházzá akarták a gyülekezetet fejleszteni, ami azonban, ismeretlen okokból, nem sikerült. Utánnok a gyakori tanítóváltás miatt az egyház épületei elhanyagoltak s csak néhány évtized múlva lendült fel újra a gyülekezet, amikor épületeiket is rendbe hozták, részben újra építették.

Azóta a gyülekezet állandóan virágzik. A vezetők és hívek áldozatkészsége és buzgósága külsőleg-belsőleg egyformán viszi előre a derék egyházat hivatása betöltésében.

Templom. A XVIII. században az istentiszteletet egy közönséges házban tartották, mely később a falu korcsmája lett. Előtte falábakon volt egy harang 1728 évszámmal, képpel, feszülettel s »Gloria in excelsis Deo« felirattal. E harangot 1777-ben szereztek és együttesen használták az ágostai evangélikusokkal és római katolikusokkal. 1842-ben a két másik felekezet megvette ezt a harangot 70 frt-ért. Első templomukat 1794-ben építették fából zsuptetőre a tanítói lakás udvarán s használták 1842-ig. Tornyára, úgy látszik a felettes hatóság rendeletéből, kétféjű sást tettek, melyet az ősök iránt való kegyeletből az új templom tornyára is alkalmaztak. A mostani templomtelket az iskolahelyiség átellenében 1831-ben kapták. Miután az uraság, gróf Festetics László megengedte olcsó robotért a téglacégtést s jutányosan meszet is adott nekik, 1839—42-ben felépítették a csinos, masszív templomot — a kézi és írás napszámot nem számítva — 8000 frt kiadás mellett. A templomot több ízben javították, tornyát

újra bádogozták, legutóbb 1901-ben veres rézzel fedték 3000 korona, a templomtetőt pedig Eternit-palával burkolták 1921-ben 44.000 korona kiadás mellett, melyet a hívek egy nap alatt fizettek be. Az elrekvirált harang helyett 1922-ben újat készítettek 227 kg. súllyal Seltenhofernél Sopronban 115.000 koronáért. 1901-ben Soós Ferenc és Soós György testvérek 1200 korona árban orgonát ajándékoztak a templom részére, sőt Csurgóra bejárva, orgonálni is megtanultak, miután az istentiszteletet végző tanító nem járhat a karzatba. Soós Ferenc a tanító hadbavonulása után a helyettesítését ellátó h. lelkész részére megajánlotta az általa kért díjazást is, de ezt a presbiterium nem engedve, a gyülekezetre hárította. Ez a derék egyháztag 1916-ban hősi halált halt. 1926-ban a püspöki egyházlátogatás alkalmával Püspök úr öméltósága 500.000 koronát ajándékozott iskolai harmonium-alapra. Ettől fellelkesülve a hívek, nemcsak a harmonium árát, 4,300.000 koronát teremtették elő, de az orgona elrekvirált homlokzatsípjainak pótlására is 4,000.000 koronát ajándékoztak. Ez a dicséretes áldozatkészség másokkal szemben is meg van bennük. 1920-ban a hadifoglyok hazaszállítására 2300 koronát, 1921-ben pedig a nagyatádi református templom építésére 2636 koronát adományoztak s a templomépítésre gyűjtők is mindig szép összegekkel távoznak innét.

Iskola, tanítólakás. 1790-ig a tanítók hol itt, hol ott laktak a faluban. Ekkor az uraság átadta a tanítónak a csordások lakását, melyhez egy másikat ragasztottak a tanító lakása céljára, a pásztorházat pedig iskolának használták. 1830-ban a régi tanítói lakást lebontották s az újat még az évben helyreállították. A mostani nagy épület 1872-ben készült. Igen tágas, kényelmes épület. A gazdasági épületet 1878-ban emelték.

Tanítók. Az első tanító, kiről az egyház története megemlékezik, valami Beregszászi nevű, ki Alsókba és Nagymartonba járt könyörgést tenni a XVIII. század elején. Itt is lakott és a két falunak közös tanítója volt. Utána jöttek Látos és Seres nevűek, majd hamarosan egymásután Lippai János és valami Sipos nevű. Csató József majdnem 15 évig. Többször elvették, majd megadták neki a jogot hivatala végzéséhez. Utóda Török Mihály 1789-ben, Alsósegedre ment, hol a paróchia általa támadt tűz miatt leégett. Követte Paczolai Sándor 1790—1801-ig. Neki építettek először lakást. Mikó István 1801—1802, Berhidai Ferenc 1803—1805, Kardos Zsigmond 1805—, Maklári Pap

József 1807—, Szigeti István 1814, Liber Ferenc 1817—1829, Nagy Benjámin 1829—1851, Molnár János 1851—1883, halála után helyettes tanítók: Lukács Ferenc, Kovács János. Pethes Sándor rendes tanító 1884—1914, Szigethy Zsigmond 1914-től a mai napig.

Alsok—Csurgósarkad.

Lelkész: Németh Zsigmond sz. 1842. Alsokban szolgál 1888 óta a mai napig.

Kántoritanító: Ulakesai Antal sz. 1884. Alsokban szolgál 1910 óta a mai napig.

Másodtanító: Peti Sándor sz. 1905. Alsokban szolgált 1924—27.

Alsokban *gondnok:* Szalai János; *presbíterek:* ifj. Berkes Mihály, Ráskó István, Pécsék István, Cserti József, Kis Sándor, Szalai István, Tóth Ferenc, Kis István, Pécséthy József, Szalai János I., Szalai János II.

Csurgósarkadon *gondnok:* Kurucz István. *Presbíterek:* Füstös István, Szalai Mihály, Ráskó József, Szalai Béla.

Alsok-Csurgósarkad neveivel a középkor vége felé találkozzunk először, reformációjuk valószínűleg még Enyingi Török Bálint idejében történhetett, aki Csurgó vidékének földesura lévén, a maga példájával jobbágynál is előmozdította az ősi alapjára visszavitt evangéliumi világosság terjedését. Kanizsai Pálfi János püspök az 1634-iki kiskomáromi zsinat jegyzőkönyvében összeállítván a kiskomáromi esperességhez tartozó egyházak jegyzékét, Csurgót, Nagymartont Alsokot egy lelkészi állomásnak, Sarkadot, Czentét (valószínűleg Csente, Alsok, Berzence felé eső, az árkon túl levő részének ez a neve ma is ismerős), ismét külön lelkészi állomásnak tünteti fel. Azonban sehol másutt nem találunk adatot arra vonatkozólag, hogy Sarkad és Csente tényleg önálló lelkészség gyanánt szerepelt volna, sőt a legtöbb helyen vagy mint Alsok tartozéka, vagy egyáltalában nem is említetik. Minthogy ez időből alsoki lelkész nevével nem találkozunk, ellenben csurgói lelkészével gyakorta, figyelembevéen Kanizsai Pálfi János feljegyzését is, nyilvánvaló, hogy Alsok, a közvetlen tözsomszédságában épült Sarkaddal és Csentével együtt Csurgónak filiája volt. A török uralom idejéből nem tudunk semmi bizonyosat róla. A török kiűzése után a templo-

mától s vallása gyakorlásától megfosztott anyaegyházával, Csurgóval együtt árvaságra jut, miként ezt az 1721-iki pesti comissio jegyzőkönyvében Kis Mihály 102 éves segesdi lakos tanuvallo-másából olvashatjuk. Az elárvult többi gyülekezet mintájára Alsók is mestereket tartott, kik a gyermekeket tanították, nagy titokban a nép előtt könyörögtek, postillákat olvastak, de a lel-készi teendőkért stólafizetés mellett a kath. paphoz kellett for-dulniok. Ily mesterek gyanánt működtek náluk 1720—30 tájban Igmándi János, Kis Ferenc és Beregszászi János, kinek katholi-zálása után ez az állapot is megszűnt s csak néha egy-egy peregrinus működött alattomban, kik közül Bán Mihály neve maradt emlékezethen.

1776-ban a helytartótanácsból engedélyt nyernek a nótáriát (jegyzőséget) is vezetni képes iskolatanító tartására s a sar-kadiak is Alsókba utasítottak gyermekeik iskoláztatása végett. Ily minőségben huzamosabb ideig működött náluk Kertész József, ki azonban titkon könyörgéscset is tartott, predikációkat olvasott, sőt halottakat temetett, amiért a veszprémi r. kath. püspök 1778-ban a plebános jogaiba való beleavatkozás miatt vádat emel a helytartótanácsnál ellene.

Az elnyomatás idején előfordult, hogy halottaikat a pátróí temetőbe voltak kénytelenek eltemetni, minthogy temetőbirha-tási joguktól is megfosztották őket.

Végre a türelmi rendelet folytán a helytartótanács folya-modványukra 1784-ben a lelkésztartást megengedte és Sarkadot, Csurgót, Nagymartont, Szentát filiák gyanánt idecsatolta.

A templom alapkövét 1787-ben tették le. A tornyot utóbb építették hozzá s később orgonát is állítottak. A templomot több-ször újították, a tornyot vörösrézrel fedték. A világháboruban elrekvirált három harangjuk pótlására az 1920. évben Kis József buzgó egyháztag egy nagy és a gyülekezet közadakozásból két kisebb acélharangot készíttetett a diósgyőri öntödében. 1925-ben új, modern orgonát állítottak 210 mm. buzaárban közadakozásból. 1911-ben toronyórát szereztek. 1924-ben gyázkocsit vettek. A különálló kényelmes másodtanítói lakás 1910-ben épült. A lel-készlak s nagyobbik iskola és kántortanítói lakás építéséről nin-csenek adatok.

Lelkészek: Gál János 1784 április 4-én vitetett be, Köves-káli Sipos Márton 1786-, Nyárádi János 1790-, Füredi József 1792-, Csépan János 1797-, Varga Pál 1803-, Sipos Dániel 1813-,

Sarkadi Károly 1840-, Németh Zsigmond 1888-tól mai napig.

Tanítók: A legöregebb emberek emlékezete szerint szolgált Mátyási Márton 1792-ben, Micskei Márton 1800-ban. A későbbi időkben tanítóskodtak: Verbai József, Sipos Gáspár, Fülöp József, Szakács Mihály, Göbel Dániel, Strézi György, Izsák János 1888—1909, Mándi Béla 1909—1910, Ulakcsai Antal 1910-től mai napig.

Másodtanítók: Mándi Béla 1904—1909, Losonczy Ilona 1909—1910, Mándi Béla 1910—1911, Göröncsér József 1912—1920, Izsák Jolán 1920—1924, Peti Sándor 1924—1927.

Somogyudvarhely.

Lelkész: Gaál Dénes sz. 1893. Somogyudvarhelyen szolgált 1925 óta.

Kántortanító: Kiss József sz. 1892. Somogyudvarhelyen szolgált 1923 óta.

Másodtanító: Kiss Józsefné Izsák Jolán sz. 1901. Somogyudvarhelyen szolgált 1924 óta.

Gondnokok: László József, Varga János. *Presbiterek:* Radák Ádám, Kismarton József, Radák Márton István, Radák János, Vitéz Rákosi István, Vas Mihály, Mester Mihály, Vas János, Kiss Vendel, Kisgeci István, Radák János (Jónás), Bencsik István.

A község neve az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzékben szerepel először. 1454-ben a vránai perjelség, 1550-ben Török János, 1598-ban pedig hosszabb időre a Zrinyiek birtoka. Ez igen régi egyház történetére vonatkozólag jóformán helyi adatok állnak rendelkezésünkre. Egyik régi anyakönyvén levő feljegyzés szerint: »A reformációtól fogva Udvarhelyen a helvetiai vallástételt követőknek szabad vallásgyakorlatuk és a... temetői mezőn kőtemplomjuk volt«. Sok ideig prédikátorkodott náluk Bottyáni Mihály és Károlyi Ferenc. Két iskolatanítójukról is van említés: Dezső Györgyről és Fejérváriról. Mikor a törökök, majd a kurucok a falut templomostul elpusztították, lakóit leölték vagy rabságra hurcolták, az életben maradottak a közeli berkekben huzódtak meg, de egyházi életük ekkor sem maradt abba, állandóan voltak előkönyörgőik, vagy tanítóik. Az árviz pusztításától sokat szenvedő népet gróf Festetich Kristóf földesúr megajnálván, 1706-ban a mostani helyre telepítette őket.

Bódis István volt hetesi lelkész és esperes 1745-ben kelt leveléből is nyilvánvaló régisége az egyháznak, mely úgy látszik, ez időben elnyomatás alatt volt.

Emlékezetben maradt, hogy a török pusztítás és vallásüldözés idején a hívek Ötvös-Könyiba jártak istentiszteletre.

Jelenlegi temploma 1856-ban épült, tornya 1892-ben újra fedetett. Nagyméretű impozáns épület. Hadi célra igénybe vett harangjait 1922-ben pótolták.

A tanítói lakás és iskola 1860 körül épült.

A lelkészlakot 1882-ben építették 4239 forint költséggel. Kényelmes, masszív épület.

Lelkészek és tanítók. Régi feljegyzés szerint: A törököknek... bejövetele előtt nagyon emlékezet két predikátorról, de ezeknek elmenetelük után a nép nagyon elfogyván, sem prédikátorok, sem mesterek nem volt bizonytalan sok ideig. Szaporodván a nép, nyertek a felsőbbektől egy Erdélyi György nevű preoransmestert, ki 30 esztendeig volt itt... utánna lett Lippai István... 4 esztendeig. Ezután Sági Péter... 14 esztendeig. Ezután... Szenté István 6 esztendeig. Szoboszlai István 4, Szelid Mihály 4, Szilágyi Márton 6, Mátyási Márton 3, Kovács Gergely 4, Kari József 10 évig, Sági Péter? Császár János 1815—, Vecsey Sámuel 1823—, Gencsi István 1837—, Ódor Sándor 1853—1868. Ő volt az utolsó preoráns tanító.

Első lelkész Becsák Sándor 1868—, Szikszay Ödön 1883—, Földváry Jenő? Mózes Ernő ?—1925, Gaál Dénes 1925-től a mai napig.

Anyae gyházzá lévén, 1868—1883-ig lelkész tanított, ettől kezdve rendes tanítók: Czakó Gábor, utána Harangozó Nagy Sándor 1889-től? Molnár István —1922. Orbán István (helyettes) 1922. Mózs Kálmán 1922. Kis József 1923-tól mai napig.

Másodtanítók: Kis József 1923. Kissné Izsák Jolán 1924-től mai napig.

S z e n t a .

Lelkész: Németh Zsigmond, az anyaszentegyház lelkésze.

Tanító: Máté János sz. 1901. Szentán szolgál 1903 óta.

Gondnokok: Lukács Ferenc, Péter Sándor. *Presbíterek:* Bódis Mihály, Felső Ferenc, Felső István, Felső József, Felső Mihály, Péter Ferenc, Péter István, Péter S. János.

Nagyon régi község, már 1360-ban meg volt. 1550-ben Török János birtoka. Reformálásának idejét nem tudjuk. A Kanizsai Pálfi János püspök által 1634-ben összeállított jegyzékben mint anyaegyház szerepel, melyhez Bolhás filia gyanánt tartozott, hova lelkészül az 1634. évi kiskomáromi zsinat Horváth Pált rendeli Gelséről, kit Fider Mihály csurgói lelkész felügyeletére biz, mint »igen ifjú és gyermekszabásu« fiatalembert. »A püspök megengedi neki a prédikálást, de a keresztelésre nem engedett s nem is enged neki szabadságot, míg haját illendőképen nem nevei.« Az 1635. évi szentlőrinci zsinaton Horváth Pált aztán lelkésszé is avatják a szentai egyházba. 1657-ben lelkésze Hercegszölösi János, 1660-ban pedig Kisvárdai János. Ettől kezdve nem tudunk sorsáról egészen 1784-ig, amikor Alsók lelkéstartási jogot nyervén, Csurgóval, Nagymartonnal együtt Senta is hozzácsatoltatott filia gyanánt. Utóbb hosszú ideig Csurgó filiája volt, jelenleg azonban ismét Alsókhoz tartozik.

Templom. Az istentiszteleteket régebben Varga Ferenc boronás pajtájában tartották. A mostani templom 1825-ben épült vörösre festett fatoronnyal, de 1854-ben megnagyobbították, falait felemelték, téglatornyot építettek hozzá, melyet utóbb vörösrézrel fedtek s két Westfáliában készült acélharanggal szereltek fel.

Tanítólak, iskola. A tanító 1816-ig árendás lakásban lakott, míg 1816-ban, a preoránsai állás szervezésekor a gróf Festetich György által adományozott iskola, tanítói lakás és két hold belsőség birtokába nem jutottak. A jelenlegi lakás és iskolahelyiség 1863-ban épült a hivek áldozatkészségéből Verbay István csurgói lelkész buzgó közreműködésével.

Tanítók: Verbay István 1812—. (Csak két hetet töltött itt s innét prédikátornak elvitték.) Vecsey Sámuel 1812—1814. A következő 1815-ik évben a tanítói hivatal üres volt. Micskei János 1816— (meghalt 1817-ben), Pap János 1818—1827. Dienes János 1827—, Balogh Bálint 1829—, Fülöp Lajos 1832—, Odor Ádám 1834—, Vecsey József 1836—, Máté Gergely 1839—, Szakáll Mihály 1845—, Máté József 1854—, Varga Sándor 1862—, Ráskó Mihály 1896—?, Nagy Lajos ?—1923. Máté János 1923-tól mai napig.

3. Inke, Nemesdéd.

Kedden, 13-án reggel indult Püspök úr Csurgóról Inkére, mely útján innen egészen Nagybjomig Huszár Aladár egyházm. gondnok helyetteseként dr. Bene Kálmán igazgató csatlakozott kíséretéhez. Kedves epizódja volt a szép annak az iharosberényi evangélikus egyház meleg üdvözlete, melyet Káldi Gyula ev. lelkész, Püspök úr egykori tanítványa tolmácsolt. Kevéssel ezután feltűnt az inkei lovasbándérium kettős sora. Inkén a község nevében Németh Sándor községi bíró, az inkei ref. egyház nevében Bolla Pál lelkész üdvözölte Püspök urat, mely alkalommal jelen volt még a behívott nemesdédi presbiteriummal Horváth Endre lelkész és Tóth József segédlelkész. A fogadtatás után azonnal bevonult a hatalmas gyülekezet az impozáns templomba, hol az istenisztelet folyamán Bolla Pál lelkész imája után dr. Antal Géza püspök tartotta meg nagyszabású főpásztori beszédét és imáját.

Püspök úr egyházi beszéde.

»Kegyelem néktek és békesség a mi Atyánktól és a mi Urunktól, a Jézus Krisztustól.« Pál apostolnak e szavaival köszöntelek benneteket, inkei és nemesdédi ref. szent gyülekezet, itt megjelent hívek.

Öröm tölti el az én lelkemet, amikor itt körültekintek, mert amint odakint a virágos tavasz öröme hangozja az ember szívét a maga rügyfakadásával és illatozó virágaival, igazi és mély öröm tölti el az én lelkemet is, ha a ti arcotokba tekintek, s a ti arcotokon látom e község daliás ifjainak, hajadon leányainak, éle-

medett férfiainak és nőinek azt az örömét, amelyet az Úr Isten kegyelméből ide vezéreltetésem keltett ti bennetek.

Legyetek meggyőződve, hogy ez az öröm bennem a legteljesebb viszonzásra talál, mert veletek érzek, a ti sorsotokon aggódom és a ti hitetek felett öröködöm.

Keresztyén Gyülekezet! Kegyelem néktek és békesség, köszönhetnélek-e szebb szavakkal, mint az apostolnak eme szavaival, hiszen eme szavakban benne foglaltatik a mi keresztyén vallásunk lényege. Mert amikor az Isten kegyelmét hívjuk segítségül, mit teszünk egyebet, mint azt, hogy mi gyarló, földi teremtmények megalázkodunk a Mindenható örök Felség előtt, s mint gyarló, bűnös emberek a legmélyebb alázattal járulunk Ahhoz, aki maga az örök Szentség, Jóság, Tisztaság.

Oh, keresztyének, aki igazán átérzi, aki igazán átgondolja, hogy életének alig van pillanata vagy órája, amelyben az isteni szentséget a maga gondolataival, a maga szavaival, vagy a maga tetteivel meg ne bántotta volna, érezhet-e mást, mint a legmélyebb megindulást azon a kimondhatatlan isteni kegyelmen, mely ennek a bűnös, gyarló embernek lehetővé teszi azt, hogy alázatossággal, de teljes bizalommal forduljon Ahhoz, akinél van minden jó adomány és tökéletes ajándék.

Igen, mert hiszen szent vallásunk azt tanítja, keresztyén gyülekezet, hogy az isteni kegyelem, amellyel én titeket köszöntelek, megnyilatkozott ezek iránt a gyarló emberek iránt abban, hogy leküldötte Azt, aki bűn nélkül való volt, az ő egyszülött Fiát, engedte szenvedni, engedte a legcsúfosabb halállal, a keresztfának halálával meghalni miérettünk, hogy mi az ő nevében bizva, hitünket és reménységünket Ő benne helyezve, megigazuljunk Isten előtt.

Óh bizony, nincsen annál nagyobb kegyelem, keresztyén gyülekezet, mint amit az Isten a gyarló emberiséggel szemben gyakorol, amikor nem tekintve a mi vétkeinkre, a mi fogyatkozásainkra, arra, hogy mindnyájan elpártoltunk az ő törvényétől, lenyújtja hozzánk atyai kezét és atyai keblére ölel bennünket.

A mi Megváltónknak, a mi Urunk Jézus Krisztusnak a megjelenésében lett a mienk ez a kegyelem, amellyel ime ma köszöntelek benneteket. Csak azt fűzöm ehhez az én köszöntésemhez, hogy életetek egy percében se feledkezzetek meg arról, hogy ez az isteni kegyelem ingyen való, nem a mi érdemünkből történik, hiszen mi Isten előtt mindnyájan haszontalan szolgálók vagyunk. Ezért az ember Ő vele szemben örök hátlára, örök alázatosságra van kötelezve.

És köszöntelek titeket, inkei és nemesdédi szent gyülekezet, azzal a másik szóval, amellyel az apostol köszöntötte az ő római hiveit: Békesség néktek.

Köszönhetnélek-e szebb, felségesebb szóval, mint a békesség szavával; hatalmasabb ígével, mint azzal az ígével, mely a mi Megváltónk születésekor az angyalok mennyei karában zengett alá: »Békesség e földön és az emberekhez jóakarattal«; szentebb, magasztosabb ígével, mellyel a keresztre feszített, de feltámadott Krisztus köszöntötte feltámadása után az ő tanítványait: »Békesség tinéktek!«

Keresztyén gyülekezet! Egy világháború borzalmai után, mind az után a szenvedés után, amelyet ez az emberiség egyetemére és ebben különösen éppen a keresztyén egyházakra rázúdított, kell-e valakinek még magyarázni azt, hogy mit jelent ez a szó: békesség? Hiszen annak, hogy nem volt békesség az emberek között, nem volt békesség a nemzetek között, óh mennyi ezer és ezer, millió és millió emberi élet adta

meg az árát! Mennyi ezer és ezer hős jár közöttünk csonkán, bénán, aki mind annak a rettenetes békességellenes szellemnek az áldozatai, amely a világháborút létre hozta!

De vajjon, keresztyén gyülekezet, ha a legborzalmasabbtól eltekintek is, ha nézem az egyeseknek, ennek a gyülekezetnek az életét, akkor is azt kérdezem magamban, kívánhatnék-e tinektek valami jobbat, magasztosabbat, mint a békességet, amivel az Úr Jézus köszöntötte az ő tanítványait?

Hiszen, keresztyén gyülekezet, minden társadalom létének alapja a család, a családi élet. Már most gondolatok el egy családot, amelyben nincsen békeség. Fájdalom, hogy ezt nemcsak elgondolni könnyű, de mindennap megtapasztalni sem tartozik a ritkaságok közé! Gondolatok el egy családot, ahol a férfi békételenkedik az ő feleségével, ahol a nő békételenkedik az ő férjével, ahol a szülők nem békés szeretettel vannak gyermekeik iránt és a gyermekek a szülői tisztelet és szeretet helyett a szülők életének minden percét megkeserítik magukviselésével. Vajjon az ilyen családi élet igazán boldognak, szerencsésnek mondható?

Állítsátok ezzel szemben azt a családot, ahol a családtagok között békeség van, ahol férfi és nő együtt munkálkodnak azon, hogy a családot emeljék, gyermekeik jövőjét biztosítsák, azokat a magukénál jobb sorsra képesítsék, a gyermekek kiveszik a részüket a munkából, mely a család fenntartásához járul. Ezeknél a családoknál, ha eljön a pihenés csendes órája, az áldott este, a családfő — ami fájdalom, egyre ritkább és ritkább — előveszi a bibliát és felolvas abból egy fejezetet és a családtagok rázendítenek szép dicséreteink és zsoltáraink közül az egyikre vagy másikra,

Ilyenkor nem azt érzi-e az ember, mintha a békesség angyala szállana alá és hintené erre a családra a békesség és nyugalom áldását? És ha az a család megjelenik az Úrnak szent házában, hogy ott hallgassa az örök élet ígét, nem látjuk-e ennél a családnál a békesség minden áldását, azét a békességét, amellyel az Úr Jézus köszöntötte a maga tanítványait?

Am, keresztyén gyülekezet, nemcsak a családban ilyen fontos a békesség. Éppen ilyen fontos abban a kisebb közületben, amelyet községnek és abban a közületben, amelyet a Krisztus anyaszentegyháza szent gyülekezetének nevezünk. Nem itt is az-e a legfontosabb, hogy a község tagjai egymást támogassák a község felvirágoztatására, az előljárók munkáját könnyűvé és gyönyörűséggé tegyék a község érdekében és a gyülekezetben a Krisztus országának terjesztése érdekében?

Maga Krisztus mondja, hogy minden ország, amely magával meghasonlik, elpusztul és egy város, vagy háznép sem állhat meg, amely meghasonlik magával (Máté XII:25). Bizony, amely házban, amely községben, amely gyülekezetben a békételenség szelleme ütött tanyát, ott ahelyett, hogy az építés munkáját látná az ember és annak nyomán a boldogság épületét felemelkedni, egyik rombolás a másikat követi, míg végre a családi, községi, gyülekezeti élet mind romokban hever.

Mondhatnák-e azért valami jobbat, áldásosabbat, mint amikor az apostol szavaival köszöntelek benneteket: Kegyelem néktek a mi Atyánktól és a mi Urunktól a Jézus Krisztustól és a békesség lelke lakozzék ti közöttetek? Keresztyén gyülekezet, Jézus Krisztus a békességet hozta le a földre. Nem e világnak a békességét, hanem annak a világnak a békességét, amelyből ő

alászállott, hogy bennünket abba a világba felemeljen.

Mert ennél a földi békességnél is van egy nagyobb békesség, mely után az ember lelke sóvárog és ez az a békesség, amelyet Krisztus hozott alá. Hiszen, keresztyén gyülekezet, az ember földi élete csak egy arasznyi lét. Az ember földi élete, amint annak kezdetét nem ismerjük, úgy nem tudjuk azt sem, hogy mi-ben végződik, csak azt látjuk, hogy a halálos ágyon a földi lét maga befejeződik, de hogy ez hova kapcsolódik át és hogyan lesz ebből a földi korlátok közé szorított életből az örökkévalóság tagja és osztályosa, ezt mi nem láthatjuk. Itt, keresztyének, a hit jön segítségünkre, mely azt mondja, hogy amint magában a természetben világban nem semmisül meg semmi sem, legfeljebb átváltozik, átalakul, úgy nem semmisülhet meg abban a szellemi világban sem, amelynek osztályosául az ember tudja magát, nem semmisülhet meg a legnemesebb: az ember lelke.

Ennek a léleknek a békességét kell nekünk várunk, ennek a halhatatlan, meg nem semmisülő, az örök világba bekapcsolódó léleknek a békességét. Mert, higgyétek el, a legszerencsésebb ember a földi életben, az se érez teljes kielégülést, ha aggódva bele tekint sirjának éjszakájába; az se érez teljes nyugalmat, boldogságot, ha arra kell gondolnia, hogy eljön az óra, amelyben az ő lelke megkéretik, hogy számot adjon az ő sáfárkodásáról, melyet itt e földi életben végzett.

Igen, keresztyének, nekünk számot kell adnunk a mi sáfárkodásunkról. Krisztus egyik leggyönyörűbb példázata mutatja, hogy minden egyes emberre bizonyos talentum van bízva, az egyikre öt, a másikra kettő, a harmadikra egy; de ember, akire talentum ne volna bízva, nincs és azokról, amelyek ránk bízottak,

nekünk, a mi sáfárkodásunk révén kell gondoskodnunk és nekünk számot kell adnunk a mi sáfárkodásunkról.

Hiszen, keresztyén gyülekezet, vagyunk-e mi e földi életben egyáltalában egyebek, mint az örökkévalóságnak sáfárai? Hát akinek földje van, akinek nagyszámu holdjai vannak, csak egy maroknyit is elvihet-e magával az örökkévalóságba és nem kell-e néki ott majd ezek nélkül a holdak nélkül adni számot arról, hogy hogyan sáfárkodott a rábizott földi javakkal idelent? Vajjon azt a maga örömeire, szórakozásaira használta-e fel, vagy pedig úgy, hogy az ő sáfárkodása nyomán áldás, boldogság, megelégedés, békesség fakadt, hogy a szegényen könyörült-e, a szomjuhozót megitatta-e egy pohár vízzel, a mezitelent felruházta-e? Mert Krisztus mondja, hogy aki ezt csak egyikével ezeknek a kicsinyeknek cselekedte, bizony ő vele cselekedte (Máté XXV:40), ő, aki az apostol szerint szószólónk az Atyánál, még ha vétkezünk is (I. Ján. II:1), mennyivel inkább szószólónk, ha az irgalmasság cselekedetét cselekszük.

Amellett a földi békesség mellett van a léleknek egy magasabb vágya, egy magasabb békesség után és ha ezt a vágyát a léleknek mi kielégíteni nem tudjuk, akkor haszontalan sáfárok voltunk idelenn a földön, akik mint hűtelen sáfárok elveszik majd odafenn a maguk büntetését.

Az ember akkor érzi igazán magasabb rendeltetését, akkor felel meg azoknak a kötelességeknek, amelyek rá, mint keresztyénre várnak, ha megteszi mindazt, amivel a léleknek ezt a békességét munkálja.

Keresztyén gyülekezet, amikor én az apostol szavaival köszöntelek benneteket, amikor az isteni kegyelemben való feltétlen bizalmat kötöm a ti szívetekre, amikor azt hangoztatom, hogy keressétek a békességet,

amelyet Krisztus hozott alá, úgy érzem, hogy a legnagyobb jót kívántam rátok, amit földi ember a maga részére csak kívánhat. A legnagyobb áldást ígérem, helyezem nektek kilátásba, amit az isteni kegyelem az embereknek kilátásba helyezett. Óh, hogy ez a Krisztus békessége beszálljon a mi szivünkbe, hogy mi mint igaz keresztyének teljesítsük a földi életben ránk váró kötelességeket családjaink, községünk, gyülekezetünk, hazánk iránt és önmagunk iránt, jertek, emeljük fel szíveinket és kezeinket a Mindenható Felséghez.

Egyházak története.

Inke.

Lelkész: Bolla Pál, sz. 1880. Inken szolgál 1906 óta.

Tanító: Varga József, sz. 1888. Inken szolgál 1913 óta.

Gondnok: Kiss György. *Presbiterek:* Balogh József, Bekes Sándor, Berkes Ferenc, Berkes György, Czippán György Dávid, Czippán János m., Czippán József, Dömötörfi János, Kis Berkes György, Németh Sándor Kis, Papp Ferenc és Szabó György.

Inke ősrégi lakott hely, melynek határában kő- és bronzkori leletekre akadtak. A község neve 1278-tól gyakran előfordul. 1332-ben egyházas hely. 1406-tól több mint másfél századon át a berzencei Lórántfiak birtoka. 1727-től a Szegedyek birják a legutóbbi időkig. Jelenleg a Hohenlohe-féle hercegi birtokot Bethlen István gróf miniszterelnök bérlí, ki gyakran időzik itteni kúriájában.

Egyháza szintén régi egyház, melynek kezdetét a többiekéhez hasonlóan homály fedi. Kanizsai Pálfi János püspöknek az 1634. évi kiskomáromi zsinat jegyzőkönyvében foglalt összeírása szerint Inke, Déd és Vése egy lelkézséget alkottak, mely a följegyzés idejében üresedésben lévén, nem állapítható meg, melyik volt közülük az anyaegyház, de azon körülményből, hogy már a következő évben és később is gyakrabban találkozunk inkei lelkésszel, míg nemesdédével csak 1659-től kezdve, erős valószínűséggel Inke anyaegyházi jellegére következtethetünk. Az 1635. szentlőrinci zsinaton az inkei lelkésszégre felavatják Dömö-

tör Pétert. 1640-ben lelkésze Kovács Pál, 1643-ban Fábri Pál, 1657-ben Váczi István, kinek nevével két év múlva már a nemesdedi lelkészek közt találkozunk, 1664-ben pedig Séllyei András. 1720-tól kezdve mintegy 40 évig lévitát tartottak s volt egy oratóriumnak, mely később leégett.

Az 1741-ben épített új oratóriumot a vármegye lepecsételtette, a lévitát elűzte, de három inkei lakos 1760-ban a pecsétet feltörte s újra jártak templomba. A vármegye azonban a tetteket elfogatta s a tapsonyi hörtönben erőszakos halállal fenyegették, úgy hogy azok végül öngyilkosságra gondoltak. De közben egyik meghalt, a másik kettőt pedig azzal a feltétellel, hogy pápistákká lettek, haza bocsátották egy pápista mester kíséretében, kit a református híveknek 1780-ig tartani kellett, ellenben a ref. lévitát a szolgabíró a határra kihordatta.

A türelmi rendelet következtében végül a pápista mestertől megszabadulhattak. 1780-ban ref. preoránst vittek be, 1790-ben pedig megszervezték újra a lelkészi állást.

A fából készült oratórium helyett 1840 táján megépítették mostani szép nagy templomukat szilárd anyagból, melybe 1911-ben egy modern 8 változatu orgonát állítottak 3000 korona értékben. A háboruban elrekvirált nagyobb s 1923-ban elrepedt kisebb harang helyett 1924-ben a Harangműveknél egy 224 kg.-os és 116 kg.-os C, É hangu harangot rendeltek, melyre a hívek két nap alatt 124 mm. rozst és 15 mm. tengerit adtak össze s közben épületeik rendbehozatalára és melléképületeikre is időnként nagy áldozatokat hoztak. Új lelkészlakásuk részben a régi falak felhasználásával, most épül a legmodernebb kivitelben; az egyházmegye legnagyobb parókhíja lesz.

Az iskolaépületet s tanítói lakást szintén most alakítják át. Az épület eredetéről adatok nincsenek.

1780-tól 1790-ig preoráns mester volt: Szente István és Szoboszlai István.

Lelkészek 1790-től: Vecsei József, Szénási István, Demeter János, Dezső János, Márton Gábor, Földváry Péter, Benkő János 1817-ig. Barakonyi Sámuel 1817—1854. Horváth Endre 1855—1896. Helyetteslelkészek: 1898-ban Somogyi György és Németh József. Rendes lelkészek: Dömötör Lajos 1898—1899., Németh József 1899—1903., Jezerniczky Dániel 1903—1904. Helyettes lelkészek: Gergely Győző 1905, Horváth Gábor 1905—1906. Rendes lelkész Bolla Pál 1906-tól mai napig.

Tanítók az említett preoránsok után: Deáki József, Tubul Mihály, Bodó Áron, Molnár János, Süttő István, Kazi Sándor, Nagy József, Gyenge Imre 1890—1900. Fodor Gyula 1900—1903. Hörömpöly Gyula 1903—1911. Bajusz Gyula 1912—1913. Varga József 1913-tól mai napig.

Másodtanítók: Szabó Sándor 1913—1922. Mózs Kálmán 1922. Ekkor a másodtanítóságot a tankötelesek csökkenése miatt az egyház ideiglenesen beszüntette.

Nemesdéd.

Lelkész: Horváth Endre, sz. 1857. Nemesdédén szolgál 1909 óta.

Tanító: Jindra Teofil igazgató-tanító, sz. 1877. Nemesdédén szolgál 1901 óta.

Gondnokok: Lovászi György és Szabó József felső. *Presbíterek:* Berke János, Józán Károly, Körössy Imre, Kulcsár Dávid, Kulcsár Imre, Lukács Sándor alsó, Nagy Béla, Nagy D. Lajos, Nagy István, Nagy Sándor ifju, Stephaik Dénes, Szabó József m.

A község először az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzékben fordul elő. A XV. század elején Berzenczei Lórántfi Györgyé, utóbb a szakácsi pálosoké. Köznemes lakóinak szabadalmát III. Károly király 1719-ben újra megerősítette.

Egyháza a legrégibb somogyi egyházak közül való. Baksay Sándor Dáma c. történelmi körképében a reformáció hívei között szerepel már a mohácsi vész idején nemesdédi Szabó Gergely feltehetőleg nem minden történelmi alap nélkül. Egyébként sajnos, meglehetősen kevés adatunk van multjáról, a meglevők is jobbára már a XVII. század második fele után következő időkre vonatkoznak.

Az 1721. pesti commissio és az 1744. vármegyei inquisitio adatai szerint emlékezet óta csak református vallásgyakorlat volt uzusban. Kanizsai Pálfi János püspök 1634. évi összeírása szerint Inkével és Vésével együtt alkotott lelkészi állomást s az ez időben tartott zsinatokon inkei lelkész nevével gyakrabban találkozunk, nemesdédiével pedig csak 1657 után. Ezidőben tehát valószínűleg Inke lehetett székhely, de Nemesdédnek is meglehetősen önállósága lehetett az ügyeit vezető s talán csak a legfontosabb ügyekben a lelkésztől függő akadémikus rektor vezetése

alatt, kik igazi jóhírű iskolájában működtek s még a XIX. században is jóideig a nemes hivek gyermekeinek a latin nyelvet is tanították. 1657-től kezdve azonban, amikor Révkomáromi Gergely volt lelkésze, többször rátalálunk nemesdedi lelkész nevére, így 1659-ben Vácsi Istvánéra, 1663-ban Szentlőrinczi Lászlóéra, — egészen bizonyos anyaegyház jellege. A gyülekezet, mely majdnem egészen nemesekből állt, nem igen szenvedett üldöztetést »mindenkor állapota csendes volt«. Mindössze az 1746-ban lezajlott eljárásból tudjuk, hogy a misézni betolakodó nemesvidi páterrel szembe szálltak s ezzel nagyobb vizsgálatra adtak alkalmat. Szájhagyomány szerint az ez idő tájban keletkező kath. templomot kálvinista nemeseknek büntetésből kellett építeni. Hogy van-e ennek alapja s van-e a két dolog között összefüggés, adatok hiányában megállapítani nem lehet.

Templom. A kuruc világban a vármegyét feldúló rác pusztításkor a régi templomot felégették, másik épült fából, melynek elpusztulása után 1804-ben régiából toronnyal új templom építetett. De ezt a templomot sem soká használhatták, mert 1826-ban a község nagy részét megsemmisítő tűzvész porrá égette az iskolával, lelkészlakkal, Veress István lelkésznek nagyértékű könyvtárával s minden holmijával együtt. A leégett templomot 1826—1830-ban építették újra. E mostani templomot többször renoválták. Nagy Imre 1882-ből való 1000 koronás adományából toronyórával szerelték fel, 1898-ban pedig nemes Lukács Károly és neje 1200 koronás ajándékából orgonával is ellátták. Ugyanők készítették a fehér márvány urasztalát is. Általában a hiveknek egyházuk iránt való szeretete igen sok adományban és hagyományban nyilvánul. A templom a folyó évben ismét renoválás alatt van.

Lelkészlak. Az 1826-iki tűzvész alkalmával a lelkészlak is elpusztulván, a lelkész 8 esztendeig a falu felső végén bérelt házban lakott, míg 1834-ben a lelkészlakot fel nem építették. Ez épület anyagát az egyház 1905-ben eladta s akkori iskoláját alakította át terjedelmes lelkészlakká.

Iskola. Tanítólak. Az 1826-ban leégett iskola helyett fátalpra, sárfalakkal, zsupptetőre készítették másikat. De e romlandó épület helyett 1870-ben téglafalakkal cseréptetőre jó erős épület került, mely 1905-ben 2500 korona költséggel lelkészlakká alakítottatott át s a szomszédságban ujonnan szerzett belsőségen

ugyanekkor 8500 korona kiadással teljesen új, igen szép, tágas új iskola és tanítólakás épült.

Lelkészek: Révkomáromi Gergely 1657. Váczi István 1659. Szentlőrinczi László 1663. Utánuk: Büki István, Marosi —, Komáromi —, Körмени —, Fejérvári —, Körösi Ferenc esperes 22 évig, 1723—1745. Hubai Bálint 1745—, Sebessi Sámuel 1747—, Ács István 1762—, Magyarósi János 1767—, Gál János 1768—, Teremhegyi Bika Sámuel 1779—, Egeraljai Bóncz János 1782—, (Miklósi István interimális), Mikolai András 1784—, ifj. Gál János 1788—, Banai Mihály 1791—, Boda János 1796—, Kovács József 1802—, Márton Gábor 1805—, Rádóczi Nagy Ferenc 1809—, Fodor János 1810—, Ujj János 1814—, Veress István 1821—, Torma Dávid 1834—, Bosznay Sándor 1836—, Kiss Viktor 1841—, Veress István (az előbbi hasonlónevű fia) 1853—, Vághó Sándor h. lelkész 1862—, Becsák Sándor 1863—, szept.-ig. Begedy István 1863—1864., Becsák Zsigmond 1864—, Eröss Dániel 1866—, Kiss Viktor 1867—1891., Mátyás Mihály 1893—1903., Németh József 1903—1904., Fábian Zoltán 1904—1909., Horváth Endre 1909—1927.

Tanítók: Neveik csak 1863-tól vannak meg. Nagy Károly 1863—, Czakó Gábor 1869—, Izsák Lajos 1873—, Kuthy István 1874—1898., Gyenge Aladár h. tanító 1898—1899., Szentpétery Pál 1899—1900., Makay Márton s.-tanító 1900—1901., Jindra Teofil igazgató-tanító 1901-től mai napig.

4. Böhönye, Alsósegesd, Nemeskisfalud.

Inkéről 14-én, szerdán reggel az inkei lovasbandérium kíséretében utazott tovább Püspök úr Vése felé, ahol az evangélikus egyház részéről Németh Pál esperes és Binczi Dániel kántortanító üdvözölték Püspök urat. Tovább haladva Böhönye felé, a község határán Haám Lajos csurgói főszolgabíró bucsút vett Püspök úrtól, a marcali járás főbírája nevében pedig Gréczi József főjegyző fogadta Püspök urat. A menetet innen a böhönyei lovasbandérium vezette a községbe, hol a községi képviselőtestület élén Horváth Sándor községi bíró, a böhönyei ref. egyház nevében Bélaváry Ferenc, a behívott alsósegesdi ref. egyház nevében Györék József, a nemeskisfaludi ref. egyház nevében Farkas István lelkészek mondtak üdvözlő beszédet, majd Vörös József róm. kath. plebános, Gréczi József községi főjegyző a képviselőtestület élén, Richter Ernő mérnök gróf Festetics Sándor nevében, Simonyi Emil Böhönye és vidéke általános ipartestülete nevében üdvözölték Püspök urat.

Üdvözlések után a templomba vonult a népes gyülekezet, ahol Bélaváry Ferenc lelkész imája után dr. Antal Géza püspök építette a lelkeket beszédével és imájával.

Püspök úr egyházi beszéde.

Kegyelem néktek és békesség a mi Atyánktól és a mi Urunktól, a Jézus Krisztustól. Pál apostolnak eme szavaival köszöntelek benneteket böhönyei, alsósegesdi és nemeskisfaludi gyülekezetek itt megjelent tagjai.

Kegyelem néktek és békesség, mondhatnék-e áldásosabb kívánságot titeket, mint a mindenható Isten-

nek végére mehetetlen kegyélmét és azt a békességet, amelyet a Jézus Krisztus hozott a földre, ültetett az emberi szivekbe? Azért a szíves fogadtatásért, amelyben e gyülekezet tagjai engem részesítettek, mit adhatnék viszonzásul nagyobb, üdvözítőbbet, mintha az apostol mondásaként az isteni kegyelmet és a Jézus Krisztusnak békességét kérem e gyülekezet tagjaira, nagyjaira és kicsinyeire?

Keresztyén gyülekezet, az utóbbi évtizedekben szokássá vált kicsinylőleg beszélni a hitről, a hitnek erejéről; az utóbbi évtizedekben lépten-nyomon halatlatszik az a felfogás azok részéről, akik szívükben a vallástól elidegenedtek, hogy a vallás csak egy puszta álom, a vallás nem ad erőt az emberi léleknek, a vallás megszűnt az emberi szivekben az a hatalmas tényező lenni, amely a multban volt.

Keresztyén gyülekezet, ha ezzel szembe állítom az utolsó éveknek a tapasztalatait, nem kell-e azt mondanunk, hogy az ember csalódott mindenben, egy világháborúnak minden borzalma kigyógyította az embert abból az álmából, mintha a földi javak megszerzése volna az ember legfőbb törekvésének célja, mintha a földi javak — ez alatt nem pusztán csak a vagyoni javakat értve, hanem életet és egészséget is — volnának a legfőbbek, amivel az ember rendelkezhetik. Hány ezer és ezer, millió és millió ifjú férfi hagyta életét a csatatéren? Hányan jöttek vissza, ezren és ezren, milliók és milliók, megcsónkultan, megbénultan és hányan hulltak már sirjukba azok közül, akik a világháboru rettenetes borzalmait négy éven át szenvedni voltak kénytelenek? Mit használt az ifjú élet, az ifjú egészség? Ime, siratjuk szívünkben azok emlékét, akik ifjan szakadtak le erről az életről s akik eltávoztak, mielőtt az emberi életnek, a rendesnek tartott végső határáig eljuthattak volna.

Mi az tehát, amit nekünk legfőbbnek kell tekintennünk? Üdvöztőnk szavai szerint bármely pillanatban megtörténhetik, hogy megkérik tőlünk a mi lelkünk s ezzel a tudattal szemünk előtt mi az, amit mindennek fölé kell helyeznünk: a testi élet, a test vágyai, vagy talán a földi javak, a szorosabb értelemben vett vagyoni javak? Óh, keresztyének, a régi görögök a halottakat úgy szokták eltemetni, hogy egy kis görög pénzt, obulust, pár fillért tettek a halott ajkaira, mert felfogásuk az volt, hogy a meghaltak lelkét egy vizen át viszi egy alvilági hajós, hát hogy ennek a hajósnak a bére meglegyen, a halottak ajkaira tettek néhány fillért; erre célozva kérdi a görög bölcse: »Mit gyűjtetek, balgák, kincset halomra, hiszen egyetlen egy obulussal kell átnenni a túlvilágra!« Jobban látták volna a görögök e tény igazságát, mint mi keresztyének? Nem hágy-e itt az ember mindent: szántóföldeket, bútorokat, kincseket, amint megmondotta már Jób: mezítelenül jöttünk e világra és mezítelenül kell távoznunk innét (Jób I: 21).

Keresztyén hallgatóim, úgy érzem, mintha a világháború borzalmai meggyőzhették volna az embert arról, hogy nem a test, nem a vagyon az, ami után az embernek törekednie kell, mert a testnek, a vagyonnak, a világnak a javai mulandók; az embernek oly javak után kell törekednie, amelyet a lopó el nem lophat, amelyet a moly és a rozsdá meg nem emészthet (Máté VI: 19), mely átkísér bennünket erről a mulandó világról az örökkévalóságba.

A mi Urunk Jézus Krisztus széjjel járván e földön, különös előszeretettel tanított példázatokban, különös előszeretettel hirdette példázatokban azokat az isteni igazságokat, amelyeknek hirdetésére e földre eljött. Ezek között a példázatok között van egy, mely így

hangzik: Hasonlatos a mennyeknek országa a szántóföldben elrejtett kincshez, amelyet megtalálván az ember, elrejté azt; és afelett való örömében elmegy és eladván mindenét, amiye van, megveszi azt a szántóföldet (Máté XIII:44). — Igen, keresztyén hallgatók, a mennyeknek országa, a Krisztus evangéliuma a legnagyobb kincs s amint az okos kereskedő, mikor megtalálta azt a nagy kincset, sietett haza, hogy mindenét eladva, megvásárolhassa a kincset mélyében rejtő szántóföldet, úgy az okos ember, ha felismeri, hogy az igazi kincs az Isten országa, a Jézus evangéliuma, minden földi kincsétől szívesen megválik, csak hogy megszerezhesse azt a legnagyobb kincset, mely neki az örökkévalóságot biztosítja.

Keresztyén gyülekezet! Gondolkoztatok-e azon, hogy micsoda erő lehetett az az első keresztyénéknél, mely őket arra képesítette, hogy minden üldözéssel, minden sanyargatással és kinzással szembeszállva, megálljanak a Krisztus evangéliuma mellett, a Jézus Krisztusban vetett hit mellett? Hiszen még gyermekkorokban tanultátok, hogy a római császárok micsoda rettenetes módon üldözték az első keresztyéneket, állatbőrökbe varrták, szurokba mártották őket és úgy gyújtották meg, hogy mint fáklyák világoljanak az éjszakában; a vadállatok elé vetették őket, melyeket ketreceikből kiéheztetve rájuk bocsátottak — és ezek a keresztyének a Krisztusban való hitet minden földi szenvedés felett állónak tartván, eltűrték mindazt, amivel a római császárok őket hitüktől eltántorítani akarták, mert megtalálták azt a kincset, amely minden földi kincsnél nagyobb, a Krisztus evangéliumát, a mennyeknek országát, melynek ha valaki polgárává lehet, minden földi ország polgárságánál nagyobb, becsesebb polgárjogot szerzett meg magának.

De nemcsak az első keresztyének, hanem a reformáció-korabeli keresztyének is hasonló üldözéseknek voltak kitéve, hasonló szenvedéseket voltak kénytelenek tűrni, mert az újra a nép közé vitt evangéliumban oly isteni kincset találtak, melyért joggal mondhatták »az én életem is nékem nem drága, csak hogy elvégezhessem az én futásomat örömmel és azt a szolgálatot, melyet vettem az Úr Jézus Krisztustól« (Ap. Csel. XX:24). Csak néhány hónappal ezelőtt emlékeztünk meg a gályarab lelkészekről és ez a megemlékezés bizonyosságot tett arról, hogy ezelőtt 250 esztendővel lelkészeink inkább engedték magukat börtönbe vettetni, korbácsoltatni, gályákra vitetni, de azt a nagy kincset, melyet ők a Jézus Krisztus evangéliumában megtaláltak, nem engedték maguktól elvétenni.

Önkéntelenül is eszembe jut az üldözések idejéből egy megható elbeszélés: Caraffa elé idéznek egy agg lelkészt s mikor Caraffa, ez a vérengző zsarnok, az agg prédikátort izgatással vádolja, ez így felel: »Ó uram, én nem izgatok, én csak gyomlálom a gatz, hogy el ne fojtsa a virágokat«. Caraffa erre böszülten börtönbe küldi az erőtlen aggastyánt. Étlen-szomjan ott van a börtönben, de másnap sokkal derűsebbnek, sokkal erőteljesebbnek látszik, úgy hogy a börtönőr csodálkozik azon, hogy lehet, hogy egy agg ember ezeket a szenvedéseket nemcsak bírja, de mintha megfiatalodnék. Éjszaka meg akarja lesni, hogy a csoda nyitjára jöjjön, bekukucskálva a börtön ajtaján, látja, hogy ott szendereg az agg prédikátor, fejét édesdeden lehajtva a mi Megváltónk ölébe és onnan veszi azt az isteni erőt, mely képessé teszi arra, hogy minden földi szenvedés dacára másnap ott álljon erőteljesen és férfiasan Caraffa előtt és hitét meg ne tagadja.

Oh, keresztyének, nagy, felséges isteni erő van

ebben a mi evangéliumunkban, a mennyeknek országa oly kincs, amelyért az okos kereskedő odaadja minden jószágát. Azt hiszem, hallottátok mindnyájan, hogy vad népek közé, különösen a XVI. és XVII. században európai kereskedők mindenféle üveggyöngyöket és haszontalanságokat vittek és cserébe elefántcsontot, aranyport és más drágaságokat kaptak. A vadak nem ismerték ezeknek az üveggyöngyöknek az értéktelenségét és nem ismerték a maguk elefántcsontjának és aranyának értékét s így az értékeset elcserélték az értéktelennel. Keresztyének, nem úgy vagyunk-e mi is, mint a vadak, amikor ahelyett, hogy a Krisztus evangéliumának mindenek felett álló értékét elfogadnánk, földi, mulandó dolgokba vetjük reménységünket és a mi igazi értékeinket engedjük magunktól elvenni, csak azért, hogy az értéktelen üveggyöngyöket megtarthassuk.

Keresztyén gyülekezet! Az Isten országa hasonlatos ahhoz a kincshez, amelyet ha az okos kereskedő meglát, észrevesz, eladja minden jószágát, csak azért, hogy megszerezhesse azt a földet, melyben a kincs rejtve van. És most, keresztyén gyülekezet, ha én azt kérdezem tőletek, hogy ilyen okos kereskedők vagytok-e vajjon, hogy felismeritek-e az Isten országának ezt a rendkívüli kincs voltát, micsoda választ kapok ajkaitokról? Hiszen ezt a mi ősi református hitünket képesek voltak egyesek megtagadni azért, mert talán néhány fillérrel többet kellett volna fizetni, mint amennyit ők a maguk szempontjából méltányosnak találtak. Hát vajjon őseink, akik nem a maguk vagyonát, hanem életét hozták áldozatul, csak hogy ezt a kincset megtarthassák, nem voltak okosabb kereskedők, mint mi? Engedtük magunktól ezt a kincset néhány fillér miatt elvételni, mert többre értékeljük azt a néhány fillért. Keresztyének, ha itt-ott hangok hallatszanak, hogy nehe-

zek a terhek, súlyos adókat kell fizetni az egyháztagoknak, vajjon gondoltatok-e arra, mennyivel nehezebbek voltak azok a terhek, amelyeket 250 esztendővel ezelőtt a prédikátorok kénytelenek voltak vállaikon viselni, azokon a vállakon, amelyeken a poroszlók korbácsütése hasított a vér számára utat? Ha azon tűnődtek, hogy néhány fillérrel többet kell fizetni, okos kereskedők vagytok-e, mint aki eladta mindenét, csak hogy megszerezhesse a mennyeknek országát?

Nekünk igazi okos kereskedőknek kell lennünk. Mi a legjobb üzletet akkor csináljuk meg, ha a mi veszendő, amit minden pillanatban elveszíthetünk — óh hányan veszítették el csak az utóbbi években is minden gazdagságukat! —, kicseréljük azzal, ami elmulhatatlan, ami el nem veszhet soha; ha azt, ami lelkünknek ideig-óráig adhat gyönyörűséget, felcseréljük azzal, ami lelkünknek a Krisztus örök békességét adja. Akkor vagyunk okos kereskedők, ha nem földi javakba vetjük reménységünket, hanem egyedül Abba, akinek szava mindig igazság volt, akiben álnokság nem találtatott, aki leszállott a földre azért, hogy minket magához emeljen, hogy a mi nyomorult, bűnös lelkünket megtisztítsa a bűn szennyétől, hogy váltságul adja életét miérettünk, hogy akik őbenne hiszünk, az Isten előtt mint megigazultak részesei lehessünk az örök életnek.

Óh, keresztyének, micsoda nagy kincs az, amit mi az isteni kegyelemből ingyen, a mi hozzájárulásunk nélkül kaptunk, ami nem kíván tőlünk egyebet, mint hogy hasonlítsuk össze a földi kincsekkel és ha azt érezzük, hogy a szívünk békéje, a lelkünk nyugalma, egész lényünk boldogsága össze van forrva azzal a kincsel, amelyet a Krisztus ajánlott fel nekünk, akkor ne tapadjunk a földi javakhoz, amelyek elmulnak, ne ragaszkodjunk magához a testhez, a testi élethez se,

amelyért úgy lehet, minden pillanatban számot kell adnunk, hanem igenis tegyünk úgy, mint az okos kereskedő és a mulandó, az értéktelen kincset cseréljük el azzal a kincessel, amely nem fog elmulni soha és amelynek révén örökösei lehetünk a boldogságnak, amelyet Jézus ígért a benne bizó hívőknek.

Keresztyén gyülekezet, a fiatal kor néhány év alatt elmulik, elmulnak az évek, mikor az ember magát erősnek, ellenállónak érzi, jönnek a lassu hanyatlás évei. Az ember maga talán az első pillanatban nem is veszi észre, hogy erői fokozatosan csökkennek, már nem tud annyit dolgozni, mint egy évvel ezelőtt, a betegség, gyarlóságok, gyengeségek különböző jelei mutatkoznak, az ember egyszer csak azt érzi, hogy az ősz dere megcsipte már és közeledik lassan a sir felé, mely ennek a földi létnek a végét jelenti. Óh, mikor minden, amiben reménykedtünk fiatal korunkban, elhagy bennünket, elhagy a szépség, az erő, az egészség, — nem érezzük-e akkor, hogy milyen helyes lett volna, ha ahelyett, hogy ezekben bizakodtunk, a magunk bizakodását vetettük volna abba a kincsbe, amely egyre nagyobb lesz, abba a kincsbe, amelyet az Úr Jézus Krisztus az Isten országának nevezett, hogy mikor elkövetkezik a legutolsó perc, amikor minden földitől el kell válni, azt érezzük, hogy a lekünkben ott van az a legnagyobb kincs, amellyel ember csak rendelkezhetik, ember, aki okosan rendezte a maga dolgait és az Isten országát nem cserélte el mulandó földi javakért.

Keresztyén gyülekezet! Ahhoz, hogy mi belássuk azt, hogy a földi javak felett ott áll, csak a hit számára elérhető magasságban az a kincs, amelyet nekünk mindennapi imádsággal a magunkévá kell tenni, ahhoz az isteni kegyelem, az isteni áldás szükséges. Jertek, egyessétek a ti imádságtokat az én imádsággommal, bo-

csássuk azt a Mindenhatóhoz, hogy Ő méltóztasson bennünket arra, hogy megismerjük az igaz értéket és meg tudjuk azt különböztetni a hamis értéktől.

Egyházak^rtörténete.

Böhönye.

Lelkész: Bélaváry Ferenc, sz. 1858. Böhönyén szolgál 1890 óta.

Tanító: Kulcsár Ferenc, sz. 1890. Böhönyén szolgál 1911 óta.

Gondnok: Hegyi József alsó ifj. *Presbíterek:* Faggyas János, Faggyas Ferenc Sámuel fia, Kovács János, Bakos Ferenc p., Hajas József alsó, Jókai József alsó, Hegyi József alsó id., Fülöp Mihály, Hajas Ferenc ifj., Tamás József, Kovács József.

Maga a község csak 1536-ban fordul elő első ízben, de a határában levő Dávod pusztája a középkorban falu volt s már az 1332—37-iki pápai tizedjegyzék említi Ellesi helyiséggel együtt, mely most Illés-major néven szerepel. Hasonlóan régi eredetű Terebezd, 1331-ben a somogyvári apátság tulajdonát képező község, most szintén csak pusztája.

Böhönye a régi eredetű egyházak közül való. Kanizsai Pálfi János püspök összeírása szerint 1634-ben Dávoddal (ma pusztája) és Kisfaluddal együtt lelkészi állomás volt. Ez időben lelkésze Jobbágyi István, kinek díjleveléről s magaviseletéről Kanizsai Pálfi János följegyzéseiből (Thury: Egyházkerület története 285—286. l.) olvashatunk egy és mást. 1657-ben Böhönyén Kisvárdai János lelkészkedett. Az 1721. pesti commissio és az 1746-ban Böhönyén tartott inquisitio tanuvallomásai igazolják, hogy emberemlékezet óta predikátorokat tartott s temploma is volt. Lelkészek gyanánt Csieskai János, Bajházy, Büki Miklós és Szalánki Pál hosszabb időt töltöttek náluk.

1748-ban Festetich Kristóf földesur hathatós támogatásával, de engedély nélkül készült oratóriumukat a tapsonyi pápista esperes elfoglalta, de az asszonyok a faépületet »reávégták« s alig tudott a plebános menekülni. A földesur hathatós támogatására a tettesek megmenekültek ugyan a büntetéstől, de a templomépítéstől s a gyermekek taníttatásán kívül minden egyéb vallásu gyakorlattól eltiltattak.

A türelmi rendelet kiadása után 1782-ben, majd utóbb 1786-ban hasztalan folyamodtak templomépítésért és prédikátor tartásért, míg 1787-ben Festetich Lajos felépítette templomukat s 1790-ben nemeslelkű közbenjárásával kieszközölte nekik a lelkésztartást is. De a lelkészi állomást mégis csak 1806-ban tudták megszerezni.

Mostani templomuk a negyedik. A hívek közadakozásból 1902-ben orgonát állítottak. 1924-ben a világháborúban elrequirált harangok helyett két új harangot öntettek 28 millió korona értékben.

Lelkészlak, iskola és tanítólakás a múlt század 80-as éveiben készült.

Lelkészek: Jobbágyi István 1634, Kisvárdai János 1657, Csicskár János, Bajházi —, Büki Miklós, Szalánki Pál. Pontosabb szolgálati idő és sorrend meg nem állapítható. »Az inquisitio után négy hónappal valami Solyomi nevű volt a mester«, ki az istentiszteletet a régi oratórium összedülése után istállóban végezte. 1748-ban Komáromi Dániel, kinek idejében vette el a tapsonyi pápista esperes a templomot. Utána Csengeri Sámuel 1753-ban, de 1757-ben ismét visszahozták Komáromi Dánielt. Oroszi Mihály 1760—, Bodnár János 1772—, Bétzi György 1774—, Liber János 1780—, Csicskár János 1784—, Csengeri Pál 1787—, Kiss András 1787—1802. Ő 1787—1790-ig tanító volt, ez évben felszenteltetvén, első lelkész lett. Vesci István 1802—1806.

Rendszeresítetvén a lelkészi állomás, első rendes lelkész Berhidai Ferenc 1806—, Karsai József 1810—, Simon Mihály 1813—, Polányi Gyenes József 1814—, Simon Pál 1819, Maklári Pap József 1820—, Torma Dávid 1828—, (hagyomány szerint az itt nagyobb számmal letelepült csehekre való tekintettel ezek nyelvén is prédikált) Simon Péter 1832—, Füsi János 1835—, Csuzy József s.-lelkész 1836—, Becsák István 1837—, Halka István 1855—, Falusi János 1868—, Barakonyi Kristóf. 1879—, Jóba József 1884—, Bélaváry Ferenc 1890-től 1927-ig.

Az iskolát 1806—1855-ig lelkészek vezették. Ekkor segéd-tanítóság állított fel. A tanítóság 1878-ban rendszeresített. *Segéd-tanítók voltak:* Józán Benedek, Orbán István, Biró József, Kincses Mihály, Németh Sándor, Halka Bálint, Simon Pál, Babos Farkas, Nagy Sándor, Mészáros Gábor, Gyenge Imre, Endzsel Lajos, Vida Dániel, Sós Károly. *Rendes tanítók:* Vecsey József

1878—, Saár János 1882—1911., Kulcsár Ferenc 1911-től mai napig.

Alsósegese d.

Lelkész: Györék József, sz. 1885. Alsósegese den szolgál 1915-től mai napig.

Tanító: Kisgyura János, sz. 1898. Alsósegese den szolgál 1920-tól mai napig.

Gondnokok: Takács István, Sóla István. *Presbíterek:* Ambrus József f. simon, Bojtár József, Papp Mihály, Ambrus József f. simon, Ambrus János simon, Sóla István pap, Ambrus József alsó, Puskás György, Györffy János, Sámóczy István templomi.

Mint község már a tatárjárás idejében fennállott s jelentékeny szerepet vitt. Több régi irat a királyné birtoka gyanánt tünteti fel. 1389-ben szabad királyi város volt. 1554-ben a török-hódoltságához tartozik, 1594-től az egy Segesdől két Segesdvár, a mostani Alsósegese d és Segesdváros, a mai Felsősegese d lesz. Alsósegese d valószínűleg már ezidőben református. Laskói Máté segese di lelkész részt vesz az 1618. évi szentlőrinci zsinaton. Kanizsai Pálfi János feljegyzése szerint 1634-ben anyagyház, melyet az ágostai evangélikusok elfoglaltak. 1657-ben lelkésze Szöllősi János. A pesti commissio aktáiban szereplő többször említett Kis Mihály 102 éves segese di lakos vallomása szerint emlékezet óta református lelki tanítói voltak s temploma 1717 táján elvétetett. Az 1745-iki vármegyei inquisitio tanuvallomásai Mihály deák, Bojtár Márton, Bükki Miklós, Szalánki és Dávidházi nevű prédikátorokról tesz említést, kik közül ez utóbbi Alsósegese dről »kiveretett«. Van az egyháznak egy Molnár Albert által kiadott »Segese di szent eklésiái 1676« c. irással ellátott bibliája. 1717-ben vallásgyakorlata megszűnve n, Ötvöskónyi filiája lett 1784-ig, amikor újra anyaszentegyházzá alakulva bevitte első prédikátorát Csákvári Jánost. Anyakönyvei is ez időtől vannak meg.

Ugyane kkor építették a lelkész lak udvarán fából első templomukat, mely azonban 1790-ben a parókházal házzal s 30 más épülettel leégett »egy Török Mihály nevezetű százhuszefut tűz égesse, eméssze meg Pokolban, porrá s hamuvá égette«. 1793—1798-ig épült mostani templomuk. Többször renoválták, újították, legutóbb 1927-ben. Orgonájuk 1901-ben készült. A világháboru-

ban elrekvirált nagyobb s utóbb elrepedt kisebb harangjuk helyett 1920-ban két új harangot vettek 61.000 koronáért.

A lelkészlak 1866-ban 2843 frt., melléképülete 1868-ban 2000 frt., az iskola és tanítólak 1778-ban 3000 frt., melléképület 1896-ban 1000 frt. kiadással épült. Valamennyi tágas, kényelmes épület.

Lelkészek: Laskói Máté 1618. Szöllösi János 1657. Mihály deák, Bojtor Márton, Bükki Miklós, Szalánki, Dávidházi 1784—, Csákvári János 1784—, Dezső János—, Sebő Pál 1802—, Mózes János 1816—, Körösi József 1827—, Bosznai Ferenc 1838—, Matolcsy Sándor 1855—, Barla Szabó Károly 1885—1915, Győrck József 1915-től mai napig.

Tanítók: Barla János, Török János, Egyen Dávid, Vakmester (igazi neve ismeretlen, mert a tanítók neve emlékezet után jegyeztetett fel), Mátyási Lajos, Eszényi György, Varga Gergely, Nyíri Pál, Ujhelyi Pál, Vörös Izrael, Pap János, Bot János, Dénes János, Pörnye Mihály, Máté Gergely, Borsák István, Magyar József, Szücs János, Benedek Pál, Tóth János, Király József, Kovács János, Esze József, Somogyi István, Szilágyi József, Eröss Lajos, Nagy Károly, Verbai János, Mezei József, Józán Benedek, Szenté János, Bertalan Vince, Tabak Benő, Mészáros János, Pap János 1891—1907, Orbán István 1907—1920, Kisgyura János 1920-tól mai napig.

Nemeskisfalud.

Lelkész: Farkas István, sz. 1894. Nemeskisfaludon szolgált 1925 óta.

Tanító: Szabó Gyula, sz. 1903. Nemeskisfaludon szolgált 1925 óta.

Főgondnok: Tóth Gábor, *algondnok:* Bodródi József. *Presbiterek:* Madarász László, Madarász Kálmán, Jani Sándor, Bek Gergely, Madarász János, ifj. Jani Károly, ifj. Lukács Ferenc, Madarász Zsigmond.

Nagyon régi község. Fennállásáról már 1332-ben van adatunk. A török háborúk idején sokat szenvedett a közelében levő Gyenyér vár ostroma következtében, sőt el is pusztult, úgy hogy más helyre kellett telepednie. Az 1735-ben tartott vármegyei vizsgálat tanuvallomásai szerint már Kanizsa megvétele előtt volt prédikátoruk és mesterük. Akkori prédikátoraik között Szentlő-

rincezi Jánost és az ő halála után Csiszkár Istvánt említik, kit a böhönyeciekkel együtt még akkor is haláláig maguknál tartottak, amikor a háboru pusztításai miatt Böhönyére költöztek. 1634-ben Böhönyével, Dávoddal egy lelkésziséget alkotott. 1655-ben a kiskomáromi iskola építéséhez padlásdeszkát ad. Az 1744-iki inkvizíció adatai szerint úgy látszik 1735 táján, vagy még előbb 1709 körül lesz ismét anyaegyházzá, visz be prédikátort és épít oratóriumot.

Mint nemes község, kiváltságos helyzetében sem menekülhetett az üldözésektől, 1736-ban prédikátorukat, Vida Györgyöt, a tapsonyi plebános vasra vereti s tömlőbe akarja vetetni, de ők kiszabadítják.

Nagy hithűségüket igazolja, hogy míg a tőlük északra eső s nagy virágzó református gyülekezetek (Tapsony, Nemesvid, Szakácsi, Marcali, Kethely stb.) az üldözések idején elpusztultak s ma egészen kath. községek, e hős gyülekezet ma is fennáll.

A mult század két utolsó évtizedében templomot, paplakot, iskolát épített teljesen önerejéből. Hogy mostani temploma hányadik, nem lehet megállapítani, mert maga a község sem az, ami régen volt, egészen más helyen épült. Egyetlen templomuk a vármegyében, melynek mindhárom harangját az 1916-iki harangrekvirálás valahogy kikerülte. Iskolaépületüket 1914-ben nagyobbították, új, modern tanteremmel bővítették. Utóbbi években összes épületeiket renoválták. 1923-ban a tanítói hivatal 6 kat. hold vagyonváltsági földet kapott.

Lelkészek. Az említett Szentlőrinczi Jánoson és Csiszkár Istvánon kívül 1709 óta a következők szolgáltak: Szalánki István 1709—, Rákosi Pál 1724—, Németi István 1727—, Vida György 1735—, Ignánci János 1749—, Csoknai István 1751—, Tasnádi Mihály 1755—, Laskai János 1763—, Kaposi János 1770—, Nagy János 1784—, Szénási István 1789—, Naszályi Ádám 1794—, Mihó Sámuel 1797—, Báncsi István 1803—, Veres Izrael 1804—, Varga Mihály 1811—, Nagy Gergely 1814—, Veress István 1820—, Ujj János 1821—, Benkő János 1824—, Szilágyi György 1827—, Kiss Viktor 1833—, Szigeti Péter 1835—, Vincze Benő 1836—, Sáray Gábor 1843—, Sebők József 1846—, Várfoki Hörömpölyi Ferenc 1850—, Halka István 1854—, Szigeti Gábor 1856—, Nagy Zsigmond 1856—, Barla Szabó János 1873—, Maár Károly 1884—, Fejérváry Gyula 1885—, Jávory Nándor 1886—, Császár István 1886—, Fánicsik János 1890—, Écsy Pál

1895—, Sarkady Titusz 1898—1904, Jakab János h. lelkész 1904—1907, Peti Sándor h. lelkész 1907—, Tóth Sándor rendes lelkész 1907—1910, Kiss Zoltán 1910—1914, Magi István 1914—1924, Fekete Károly h. lelkész 1925—, Farkas István rendes lelkész 1925-től maig.

~ *Tanítók.* A tanítást 1906-ig jobbra a lelkészek végezték. Csire Nagy István 1906—1910, Teremi Gábor 1910—1912, Baranyi Piroska 1912—, Berky Lajos 1912—1914, Magi István lelkész tanított 1914—1916. Vörösmarty Erzsébet 1916—1924., Farkas István lelkész 1925, Szabó Gyula 1925—1926.

5. Nagybjajom.

Csütörtökön, 15-én reggel Nagybjajomból Böhönyére érkezett Püspök úr elé Sárközy Imre földbirtokos, egyházmegyei tanácsbíró, aki innen kísérte püspök urat Nagybjajomba. Nagybjajom határán lovasbandériummal érkező népes küldöttség várta Püspök urat, ahol a járás nevében Stephaich Pál főszolgabíró, a község részéről Fischer Lajos főjegyző üdvözölte a magas vendéget. Ugyanitt csatlakozott újból Püspök úrhoz dr. Huszár Aladár egyházmegyei gondnok. A lelkészlaknál Várady Zoltán lelkész mondott üdvözlő beszédet, a templomban szintén ő imádkozott, majd dr. Antal Géza püspök mondott beszédet és imát.

Püspök úr egyházi beszéde.

»Kegyelem néktek és békesség a mi Atyánktól és a mi Urunktól, az Ur Jézus Krisztustól.« Pál apostolnak eme szavaival köszöntelek benneteket, nagybjajomi szent gyülekezet tagjai, itt egybesereglett hívek.

Viszonozhatnám-e a ti bensőséges fogadtatásotokat magasztosabb áldással, mint az apostolnak ezzel az áldásával, mely a keresztyéni életnek a legfontosabb törekvésére adja meg a koronát, amikor az isteni kegyelmet hívja alá és a Krisztusban lett békességet hirdeti tinéktek? Óh keresztyén gyülekezet, az isteni kegyelemnek a felségében, amely minket gyarló, bűnös emberéket kiragad a bűn örvényéből és magához emel azzal, hogy azt, akiben bűn nem találtatott, az Ő egy-

szülött Fiát adta váltságul miérettünk, — az isteni kegyelemnek ebben a felségében van a keresztyénnek egész reménysége, minden bizakodása. Óh, mert érezzük, hogy magunktól, a magunk gyarlóságától Isten elé, a legfőbb szentség és tökéletesség elé nem járulhatnánk, ha csak az Úr a maga kegyelmes kezét le nem nyujtaná hozzánk, hogy atyai keblére öleljen bennünket.

És az a krisztusi békesség, amely nem e világnak békessége, hanem egy felsőbb világnak a békessége, — óh lehet-e ennél nagyobb áldás a keresztyén lélekre? Hiszen adhat-e nekünk békességet a világ a maga folyton változó, mulandó javaival, sorscsapásaival? Ezzel szemben ott áll az az örök békesség, amelyet az Üdvözítőnek földre születésekor angyalok mennyei kara hirdetett és amellyel az Üdvözítő feltámadása után köszöntötte az ő tanítványait, mondván nekik: Békesség legyen ti vételek.

Keresztyén gyülekezet, Üdvözítőnk földi működése alatt sok szenvedést enyhített, sok bajt gyógyított, sok könnyet letörölt, sok fájdalomra hozta meg a maga gyógyító balzsamát. Azok között a csudálatos elbeszélések között, amelyek az ő földi működéséről az evangéliumokban ránk maradtak, egyike a legcsudálatosabbaknak az, mikor a jerikói útjában egy vak járul elébe és az Üdvözítő ennek a vaknak visszaadja a szeme világát. (Márk X: 46--52.)

A világháborúnak a borzalmai között, azok közül a szerencsétlenek közül, akik annak áldozatai lettek, talán a legszerencsétlenebbek azok, akik szemük világát elveszítve voltak kénytelenek hazatérni. Óh, keresztyének, fel tudjátok-e fogni mit jelent az az embernek, ha nem látja a minket övező gyönyörű természetet, nem látja az Isten napját, nem látja este az égnek csillagokkal megrakott sátorát, nem látja felebarátját, a feleba-

rátja szeméből feléje sugárzó szeretetet, jóindulatot, nem gyönyörködhetik azok arcában, akik őt körülveszik?

Nem lehet-e megértenünk, hogy mikor az Üdvözítő a maga útjában egy ilyen vakkal találkozott, mielőtt hozzáért volna az, már messziről, hallva az Üdvözítő jövetelét, felemelte hangját és kiáltott: »Dávidnak Fia, könyörülj rajtam!« És az Üdvözítő meghallgatta a hangos segélykiáltást, visszaadta szemevilágát: Eredj el és láss.

Keresztyén gyülekezet, nemcsak testi vakság van, nemcsak a mi testi szemeink homályosodhatnak el, hogy ne lássuk a magunk körül levő világot, de lehet lelki vakság is, amely még súlyosabb a testi vakságnál; lehet lelki vakság is, amelyről maga az Üdvözítő mondja, hogy a vak vezeti a vakot és ennek következtében mindketten a verembe esnek. (Máté XV: 14.)

Gondolkoztatok-e azon, keresztyén hivek, hogy míg testi szemeitek épek, míg testi szemeitekkel meglátjátok Isten gyönyörűsége világát, addig lelki szemeitek el vannak homályosulva, hogy nem tudtok tisztán látni azokban a dolgokban, amelyek a föld felett valók? Gondolkoztatok-e azon, hogy mint a jerikói úton a vaknak, tineknek is kiáltani kellene a közelgő názáreti Jézus felé: Dávidnak fia, könyörülj rajtam! és ha Jézus felétek hajol, és megkérdezi, mit akarsz, hogy cselekedjem veled, a legfőbb válasz az kell, hogy legyen: »Hogy az én szemeim megnyiljanak és lássak!«?

Óh, mert a testi vakságnál is súlyosabb a lelki vakság. Pedig ha volt valaha kor, amelyben az emberiség ilyen lelki vakságban szenvedett, úgy az a mi korunk, amikor az emberek megfélekezve a Prédikátor intéseiről, lebontják a régi határokat (Péld. XXII: 28.) s

maguk állítanak maguknak határokat és elhagyva a régi ösvényeket, keresnek új utat, és nem törődve az isteni törvényekkel, igyekeznek a maguk gyarló meggondolása szerint rendezni be életüket. Pedig csak akkor, ha lelki vakságunkból meggyógyít bennünket a Mindenható és az Ő kegyelméből elküldött Megváltó, akkor látjuk tisztán a magunk emberi feladatát, akkor látjuk tisztán azokat a kötelességeket, amelyek ránk várakoznak és amelyeknek teljesítését tőlünk mint emberektől, az ő eszes teremtményeitől az Isten joggal megvárhatja.

Akkor, mikor mi a földieket és égieket egymással összehasonlítva inkább a földiek felé nyújtjuk ki a magunk kezét, mintsem az odafelvalókat keresnénk, lelki vakságunkat áruljuk el. A magyar történelemből emlékeztek talán mindnyájan egy jelenetre, amikor egyik később királlyá lett Árpád-házbeli fiatal herceg elé egy koronát és egy kardot állított rá irigykedő szemmel tekintő bátyja; szabadon rá volt bízva, hogy válasszon, vajjon a koronát, vagy a kardot óhajtja. Ez az ifjú hős a kardot választotta, mert meg volt győződve arról, hogy a karddal a kezében a koronát is megszerezheti, ha kell. Mi élénk is oda van állítva a lehetőség, hogy vajjon a földi, vagy az égi javakat válassztjuk-e. És a mi vakságunk az, amely az ember leg többjét arra bírja, hogy azok után a földi javak után nyujtsa ki kezét, amelyeket a rozsdá megemészthet, a lopók ellőphatnak s a molynak lehetnek áldozata, ahelyett, hogy azokat választaná, amelyeket sem a moly, sem a rozsdá meg nem emész, sem a lopók el nem vehetnek, és amelyek meghozzák az emberi léleknek azt a békességet, amelyek a földi javak szeretete soha meg nem hozhat.

Keresztyén gyülekezet, nemcsak az egyes ember

a maga életében van az elé a kérdés elé állítva, hogy földi, avagy mennyei javakat választ-e, nemcsak az egyes ember van az elé a kérdés elé állítva, hogy lelki világosságért könyörögjön a Krisztushoz, a Dávid Fiához. De vajjon a családi életben nem látjuk-e, hogy igen sokan lelki vaksággal vannak megverve, s a lelki vakságtól elhomályosítva nem látják, hogy a családi életnek legfőbb disze a szülőket körülvevő gyermekek sokasága. Ezeknek a vakoknak nem kell-e könyörögni Jézushoz, a Dávid Fiához, hogy nyissa meg szemeiket, hadd lássák meg, hogy a családi élet akkor éri el rendeltetését és boldogságát, ha apa és anya meglátják gyermekeiket az asztal körül, akiknek növekedésén szívük méltán örül.

Hány család van, ahol férj és feleség nincsenek békés együttélésben, ahol ahelyett, hogy amint arra magukat örökre elkötelezték, egymás hűséges segítő-társai lennének, inkább egymás ellen törnek, egymás életét keserítik! Ezeknek is nem kell-e szemeik világosságának, lelki szemeik világosságának visszaadásáért könyörögniök, hogy lássák meg: férfi és nő arra vannak rendelve, hogy egymást egy életen át gyámolítsák, és az az igazi benső családi élet, ahol nem fordulnak elő mindennapi viszálykodások és surlódások, hanem ahol a szeretet lelke egyesíti egymással a házasfeleket még akkor is, mikor az első ifjúság virágai lehulltak az arcokról, és azok helyében az öregség ráncai jelentkeznek az arcokon.

Keresztyén gyülekezet, ha nézzük egy községnek az életét, ha látjuk azt, hogy egy község életében vannak jóra való törekvések, melyeket az átkos ellenkezés, tagadás lehetetlenné tesz, és nem enged megvalósítani, vajjon nem kell-e itt is azt mondani, hogy forduljunk Jézushoz, a Dávid Fiához, és könyörögjünk néki, hogy

vegye el a mi lelki szemeinkről azt a vakságot, mely nem engedi megláttatni, hogy mi, egy község lakosai, egymás támogatására vagyunk rendelve Istentől, hogy egy község is csak akkor állhat és virágozhat, ha kebelében béke, szeretet és türelem honol.

Ha nézzük az egyházi életet és látjuk, hogy az egyházi élet kebelében is surlódások és villongások vannak, óh, nem kell-e akkor is azt mondanunk: Jézus, Dávidnak Fia, könyörülj rajtam, vedd el szemeimről a homályt, hadd lássam, hogy az egyházépítő munkában minden egyes egyháztagnak ki kell vennie a maga részét, mert az egyház is csak úgy virágozhat, gyarapodhat, fejlődhet, ha közös erővel, vállvetett munkával törekszik minden egyes annak javának előmozdítására.

Ha nézzük ezt a mi állami életünket, az áldatlan tülekedést, mely a politikai pártok között fennáll, ha nézzük azt, hogy ahelyett, hogy a haza közös javára egyesülnének az egyes pártok és politikusok, áldatlan torzszalkodásban fecsérlik el legjobb erőiket, nem kell-e akkor is azt mondanunk: Jézus, Dávidnak Fia, add vissza látásunkat, hogy lássuk meg, hogy egy ország csak úgy boldogulhat, ha minden egyes fia a maga önös érdekeinek hátrátételével egyedül ennek az országnak boldogságán dolgozik.

Bizony, keresztyén gyülekezet, az a vak, aki a jerikói úton Jézus elé ezzel az esdő szóval járult: Dávidnak Fia, könyörülj rajtam, megmutatta nekünk is az utat, hogy hogyan kell a Jézus segítségét a magunk számára kérnünk; mert amikor őt el akarták csitítani, mikor Jézus magas, messiási méltóságára tekintettel el akarták hallgattatni, annál fennebb, annál nagyobb szóval kiáltott: Dávidnak Fia, könyörülj rajtam!, míg Jézus meghallgatta, és meggyógyította vakságából.

Keresztyén gyülekezet, amikor a magunk lelki sze-

meinek vakságából akarunk meggyógyulni, akkor is hallunk szavakat, amelyek bennünket el akarnak téríteni attól, hogy Ahhoz forduljunk, aki a vakságot egyedül képes meggyógyítani. Azt mondják, a vallás értéktelen, a hit hiába való, mit keresed te a názáreti Jézust, aki ezelőtt 2000 esztendővel járt e földön? Keresd földiekben a magad boldogságát és örömét. De kell, hogy amint azt a vakot annál nagyobb hangra serkentette az a tartóztatás, mi is annál nagyobb bizakodással kérjük Jézusunktól lelki vakságunk gyógyítását.

Igen, ha az ember látni akarja azt, hogy rendeltetésének hogyan tud megfelelni, akkor kérje, és pedig bensőséges áhítattal kérje, hogy az a lelki vakság muljék el szemeiről; hogy lássa meg, hogy a földi és a föld felett való javak közül melyiket kell választania; hogy lássa meg, mik az ő kötelességei családban, közösségben, egyházban, államban; hogy lássa azt, hogy nem a muló földi életnek kincseire kell törekednie, hanem igyekezni kell olyan javakat megszerezni, amelyek őt elkísérik még akkor is, mikor már ezek a földi javak elmaradnak tőle, elkísérik a koporsón túl való életbe is.

Igen, keresztyének, a keresztyén egész életének egy nagy előkészülésnek kell lenni. Hiszen ez az arasznyi élet, a maga 60—70, legfeljebb 80 esztendejével, csak arra int bennünket, hogy készüljünk elő arra a létre, amely elkészítettett számunkra a názáreti Jézusban. És ha az isteni gondviselésben és kegyelemben igazán bizunk és abba vetjük reménységünk horgonyát, lelki vakságunk meggyógyul.

Lelki vakságunk meggyógyulásáért esedezzünk Ahhoz, aki ezt a gyógyulást megadni egyedül képes, aki az ő hozzánk való szeretetét megmutatta abban, hogy jóllehet bűn nélkül való volt, elhordozott minden földi szenvedést, jóllehet bűn nélkül való volt, engedte

magát a Golgotán keresztre feszítetteti, csak hogy minket megváltson a bűn halálából.

Oh, jertek, könyörögjünk a mi Istenünkhöz és kérjük az ő irgalmát lelki vakságunk meggyógyítására.

Istenitisztelet után Püspök úr fogadta a küldöttségeket, melyek a következő sorrendben üdvözölték:

A róm. kath. egyház küldöttsége Ragacs Kálmán plebános, a nagybajomi izraelita hitközség küldöttsége Steiner Gyula elnök, a kaposvári lelkészi kör jelenlevő tagjai Kovács József elnök, a községi képviselőtestület Fischer Lajos főjegyző, a nagybajomi felekezeti és állami tanítói kar Szilveszter Gábor kántortanító, a nagybajomi földmives olvasóköri és énekkar Ács Jebektor János, a nagybajomi ipartestület Komenda Lajos elnök, a tűzoltók Bánfi István, a sport- és levente-egyesület Lukács Lajos vezetésével.

Délután a ref. iskola két tantermét tekintette meg Püspök úr és meghallgatta a tanítást.

Délben Püspök úr és kísérete Sárközy Jenő földbirtokos, egyházkerületi tanácsbíró, este pedig Sárközy Imre földbirtokos, egyházmegyei tanácsbíró vendége volt.

A nagybajomi látogatás után püspök úr már útja kezdetétől jelentkező, Nagybajomban pedig a mindennapi gondos ápolás ellenére is magas lázzal fellépő meghűlés és rekedtség miatt orvosi rendeletre kénytelen volt áldásos körutja folytatásáról egyelőre lemondani és Komáromba haza utazni.

Az egyház története.

Nagybajom.

Lelkész: Várady Zoltán, sz. 1889. Nagybajomban szolgál 1920 óta.

Kántortanító: Sylvester Gábor, sz. 1884. Nagybajomban szolgál 1919 óta.

Másodtanító: Császár Jolán, sz. 1899. Nagybajomban szolgál 1921 óta.

Gondnok: Laki Hardi Balázs János. *Presbiterek:* nádasdi Sárközy Jenő, nádasdi Sárközy Imre, Vajda József ifj., Böjtös

József id. bot., Böjtös József ifj. bot., Ács Jebektor József, alsó, Ács Jebektor József felső, Tóth Márton István, Fekete Salátás József, Ács Kocsis József, Bek Huszár István, Farkas Ferenc, Vajda Molnár István, Bíró János, Gyenese Ferenc.

A község nevével már 1297-ben találkozunk Boyon név alatt. 1332-ben plébániája volt. Határában volt Koroknya vára (ma puszta), mely a török világban nagy szerepet játszott s 1555-ben Kaposvárral együtt török kézre jutott. Egyházának a legrégibb időkbe visszanyúló multjáról több, bár hiányos adatunk van. Prédikátorának nevét — Kosztolányi Gy. — először az 1618. szentlőrinci zsinat tagjai közt találjuk. Kanizsai Pálfi János czidejű levele szerint 1631-ben lelkésze, Laskói Sándor a kiskomáromi egyházmegye alesperesévé választatott s e minőségben vett részt az 1634. kiskomáromi zsinaton, de már az 1640. köveskúti zsinaton ő kéthelyi lelkész. Ekkor Nagybajom prédikátora Séllyei András, ki még 1643-ban is itt szolgál. Ellenben az 1657. pápai zsinat jegyzőkönyve Nagybajomot az üresedésben levő egyházak között tünteti fel. A pesti commissio aktái bizonyítják, hogy a XVII. század elején már virágzó eklézsia volt. Mint központi hely valószínűleg már a XVI. század első felében lett protestáns. Történeti tény, hogy a török kiűzéséig nem volt egyetlen plebános sem Somogyban.

1717-ben a reformátusoknak, valószínűleg még a katolikusoktól átvett nagy kötemplomát, — melyhez hasonló ref. templom nem volt Somogyban — az akkori kath. földesurak elvették, Körmen di Mihály lelkészt parókhijából kizavarták, »majd, mivel titokban a pajtáiban prédikált, a községből is kiűzték«. Az elárvult híveket az újonnan hozott plebános gondozása alá adták s kényszerítették, hogy ennek fizessenek s ennek számára műveljék a saját lelkészüktől elrabolt papi földeket. Ettől kezdve csak nótárius mesterek s időnként peregrinusok fordultak meg köztük, kik a gyermekek tanítása mellett néha postillákat is olvastak fel. Urva sorázni azonban a hívek Kutasra, Gígébe, Hetesre, Jádra jártak s a 66 éves babiloni fogság alatt a folytonos térítgetések dacára alig 8—9 áttérőt, köztük több gyermeket, említ a plebánia.

A nagybajomi birtokosok között 1699-ben találkozunk először Sárközy Jánossal. A család utóbb tekintélyes birtokot szerez itt. Az egyház, egyházmegye és a csurgói gimnázium fenn tartásáért folytatott küzdelmekben és meghozott áldozatokban

kiváló érdemeket szerez s felejthetetlenül beírja nevét egyházmegyénk történetébe. A türelmi rendelet megjelenése után a nagybajomi gyülekezet az ő támogatásukkal folyamodik szabad vallásgyakorlatért, de első kérvényüket Boronkay István nemes azon indoklására, hogy »miután a r. kath. papot a reformátusok tartják s ezek elszakadása esetén neki tovább kellene vándorolnia«, a ref. hívek pedig két pap tartására képtelenek, elutasították, de második kérésük 1783-ban a kath. urak és a plebános akadémuskodása dacára is eredményre vezetett. Prédikátort hoznak s felépítik 1792-ben tágas, masszív templomukat, majd tornyukat s egyéb középületeiket.

Néhány évtized múlva zavarok mutatkoznak az egyház életében, az akkori lelkész esperes is lévén, a gyülekezet ügyeit nem végezhetette kellő odaadással s a 2—3 évenként változó akad. rektorok sem végezték a nevelés munkáját kellő eredményességgel. E bajok a mult század vége táján a kiváló nagy történet-tudós lelkész hosszas öregségé idején a közállapotok romlása, legutóbb pedig a háboru és forradalmak romboló hatása következtében ismét jelentkeztek s a mai nemzedék legodaadóbb munkásságára és áldozatára van szükség, a gyülekezetnek nagy multjához és jelentőségéhez méltó felvirágoztatása céljából.

1923-ban az elrekvírtak helyett két új, összesen 454 kg. súlyu harangot öntettek 168 mm. buzáért. Az utolsó években sokat áldoztak épületeik rendbehozatalára. Középületeik építéséről az említett adaton kívül egyéb adat nincs.

Lelkészek: Kosztolányi Gy. 1618. Laskói Sándor alesperes 1631—1634., Séllyei András 1640—1643., Csepeli —, Salánki István esperes, Tatai János 1664—, Kőszegi Ferenc esperes, Körmendy Mihály a szabad vallásgyakorlat beszüntetése után 1717-ben Szomajomra ment. A felszabadulás után Dálnoki Lázár József 1782—, Füredi József 1784—1790. (ekkor Sárközy István az épülő csurgói gimnázium gondozására Alsókba vitte). Csépan János 1790—1797., Vincze Mihály 1797—1805., Budai Pál 1805—1854., Szabó Sámuel 1854—1869., Csire István 1869—1919., Várady Zoltán 1920-tól a mai napig.

Tanítók: 1877-ig akadémikus rektorok szolgáltak 2—3 évenként váltakozva. Ekkor állandósított a tanítóság. Első tanító: Fekete István 1877—1911, Tóth István 1911—1912, Szabó Kálmán 1913—1919, Sylvester Gábor 1919—1927. *Másodtanítók:* Bundy Jolán —1921, Császár Jolán 1921-től maig. (Régebbi másodtanítókról nem érkezett be kimutatás.)

6. Somogyjád, Edde.

Püspök úr ömértósága betegségéből hamarosan felépülvén, bár a hosszas időt kívánó előkészületek miatt egyházlátogatási útját az évben nem folytathatta, egy hónap múlva ismét egyházmegyéinkbe jött s két egyházat meglátogatott a somogyjádi egyház templomszentelési ünnepélyével kapcsolatban, amely ünnepélyen való megjelenésre a gyülekezet fölkérése folytán még az előző év őszén ígéretet tett.

Május 15-én délután 2 órakor érkezett Püspök úr kíséretével Kaposvár felől a somogyjádi állomásra, hol az ünneplőbe öltözött közönség s 50 tagu bandérium várta a községi előljárósággal a főpásztort, kit az állomásnál a járás főszolgabírája: dr. Begedy Péter köszöntött. Püspök úr szívélyes válasza s az előljárók bemutatása után Tallián Andor osztopáni földbirtokos pompás négyes fogatán hosszú kísérettel vonult be a nagy vendég a feldíszített utcákon, több helyen felállított diadalkapuk alatt s a parókhia előtti téren, a község legszebb helyén, az ékesen megújított templom előtt állott meg, ahol maga előtt látta a fogadására összesereglett hatalmas tömeget. Izsák Aladár lelkész a hősök szobra talapzatánál mondta el lelkes üdvözlő beszédét a presbiterium élén, a fenyőkoszorúza templom lépcsőinél a tűzoltók egyenruhás kordonjának s magyarruhás lányok koszorujának keretében. A főpásztor egy magasabb emelvényről, mindenkitől jól láthatva megindult s nagyhatásu szavakban köszönte meg a hívek ragaszkodását s áldotta meg atyai szeretettel és áldással a fényes fogadtatással tündető lakosságot. Majd a lelkész leánya, Magduska három fehérruhás uri lány között szép virágcsokrot nyújtott át üdvözlő szavak kíséretében a főpásztornak, ki meghatódott szível, örömtől sugárzó arccal fogadta a kedves ajándékot.

Délután 5 órakor tartatott meg Somogyjádnak és leányegyházának, Eddének hivatalos látogatása a püspök úr kíséretében megjelent Halka Sándor esperes és Szabó Bálint egyházmegyei főjegyző közreműködésével.

Másnap, május hó 16-án, vasárnap délelőtt 10—12 között folyt le a rendkívül díszesen, 170 millió korona költséggel renovált templom felavatási ünnepélye, melyen az egyházmegye északi sarkán fekvő s nagy misszióval bíró gyülekezetből és igen nagy vidékről roppant közönség jött egybe. A templomban püspök úr mondott megragadó felszentelő imádságot, Halka Sándor esperes szépen felépített egyházi beszédet s végzett keresztelést, végül pedig Izsák Aladár lelkész ismertette megkapóan a templom építésének történetét. A templomba be nem férő közönségnek Marton Árpád hódmezővásárhelyi vallástanító lelkész tartott istenitiszteletet a lelkészlak udvarán.

Délben az iskolában volt 34 terítékes közebed számos, szellemes felköszöntővel.

Délután 3 órakor templomi ünnepély tartatott, melyen több ének, karének és szavalat közben Kovács József kaposszentbenedeki lelkész imádkozott s püspök úr lebilincselő előadást tartott külföldi, főként holland kapcsolatainkról.

A felemelő ünnepségen a már említetteken kívül részt vettek Huszár Aladár egyházmegyei gondnok, dr. Szigethy Gyula Sándor, egészségügyi főtanácsos, egyházmegyei tanácsbíró, dr. Neubauer Ferenc képviselő, igazságügyi államtitkár és még számosan a kaposvári és vidéki előkelőségek közül.

Az ünnepély végeztével püspök úr autón Kaposvárra, majd onnét vonaton haza utazott.

Egyházak története.

Somogyjád.

Lelkész: Izsák Aladár, sz. 1881. Somogyjádön szolgál 1905 óta.

Tanító: Précsényi István sz. 1896. Somogyjádön szolgál 1925 óta.

Gondnok: Tamás Károly. *Presbíterek:* Lázár János, id. Kovács Sz. József, felső Taranyi József, Bók János, Györék M. Ferenc, Györék M. József, Györék Viktor, Paccai Varju József, Turós János, Varju Gyula, Györék Jenő és Fábos József.

Somogyjád község a hagyomány szerint a harmadik helyen épült. A török hódoltság előtt a mai Galambos pusztához

tartozó Galambos vára körül feküdt, a hódoltság alatt a Másjádi dűlőben volt s ennek 1700 táján feldulása után épült mostani helyére. Jád-Alberthi község az 1536-iki adólajstromban már szerepel. A határ délnyugati részén az Apánka erdőben régi temető van, hol egy sirdomb megnyitásakor nagyobb terjedelmű urnákat találtak.

A somogyjádi egyház eredete, legtöbb régi egyházunkéhoz hasonlóan, homályba vész. Az 1809. évi szilasbalhási kerületi közgyűlés 7. pontjában foglalt vallomás szerint: »A Magyarországon lett reformációnak idejétől fogva mindenkor volt Jádon a reformátusoknak templomuk és prédikátoruk«. Az 1721. pesti commissio aktái és az 1744. inquisitio adatai hasonló bizonyítékokat tartalmaznak.

Első lelkésznek, Simonfalvai Benedeknek nevével az 1634. kiskomáromi zsinat jegyzőkönyvében találkozunk. Az 1636. kiskomáromi zsinaton 19 somogyi lelkésszel a jádi egyházba felavattatik Simonfalvai Pál. Az 1640. köveskúti zsinaton jelen van Dömötör Péter jádi lelkész, de ugyanő az 1643. csöglei zsinaton a távollévők közt szerepel, míg 1654-ben Nemesvidra választják meg az akkori időben ott virágzó gyülekezet lelkészévé. 1657-ben lelkész Sági János.

1728-tól részletesebb adatok vannak az egyház történetéről s az itt szolgáló lelkészekről. Ezekből megtudjuk, hogy a régebbi üldözéseken kívül nagyobb háborgatást nem igen szenvedtek s bántatlanul maradtak a vármegyénkben 1750 körül folyt vallási üldözések idején is, sőt 1743-ban nyert engedéllyel készült fatemplomukba jártak messze vidékről a vallásos gyakorlatú megfosztott hittestvérek.

Ennél régibb templomukról nincs adatunk. A romlandó anyagból készült épület 1793-ban egy köznapi istentisztelet alkalmával összedült. De még ugyanebben az évben letették alapját mostani, téglából épült, hatalmas boltozatokkal fedett sudártoronyú díszes templomuknak, melyet 10 év alatt roppant sok küzdelem és üldözés közt tudtak csak felépíteni. Orgonájuk, egyházmegyénk legrégebbi orgonája, 1847-ben készült.

Az utolsó 22 év alatt összes épületei megújultak. 1906-ban a lelkészlakot alakították át 8000 koronával modern kivitelben. 1912-ben a mai kor követelményeinek megfelelő új iskolát és tanítói lakást építettek. 1922-ben az elrekkvirált harangok helyett egy 4 és $\frac{1}{2}$ és egy 1 métermázsás harangot öntettek.

1926-ban pedig a tornyot vörösrézrel fedették, a templomot rendkívül diszesen 15.000 pengő költséggel renováltatták, sőt a templom előtti térre 42 méter hosszú válaszfékos izlésű vas-kerítést készíttettek.

Lelkészek. Régebbi adatok meglehetősen hiányosak. Simonfalvai Benedek 1634, Simonfalvai Pál 1636, Dömötör Péter 1640—1654, Ságli János 1657, Látrányi Kovács György 1728—1743-ig, a fatemplom elkészültéig egy szobában és szabad ég alatt végezte az istentiszteleteket. 33 évi működése után követte Ábel János 1760-ban (neve a tanítók közt is ugyanaz időben előfordulván, valószínűleg preoráns volt. Lásd Nagy L. emlékkönyv 456. l. jegyzetben). Id. Mészáros János 1761—, Elek Sámuel 1771— esperes volt, Nagy Gergely 1777—, Kazi János Pál 1783—, utóbb esperes volt, Fodor József 1791—, Kovács István 1814—, Nagy János 1825—, Körmendy Sámuel 1830—, Nagy Albert 1861—1900, Kovács Kálmán 1901—1905, Izsák Aladár 1905-től a mai napig.

Tanítók. Szolgálati évek nincsenek feljegyezve, sorrendben 1754 óta így következtek: Meszményi János, Ábel János, Etei János, Brassai István, Vázsonyi Sámuel, Liber János, Kis György, Laskói Péter, Bozóki Dávid, Borsodi Ferenc, Sági Péter, Patai Imre, Szőnyi István, Molnár Mihály, Nagy Mihály, Sebő Pál, Török Mihály, Nagy János, Szoboszlai István, Simon János, Majláth István, Szilágyi Márton, Beke József 1830—, Verbai István 1844—, Dömötör János 1849—, Bódis János 1859—, Novotny Alajos 1862—, Kajos Béla 1864—, Nagy Sándor 1866—, Kovács József 1867—, Babos Farkas 1869—, Göbel János 1870—, Sándor István 1870—, Horváth Lajos 1881—1923, Mózs Kálmán 1923—1925, Précsényi István 1925-től a mai napig.

E d d e .

Lelkész: az anyaegyház lelkésze.

Tanító: Berky Lajos, sz. 1891. Eddén szolgál 1919 óta.

Gondnok: Németh Albert. *Presbiterek:* Bata János, Bata Károly, Ferincz József, Gyenese József, Jágor Sándor, Orbán István, Szijártó István, Szijártó Pál.

A község régi eredetét mutatja, hogy már az 1332. pápai tizedjegyzékben megtalálható. Határa római leletekben gazdag. Az egyház keletkezéséről s régebbi történetéről nincs semmi

adatunk azon az egyen kívül, hogy a Somogyjádön 1743-ban épült fatemplomba a templomuktól megfosztott távolabbi hivekkel együtt az eddeiek is jártak istenitiszteletre. Egy régi protokollumban ez a feljegyzés található: »A jádi anyacgyházhoz tartozó eddei filiális ecclesia preoráns tanítót kezdett tartani 1822-ik esztendőben«. Előbbi adat szerint valószínűleg ez idő előtt mint fiókegyház volt Somogyjádhoz csatolva.

1836. év előtti temploma a falun kívül egy zsuppos ház volt, s egyuttal iskolául is szolgált. 1836-ban építettek egy templomot torony nélkül zsupptetőre, 1842-ben ezt cseréptetővel látták el. 1834-ben e templom mellett falábakra helyezték el harangjukat. Mostani templomuk 1896-ban épült toronnyal együtt 4000 frt. kiadással. Az 1917-ben elrekvirált két nagyobb »cis« hangu 210 kg. és »f« hangu 106 kg-os harangjuk helyett 1923-ban az »Ecclesia« harangöntődjében egy 100 kg-os »f« hangu harangot öntettek közadakozásból.

A tanítólakás és iskola 1862-ben épült 3000 frt. költséggel. Most renoválták nagyobb kiadással.

Tanítók: 1822-től kezdve: Demeter András, Kaposi Lajos, Öry Ferenc. Szolgálati idejük ismeretlen. Geöbel Dániel 1834—1841. Ennek idejében kezdtek vasárnap délelőtt az akkor beszerzett harang jelzésével vasárnap délelőtt istenitiszteleket tartani, addig Somogyjádra jártak a hivek. Szakál Mihály 1841, id. Szomju István 1842—1884. Kiváló emléket ma is emlegetik. Ifj. Szomju István helyettes tanító 1885—1887, Belevári István rendes tanító 1887—1897, Nagy Imre 1897—1916, Uj Jenő 1916—1919, Berky Lajos 1919-től a mai napig.

7. Somogyszob, Bolhás, Ötvöskőnyi, Lábod, Rinyahosszufalu.

Püspök úr ömértósága 1926-ban megkezdett, de közbejött betegsége miatt abbamaradt egyházlátogatását 1927 május havában folytatta.

Gyönyörű májusi napsütésben, a tavaszi természet csodás ébredése közben kezdődött meg május 15-én az egyházmegye gyülekezeteinek folytatólagos püspöki meglátogatása. Hisszük, hogy amint a természet titkos erői új életet fakasztanak mindenfelé, épúgy lesz a lelkek világában is: az örökkévaló evangélium erőteljes hirdetése e köruton is meg fogja teremteni gyümölcseit.

Dr. Antal Géza püspök úr körútjára Budapesten keresztiül indult el május 14-én. Gyékényesen Halka Sándor belsősomogyi esperes fogadta. Az éjjelt Csurgón töltve, május 16-án vonaton indult Somogyszobra. Társaságában volt Halka Sándor esperesen kívül Huszár Aladár felsőházi tag, egyházmegyei gondnok, Szabó Bálint hetesi lelkész, egyházmegyei főjegyző és Pongrácz József theol. tanár, aki a gyorsirói szolgálatot látja el a körut első felében.

Somogyszobon a nagyatádi járás főbirája, Vitéz dr. Kovács Dénes üdvözölte az állomáson püspök urat. Bandéristák mellett hajtottak be a kocsik a községbe, ahol harangzúgás közben a diszkapu előtt Szabady Károly főjegyző üdvözölte püspök urat, aki a leventék és a tűzoltók sorfala között vonult a lelkészlakra kíséretével, ahol fehérruhás lányok csokorral várták és Németh Károly lelkész szép beszéddel üdvözölte.

Mindjárt kezdetét vette a canonica visitatio. A berendelt presbitériumok a csinos berendezésű, modern iskolateremben gyülekeztek. Éneklés után a püspök úr beszédet tartott a presbiterek kötelességeiről. Bolhás részéről Mózes Ernő, Ötvöskőnyi részéről Janó István, Lábod részéről Pap József lelkészek, Rinyahosszufalu részéről Gál Károly tanító vezette a küldöttsé-

geket. A kérdőívek szomorú szaporodási adatai alapján püspök úr megkapó beszédet intézett Somogy nagy betegsége, az egyke ellen. Megdöbbsentő volt, amikor Dani István rinyahosszúfalui 60 éves presbiter elmondotta, hogy amikor ő járt iskolába, még 72-en voltak iskolások, most meg ugyanabban a községben csak 8 az iskolakötelesek száma.

Utoljára maradt Somogyszob megvizsgálása, itt a remény sugara csillan meg az adatokból. Egyébként örvendetes volna a kép, az egyházak anyagilag elég jól állnak, az épületek rendben, az áldozatkészség szép jelekben nyilvánul meg, de a rettenetes nyavalya megőrli ezt a szép fajt, ha valami közben nem történik.

Püspök úr imádsága és ének után véget ért a presbiteriumok gyűlése és megkezdődött a csinosan renovált templomban összesereglett hívek előtt az istentisztelet, melyen Szabó Bálint egyházmegyei főjegyző imádkozott s dr. Antal Géza püspök úr prédikált, megragadó beszédben emlékezvén meg a hősökrol, akiknek emléksobrát ezen a napon leplezték le Somogyszobon.

Püspök úr egyházi beszéde.

Alapige: Jel. VII. 9., 10., 13—17. v.

K. H. Szeretett Gyülekezet! E mai nap az emlékezésnek napja, az emlékezésnek napja azokról a hősi halottakról, akik a világháboru borzalmi között hazájukért hősi halállal haltak meg. Az emlékezésnek napja e gyülekezet számára azokról a hős fiairól, akik életükkel áldoztak a legnagyobbak, a legkedvesebbnek, ami a földi embernek adatott, a hazának, a nemzetnek jóvoltáért. Az emlékezésnek napja, amelyen felújítjuk emléküket azoknak, akik immár egy évtized, sőt annál is nagyobb idő előtt eltávoztak közülünk és akiket a szerető szülők, a szerető hitves, a gyermekek, rokonok, ismerősök még most is siratnak, ha emlékü fel-fel újul lelkünkben. Oh K. Gy. mennyire együttérzek azokkal, akik most a hősi halottak emlékének felújításakor

fájdalmas szívvvel gondolnak arra a vesztésre, amely őket akkor érte, amikor a hős férjüknek vagy fiuknak elhunytáról értesültek. Oh mennyire együttérzek azokkal, akik ma talán fokozott mértékben élék át újra azt a fájdalmat, amelyet ezelőtt egy évtizeddel átéltek és amely azóta is meg-megjelenik ébrenlétükben, meg-megjelenik álmukban, hogy újra meg újra gondoljanak arra, akit örökre szeretni egy pillanatra meg nem szűnnek.

Ez a kisdéd gyülekezet is aránylag nagy számot vesztett hősi halottakban és most, amikor ezeknek a hősi halottaknak emlékére emlékoszlopot kívánunk felszentelni, hadd újítsuk meg azoknak nevét, akik e gyülekezet tagjai sorából talán ismeretlen helyen, idegen földben nyugsznak, akik a maguk vérével áldoztak ennek a szeretett hazának a megtartásáért.

Hősi halált haltak a somogyszobi református és evangélikus hívek közül: Czippán Ferenc, Puskás István, Kasza Sándor, Kis Gyula József, Antalits György és Antalits Illés, Ág Ferenc, Bódis János, Csiszlár József, Katona István, Kis Gyula József, Mező Ferenc. Az idegennek, a közönyös hallgatónak csak 23 név ez, de mennyit jelent azoknak, akik e nevek viselőinek elvesztésével a maguk boldogságát, örömet, reményét vesztették el! Mélyen együttérzek azokkal, akik a nagy vesztés emlékére újra fájdalmas érzésekkel gondolnak vissza az első rettenetes hirre és az azt követő napokra és hónapokra és újra átélük mindazt a kint, amit akkor átszenvedtek. Oh de K. T. a felolvasott ígéből vigasztalást, megnyugvást, bátorítást, biztatást meríthetünk, hiszen arra a kérdésre, kik azok, akik fehér ruhába öltöztek, kik alkotják a nagy sokaságot, az átláthatatlan tömeget, amely ott tolong Isten széke előtt, akik pálmaágakkal a kezükben jelennek

meg a Bárány trónja előtt, erre halljuk azokat a vigasztaló szavakat: »ezek azok, akik megfehéřítették ruháikat a Bárány vérében, akik nem éheznek, sem nem szomjuhoznaak többé, sem a nap nem tűz rájuk, sem semmi hőség, mert a Bárány legelteti őket és a vizeknek élő forrásaaira viszi őket«. K. H. azok, akik egy nagy gondolat, egy nagy eszme szolgálatában a maguk életét adták oda, azok Keresztyének, megfürödtek a Bárány vérében és azok felövezték az ártatlanságnak hófhér jelmezét. Oh, ha visszaemlékezünk azokra a rettenetes napokra, amelyek annyi emberi életet kívántak, amelyek ezeket a hősi halottakat az élet üde levegőjéből elszólították, szorongó szívvel kérdezzük, micsoda az ember, mi az emberi élet, hogy egyik pillanatban még mosolygó arccal áll ott előttünk s a következő pillanatban már a rideg, a jeltelen, néma sír takarja. De éppen ezeknek a hősi halottaknak az emlékéből, a felolvasott szent lecke szavaiból meríthetünk magunknak biztatást és bátorságot arra, hogy az emberi élet nem záródik le azzal a koporsóval, amelybe az ember testét temetik, hanem megjelenik az Isten trónja előtt és azt, aki egy nagy gondolatért mindenre képes volt, képes volt a saját életének a feláldozására is, azt a Bárány legelteti a maga kies mezején. Mi volna a mi életünk K. H. anélkül a megnyugtató tudat nélkül, hogy mindaz, amit mi itt a földön létünkben teszünk, nem tűnik el nyomtalanul. E gyarló testben való élésünk csak előkészítés egy jobb, egy örök jövőre, amikor egyesülünk azzal, aki minket a bűnből kiszabadítva az Atya trónjához vezet, az Űr Jézus Krisztussal.

K. H. Mélységes tanuság van a hősök emlékében és mélységes bátorítás a felolvasott szent ígékben. A hősök emlékének a mélységes tanusága az, hogy amit

az ember az életben tett, nem tűnik el nyomtalanul, még ha talán a mi gyarló szemünk nem látja is tettének a következményeit, hanem meg van annak a hatása az egymás után következő nemzedékekre is és amint a felavatandó hősök emlékoszlopa hirdeti ezeknek önzetlen önfeláldozását, úgy a lélekben nemzedékről nemzedékre száll át az a tudat és az a gondolat, hogy amit mi ebben a földi életben önzetlenül cselekszünk, az előbb-utóbb megtermi a maga jótékony gyümölcsét. És felemelő biztatás rejlik a szent igékben, hogy a Bárány, akinek a vérében mi megfürdöttünk, legelteti övéit kies mezőkön, azoknak a nap heve nem árt többé, azok élnek boldogan az Isten színe előtt. Ezek az igék, amelyeket felolvastam, ezek csak visszhangjai annak a tanításnak, amelyet Jézus a maga tanítványai között hirdetett, visszhangjai azoknak a szavaknak, amelyekkel az Idvezítő a maga tanítványait a földi világból egy magasabb erkölcsi eszményi világba akarta felemelni. Hiszen emlékezzünk csak reá, hogy ő mondotta azt, én vagyok az életnek kenyeze, annak az életnek, amelyből ha valaki eszik, soha többé meg nem éhez. Ő szolt az életnek italáról, amelyből ha valaki iszik, soha többé meg nem szomjuhoz. Földi kenyér és földi ital, ha pillanatra kielégíti is az embert, újra megéhez és újra megszomjuhoz. De aki azt veszi, amit a Jézus nyújtott, az nem éhez és nem szomjuhoz meg többé. Oh nem emlékeztek-e azokra a figyelmeztetésekre, amelyeket Krisztus intézett tanítványaihoz, nehogy reményüket és boldogságukat földi javakba helyezték, »ne gyűjtsetek magatoknak kincset a földön, hol a rozsda és a moly megemészti és ahol a tolvajok kiássák és ellopják, hanem gyűjtsetek magatoknak kincset mennyben, hol sem a rozsda, sem a moly meg nem emészti és ahol a tolvajok ki nem

ássák, sem el nem lopják». (Máté VI:19—20.) Mi más ez K., mint a földi embernek egy magasabb világba emelése, kiemelése ennek a mi romlandó testünknek, hogy egy magasabb világ örökkévalóságában éljen a mi lelkünk, rámutatás arra, hogy azoknál a földi javaknál sokkal magasabb, dicsőségesebb javak vannak, amelyeknek keresése az első kötelességünk, hisz Ő mondja, keressétek először az Istennek országát és annak igazságát és mindenek megadatnak néktek. (Máté VI:33.)

K. H. Ha az ember nézi önmagát, vizsgálja lelki világát, azt látja, hogy földi javak teljes kielégülést soha egy percre sem tudnak nyújtani. Bármennyire szaporítja azokat, megmarad a vágy lelkében azoknak a javaknak további gyarapítására. De hogyha a lelki javakkal valaki egyszer megelégedést nyert, akkor megszűnik a lélekben ez a vágy, hogy a földi jókban keresse kielégülését, mert tudja, hogy az mind veszendő és mulandó, egy van ami örök, a léleknek az öröme, aki ezt megkapta, az a maga benső nyugalomával tanúsítja azt, hogy igenis ő Isten országának az örököse lett, aki pedig az Isten országának az örököse, annak megadatnak mindenek. K. H. Amikor mi a hősokról emlékezünk meg, az ő emléküket újítjuk fel a lelkünkben, nem látjátok-e, hogy az a földi élet, amelyet ők föláldozásukkal elvesztettek, az tulajdonképen egy magasabb életnek a megnyerése volt. Előkészítő lépcső egy magasabb életre, amelyet most ine már maguk előtt látnak és amelyet örökre élveznek. Azok helyett a földi gyötrelmek helyett, amelyek az emberre itt alant a földön várnak, már a mennyei élet örömeit élvezik, melyek el nem mulnak soha örökké. Ők nem szomjaznak és nem éheznek többé, őket nem bántja a nap heve, mert őket a Bárány a maga kies mezőin legelteti.

K. H. Krisztus evangéliumának, a keresztyén vallásnak az a végtelen fontossága az emberi lélekre, hogy figyelmezteti az embert, felhívja, kényszeríti az utángondolásra, hogy válasszon a lelki, vagy a földi javak között, keresse az Isten országát, vagy keresse ide alant a maga földi vágyainak kielégíttetését. A Krisztus evangéliumának az a fontossága, hogy fölmutatja, hogy az ember csak akkor választ igazán okosan, akkor választ úgy, amint azt az ő rendeltetése és célja megköveteli, hogy ha nem a földi javakhoz köti magát, hanem keresi az Istennek országát, keresi azt, ami ezen a földön túl felemeli az embert, keresi azt, ami az embert örökké tartó boldogsággal tölti el. Akinek a szívében egyszer a keresztyén hit igazán gyökeret vert, aki attól a szent meggyőződéstől van áthatva, hogy bármilyen gyarló bűnös is, a Jézus Krisztus érdeméért részese lehet azoknak a javaknak, amelyeket Krisztus az őt követőknek kilátásba helyezett, óh, keresztyének, annak szívébe oly megnyugvás tér be, amit semmiféle földi birtoklás sem tud megadni az embernek. Minél nagyobb a kincs, annál nagyobb félelemmel gondol az ember annak elvesztésére, de ha lelki kincse halmozódik fel, ennek az elvesztésétől soha nem félhet és minél előbbre megy az élet útján, annál nagyobb bizakodással tekint az elé a pillanat elé, amely ennek a földi létnek határát, de egyuttal az emberi életnek az örökkévalóságba való teljes bekapcsolódását jelenti. Aki az Isten országának keresését fölébe helyezte a földi javak keresésének, aki meghozta a maga áldozatát az Isten országának terjesztéséért és virágzásáért és mint egyházának hű fia, igyekezett a maga részéről hozzájárulni az Isten országa terjesztéséhez, azt az a felemelő érzés hatja át, hogy ennek az Isten országának valósággal örököse és ezt nem veheti el tőle senkise!

K. H. E kisdéd, de szép multu gyülekezetünk tagjaihoz intézem azokat a szavakat, amelyeket János a maga látomásában azokról mondott, akiket pálmaágakkal kezükben a Bárány trónja előtt lát megjelenni. K. Gy. nem szükséges hősi halát halni ahhoz, hogy valaki a Bárány vérében megmosattassék, a Krisztus érdemében részesüljön. Az élet maga egy nagy örökös harc, örökös küzdelem: a jónak és a rossznak a küzdelme. Óh ügyeljeteK arra, hogy ebben a harcban, ebben a küzdelemben épűgy, mint azok az elesett hősi halottak, egy nagy eszményért: a haza fennmaradásának, jólétének eszményéért harcoltak, az életnek ebben a küzdelmében, amely lehet kicsinyes, aprólékos, magát apróságokban kijelentő, ti is azért küzdjeteK, ami jó, ami nemes, ami az Isten országának a jellemvonását hordja magán. Nem szükséges, hogy ebben a küzdelemben valaki az életét hozza áldozatul, óh, mert elég, ha a maga mindennapi munkáját, törekvését adja oda szent áldozatképen az Űrnak az oltárára, elég, ha a maga szívének bűnös hajlamait áldozza meg, elég, ha lelkében azért könyörög, hogy a jó az ő szívében is vegyen örök lakozást, találjon igaz otthonra. Az a nagy ünnepűnk, amelyen ennek a jónak a lelkűnkben való örök lakozását, különősebben szoktuk hangoztatni, a karácsony ünnepe, annak a forró vágyódásűnknek a kifejezése, hogy Krisztus, az áldott vendég, térjen be mihozzánk, de lehet-e a keresztyénnek más törekvése, mint egész életét karácsonyi szent vágyakozássá tenni s azért imádkozni, azon munkálni, hogy a Krisztus lakozzék állandóan ő benne s szentelje meg szívét és lelkét.

Igen, keresztyének, nem szükséges, hogy életűnkkel áldozzűnk azokért a törekvésekkért, amelyek az Isten országának előbbre vitelét munkálják, elégséges,

ha igyekszünk a magunk életében minden lehető megtenni, hogy az Isten országa minél előbb megvalósulhasson e földön. Éppen ezért, amikor mi a hősök emléket felújítjuk, vegyünk példát róluk, hiszen ők azt, amit legszentebbnek tartottak, a maguk vérével voltak hajlandók megpecsételni. Ott állottak az élet-halál harc irtózatoss küzdelmei között, mi pedig a magunk mindennapi életében sokszor kicsinyességekkel engedjük magunkat eltéríttetni attól, hogy a jót, az igazat, a szépet, azt, amit a Krisztus élénk szab, megvalósítani igyekezzünk a magunk életében. Vegyünk példát róluk és soha életünknek egyetlen percében se engedjünk szívünkben helyet a rossznak, hanem igyekezzünk azon, hogy az életünkben a központi helyet Jézus Krisztus foglalhassa el, az a Jézus Krisztus, aki minket az örök életnek kenyerével, az örök életnek az itálával akar táplálni, azzal a kenyérrel, amelyből ha valaki eszik, soha meg nem éhezik, azzal az itallal, amelyből ha valaki iszik, soha meg nem szomjuhozik. Ez a benső egyesülés a Krisztussal a Krisztusnak minden felett való uralma legyen törekvésünk legfőbb tárgya, akkor K. T. mi is, épenúgy mint azok, akiket az evangélista a maga nagy látomásában szemei előtt lát, a végére mehetetlen sokaságban, akik a győzelemnek palmarágával jelennek meg a Báránynak trónusa előtt, hajthatjuk meg mi is előtte alázatosan fejünket, hogy elvegyük az ő örökkévaló áldását, amely bennünket az örök életnek boldog részeseivé tesz az ő szent vére által Ámen.

Templom után a küldöttségek fogadtatása következett: a róm. kath. hitközség nevében dr. Jankovich Tihamér plebános, az ág. hitv. evangélikus fiókegyház nevében Németh Pál nyug. esperes, a község nevében Szabady Károly, az Iparoskör nevében Stampfel József elnök, a MÁV nevében Birkás József főintéző,

az Ifjusági Egyesület nevében mindenkit meglepő, kedves és tartalmas bibliás beszédben Nagy Dénes iparosifjú szólottak, melyekre püspök úr mindenkit lekötő szíves szavakkal válaszolt.

A hősök emlékoszlopának felavatásán is szerepelt püspök úr: imát mondott a hazáért, annak felvirágzásáért.

A vasuti vendéglőben rendezett 50 terítékes banket után sietett a társaság újból a templomba, ahol ifjusági ünnepély volt. Mindenkit meglepett a bámulatos rend, fegyelmezettség, a szereplők biztossága és a tartalmas beszédek. Megnyitót Hóka Sándor mondott, szavaltak Radák József, Puskás István, Nagy Dénes, Hóka János, szólót énekelt Kultsár Gyula helybeli tanító (saját, kuruc hangulatokkal átszőtt szerzeményét), beszédet mondott Hóka József. Az énekkar is szerepelt az új énekeskönyvből mutatván be énekeket.

Németh Károly záróbeszéde után püspök úr hatalmas erővel idézte Gusztáv Adolf énekét.

Utána az iskolaudvaron volt az iskolai felszerelések kiegészítésére színielőadás, melyen Földes Ferenc: A honvéd sirja című darabját adta elő Kultsár Gyula tanító ügyes rendezésében az ifjuság.

18 órakor hagyta el püspök úr Somogyszobot és vonaton Kutasra érkezett, ahol óriási közönség fogadta. A vasuti állomáson Pap László tanító üdvözölte, majd 10 tagu bandérium, a róm. kath. és református templom harangjainak zúgása közben özvegy báró Tallián Dénesné szabási nagybirtokos négyesen vonult a templomhoz, ahol a gyengélkedő Mezey Pál lelkész üdvözölte. Püspök úr azonnal a templomba ment, amely zsúfolásig megtelt és a nagy tömeg Istenhez vágyó lélekkel imádkozott együtt püspök urral az áldások örök forrásához, Istenhez.

Az estét és éjjelt püspök úr és kísérete vizeki Tallián Gyula nyug. főispán — Huszár Aladár egyházmegyei gondnok úr apósa — vendégszerető házában töltötte, ahol dr. Ujváry Endre plebános nagy melegséggel üdvözölte egyháza nevében püspök urat.

Egyházak története.

Somogyszob.

Lelkész: Németh Károly, sz. 1889. Somogyszobon szolgált 1916—1927.

Kántortanító: Kulcsár Gyula, sz. 1891. Somogyszobon szolgált 1913 óta mai napig.

Másodtanító: Szikszay Erzsébet, sz. 1884. Somogyszobon szolgált 1905 óta mai napig.

Gondnokok: Dávidházy József, Pálfi József egyházfi.

Presbíterek: Puskás József vései, Kis János külső, Náray János, Náray Ferenc, Náray István, Horváth József alsó, Kis János alsó, Hosszu János, Kisillés József, Sámóczy József, Katona József tb. presbíter, Pálfi György tb. presbíter, Puskás József tb. presbíter. *Evangelikus gondnokok:* Vince János, Leposa József. *Evangelikus presbíterek:* Vince György, Antalics György.

Nagyon régi község, már a XIII. században találkozunk nevével. 1562—1588-ig török kézen volt, a reformációt is valószínűleg ez időben fogadta be. Az 1721. pesti commissió, az 1744. és 1745. megyei vizsgálat tanuvallomásai szerint »Kanizsa megvétele előtt Szobban prédikátor volt Ivánkó, ki a régi, még Kanizsa megvétele előtt fennállott és azután a község más helyre telepedése következtében az új helyen épült templomban is szolgált. A rácok ismét elpusztítván a községet, megint más helyen voltak kénytelenek építkezni, ahol már Nárai Péter szolgált nekik 40 évig. Első mesterüket, Pandurt, Légrádról hozták. Ez időben a hiveknek a mainál jelentékenyebb része volt, úgy látszik, lutheránus, mert Ivánkó predikátoruk is ezt a hitet vallotta. Utóbb azonban az egyház már református. 1600-tól kezdve az esztergomi káptalannak lévén itt nagyobb birtoka, sok üldözésnek voltak állandóan kitéve.

1634-ben Ötvöskönyival »Belökkal« egy lelkészi állomást alkotott. Leányegyházzá 1706-ban alakult, oskolamestert alkalmazva, kit azonban a földesur 1748-ban hivatalától eltiltott s a lakásába pápista mestert szállíttatott. Ettől kezdve sem templomuk, sem tanítójuk nem volt. Elnyomatásukon a türelmi rendelet is csak később segíthetett, amikor két derék buzgó egyháztagjuk: Puskás János és Pálfi József arra a biztatásra, hogyha

elég buzgók és kitartók lesznek, majd nyerhetnek engedélyt templomépítésre, 1788-ban előbb Budára gyalogolnak, majd innét Bécsbe s több hónapi utazás után, — mikor már családjuk elveszetteknek hitte őket, — megkapták a helytartótanáctól a szabadalmat, »hogy imádkozó házat építhessenek, ahová a bolhási prédikátor kijárhat és egy előimádkozó, de examinált oskolatanítót is behozhassanak«. Ez időben, miként az engedélyirat is mutatja, Somogyszob Bolhás filiája volt. A templomépítés és oskolamestertartás megkezdődhetett volna, de ismét nehézségek jöttek közbe. Régi telkeiket, házaikat azzal a föltétellel kapták vissza, hogy a pápista mesternek házat és pajtát ingyen tartoznak építeni.

Ennyi küzdelem után alakultak leányegyházzá 1789-ben Bandi István preoránsz-mester beállításával. Ekkor építettek az udvaron egy 6 öl hosszú templomot fából, sövényfalakra zsupp-tetével. Jelenlegi templomuk 1837—1841-ig épült téglából cserépre, téglatoronnyal. 1856-ban bádoggal fedték, toronyórával ellátták, 1877-ben pedig a templom falait két méterrel emelték s az egészet renoválták. 1898-ban közadakozásból orgonát állíttattak. A háboruban elrekvirált harang helyett az 1920-as években Hohenlohe Keresztély herceg, somogyszobi földbirtokos ajándékozta meg az egyházat egy 200 kg.-os *cis* hangú, az Ecclesia öntödéjében készült haranggal.

A lelkészlak 1861-ben épült.

A régebbi iskola szűknek bizonyulván, 1890-ben megfelelő belsőséget szereztek a káptalantól 2000 frt.-ért s arra 1902-ben felépítették második iskolájukat 6884 korona költséggel. Az utóbbi években rendkívül sokat építkezett a gyülekezet. 1924-ben régebbi iskoláját teljesen modernre újracsépítette 300 millió korona értékben. 1926-ban pedig templomát, parókiális épületeit és a második iskolát alaposan renováltatta, új lelkészi irodát építtetett 250 millió korona összeggel. Iskolaépítésre az államtól 120 millió korona segílyt kaptak.

A somogyszobi egyházban vannak ma is evangélikusok, akikkel a ref. egyház 1800-ban szerződést kötött s az egyházat e szerződés alapján közösen tartják fenn.

Sokszori zörgetés után az egyházmegye 1862-ben engedte meg a gyülekezetnek az anyaegyházzá alakulást.

Lelkészek: Ivánkó —. Anyaegyházzá alakulása után első

lelkipásztora: Kovács József, 1862—1866. Józsanágh Zsigmond 1866—1916. Németh Károly 1916—1927-ig.

Tanítók: Pandur. Nárai Péter 1706—1746, Győri József 1746—1748. Ekkor hivatalának folytatása betiltatott, 40 évig nem volt tanító, még az énekeskönyveket is elszedték. 1789-től preoráns tanítók: Bándi István 1789—, Nagy József 1794—, Técsy Sámuel 1795—, Kiss Bálint 1796—, Fodor János 1797—, Veres Izrael 1798—, Csúzy István 1801—, Sarkadi István 1805—, Gál Antal 1809—, Polányi József 1814—, Beke József 1814—, Becsák István 1817—, Nagy Benjámin 1823—, Verbai József 1829—, Fülöp Péter 1834—, Vecsey Sámuel 1837—1861. Anya-egyházzá alakulása után rendes tanítók: Komáromi Béla 1862-ig. Győrffi Imre 1862—, Sándor István 1864—, Németh Sándor 1865—, Nagy Sándor 1867—, Süveg János 1869—, Szücs János 1870—, Darab István 1871—, Beke Sándor 1877—1903, Kis József 1903—1905, Vajda Géza 1905—1912, Kulcsár Gyula 1913-tól mai napig. Másodtanító: Szikszay Erzsébet.

Ötvöskónyi.

Lelkész: Janó István, sz. 1857. Ötvöskónyiban szolgált 1888 óta.

Tanító: Süvegh Zoltán, sz. 1882. Ötvöskónyiban szolgált 1908 óta.

Gondnokok: Farkas József Balázs ötvösi, Dencsi János kónyi. *Presbiterek:* Botika György, Farkas János, Lőczy János alsó, Lőczy János Imre, Takács György, ifju Takács János ötvösick; Bali József, Máté József, László János, Csór József, Lőczy József, Pusztai Gergely kónyiak.

A XIV. században meglevő Ötvös és a következő században meglevő Kónyi községekben a református egyház is nagyon régen, hihetőleg már a reformáció korában megalakult. Lelkészének, Laskói Máténak nevével már az 1634-iki kiskomáromi zsinaton jelenvoltak között találkozunk s az 1640-iki köveskúti zsinat jegyzőkönyvében ugyanő még mindig Ötvösi lelkész gyanánt szerepel. A névsorban itt egy kis hézag van, de 1670-től kezdve aztán máig napig levezethetjük a lelkészeket, bizonyosságul annak, hogy az egyház szabad vallásgyakorlata nem szünetelt, sőt a legvésebb üldözések idején cz a gyülekezet menedékhelyül szolgált a vigasztalásért messze vidékről, Alsokról, Csurgóból,

Segesdről és a többi gyülekezetekből egész Csáktornyáig ideseregülő hitsorsosoknak. Régebben, a törökök kiverése táján a szőlőhegyen túl levő erdőben húzódtak meg egy időre, mestert itt is tartottak, de templomot csak az előbbi helyükre való visszaköltözésük után építettek. 1715—1733-ig adataink szerint a buzgó református Sárközy János és Kenessey István nádori adományt nyernek Ötvösre.

1745-ben nagyobb vizsgálatot tartottak itt magának a gyülekezetnek kérelmére, mely vizsgálat tanuvallomásaiban sok értékes adat maradt fenn a gyülekezetnek különben adatokban elég szegény multjáról. Valószínűleg e vizsgálat eredménye gyanánt engedték meg nekik akkori templomuk (oratorium) befedését ugyanazon anyagból (zsupp). Legrégibb templomaik helyéről közelebbi adatok nincsenek. Az első templom, melynek emlékét a szájhagyomány megőrizte, a belsőségi réten, a Belegbe vezető út mellett, felülről fekvő házakon kívül, fatalpra volt építve sövényfallal, zsuptetőre. Ez 1798-ban leégett. Ekkor épült egy másik templom a mostani helyén téglából, toronnyal. Ez szükséges bizonyulván, 1895-ben elbontották s a megmaradt torony mellé tágasabb templomot építettek, a tornyot feljebb emelték, vörösrézrel befedték 7000 frt. kiadással. A háboruba elvitt nagyharang helyett 1925-ben egy 415 kg.-mos új harangot szereztek 2800 pengő költséggel. A felavatást Czeglédy Sándor egyházkerületi főjegyző közreműködése tette emlékezetessé. 1927-ben ismét a tornyot kellett megújítani, új rézfedéssel ellátni. Együttal a templomot renoválták kívül-belül 4500 pengő áldozattal.

A lelkészlak — ameddig az emlékezet terjed — mindig a mostani helyen állt, de fatalpra, sárfalakkal, zsuptetővel. A jelenlegi épület az 1830-es években készült téglából, cseréptetőre. Melléképületeit 1927-ben javították.

A tanítói lakás régen Ötvösben a cselédlakások kertjében volt, ezután a mostani iskolától keletre építettek másikat, ezt eladva épült mostani helyére a tanítói lak és iskola.

Lelkészek: Laskói Máté 1634—1640, Büki Miklós 1670 körül, Nyári Péter 1678-ig, Salánki János 1685-ig, ismét Büki Miklós 1701-, Büki Péter 1712-, Csicskár József 1717-, Borsos István 1725-, Dávidházi János 1732-, Csoknyai István 1741-, ismét Dávidházi János 1747-, Szöllösi András 1765-, Sebesi Sámuel 1757-, Ujhelyi Miklós 1766-ig. Az ő idejétől vannak meg az anyakönyvek. Ács István 1767-, Császári Lósy József 1768-,

Csákvári János 1779-, Czégény András 1784-, Demeter János 1791-, Sárai Gábor 1792-, Kis András 1802-, Mezei István 1813-, Szentgyörgyi István 1815-, Kovács József 1819-, Paczolai Sándor 1836-, Elek István 1842-, Kálmán János 1866-, Szilágyi Gábor 1887-ig, Janó István 1888-tól mai napig.

A tanítók nevei régebbi időkből nincsenek feljegyezve. Süvegh Zoltán szolgál Ötvöskönyiban 1908 óta mai napig.

B o l h á s .

Lelkész: Mózes Ernő sz. 1891. Bolháson 1924-től mai napig.

Tanító: Fördös Kálmán sz. 1904. Bolháson szolgál 1926-től mai napig.

Gondnokok: Karnis János, Ander János. *Presbíterek:* Mezei János, Butor Sándor, Benke István, Bódis József Dani, Mezei József, Hóka József, Butor István, Andér József.

A község már az 1332—37-iki pápai tizedjegyzékben említettetik.

Egyháza szintén legrégebbi gyülekezeteink közül való. A Kanizsai Pálfi János püspök által 1634-ben összeállított jegyzék Szentával egy lelkészi állomásnak tünteti föl. Ugy látszik, ekkor Szentá volt a lelkészi székhely. De 1640-ben már Bolhásnak is van prédikátora, Herczegszőlősi János, akit azonban 1657-ben a szentai lelkészek között találunk. A falu a török hódoltság és ráczjárás idején kétszer is elpusztult, de szabad vallásgyakorlata nem szünetelt, sőt a nemeslelkű Tallián család, mely 1721-ben a község földesurává lesz, védelme alatt virágzott és a más vidéken üldözött hitsorsosoknak, Alsókból, Csurgóról, Gyékényesről, Nagymartonból, Szentáról menedéket nyújtott s amikor prédikátoruk nem volt is, precoráns mestereik állandóan tartottak náluk istentiszteletekt. Ha maga a gyülekezet nem üldöztetett is, prédikátorainak jogtalan bántalmazásáról két eset maradt fenn. András nevű prédikátorukat a berzencei török Szentánál karóba huzatta, mivel a törökökhöz »tisztátalan élet követése végett járó asszonyokat mind az Isten beszédében való fenyegetésekkel, mind pedig testi büntetésekkel is az oda való járástól elidegenítette«. Salánki István nevű lelkészüket pedig, ráfogva, hogy kocsijával egy gyermeket eltaposott, a marcali börtönbe zárták s bár Tallián Ignác uraság közbenjárására kiszabadult, Bolhásról távoznia kellett. Tallián János és Ádám földesurak 1757-ben

okmányilag is teljes vallásszabadságot engedtek a bolhásiaknak akkor, amidőn kevésbé előbb meggyeszerzte s itt is a vármegye zaklató vizsgálatokat folytatott s megnehezítette a gyülekezetek fennmaradását. Emellett 500 forintot kaptak ajándékba a bolhásiak a Tallián-családtól, midőn az itteni birtokát eladta. Az új földesúr, Zichy Károly, elődei példáját követve 1846-ban a lelkésznek fél, a tanítónak negyed telket adományozott és a maradvány földeket is az egyháznak használatba adta bizonyos évi szolgálmányokért, melyeket aztán 1872-ben herceg Odessálchi Artúrtól örök áron megváltva 42 kat. hold birtokába jutottak s megvethették alapját egyházuk jólétének.

Az egyháznak ma is meglevő pecsétnyomóján templom van 1746. évszámmal. Anyakönyvei 1784-től kezdődnek.

Templom. Régebbi templomuk, melyről emlékezet maradt fenn, 1724-ben, vagy 1725-ben, a községnek mostani helyére letelepedése alkalmával épült, további adatunk nincs róla. Mostani templomuk 1851-ben kezdett épülni s 1857-ben szenteltetett fel. 20 ezer váltó forintba került. Tágas, masszív épület. Orgonájukat 1898-ban állították fel 1225 frtért. 1908-ban a tornyot vörösrézrel fedték 4200 korona értékben. 1922-ben három új, 180, 110 és 70 kg. súlyu harangot szereztek be.

Lelkészlakásukat 1868-ban építették 4000 frt. kiadással. A melléképületeket 1877-ben emelték s 1927-ben újították.

Az iskola s tanítói lakás 1883-ban készült.

Lelkészek. Hercegszőlősi János 1640, András —, Salánki Pál, Salánki István (előbb mester volt). A szabad vallásgyakorlat megengedésekor, 1784-ben első prédikátoruk Liber János, Kaposi Gábor 1790—, Veres István 1793—, Kovács József 1799—, Sarkadi Sándor (az egyház történetét összeállította) 1803—, Vaiszlói Tóth János 1804—, Bartha János 1804—, Barakonyi Sámuel 1810—, Szilágyi György 1811—, Veres Izrael 1815—, Földvári Péter 1821—, Simon Mihály 1826—, Begedi Bertalan 1828—, Varga Mihály 1833—, Nagy Antal 1837—, Simon Péter 1845—, Héjas Károly 1870—1911, Klippel Lajos 1911—1924, Mózes Ernő 1924-től mai napig.

Tanítók: Tihanyi István 1725 körül. Salánki István (utóbb prédikátor lett). *Preoránszterek:* Tóth Ferenc, Laki János, Brassai István, Neszmélyi Mihály, Bán Mihály, Gálos Benjámin, ismét Bán Mihály, Szigethi József, Csátó József, Borsodi Sámuel, Liber János. *Tanítók* 1800-tól: Becsák István 1800, Császár János

1802, Demeter Gábor 1804, Höke János 1805, Dékány István 1806, Szücs János 1808, Both János 1809, Sárosi Ferenc 1810, Varga Péter 1811, Szalai István 1813, Bóday József 1816, Ember Ferenc 1822. Két évi üresedés. Szikszai János 1825, Öry Ferenc 1827, Vághó Pál 1829, Hampó János 1831, Somogyi István 1833, Kovács Lajos 1835, Bokor Sándor 1836, Pap Mihály 1837, Héjas István 1842, Kántor János 1844, Máthé Gergely 1847, Szilágyi József 1850, Benedek Dániel 1859, Szombati Lajos 1861, Szücs János 1863, Szöllősi Gábor 1865, Pecsét János 1875, Mészáros Gábor 1875—1911, Horváth József 1911—1926, Fördös Kálmán 1926-tól mai napig.

L á b o d .

Lelkész: Pap József, sz. 1891. Lábodon szolgál 1926 óta.

Tanító: Csire Nagy István, sz. 1885. Lábodon szolgál 1917 óta.

Gondnokok: Bausz Illés, Horgas G. István. *Presbiterek:* Miklós Mihály, K. Liber István, Szennai István, Patkó István, H. Tóth Sándor, F. Horgas József, H. Horgas Sándor, Cs. Kulcsár József, F. Horgas István, Héjjas Ferenc, Iger József, K. Horgas János, K. Liber József, Horgas A. István, Gergő János alsó, Iván János, Iván János nagy.

Lábod már 1231-ben hatalmas uradalom középpontja. 1276-ban IV. László király itt táborozott. A XVI. század közepén a vármegyének egyik legnagyobb városa, 96 házból állott. Ez időben nem a mostani helyén, hanem attól északkeletre fekvő dombokon terült el. 1598-ban Nádasdy Ferenc birtoka, 1715-től kezdve pedig a Széchenyi családé.

Református egyházának kezdetét nem ismerjük, de a rendelkezésünkre álló adatok birtokában egészen a XVII. század első feléig vissza tudjuk vezetni. Muraközi György kiskomáromi lelkész 1630 körül azt kéri a szigetvári agától, hogy a »lábodi lelkészt, valami Galát, másképpen Szobi Györgyöt, mivel azt tanítja, hogy a lisztből lett, vas között sült kenyér habja imándó, hogy Isten legyen, tiltsa ki falujából«. 1634-ben lelkésze Sági Miklós, 1640—1643-ig pedig Szatmári, vagy Szakmári János. Hosszufalu már ez időben is Lábodhoz tartozott. Mint mindenkor virágzó és az üldözésektől megmenekült ecclesiába »sok körül-belől fekvő árva ekklézsiánkból isteni tiszteletre ide jártak«.

Elek Sámuel volt somogyi esperes 1768-ban az egyházmegyében levő gyülekezeteket összeírván, történeti adatokban gazdag feljegyzéseiben Lábodra vonatkozólag is sok értékes anyagot találunk. A község és egyház régi története mellett olvassuk, hogy a Carolina resolutio után csak a kath. plebánosnál fizetendő stóla után kinyert engedély mellett temethettek, keresztelhetek itt is a lelkipásztorok. Két sérelem ügyét is elbeszéli Elek Sámuel. Egyik a temetőben felállított feszületes kereszt, másik a gyertyaszentelő napján az erdőbe fáért menő hívek megbírságolására vonatkozik. Az előbbi ügy kimeneteléről nincs adat, az utóbbi Csépan István egyházmegyei gondnok közbenjárására a hívek javára intéztetett el.

Templom. A község régi helyén, a Csörge vize mellett emelkedő dombokon volt első templomuk. Ennek elpusztulása után öreg Horgas András háza helyén építettek másikat koronából. De idővel ez is szűknek bizonyulván, 1780-ban megnagyobbították. A megnagyobbított fatemplom azonban 1803-ban az átellenben levő községi korcsinától meggyulladván, porrá égett. A leégett templom fundusa helyett gróf Széchenyi Ferenc földesur nagyobb és szebb telket méretvén ki az egyház számára, 1815-ben kezdtették építeni mostani templomukat, melyhez a nemeslelkű földesur az összes épületfát és százezer téglát ingyen, másik százezret pedig ezrenként 6 frtjával adott, de kikötötte, hogy a templomot az általa készített tervrajz után készítsék. 1822-ben készült el az impozáns, téglaboltozatos, erős épület. 1833-ban a tornyot vörösrézrel fedték. 1851-ben toronyórát szereztek be. A templomot többször újították, legutóbb 1914-ben befestették, új padokkal, szószékkel és orgonával látták el s a templomtetőt palával fedték, az egészet nagyon díszesen renoválták 16000 korona kiadással. A háboruban elrekvirált 5 mm. nagyharang helyett 1922-ben 260.000 korona kiadással egy új, 463 kg-os harangot öntettek.

Lelkészlakás. A legelső lelkészlakás a Csörge vize mellett volt, ezért ezt a helyet ma is papkertnek hívják. A második már a mostani épület helyére készült fatalpra, sárfalakkal, zsúptetővel. A jelenlegi épület 1840-ben épült, a hozzá szükséges fát az uraság adta. Ezt a különben tágas épületet az 1900-as években felemelve a mai kor viszonyainak megfelelően teljesen átalakították.

Tanítólak, iskola. A régi iskola, melynek emléke fennma-

radt, a falu alsó vége felé, nem az utca szélén, hanem a belső-ségek közepén fatalpra, sövényfalakkal, zsúptetűvel épült. Ezt a telket 1865-ben egy tágasabb s alkalmasabb telekkel cserélték el, hova 1866-ban építették fel a mostani iskolaépületet és tanító-lakást.

Lelkészek: Szobi György (Gala) 1630 táján. Sági Miklós 1634, Szatmári (Szakmári) János 1640—1643. 1657-ben üres az állás, Szenes Sámuel 1665-ig, Halászi Dániel 1689—1690, állítólag három ízben is volt itt. Győri András körülbelül 1724—1729, Vörös Márton 1729—1731, Kis Némedi — 1731—1734, Borsos István 1734—1738, Körmendi Gergely 1738—1742, Németi Vas István 1742—1748, Győri János 1748—1749, Igriczei István 1749—1751, Szőlősi András 1751—1756, Baksay József 1756—1760, Foglos János 1760—1782, Mikolai András 1782—1784, Pápai Nagy József 1784—1786, Nagy Sándor 1786—1800, Veres István 1801-ben interimális, Kovács István 1801—1814, Sára Gábor 1814—1818, Matolcsi Sándor 1818—1826, Eröss Sándor 1826—1828, Szigeti István 1828—1833, Szentesi János 1833—1876, Nagy Sándor 1876—1885, Horváth József 1885—1889, Mezey Pál s.-lelkész interimális. Nagy Lajos 1890—1924, 1901-től haláláig az egyházmegye nagyzéremű esperese. *Helyettes lelkészek:* Balogh Árpád, Csuzy Sándor, Horváth Imre, Gulyás Péter 1924—1926. Papp József rendes lelkész 1926-tól mai napig.

Tanítók: Neveik 1786-tól kezdve vannak feljegyezve. Szabó Mihály 1786, Szabó Mihály 1788-ban (nem ugyanazon személy), Bodó Áron 1788, Vásárhelyi Pál 1790, Sárosi János 1793, Mátyási József 1796, Korponai József 1797, Csuka János 1801, Szilágyi György 1802, Szabó Péter 1804, Fazekas József 1805, Bódai József 1806, Horváth József 1808, Patzalai János 1809, Demeter Gábor 1810, Sütő Ferenc 1811, Fazekas Gábor 1812, Vecsey Sámuel 1816, Kovács József 1818, Somogy István 1821, Máté Gergely 1823, Szalai István 1825, Horváth Ádám 1827, Varasdi Péter 1831, Györfy Sámuel 1839, Pap Mihály 1842, Zsoldos János 1844, Verbay István 1848, Varasdi Péter 1851, Tóth Sándor 1853—1905, Csicskár József 1906—1916, Csire Nagy István 1917-től mai napig.

Rinyahosszufalu.

Lelkész: az anyae gyház lelkésze.

Tanító: Gaál Károly, sz. 1900. Rinyahosszufalun szolgált 1923-tól 1927-ig.

Gondnokok: Benke V. Ferenc, Benke József. *Presbíterek:* Gonda János, Cs. Kulcsár István, Benke Ferenc biki, Benke József, Horgas József, Dani István, Mátcs István, Fodor Sándor.

Régi község. Egyházának régi történetéről nem tudunk, minthogy 1799-ig Lábodnak csak fiókegyháza lévén, nem volt tanítójuk sem, aki történetéről feljegyzéseket készített volna. Valószínűleg a fél km.-re eső Lábóddal egyszerre reformáltatott. Későbbi sorsa azonban már egészen elűt Lábódtól, mely vallásszabadságában a Széchenyi-család kegyes pártfogása alatt háborgatást nem szenvedett. Ellenben bizonyosra vehető, hogy a báró Hunyadi-család birtokain másutt is végbemenő üldöztetésektől (1751-ben kergették el a mestert Rinyaszentkirályról) saját faluját, ahol lakott, még kevésbé kimélte.

1800-ban alakult leányegyházzá egy kis tornyos fatemplomot építve a mostani tanítólakás helyén. 1855-ben szép diszes templomot építettek téglából boltozatra toronnyal 14.000 frt. kiadással.

Régebbi tanítólakásuk a templomtól mindjárt keletre falpra, sövényfalakkal zsupptetőre készült. A mostani épületet 1856 1857-ben emelték téglából cseréptetőre. Erős, tágas épület.

Tanítók: Simon Mihály, Ujj János, Maklári Pap József 1800—1822-ig, Boncz Áron 1822—1849, Lengyel Zsigmond 1849—1851, Ódor Ádám 1851—1871, Simon Pál (ideiglenes), Nagy Sándor 1872, Kovács Ferenc 1873—1875, Mózes Imre 1875—1916. Ezután mint *esperesi segédlelkészek:* Zákányi József 1916—1921, Papp József 1921—1923, Gaál Károly rendes tanító 1923—1927.

8. Nagykorpád, Beleg, Kutas, Kisbajom, Szabás.

Május 16-án Kutasról özv. báró Tallián Dénesné nagybirtokos négyesfogatán indult el Püspök úr Nagykorpádra. Szabás község határában bandérium várta. A község nevében Bandis Iván jegyző, a r. kath. hívek nevében vitéz Lédeczy Nándor kántortanító, a gyermekek nevében Bak Erzsébet, a gyülekezet nevében Balogh Árpád lelkész mondott üdvözlő beszédet.

Püspök úr a templomba ment, ahol az összesereglett hívek fogadták. A gyülekezeti énekkar Arany Sándor tanító vezetésével énekelt, majd Püspök úr imádkozott és megáldotta a gyülekezetet. A r. katolikus templom harangjai is zúgtak, míg püspök úr távozott. Itt az áldozatkészség él a hívekben. A 200 lélekből álló gyülekezet most javíttatja az egyházi melléképületeket 6400 P költséggel.

Nagykorpád határában csatlakozott a menethez a nagykorpádi bandérium és a község nevében Kis János bíró üdvözölte Püspök urat. Szép diszkapu alatt vonult be a társaság; a lelkész-laknál a leventék és fehérruhás lányok álltak sorfalat, itt is, ott is a régi kontyvisclettel ékeskedve. A bejárat előtt Fekecs István lelkész fogadta Püspök urat meleg köszöntéssel.

A szomszéd falvakból is sokan összesereglettek.

A falu ünnepi díszben, az utca összesöpörve, meggereblyézve, az utak megigazítva, a templom gyönyörű muskátlikkal díszítve.

A templomban Fekecs István nagykorpádi lelkész imádsága után az énekkar Nagy Isten Téged imád kezdetű éneket énekelt. Foglos János tanító vezetésével, majd Püspök úr prédikált Mk. 10₁₆ sk. alapján.

Püspök úr egyházi beszéde.

Alapige: Mk. 10. 46—52.

K. Gy.! A világháború szerencsétlen áldozatai között, akik élve bár, de megcsontkítottan jöttek vissza abból a rettenetes vérontásból, legszerencsétlenebbek talán azok, akik szemük világát veszítették. K. Hivek, gondolatok-e arra, hogy micsoda rettenetes érzés lehet nem látni többé Istennek körülöttünk levő gyönyörűséges világát? Nem gyönyörködni a nyíló természet fakadásában és nem gyönyörködni az őszi lombnak sárgulásában, nem gyönyörködni abban a csillagos égboltban, amely fejünk felett mint egy boltzat körülfog bennünket és nem gyönyörködni a mi szeretteinknek arcvonásaiban; nem látni a szemekből felénk sugárzó szeretetet, nem látni azt, amikor a szemnek egy villanása az érzelmeknek egész árjáról tesz sziveinkben tanúságot.

Keleten az a rettenetes nyavalya, amelyet szembetegségnek nevezünk, nagyon el volt terjedve. El van terjedve még ma is és nem csodálkozhatunk, ha azok, akik szemük világát elvesztették, csak egyetlen vágyat, egyetlen óhajt ismernek: visszanyerni azt a drága kincset, amellyel addig birtak, visszanyerni látóképességüket, hogy Istennek szép világát, embertársaiknak, szeretteiknek arcát újra láthassák.

Azok között a szerencsétlenek között, akik így szemük világának visszanyerését mindennél hőbbben óhajtották, volt a szerencsétlen, szegény, útszéli koldus is, Timeus fia, Bartimeus, aki, amikor Jézus utolsó útján Jerikóból Jeruzsálembe megy, meghallva, hogy közeleg a megígért Messiás, egyetlenegy reményt érez lelkében feltámadni: hogy ha valaki, úgy ez a Názáreti

Jézus lehet az ő szemének orvosa, csak ettől remélheti szemének meggyógyítását. Elkezd kiáltozni: Jézus, Dávidnak Fia, könyörülj rajtam! Hasztalan csitítják a körülállók, hasztalan intik, hogy hiszen Jézus a Názáreti, ez most diadalútján megy Jeruzsálembe, ne háborgassa őt ebben a diadalmi menetben, maradjon csendben, némán. Csak annál hangosabban kiáltja: Dávidnak Fia, könyörülj rajtam! És íme Jézus a nagy sokaság ellenére is észreveszi a vak embert, meghallja kiáltását, int és magához hívja őt. Milyen mesterien van jellemezve az evangéliumban a közhangulatnak az a megváltozása, amely Jézusnak ezt a magához hívó szavait követi. Egyszerre hozzáfutnak a vakhoz, biztatják: Bízzál, kelj föl, hív tégedet. És a vak leveti felső ruháját és rohan, tolatva a sokaság által és Jézus lábai elé veti magát s az Üdvözítő csöndes, nyugodt szavaival kérdi: Mit akarsz, hogy cselekedjem veled? A vakból kitör a maga vágya, a maga egyetlen óhaj-tása: »Uram, cselekedd, hogy lássak!« Benne van egész hite, egész bizodalma az isteni Megváltóban, hiszen ez az egyetlen, aki őt még megmentheti. Ezzel a bizalommal fordul hozzá: »Cselekedd Uram, hogy lássak!« Erre a Názáreti reá tekint, s azt mondja: »a te hited megtartott téged« — a vaknak szeme megnyílt azonnal és követé Jézust.

K. Gy.! Ha kínos, ha keserű a testi vakság s ha megértjük Bartimeusnak azt az előretörő vágyát, hogy ettől a rettenetes testi vakságtól szabaduljon, higgyétek el, van egy még kinosabb, keserűbb vakság: a lelki vakság, amelyet látni nem lehet, de amelyet érezhetünk és amely rettenetesebb a testi vakságnál is, mert a romlásnak, a megsemmisülésnek az útjára vezet. Az evangéliumban többször látjuk és halljuk ennek a lelki vakságnak az említését. Hallunk azokról a vakokról,

akik világtalanokat akarnak vezetni, akik maguk sem ismerik az ösvényt és mégis azt akarják, hogy mások kövessék őket.

Álljunk meg egy pillanatra ennél a gondolatnál: lelki vakság és vizsgáljuk meg, hogy vajjon mi nem szenvedünk-e ebben a lelki vakságban, akár a magunk lelki életét, akár egyházunk életét tekintjük, nem találkozunk-e ennek a lelki vakságnak a nyomaival? Nem kell-e nekünk is, mint ahogy a vak Bartimeus tett, ahhoz a Mesterhez fordulni, aki egyedül képes megszüntetni a mi lelki vakságunkat, a Jézushoz és nem kell-e nekünk is felkiáltanunk: Uram, Jézus, Dávidnak Fia, könyörülj rajtunk! S ha Jézus hozzánk fordul, nem kell-e nekünk is azt kiáltani, amit Bartimeus kiáltott: Uram, cselekedd, hogy lássak!?

K. Gy.! Az ember a maga gyarló képességeivel egy pillantásra sem lát előre a jövőbe. Egy pillantásra sem tudja ellebbenteni a fátyolt, amely az ember jövő sorsa előtt van és épen azért az ember nagyon képes és nagyon alkalmas arra, hogy a maga jövőjének helytelen úton legyen az elkészítője és megalapozója. Óh, mert az ember ahelyett, hogy a maga valódi rendeltetésére, a maga valódi céljára gondolna, lelki vaksággal megverve többször keresi a maga segítő eszközét olyan téren, amely az embernek állandóan segítségére nem lehet. Hányszor gondolja az ember, hogy az anyagi eszközöknek a bősége, a vagyon, a gazdagság az, ami az emberi életnek biztonságot adhat! Nem látjuk-e azt, hogy ez a vagyon, ez a földi jólét eltűnik egy pillanat alatt, mint a pára? Vajjon az utolsó évek tanúságai nem győztek-e meg bennünket arról, hogy a legszilárdabbnak hitt vagyonok egyszerűen megsemmisültek s azok, akik nagy vagyonoknak a birtokában képzelték magukat, egyszerre teljesen vagyontalanok lettek?

Lehet-e K. Gy. olyasvalamibe vetni a mi reménységünket, ami nekünk állandó biztosítékot nem nyújthat, ami felett nekünk nincs hatalmunk és mégha hatalmunk volna is, nem kell-e az Üdvözítőnek arra a szavaira gondolnunk, amiket a gazdagról mondott, aki azzal dicsekedett: »Én lelkem, sok javaid vannak, sok esztendőre eltéve, tedd magadat kényelembe, egyél, igyál, gyönyörködjél! Oh bolond, hiszen ez éjjel elkéri a te lelkedet tőled, amiket pedig készítettél, kiéi lesznek?« (Lukács XII:16. s köv.)

Pedig K. Gy.! az emberek nagy része, lelki vaksággal megverve, ebben az ingatag segítségben gondolja a maga legbiztosabb támaszát feltalálhatni, hogy csak a vagyon minden! Nem kell-e nektek Jézushoz fordulni azzal a kéréssel, hogy ebből a lelki vakságból szabadítson meg benneteket, hogy adja meg Jézus azt a tehetséget, hogy lássátok meg, mi az embernek valódi rendeltetése, valódi célja?

De nemcsak a vagyon az K. Gy., amiben az ember a maga kielégülését keresi. A maga szívének, ösztöneinek sokszor tisztátalan vágyai azok, amikről az ember azt gondolja, hogy ezek kielégíthetők. Az iszákosság rabja azt hiszi, hogy abban az üveg borban, pálinkában van az igazi boldogsága. Nem kell-e ennek is szintén kiáltania, hogy Jézus, ebből a rettenetes tévelygésből gyógyítsa ki, adja vissza látását, hogy ezzel csak testi épességét teszi tönkre és hogy könyörögjön azért a Jézushoz, hogy megismerhesse a maga igazi célját?

És az emberi vágyak, az emberi szenvedélyek, amelyek sokszor átokként ülnek az egyes családokra, az egyesekre, nem mind ennek a lelki vakságnak kifo-lyásai-e? Óh vajjon van-e jobb orvos ezek ellen, mint az egyetlen orvoshoz, az Üdvözítőhöz fordulni, ő általa kérni azt, hogy lássuk meg, hogy mindezek a vágyak,

szenvedélyek, ezek kielégítése hiábavalóság, az ember ne itt, ne a földiekben, hanem a lelkiekben keresse a maga jólétét és boldogságát.

Oh de K. Gy.! nemcsak magánéletünkre vonatkozólag vagyunk lelki vaksággal megverve, nemcsak ezért kell könyörögni Jézushoz, hogy segítsen ezt a lelki vakságot eloszlatni, de ha nézzük közéletünket, ha nézzük abban egyházi életünket, annak az egyháznak az életét, amelyet Krisztus alapított a benne való hitre, hogy azon a pokol kapui se vehetnek diadalmat, nem látjuk-e a lelki vakságnak annyi jelét, nem látjuk-e, hogy az egyházi élet terén is nem ott keresik az emberek az igaz egyháziasságot, ahol az valósággal van, a Krisztusban való hitben, hanem keresik külső formaságokban, amelyek ahelyett, hogy Krisztussal egyesítenének, inkább eltávolítanak tőle bennünket!

Hisz a Krisztus, amikor a vakokról beszélt, akik a világtalanokat vezetik, tulajdonképen ilyen egyházi vonatkozásban beszélt, a farizeusokról, akik a maguk külső szertartásaival szenteknek gondolják magukat, de akikről az Üdvözítő állapítja meg, hogy olyanok, mint a meszelt koporsók: kívül szépek, fehérre festve, de belülről talán rothadó tetemekkel telvék. (Máté XXIII. 27.) Nem látjuk-e a Krisztus egyházának történetében, hogy hányszor voltak korszakok, amikor vakok lettek az emberek és vakok akartak világtalanokat vezetni, az evangéliumok tisztaságát külső szertartások pótolták? Ha még tovább megyünk és nézzük azt, hogy a mi református egyházunkban nincsenek-e vakok, akik nem látják az egyház igazi rendeltetését, azt kell mondanunk, hogy igenis, itt is vannak, akik méltán fordulhatnak Krisztushoz azzal az esdekléssel, hogy nyissa meg szemüket s láttassa velük, hogy mi az egyház tagjainak feladata és kötelessége.

Igen K. Gy.! Hiszen csak így történhet meg, hogy az egyházba is becsúszik a hitetlenség! Hogy az egyház is nem ott keresi, akiben egyedül van üdvösségünk, a Jézus Krisztusban, hanem másutt keresi a maga felvirágzását, hogy az egyház életében is lassan el-lankad a hivek buzgósága, áldozatkészségük nem lobog oly magasan, mint az evangéliumi alapon álló egyház tagjaiban lobogni kellene, óh, mert itt is hányszor fordul elő az, hogy vakká lesz az ember és nem látja azt, amit az evangélium világosságánál tisztán, félre-ismerhetetlenül látni kellene.

És vajjon K. Gy.! ha azt a nagy közületet vesz-
szük, amit államnak, nemzetnek nevezünk, nem látjuk-e, hogy itt is hányszor vakok vezetik a világtalanokat? Hogy az állami életben sokszor jelszavak uralkodnak, amelyek ahelyett, hogy a nemzetnek az életét előbbre vinnék, azt a nemzetet a megsemmisülés felé vezetik? Csak ennek a szerencsétlen országnak a legújabb törté-
netére tekintünk: ha megcsonkíttatásunk történetét nézzük, ha nézzük, hogy mi folyt le Magyarországon az utolsó nyolc esztendő alatt és főleg a világháború első esztendeit követő években, hogy a pártoskodás szenvedélye mily szörnyű rombolást végzett, látnunk kell, hogy lelki vaksággal voltak megverve azok, akik olyanok, mint a világtalanok, akik vakokat követnek, mind a ketten a verembe esnek.

K. Gy.! Az élet minden vonatkozásában nekünk keresnünk kell a tisztalátást, lelkünk tisztán látó képességét és mivel mi azt nem tudjuk magunktól megszerezni, erre csak az egyetlen Üdvözítő képes, óh, könyörögjünk hozzá, ugyanazzal a bizalommal, mint Bartimeus, forduljunk hozzá erős vágyódással és kér-
jük őt a mi vakságunk megszüntetésére.

De nem elég, hogy mi csak érezzük annak szük-

ségét, hogy újra látókká legyünk, ezért nekünk a magunk részéről is dolgoznunk és munkálkodnunk kell. Hiszen ebben az evangéliumi történetben látjuk azt, hogy Bartimeus a vágytól űzve felemeli hangját az elvonuló Jézus előtt; el akarják hallgattatni. Óh, hány-szor vagyunk úgy mi is, amikor egy jobb elhatározás előtt állunk, jobb szándék kél a szívünkben, hogy azok, akik legközelebb állnak hozzánk, azok akarnak ennek a szándéknak a megvalósításától visszatartani? Nem látjuk-e, hogy azok, akik igazi vallásossággal, templomba járásukkal, az Isten ígéjének buzgó olvasásával mutatják meg, hogy él bennük a vallásos élet iránti szükség, lekicsinylésben, megvetésben részesülnek. És óh, hány ember van, K. Gy.! aki ezt a lekicsinylést el tudja tűrni, mert meg van győződve, hogy ő lát tisztán, világosan, hogy az ő kiáltása az igazi, amellyel Jézushoz, az Üdvözítőhöz fordul? Épúgy mint a vak Bartimeus nem engedte magát visszatartatni attól, hogy a maga vágyának kifejezésre juttatásával Jézus lábai elé boruljon, nekünk sem szabad visszatartani magunkat attól, hogy a mi hitünknek, meggyőződésünknek kifejezést adjunk és ha vannak vakok, akik azt gondolják, hogy az ember e nélkül a vallásos élet nélkül igazi emberi rendeltetést élhet, óh ne hallgassunk ezek szavára, szívünk egész belső melegével forduljunk a Jézushoz és könyörögjünk hozzá: Jézus, Dávidnak Fia, könyörülj rajtam!

Be kell látnunk, hogy mint gyarló emberek, bűnösök vagyunk, éreznünk kell a bűntudatot lelkünkben és ha érezzük ezt, akkor érezzük azt is, hogy egyetlenegy kiszabadulási út a váltság, amelyet maga az Atya rendelt, amikor Egyszülött Fiát küldte el testben, hogy váltságunk legyen nekünk és ha mi igazi bűnbánattal, töredelmes szívvel, mélységes megalázódással boru-

lunk Krisztushoz és kérjük Öt, hogy könyörüljön rajtunk, óh, K. Gy.! akkor meghalljuk mi is azt a biztató szót, amelyet a vak Bartimeus ott a jericho úton meghallott az Üdvözítőtől, akkor szelíden ránk tekint Jézus és elmondja ezeket a biztató, boldogító ígéket: a te hited megtartott téged!

K. Gy.! Az a hit, amely apáinknak legdrágább kincse volt az evangéliumból, a Krisztus váltságahalálában, az Isten irgalmában és kegyelmében való hit, ez megtart minket is. Szent eltökéléssel igyekezzünk Krisztussal egyesülni és a vele való egyesülés útján és annak segítségével látni meg a mi valóságos rendeltetésünket, amely nem lehet földi, amely nem lehet porban csuszó, amely csak egyetlen lehet, hogy amint az ember felemeli tekintetét a csillagos ég felé, amint a borostyán felfelé kúszik a fán, úgy az emberi léleknek is csak egyetlen feladata van: felfelé csak, felfelé! Ámen.

Utána ismét az énekhar énekelt. Megkapó a gyülekezet szép rendben történt kivonulása, melyre a gondnokok adják meg a jelt. Sok városi gyülekezet tanulhatna e tekintetben falusi gyülekezeteinktől.

A canonica visitation Döczy József kisbajomi lelkész imádkozott. Kisbajom, Szabás, Beleg, Kutas és Nagyorpád egyházak ügyei vizsgálatnak meg. Kisbajom képviselőjében Döczy József, Szabás képviselőjében Balogh Árpád, Beleg képviselőjében Szikszay László, Nagyorpád képviselőjében Fekcs István lelkészek vezették a presbiteriumokat. Kutas lelkésze, Mezei Pál beteg lévén, Pap László tanító jelent meg a presbiterium élén.

Belegen súlyosak az anyagi viszonyok. Nagyorpádon a tanítói nyugdíjárulékot a politikai község nem vállalja.

Püspök úr a presbiteriumokat figyelmezteti, hogy az egyházi épületek biztosítási összegét a tényleges értékre emeljék fel.

Az egyke pusztításai itt is szembe tűnnek. Vajha Püspök úr atyai tanácsai meghoznák a kívánt sikert.

A lelkészlakon elköltött ebéd után Püspök úr gróf Széchenyi

Emil v. b. t. t., lábodi nagybirtokost látogatta meg, aki teára látta vendégül Püspök urat és kíséretét.

Egyházak története.

Nagykorpád.

Lelkész: Fekcs István sz. 1891. Nagykorpádon szolgál 1920 óta.

Tanító: Foglos János sz. 1899. Nagykorpádon szolgál 1921-től.

Gondnokok: Kis József, ifjú Garzó István. *Presbíterek:* Béri János, Berkes Mihály, Sós János felső, Dencsi György, Tóth József, ifjú Iger János, Vajda József ifj. m., Garzó János ifj., Kis István sarki, Szécsényi Ferenc öreg, Kis József lógeri, öreg Gonda József ács.

Az 1232—37. évi pápai tizedjegyzékben már szerepel Korpád, mely eredetileg a Korpádi család birtoka volt. Maga az egyház is igen régi. A legrégebbi fennmaradt adat szerint 1634-ben Szabással együtt egy lelkészállomást képezett s ez évben lelkésze Koncz Imre, 1640-ben pedig Révkomáromi Mátyás. Már ez időből volt anyakönyve, mely azonban gondatlanság miatt utóbb elveszett. Különben feljegyzések az egyház multjából 1663-tól kezdve vannak. A pesti commissió aktáiban olvassuk, hogy Kis Mihály 102 éves segesdi lakos tudomása és halomása szerint a többi elősorolt egyházak között Korpádon is kizárólag a magok reformata confessióján levő lelki tanítók voltak uzusban. Az itt szolgáló lelkészek lajstroma hasonlóképpen azt mutatja, hogy már a XVII. század elején volt itt református egyház. Elnyomtatásról egy ízben tudunk, 1751-ben Debreceni István prédikátorságában bezárták a templomot, de 16 év mulva, 1767-ben Kiss Ferenc idevaló lakosnak »sok fáradozásai után... a vallás gyakorlatának a templomban való szabadsága újra megengedtetett«.

Templom. A jelenlegi templom 1795-ben épült, 1890-ben megnagyobbították és teljesen renoválták. 1912-ben 8 változatu orgonát állítottak közadakozásból 2565 koronáért. Az 1916-ban elrekvirált 224 és 48 kg.-mos harangjuk helyett 1925-ben egy

560 kg.-mos »g« hangu nagyharangot és 305 kg.-mos »b« hangu második harangot öntettek, a régi 150 kg.-mos »d« hangu harangot meghagyva az új g-moll összhangzatu harangegyüttesben kis harangnak. Az új harangok részére ingó rendszerű vassisakokat és hengerelt vasállványt is ekkor készíttettek, úgy hogy mindezen munkáért a Seltenhofer-cégnek összesen 93 millió koronát fizettek, melyet részben közadakozásból, részben közarattásból és kivetésből fedeztek még abban az esztendőben.

A lelkészlakás építéséről adatok nincsenek.

A tanítólakást 1908-ban egy nagy kényelmes szobával megnagyobbították mintegy 2000 korona költséggel.

Lelkészek: Konez Imre 1634, Révkomáromi Mátyás 1640. Itt a névsorban 23 évi hézag van. Bojtör Ferenc 1663-, Éva János 1668-, Samu János 1671-, Bugovics István 1673-, Katona János 1676-, Csicskár János 1696-, Bükki Miklós 1698-, Szatmári János 1716-, Tolnai János 1734-, Nyirádi János 1736-, Ónodi István 1739-, Dávidházi János 1740-, Debreczeni István (Vellás) 1746-, Szöllősi András 1763-, Csákvári János 1769-, Fodor János 1774-, Dálnoki József 1784-, ifj. Szentgyörgyi István 1804-, Sipos Dániel 1809-, Szabó János 1813-, Somogyi Sándor 1815-, Körmendy Sámuel 1818-, Nagy János 1830-, Kovács József 1866-, Veres Benő 1876-, Szabó Ferenc 1892—1914. Helyettes lelkészek: Fekecs István 1914—1915, Palcsó László 1915—1916. Horváth Gábor rendes lelkész 1916—1918, Madarász Endre helyettes 1918—1920, Fekecs István rendes lelkész 1920-tól a mai napig.

Tanítók: 1795-ben szerkesztettek díjlapot Liber István tanító számára. Ettől 1840-ig a tanítók nincsenek feljegyezve. Az bizonyos, hogy 1840 előtt itt tanítóskodott Beke József. Varasdi Péter 1840-, Zsoldos János 1851-, Szöllősi Gábor 1854-, Nagy Károly 1860-, Hegedüs Sámuel 1868-, Vecsey Lajos 1878—1908, Kuti Ferenc 1908—1919, Vecsey Ferenc 1919, Foglós János 1919—1921-ig helyettes, majd 1921-től kezdve rendes tanító a mai napig.

B e l e g .

Lelkész: Szikszay László sz. 1891. Belegen szolgál 1919 óta.

Tanító: Tóth György sz. 1901. Belegen szolgál 1925 óta.

Gondnok: Handó Mihály. *Presbiterek:* Héjas Péter, István

Ferenc, Kulcsár István, Dani Sándor, Bekes Ferenc, Hada János, Czebei Sándor, Peti János.

E helység 1493-ban a vránai perjelség, 1536-ban Török Bálint, 1550-ben Török János, 1598-ban Zrínyi György birtoka. 1551-ben a török hódoltságához tartozik »Bilok«. A határban a pusztaréti dűlőben egy török várnak nevezett földvár nyomaira akadunk. Sok régi lelet azt mutatja, hogy már az őskorban lakott hely volt. 1855-ben egy bronztáblát találtak, melyre Vespasianus római császár hadirendelete van vésve.

Egyházának keletkezéséről nem tudunk. Egyetlen ismert adatunk 1634-ből való, amikor »Eötvös, Kóny, Belők, Szob« egy lelkései állomást képezett Ötvös székhellyel. A török hódoltság alatt elpusztult községben az 1744-iki inkvizíció szerint az »exercitium« a földes uraság engedelméből 1709-ben kezdődött, amikor templomot is építettek. Üldöztetésben nem volt része soha. A XVIII. században egyideig Ötvöskőnyi és Szabás mint filiák idetartoztak. Van egy régi réz aranyozott urasztali kelyhe 1755-ből.

Templom. Első templomuk, melyről emlékeztünk, 1709-ben épült, mikor a község még nem a mostani helyén állt. Második templomuk már a jelenlegi helyén 1772-ben készítettett fából zsupptetőzettel. Mai templom pedig szilárdan, téglából, holtozatra 1862-ben épült fel. Nagyobb renoválásokat 1891-ben és 1925-ben végeztek rajta. Közepes méretei s egyszerűsége dacára nagyon izléses, stílszerű épület. Kisebb harangjuk elrekviráltatván, nagyobbik harangjukat kis haragnak hagyva, 1925-ben öntettek egy 3 mm.-ás nagyobb harangot.

Lelkészlak, iskola és tanítólakás építéséről adataink nincsenek. Mindkettő renováltatott 1919-ben. A lelkész gazdasági épületei 1901-ben, a tanítóé 1921-ben épültek.

Lelkészek. A régiek valami Csicskár nevű prédikátorról emlékeznek, kit egy Máté nevű követett. Utánok jöttek: Biki Ferenc 1732-, Sarkadi Sámuel 1752-, Kiss Mihály 1753-, Kajtor György ugyancsak 1753-, Sebesi Sámuel 1765-, Sági Péter 1768-, Király Ferenc 1788-, ennek fia Király Pál 1808-, Szentesi János, Sebő Pál 1824-, Simon Péter 1839-, Kis Tóth Péter 1845-, Józán Benedek 1848-, Kiss Viktor 1853-, Kiss Antal 1872—1919, Szikszay László 1919-től a mai napig.

Tanítók. A régi tanítók neveit tartalmazó jegyzőkönyv a penész miatt elrothadt. 1830-tól kezdve a következők szolgáltak: Sarkadi János, Szilágyi József, Benedek Pál, Vecsei József,

Zákány Mihály, Diemes Lajos, Benedek Pál, Király Pál, id. Komjáthy Kristóf, Erős Lajos, Öri Ferenc, Babócsai Ferenc, Nagy Károly, Verbai János, Szilágyi József, Komáromi Béla, Kuti István, Szücs János, ifj. Komjáthy Kristóf 1884—1900, Fekete István 1900—1912, Györfi József 1913—1925, Tóth György 1925-től a mai napig.

K u t a s .

Lelkész: Mezey Pál sz. 1860. Kutason szolgál 1891 óta.

Tanító: Pap László sz. 1886. Kutason szolgál 1909 óta.

Gondnokok: Nagy József, ifj. Kalamár János. *Presbiterek:*

Lábodi István, Tóth András, Pap Imre, Hegyi János, Polgár János, Balogh Sándor, Tóth Péter, Horváth Sándor.

Kutas a középkorban Kutos és Kutus néven fordul elő. 1322-ben a pannonhalmi bencéseké, kiktől 1409-ben Kutasi Domonkos bérben birja. Birtokosai a XIX. századig gyakran változtak. Régi egyházának történetére az első adatot 1634-ben találjuk. Ekkor Kisbajommal együtt tartott lelkészt, aki, az adatokból kivehetőleg, Kisbajomban lakott. Azonban 1657-től kezdve Kutas is állandóan lelkésztartó hely. Lelkészeinek névsorát 1657-től megszakítás nélkül le tudjuk vezetni. Legrégibb történetéről adatok hiányában a lelkészek nevei mellett jóformán semmit sem tudunk, de a XVIII. század második felében végbement elnyomatásáról s üldöztetéséről egyik lelkészének, Nagy Józsefnek az akkori espereshez intézett leveléből, mit a Nagy Lajos-féle emlékkönyv egész terjedelmében közöl, meglehetősen áttekinthető képét látjuk viszontagságos helyzetének. A régebben szárad vallásgyakorlatában nem háborgatott gyülekezetben 1773-ban Boronkay György uraság kezdeményezésére vizsgálat folyt, melynek eredménye gyanánt elvették a reformátusoktól templomukat és átadták a r. katolikusoknak (ma is használják), akik pedig alig ketten vagy hárman voltak még ez időben. Ezzel egyidejűleg a reformátusoknak a falun kívül jelöltek ki helyet oratorium, parochia és iskola számára. 1778-ban a lelkész földjeit is elfoglalta Boronkay György, a helytartótanács engedélyével arra az ürügyre támasztva követelését, hogy e földeket a prédikátorok az uraságoknak teljesített gazdatiszti teendőik fejében kapták. 1766-ban a vármegye csak úgy engedte meg a reformátusoknak az elromolt harang helyett újnak beszerzését, ha azt a katoliku-

sokkal együtt használják (a katolikusok kevesen lévén). Mikor aztán a református templomot elvették s helyette a mieink a falun kívül voltak kénytelenek építkezni, honnét a harang közös használata nehézkes volt, 1774-ben Kovács István főbíró jelenlétében tartott tárgyaláson a reformátusok megvették a saját maguk által szerzett harangot állványával együtt 55 frt.-ért

Templom. Első templomukat, mely ma is a r. katolikusok használatában van, 1773-ban a fentiek szerint elvesztvén, 1774-ben a falun kívül kijelölt helyen fából zsupptetőre építettek második templomot. A faanyagért Festetich Lajos davodi erdejében 190 napszámot szolgáltak. E fatemplom hamarosan elpusztulván, 1796-ban ugyanazon helyen téglából, torony nélkül másikat építettek helyette. Később, 1821-ben tornyot is készítettek hozzá. A torony felépüléséig harangjaik falábakon álltak. Ezt a templomot használták egészen 1902-ig. 1900-ban a község belterületén megfelelő helyet szereztvén 7000 koronáért, a következő évben letették mostani templomuk alapjait, melyet a hívek rendkívüli áldozatkészségével 1902-ben teljesen felépítvén, még ugyanazon évben a gyülekezet nagy örömeire, fényes ünnepélyvel augusztus 24-én felszenteltek. Ezzel a gyülekezet előbbi megalázott helyzetéből felemelkedett. A jelenlegi templom szép, csinos épület izléses festéssel, orgonával ellátva. Elrekvirált nagyobbik harangjuk helyett néhány évvel ezelőtt a soproni Seltenhofer-cégünél egy 3 mm.-ás harangot öntettek.

Lelkészlak. Régi lelkészlakásuk a templommal együtt elvétvén, a falun kívül elhelyezett fatemplom mellé 1774-ben építettek újabb épületet, szintén fából. Ehelyett 1845-ben szilárd épületet emeltek, melyet az egyháznak a faluba betelepődése alkalmával eladtak. A mostani lelkészlakás az új templom mellett s azzal egyidejűleg készült.

Tanítólakás, iskola. A régi iskolaépület szintén a községen kívül állt. Később is még ugyanazon helyre építettek egy szilárd épületet, de a falubeli gyermekeknek oda kijárni alkalmatlan lévén, 1888-ban beépítették a községbe.

Lelkészek. Emlékezet szerint első prédikátor Komáromi Sámuel lett volna, de ennek szolgálat-ideje ismeretlen. Révkomáromi János 1657-, Nyári Péter 1667-, Szöllösi Mihály 1670-, Csicskár József 1674-, Veszprémi Mihály 1678-, Veresmarti Péter 1682-, Losonczy Mihály 1686-, Tordai Sámuel 1689-, Nánási Gergely 1693-, Katona Jónás 1697-, Sós Dániel 1700-,

Szerdahelyi István 1704-, Vásárhelyi Sámuel 1708-, Szatmári János 1711-, Győri András 1716-, Pápai Ádám 1722-, Diószegi János 1726-, Csuzi György 1728-, Tókai Ferenc 1731-, Csoknyai István 1733-, Ujlaki Sámuel 1736-, Győri András 1739-, Csuzi Gergely 1741-, Dávid János 1743-, Kádas Mihály 1744-, Tanádi Szabó Mihály 1749-, Nagy Gergely 1791-, Egerallyai Boncz János 1777-, Czirják Mihály 1782-, Liber János 1790-, Kovács Miklós 1803-, Szikszai György 1804-, Nagy József 1807-, Paczolai Sándor 1810-, Földvári Szűk Péter 1813-, Csuzi István 1817-, Kovács József 1825-, Matolcsi József 1848-, Horváth József 1859-, Vikár János 1860-, Barla Szabó József 1869-, Németh Zsigmond 1872-, Novotny Alajos 1876-, Peti Lőrinc 1878-, Simon Károly 1880-, Vikár János 1882-, Mezey Pál 1891-től a mai napig.

Tanítók: Tóth Gábor 1786-ban jött, őt követték: Hosszúfalusi Sámuel, Szelle Gábor, Szilágyi Márton, Maklári Pap József, Varga Gergely, Nagy Benjámin, Bot János, Kaposi Lajos, Arday Dániel, Horváth Ádám, Farkasdi Péter, Sarkadi János, Becsák István, Kovács Lajos, Beke József, Somogyi István, Szilágyi István, Molnár János, Zákány Mihály, Mészáros János, Kápolna István, Orbán István, Bódis János, Héjas Dániel, Darab Ferenc, Kajos Béla, Nagy Ferenc, Simon Pál, Mózes Imre, Süveg János, Pethes Sándor, Kulcsár Dániel, József Benedek, Fekete Sándor, Szalóky Lajos 1906—1909, Pap László 1909-től a mai napig.

K i s b a j o m .

Lelkész: Döczi József, sz. 1869. Kisbajomban szolgált 1900 óta.

Tanító: Rákóczi József sz. 1872. Kisbajomban szolgált 1908 óta.

Gondnokok: Kajkos Ferenc Vörös, Tóth Vörös Ferenc.
Presbíterek: Kovács József felső, Horváth József, Kovács Mihály Vajda, Horváth János, Balog Ferenc ifj., Balog Ferenc öreg, Kajkos Ferenc, Kajkos József, Biró István, Varga József, Tóth Ferenc Simon, Tamás Sándor.

»Kysbayon« nevével először 1397-ben találkozunk. 1554-ben a török hódoltságához tartozik. Határában van a »nyert erdő«, melynek elnevezése a török világból maradt fenn. Az itt fel-

akasztva talált törökért felelősségre vonatván Kutas és Kisbajom, egyik sem akarta az erdőt magáénak vallani, félve a büntetéstől, de a két faluban felállított török katonák közül a Kisbajomban levő meghallván az erdőből elhangoztatott kiáltást, az Erdő Kisbajomé lett s neki kellett a büntetést is kiállani.

Igen régi egyház, melynek lelkésze, Zalátai Péter jelen van az 1634-iki kiskomáromi zsinaton. E zsinat jegyzőkönyvéből a magaviseletére vonatkozó érdekes adatok mellett megtudjuk Zalátairól, hogy előbb evangélikus volt, de »Nagybajomban Laskói Sándor prozsnior kezén a mi vallásunkra ...megesküdött«. 1643-ban már Szokolai Gergely a kisbajomi lelkész. Az 1721-iki pesti commissio irataiból értesülünk, hogy állandóan háborítatlan vallásszabadságot élvezett s kezdete arra az időre vihető vissza, mikor Somogyban református gyülekezetek alakultak. A vallási üldözések idején a szomszéd gyülekezetek e békességben hagyott gyülekezetbe jártak istentiszteletre. Sajnos, ez ősrégi egyházzról a már felhozott adatok és a lelkészek nevei mellett egyebet nem tudunk, mint hogy 1847-ben az egész község templomával s összes egyházi épületeivel leégett s bár az akkori alispán öt falu népét kirendelte a tűz megfékezésére, a nyári forrásban csak három nap mulva tudták a tüzet eloltani s a nagy tűzvészben ekkor elégték a még meglevő régi iratok. A lakosok kérésére ekkor a földesúr egészen újra rendezte a községet. Ez alkalommal nyerte a falu mostani alakját, szép széles utcáit.

Anyakönyve 1759-től megvan.

Templom. Első fatemploma sárfalakkal, zsupptetőre épült. Ehelyett 1762-ben újat építettek szintén fából, torony nélkül. A türelmi parancs után 1787-ben téglatemplomot emeltek toronnyal. Mikor ez 1847-ben leégett, sokáig szabad ég alatt, utóbb a paplak egyik tágasabb szobájában tartották meg az istentiszteleteket. 1849-ben épült, később szűknek bizonyuló templomukat 1870-ben egy oldalhajóval nagyobbították, ekkor nyerte a templom eredeti T betűhöz hasonló alakját. Belseje szépen festett. Elrequirált nagyobbik harangjuk helyett 1922-ben önttettek az Ecclesia r.-t.-nál egy 328 kg-os b hangu harangot.

Lelkészlak. Az egyház keletkezése óta egy faház volt sövény fallal, zsupptetőre, kémény nélkül. 1741-ben új épült helyette, de szintén fából s hozzá volt ragasztva az istálló és fűszer is. 1777-ben egy harmadikat építettek két szobával, konyhával,

melyhez 1818-ban egy »benyilót« ragasztottak. A jelenlegi tágas, masszív lakás 1843-ban épült, szép fekvésű.

Iskola, tanítólakás. Az 1847. évi tűzvész alkalmával »a tanítóház és vele az iskola, Szöllösi Gábor tanítónak minden javaival együtt hamuvá égett«. Helyette fából készítették új épületet, de az a követelményeknek nem felelve meg, 1868-ban, az igényeknek megfelelő új lakást és iskolát emeltek helyette.

A lelkészlak melléképületei 1907-ben készültek. Az istálló 1925-ben villámcsapás következtében leégvén, még abban az évben újraépült.

Lelkészek: Zaláti Péter 1634, Szokoly Gergely 1643, Szöllösi Mihály 1680-ig, Csicskár János 1680—, Veszprémi Mihály 1682—, Veresmarti Péter 1684—, Losonczy Mihály 1687—, Tordai Sámuel 1691—, Nánási György 1695—, Katona Jónás 1698—, Sós Dániel 1702—, Szerdahelyi István 1706—, Vásárhelyi Dániel 1709—, Szatmári Ferenc 1714—1719, ekkor három évig ismeretlen prédikátor szolgált, Györi András 1722—, Pápai Ádám 1724—, Diószegi János 1726—, Csuzy Gergely 1729—, Tóka Ferenc 1731—, Csoknyai István 1734—, Hollósi Mihály 1736, Örményi Pál 1739—, Császári Péter 1742—, Szentesi András 1750—, Szelid Mihály (utódai mint jómódu földművesek ma is élnek) 1759—, Balla István 1780—, Szent-andrási Molnár István 1788—, (előbb kiskovácsi preoráns volt), Szentesi Sámuel 1795—, Mózes János 1804—, Sebő Pál 1816—, Mezey István 1824—, Mezey Pál 1842—, Kacsóh Lajos 1859—, Bokor Benő 1878—1900, Döczi József 1900-tól a mai napig.

Tanítók. Az iskolai anyakönyv a tűzvészkor elégvén, a régebbi tanítók nevei ismeretlenek. 1848—1858 között szolgáltak: Ódor Ádám, Szöllösi Gábor, Juhász Ferenc, Simon István, 1858—1860-ig Zákányi István, 1860-ban félévig Vecsey Lajos, 1860—1864-ig Varasdi Sándor, 1864—1866-ig Becke Sándor, 1866—1872-ig Kovács Ferenc, Szigethi János 1872—1908-ig, Rákóczi József 1908-tól a mai napig.

S z a b á s .

Lelkész: Balog Árpád, sz. 1896. Szabáson szolgált 1927 óta.

Tanító: Arany Sándor, sz. 1894. Szabáson szolgált 1918 óta.

Gondnok: Varga János. *Presbiterek:* Deák József, felső Pap József, Szalai János, Mátyás József, Dom József, alsó Pap János, Lóczi János, Kanyar István.

A község először az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzékben fordul elő. Egyházáról 1634-ben van először említés Kanizsai Pálfi János püspök jegyzékében, amely Korpáddal egy lelkési állomásnak tünteti fel s mivel az időben korpádi lelkész névével gyakrabban, ellenben szabási lelkész névével csak két évtized múlva találkozunk, valószínűleg ez időben Korpád társegyháza, vagy filiája gyanánt szerepelt. 1657-ben azonban már rátalálunk szabási lelkészre is, ki ekkor Galgóczi János volt. Ezzel meg-egyezik az az Elek Sámuel esperes által megörökített szájhagyomány, mely szerint a török világban prédikátorok voltak itt, kik »hivatalukat minden részben végbe vitték«. A szomszéd belegi egyház birtokában van egy nem tudhatni miként odakerült keresztelő edény ezzel a felirással: »A szabási R. Sz. Ekklézsia Számára vette Varga János. 1776.« Az 1744-iki vármegyei vizsgálat szerint: »In Szabás hely. Confessions exercitium ex superioritatis suae auctoritate magister administrat ab anno 1731 in oratorio eodem anno aedificato«. 1792-ben megkezdett első anyakönyvében olvasható feljegyzésből megtudjuk, hogy újabb anyae gyházzá alakulása (1792) előtt »régi időktől fogva filiális és preorán's mestert tartó« hely volt.

Templom. Legrégőbbi templomára a kiskomáromi matriculából következtethetünk. Az említett inquisitói jelentés szerint oratoriuma 1731-ben készült fából vörös bádoggal fedett toronnyal, melybe csak egy harangot tudtak elhelyezni, a másik kisebbet haranglábra állították. Ez utóbbin kereszt lévén, utóbb átadták a r. katolikusoknak. Ezt a fatemplomot 1835-ben fel-emelték, teteje alá téglafalakat raktak, 1833-ban újra átalakították és megnagyobbították, tornyot, tetőt bádoggal fedték. A háboruban elrekvirált nagyobbik harangjuk helyett 1925-ben egy 280 kg.-mos új harangot öntettek. A templomban orgona is van.

Lelkészlak. Régen is a mostani helyén állott, de fából, sárfalakkal, zsuptetővel készült. A mostani épület emeletes, téglafalakkal, cseréptetővel.

Iskola és tanítólakás. Régen egyszerű zsuppos házuk volt a mostanitól délre. A jelenlegi épület közvetlenül a templom mellett 1878-ban épült.

Lelkészek. Galgóczi János 1657. Újabb anyae gyházzá alakulás után Dömölki Imre 1792-, Csuzi István 1805-, Karsai József 1817-, Sarkadi István 1821-, Berhidai Ferenc 1822-, Nagy Gergely 1824-, Varga Mihály 1830-, Gaál Antal 1833-, Gaál

Dénes 1852-, Horváth József 1867-, Janó István 1885-, Fehérvári Gyula (helyettes) 1886-, Mezey Pál (helyettes) 1888-, Horváth Endre 1889—1909, Horváth Imre 1909—1925, Balogh Árpád 1925-től a mai napig.

Tanítók. Preoránsmesterek voltak 1722-től 1792-ig: Hencsei Nagy György 4, Biki Ferenc 4, Beregszászi — 1, Csicskár József 9, Berkes Péter 7, Laki Gergely 3, Komáromi Dániel 4, Csengeri Sámuel 4, Bán Mihály 4, Vásárhelyi Sámuel 3, Csepész János 1, Fányi János 1 esztendeig. Kis György 1766—, Szőnyi István 1776—, Pápai József 1781—, Bognár József 1782—, Török Mihály 1786—, Szegedi János 1787—, Nagy Ferenc 1789—1792. Renedes tanítók az anyaegyházzá alakulástól kezdve (szolgálati idejük ismeretlen): Szakáll Mihály, Molnár János, Demeter Gábor, Bot János, Babócsai József, Szöllősi István, Biró György, Héjas István, Somogyi István, Sárközi Benjámin, Juhász Ferenc, Vecsei Lajos, Erdélyi József, Darab István, Belevári Ferenc, Szomju István, Nagy Lajos —1904, Kovács Gyula 1904—1912, Horváth Imre lelkész (mint okleveles tanító) 1912—1913, Vecsey Géza 1913—1914, Horváth Imre lelkész 1914—1918, Arany Sándor 1918-tól a mai napig.

9. N a g y a t á d .

Nagyatádra menet Simongáton Kis Gyula uradalmi főfelügyelő és a nagyatádi református fiókegyház előljárósága fogadta Püspök urat. Nagyatád határában Karbuczky József bíró, a kaszárnya előtt Németh Károly gondozó lelkész, bent az épületben Horváth Lajos gyékényesi ág. hitv. ev. lelkész mondott üdvözlő beszédet.

Az istentiszteleten, melyen megjelent Selbach Keresztély ág. hitv. ev. felügyelő és Bárány Sándor országgyűlési képviselő is, Szabó Bálint egyházmegyei főjegyző imája után a Ferenczy Sándor őrnagy felesége vezetésével működő vegyeskar énekelt és Püspök úr Máté 4:2—4 alapján prédikált.

Püspök úr egyházi beszéde.

Alapige: Mt. 4:2—4.

Csodálatosan különös az a hely, amelyet az evangélium s közelebbről Krisztus felfogásában a kenyér elfoglal. A kenyér az embernek legszükségesebb mindennapi tápláléka; a kenyér a mi földi létünknek, anyagi életünknek egyik legfőbb biztosítója.

Az Uri imában, amelyben Jézus tanítása szerint csupán lelki javakért kell az Istenhez felemelni szívünket, egyetlenegy kivétel van és ezt a kivételt a kenyér alkotja, mert hiszen ebben az Uri imában könyörögünk, mint egyetlen földi jóért a mi mindennapi kenyerünkért és kérjük a mi jóságos Atyánktól, hogy ebben a mindennapi kenyérben részesülhessünk ma is.

Jézus maga ismételten hasonlítja össze a kenyeret önmagával, ő az életnek, az örök életnek kenyere.

Különösen mélyen a szivünkbe markol ez a hasonlat az utolsó vacsora alkalmával, amikor megáldja és megszenteli a kenyeret és azt mondja: ez az én testem, amely tiérettetek megtöretik, amikor tehát a megtört kenyeret az ő megtört testével hasonlítja össze. S még ez után az utolsó vacsora szereztetése után is találkozunk a kenyérrel az evangéliumban, amikor Jézus feltámadása után csatlakozik az Emmausba igyekvő tanítványokhoz és azok nem ismerik meg, hívják, hogy az idő beesteledett, vacsoráljon ő velük s akkor, mikor megtöri a kenyeret, a megtörésnek arról a sajátos módjáról egyszerre ráismer a két tanítvány, hogy hiszen ez maga a feltámadott Mester, a feltámadott Üdvözítő.

Ime, ilyen fontosságot tulajdonít Krisztus a kenyérnek és mégis, mikor megéhezik és a Sátán, a kísértő hozzá megy és felszólítja arra, hogy változtassa a követ kenyérré és elégítse ki éhségét, akkor Jézus azzal felel: meg vagyon írva: nemcsak kenyérrel él az ember, hanem minden igével, amely az Istennek szájából származik. Tehát van valami a kenyérnél is fontosabb, amivel az embernek élnie kell és ez az Istennek igéje, amely a földi kenyérnél az emberre nézve sokkal fontosabb, sokkal lényegesebb. Nem szabad, hogy az ember csak kenyérrel akarjon élni, az embernek élni kell az Isten igéjével, amely az Isten szájából származik.

K. Gy.! Hol értenék meg Krisztusnak ezt a mondatát őszintebben és igazabban, mint ebben a kisded gyülekezetben, amelynek tagjai összegyűltek azért, hogy az Isten igéjét hallgassák. Ebben a kisded gyülekezetben önmagukon érezték és tapasztalták, hogy nemcsak kenyérrel él az ember, hogy van ennél a földi kenyérnél is fontosabb kenyér: az Isten igéje, amely-

ből ha valaki eszik, soha meg nem éhezik, az a mennyei kenyér, amely az embert mint lelki eledel táplálja az örök életre.

A mai napokban, amikor még mindig úgy érezzük, hogy az anyagiasság üli a maga diadalát, bár ha szabad talán a történelem tanúságaiból valamit megállapítanunk, úgy ez a megállapítás az lehet, hogy az anyagelvűségnek a napjai immár meg vannak számolva, az anyagiasság keresése azokhoz az eltévelyedéseikhez tartozik az emberi léleknek, amelyek immár a múlt körébe tartoznak, a mai napokban — ismétlem —, amikor úgy látjuk, mintha az anyagiasság elve ülne diadalt minden vonalon, ebben a korszakban sokszorta fontosabb, hogy rámutassunk arra, hogy nemcsak kenyérrel él az ember, hanem minden igével, mely az Isten szájából származik.

Körülbelül félszázadra nyulik vissza K. Gy.! az az irányzat, amely a bölcsészet terén minden jelenséget, minden tüneményt, még az emberi lélek jelenségeit is az anyagnak, a pusztá anyagnak a különböző változásaiból igyekezett kimagyarázni. Ez az irányzat, amennyiben az bölcsészeti akar lenni, már régen túlhaladott álláspont. Hiszen nem az anyag, hanem az emberi lélek az első. Mi az anyagot nem úgy ismerjük meg, amint az magában, a maga valóságában van, hanem úgy, amint azt a mi emberi megismerő lelkünk mutatja. Az anyag maga nem egyéb, mint ennek a megismerő léleknek elgondolása, elvonódása, amellyel az ember bizonyos jelenségeket megmagyarázni akar, de amelynek fogalmát maga az emberi lélek alkotja meg. Nem az anyagból származik az emberi lélek, hanem megfordítva, az emberi lélek szülője az anyag fogalmának, amellyel az emberi lélek meg akarja magyarázni magának a világban látható külön-

bőző jelenségeket. Az a felfogás, amely mindent az anyagból akart kimagyarázni, immár egészen meghaladt, a múlté az; komoly, az emberi értelem vizsgálataival foglalkozó bölcsesek ezt a felfogást elavultnak, gyermekesnek, kicsinyesnek tekintik.

De hogyha elméleti téren az anyagelvűség a multa tartozik is, azon a téren, amelyen mi mozgunk K. Gy.!, amelyet mi a társadalmi érintkezés, a társadalmi erkölcs terének nevezünk, ott — fájdalom — az anyagelvűség még ma is érezteti a maga hatását és ezen a téren sokszor az anyagiasság, az anyagi eszközök után való vágyakozás ezeknek az eszközöknek a megszerzésére irányult törekvés foglalja el a lelkeket és ezeknek az anyagi eszközöknek, mondjuk az élet élvezeti, kényelmi, anyagi eszközeinek a megszerzése kiöli ma is az eszményi élet után való vágyakozásnak az érzését.

Bizony, sokan rabjai ennek az anyagiasság felfogásnak, hogy mindent, ami az embernek örömet, élvezetet nyújthat, csak az anyagi világban kell keresni és nem abban a magasban, szellemi világban, amelyben a keresztyén ember egyedül érezheti magát otthon. Oh, bizony helyén van az, hogy napjainkban ismételten hangoztassuk Krisztusnak e szavait: nemcsak kenyérrel él az ember, hanem Istennek minden igéjével.

Micsoda ellentét! Kenyér, földi kenyér egyrészt, másrészt Istennek igéje. Mintha csak azt az ellentétet akarná felmutatni Krisztus, amely magában az emberben is meg van, ki test és lélekből áll. Testből, amely őt lefelé vonja és lélekből, amely a föld porán felül emeli. Mintha csak ezt az ellentétet akarná felmutatni Krisztus annak nyomatékos hangoztatásában, hogy nem szabad csupán ebben a földi életben mozognunk, nem szabad ennek tényeiben és körülményeiben találnunk a magunk kielégíttetését, nem szabad, hogy

ezek legyenek úrrá felettünk, mert van, ami a földön túl, a földi élet egyes változásain túl az örök változhatatlannal, az örökléttel kapcsol össze bennünket. Oh hiszen minden ember érzi ezt a vágyódást a maga lelkében és csak az anyagiasságnak a szava az, ami ezt a vágyódást elnémítja az emberi lélekben. Amikor az ember azt gondolja, hogy tisztán csak az anyagi javak megszerzése adhat az emberi életnek tartalmat, rendeltetést és célt, akkor az emberi élet lassanként megemésztődik a földi javaknak ebben a megszerzési törekvésében. De aki kissé elmélkedik azon, hogy milyen mulandók és változók ezek a földi javak, az Krisztusnak ad igazat és belekapcsolva, behorgonyozva lelkét az örökkévalóságba, Vele elválhatatlan összeköttetésbe lép. Itt nem érhetik az embert csalódások, mint amilyen csalódások érhetik ebben a földi világban, mert aki a maga reményét ebbe az örökkévalóságba horgonyozta el, az biztosan áll a maga reménységében, hogyha ezt a horgonyt a Krisztus szívébe bocsátotta alá.

Ugy van K. Gy.! Nemcsak kenyérrel él az ember, Nekünk épen a mai korban kell ezt szívünkre vennünk! Hiszen nincs egy hanggal se mondva, hogy ne igyekezzünk földi létünk körülményeit kellemesebbé, jobbakká tenni; egy hanggal sincs az mondva, hogy mi azokat az anyagi eszközöket, amelyeket az Isten bölcs végzésében rendelkezésünkre bocsátott, ne igyekezzünk felhasználni, hogy minél emberiesebb létet élhessünk, de... komolyan szól a figyelmeztetés: *nemcsak* kenyérrel él az ember! Törekedjünk és azt tűzzük ki célunkul, hogy belekapcsolódjunk Istenbe. Ez lelkünkbe mint elolthatatlan vágy van beleoltva, ez sugallja, hogy keresnünk kell az Örökkévalóval a kapcsolatot, keresnünk kell azt az összekötő köteléket, amely bennünket ezzel az örökkévalóval, a szellemivel,

az égivel egybekapcsol és amely nem engedi, hogy mi teljesen elmerüljünk a földnek a porában.

Mi lehetne ez más, mint Istennek igéje, amely az Ő szájából kimegyen? Hiszen mi az Isten igéje által vagyunk Istenhez hasonlóan lelki lények. Az Ő igéje által vagyunk azok, akik az Ő igéjét felfogni és ennek alapján az Ő mélységeit mérni képesek vagyunk. Az Ő igéje alapján tudjuk átérezni és tudjuk átlátni és át-gondolni, hogy az Isten, amint ő magát kijelentette, szerető édesanya, aki atyai keblére akar ölelni bennünket. E nélkül az Ő igéje nélkül a mi életünk mulandó és semmis, de ez az ige az, amely kezdetben volt és amely Isten volt. És mikor Isten embert teremtett, az az ige volt az, amely az emberi lélekben világosságot gyújtott, és amely a legtökéletesebb kinyilatkoztatást a Názáreti Jézus földi életében nyert.

E nélkül az ige nélkül meg volt a vágyakozás az isteni tökéletesedés felé való haladásra, de ez olyan volt, mint az átlőtt szárnyú madár vergődése a porban, nem tud felemelkedni, bár tudja, hogy az ő világa nem a föld porában van, hanem abban a véghetetlen űrben, amely felettünk elterjed; az emberi lélek is a porban, a föld porában vergődött, mert érezte, hogy maga gyarló bűnös, tökéletlen és nem találja meg azt az utat, amelyen a szent, a tökéletes Istenhez felemelkedhetnék. Az ember úgy van az Isten képével, mint a Napnak a képével, amely világít felette, de amelybe nem tekinthet bele, mert oly erős a fény, hogy megvakítaná szemét és az embert a látásra tenné képtelenné.

És amikor az ember érezte a maga tehetetlenségét, hogy ezzel a szent, tökéletes Istennel valami módon egyesüljön, akkor ez a szent Isten a maga hosszútűró kegyelméből segített az ember gyarlóságán és te-

hetetlenségén: az Ő Fiát küldötte el, hogy az embernek földi képmásában mutassa be Istennek arculatát, hogy Jézus Krisztus földi életében láthassa meg azt az utat, amelyen haladva, az ember az Istenhez közelkedhetik. Ebben van a keresztyén vallásnak nagy váltáságtana: íme az Isten maga váltott meg és hogy ez a váltáság teljes legyen, a Krisztus hasonlatos volt hozzánk mindenben, a halálban is, a bűntől megválva. Ő a szent, ártatlan épúgy halt meg, mint a bűnös, gyarló ember, de ezzel mutatta meg, hogy diadalt ül a halálon és felemeli a gyarló embert is a maga áldozatával az örökkévalóság kegyelmei körébe.

Oh K. Gy.! Minél inkább érezzük azt, hogy e mulandó világ földi javai nem állanak hatalmunkban, hogy azokra, amelyek ma birtokunkban vannak és holnap eltűnnek, támaszkodni nem lehet, annál inkább kell, hogy vágyódjunk azután a másik világ után, amelyben az ember, ha minden reményét belehelyezte, egy pillanatig sem fog csalódni, sőt egyre teljesebb mértékben érzi az örök kegyelem megnyilatkozását lelkében és szívében, úgy hogy maga is lassanként átalakul, tökéletesedik, elveszti azokat a gyarlóságokat, amelyek a föld porába huzták. Mindezekről végleg megszabadulni nem tud, de ott a felséges gondolat, hogy Isten maga nyújtja le hozzánk atyai kezét és mi ráborulhatunk az Ő atyai szívére. Valóban, aki ezzel az igével él, az soha meg nem éhezik, hanem az megelégtetetik az örök életre.

K. Gy.! Én mélyen meg vagyok hatva azoktól a törekvésektől, amelyeket e gyülekezet kebelében látok, az evangéliumnak attól a szeretetétől, amely e gyülekezet megalakulásában, fennmaradásában és fejlődésében eddig is megnyilatkozott.

Ne felejtsetek el soha, K. Gy., akik evangéliumi gyülekezetet akartok alapítani, akik Isten igéjére akar-

játok alapítani e gyülekezet életét, akik Isten ígését mindennél feljebb becsületek, ne felejtsetek el soha a Krisztusnak ezt a mondását: Nemcsak kenyérrel él az ember, hanem Istennek minden ígésével, amely az Ő szájából kimegyen. Tanulmányozzatok ez ígét minél behatóbban, minél buzgóbban, rendezzétek be életeteket ez ígének útmutatása szerint és magatok fogjátok érezni, hogy egy szebb, tisztább, szellemibb világba emelkedik a ti lelketek és ott az az éhség, amely a földön oly gyakran kinoz benneteket, nem jelentkezik, ott egy boldog meglepültségnek az állapota az, ami lelketekre rászáll, mert hiszen Isten ígéje által az isteni kegyelem részeseinek érzitek magatokat.

Adja az Isten ígésének tanulmányozása szívetekbe ezt a boldogító érzést, a vallásnak ezt a megnyugtató érzését és legyen minden ti törekvéstek az Ő áldó kegyelmével megszentelve és az Ő áldó kegyelmével megdicsőítve. Ámen.

Templom után a dr. Szecsey István ügyvéd gondnok vezetése alatt működő presbiteriummal volt értekezlet.

A küldöttségek fogadása a főbirói hivatal helyiségeiben történt. A nagyatádi ág. hitv. ev. fiókegyház nevében Horváth Lajos gyékényesi lelkész, az izraelita hitközség nevében Fleiner Ignác kereskedő, a Keresztyén Nőegylet nevében Barakonyi Károlyné, az Izraelita Nőegylet nevében Fleiner Ignácné, Nagyatád község elöljárósága nevében Goricsky Nándor főjegyző, a polgári fiú- és elemi iskola nevében Kárpáti Ernő polgári iskolai igazgató, az OMKE nevében Steiner Miksa, az Iparoskör nevében Mayer István, a kisgazdák nevében Karbuczky József, a Gazdakör elnöke, a Tisztviselőkör nevében Bárány Sándor országgyűlési képviselő mondott üdvözlő beszédet, melyre Püspök úr külön-külön válaszolt.

Este 100 terítékes bankett volt, melyen Püspök úr a társadalmi összefogásról, Huszár Áladár egyházmegyei gondnok a hazáról, Halka Sándor esperes Szalóky Dániel ny. tanítóról, a nagyatádi reformátusok összegyűjtőjéről mondott lelkes és megkapó pohárköszöntőt.

10. Erdőcsokonya, Görgeteg, Rinyaszentkirály, Somogyvisonta, Rinyaujlak, Komlósd, Rinyaujnép.

Május 17-én hét órakor tovább indult Püspök úr Erdőcsokonya felé.

Lábod határában 10 tagu bandérium várta, a községben Éder József jegyző fogadta. A lelkészlakon izléses virág- és lombdiszes »Isten hozott« felirat állt. Itt Papp József lelkész mondott üdvözlő beszédet. Megjelent a lelkészlaki fogadtatásra gróf Széchenyi Emil v. b. t. t. is. A róm. kath. hitközség nevében Nagy István plebános, a tanulók nevében Horgas Irma üdvözölte Püspök urat.

A templom megtekintése után harangzúgás közben, a tűzoltótötestület és fehérruhás lányok sorfala között vonult ki a menet az akácillattól teljes faluból.

Hosszúfaluban a diszkapu mellett Fodor János bíró, a fellobogózott templomnál Gál Károly preoráns tanító üdvözölte Püspök urat, aki a templomot megtekintette, majd a gyülekezet éneklése után imádkozott és megáldotta a hiveket.

Görgeteg határában 12 tagu bandérium csatlakozott a menethez; a falu szélén gróf Széchenyi Aladár v. b. t. t. rinyatamási nagybirtokos üdvözölte Püspök urat a közönség nevében, rámutatván beszédében a nemzeti összetartás óriási fontosságára. A róm. kath. egyházközség nevében Danassy György plebános, Püspök úr volt tanítványa, pápai diák mondott köszöntő szavakat. A két templom harangjainak zúgása közben ért a menet a református templomhoz, ahol a templom mellett levő nagy térségen óriási közönség várta Püspök urat, akit Kovács Károly lelkész fogadott. A leányok nevében Balogh Eszter virágsokrot adott át.

A templom megtekintése — szép mezőkövesdi himzés díszíti a szószekeket és az úrasztalát — és a lelkészlakon tett rövid

látogatás után Politzer Géza erdőcsokonyai nagybérlő négyes-fogatára ült Püspök úr.

Somogyvisonta határában dr. Szandház Ferenc, a baresi járás főbírája a járás, Domján Gyula főjegyző Visonta nevében üdvözölte Püspök urat. Visontán a tüzoltók és leventék sorfala között vonult be a lelkéslakba, ahol Máté Lajos lelkész fogadta a múlt évben renovált templom bejáratánál, kontyos és magyarruhás lányok környezetében. Az énekkar Váczy Antal tanító vezetésével énekkel tisztelgett. Az ifjúság nevében Kovács Rózsika és Szücs Rózi nyújtottak át virágot.

Erdőcsokonya szélén a képviselőtestület nevében Baán Ignác plebános mondott beszédet, a tüzoltók, 32 magyarruhás lány és csinos egyenruhába öltözött leventék, 29 banderista közt ért a menet a gyönyörű diadalkapuhoz, ahol Márkus Ilonka csokrot adott át.

Lassú menetben tudott csak haladni az óriási közönség a templomhoz, ahol Halka Sándor esperes, helybeli lelkész várta a vendéget, gróf Széchenyi Géza helybeli nagybirtokos és a környékbeli lelkészek kíséretében. A lelkéslaknál Márkus Piroska szegfűcsokorral kedveskedett, míg bent a rokonai szeretet melegsége fogadta Püspök urat.

A templom — melynek gyönyörű izléses díszítését Halkáné nt. asszony intézte, dolgozván egész hajnali 3-ig — zsufolásig megtelt áhítatos hivekkel. A szószék körül pálmák álltak, a karzatokat borostyán és muskátli ékesítette.

Az istentiszteleten az úrasztalánál Máté Lajos somogyvisontai lelkész mondott buzgó imát, majd az énekkar énekelt Pálffy László kántortanító vezetésével. Püspök úr Lk. 19:1—10 alapján prédikált.

Püspök úr egyházi beszéde.

Alapige: Lk. 19:1—10.

Kegyelem néktek és békeesség az Istentől, a mi Atyánktól és a mi Urunktól, a Jézus Krisztustól! Az apostolnak ezzel az üdvözlő szavaival köszöntelek titeket erdőcsokonyai egyházunk itt egybegyűlt hizei és a szomszédos egyházközségeknek iderendelt lelkészei

és presbiteriumai. Kegyelem nektek és békesség! Köszönhetnélek-e áldottabb jóval, mint ami az apostoli szavakban foglaltatik, hisz az isteni kegyelem bősége az, ami a mi gyarló földi létünket megtartja, az isteni kegyelem bősége az, amely bennünket a lelki tökéletesség útján előbbre vezet. És a békesség! Oh, van-e áldottabb a békességnél? A békességnél az egyesnek a szívében, a békességnél a családnak az életében, a békességnél a község és a gyülekezet tagjai körében és a békességnél egy ország életében?

Kegyelem néktek és békesség! Ezek az apostoli áldó szavak bár csak gyökeret vernének a ti szíveitekben és megkoronáznák a ti életeteket!

Szeretett Hiveim! Amikor közétek jöttem, örömmel láttam az egyházi érületnek, az egyházas lelkületnek, a hazafias szeretetnek megannyi megnyilatkozásait kőbe, ércbe faragva, épületekbe bele fektetve, amiből arra következtetek, hogy e szent gyülekezetben, e község falai közt ápolják a hazaszeretetet, hisz nemzetünk legnagyobbjainak, Széchenyinek, Kossuthnak emeltek szobrot. Ebben a gyülekezetben ápolják a valódi hitéletet is, a gyülekezet épületei arról tanuskodnak, hogy ezek a gyülekezet gondoskodásának legfőbb tárgyát képezik.

És mégis, talán különösnek is tetszik, a mai felolvasott szent ígék nem a keresztyén kegyességnek alapigéjét foglalják magukban, hanem a megtérésnek, a bűnbánatnak, a töredelemnek egy igazán megkapó képét, Zákeusnak, a fővámszedőnek a megtérését és a megtérés nyomán járó üdvözítői áldást. De K. Hivek, ne találjátok ezt különösnek, hiszen van-e közöttünk csak egy is, aki igaz volna Isten előtt? Isten előtt mi mindnyájan méltatlanok, mindnyájan bűnösök vagyunk. Ha az Ő szent felségére tekintünk, hol az az ember, aki

előtte megállhatna, hiszen az Üdvözítő mondása szerint, ha mindazt megcselekedszük is, amik nekünk parancsoltattak, azt kell mondanunk, haszontalan szolgák vagyunk, mert amit kötelesek voltunk cselekedni, azt cselekedtük (Lukács XI: 10) és nekünk a mi üdvösségünket is az Isten szabad kegyelmétől kell és lehet várnunk és remélnünk a Jézus Krisztus érdeme által.

Oh pedig, K. Gy.! hol van közöttünk az, aki elmondhatná magáról, hogy a törvénynek minden parancsolatát megcselekedtem, aki elmondhatná magáról: nem vétettem a törvény egyetlen rendelkezése ellen sem, mindazt megtettem ifjúságomtól fogva? Bizony, méltán hangzanak felénk a megtérésre, a töredelemre felhívó szavak, méltán hangzanak felénk azok a szavak, amelyeket az evangélista a maga evangéliumában a Zákeus történetében megőrzött.

Maga ez az esemény, a benne rejlő tanulság oly egyszerű, oly megkapó. Az evangélium egyszerű, világos nyelvezetével elbeszélve annyira magunk előtt látjuk annak lefolyását és megtörténtét, mintha azt szemünkkel a mi napjainkban szemlélnénk.

Az Üdvözítő megy a maga utolsó útjára és már áthaladt Jerichón, hogy Jeruzsálembe vonuljon be. Ez az áthaladás diadalmenet. Rövid három évi működése után egész Izráel úgy tekint reá, mint a megígért Messiásra, aki hivatva van a zsidó népet kiszabadítani abból a sanyarú fogságból, amelyet a római hatalom reá rakott, úgy tekint reá, mint aki megalakítja itt a földön Isten ezeréves országát, a teljes boldogság és megelégedés országát.

Lehet-e csodálni, K. Gy.!, hogy mindenütt, amerre útja elhalad, százak és ezrek sereglenek köré, hogy lássák a zsidó népnek megígért Messiást? Lehet-e csodálkozni, hogy nemcsak a kíváncsiság, de a valódi

benső átérzése annak a tudatnak, hogy Krisztusban adatott a zsidó népnek az üdvösség, hajtja a zsidóság százait a Jerichóból Jeruzsálembe vezető útra, hogy lássák az arra elvonuló Messiást?

És ime, ezek között ott van egy fővámszedő publikánus, a zsidó népnek a történetében eléggé ismert alak. Hiszen a vámszedés jogát a római birodalom bérbeadta és ezek a vámszedést bérlők a népnek a filéireiből szereztek maguknak kincseket és gazdagságot. Egy ilyen fővámszedő, ki igen gazdag vala, ez is ott van a tömeg között, szívében sajátságos vággal, érzéssel eltelve. Lelkét, szívét nem elégíti ki a halomra rakott kincs, amelyben daskálkodhat, vágyik valami magasabb után és rájön arra, hogy ezt a vágyat csak a Názáreti Jézus tudja lecsillapítani és kielégíteni.

De termete szerint kis ember vala, mondja az evangélium. Hogyan lássa ő meg a nagy sokaság közepette Jézust? Találékony; felmászik egy eperfügefára és onnan tekint alá az útján arra elhaladó Üdvözítőre. És ime az Üdvözítő rátekint s Zakeus szeméből kiolvassa, meglátja azt a mélységes vágyakozást, amely annak szívét eltölti és a maga benső részvététől indítva, azt mondja neki: Zakeus hamar szállj alá, mert ma nákem a te házadnál kell maradnom.

A sokaság körében az Üdvözítőnek ez a parancsa egész megütközést kelt. Hogyan? Jézus? A Messiás? A tiszta, aki semmi bűnt nem ismert, az most egy bűnös házában kíván megszállni? Elkezdenek zúgolódni Jézus eme felhívása ellen, de akkor ez a Zakeus, akinek ez a boldogító parancs szólt, sietve alászáll s azt mondja neki: Uram, minden vagyonomnak felét a szegényeknek adom és ha valakitől valamit patvarkodással elvettem, négyannyit adok helyébe. Erre a felajánlásra, amely a szívnek belső töredelméről tanuskodik,

mert hiszen az az ember mondja ezt, aki kincset kincsre halmozott, aki egész működése alatt egyebet sem tett, mint pénzt gyűjtött, Jézus rátekint és csak ezeket a szavakat mondja: ma lett idvessége ennek a háznak. Vagyis Zakeus is, dacára annak, hogy nem tartozik a zsidó nemzetséghez, dacára annak, hogy mint publikánus, fővámszedő, a római pogány világnak a tagja, ő is Ábrahám fia, ezen vallomása alapján ő is a kiválasztottak közé tartozik. S e pár szó után elhangzik ajkairól az ő mennyei küldetését itt e földön oly fenségesen megvilágító nyilatkozat: azért jött az embernek Fia, hogy megkeresse, ami elveszett és megtartsa azt.

K. Gy.! Zakeusnak ez a példája, úgy, amint az evangéliumban előttünk áll, intő, figyelmeztető példa arra, hogy mi is a mi üdvösségünkért, a mi szabadításunkért Ahhoz forduljunk, aki azért jött, hogy ami elveszett, azt megkeresse és megtartsa.

Hiszzen, K. Gy.!, mi is többé-kevésbé ebben vagy abban az alakban rabjai vagyunk a szenvedélyeknek, indulatoknak, akár a pénzszerzésben, mint Zakeus, akár az iszákosság, akár a bujaság, akár a gyűlölködés szenvedélyének és indulatának a rabjai vagyunk, akik, hogyha Isten a maga bünt büntető igazságával fordulna ellenünk, nem találánánk nála irgalmat és kegyelmet s kell éreznünk azt, hogy micsoda végtelen kegyelem és szeretet nyilatkozik meg Istennek abban az intézkedésében, hogy az Ő egyszülött Fiát küldötte e földre, hogy az keresse meg, ami elveszett és tartsa meg azt. Ha igazán beletekintünk a magunk szíve világába, nem kell-e azt éreznünk, hogy elveszettek vagyunk arra az isteni országra való tekintettel, amelynek polgáraivá kellene lennünk, de ahova csak az igaz hit és a tiszta keresztyén élet útján juthatunk be, amely nekünk osztályrészünkül jut, de csak az esetben, ha a Jézus ke-

gyelmébe vetett hittel és az Isten ígéretében való változhatatlan bizodalommal munkáljuk a mi életünk boldogságát.

Oh milyen megnyugtató, békítő érzés tudni azt, hogy minden, mi elveszettségünk dacára is ott van a mi isteni megváltónk, aki magához emel, mert ő azért jött, hogy megkeresse, ami elveszett és megtartsa azt.

K. Gy.! Szeretett Hivcim! Az első lépés, amit nekünk a megtartásunk érdekében kell tennünk, voltaképpen kell, hogy magunkból induljon ki, annak a névtelen váagnak az érzéséből, hogy mi szeretnénk Isten tökéletes színe előtt szentek és ártatlanok lenni és annak a tudatnak az érzéséből, hogy ez a mi vágyunk nem teljesedhet, mert a mi bűnösségünk, gyarlóságunk útját állja ez óhajítás teljesedésének. És ha egyszer ez a vágy, ez az óhaj feltámadt bennünk, párosulva azzal a bűntudattal, akkor nekünk is keresnünk kell azokat az eszközöket és alkalmakat, amelyekkel ezt a mi vágyunkat valóra válthatjuk.

Ime Zakeus, a kistermetű ember, hogy keresi az alkalmat, hogy Krisztust láthassa: felhág egy eperfűgefára, hogy az elvonuló Messiást lássa maga előtt. Nem kell-e nekünk is a Krisztust látnunk és hol láthatjuk legjobban, legvilágosabban, mint az evangéliumnak a tanításában? Tehát nem kell-e nekünk is keresnünk az alkalmat, hogy az evangélium tanítását minél jobban megismerjük, hogy a Biblia könyveit minél szorgalmasabban forgassuk, hogy ebből merítsünk magunknak bizodalmat, reménységet arra, hogy mi is megláthassuk az Úr Jézust, amint elhalad nem a Jerichótól Jeruzsálembe vezető úton, hanem azon a végtelen úton, amit világtörténelemnek neveznek, egyik évszázadtól a másikkig, évezredekken keresztül mindig azzal az isteni, a bűnöst keblére ölelő jósággal, amellyel hív minket töredelmes bűnbánatra, megtérésre.

K. Gy.! Nem újjong-e fel a lelkünk, hogy Isten küldött nekünk szabadítót, aki minket, a mi bűneinkből megszabadítson? És most jön a második mozzanat! Ha ez a vágy feltámad a mi lelkünkben, párosulva a bűntudattal, ha mi alkalmatlanok vagyunk az Isten szent színe előtt a megjelenésre, íme elhalad előttünk is az Üdvözítő, ránk néz szelid, biztató tekintetével és int nekünk, mint ahogy intett Zakeusnak, hogy szálljon alá és azt mondja az Üdvözítő nekünk is: ma nekem nálad kell maradnom.

Óh micsoda boldogság volna az, ha e gyülekezet minden egyes tagja megértené ezt a krisztusi elhívó szót, megértené ezt a boldogító kijelentést: ma nekem nálad kell maradnom? Hiszen amint Zakeus nagy boldogan sietett alá, hogy odajáruljon az Üdvözítő elé, lehet nekünk is a boldogságtól teljesen áthatva járulni a mi Üdvözítőnk elé és örvendeni azon, hogy ő hozzánk száll és nálunk akar maradni.

És most jön a harmadik mozzanat, nem elég a vágyódás, a töredelmes bűnbánat, nem elég a Krisztus elhívó szavát meghallanunk, be kell következnie a mi életünk egész megváltozásának. Ime, ez a Zakeus, ez a pénzsóvár ember egyszerre hátat fordít annak, amit eddig a legfőbb vágyának tekintett, a pénz elveszti előtte értékét, hajlandó egyszerre vagyonának felét odaadni, négyszeresen visszatéríteni a kárt. Mi értéke van ő reá a pénznek? Mi értéke a vagyonnak, amikor megtalálta a legnagyobb értéket, ami embernek értéke lehet, az Üdvözítő elhívó szavában megtalálta lelkének nyugalját és üdvösségét.

K. Gy.! Nekünk is, ha halljuk, ha értjük az Üdvözítő hozzánk intézett szavát: ma nekem nálad kell maradnom, amin eddig szeretettel csüngtünk, a földi reménységeken, azoknak hátat kell fordítanunk és meg

kell ragadnunk a Krisztus kezét, hogy az egyedül igaz, az üdvösségre vezető úton vezéreljen bennünket továbbra is, igaz, szent elhatározással le kell mondanunk arról, ami bennünket a földhöz köt, ami testi, ami földi és keresnünk kell az Isten országát és annak igazságát, akkor érezni fogjuk ennek a mondásnak mélységét és gazdagságát: akkor mindenek megadatnak ti néktek (Lukács XII:31).

Óh lehet-e az emberre nézve nagyobb boldogság, mint hallani az Üdvözítőtől azt: ma lett idvessége ennek a háznak, mert ő is Ábrahám fia, ő is azok közé tartozik, akiket a kimondhatatlan, kimagyarázhatatlan isteni kegyelem a maga fiának és örökösének elválasztott volt.

K. Gy.! Tanuljunk Zakeus példájából vágyódni egy magasabb, egy fenségesebb, egy, a lelket boldogítóbb és boldogsággal jobban eltöltő eszmény iránt, a vallás, annak igazságai iránt. Tanuljunk töredelmes szívűek lenni, megbánni elkövetett hibáinkat, gyarlóságainkat és tanuljunk Zakeus példájából reménykedni és bizakodni az örök isteni kegyelemben, amely megadja az embernek az üdvösséget ingyen, az ember érdeme nélkül, a Jézus Krisztus érdeméért.

És ha mindezt megtanultuk, akkor K. Gy.!, akkor forduljunk ahhoz, öleljük át igaz szeretettel azt, aki azt mondotta önmagáról, hogy azért jött az Embernek Fia, hogy megkeresse, ami elveszett és megtartsa azt és könyöröggjünk hozzá: Óh édes Jézus, keresd meg az én elveszett lelkemet, nyerd azt vissza Te magadnak és tartsd meg az örökkévalóság számára! Ámen.

Templom után küldöttségek tisztelegtek: a róm. kath. hitközség részéről Baán Ignác plebános, a református tanítószék nevében Gál István elnök, a Polgári Olvasóköri nevében Kis János elnök, az Ipartestület nevében Bódi János elnök, a tűzoltótestület nevében Pados János köszöntötték Püspök urat.

A canonica visitatio az iskolában folyt le, ahol a távozni készülő Huszár Aladár egyházmegyei gondnok mellett megjelent Batta Béla kúriai bíró, egyházmegyei világi tanácsbíró, aki ettől fogva, mint gondnok-helyettes, sorra járta a gyülekezeteket.

Görgeteg presbiteriumát Kovács Károly lelkész, Rinya-szentkirály leányegyházát Horváth József tanító, Rinyaújnép leányegyházát Gárdonyi János tanító, Somogyvisontáét Máté Lajos lelkész, Komlósdét Héjjas Zsigmond lelkész, Erdősokonyáét Halka Sándor esperes-lelkész vezették és mutatták be Püspök úrnak.

Az előterjesztett kérelmekre Püspök úr válaszolt és tanácsokat adott a gyülekezetek ügyes-bajos dolgainak intézésére. A presbiteriumok figyelmébe ajánlotta az iratterjesztést, a biblia olvasását. Máté lelkész rámutatott az egyházkerület részéről a nagyünnepek alkalmával kiadott szórvány-ujság jótékony hatására.

Mély fájdalommal állapította meg itt is Püspök úr, hogy Rinyaújnép kivételével, a múlt esztendőben, a többi gyülekezetben csökkent a reformátusok száma. Hosszabb beszédben kö-tötte a presbiterek szívére e téren is a felelősséget, hogy egyéni ráhatással próbáljanak változtatni a helyzeten.

Délben 150 terítékes bankett volt. Este pedig a villanyvilágításra berendezett, szépen renovált templomban vallásos ünnepélyre gyűlt össze az egész község. Itt a következő műsor volt: Ének után Kovács Károly görgetegi lelkész imádkozott. Szavaltak Gárdonyi János rinyaújnégi tanító, Forró József, Hegedüs Lajos, Bacza M., szólót énekelt Pálffy László tanító, Peti József VI. oszt., a tanítók karban énekeltek, Gál István saját költeményeiből olvasott fel. Az estély központját Püspök úr előadása képezte, aki a reformációnak a magyar nép jellemére gyakorolt hatásáról szólt nagy erővel. Utóimát Máthé Lajos somogyvisontai lelkész mondott.

Püspök úr előadása a vallásos estélyen.

Szeretett Híveim! Kedves Gyülekezet! Egy kiváló skót történetíró, *Froude James*, egyik történelmi munkájában azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy micsoda hatással volt a reformáció a skót jellemnek a kialaku-

lására. Ugyanezt a kérdést vethetném fel, Szeretett Gyülekezet! a mi magyar viszonyaink tekintetében is: micsoda hatással volt a reformáció a magyar református népjellemnek a kialakulására? Fájdalom, ez a kérdés minálunk, Magyarországon, még nem találta meg a maga történetíróját, csak egyes, elszórt történelmi jellemzések azok, amik erre a kérdésre vonatkozólag kezünkbe kerülnek. Pedig maga a kérdés fontosságánál fogva megérdemelné történetíróink figyelmét, mert hiszen a magyar népnek igen jelentékeny része, a törzsökös magyarságnak legnagyobb része a református egyház hívének vallja magát. Már eleve is lehetetlen azt gondolni, hogy egy ilyen erős szellemi áramlat, mint amilyen az evangéliumnak mindenek fölé állításában a reformáció részéről megnyilatkozott, a reformáció követőinek élete fölött nyomtalanul haladt volna el, nem nyomta volna ezekre rá a maga sajátos bélyegét.

Valóban, ha református népünk jellemét tekintjük, abban igen sok rokonvonást találunk a külföld református népeinek jellemével. Egészen más viszonyok között éltek a francia, a svájci, a holland és az angol reformátusok és mégis találunk közös jellemvonásokat náluk, amelyek azt mutatják, hogy a reformáció ezekre a népekre épűgy rányomta a maga bélyegét, mint ahogyan rányomta a mi magyar népűnkre. Ezek a közös jellemvonások azt mutatják, hogy a reformáció hivei bármerre éljenek is a világban, bizonyos közös jellemvonásokat mutatnak fel s ezt nem lehet mással megmagyarázni, mint azzal, hogy a közös hitbeli meggyőződés, a közös erkölcsi felfogás évszázadok folyamán bizonyos közös vonásokat hozott létre ennek az egyháznak hiveinél, közös vonásokat, amelyek épen ezért a különböző egyházakat, a különböző népeket a legszorosabb kapcsolatba hozzák egymással.

K. Gy.! Nem ok nélkül való volt az, hogy mikor a reformáció a XVI. században elterjedt s a sziveket és lelkeket lenyűgözte, magáévá tette, a maga diadalmas menetében végighaladt Európa országain, ezekben az országokban mindenütt szükségét érezték a hittudománnyal foglalkozók annak, hogy a reformáció hitelveit bizonyos hittételekbe, szimbolikus iratokba foglalják össze, amelyek kötelező érvényűek annak az országnak református lakosságára, amely ezt az iratot létrehozta.

Nem ok nélkül való és egyuttal nem is érdektelen, hogy a különböző nemzetek ezeket az irataikat, hitvallásaikat megküldték egymásnak, hogy azok a maguk zsinatain foglalkozzanak ezekkel a hitvallásokkal s megtehessék rájuk a maguk észrevételeit, elfogadhasák azokat, vagy megjegyzésekkel visszaküldhessék és azok alapján s azoknak megfelelően szerkeszthessék meg a végleges hitvallást. Így látjuk, hogy minálunk, Magyarországon a II. Helvét Hitvallást elfogadták Debrecenben már 1567-ben, viszont a csengeri zsinatnak, ennek a magyar zsinatnak a hitvallását kiküldték a külföldi hittestvéreknek, hogy azok is tudomást szerezzenek arról, hogy mi magyarok a csengeri hitvallásban ugyanazokat a vallási elveket fektetjük le, amelyek külföldi hittestvéreink hitvallásaiban le vannak fektetve.

Ez az érintkezés a különböző nemzetek között, amennyiben azok a reformáció hiveinek vallották magukat, már magában is mutatja, hogy volt egy bizonyos szellemi kapocs, amely ezeket a népeket összekapcsolta a multban és ez a szellemi kapocs meg van a jelenben is, mert hiszen a reformáció hatása alatt kifejlődött népjellemek oly rokonvonásokat mutatnak, amely rokonvonások ezt a szellemi kapcsolatot fenn tartják és erősítik.

Engedjétek meg, hogy ezuttal a reformáció hiveinek néhány, minden református egyházban meglevő — bármely nemzethez tartozzék is az — jellegzetes jellemvonásáról szólnak és ebben mutassam fel a reformáció hatását a mi magyarországi református hivcink lelki világára is.

A református népek hitvallásszerűen, az evangéliumokra és az apostoli levelekre támaszkodva, csak egy urat ismernek, aki feltétlen úr az emberek felett s ez a mindenható Isten. Ez előtt mélységesen megalázódik a református hívő, mert érzi, hogy bűnös, hogy gyarló, tudja, hogy bűnössége és gyarlósága őt kárhozatba vinné s egyedül az Isten szabad kegyelme az, amely őt ebből a kárhozatból kimentí, tehát mélységes alázattal az Isten feltétlen uralma előtt áll a református hívő, a maga szívében teljesen érzi azt, amit minden nagy vallásos lélek érzett, Pál apostol épúgy, mint Ágoston, Luther Márton épúgy, mint Kálvin János, hogy egyedül Isten szabad kegyelme tud minket megmenteni.

De amilyen mélyen megalázódik az Isten feltétlen uralma előtt, épp annyira érzi azt, hogy az emberi, a társadalmi, az állami intézményekben mindenkinek szava és minden szónak súlya van, érzi azt, hogy nem lehet róla nélküle határozni, érzi azt, hogy neki is befolyást kell biztosítani annak az intézménynek az ügyeinek a vezetésébe — legyen az egyházi, községi, legyen állami —, amely intézménybe ő beletartozik. Ezért látjuk azt, hogy a református államok, amint mondani szokták, demokratikus alapokon nyugszanak, ez azt jelenti, hogy az egész népnek beleszólása van a maga ügyeinek intézésébe akár közvetlenül, akár közvetve a maga választottja útján.

Ennek legszebb példája, Szeretett Hivék! a mi

egyházunknak az alkotmánya, amelyben látjuk, hogy az egyházi közgyűlésen minden egyes egyháztagnak meg van a joga, hogy az egyház ügyeinek az intézésére befolyást gyakoroljon s ha ez a befolyás nem mindig közvetlen is, de közvetve mindenesetre minden, az egyes egyháztag akarata által történik, mert hiszen a gyűlekezet előljáróit az egyház közgyűlése választja meg.

Csodálatos, Szeretett Hívek!, hogy akkor, amikor Európában a XVI—XVII. században más országokban a legerősebb királyi önkény uralkodott, ugyanakkor ezekben a református országokban: Svájcban, Hollandiában, Skóciában, Angolországban a népuralom meg volt alapítva és a népnek a befolyása az állam ügyeire, tehát a legnagyobb ilyen közösségnek az ügyeire nézve, biztosítva volt. Legékezebb bizonyága ennek az, hogy a világ ma leghatalmasabb állama amikor megalakult, első szerződése ilyen, az összességnek hozzájárulásával létrehozott megegyezés volt, mert az Északamerikai Egyesült Államok tulajdonképpen abból a kis magból keletkezett, amely 1621-ben reformátusokból és pedig a maguk hitéhez szigorúan ragaszkodó reformátusokból szervezkedett; abból a kis csapatból keletkezett, amely 1621-ben a Gyöngyvirág nevű hajón áthajózott az Oceánon, az akkori hajózási viszonyok mellett rengeteg fáradtság közepette és amely annyira megszenvelte a vasárnapot, hogy amikor három hónapi hajózás után éppen vasárnap napján köthettek volna ki, inkább vártak még egy napot, hogy ezt a vasárnapot ne munkával, hanem a hajón hálaadással és buzgó dicséret-zengéssel töltsék el. Az Amerikai Egyesült Államok, amely ma körülbelül 130 milliónyi népet számlál, ebből a kis csapat úgynevezett puritánból alakult meg. És az Egyesült Államok alkotmánya mindjárt kezdet-

ben, a megalakulás után ilyen demokratikus volt és az maradt akkor is, amikor hét állam összefogott, hogy az angolok túlkapásait lerázza magáról és önálló állammá szervezkedjék, amikor 1778-ban kimondották a maguk függetlenségét s a maguk hatalmas alkotmányának alapjait lerakták a híres függetlenségi nyilatkozatban.

Tehát bizonyos jellemvonás, egyrészt a Mindenható előtt való feltétlen és mélységes megalázódás, másrészt az egyes jogainak elismerése a földi intézmények vezetésében és számára befolyás biztosítása. Amikor ma demokratikus államalakulásról beszélünk, tulajdonképen nem beszélünk egyébről, mint a reformáció ezen alapelvének diadaláról, amely lassanként beszivárgott azokba az államokba is, ahol a királyi önkényuralom legtovább fennmaradt és bizony néhol a fejlődés nem oly fokozatosan folyt le, mint a református országokban, hanem rombolással tört magának utat.

Egy másik jellemvonása, Sz. H.! a református hívőknek a maga vallásos meggyőződése mellett az, hogy a földi javak megszerzésében szerény és munkás, de ezeket a földi javakat csak az Isten adományainak tekintj, amelyekkel neki okosan kell sáfárkodnia, de amelyeknek nem szabad, hogy rabszolgájává engedje magát tenni.

Azt látjuk már a XVI. században abban az államban, amely Kálvin szellemét abban a korban leginkább viselte magán, a kis genfi államban, hogy a reformáció hívei voltak azok, akik a maguk iparüzésével a legnagyobb hasznot, a legnagyobb jövedelmet tudták maguknak megszerezni, de akkor, amikor a maguk hasznát ilyen módon munkálták, akkor igazi puritán egyszerűségben éltek.

És ha végigtekintünk azokon a népeken, amelyek a reformáció hívei, ugyanezt a jelenséget látjuk. Ezek-

ben az államokban mindenütt azt tapasztaljuk, hogy az emberi szorgalmat, kitartást, a földi javak megszerzésére irányuló törekvést mindenütt nagy siker koronázza, de ezek a népek nem fényűző népek, a megszerzett földi javakat újabb javak előállítására használják fel, nem pedig arra, hogy az életnek azokat a kényelmeit, melyek már fényűzésszámba mennek, biztosítsák maguknak.

A református ember munkás, kitartó, szorgalmas, aki tudja azt, hogy őt az Isten tulajdonképpen nem büntette, hanem jutalmazta azzal, hogy orcája verejtékével kell ennie a maga kenyerét, mert hiszen fáradság és munka nélkül mi lenne ez a földi élet? és épen ezért teljes, odaadó munkával, szorgalommal végzi a maga feladatát bármely hivatási ágban. A földműves a maga állataival a legnagyobb szorgalommal foglalkozik, az iparos a maga iparát a legjobban igyekszik művelni, a kereskedő új utakat keres, fedez fel, amelyeken a kereskedelmet könnyebben, gyümölcsözőbben bonyolíthatja le, a tudós azon fáradozik, hogyan lehetne újabb kincsek feltárásával a föld javait az emberiség számára hozzáférhetőbbé tenni. Mindezek a maguk szellemi és testi munkájukat fordítják arra, hogy minél tökéletesebben alkossanak, de nem arra, hogy minél nagyobb fényűzésben élhessenek azokból a javakból, amelyeket ekkora fáradsággal és szorgalommal kitermelniök sikerült.

Sz. H.! Ha megfigyeli az ember a mi református népünket, a református földművelő népet, látja, hogy a földhöz való szeretete annak minél belterjesebb megmunkálásában nyilatkozik meg. Józan, nem pazar. Az élet fényűzéseit magától távol tartja, mert tudja, hogy az anyagi javaknak csak másodlagos, eszköz értékük van.

Csodálatos, hogy az a kis nép, amely a XVI. században teljes egészében felvette a reformációt, alig néhány évtized alatt, dacára, hogy irtózatos háborút folytatott a spanyol birodalom ellen, amelynek uralkodója joggal mondhatta, hogy a nap az ő birodalmában sohse nyugszik le, az a kis ország, amely az ellen az óriási birodalom ellen nyolcvan esztendeig folytatott háborút, ez a kis Hollandia, amíg a háborút folytatta, a világnak a legelső tengeri hatalmasságává és legelső kereskedő országává lett. Hollandiának a XVII. században, amikor másfél millió lakossága volt, 16 ezer hajója járt a tengeren, több mint az összes többi államoknak együttvéve.

Folytathatnám Sz. H.! a történelmi példákat, mert hiszen ugyanezt látjuk hasonló fokban a valamivel később kifejlődő Angolországban, majd még később Amerikában is, ez a jelenség annak a közös jellemvonásnak köszönheti létét, amelyet a reformáció mint ilyen nyomott rá az egyes népekre s tekintet nélkül azok faji sajátosságaira, bizonyos közösséget teremt, amely őket összeköti, bárhol lakjanak, bármilyen foglalkozást üzenek is.

De van még egy közös jellemvonás, épen az anyagiakkal kapcsolatban. Már mondtam, hogy a református ember az anyagi javakat nem arra használja, hogy a maga fényüzési vágyát elégítse ki, mert tudja, hogy a fényüzés az ember erkölcsi romlására vezet, hanem arra, hogy további, újabb javakat termeljen és azokat minél szélesebb köröknek tegye hozzáférhetővé. Ez a másik jellemvonás az, hogy a református ember érzi a maga kötelességét, hogy az általa termelt anyagi javakat a szellemi értékek szolgálatába állítsa. Sehol nem találjuk az iskolaügynek, a kórházaknak lelkesebb barátait, mint a református népeknél. És sehol nem

találunk nagyobb készséget arra, mint református népeknél, hogy aki életében a közcélokra nem áldozott, legalább halálában emlékezzék meg ezekről a magasabb erkölcsi célokról.

Egy kiváló magyar emberbarát, aki 1908-ban halt meg és aki végrendeletében magának örökre fényes nevet állított, habár az a vagyon, amellyel végrendeletében a közintézményeket segítette, időközben elértéktelenedett is, ez a kiváló emberbarát, aki megemlékezett a pápai kollégiumról, a budapesti és debreceni református főiskolákról, aki megemlékezett az Akadémiáról, a székesfőváros kulturális szükségleteiről, és százezreket hagyott ezekre a célokra, a maga végrendeletét azzal kezdi, hogy Amerikában az Egyesült államokban nem hal el valami vagyonosabb, tehetősebb ember anélkül, hogy vagyonának egy részét egyházi, kulturális és hazafias célokra ne hagyományozná. Ime ez az egyszerű magyar, lelkes barátja az iskolaügynek az amerikai példára hivatkozik, hogy ott nem hal meg senki úgy, hogy vagyonából jelentékeny hagyományokat ne tenne közcélokra.

Igen, Sz. H.! ez éppen a kálvinista embernek egyik kiváló jellemvonása. Ha ez a közös jellemvonás meg nem volna, hogyan értenénk meg azt, hogy külföldi hitrokonaink évszázadokon keresztül jelentékeny áldozatokat hoztak azért, hogy magyar ifjak külföldi egyetemeken tanulhassanak és magukat minél tökéletesebben kiképezve jöjjenek haza, a hazai református egyház szolgálatába.

Ez a jellemvonás okozta, hogy mindenütt, ahol református egyházak keletkeztek, keletkeztek iskolák is. Ezeket az iskolákat a református hivek filléreikből tartották fenn és boldogok voltak, ha egy nevesebb iskolát magukénak mondhattak. Néha csak úgy lehe-

tett az iskolát fenntartani, hogy minden nap más-más házban főztek a tanító és sok helyen a tanulók számára. S ezt a terhet a református családok önként vállalták magukra azért, hogy iskolájukba jó rektort kaphassanak és hogy minél több diák sajátíthassa el az elemi-nél magasabb ismereteket.

A mi halhatatlan Jókainknak van egy nagyon kedves elbeszélése a *Szatyorról*, amely napról-napra járt Komáromban mindig más házhoz s onnan megrakva a református kollégiumhoz. Hogy ott Komáromban azt a kis kollégiumot fenn lehetett tartani, az azoknak az áldozatkész hiveknek köszönhető, akiknek naponkénti adományaiból élelmezték a tanítókat és a tanulókat. Mi más ez, mint a református áldozatkészségnek egyik megnyilvánulása, amely más eszközökkel, mint tehetősebb külföldi hittestvéreink, de éppolyan lelkesedéssel ajánlja fel a maga filléreit, hogy az egyház és annak közszükségletei kielégítést találjanak.

Folytathatnám a kálvinista ember tulajdonságainak felsorolását, de azt hiszem, hogy ebből a néhány vonásból is megérti és átlátja a keresztyén gyülekezet, hogy mik azok a közös jellemvonások, amelyek bennünket egészen idegen népekkel, egészen más foglalkozást űző emberekkel, de akik ugyanazt a református hitet vallják, mint mi, összekötnek.

E közös jellemvonásnak, a közösség érzésének egyik fényes példáját szolgáltatja a Brit és Külföldi Bibliaterjesztő Társulat, amely már több mint 100 esztendeje áll fenn és amely kegyes szívek adományai-ból oly jelentős évi jövedelemmel rendelkezik, hogy a Bibliát a mi nyelvünkön is sokkal olcsóbban tudja terjeszteni, mint azt mi előállítani tudnánk. Ezt a társulatot is a hittestvéri szeretet hozta létre és tartja fenn. Ez a társulat milliókat költött már el arra, hogy a Bib-

liát magyar nyelven terjessze és csak most alig egy éve fordult hozzánk azzal a kéréssel, hogy az esztendő egyik vasárnapján szólítsuk fel hiveinket a kiadásaihoz való hozzájárulásra. Ime, mily ragyogó példa arra, hogy hogyan éreztetik a közös református jellemvonások hatásukat magyar egyházi életünkben.

A mi feladatunk az, hogy ezeket a jellemvonásokat saját magunkban minél erőteljesebben kifejlesszük és rajta legyünk, hogy ezek minél inkább uralkodóvá váljanak a közéletben is. Ha az anyagi javak kisértenek bennünket, hogy azok szolgálatába szegődjünk, jusson eszünkbe, hogy a test nem használ semmit, az anyagi javak nem használnak semmit, a lélek az, ami megelevenít, ezeket az anyagi javakat is a megelevenítő léleknek a szolgálatába kell állítanunk. Úgy legyen!

Egyházak története.

Erdősokonya.

Lelkész Halka Sándor esperes, sz. 1884. Erdősokonyán szolgál 1910 óta.

Segédlelkész: Benedek Sándor.

Kántortanító: Pálffy László, sz. 1903. Erdősokonyán szolgál 1926 óta.

Másodtanító: Halkáné Antal Margit, sz. 1888. Erdősokonyán szolgál 1919 óta.

Gondnokok: Katona István, ifj. Hosszu János. *Presbíterek:* Kovács István, Hosszu János, Márkus Imre, Petes István, Kollát János, István György, Szücs József, Kálmán István, Deák József, Pezdán József, Nagy István.

A legrégibb községek egyike. Nevét valószínűleg a XII. században itt birtokos Chokon, vagy Chukon nevű földesúri családtól nyerte. 1369-ben IV. Béla Csák Péternek adományozta. Későbbi földesurai között nevezetesebbek: Báthory István országbíró, Ungnád Kristóf, gróf Nádasdy Ferenc és a Széchenyi grófi család. Innen származik Csokonai Vitéz Mihály költő csa-

ládja, itt született Xánátus János világhírű utazó és az erdőcsokonyai presbiterségből emelkedett földmivelésügyi miniszterium bársonyszékébe nagyatádi Szabó István, a nagyérdemű kispapvezér.

Egyházának eredete szintén nagyon régi s Kálmánc közelisége révén a XVI. század közepe tájára vihető vissza, amikor a falu már 83 házból állott s így tekintélyes hely lévén, nem maradhatott érintetlenül a legkisebb falvakba is eljutó evangéliumtól. Azonban biztos adatunk az egyház létezéséről csak 1618-ból van, amikor Csokonya lelkésze, Alattyáni Balázs részt vesz a szentlőrinci zsinaton. Kanizsai Pálfi János egy 1635-iki levelében Visontai Ferencet nevezi meg csokonyai lelkésznek, kit 1634-ben a kiskomáromi zsinat jegyzőkönyve visontai prédikátornak tüntet fel. Innentől kezdve a lelkészek névsora nagyon hízagos a XVIII. század végéig.

1759-ben a vallásgyakorlatot megtiltották s Foglyos János lelkészt a községből kiűzték. Csupán a haranglábat hagyták meg nekik egy kis haranggal, melyen este, reggel és halottakra harangoztak. De 1779-ben helytartótanácsi rendeletre ezt is el akarták vinni a pápista toronyba. Az ellenállni akaró híveket összefogdosták, Kaposvárra törvénybe hurcolták s kegyetlenül összeverték. Velük együtt Csók Gergely öregbirót csak azért kinozták meg, miért nem beszélte rá az embereket, hogy minden ellenállás nélkül adják át harangjukat. Így megfosztották őket ettől az egyetlen harangtól is. E szomorú időkben a többi üldözött hittestvérekkel ők is csak Visontára mehettek istentiszteleltre, hol akkora számban jöttek össze, hogy az utcán és udvaron többen voltak, mint benn a templomban.

A türelmi parancs folytán templomépítési s lelkésztartási engedélyért folyamodtak, mit a következő évben Komlósd affiliációjával meg is kaptak s ez év december 21-én elvett kis harangjukat is visszakapták. 1783-ban beiktatják Fodor János lelkészt. 1784-ben felépítik féglából templomukat, melyhez pár évre tornyot is ragasztanak s harangokat szereznek. 1865-ben az elhasználódott második harang helyett, 1877-ben a kis harang helyett új készül. A templom felépülésének 100 éves évfordulóján a templomot megújítják, magasabbra emelik, toronyórával s orgonával szerelik fel. Az így diszesen renovált templomot 1884 november 1-én szentelik fel. Az 1925. évben a gyülekezet nagy áldozatkészséggel újból renováltatta a templomot. Ez al-

akalommal a torony teljesen újra fedetett s az egész templom külseje megújítatott. Az ünnepélyes felavatás 1925 november 8-án történt. Az 1914. évben kitört világháború áldozatul kérte a két nagyobb harangot, melyek helyébe a gyülekezet áldozatkészségéből az 1922. évben szereztek be új harangok az »Ecclesia« r.-t. öntödéjéből és pedig a nagy harang (g) 567, a középső (c) 227 kg. súlyban. Az új harangok ünnepélyes felavatása 1923 január 1-én ment végbe.

Lelkészlak. Az első paplak készült 1783-ban, a második 1848-ban. Ennek helyére 1914. évben mintegy 17.000 korona költséggel teljesen új s a kor követelményeinek mindenben megfelelő díszes lelkészlak emeltetett. Az egyházmegye legszebb parókiája.

Iskola és tanítólakás. Egy fedél alatt épült 1784-ben. Ez épület 1863-ban porrá égett s helyébe nagy tágas téglapépület emeltetett két tanteremmel s alkalmas tanítói lakással. A másodtanítói állás 1885-ben szerveztetett.

Az 1898. évi püspöklátogatás emlékére Szalóky Dániel kántortanító 100 frt., s egyes buzgó hívek kisebb adományaiból »Antal Gábor alapítvány« létesített a szegénysorsú hívek egyházi terheinek könnyítésére. Ettől kezdve az egyházuk és iskolájuk felvirágoztatására állandóan nagyon sokat áldozó hívek körében a jótékonycélu alapítványok egész sora keletkezett (mint Markó Illés, Vörös János, A. Biró János, Sáfár István és neje, Szabó János és n. alapok, István György-féle hadiárva-alap, Szalóky-alap, Juiiánna-alap, Löke Mária-alap, F. Kovács J.-alap, Balog Mária-alap, Nagy Karolina-alap, Fülöp Mihály s n.-alap, Deáky István-alap, Kálmán István s n.-alap, Nagy Sándor-alap, Hegedüs József-alap), melynek összege az 1914. év végén mintegy 3200 koronát tett ki. Sajnos, a pénz devalvációja folytán e kegyes alapítványok úgyszólván teljesen megsemmisültek.

Lelkészek. Majdnem mindegyik lelkész jelentős vezető állást töltött be az egyházi életben. Alattyáni Balázs 1618, Visontai Ferenc 1635, Kiss Miklós 1650, Karai Mihály 1724, Komáromi István 1750, Foglyos János 1751—1759, a vallásszabadság visszaállítása óta: Fodor János 1783—1791, Kazy Pál előbb a »szent társaság« jegyzője, majd esperes 1791—1800, Vásárhelyi Sámuel esperes 1800—1826, Sipos Sámuel egyházmegyei tanácsbíró 1826—1830, Kiss András esperes 1831—1852, Székly Béla pápai theologiai tanárságból jött s majd Pápára ment lelkésznek,

előbb esperes, utóbb egyházkerületi főjegyző volt 1853—1859, Barakonyi Kristóf tanácsbíró 1859—1891, Székely Elemér tanácsbíró 1893—1908, Halka Sándor esperes 1910-től a mai napig.

Tanítók: Fazekas József 1784—1785, Bedics András 1786-, Cseke János 1788-, Banyai István 1789-, Szilágyi Márton 1790-, Mátyási Márton 1789-, Pap Ferenc 1803-, Kardos Zsigmond 1804-, Császár János 1812-, Bodnár Náthán 1814-, Máté Lajos (Gergely) 1817-, Nagy Benjámin 1817-, Verbay József 1823-, Takács József 1828-, Fülöp Lajos 1834-, Kápolna István 1835-, Pethes András 1838-, Szalóky Dániel 1866—1910 (országos nevű kiváló munkálkodás után nyugdíjba ment, ma is él), Deáky István igazgató-tanító 1913—1926, Pálffy László 1926-től a mai napig. Régebbi másodtanítókról nincs kimutatás. Halkáné Antal Margit 1919-től a mai napig.

Görgeteg.

Lelkész: Kovács Károly, sz. 1886. Görgetegen szolgál 1915 óta.

Tanító: Szabó Antal igazgató-tanító, sz. 1867. Görgetegen szolgál 1898 óta.

Gondnokok: Cs. Balogh János, Fodor József felső. *Presbíterek:* Balogh József, Balogh Ferenc ifj., Balogh G. Ferenc ifj., Balogh István, Kovács József, Kocsis János ifj., Mikó Ferenc, Lukács Sándor, Polányi István ifj., Szabó János, Tóth János b., Vincze János.

Iskolaszéki tagok: Balogh József, Borbás Illés, Nagy Miklós Ferenc.

Görgeteg 1360-tól kezdve kevés megszakítással a veszprémi püspökség birtoka volt a legutóbbi időkig. Ebből érthető ősrégi egyházának rendkívül viszontagságos multja. 1634-ben lelkésze Révkomáromi Mátyás. Rinyaszentkirály akkor is hozzátartozott. 1640-ben Hevesi Iváni Orbánt találjuk itt prédikátornak, ki előbb Hedrehelyen, majd Galambokon szolgált s magaviseletéről az 1634-iki kiskomáromi zsinat jegyzőkönyve érdekes dolgokat hagyott hátra (l. Thury: Egyházker. története 286. l.). Az egyház további sorsáról, küzdelmeiről behatólag tájékoztat Somogyi Sándor lelkésznek 1808-ból eredő feljegyzése, melyet a Nagy Lajos-féle emlékkönyv majdnem egész terjedelmében közöl. Ebből megtudjuk, hogy Görgeteg 1672-ben a baranyai superinten-

dentia felsőbaranyai tractusához tartozott. Volt a gyülekezetnek régen egy kis kötemploma, melyet a törökök Babócsára el akartak hordatni, de a hivek 15 frt.-ért megváltották tőlük. Ezt a kis kötemplomot, melyet a református hivek építettek a községben levő dombon, a veszprémi püspök karádi prefektusa, Bruster Áron, 1750 táján elvette. Ezután egyideig néha a parochiális házban, »néha pedig csak az udvaron valami színben« vitetett végbe a kultusz, de ez is alig tartott egy esztendeig, a Balogh nevezetű prédikátor kiveretett az ekklezsiából és az exercitium egészen concessált. Ezután a görgetegiek közül némelyek Csokonyába, mások Visontára, mások Lábodra, Szentkirályba jártak Isten tiszteletére. Végre a türelmi rendelet következtében engedélyt kaptak 1784-ben, hogy »legyen prédikátorok, iskolamesterek, templomok és iskolájok«. Ez engedély birtokában Bajzát József püspökhöz, földesurukhoz folyamodtak telekért, de az a falutól keletre eső homokot jelölte ki nekik s bár a helytartótanács megfelelő hely kijelölését írta elő a gyülekezetnek a felséghez ez ügyben küldött újabb kérelmére, mégis utóbb a püspök tisztejével együtt kieszközölte, hogy azzal utasították el őket: »Loco per dominum assignato extra pagum contenti sunt« (az uraság által a falun kívül kijelölt hellyel elégedjenek meg). Ismét a földesúrhoz fordultak fundusért, a helység kovácsának helyét és földjeit kérve, de elutasították. Végül maga a lelkész, Nyárády János fordult kérelmével a püspökhöz, kérve az egyház épületei számára a mostani telkeket, mire a püspök azokat kiadta s bár az egyház a telkekért járó 9 frt. 12 kr.-t rendesen fizette, a tisztek ezután is mindenféle okoskodással azon igyekeztek, hogy »a püspök indultumát semmivé tegyék«. Sikert azonban most már nem értek el.

Az így kapott telken építették fel először 1785-ben a parochiális házat. Templomtelek gyanánt a lelkési telek mögött levő posványos területet kapták ugyanez alkalommal is, de végre két évi újabb kérelmezés után hozzájutottak a mostani helyhez, melyre 1788 és 1789-ben felépítették a templomot. Ugyanakkor készült el az iskolaépület is.

Templom. Az előbb említett régi kötemplomot a karádi prefektus 1750 táján elfoglalván, ettől kezdve 1789-ig nem volt templomuk. Az ekkor épült templom 100 év alatt életveszélyesen megrongálódván, 1888-ban építették fel mostani templomukat 14.000 frt. költséggel gót stílusban, a csurgói templomra emlé-

keztető motivumokkal, de már 10 év alatt annyi hiba mutatkozott rajta, hogy igen tetemes költséggel lehetett teljesen rendbe hozni.

Lelkészlek. Legrégebbi lelkészlakásuk az elfoglalt kőtemplom közelében lehetett. Közelebbi említés nincs róla, csak az, hogy a hívek körülbelül öt évig idejártak istentiszteletre. A szabadvallásgyakorlat visszaállítása után 1785-ben építették fel parochiális házukat. Hogy ez az épület maradt-e fenn a legutóbbi időkig, vagy esetleg még egy újabb készült közben, adatok híján nem lehet eldönteni. Mostani csinos lelkészlakásuk az előbbi épület egy részének felhasználásával 1927-ben épült 12.500 pengő költséggel.

A jelenlegi iskolaépület készítéséről nincsenek adatok.

Lelkészek: Révkomáromi Mátyás 1634, Hevesi Iván Orbán 1640, Győri Györgydeák Gergely, Halasi Dániel (ennek idejében vették el a régi kőtemplomot), Balogh János (»kiveretett az ekkléziából«). A szabadvallásgyakorlat betiltása előtt működő eme lelkészek szolgálati idejét nem tudjuk. A szabadvallásgyakorlat visszaállítása után: Nyárády János 6, Gál Sándor 1¹/₂, Füredi József 1¹/₃, Vas István 4, Nagy József 1 esztendeig, Somogyi Sándor 1801-től. Ő írta le az egyház történetét 1808-ban. Itt ismét hiányoznak az adatok. Ragályi László 1898—1912, Varga Dezső 1913—1915, Kovács Károly 1915-től a mai napig.

Tanítók. Régebbi tanítók neveiről nincs adatunk. Szabó Antal igazgató-tanító 1898-tól a mai napig.

Rinyaszentkirály.

Lelkész: az anyaegyház lelkésze.

Tanító: Gál István igazgató-tanító, sz. 1868. Rinyaszentkirályon szolgál 1897 óta.

Gondnok: Borbás Mihály. *Presbíterek:* Móré István, Biró Ferenc, Csire Nagy József, Bali János, Bali János felső, Kovács István, Kulcsár János, Bali István.

Az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzék szerint plebániája volt. Az 1565. évi török adólajstrom a községtől északra Rinyaszentmihály községet is megemlíti, mely 1720 után Rinyaszentkirállyal egyesült. Református egyháza nagyon régi eredetű. 1634-ben mint a görgetegi lelkézséghez tartozó község van fel-
említve, de 1643-ban saját lelkésze van, Rákos Ferenc. Ettől

kezdvé több mint 100 évig nem tudunk sorsáról. 1751-ben elkergetik lelki gondozójukat, de hamarosan másikat állítanak be, ki azonban szintén mindjárt kitiltatott az uraság akkori tisztje, Jászi József által, mivel hogy »nála nem presentáltak«. Kilenc évi kérés után a vármegye és báró Hunyady János földesúr engedélyével beállították praecoránstanítójukat, Mezöszentgyörgyi Bötzkös Istvánt, ki lakás hiányában zsellérségben lakott s az istentiszteleteket pajtákban, istállókban végezte. 1786-ban a helytartótanács megengedi az iskolaépület megnagyobbítását és a mester által nyilvános könyörgés tartását, de oratorium építését nem, mert »az nem competál«. Nemsokára mégis felépítik a templomot a mostani gazdasági épület helyére 1808-ban. 1818-ban gróf Hunyady Józseftől fél polgári telket kapnak tanítói javadalmul. Az 1829. évben a két harangon megosztozkodnak a r. katolikusokkal. A kisebb harangot átengedik nekik, de azzal a feltétellel, hogy a nagyobbikhoz jogot nem formálnak.

A presbiteriumot 1861-ben szervezték meg. A takarékmagtár alapja 1897-ben vettetett meg, a dalárda szintén ugyanekkor alakult.

Templom. Az oratorium 1808-ban épült fatápra, sárfalakkal. Mostani szép, masszív templomukat 1837—1842-ben építették. A 7517 frt. kiadás mellett gróf Hunyady földesúr is nagyban segítette őket. Igen eredeti megoldású a templom mennyezetének befedése egyetlen nagy keresztboltozattal. 1895-ben a tornyot felemelték, vörösrézrel fedték és villámhárítóval látták el 2200 frt. költséggel. Két kisebb harangjuk mellé 1883-ban egy harmadikat szereztek, melyek közül kettő elrekviráltatván, 1924-ben a templomnak egyidejű renoválása mellett a megmaradt »dis« hangu harang mellé egy 274 kgr.-mos »h« hangu harangot állítottak be.

Tanítólak, iskola. Az első öt tanító zsellérségben lakott, különböző polgárházaknál, mert az iskolaterem csak néhány gyermeket befogadó, egyetlen szűk szobából állt. 1878-ban engedélyeztetvén a mesterlakás építés, a tanteremhez tanítói lakást toldottak. Az előbbi meg nem felelő épület helyett 1912-ben nagyon tágas és modern iskolát és tanítólakást építettek. Egyházmegyénk legszebb középületei közé tartozik. A melléképületek 1898-ban készültek.

Tanítók. Legrégibb hivatalnokai közül csak Rákos Ferenc nevét ismerjük, ki 1643-ban lelkész volt. Ezután következő lel-

készeinek vagy tanítóinak nevét nem ismerjük, még az 1751-ben elüldözöttét sem. Első ismert nevű tanítója: Mezőszentgyörgyi Bötzkös István 1760—1768-ig, őt követték: Fányi (Ványi) János, Patai Imre, Bognár József 1774-től. Ennek öccse: Bognár Sámuel. Ezek pajtákban, istállókban tartották az istentiszteleteket s polgárházaknál laktak. Kertész József 1784—1795, Szabó Mihály 1795—1799, Szelid Mihály 1799—1800, Hári Ferenc 1800—1801, Arдай Dániel 1801—1803, Füle József 1803—1804, Sarkadi István 1804—1805, Szelle Gábor 1805—1807, Virágh Pál 1807—1809 (összeállította az elődeire vonatkozó adatokat), Beke József 1809—1813, Pap János 1813—1814, Kari József 1817—1822, Mozsonyi Béni 1822—1825, Fülöp Péter 1825—1830, Magyar József 1830—1845, Zákányi István 1845—1848, Héjjas István 1848—1865, Molnár István 1865—1897, Gál István igazgató-tanító 1897-től a mai napig.

Somogyvisonta.

Lelkész: Máté Lajos, sz. 1865. Somogyvisontán szolgál 1896 óta.

Tanító: Váczi Antal igazgató-tanító, sz. 1877. Somogyvisontán szolgál 1906 óta.

Gondnokok: Józsa István, Balázs Gábor. *Presbiterek:* Samu Sándor, Tóth Lajos, Matán József, ifj. Kaszab József, Szabó József, Matán István, ifj. Vincze Mihály, Andik József, Balázs András, Füle Sándor, Márkus István, Samu Ferenc.

Az oklevelek már 1269-ben említik »Villa Vysunta«-t. 1554-ben török kézen volt. Mint Kálmáncsához közel eső helység, valószínűleg már a XVI. század közepén befogadta a reformációt. Régebbi történetéről, sajnos, csak igen elvétve találunk adatokat. 1634-ben visontai lelkész Visontai Ferenc, ekkor Ujlak, Ujnép, Visonta és Arács együtt tartanak lelkészt. 1680-tól aztán Nátkai János összeállításában meg van végig a lelkészek névsora. De ezenkívül aztán egyéb nem igen található 1836-ig, Barla Szabó János idejéveteléig, aki a meglevő adatokat összeszedte.

Legrégibb meglevő anyakönyve 1754-ben kezdődik. Ebből megtudjuk, hogy 1783-ig, amikor első rektorukat hozták, a lelkészek tanítottak. De meglátszik ez anyakönyvből az is, hogy a szomszédos Görgeteg, Homokszentgyörgy, Rinyaújnép, Komlósd egyházakból a XVIII. század közepén a templomok bezárása,

elvétele, lelkészek és tanítók elűzetése alkalmával Visontára, e soha nem háborgatott gyülekezetbe hozták gyermekeiket kereszteni s itt találtak menedékhelyet nagy vidékről.

Templom. 1823—1829-ig épült 12.300 frt. költséggel. Impozáns, masszív épület. Legutóbb 1926-ban renováltatott s a lelkész itteni szolgálatának 30 éves jubileuma alkalmával, október 3-án adatott át újra a közhasználatnak. 1893-ban a gyülekezet 1400 frt.-ért nyolc változatú orgonát, Horváth József lelkész pedig 500 frt.-ért toronyórát állított be. Előbbi két harangjukat 1887-ben vették 800 frt.-ért. Nagyobbik harangjuk elrekviráltatván, 1924-ben a soproni Seltenhofer harangöntődnél vettek egy 470 kg.-os »as« hangú harangot.

Lelkészlak. A régi lakás 1845—1846. években készült. Az időben legszebb somogyi parochia volt. Úgy ez épület, mint a templom és gazdasági épületek felállításához az összes anyagot gróf Széchenyi Lajos földesúr adta, ki egyuttal a lelkész részére egy egész, a tanító részére fél polgári telket ajándékozott. Mostani lelkészlak 1900-ban épült.

Iskola, tanítólakás. A régi iskola szűknek bizonyulván, az uraság adott igen olcsó áron, 200 frt.-ért iskolahelyiséget és tanítólakást. Ez épület 1871-ben leégvén, egy előbb urasági cselédház vétetett használatba, melyet utóbb renováltak. De utóbb ez sem felelve meg a célnak, 1911-ben teljesen új, egész modern és tágas iskolát és tanítólakást emeltek. Egyházmegyénk egyik legszebb iskolaépülete.

Horváth József lelkész még életében, egyéb végrendeleti hagyományai mellett, 1500 frt. alapítványt adott az egyháznak a lelkészi fizetés fokozatos megváltására, mely azonban a háborús devalváció következtében elértéktelenedett.

Lelkészek: Visontai Ferenc 1634, Kolozsvári 1680, Vásárhelyi 1691, Veszprémi 1701, Komáromi 1707, Sós Dániel 1710, Pátkai 1714, Táci 1719, Pázmán György 1723, Butos 1728, Ónodi 1732, Kádós 1739, Pápai 1742, Sólyom 1749, Nátkai János 1754, Mészáros János 1777, Gál János (interimális) 1787, Mikolai András 1788, Banai Mihály 1796, Kalmár István 1814, Barla Szabó János 1836, Barla Szabó József 1871, Horváth József 1889, Máté Lajos 1896-tól a mai napig.

Tanítók: Cseke János 1783. Utána: Majlát István, Szikszai János, Horváth Ferenc, Barakonyi Sámuel, Siskei Gábor, Sarkadi István, Szabó István, Varju János, Naszályi János, Rózsa

János, Rozs Pál, Kovács József, Filep Péter, Nagy Benjamin, Császár János, Bénics János, Pap János, Becke József, Szénási István, Pernye Mihály, Szalai István, Sipos Gábor, Fekete István, Farkasdi Péter, Dankházy Ferenc, Kápolna István, Baksay János, Erös Lajos, Kék Sándor, Varga Gedeon, Péter József, Biró József, Nagyváthy Ferenc, Vecsey Sándor, Váczi Antal igazgatótanító 1906-tól a mai napig. A háború alatt a tanítást lelkész végezte minden díj nélkül.

R i n y a u j l a k .

Lelkész: az anyaegyház lelkésze.

Tanító: Horváth József, sz. 1892. Rinyaujlacon szolgál 1925 óta.

Gondnokok: Nagy István, Zákány József. *Presbiterek:* Peti István, Bóli János, Fábos József, Bóli István, Céh János, Kovács József, Andik István.

1360-ban királynéi birtok, majd a Báthoryak, az itteni plebános, Ungnád Kristóf, Ráday Mihály tulajdona. Református egyháza nagyon régi. 1634-ben a kiskomáromi zsinat jegyzőkönyve szerint Ujlak, Ujnép, Visonta, Arács együtt tartott fenn lelkézséget. Az időben sokszor előfordult, hogy a prédikátori állomások nem mindig ugyanabban a községben voltak s mint-hogy az 1618. évi szentlőrinci zsinaton N. György, 1640-ben és 1643-ban pedig Szombati György ujlaki lelkész nevével találkozzunk, amely évekből pedig éppen visontai lelkész neve nem található, igen valószínűen következtethetünk Ujlak anyaegyház jellegére s a lelkési székhelynek közbeeső és utólagos átcserélődésére (Visontának 1634-ben és 1680-tól kezdve vannak lelkészei) annyiival inkább, mert voltak idők — pl. 1550—1570 —, amikor Ujlak Visontánál sokkal nagyobb volt. Sajnos, a felhozott indokokon kívül nincs semmi kézzelfogható és még annak feltétlen bizonyosságát igazoló adat sem, hogy Ujlak alatt Rinyaujlakot kell értenünk. A feltevés azonban igen valószínű, mivel Kaposujlak Mérővel ezidőben is összetartozott s ujlaki és mérői lelkész együtt külön név alatt 1618-ban említettén, csakis nem a Mérőhöz tartozó Ujlakról lehet szó. Balatonujlak még kevésbé jöhet figyelembe, mert ott semmi nyoma nincs református egyháznak, a XVI. század végén különben is elpusztult s csak a XVIII. század elején kezdett újra épülni. Több Ujlak pedig a

volt kiskomáromi egyházmegyében nem található. Hihetőleg az egyház ezután mint Visonta fiókegyháza élt egészen 1780-ig, amikor leányegyházzá alakul.

Templom. Első templomát 1787—88-ban építi az iskolával összeragasztva, de ez villámcsapás következtében 1839-ben elég, minthogy fából, sárral tapasztott falai voltak. 1842-ben gróf Széchenyi Lajos földesúr segélyével a hívek áldozatkészségéből épül fel a mostani templom 12.000 frt. költséggel. Tetejét 1875-ben, majd 1886-ban horganylemezzel fedték, de ez nem bizonyulván megfelelőnek, 1897-ben cseréppel cserélték ki. 1925-ben nagy áldozattal új harangot szereztek.

Iskola, tanítólakás. Az 1787—88. években a templommal egyberagasztott, talpra emelt, kívül-belül sárral bevont faszerkezetű tanítólakás és iskola 1839-ben leégett. A jelenlegi tanítói lakás és iskola 1852-ben emeltett 3600 frt. kiadással. 1878-ban tanteremmel és takarékmagtárral bővítették s 1925-ben renoválták.

Tanítók. Első preoráns mesterük nevéről nincs adatunk. Eddig 18 tanítójuk volt. Bándy István 1798—1803 (az általa megnyitott anyakönyvbe az egyház történetére vonatkozó rövid adatokat bejegyezte). Kari József 1807, Bokor Sándor 1846—1886, nagyon válságos időkben működött. Buzgó utánjárásával kivitte, hogy a tanítói földek egy tagban hasíttattak ki, megalapította a takarékmagtárt 1875-ben vejével, Héjjas Dániellel, kivel 10 évig együtt viselte a tanítói hivatalt. Arany Bálint 1886—1925, Horváth József 1925-től a mai napig.

K o m l ó s d .

Lelkész: Héjjas Zsigmond, sz. 1844. Komlósdon szolgál 1878 óta.

Tanító: Hörömpöly Árpád, sz. 1896. Komlósdon szolgál 1923 óta.

Gondnok: Böczkös József. *Presbiterek:* Horgas József, Peti Sándor, Kis Peti János, Tóth József, Kis Pál, Nagy József, Bakocs János.

Már 1231-ből van adatunk a faluról, mely később Babócsa városához tartozott. A község és az egyház multjáról Kovács Miklós lelkész 1799-ből részletes feljegyzéseket hagyott ránk, melyet a Nagy Lajos-féle emlékkönyv egész terjedelmében közöl. Itt a célhoz képest csak a fontosabb adatokat közöljük, jórészt Kovács Miklós után.

Komlósd a XVI. században népes hely lehetett, mert a mohácsi ütközetben 200 komlósdí katoná elvesztett. 1600-ban török kézre jutott. Ekkor már reformálódtak, templomuk is volt, melyet a török elhordatott, papjuk meghalt, másikat a háborus időben nem kaphattak. Elhagyták lakóhelyüket s itt a rabló horvátoktól és a pestisjárványtól szenvedett sok veszteség és viszontagság után Pusztá-Péterhidán húzták meg magukat, ahol iskolamestert is tartottak. Innét 1730-ban kiverték őket s lassanként visszaszivárogtak a régi Komlósdra. Ott hányattatásaik után sem feledkezve el a legfőbb jóról, mesterházat kezdtek építeni, de Vass tiszttartó ezt meg nem engedve, mesterük Rinyaszentkirályba volt kénytelen távozni.

Az elnyomattatás e szomorú napjaiban egyideig Csokonyába, majd ott is megtiltatván a vallásgyakorlat, Visontára jártak istentiszteletre. A türelmi rendelet folytán Csokonya visszanyervén, mint népes helység, szabad vallásgyakorlatát, Komlósd is hozzákezdett temploma építéséhez. 1786-ban sok fáradság és költség után Székér Benedek fiskális közbenjárására bevihették precoráns-mesterüket, Szilágyi Mártont. A házak és oratórium építésére szépen adakoztak, de az adományok nagyrésze Molnár Mihály »vagy Jankó Miska« bíró kezén elveszett, sőt ez a hűtlen egyén a gróf Széchenyi Ferenc által nagylelkűleg adományozott parókhíalis belsőségből is »elszakasztott a maga számára«, »utána került az inzsellérnek«. Minthogy az iskolamesternek a »könyörgéstételen kívül semmi szolgálatot nem volt szabad tenni«, hetenként kétszer Fodor János csokonyai prédikátor járt át hozzájuk, míg végre 1791-ben prédikátort nyertek.

Templom. Legrégibb templomukat a török Babócsára hordatta. A szabad vallásgyakorlat visszaálltával újra építettek templomot, de erről közelebbi adatok Molnár Mihály bíró hűtlenségén kívül nincsenek. Jelenlegi templomuk 1839-ben épült, belső talapzata fehér márvánnyal kirakva, kötoronnyal. Később a tornyot 4 lábbal emelték és bádoggal fedték. 1917-ben elvitt nagyharangjukat 1926-ban 266 kg.-mos haranggal pótolták. Orgonájukat 1906-ban készítették.

Lelkészlak. Régebbi lelkészlakásról nincs adat, a mostani Csúzy József lelkész idejében épült.

Tanítólak, iskola. Első »mesterházuk«, melyről említés van, a Komlósdra való visszatérés után készült. A vallásgyakorlat visszaállta után készült iskoláról az előbbihez hasonlóan semmi

közelebbit nem tudunk. Veres Benjámín lelkész idejében vették 1000 czüst frt.-ért a tanítói belsőséget s emelték az iskolaépület téglából, cseréptetőre.

Lelkészek. Legrégibb papjaikról, kik a kálmáncai iskolából kerültek s a török hódoltság előtt működtek, nincsenek adataink. Kovács Miklós 1790—1803, Mezey István 1803—1804, Berhidai Keresztes Ferenc 1804—1805, Krizsa János interimális 3 hónapig, Paczolay Sándor 1806—1810, Nagy József 1810—1811, Simon Pál 1811—1816, Kardos Zsigmond 1816—1821, Vincze Sámuel 1821—1824, Ujj János 1824—1833, Vecsey Dániel 1833—1842, Csuzy József 1843—1852, Veres Benjámín 1852—1878, Héjjas Zsigmond 1878-tól a mai napig.

Tanítók. Még Péterhidán működő mestereik voltak Körmendi János, Hollósi János, Veress István, Pál deák. A vallásszabadság után: Szilágyi Márton 1786—1789, Kovács Miklós 1790—1791-ig preoráns mester volt ép úgy, mint az előbbieik, ekkor lelkésszé lett s ily minőségben alkalmaztatott tovább. A lelkészi állás ujraszervezése után egyideig segédlelkészek, majd segédtanítók működtek és pedig Halász Imre 2 évig, Vághó Sándor 3 évig, végre Begedy Lajos. *Segédtanítók voltak:* Kardos Gábor, idejövetele után 8 napra meghalt, Hörömpöly Gyula 1871—1872, Izsák Lajos 1872—1874. Ekkor szervezetett a rendes tanítóság. Rendes tanítók: Dankó Dániel 1874—1907, Deáky István 1907—1913, Berki Lajos 1914—1919, Cserti József 1919—1923, Hörömpöly Árpád 1923-tól a mai napig.

Rinyaujnép.

Lelkész: az anyae gyház lelkésze.

Tanító: Gárdonyi János, sz. 1899. Rinyaujnépén szolgál 1925 óta.

Gondnok: Markó József. *Presbilerek:* Böjti János, ifj. Kertész Ferenc, Nyárai István, Martin István, Martin G. József, B. Martin József, Tóth János, alsó Zákányi János.

Fraknói Vilmos »Monumenta Vaticana Hungariae« című történelmi műve egy Babócsához közel eső Iván népe nevű falut említ, melynek 1332-ben Péter nevű plebánosa volt. A mohácsi vész után a falu gróf Nádasdy nádor kezére jutván (Somogy megye monográfiája szerint Ujnép 1417-től 1713-ig a Perneszi családé volt), ki maga is protestánsná lett, Iván népe befogadta a mindenfelé diadalmasan előnyomuló reformációt (ha Somogy

megye monografiájának adatai szerint igazodunk, a helyzet ugyanaz, mert a Perneszi család is protestáns volt), az előbbi r. kath. templomot használatba vették, papot vittek be és virágzó anyaegyházzá lettek, melyhez a mostani Könyeked-dülő helyén levő Könyeked község filia gyanánt tartozott. 1597-ben Babócsa, mely ekkor állítólag szintén virágzó református egyház kőtemplommal, egyébként Somogy délnyugati részének legerősebb vára, a töröknek hosszú ideig tartó s az egész vidékre kiterjedő pusztítása s támadásai után elesett. A törökök, miként ezt Komlósdnál is tették, Iván népe templomát is elhordták a babócsai vár falainak kijavítására. A Babócsa ostromlása idején már jóval előbb Horvátország felé elmenekült lakosok lassanként visszazárlingóztak. Első megszállók a Vajda- és Máthé-családok voltak. Az ujonnan alakuló községet ekkor nevezték el Ujnépnek. Nemsokára oratoriumot építettek fából s falábakra harangot tettek, melyet utóbb a rácfutáskor, hogy el ne rabolják, a Rinya medrébe dobtak, de többé soha meg nem találták.

Nádasdy gróf a Wesselényi-féle összeesküvés miatt kivégeztetvén, Ujnép a protestánsok nagy ellenségének, Széchenyi György kalocsai érseknek kezére jutott. Hogy az új földesúrral békeségben legyenek, az ujnépiek maguk távolították el papjukat. A XVIII. század elején hozzájuk kerülő új földesúr, gróf Rindsmaul, jobbagyai iránt a legjobb indulattal, maga ösztönözte őket templomépítésre. Erre 1750 körül egy fateplomot építettek, de Mária Terézia idejében ez bezárattott s kinyitását és tanító bevitelét csak 1786-ban engedte meg nekik a helytartótanács három évi folytonos könyörgés és utánjárás mellett. Megengedettett egyuttal, hogy a tanító könyörgést tarthasson és az anyaegyház lelkésze időnként istentiszteleteket végezhesen. Mire azonban az engedély megjött, a fateplom összedüléssel fenyegetett. Ekkor Ujnép Babócsával együtt a Végh-család birtokává lett. Az új földesúr korcsmát akarván építeni, alkalmas hely után tudakozódott tiszttartójától. A tiszttartó a dűlendező templom helyére mutatott, de az uraság haragra gerjedve, megpirongatta s azt mondta: »Ami az Istené volt, az a hely legyen az Istené, én el nem viszem«. A nemesleki uraság maga serkentette az előljárókat szép új templom építésére, a téglát és fát felajánlván. Így épült fel a templom — valószínűleg 1790—1800-ban — torony nélkül, mert azt nem volt szabad építeni. Utóbb tornyot is emeltek melléje.

Templom. Az első, Babócsára elhordott, eredetileg r. kath.

templom a községtől nyugatra, a Rinyára vezető út mellett, a »Kovács-dombon« volt. Fundamentuma ma is látható. A második fatemplomról közelebbi adatok nincsenek. A harmadik fából készült oratorium 1750 körül, már a mostani templom helyén állt. A Végh földesúr által adományozott anyagból 1790—1800 körül épült, ma is meglevő templomhoz 1834-ben tornyot építettek az eddig lábon álló harang részére és feljebb emelték. 1854-ben ismét magasabbra vették, a tornyot bádoggal borították s toronyórát vettek összesen 4000 frt. költséggel. 1908-ban renoválás keretében a tornyot vörösrézrel fedték be. 1923-ban pedig a háborús célra elvitt nagyobb harang helyett egy 200 kg.-os új harangot vettek az Ecclesia r.-t.-tól.

Van a gyülekezetnek egy 1646-ból való kézírású, negyed-rét alaku, Győri József itteni tanító által 3 váltó frt.-ért 1646-ban irt, majdnem arasznyi vastag zsoltáros könyve, a Rákóczi Graduale pompás másolata, melyet Vásárhelyi Sámuel idejében, 1769-ben, nem vettek. Nagy gonddal és féltékenyen őrzik.

Iskola, tanítólakás. Az emberek emlékezete szerint a mostani tanítói lakás a harmadik. Az első észak-délnek nyúló zsupos tetővel, füstös konyhával, egy szobával s szűk istállóval 1823-ban épült Sági Péter tanító idejében. A második keletnyugatra feküdt, 1840-ben, Vecsey József tanító idejében emeltetett, valamivel nagyobb az elsőnél, de szintén zsupptetőre. A jelenlegi tágas épület 1864-ben készült, 1885-ben új tetővel látták el, 1925-ben nagyobb mértékben renoválták.

Tanítók. A régebben itt működő prédikátorok és tanítók nevei ismeretlenek jórésztben, pontos adatok csak 1806-tól vannak. Pap János prédikátor volt. Jónás Gábor 3 évig, Győri József 10 évig két ízben, Vásárhelyi Sámuel 10 évig két ízben, Biró Sámuel 1 évig, Látos János 4 évig, Vázsonyi Mihály 4 évig, Biró László 3 évig, Pap Mihály 1 évig, Szentiványi István 4 évig, Bognár Sámuel 10 évig két ízben, Török Mihály 3 évig, Tétsi Sámuel 6 évig, ekkor nyitattott ki a templom. Nagy János 2 évig, Szabó János 1 évig, Vitkai Ádám 1 évig, Kertész József 7 évig, Keresztesi Sámuel 3 évig, Liber Ferenc 1806—, Szilágyi István 1807—, Makai János 1808—, Bódai József 1808—, Sárosi Ferenc 1811—, Virágh Pál 1812—, Karsai Gábor 1814—, Demeter Gábor 1819—, Bot János 1822—, Sági Péter 1823—, Esze János 1833—, Vecsey József 1839—, Czakó Gábor 1873—, Héjjas Dániel 1883—1908, Fekete Károly 1908—1925, Gárdonyi János 1925-től a mai napig.

11. Kálmánca, Homokszentgyörgy, Istvándi.

Május 18-án Erdősokonyáról Politzer Géza nagybérlő négyes fogatán Püspök úr Kálmánására indult. Az erdősokonyaiak szép fogataikon kísérték a társaságot.

Kálmáncsán Puri István bíró, a lelkészlakon Kovács Bertalan lelkész üdvözölte Püspök urat. A faluba 12 tagu bandérium kíséretében, a Levente-egyesület tagjainak sorfala között szép, régi kendőkkel és varrottasokkal díszített diadalkapun át vonult be a menet. A lelkészlakon gyűltek össze a szomszéd lelkészek: Zákányi József Homokszentgyörgyről, Schmidt Béla Istvándiról, valamint az uradalmi tisztikar.

A tágas templom szépen feldíszítve várta a főpásztort, akit 10 magyarruhás lány üdvözölt a bejáratnál.

Az istentiszteleten a gyülekezeti énekkar Pap Ferenc kántortanító vezetése mellett az új énekeskönyvből énekelt, Zákányi József homokszentgyörgyi lelkész imádkozott, Lieber István homokszentgyörgyi tanító a »Tied az ügy« kezdetű éneket énekelt, majd Püspök úr tartott buzdító beszédet az ősök dicső példáira hivatkozva, idézve Kálmánca felséges multját, az ott munkálkodó reformátorok életét.

Püspök úr egyházi beszéde.

»Kegyelem néktek és békesség Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól.« Lehetne-e áldásosabb szavakkal kezdeni beszédemet, mint amilyen szavakkal az apostol köszöntötte az általa alapított gyülekezetet. Hiszen az isteni kegyelemnek reátok kérésével a legjobbat, a legnagyobbat kérem reátok, Annak áldását, akitől jó alá minden ajándék és tökéle-

tes adomány, Annak áldását, kegyelmét, aki minden létnek szabados Ura, az emberi üdvösségnek is egyedüli szerzője. És amikor békességet kívánok nektek, kívánhatnék-e nektek jobbat a szívnék benső békességénél, amely megadja az embernek azt a nyugalmat, hogy az életnek csapásai, viszontagságai, bajai és töredelmei közepette egy pillanatra se veszítse el bizodal-mát az isteni kegyelemben, türje ezeket a szenvedéseket keresztyén megnyugvással és ne érezze e szenvedések súlyát és fájdalmát, hanem bizakodó lélekkel gondoljon arra, hogy azok is Istennek megpróbáltatásai, amelyeket a mi lelki megjobbulásunkra reánk bocsátott. S mikor az apostolnak e szavaival köszöntelek benneteket, mélységes érzés járja át a lelkemet, mert megszentelt helyen járok, amelyet reformátorainknak emléke tesz egyházunkra nézve szentté. Óh minő áldott emléket hagytak maguk után az ősök: Istvándiban hányszor kellett a gyülekezetnek újra templomépítéshez fogni és Homokszentgyörgyön, ahol a gyülekezet 140 esztendeje alakult meg, mi mindent tettek az ősök, hogy áldozatkészségükkel megbizonyítsák hitüket. Ön-kéntelenül is mély megilletődés szállja meg lelkemet, hogy itt az ősök hithűsége által megszentelt helyeken járok, különösen ha visszagondolok ennek az anyaszentegyháznak, ennek a szent gyülekezetnek multjára s arra gondolok, hogy ez a föld szülte az egyik nagy reformátort, Kálmáncsai Sánta Mártont, aki nevét is e községtől nyerte, hogy ezen a földön működött a másik nagy reformátor, Sztáray Mihály, aki a Dráva-vidéken 120 gyülekezetet alapított és akinek énekét ma is énekli az egész magyar református egyház. Ennek a gyülekezetnek a kezdete visszanyulik a reformáció leg-első éveibe, mert hisz 1530-ban, alig néhány esztendő-vel azután, hogy az evangélium a mi édes anyanyel-

vüнкön hirdettetett, itt már volt szent gyülekezet. Ez a gyülekezet 1558-ban megnyerte lelkészéül a baranyai superintendenst, Szegedi Kis Istvánt, aki ezt püspökségének székhelyévé tette, itt felsőbb iskolát állított, ahol a gyülekezetek számára lekipásztorok nyerték kiképeztetésüket. Oh mily fényes multja van e gyülekezetnek, mily szoros kapsok kötik ezt a gyülekezetet a reformációban újra megelevenedő isteni ige hirdetéséhez.

Igaz, hogy Szegedi Kis István nem soká működött itt, mert alig három évi itt működése után a templomból kijövet, amikor éppen hiveivel együtt emelte fel szivét az egek Urához, a szigetvári basa elhurcoltatta Tolnára, majd Szolnokra került, de hogy mennyire össze volt egyénisége forrva ennek a gyülekezetnek életével, mutatja az, hogy amikor váltságdíjúl 1500 forintot követeltek, a gyülekezet a maga részéről mindent elkövetett, hogy ezt a váltságdíjat összehozza s amidőn a gyülekezet nagy szerencséjére egy ráckevei gazdag kereskedő szintén közreműködött a nagy hithős kiszabadításán, a gyülekezet a maga áldozatos szeretetét megmutatta azzal, hogy a váltságösszeg előteremtéséhez a maga erejével is szintén hozzájárult s ezzel sikerült a nagy reformátort, lelkész-püspökét a török rabságból kiszabadítani. Ha arra gondolok, K. H.!, hogy a reformáció diadalmas terjedésének éveit az elnyomatás századai követték s hogy amint a türelmi rendelet 1781-ben kiadatott, ez a gyülekezet, amely körülbelül 200 esztendőn keresztül elnyomatás járma alatt nyögött, amely csak titokban őrizte meg az evangéliumi világosságot, felhasználta az alkalmat arra, hogy vallásának szabad gyakorlatát kérelmezze és ismételt kéréseinek eredményeképen 1785-ben újra megtudta fundálni a maga templomát, lelkészlakát és isko-

láját: önkéntelenül is mély megilletődéssel kell megállanom a szent templom falai között.

De, K. Gy.!, nem szabad nekünk a multon elmerengenünk, hanem kérdeznünk kell, hogy vajjon ennek a gyülekezetnek a jelen élete méltó-e ahhoz a multhoz, amelyről az imént emlékeztem, hogy ennek a gyülekezetnek a tagjaiban meg van-e épűgy a hithűség, az evangéliumnak a szeretete, amint meg volt őseikben, vagy pedig apáiknak elkorcsosult utódai-e, akik azt, amit apáik igaz hitbuzgósággal, lelkesedéssel, az evangélium szeretetéből alkottak, megtartják, de nem becsülik meg többé úgy, mint ahogyan azt apáik megbecsülték.

K. Gy.!. A gyülekezet lelki életének egyik legszólóbb bizonyysága, hogy szomjazza-e a gyülekezet az Isten igéjének hirdetését, gyakorolja-e az istentiszteletet, látogatja-e hűségesen az Űrnak szent házát, hogy itt lelki épűlést vegyen és ha ezt a kérdést vetem fel s erre az egyház presbiteriumához hivatalosan is intézett kérdésemre az a válasz érkezik, hogy az istentiszteletek gyakorlása gyenge, óh, K. Gy.!, akkor mélységes fájdalom fogja el az én szivemet, mert azt látom, hogy ennek a fényes multu gyülekezetnek a tagjai a mi napjainkban, az országnak, az egyháznak ezekben a nehéz napjaiban nem érzik azt a kötelezettséget, amelyet éreztek őseik, akik nemcsak a reformáció századában, de később is igaz buzgóságtól áthatva megtettek mindent az egyház érdekében, akiknek az ő életűk is nem volt drága, csakhogy az Űr Jézus igaz szolgálatában forgolódhassanak. Óh, K. Gy.!, az a nagy erkölcsi, vallási intézmény, amelyet mi anyaszentegyháznak nevezűnk, ez Krisztus által arra van rendeltetve és Krisztus parancsából azért áll fenn és azért marad fenn idűtlen idűkig, hogy hirdesse az Istennek azt a kegyelmi tényét,

amely a názáreti Jézus Krisztusnak földre szállásában, földi munkásságában, elszenvedett kereszthalálában nyilvánult meg. K. Gy.!, nézzen csak ki-ki a maga lelkébe, oly tisztának, oly szentnek érzi-e magát, hogy az Istenhez minden habozás, minden rettegés nélkül fordulhat? Nem érzi-e szükségét annak, hogy legyen Valaki, aki bűnének szennyét eltakarja, aki bűnének sarát a maga tiszta palástjával befedezze? Nem érzi-e szükségét annak, hogy legyen valaki, aki Isten előtt büntető igazságának elhárításáért és az Isten örök kegyelmének megnyeréséért, mint közbenjáró szerepeljen és aki nem más, mint a názáreti Jézus? Amint az írás is mondja, nem adatott emberek között az ég alatt más név, mely által kellene nekünk megtartatnunk, hanem csak az Úr Jézus Krisztus neve (Ap. Csel. IV:12). Nem érzitek-e annak szükségét, hogy az Istennel megbékéljete a Jézus Krisztus által? Nem érzitek-e, hogy ehhez a megbékéléshez azt az utat kell választanotok, amelyet az Úr Jézus Krisztus kijelölt: az ő szent ígéjének hallgatását és az általa rendelt sákramentumokkal való élést? Úgy eltompult volna bennetek a lelki élet, hogy nem érzitek az igehirdetés hallgatásának szükségét? Hiszen az apostol azt mondja: »a hit hallásból vagy, a hallás pedig Isten ígéje által« (Róma X:17), hogyan higgyenek, ha nem hallanak és hogyan halljanak, ha nem prédikáltatik az Istennek ígéje? (Róma X:14.) Úgy gondoljátok, hogy ez a gyülekezet a maga dicső multjával nem szorul többé arra, hogy ma is gyakoroljátok az istentiszteletet azzal a buzgósággal és alázatossággal, amellyel az ősök az istentiszteletet gyakorolták? Úgy gondoljátok, hogy az istentisztelet helyett inkább szórakoztok máshol, ahol lelketek nem a magasba emelkedik fel, hanem inkább a föld sárába esik alá? Nem érzitek-e, hogy az ember nem arra van

hivatva, hogy a föld sarában járjon, hanem hogy az egek Urához emelkedjék.

A hit hallásból vagyon, nem érzitek-e annak a hitnek szükségességét, amely bennünket üdvösségünkre vezet el, amelyre minket Isten a Szent Lélek által ébresztget? Nem érzitek-e, hogy ezt a hitet nektek az evangélium hirdetésének meghallgatásában kell elsajátítanotok és megerősítenetek? K. Gy.! Én hálás szívvel fogadom a szeretetnek, a rokonszenvnek azt a sok megnyilatkozását, amellyel ide érkezésem alkalmával engem, ennek a dunántúli egyházkerületnek püspökét, fogadtatok; hálás szívvel köszönöm mindazt a sok fáradozást, amelyet ez ünnepélyes fogadtatás előkészítésére fordítottatok. Ebből úgy érzem és ez jóleső érzés részemre, hogy nem szakadt el a kötelék a ti szívetek és az anyaszentegyház között, hogy bennem nem a magam csekély, igénytelen személyét, hanem azt az anyaszentegyházat tiszteltétek meg, amelynek ti is tagjai vagytok és amelynek Isten végtelen kegyelméből, a gyülekezetek bizalmából ez idő szerint a püspöki székét betöltöm. Ez az érzés vigasztal és megnyugtat a tekintetben, hogy az én intő szavaim, amelyekkel titeket az istentisztelet gyakorlására hivlak fel, nem hangzanak el nyomtalanul, hogy feltámad lelketekben annak a szüksége, hogy tudakozzátok az írásokat, mert amint maga az Idvezítő mondja, »azokban van a ti örök életek« (János V:39). Amint a presbiteri jelentés szomoruan jelzi, szomoruan értesülök róla, hogy az írásoknak tudakozódása odahaza sem folyik többé abban a mértékben, amilyen mértékben szüleitek azt a maguk idejében tették, mert régebben a református egyházban a biblia, a szent könyv volt az, amelyet nemcsak vasárnapokon, de hétköznap is olvasgattak, hogy a hit igazságaira ebből merítsenek maguknak bizonyyságot, ezzel

erősítsék magukat és a bánatban, a csapásban ezzel vigasztalják lelkeiket. Ebből, a presbiterium által kiállított jelentésből mélységes fájdalommal látom, hogy odahaza sem forgatjátok a szent könyvet úgy, amint azt kellene. Mi válságos időkön mentünk keresztül. Keresztül mentünk egy világháborún, az azt követő és mindnyájunk emlékezetében élő események megbonthatták a lelkek egyensúlyát, de ma, amikor az ország közállapotai kezdenek újra a maguk rendes medrébe visszatérni, minden egyes embernek igyekeznie kell azon, hogy az ő lelki állapota is térjen vissza abba a mederbe, amelyből nem csapnak ki a szenvedélyek, a fékezhetetlen vágyak, hanem amely el van készítve az Isten törvénye által, hogy emberi életünk ebben folydogáljon, mint tiszta vizű patak, minden szennyől mentesen.

K. Gy.! Kérhetnénk-e az Istentől e gyülekezet tagjaira nagyobb kegyelmet és nagyobb áldást, mintha azt kérem, hogy Ő, a minden jónak adója, az ő Szent Lelkével világosítsa meg a sziveket, hogy azok újra érezzék a hit szükséges voltát, hogy újra feltámadjon bennük a hit után való vágyódás, a Krisztussal való benső egyesülésnek a vágya, újra érezzék, hogy a világi örömök elmúlnak, de azok az örömök, amelyeket Krisztus által Isten az emberi léleknek adott, soha el nem múlnak, hogy minden testi vágy, kívánság csak ideig-óráig elégítheti ki a testet, de a hit a lelket az egész életen át kielégítheti és hogy a hit ad a léleknek biztos zálogot arra, hogy a jövődő világban az Istent színről-szinre láthatja.

Vajha az isteni kegyelem megengedné érnem azt, hogy ezek az intő szavak, melyeket én atyai szívem egész melegével és főpásztori lelkem egész szomorúságával bocsátok most hozzátok, ne hullnának termék-

len földre, vajha gyökeret vernének szívetekben. Ha ez megtörténik, akkor, K., meg vagyok győződve arról, hogy az igének kisarjadása meghozza a maga gyümölcsét ennek az egyháznak az életében, abban a boldogságban, amelyet más, mint a vallásos megnyugvás, az Istenhez emelkedett léleknek az áhitata nem adhat meg az embernek. K. Gy.! Legyen ez a néhány intő, buzdító szó, amelyet ennek az egyháznak dicső multjára való emlékeztetéssel vezettem be, alkalom arra, hogy ti ahhoz a dicső multhoz hasonló jelent igyekezzetek elővarázsolni és ezen a jelenen épüljön fel ennek az egyháznak az a jövője, amely épűgy dacol évszázadokkal, mint ahogy a mult emlékei évszázadokon keresztül is átragyogtatják a maguk dicsőségét.

Templomozás után a lelkeszlakon küldöttségek tisztelegtek Püspök úr előtt. A kálmáncsai és homokszentgyörgyi körjegyzőség nevében Bencze Ferenc jegyző, gr. Széchenyi István nagybirtokos uradalmának tisztikara nevében dr. Barla Szabó Sándor orvos, az istvándi presbiterium nevében Schmidt Béla lelkész, a homokszentgyörgyi presbiterium nevében Zákányi József lelkész mondtak beszédet.

A Canonica visitatióra Homokszentgyörgy, Istvándi és Kálmánca presbiteriumai gyűltek össze. A templombajárás a két első helyen megfelelő, Kálmáncsán nagyon hiányos, Püspök úr inti az előljárókat, hogy törekedjenek ennek megváltoztatására, mert ahol a templom üres, ott a szívek is üresek maradnak. Szomorú körűlmény ezekben a gyűlekezetekben is a lélekszám fogyása. Püspök úr megrázó szavakkal ecseteli a rettenetes következményeket. Beható eszmecsere következett, melyen az egyke megszüntetésére vonatkozólag igen gyakorlatias módzatok és tervek vetődtek fel.

A lelkeszlakon eltöltött és pompás felköszöntőkkel is fűszerezett ebéd után az elemi iskolát vizsgálta meg Püspök úr és kísérete. Itt már részt vett a visitatio munkájában Németh Károly egyházmegyei aljegyző is.

Egyházak története.

Kálmáncsa.

Lelkész: Kovács Bertalan, sz. 1864. Kálmáncsán szolgál 1896 óta.

Tanító: Pap Ferenc igazgatótanító, sz. 1881. Kálmáncsán szolgál 1902 óta.

Gondnok: Kocsis Ferenc. *Presbiterek:* Zákányi János, Kovács Ferenc, Gergő József, Peperő Ferenc, Pap József, Szabó Sándor, dr. Barla Sz. Sándor, Szabó József, Kustos János, Peperő István, Gere István, Izsák István.

A község neve a középkorban Kálmán-Csehi, Kálmán Király Csehi alakban fordul elő, amiből arra lehet következtetni, hogy Kálmán király által letelepített csehekből alakult. Nagyváthy János ugyan Celementia római kolóniából származtatja nevét, de az előbbi következtetés valószínűbb, annyival inkább, mert néhány évtizeddel ezelőtt még általában Somogyban a nép nyelvén Kálmáncse alakban emlegették. Különben a község 1193-tól fogva gyakran fordul elő a régi községek között tekintélyes hely gyanánt, mely 1395-ben már városi kiváltságokat élvezett, a török hódoltság idejében pedig a vármegyének legnagyobb és legtekintélyesebb városa volt. 1554-ben hat városrészből állt, 1571-ben 220 házzal birt. Lakói jómódu tekintélyes kereskedők voltak, kik e foglalkozásukkal nemcsak az országot járták be, hanem sokszor külföldön is megfordultak. Mint sokat járó-kelő egyének meglehetősen tájékozottak voltak az akkori szomorú idők dolgaiban s ezért a hirhordás révén hol egyik, hol másik részre fontos szolgálatokat teljesítettek. E miatt a törökök is jóideig megkimélték. Azonban Szigetvár eleste után a győzelemittas török sereg fékevesztetten dulta, pusztította a falvakat egymás után. Egy akkori levél szerint egészen Szerényig meglátszott az égő falvak füstje-lángja. Valószínűleg ekkor pusztulhatott el Kálmáncsa is, mely mint gazdag és sok zsákmányt ígérő hely vonhatta magára a rabló törökök figyelmét. A község északi és nyugati részén található számtalan csonttörmelék és régi lelet nagy küzdelemre enged következtetni. Az ezidőben Somogyból, Tolnából és Baranyából ez alkalommal rabságra hurcolt 80.000

szerencsétlen magyar között bizonyosan sok kálmáncsai is volt. Templomát a törökök Szigetvárra hordatták.

A XV. század végén már két templommal bíró község tudvalevőleg a magyar reformáció történetében kiváló szerepet játszott. Valószínű ugyan, hogy cseh eredetű lakói közt a meglehetősen elterjedt huszita tanok miatt már korán tisztultabb vallási nézetek kezdtek hódítani, de igazi reformációját úgy lát-szik Eszéki Imrének, Tolna reformátorának köszönheti, aki 1545-ben a wittenbergi egyetemről hazakerülve, még ebben az évben — miként levelében saját maga elbeszéli: — »Kálmáncschibe jöttem s ott az Isten ígését másfél hónapig prédikáltam és az Uristen segítségemre volt, mert sokan elhagyták a hamis és istentelen tudományt és a Krisztust követték, különösen a Páduában tanult Endericus Máté, ki ott iskolatanító vala és néhány pap.« »Nagy tömeg nép megtért és az evangélium az egész alsó Magyarországon mind a két Mysiáig (a mai Bulgária és Szerbia) hangzott és elterjedt.« Eszéki munkájának közvetlen további folytatásáról nem tudunk, de ez utóbbi idézet mutatja, mily diadalmasan hódított az már Eszéki idejében. Az 1554-ben baranyai püspökké választott Szegedi Kis István látogatásai során benső viszonyba lépve Horváth Márk szigetvári kapitánynyal, ennek és Perneszi Farkas babócsai kapitánynak kérésére előbbi állomáshelyéről Kálmáncsára költözött s így egyházme-gyénk e legnagyobb történelmi multtal bíró gyülekezete a leg-tudósabb magyar reformátor székhelyévé, püspöki egyházzá lett egyidőre, hol részletes zsinatok, papszentelések tartattak s azokon Horváth Márk katonái csapatosan vettek részt, sőt nemesek, bárók és grófok jelenlétében Szigetváron is mentek végbe ha-sonló ünnepélyek. A virágzó kálmáncsai püspöki egyházban hir-neves főiskola alakult, melynek ekkortájban Belléni (vagy Bélyei) Tamás, Szegedi vője volt a tanítója, ki megelőzőleg Wittenbergben tanult s hazatérése után előbb decsi tanító, majd pesti prédikátor lett. A derék Horváth Márk 1559-ben bekövet-kezett halála után két év múlva szomorú idők virradtak a nagy reformátorra és vele együtt Kálmáncsára. Egyik hívő, Furia Albert, befolyásos kálmáncsai kereskedő felesége Szegedi újévi beszédét magára nézve sérelmesnek tartván, nemtelenül bosszút állt rajta. Szegedit Imre nevű tanítójával s több kálmáncsai la-kossal a kaposvári vajda elfogatta. A kálmáncsai bírák hiába próbálták gazdag ajándékokkal a nagy férfiut előbb kaposvári,

majd pécsi fogságából kiszabadítani, nem sikerült, sőt Szegedi a legdurvább bántalmazásoknak volt továbbra is kitéve. E szomorú rabságnak s az ebből való szabadulásnak története az egyháztörténelemből ismerős lévén (I. közelebbről Thurnál 32—34. l.), annak részletezése itt elmaradhat, mint magát Kálmáncsát közelebbről már nem érdeklő tény. Fogságából kiszabadulva már csak kevés időt töltött Szegedi Kálmáncsán. 1563-ban husvét előtt családjával együtt Ráckevebe költözött s itt 1572. május 1-én meghalt.

Szigetvárnak 1566-ban történt elpusztulásával egyidejűleg, miként fentebb láttuk, Kálmáncsa is a romboló török hadsereg prédájává lett. A nagy város elpusztult s helyén idővel kis falu telepedett le; Kánnási P. tolnai esperes 1647-iki feljegyzése szerint »quondam ampla civitas, nunc humilis pagus« (hajdani virágzó város, most hitvány falu). Egyháza szintén hasonló sorsra jutott. Az előbbi püspöki, főiskolát tartó városi egyház szerény kis preoranciává zsugorodik össze, hol Bódis István esperes 1750-ből maradt feljegyzése Foglyos Jánost nevezi meg lévita gyanánt. Szegedi korától tehát majdnem 200 éven át e két adaton kívül semmit nem tudunk a nagymultu gyülekezet történetéről. Ugy látszik ez időben az iskolatanítók papi szolgálatot is végeztek, mert Bajzát József veszprémi r. kath. püspök ezt a kálmáncsai tanítóra vonatkozólag — több más helyen működő tanítóval együtt — panasz tárgyává teszi 1778-iki vádlevelében azzal, hogy ezek a halottakat is eltemetik stólafizetés nélkül a plebános tudtán kívül. A helytartó tanács szigorú vizsgálat levezetésére utasította a vármegyét. Ennek következtében elrendelték, hogy az oratoriumot vagy világi célra fordítsák, vagy pedig templomi felszerelésétől megfosztva lezárják s értékesítsék, illetve lerontsák. E sorsra jutott a kálmáncsai oratorium, melyből 1780-ban a vármegye közegci a szószéket, padokat s a többi felszerelést kihureolták, az épületet lezárták és lepecsételték, a tanító pedig elmozdítás terhe alatt utasítottatott mindennemű lelkészi teendőktől való tartózkodásra. De azért a szívós lelkű Nagy Mihály lévita továbbra is Kálmáncsán maradt, pajtákbán, magánházaknál tanított s a felnőtteknek postillákat olvasott. Az egyház még a türelmi rendelet kibocsátása után is hiába folyamodott 1782-ben prédikátortartásért, kérelmét sok más egyház kérelmével együtt visszautasították.

Három év múlva 1785-ben azonban felszabadult az egyház

s megnyerte az engedélyt prédikátortartásra. Új lelkészét, Fazekas Józsefet incg azon évben beiktatva ismét anyaegyházzá lett. Egyházi épületeiket az 1830-as években emelték. Az utóbbi években az egyház anyagilag sokat erősödött: három országos vásár jövedelmét a politikai község átengedte s az O. F. B. útján a gyülekezet 50 kat. hold földhöz jutott.

Templom. A legrégebbi templomukról annyit tudunk, hogy a török Szigetvárra hordatta. Hogy az 1780-ban lezárt oratorium is mikor, hol s milyen kivitelben készült, adatok híján ép úgy nem tudunk róla, mint arról, hogy később is használták-e még, vagy pedig újat építettek helyette. A mostani templom 1830-ban épült téglából magas toronnyal. 1912-ben 14.000 koronáért teljesen renoválták s ugyanez alkalommal díszes modern orgonát állítottak bele 4000 korona kiadással, urasztali terítőket vettek 600, és harmoniumot az iskola részére 300 koronáért. A mostani esztendőben pedig a toronytetőt fedik újra. A háboruban elrequirált harang helyett 1923-ban vettek egy 314 kg-os *b* hangu, jólsikerült harangot 5 millió korona kiadással.

Lelkészlak. A régebbi épületekről szintén nem maradtak adatok. A most is fennálló épületet 1830-ban emelték téglából cseréptetőre s 1906-ban renoválták 2800 korona kiadás mellett.

Iskola, tanítólakás. A megelőzőleg volt épületekről nincs semmi feljegyzés. A mai tanítólakás 1830-ban készült, régebben az iskola is ebben volt, de utóbb szűknek bizonyulván, 1881-ben különálló nagy tantermet építettek 2000 frt. költséggel.

Lelkészek. Régebben Kálmáncsai Sánta Márton itteni működését is említették a történetirók. Ujabban azonban az ő munkálkodását kizárólag Tiszántulra és Erdélyre korlátozzák és így kálmáncsai működéséről annyival kevésbbé lehet szó, mert Eszéki Imre idézett soraiból az vehető ki, hogy ő volt a gyülekezet első reformátora. Eszéki Imre 1545, Szegedi Máté 1550, Szegedi Kis István 1558—1563. Ettől 1785-ig lelkészekről nincs adat. Fazekas József 1785—1798. Fodor János 1898, Vas István 1801, Szentesi Sámuel 1804, Körmendy Sámuel 1814, Mezei István 1818, Szentgyörgyi István 1824, Kacsóh Lajos 1845, Körmendy Sándor 1859, Halka István 1868, Máté Lajos 1896, Kovács Bertalan 1896-tól a mai napig.

Tanítók: Endericus Máté 1545, Belléni (vagy Bélyei) Tamás 1560 tájban, Imre tanító 1563, Katona Mihály 1620, Samu János 1660 körül. Foglyos János 1751-ig, Liber János ?

Nagy Mihály 1780 tájban. Közben s folytatólag hiányzik a névsor. Komáromy Béla 1866—1901, Pataky Géza 1901—1902, Pap Ferenc igazgató-tanító 1902-től a mai napig.

Homokszentgyörgy.

Lelkész: Zákányi József, sz. 1891. Homokszentgyörgyön szolgál 1927 óta.

Tanító: Lieber István, sz. 1905. Homokszentgyörgyön szolgál 1926 óta.

Gondnokok: Berki József, Keserü István. *Presbiterek:* Ábrók József, Bekk István, Berényi Ferenc, Boncz István, Boncz János, id. Kiss István, Nagy István, Szabó József, id. Tóth János, ifj. Tóth János, Varga József.

A község létezéséről legrégibb adat 1425-ből van. 1565-ben török birtok, ugyane század második két évtizedében Ungrád Kristóf és Nádasdy Ferenc birtoka. Valószínűleg az ő védelmük és a közeli Kálmáncsa hatása alatt alakulhatott meg református egyháza, melyről különben semmi ténybeli bizonyíték nincs kezeink között. 1794-ben életben volt 85—90 éves emberek vallo-mása szerint régen preoránszterek voltak náluk s akkori templomuk már a harmadik. Az 1744-iki inquisitio jegyzőkönyve egy 1721-ben épült templomról is megemlékezik.

Anyagyházzá 1789-ben alakult s ennek 100 éves évfordulóját 1889-ben nagy ünnepélyességgel tartották meg.

Templom és lelkészlak építéséről adatok nem állanak rendelkezésre. A templomot renoválták s a tornyot újrafedték 1904-ben, ugyanekkor szerezték be az orgonát, az új szentedenyeket s az urasztali bársonyterítőt is. Háborus célra elvitt nagyobb harang helyett 1922-ben vettek egy 273 kg.-os harangot. A lelkészlakon nagyobb renoválásokat végeztek 1927-ben. Ez évben épült a lelkései gazdasági épület is.

Iskola, tanítólakás. A mostani iskola 1898-ban épült 5413 frt. költséggel. Korszerű, kényelmes épület. Ezzel egyidejűleg emelték a tanítói gazdasági épületeket is. Az iskolaépületet 1909-ben jelentékeny mérvben renoválták.

Lelkészek: Mészáros János 1789, Rétyi Gazda József 1790, Begedi Péter 1792, Begedi Péter 1835, Barakonyi Kristóf 1884—1926, Zákányi József 1927-től a mai napig.

Tanítók. Az anyaszentegyházzá alakulás előtt 1789-ig mű-

ködttek: Unyomi ?, Losonczy, Gergely deák, Hollósi Pál, sok ideig szolgált, Veres István, Gálos —, Barla Szabó János 30 évig, Dálnoki József, Kaposi Gábor, Rétyi Gazda József, Török Mihály, Szentgyörgyi Kompa Ferenc. Ennek idején nyerték meg a lelkésztartási jogot. Ettől kezdve tanítók voltak: Ember Ferenc 1791, Szabó István 1796, Bányai József 1798, Dobai József 1799, Pécsi Gábor 1800, Szűcs János 1803, Dékány István 1808, Szakáll Mihály 1817, Máthé Gergely 1826, Süttő Ferenc 1830, Benedek Pál 1831, Dienes János 1832, Öry Ferenc 1834, Babócsai Ferenc 1836, Szalai István 1837, Ódor Ádám 1841, Király Károly 1851, Babócsai Ferenc ?, Verbay István ?, Nagy Károly 1860, Györffy József 1861, Szilágyi István 1862, Nagy Károly 1863, Babócsai Ferenc 1864 (harmad ízben), Nagy Károly 1867, Biró József 1893—1926, Lieber István 1926-tól a mai napig.

Istvá n d i.

Lelkész: Schmidt Béla, sz. 1890. Istvá ndiban szolgál 1920 óta.

Kántortanító: Topscher Vilmos, sz. 1892. Istvá ndiban szolgál 1919 óta.

Másodtanító: Csontos Mária, sz. 1880-ban. Istvá ndiban szolgál 1914 óta.

Gondnokok: Sandó József, Vukó János cs. *Presbiterek:* ifj. Vukó János, közép Jakab József, Rémes János, ifj. Hegedűs István, közép Jakab Imre, Balázs József, Biró János, Györfi Imre, Gali Imrő János, Lág y István, f. Kovács István, Gáspár Gábor rendes presbiterek, Pető József, Vitári István h. pótpresbiterek.

Már az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékben előfordul, mint egyházas hely. A XVI. század végén tekintélyes nagyságu hely. Az 1664. téli hadjárat alkalmával Zrinyi Miklós, a költő 27.000 főből álló hadseregével itt tábornokot ültetett. A török hódoltság alatt a törökök ősrégi kéttornyú templomát egyik tornyával együtt a kálmáncaival egyidejűleg Szigetvárra hordatták. Ennek helyére építettek egy gerendázott fatemplomot. A lelkészek névsorát 1653-tól meg lehet állapítani, bár meglehetősen hiánysággal, holott nyilvánvaló, hogy ebben az ősrégi, valószínűleg egész a magyarországi reformáció virágkoráig visszamenő eredetű egyházban már azelőtt is voltak prédikátorok.

A lelkésznek régen sok földje volt, de az uradalmi alkalmazottak kapzsisága és a hivek restsége miatt sokat elfoglaltak. A tanító földjét a lelkései földekből mérték ki, azután pedig a községi előljárók elvették s helyette a feljegyzés szerint »egykét darab homokos földdel tolják ki szemét a szegény mesternek«.

Egyidőben Szulok község r. kath. papja Grossinger Ignác esperes több házasságot felbontott és így ő gyakorolta a felügyeletet az istvándi református egyházra.

Nagy kár, hogy erről a nagymultu és tekintélyes gyülekezetünkről olyan kevés adat maradt fenn, hogy történetét csak a legnagyobb hézagossággal lehet összeállítani.

Templom. Régi kéttornyú templomát, melyet utóbb a reformátusok használtak, egyik tornya kivételével a törökök a kálmáncsai templommal együtt a szigetvári vár falainak megerősítésére elhordták. A keletre néző torony is csak azért maradt meg, mert Ábrók György 100 talléron megváltotta a töröktől. Minthogy a mostani torony legfelsőbb emeletéig határozottan a román építészet motivumait árulja el — lőrészekkel van ellátva, melyeket azonban utóbb befalaztak, de belül most is láthatók —, ez a régi, a reformátusok által is használt kéttornyú templom építése idejét a XII., vagy a XIII. századra tehetjük. Ez elhordott templom helyére, amint említettük, gerendázott fatemplomot építettek, melyről azt írja a gyülekezet lelkésze, hogy »nagy iggyel-bajjal mehetett arra, hogy az emberek sással befedjék«. E templom padlásdeszkáján 1649 felírás volt olvasható, de ez aligha az építés, hanem a javítás évszáma. A jelenlegi templom építése idejét Somogy megye monográfiája 1640-re teszi. Hogy ez az állítás nem az előbbi adat félreértése miatt történt-e, bajos megállapítani. Annyi tény, hogy a jelenlegi templom szintén nagyon régi, építészetének kivitele legalább is a XVIII. század elejére enged következtetni, de visszanyulhat esetleg a XVII. század közepéig is. A középkorból megmaradt tornyrészt is, melynek felső része a századok viharai alatt pusztulásnak indult, ekkor építették fel mostani magasságáig. Nagy kár, hogy a felépítésnél nem voltak figyelemmel a régi torony építészetére, sőt azt úgy eltakarták, hogy külső látszatra régisége csak a támasztó pillérekről ismerhető fel. A kart, szószéket és székeket 1771-ben csinálták. Az orgona 1872-ben készült. Ugyanebben az időtájban öntették 569 kg.-os pompás nagyharangjukat, melyet a requirálás is megkímélt, az elvitt második

harang helyett 1923-ban készítették egy 324 kg.-os kis harangot. A templomot 1900-ban renoválták, ekkor fedték újra a tornyot is.

Lelkéslak. A régebbi lelkéslakás 1771-ben készült, sem előbbi, sem utóbbi lakásról nincs adat, sőt nincs a mostani nagyszabású épületről sem, pedig az nem régi alkotás. Impozáns, igen nagy méretű épület, az egyházmegye egyik legnagyobb paróchiája. 1927-ben renoválták. A gazdasági épület 1926-ban épült.

Tanítólakás, iskola. Az első adat 1775-ben épült tanítólakásról szól. Sem megelőzőleg, sem ezt követőleg egyéb épületről nincs tudomásunk. A jelenlegi diszes tanítólakás, két tanító részére, 1912-ben épült. Az iskolatermek uradalmi gazdasági épületekből alakították át.

Lelkészek. Mindössze 1653-tól kezdve vannak adatok. Deák János maradékai istvándi lakosok lettek, Fehérvári 13 évig, Komáromi Mihály 8, Körösi János 15, Körmendi István 11, Alvinczi Márton 16, Debreczeni Sámuel 8, Onódi István 7, Szatmári István 2, Onódi István ismét 2, Gréczi Dávid, ki 1778-ban megvakult s maradékai Istvándiban letelepedtek. Bihari István, Biró János, Mészáros János, ki 1771-ben csináltatta a házat, a templomba a kart, szószéket és székeket, Kovács Ferenc, Buday István, Nyárády János, Füredy János, Nagy József, Sipos Dániel, Veres István, Szabó János, Verbay István, Király Pál, Vincze Sámuel, Begedy István 52 évig, Schmidt Béla 1920-tól a mai napig.

Tanítók. Régebben a lelkészek fogadtak fel tanítókat, de sokszor anélkül volt a gyülekezet s minthogy a tanító számára 1775-ben építettek házat, ezt tekinthetjük a tanítói hivatal állandósítása kezdő évszámának. A régebbi tanítókról nincs feljegyzés. Dömötör János 1884—1904, Takács Ferenc 1904—1909, Csire Nagy István 1909—1917, Kiss Imre 1918, Topscher Vilmos 1919—1927. A másodtanítótság felállításának idejéről nincs említés. Csontos Mária 1904-től a mai napig.

12. Darány, Kastélyosdombó, Dráva- gárdony, Zádor, Szörény.

Május 19-én gróf Széchenyi István nagybirtokos négyes fogatán gyönyörű tavaszi reggelen, harangok és pacsirták dalától kísérve indult el Püspök úr, akit Istvándi határában a jegyző várt. Harangzúgás közben ért be a lelkészlakhoz, ahol Schmidt Béla lelkész üdvözölte, Schmidt Ilona pedig csokrot adott át.

A templom előtt izléses egyenruhába öltözött leventék és magyarruhás lányok fogadták, az énekkar alkalmi darabot adott elő, Püspök úr imája után újból az énekkar énekelt.

Darány határában Zsiga József bíró, a diadalkapunál Vecsey Ferenc főjegyző, a templomnál Vargha Dezső lelkész üdvözölte Püspök urat. Ez utóbbi helyen óriási közönség gyűlt egybe, a leventék sorfala végén álltak Vargha Dezső és gr. Erdődy Rudolf nagybirtokos mellett palástosan Ambrus György kastélyosdombói, Takácsi Dániel zádori, Tóth Sándor zselickisfaludi lelkészek. Az 1833-ban épült nagy templom egészen megtelt, a szép szószéki terítő, a rendbe hozott orgona, a leventék bevonulása megkapják a szemlélt. Az énekkart Vecsey Ferenc községi főjegyző vezette, Vargha Dezső lelkész imádkozott, Sipos Gizella tanítónőt szólót énekelt, Püspök úr 1. Kir. 19:4. alapján prédikált.

Püspök úr egyházi beszéde.

Alapige: 1. Kir. 19:4—8.

Kegyelem néktek és békesség az Istentől, a mi Atyántól és az Úr Jézus Krisztustól. Az apostolnak ezzel a köszöntésével köszöntlek titeket, darányi szent gyülekezet itt egybegyűlt hivei és azoknak a szent gyülekezeteknek, melyek a mai napra ide berendeltettek,

itt megjelent lelkészei és presbiteriumai. Köszönthetnélek-e áldososabb igékkel és szavakkal, mint az apostolnak e szavaival, amelyeket szeretett gyülekezetéhez intézett. Az apostolnak e szavaihoz, engedjétek meg, hogy hozzáfűzzem a magam hálás köszönetének szavát, hogy idejövetelemet ilyen ünneppé tettétek, hogy fogadtatásokkal megbizonyítottátok az én csekély személyem iránt való vonzalmatokat és az iránt az állás iránt való tiszteleteteket, amely állást az Isten kegyelméből és a dunántúli református egyházkerület gyülekezeteinek bizalmából elfoglalni szerencsém van. Köszönöm nektek a szeretet mindazon megnyilatkozásait, amelyekkel elhalmoztatok úgy, hogy rám nézve is ünneppé avattátok e napot és a szeretet e megnyilatkozásai lelkemben azt a megnyugtató érzést támasztják, hogy hitetek és egyházatok iránt való meleg ragaszkodásból folyt mindaz, aminek itt ma oly megindult lélekkel voltam tanuja.

K. Gy.! Ha ezzel az ünnepélyes fogadtatással összehasonlítom azt az ótestamentomi történetet, melynek egy részletét most előttetek felolvastam, önkéntelenül is mélységes alázat fog el, mert hiszen az Úrnak az a nagy prófétája nem ily fogadtatásban részesült, hanem menekült, gyalog futott a pusztába. Illés leült egy fenyőfa alá, fáradtan felsóhajtva: elég Uram már, vedd el az én lelkemet, mert nem vagyok jobb az én atyáimnál. Az angyal inlétesére felserkenvén álmából, hamuban sült pogácsát és pohár vizet talált feje fölött s mikor újra elaluvék, újra felébredve, ismét csak egy kis pogácsa és egy ital viz volt a tápláléka s ennek az ételnek erejével ment el 40 nap és 40 éjjelen át az Isten szent hegyéig, Hóreb-ig.

Mélységes megalázódással gondolok arra, hogy az isteni kegyelem által nektek adott földi javakból olyan

bőséggel elhalmoztatok engem, hogy nem engedtétek, hogy magányosan sóhajtsak fel: elég Uram immár, mert nem vagyok különb az én atyáimnál; hogy velem vagytok és a ti felém irányult rokonszenvetek és szeretetek megédesíti az én életemet és sarkal tovább haladni azon az úton, amelyet az isteni kegyelem számomra előírt.

Óh, ne gondoljátok, mintha kívánnám a szeretetnek e külső megnyilatkozásait, ne gondoljátok, mintha vágnám azután, hogy ilyen ünnepélyesen fogadjatok, de önkéntelenül is arra gondolok, hogy az Úr Jézus sem hárította el magától a szeretet azon megnyilatkozásait, amelyekkel őt elhalmozták. Az Úr Jézus maga is örült az örvendezőkkel és óh, miért ne örülhetnék én az ő példája nyomán azon, hogy az én idejövetelem a ti szívetekben örömet keltett, hogy ti a ti szeretetek külső jeleivel édesítitek meg fáradságos utamat és tesztitek azt olyan könnyen elviselhetővé.

Köszönet nektek itt megjelent hivek, a gyülekezetek képviselői, köszönet nektek azért, hogy ez a ti megjelenésetek és szeretetek bennem azt az édesérzést kelti, hogy itt az én testvéreim, hiveim között járok, akik a maguk részéről is óhajtkák az én utam egyengetését, levenni rólam a fáradság terhét és óhajtkák azt, hogy én az ő szeretetük melegénél pihenjek meg, de, K. Gy.! azért olvastam fel ezt az ótestamentomi történetet, hogy az szolgálgjon nekünk okulásunkra és tanulságunkra.

Illésnek ezt a menekülését nagy, hősieks küzdelem előzte meg. Izrael elpártolt az Úrtól, megszegte azt a szövetséget, amelyet az Úrral kötött. A Baal papok a Karmel hegyén állították fel oltáraikat és ott áldoztak a pogány istenségeknek. Illés a küzdelmet, amelyet két esztendő óta folytatott, a Baál papjain vett fényes

győzelmével fejezte be és úgy látszott, helyre állíthatja Izraelben az Isten igaz tiszteletét. És ekkor értesül arról, hogy annak a bálványozásnak legfőbb pártfogója, a királynak a felesége, halált esküdött fejére azért, mert Baál oltárait a vízbe szóratta. Úgy érzi most, hogy minden összedőlt a feje felett, hogy Isten, akinek nagy nevéért és igaz tiszteletéért küzdött, akiért való küzdelmében ezt a nagy győzelmet aratta, mintha elhagyni látszott volna őt; úgy érzi, mintha egyedül volna s amikor menekül a bosszúálló királynő elől, a pusztában egy fenyőfa alatt áll meg és a legteljesebb csüggedésben azzal a kéréssel fordul az Úrhoz: Elég! Most, óh Uram, vedd el az én lelkemet, mert nem vagyok jobb az én atyáimnál. Hadd térjek meg én is Tehozzád. A nagy fáradságtól kimerülve elalszik s akkor angyal kelti fel és figyelmezteti arra, hogy erősítse meg magát egy kevés étel és ital magáhozvételével s amikor az felüdíti és újra elszunnyad, újra angyal figyelmezteti arra, hogy vegyen magához táplálékot, mert hosszú útra kell mennie: az Isten hegyéig, Hóreb-ig, hogy ott fogadhassa az Istennek a parancsát.

Nem azt példázza-e, Keresztyén Hallgatóim, ez a történet, hogy a földi javakban való csekély részesedés mellett menjünk el mi is, mint legfőbb célunkig, az Isten hegyéig, hogy ott fogadjuk az Isten parancsát? Ime, a lehető legszerényebb táplálékkal, hamuban sült pogácsával, a legegyszerűbb itallal, vízzel erősíti meg Illés magát, hogy elkészüljön arra az Útra, amelyen neki mennie kell, hogy eljusson addig a helyig, ahol veszi majd az Isten parancsát.

K. Gy.! Hányszor megfejtkezünk arról, hogy a földi javak azért bocsáttattak az Istentől rendelkezésünkre, hogy azok segítségével elinduljunk azon az úton, amelynek végén ott van az isteni parancs, amit nekünk

tennünk kell. Azt szokták mondani és nagy igazán, hogy a vagyon jó szolgál, de rettenetes zsarnok. Aki a vagyont okosan használja azért, hogy azokat a magasabb célokat, amelyek az embernek végső rendeltetését képezik, minél jobban szolgálhassa, az a vagyont a maga szolgálatába állítja, de aki a vagyongyűjtést célul tűzi ki, az rettenetes zsarnokot ültet a maga nyakába, aki belevágja oldalába a hegyes sarkantyuját és úgy lovagol rajta és úgy üzi folyton újabb vagyonszerzésre, hogy minden vallást és erkölcsöt dobjon félre csak azért, hogy minél több földi jót mondhasson a magáé-
nak. Ez egy rettenetes zsarnok. Nem enged soha pihe-
nést, mert bármekkora vagyont gyűjtsön is valaki, újabb vagyon szerzésére sarkalja.

Ime, Isten nagy prófétája megelégszik a legkeve-
sebbel — amivel mi közülünk, óh, hányan elégednének meg?! —, egy kis hamuban sült pogácsával, egy ital
vízzel. Hálával és köszönettel fogadja Istennek ezt a
csekély ajándékát, ami testi életének fenntartására
szükséges, mert ez teszi neki lehetségessé, hogy az
előtte levő nagy utat megjárhassa és Isten szent he-
gyére eljuthasson.

K. Gy.! Nem kell-e nekünk is az Istennek azt az
ajándékát, amellyel testünk táplálásáról gondoskodik,
a legnagyobb hálával, alázattal, köszönettel fogad-
nunk? A vagyonszerzés tisztességes, de korlátja az,
hogy arra szolgáljon, hogy a gyűjtött vagyonból ne
csak a testi, de a lelki szükségleteket is kielégítsük,
hogy adakozzunk bőségesen azoknak, akik földi javak-
ban nem részesültek, támogassuk az inségeseket, töröl-
jük le azok könnyeit, akik fájdalomtól gyötretve könny-
nyeket hullatnak, hozzuk meg áldozatunkat iskoláink
fenntartására, egyházunk támogatására, egyházi intéz-
ményeink gyarapítására, lelkünk kiművelésére. Ha erre

szolgál, akkor ez a vagyon jogosult, de ha arra szolgál, hogy az evangéliumi gazdaggal együtt azt mondja valaki: egyél, igyál én lelkem, sok esztendőre eltett javaid vannak te neked, akkor annak a vagyonnak nincs semmi értéke, sőt rosszabb, mintha nem volna a kezében, mert elvonja az embert igazi céljától, hisz az Üdvözítő azt mondja az evangéliumi gazdagnak: Balgag, még te tőled ez éjjel elkérik a te lelkedet, amiket pedig készítettél, kiéi lesznek (Lukács XII:20).

K. Gy.! Nekünk egy percre sem szabad megfelejtkeznünk arról, hogy ez a földi élet véges és hogy egy bizonyos: a mi halálunk. Nekünk földi életünket úgy kell berendeznünk, hogy bármely pillanatban jöjjön el a nem várt óra, az készületlenül ne találjon.

Ha földi életünkben csak vagyont halmoztunk, mit viszünk át ebből magunkkal egy túlvilági életre? Semmit! A görög világnak a hitregéje szerint a meghaltak lelkét egy nagy vizen egy alvilági hajós viszi keresztül és ennek az alvilági hajósnek jutalma egy kis pénzdaráb, ezért minden halottnak ajkára rátették ezt a kis pénzt, hogy legyen amivel az alvilági hajóst jutalmazhassa. Ez minden, amit a földi javakból a görög magával vitt. Ime, a pogányok is látták, hogy milyen kevés értékű a legnagyobb földi jó is, amikor arra gondolunk, hogy ez a rövid földi életünk itt bevégeződik. Mi mit viszünk át a túlvilági életre?

Azt mondják, hogy temetések alkalmával először elhagyják a koporsót azok, akik a megboldogulttal csak távoli összeköttetésben voltak, majd kiválnak a kíséretből a jóbarátok, elkísérik talán egészen a sirig, a sirbabocsátásnál ott vannak a rokonok, de a sirtól visszatér minden földi ember, egyedül a meghaltnak a jócselekedetei azok, amelyek átkísérik a sirontúli életbe és ott az Isten előtt szót szólnak érte.

Aki a vagyont csak halmozta, annak nincs belőle semmi haszna. A vagyon lehet támasz, de csak annál az embernél, aki ezt a vagyont, mint szolgáját tekinti.

Ime, oly egyszerű anyagi eszközökkel, hamuban sült pógácsával, pohár vízzel megy el Illés próféta a Hóreb hegyéig. Nekünk is az a célunk, rendeltetésünk, hogy eljussunk a Hóreb hegyéig és ott vegyük az Isten parancsát s nem szabad engednünk, hogy ebben az útban a vagyon kerékkötő legyen, hanem arra kell törekednünk, hogy ezen az úton való haladásunkban a vagyon eszköz legyen a kezünkben. Mert, K. Gy.! a Hóreb hegyéhez való jutás, az isteni parancsnak a meghallgatása, ez az embernek a végső célja és rendeltetése. Hiszen az Úr Isten formálta az embert a földnek porából és lehellett vala az ő orrába életnek lehelletét, a lelkét (I. Mózes II:71); ezzel az Isten az embert elkötelezte arra, hogy itt a földi életben vágyódjék azután, hogy azzal a tökéletes lélekkel, az isteni szentséggel egyesülhessen. Az Isten ezzel elkötelezte arra az embert, hogy meglegyen a szívében a vágyódás a feléje való haladásra.

Oh nem látjuk-e K. Gy.!, hogy minden népnél meg van a vallásos szükséglet kielégítése iránt való törekvés és hogy ha egyes népek műveltlenségükben ezt a vallásos szükségletet oly módon elégítik ki, amely mód a mi tisztultabb felfogásunknak nem felel meg, azért a vallásos szükséglet azoknak a népeknek a lelkében épenúgy él, mint kell, hogy éljen a mi lelkünkben, akik a Jézus evangéliumában ennek a vallásos szükségletnek a kielégítésére megkaptuk a legtökéletesebb utasítást.

Igen, K. Gy.! Az ember vágyódik az Istennel való egyesülés után. Az ember érzi, hogy a rövid élet, amelyet mi földi életnek nevezünk, az arasznyi lét a maga

60—70 esztendejével az évezredek és évmilliókhoz képest semmiség, az örökkévalóságban eltűnik mint csepp víz a tengerek mérhetetlen Oceánjában. Az ember érzi, hogy igazi rendeltetése nem ezen a földön, hanem a földön túli életben van és hogy erre a földön túli életre el van kötelezve azzal, hogy az Isten maga volt az, aki szájába az életnek lehelletét lehelte.

A Krisztus kijelentett vallása, az nekünk K. Gy.! a Hóreb hegye, mert hiszen abban vesszük legtökéletesebben az Isten parancsolatait, tehát nekünk ehhez a Hórebhegyhez kell vándorolnunk, a Krisztus evangéliumához, hogy ott megtudhassuk, mit akar mivelünk a mi mennyei Atyánk és magunkat az Ő akaratához irányíthassuk szakadatlan. A Krisztus által kijelentett isteni akaratot, hogy megismerhessük, nekünk nem kell, mint Illésnek 40 nap és 40 éjjel fáradnunk, mert hiszen az Ige, a Krisztus evangéliumának szent és örök Igéje hirdettetik nekünk alkalmas és alkalmatlan időben.

Ezt az Igét, a Krisztus evangéliumának örökké élő, szent Igéjét bármely pillanatban kezünkbe vehetjük a szent Bibliában. Csak az szükséges, hogy mi a magunk háza körében, az anyaszentegyházban igyekezzünk ehhez az isteni Igéhez elmenni, ne vessük azt meg, hanem keressük azt és ha Illés azért, hogy a Hóreb hegyen meghallja Isten utasítását, tudott fáradni 40 nap és 40 éjjel, nekünk minden fáradság nélkül hull ölünkbe az Isten áldása, amely a Bibliában van s amelyről maga az Üdvözítő azt mondja: tudakozzatok az Írásokat, mert azokban van a ti örök életek. (János V:39.)

K. Gy.! Az Írásoknak ezt a tudakozását kötöm szívetekre. Az a hit, amely az Írás olvasása, az Isten Igéjének hallgatása nyomán feltámad lelketekben, az a hit, amely meggyőz titeket a felől, hogy minden

gyarlóságunk és bűnösségünk dacára Isten a maga végéremehetetlen kegyelméből megbocsát minékünk és magához ölel bennünket, higgyétek el, ez a hit boldogítóbb minden földi jó összehalmozásánál, mert a ti lelketek itt érzi meg azt a nyugalmat, amit nem adhat meg semmi más, csak az Isten kegyelmének ez az elfogadása, amely Jézus Krisztus által lett nekünk tulajdonunkká.

Mélységes fájdalommal hallom, ha egyes gyülekezetekből arról értesítenek engem, hogy a templomba a hivek nem sereglenek oly számmal, mint ahogyan az ember azt a gyülekezet nagyságáról gondolná és arra biztosan számíthatna. Ezt a jelenséget nem tekinthetem másnak, mint annak, hogy az ilyen gyülekezetekben az anyagi érdekeknek a hajhászása elhatalmasodott a lelki javak, a vallás örök igazságainak a keresése felett. Mélységes fájdalommal hallom ezt, mert ebből arra kell következtetnem, hogy félre ismerik azok az emberek a maguk valódi célját és rendeltetését, akik ahelyett, hogy az Isten Igéjében keresnék lelküknek a megnyugvását, amit semmi földi jó meg nem adhat, ezeknek a földi javaknak gyűjtésére fordítják minden figyelmüket és munkájukat.

Oh, milyen mások voltak azok az idők, amikor gyülekezeteink templomai telve voltak buzgó hivel, akik, amikor megzendült ajkukon a zsoltár, áhitatos énekkel emelték fel a maguk szívét a Mindenhatóhoz, hogy ott földi terheiktől megkönnyebbülést, lelküknek megnyugvást és kielégülést találjanak. Milyen mások voltak a mi templomaink akkor, amikor atyáink ezeket a templomokat megtöltötték buzgóságukkal és áhitatukkal és amikor az áhitat, amely a templomokat megtöltötte, megnyilatkozott az életnek minden megnyilvánulásában is.

K. Gy.! Ti egy szent örökséget kaptatok: az evangélium tiszta világosságában, az evangélium fényében láthatjátok az emberi célt és rendeltetést. A legnagyobb örökséget kaptátok, ami embernek juthat. Ne tékozzoljátok el ezt az örökséget, hanem mutassátok meg, hogy méltók vagytok arra azzal, hogy gyakoroljátok az istentiszteletet, az Isten házáat látogassátok, az Isten Igéjét olvassátok és abból merítsetek magatoknak vigasztalást, bátorítást, elhatározásokat és jó szándékot.

Az ember, élete minden vonatkozásában, sokszor áll az előtt a kérdés előtt: mit cselekedjem, óh Uram? Sokszor csügged, mint elcsüggedt Illés, de minden ilyen alkalommal, ha az Isten Igéjéhez fordul, abból vigasztalást, bátorítást és irányítást nyerhet, mert ez az Isten Igéje azt mondja: óh ember, halandó, véges ember, mit keresnéd a föld porában kincseidet, javaidat? Emeld fel Istenhez a te lelkedet, tekints bizakodással az eget urához, tekints a te megváltó Jézusodhoz, kinek kezében vannak eltéve a te igaz javaid és Ő, ha te igaz bizalommal fordulsz hozzá, pazar kézzel áraszt el ezekkel a javakkal s ezek a javak viszik a te lelkedet mindig magasabbra s egyre jobban érzed, hogy ennek a léleknek csak egy rendeltetése van: Felfelé, csak felfelé! Ámen.

Örömmel láttuk, hogy énekeskönyvet, csaknem kivétel nélkül, mindenki hozott magával. Az élteőbb férfiak magas, fekete nyakravalót viselnek.

A lelkeszlak udvarán voltak az üdvözlések: a kastélyosdombó-drávagárdonyi egyház nevében Ambrus György, Zádor és Szörény nevében Takács Dániel, a darányi presbiterium nevében Vargha Dezső mondtak meleg Istenhozottat, a darányi római katolikusok nevében Babos Gyula állomásfőnök, Darány község nevében Vecsey Ferenc főjegyző, a darányi Levente-Egyesület nevében Fáncsik Ferenc elnök szóltak.

A canonica visitati6n Ambrus Gy6rgy imája ut6n P6sp6k 6r meghallgatta az elhangzott panaszokat, melyek k6z6l Dr6vag6rdony 6gye hosszabb id6t vett 6g6nybe. A fogy6s e gy6lekezetenben is ijeszt6 m6ret6, 30 6v alatt csaknem 24%. P6sp6k 6r itt is l6lebbe markol6 besz6det int6z a presbiterekhez, fokozni kív6nv6n felel6ss6g6rzet6ket e nehéz k6rd6sben.

Tak6csi D6niel imája ut6n P6sp6k 6r bemutatatta a megjelent presbiteriumok tagjait 6s azok mindenik6vel kez6t fogott 6s elbesz6lgetett.

D6l6t6n 4 6rakor Bosznay Ferenc k6ntortanit6 6s Sipos Gizella tanit6n6 iskol6j6t vizsg6lta meg a k6ld6tts6g, az ut6bbi igen csinos k6zimunka-ki6llit6st is rendezett le6nyn6vend6kei munk6ib6l.

P6sp6k urat gr6f Erd6dy Rudolf nagybirtokos vacsor6ra hiv6n meg, P6sp6k 6r d6l6t6n Kast6lyosdomb6ra ment 6t, ahol Kis Istv6n, Sz6jka J6zsef presbiterek, Ambrus Gy6rgy lelk6sz 6s Benked J6zsef gondnok mondottak besz6det, az iskol6s gyermekek nemzeti lobog6kkal 6s vir6gcsokrokkal v6rt6k.

A gr6f 6r 6ltal P6sp6k 6r tisztelet6re adott vacsora alatt megjelent a kast6ly kertj6ben a Garami Lajos tanit6 vezetés6vel m6k6d6 gy6lekezeti 6nekkar 6s szebbn6l-szebb, falusi 6nekkarokn6l ritk6n tapasztalhat6 fegyelmezetts6ggel el6adott hazafias darabokkal gy6ny6rk6dtette a t6rsas6got.

Egyh6zak t6rt6nete.

Dar6ny.

Lelk6sz: Varga Dezs6, sz. 1866. Dar6nyban szolg6l 1900 6ta.

K6ntortanit6: Bosznay Ferenc, sz. 1889. Dar6nyban szolg6l 1918 6ta. *M6sodtanit6:* Sipos Gizella, sz. 1902. Dar6nyban szolg6l 1925 6ta.

Gondnokok: Kusz J6nos 6s Mat6k Istv6n. *Presbiterek:* Zsiga J6zsef, Krizs6n Istv6n, Kusz Istv6n vajna, M6t6 J6nos, Kusz Istv6n nagy, Balog Istv6n, Gyuri J6nos, Mih6d6k Mih6ly, Nemes Istv6n, Buk6czi Istv6n, Vecsey Ferenc, Kusz Istv6n fels6, Kathi J6nos, Iv6n J6zsef, Potonyi J6zsef, Gyarmati J6zsef.

1437-ben a Marcaliak birtoka. Keresztel6 Szent J6nos tisz-

teletére emelt templomát 1455-ben említik, amikor »Daron« a patai uradalomhoz tartozott. 1565-ben török hódoltság. Református egyháza ez időben keletkezhetett, mert a régi tradíció szerint az a kőtemplom, melynek fennállásakor a lakosok reformálódtak, a szigetvári pasa által elpusztított s kövei az ottani várba rakattak. E kőtemplom helyébe aztán fatemplomot építettek, mely többszöri javítással sokáig fennállott. A gyülekezet további sorsáról feljegyzések hiányában alig maradt valami adat. Jóformán egynéhány iskolamester neve mellett csak a lelkészek neveinek hiányos jegyzéke áll rendelkezésünkre.

Templom. A török által elpusztított kőtemplom helyébe készített fatemplomot többszöri újítással és javítással egészen 1792-ig használták, amikor téglatemplomot építettek toronnyal együtt. E templomot utóbb — szűknek bizonyulván — elbontották s a meghagyott és igen értékes rézzel fedett s mesterien kidolgozott sisakkal borított toronyhoz igen nagy, impozáns templomot emeltek, melynek 1831 május 11-én letett alapkövébe emlékiratot helyeztek el. A templom felszentelése 1833 augusztus 18-án nagy ünnepélyességgel ment végbe. Ez egyházmegyénk legnagyobb temploma. Első nagy harangjukat 1794-ben, a másodikat 1845-ben öntették. A világháboruban elrekvirált 576 kg. súlyu két harang helyett 1926-ban 840 kg. súlyban közel 80 millió papirkorona költséggel két új harangot készíttettek a »Harangművek r.-t.«-nál. 1903-ban diszes és impozáns nagyságu pneumatikus orgonát állítottak be 10 fő- és 8 mellékváltozattal 2400 frt. költséggel. Az orgona elrekvirált ónsipjait 1924-ben pótolták 6,400.000 korona kiadás mellett.

Az egyház a regale-jogot a községgel közösen megszerezte az uraságtól a hozzátartozó épületekkel együtt s a regale-jog megváltása alkalmával az egyház egy belsőséget épületekkel és 38.000 koronát kapott, miáltal azidőben az egyházmegye legvagyonosabb gyülekezetévé lett.

Az egyház legfőbb anyagi segélyforrását képezett 38.000 aranykorona regale kártalanítási összegből 25.000 koronát a kormány felettes hatóságunk útján való biztatására hadikölcsönbe fektettek, azonban úgy ez az összeg, mint a készpénzben megmaradt 12.500 aranykorona teljesen elértéktelenedvén, az egész tőkepénz s annak 2280 aranykorona évi kamatjövedelme, mely több mint 100 q buza értékének felelt meg, elveszett s a háboru után keserves években, midőn a nép amúgy is súlyos

adókat kénytelen hordozni, a darányi hiveknek is meg kellett ismerniök az egyházi póttadóval járó kellemetlenségeket, amiért az egyház vezetőinek sok meg nem érdemelt szemrehányást kellett kiállaniok.

Lelkészlak. Hogy a Nyárádi János lelkész idejében, 1792-ben kijavított alacsony, rozoga, vályogból épített lelkeszlakás mikor készült, nem tudjuk. A mostani épület 1849-ben építetett. Nagyméretű, masszív épület.

Tanítólak, iskola. A legrégebbi épületről nincs adat. A második 1825-ben készült téglából. Az egykoru feljegyzés szerint »a másutt levő iskolaházak mellett valóságos dicsőség volt«. A jelenlegi tanítólak és iskola 1866-ban emeltetett. Tágas lakosztályokkal, két nagy tanteremmel, nagyméretű, impozáns épület.

Lelkészek. A régebbi időkről szóló adatok meglehetősen hiányosak s jobbára emlékezet után jegyeztettek csak fel. A török világ után lelkészek voltak: Veresmarti Péter, Kolozsvári, Csanádi, Szikszai. A kuruc világban Losonczy Mihály, Fejérvári György, Bajházi, Fejérvári József, Fogarasi Sámuel, Vásárhelyi Dániel 5 évig, a veje Szigeti Mihály mestere Körmenyi István 11 esztendeig. Ennek iskolamestere volt Csipke Sámuel. Ismét Vásárhelyi Dániel 2 évig, Patáról a Samu fia mester volt mellette. Körmenyi Mihály, Táci Mihály 5 évig, Sóvári József 5 évig, Palotai Kis István 7 évig, itt halt meg 1760-ban. Ez kezdette először feljegyezni a megkeresztelteket a kovácsi egyházból magával hozott anyakönyvbe. Ujhelyi Mihály 1760—1764. Ennek idejében fogadtak iskolamestert, de Széchenyi gróf földesur tiltakozására el kellett mennie 1761-ben. Bihari István 1764—1792, ez a Palotai-féle anyakönyvbe már a halottakat és a házassultakat is bejegyezte, Nyárádi János 1792—1795, Vaiszlói Tóth János 1795—1803, »az ekleziának történetét, amelyre lehetett, a régiségnek avult székrenyéből, kikurkászta«, hivatala folytatását egyideig akadályozó betegsége idején, amikor egyidőre nyugalomba vonult, keletkezett a felöntő per, mely szerint azt kisebbé akarták tenni, hogy a fennmaradó feleslegből szolgálatképtelen papjukat eltartsák. Elek István 1803—1805, Vincze Mihály 1805—1814, Banai Mihály 1814—1826, Erőss Sándor 1828—1858, az egész gyülekezet három hónapig gyászolta s közkölségen díszes emléket állított sirja fölé. Máté Lajos 1859—1899, Varga Dezső 1900-tól a mai napig.

Tanítók. A már említett iskolamesterek mellett szolgáltak:

Földvári Péter 1786, Cseke János 1792, Hanglédi Szilágyi György 1795, Simon Pál 1801, Majlát István 1803, Erdei Ferenc 1806, Császár János 1808, Demeter Gábor 1811, Cseh János 1813, Császár Sámuel 1826, Nábrádi József 1828, Gaál Károly 1832, Dobos László 1835, Szakáll Lajos 1836, Barthalos János 1837, Sebők József 1841, Lengyel Zsigmond 1844, Kovács Gábor 1847, Écsy Péter 1850, Molnár István 1853, Kiss Antal 1863, Horváth Lajos 1866, Vecsey József 1888—1917, Bosznay Ferenc 1918-tól a mai napig.

Másodtanítók. Régebbi adatok hiányoznak. Jezerniczki József 1900—1901, Begedy Béla 1902—1903, Kozma Sándor 1904, Bundi Jolán 1905—1911, Vecsey Jenő 1912—1918, Szabó József 1921—1924, Sipos Gizella 1925-től a mai napig.

Kastélyosdombó—Drávagárdony.

Lelkész: Ambrus György, sz. 1899. Kastélyosdombón szolgált 1927 óta.

Tanító: Kastélyosdombón Garami Lajos, sz. 1896. Kastélyosdombón szolgált 1923 óta. — Drávagárdonyban az iskola községi, református vallásu tanítóval (jelenleg Elckes Kálmán).

Kastélyosdombó. *Gondnokok:* Benked József és vasúti Varga István. *Presbiterek:* Szolyka József, Kiss István, ifj. Biró István, Sárosi István, Varga Mihály, Kerekes Sándor, Kerekes József.

Drávagárdony. *Gondnok:* Kusz János. *Presbiterek:* Gáspár István, Kis István, Sziács József, Csokona József.

Drávatamási. *Fiókegyház. Gondnok:* Molnár István.

Kastélyosdombó eredetileg királynéi birtok, majd 1323-ban Zákány grófnak és fiainak adománybirtokává lesz. Zsigmond király 1412-iki adománylevelével a Dombai családnak, melynek kezén maradt rövidebb-hosszabb megszakítással a XVII. század első feléig. 1493-ban egyrésze az enyingi Török család kezére jut. Erődítményét Enyingi Török Bálint 1541-ben ostrom alá veszi. Régi egyházas hely, melynek apátsága a XII. századig visszanyúl s mint címzetes apátság ma is fennáll a dombói apátság. Reformálása még a XVI. század közepe táján történhetett, Enyingi Török Bálint idejében, ki Szigetvárnak és vidékének földesura volt s birtokain szabad utat nyitott a reformációnak, mely különösen itt a Dráva mentén feltartóztathatatlanul nyomult

előre. Sajnos, ez egyik legrégibb egyházunk multjáról aránylag igen kevés feljegyzés maradt. Sarkady István lelkész feljegyzése szerint az ékes kastélyairól Kastélyosdombónak elnevezett hely igen régóta tartott prédikátorokat, 1720—30 táján templomukat elvették, 1749-ben Nedeczki Károly uraság a prédikátortartást megszüntette s azután csak mesterek szolgálhattak, kik közül Oroszi Mihály bátor és buzgó ember lévén, a főbíró által lepecsételt ajtóju sövényfalu templomon az ajtó mellett nyílást bontott s azon keresztül jártak be a hívek az istentiszteletre. Végül azonban a mestereket is eltiltották az istentisztelettartástól s a hívek kénytelenek voltak Darányba és egyideig Zádorba járni templomba.

1786-ban folyamodványukra a vármegye megengedte prédikátor bevitelét s Veres István még ez évben áldozó csütörtökön Ézsaiás könyve 30. rész 20. és 21. verseiről prédikálván, elfoglalta lelkészi állását.

Temploma 1828—1834-ben épült. Orgonával s toronyórával van ellátva. A templom külsejét most renoválták, a közel jövőben pedig új harangokat szerezni, az orgonát renováltatni s a templomtetőt megújítani szándékoznak.

A lelkészlakás építéséről nincsenek adataink. Renoválása a legutóbbi évben történt.

Iskola, tanítólak. A mostani diszes és kényelmes épület 1902-ben készült.

Lelkészek. Neveik csak újabb időből jegyeztettek föl. 1786 előtt szolgáltak: Szigethy Mihály és Szerdahelyi. 1786 Veres István, 1793 Kaposy Gábor, 1794 Szegedi János, 1802 Sáray Gábor, 1805 Dezső János, 1812 Baksay László, 1815 Kovács József, 1817 Benkő János, 1822 Sarkady István, 1841 Németh Lajos, 1847 Szakáll Lajos, 1854 Halka Sámuel, 1863 Németh Ferenc, 1877 Héjjas Zsigmond, 1878—1924 Novotny Alajos, 1927-től Ambrus György a mai napig.

Tanítók. Egyáltalában semmi feljegyzés nincs. A már említett Oroszi Mihályon kívül újabban Kulcsár Dávid 1882—, Németh Árpád ?, Garami Lajos 1923-tól a mai napig.

Kastélyosdombó társzegyházáról, Drávagárdonyról először a XV. század végéről van említés. Temetőjében a török hódoltság alatt egy halom emelkedett, mely a Pécs és Verőce közötti vonalon felállított őrállomások egyike volt. Reformációjáról és egyháza történetéről nincsenek adataink, de valószínűleg Kasté-

lyosdombóval egyidőben lett reformátussá. 1770-ben Kastélyosdombóval együtt hol Zádorhoz, hol Darányhoz volt csatolva. A vallásszabadság visszaállítása óta a két társcegyház állandó egyenletlenségben élt egymással. Novotny Alajos lelkész halálakor Drávagárdony el akart válni Kastélyosdombótól s e szándékának kivitele céljából 1924 őszén felépítette saját templomát 45—50.000 pengő kiadással. A gót stílusban épült nagyon diszes és izléses templom építése, amelynek tornyába a Harangművek r.-t.-nál egy 280 kg.-os *h* hangu és 170 kg.-os *d* hangu remek zengésű harangot is állítottak, sok vizzálykodásra adott okot, minthogy a templomépítésre a közlegelőből értékesített fák eladásánál a vevő cég csődbejutása következtében az egyházat igen nagy károsodás (8200 pengő) érte, melyért a templomépítő bizottságot hibáztatták. Az emiatt kitört egyenletlenség még ma sem csendesedett le, amikor pedig az építkezés roppant terheit a gyülekezet már fedezte. Különben a híveknek a templomépítésre óriási áldozatokat kellett hozniok s azokat bámulatos áldozatkészséggel viselték is.

A társcegyház külön templomépítésével, miközben Drávagárdony külön anyacegyházzá alakulása iránt való szándékáról lemondott, szabályozást igényelt az egyházak jogviszonyának és a lelkészi szolgálatoknak rendezése a két gyülekezet között, a két vizzálykodó gyülekezet erre nézve megegyezni nem tudván, az egyházmegyei bíróság intézte el a vitás kérdést.

Drávagárdony iskolája régebben felekezeti, ma községi jellegű református tanítóval, ki a hitoktatás mellett az előkönyörgői teendőket is végzi.

Z á d o r .

Lelkész: Takácsy Dániel, sz. 1880. Zádorban szolgál 1917 óta.

Tanító: Peti Lőrinc, sz. 1899-ben, Zádorban szolgál 1923 óta.

Gondnokok: Biró István és Győr István. *Presbíterek:* Berkes János, Borjus József, Cserti Ferenc, Király Sándor, Pap Péter, Patkó József, Sár József, Szabó János.

Zádorról az 1332—37. évi pápai tizedjegyzék emlékezik meg először, ma is használatban levő temploma szintén ez időben épülhetett. Egyháza mint protestáns egyház tán valamennyi

somogyi gyülekezetünk között a legrégebb, mert már a XV. század elején hussziták telepedtek le a községbe s a Kastélyosdombó felé vezető utcát elfoglalták. Az 1456-ban először átalakított templom északi falán az 1854-iki renováláskor a szószék mellett egy kehely alakot találtak több szentirási hellyel s 1468. évszámmal, amiből nyilvánvaló, hogy már ekkor volt protestáns gyülekezetük s a község magyar lakóival az urvacsora két szín alatt való kiszolgáltatása módját megismertették. Később pedig valószínűleg a Sztárai Mihály által reformált gyülekezetek közé olvadtak be.

Az egyház vallásszabadságában háborgatva nem volt, sőt a XVIII. században az üldözött Kastélyosdombónak is menedéket nyújtott, mert annak hívei jó ideig ide jártak istentiszteletre, multjáról mégis igen kevés adat maradt, minthogy a törökök és rácok pusztításaikor régi anyakönyveik és feljegyzéseik megsemmisültek.

Templom. A somogyi templomaink között legrégebb református templom, miként fentebb említettük, a XIV. század elején épülhetett. Eredeti stílusa a többszöri átalakítás következtében ma már nem ismerhető fel, azonban a szentélynél összeszűkülő alaprajza világosan mutatja, hogy eredetileg r. kath. kultusz céljaira épült. Először 1456-ban alakították át, amikortáiban huszita templom volt. 1701-ig zsuppal volt fedve. Tetejét 1821-ben újították. 1854-ben falait 1½ öllel emelték s az addig toronynélküli templomhoz tornyot építettek. 1872-ben a torony falait vették magasabbra s bádoggal fedték. 1876-ban ismét a tetőt, 1900-ban pedig az egész templomot javítják. 1923-ban az elcserélt nagyobbik harang helyett újat készíttetnek a soproni Seltenhofér-cégnél. A 179 kg. súlyu harang 75 q buzába került.

Lelkészlakás. A régebbi lelkészlakás 1815-ben épült, 1830-ban javíttatott. A jelenlegi lelkészlakás pedig 1866-ban készült, 1883-ban eszeréptetővel fedetett. Ujabban 1917-ben és 1923-ban renoválták.

Tanítólakás, iskola. Előbbi iskolájukat és tanítólakásukat 1850-ben emelték, de ez leégvén, 1865-ben a mostanit építették helyette, melyhez utóbb tágas tantermet ragasztottak. 1904-ben a faszindelytetőt eltávolították róla és eszeréptetővel fedték be. 1923-ban a lelkészlakással egyidejűleg renoválták.

Lelkészek. Régebbi lelkészekről nincsenek adataink. Buza

József 1890—1914. Ekkor két évig helyettesek voltak. Takácsy Dániel 1917-től a mai napig.

Tanítók. A régebbi tanítókról szintén nincsenek feljegyzések. Hampó Zsigmond 1877—1923, Peti Lőrinc 1923-tól a mai napig.

S z ö r é n y .

Lelkész: az anyaegyház lelkésze.

Tanító: Fördös Zoltán, sz. 1889-ben. Szörényben szolgált 1924 óta.

Gondnok: Szabó József. *Presbiterek:* Dani István, Gyalus Ferenc, Gyalus Gábor és Horváth István.

1396-ban Zeuren néven találkozunk először e községgel. 1554—1571-ben a török hódoltságához tartozik. Református egyházának eredetéről nincsenek feljegyzések, csak a XVIII. századból tudjuk, hogy már akkor is Zádorhoz tartozott, melynek templomába jártak a hívek állandóan istentiszteletre. A tanítói állást 1784-ben szervezte meg az akkor 16 gazdából álló kis gyülekezet. Mikor azonban a hívek száma megszaporodott s a zádori templom nem tudta többé a két egyház híveit befogadni, 1817-ben építettek a szörényiek is templomot.

Templom. Az 1817-ben épített templom fatoronnyal volt ellátva. Többször javították s alakították. 1890-ben a régi fatorony helyébe új téglatornyot építettek sudár tetővel s bádoggal sisakkal. 1912-ben két buzgó egyháztag, Árvai József és fia István egy 204 kg.-os harangot két haranghoz való vasállvánnyal ajándékoztak a templomnak, de a szép új harangot 1917-ben hadi célra igénybe vették. Helyette 1924-ben a hívek közadakozásból egy 242 kg.-os igen jó hangu harangot készíttettek a budapesti Szlezák-cégnél. 1920-ban pedig ugyancsak közadakozásból templomi harminóriumot szereztek.

Tanítólakás, iskola. Első iskolájuk a tanítói állás megszervezésének évében, 1784-ben épült. A jelenlegi épületet, melynek emeléséről nincs adatunk, 1905-ben a mai kor követelményeinek megfelelően átalakították, illetve megnagyobbították.

Tanítók: Kaposi Lajos 1784, Csicskár János 1786, Kósa János 1787, Szőnyi István 1791, Sárosi Ferenc 1801, Szücs János 1808, Németh Ferenc 1817, Varga Dániel 1868, Kincses Mihály 1873, Kis Pál János 1877, mint segéd, Németh Sándor 1878—1904, Deák Gyula 1904—1919, Lukács József mint helyettes 1919—1923, Hampó László mint helyettes 1923—1924, Fördös Zoltán 1924-től a mai napig.

13. Nagydobsza, Kisdobsza, Merenye.

Május 20-án gr. Erdődy Rudolf négyesfogatán Darányon és Istvándin keresztül — ez utóbbi helyen valóságos virágesső hullott Püspök úr kocsijára — Püspök úr Nagydobszára indult.

A szigetvári járás határán dr. Perczel Győző főbíró üdvözölte a járás nevében, a baresi járás szolgabírája, dr. Sárközy Béla pedig bucsuzott.

Kisdobsza határában 25 tagu bandérium várta, Fekecs Margit szép csokrot nyújtott át.

Nagydobszán a leventék sorfala közt ment be Püspök úr a lelkészlakba, ahol Szabó Géza lelkész üdvözölte gyülekezeté nevében, a Vitéz Tatár Bálint tanító vezetése alatt működő ének-kar pedig a tanító által szerzett, művészi tökéletességgel betanított üdvözlő éneket adott elő. A magas fenyőkkel díszített paplak udvara tele volt díszbe öltözött leánysereggel, melynek nevében Kis Irma, Varga Eszter és Dobor Erzsébet mondtak szívből fakadó üdvözlőt.

E gyülekezetben 94 éven át ugyanaz az ároni ház: a derék Barla Szabó család szolgált. A templom itt is renoválva, a szószék feljárója apró székfűkkel izlésesen díszítve. Az énekkar nagyon szépen énekelt.

Lieber István kisdobszai lelkész imája után szólót énekelt Patkó József kisdobszai tanító, majd Püspök úr Mt. 6: 24. alapján mondott hatalmas prédikációt.

Püspök úr egyházi beszéde.

Alapige: Máté 6: 24.

Kegyelem néktek és békesség az Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól. Az apostolnak ezekkel a szavaival köszöntelek benneteket nagydobszai

református hívek s ide rendelt kisdobszai és merenyei egyházak presbiterei! Köszönhetnélek-e áldottabb igéssel, mint az apostol e szavaival, amelyekben az Isten kegyelmét kéri az általa alapított gyülekezetek tagjaira és a békességet hirdeti e gyülekezetek tagjai között.

A mindenható Isten áldó kegyelme, a gyülekezetek tagjai között való békesség! Lehet-e ennél szebb, kívánatosabb ajándék, amit az apostol nevében, íme, ti reátok is az Isten ingyen való kegyelméből leszállani kérek?

Mélyen megindulva járok ezeken a helyeken s ezek között a helyek között ebben a községben, Nagydobszán. Óh mert évszázadokra visszaszáll az én emlékezetem. Évszázadokra, mert ezek a községek s közöttük épen Nagydobsza már a reformáció előtti időkben hallottak az evangélium felől. Ezekben a községekben már az úgynevezett előreformátornak, Husz Jánosnak az evangélium világosságát fennen lobogtató tanai bemerített találtak e gyülekezetek szívébe. Ezekben a községekben s közöttük épen Nagydobszán járt a halhatatlan emlékü reformátor és énekszerző Sztáray Mihály; a reformáció második századából való az az énekeskönyv, amelyet a nagydobszai egyház levéltára őriz. Amikor azt a régi énekünket hallottam, amelyben arról a nagy örömről szólunk, amely eltölti szívünket, amikor az Úr házában megjelenünk, önkéntelenül is azokra a századokra gondoltam, s azoknak a századoknak egymást felváltó nemzedékeire, amelyek ennek az éneknek hangjaiból merítették vigasztalást és bátorságot maguknak hányattatásaik közepette. Ennek az éneknek hangjaiból, amely a szívet felemeli Istenhez, amely a szívnek örömét abban találja, hogy ha az Isten szent templomába jöhet és itt az Istennek szentelt templomban, a hívők seregével együttesen emelheti fel a maga

zsoltáros énekét a Mindenhatóhoz és juttathatja azt trónjának zsámolya elé.

K. Gy.! Milyen megkapó arra gondolni, hogy nemcsak apáink és nagyapáink, de azoknak nagyapái is már ennek az éneknek a hangjai mellett imádták buzgólkodva az Istent. Nagyapáink nagyapái is ennek az éneknek hangjai mellett tettek bizonyosságot arról, hogy mily kedves előttük az Urnak tornáca, mily örömmel jönnek ők az Úr megszentelt csarnokába.

De, K. Gy.! annál nagyobb az én szomorúságom, ha arra gondolok, hogy ez a mai nemzedék nem gyakorolja úgy az Istennek házáat, mint ahogy elődei gyakorolták. Ez a mai nemzedék szívének örömét nem itt az Urnak házában találja, hanem földi élvezetekben keresi.

Mélységes fájdalommal és szomorúsággal értesültem, K. Gy.! arról, hogy az istentiszteletek látogatása nem olyan a mi napjainkban, mint amilyen volt apáink, nagyapáink és az ő őseik napjaiban. Óh, milyen jól esett, mikor ti engem, idejövetelem alkalmával olyan meleg szeretettel fogadtatok. Milyen jól esett látnom az örömet a ti arcotokon, az örömnök a felcsillanását szemetekben, de óh milyen fájdalmasan esik, ha nekem titeket most intenem, feddenem és dorgálnom kell, mert úgy értesültem, hogy sokkal jobban elmerültetek a földi javak keresésében, hogysen szíveteket és lelketeket a magasságos Isten után való vágyakozás tölthetné el. Ezért vettem ma a szent lecke alapigéjéül Máté itt felolvasott részletét, amelyben Jézus a Hegyi beszédben oly határozottan kijelenti, hogy senki sem szolgálhat két urnak egyszerre, mert vagy az egyiket szereti s a másikat gyűlöli, vagy az egyikhez ragaszkodik és akkor elfordul a másiktól; nem szolgálhattok egyszerre Istennek és a Mammonnak, Jézus e szavak-

ban odaállítja az embert az elé a választás elé: mit akar az ember? Mit akarsz te, felebarátom? Mammomnak akarsz szolgálni? Akkor a te szolgálatod nem terjedhet odáig, hogy az Istennek is épúgy szolgálj, mint azok, akik életüket Istennek szentelik. Ha pedig Istennek akarsz szolgálni, akkor vess számot azzal, hogy a földi javak hajszolása ennek a szolgálatnak útjában áll, mert az Isten a szívnak, a léleknek megtisztulását, a hozzá való emelkedést kívánja s nem tűrheti, hogy az, aki őt igazán szolgálni akarja, szívét és lelkét a földi javak hajszolásában temesse el teljesen.

K. Gy.! Az elé a kérdés elé vagyunk állítva, hogy mi nekünk kedvesebb: a földi javak szerzése-e, vagy pedig a lelki javak szerzése? Mi nekünk kedvesebb: tisztán a földi javakat gyarapítani, hogy elmondhassuk az evangéliumi gazdaggal: egyél, igyál én lelkem, sok esztendőre eltett javaid vannak te neked, vagy pedig keresni az utat, amelyen lelkünk felülemelkedhetik ezen a földi javakon, a földnek porán és felszárnyalhat a szellem életének magasabb légkörébe, egyesülni Istennel?

Azok a szent énekek, amelyeket ennek a vidéknek nagy reformátora immár majdnem 400 esztendővel ezelőtt szerzett, tartalmukkal és dallamukkal is bűnbánatra, töredelemre hívják fel a hiveket. Csak gondoljatok vissza, hogy mi előzte meg a magyarországi reformációnak a terjedését, mi előzte meg itt a Dráva vidékén megerősödését, ebben a községben is a diadalát: az ország végtelenül szomorú állapota, amely 1526 aug. 29-én, a mohácsi csata elvesztésével következett erre a szerencsétlen országra.

És gondoljunk arra, K. Gy.!, hogy milyen ma ennek az országnak az állapota. Nem hasonlít-e a mai helyzet igen sok tekintetben ahhoz az állapothoz, amely

a mohácsi vést megelőzte? Hiszen, amint akkor elfogta a lelkeket az élvezetek után való vágy, nem azt látjuk-e ma, hogy a lelkek, ahelyett, hogy magasabbra törni igyekeznének, gyarló, mulandó földi élvezetekbe merülnek el? Amint a mohácsi vést megelőzőleg azt látjuk egyes családoknál, hogy a pénznek szertelen szeretetét minden fölé helyezték, úgy nem azt látjuk-e ma is, sok vidéken, hogy a pénz szertelen szeretete kiöli a szivekből a nemesebb érzést, mert a kincsvágyó nem lát maga előtt nemesebb célt, mint azt, hogy kincset kincsre halmozzon. Egyik budai követ jelentésében olvassuk ezt a szomorú megállapítást: hogy ha Magyarországot a török veszedelemtől hat forinton meg lehetne menteni, nem akadna három ember Magyarországon, aki ezt a hat forintot összehozná. Annyira el voltak merülve az emberek az anyagi javak hajszolásában, hogy a legszentebb fogalom, a haza, csak szó, üres név volt. Azért, hogy a hazát meg lehessen menteni attól a veszedelemtől, amely Kelet felől egyre fenyegetőbbben jelentkezett, nem akadt volna három ember, aki azt a csekély összeget a maga vagyonából összehozta volna.

K. Gy.! Lehet-e elgondolni is, hogy a Sztáraiak, a Szegedi Kis Istvánok, a Kálmáncsai Sánta Mártonok, akik ezen a vidéken működtek mint reformátorok, ne megtérésre és bűnbánatra hívták volna a népet, hogy ne tárták volna elébük azt a rettenetes következményt, amely az anyagi javakba való elmerüléssel a szerencsétlen országra 400 esztendővel ezelőtt bekövetkezett? Bűnbánati énekeink ennek a kornak a bélyegét viselik magukon. Mélységesen busongó dallamukkal és tartalmukkal egyaránt a töredelmes szívből fakadó megbánás hirdetői.

Igen, K. Gy.! Minden vallásnak, de különösen a keresztyén vallásnak alapelve, kiindulási pontja az,

hogy a megtérést hirdesse. Bűnbánat és megtérés nélkül igaz vallásos élet el sem képzelhető. Csak gondolatok arra, hogy az, aki azért jött, hogy az Üdvözítő útját egyengesse és előkészítse: Keresztelő János, felhívja Zsidóország akkori népét, hogy térjenek meg bűneikből, mert immár a fejsze a fának gyökerére vettett és minden fa, amely nem termi a megtérés gyümölcsét, a tüzre vettetik.

Igen, nekünk első kötelességünk, hogy hirdessük a bűnbánat, a megtérés szükségességét. És a vallásos léleknek első kötelessége, hogy bele tekintsen a maga szívébe, vizsgálja meg azt a szívet, vajjon tiszták-e annak érzelmei, vajjon tiszták-e annak gondolatai és ha látja, érzi, tudja, hogy azok az érzések és gondolatok nem tiszták, lehet-e vallásos ember, aki ne ezzel az alázatos kéréssel fordulna az Istenhez: tiszta szívet teremts bennem óh Isten és az erős lelket újítsd meg én bennem. (LI. Zsoltár 12. v.)

K. Gy.! A keresztyén vallásnak a legelső követelménye, amit hozzánk intéz, az, hogy hagyjuk el megtévelyedésünket, bűnös életmódunkat, hagyjuk el mindazt a gyarlóságot, ami lelkünkhöz tapadt. És ha azzal a szándékkal közeledünk Jézus Krisztushoz, hogy mind ezt elhagyva, ő általa nyerjünk kegyelmet — ez éppen a keresztyén vallás boldogító tana —, akkor ezt a kegyelmet mi, az Isten hozzánk való jóakaratából és türeléséből, a Jézus Krisztus érdeméért megnyerjük.

Keresztyén Hivek! Sokszor szoktuk emlegetni az életutat, amelyen életünk halad. Úgy-e, ha a közönséges utak közül nem azt választjuk, amely célunkhoz közelebb visz, oda eljuttat bennünket, hanem azt, amely célunktól eltávolít, akkor a legelső kötelesség, hogy megismerjük életünk ösvényének a válaszott úton célhoz nem vezető voltát. Hiszen minél tovább haladunk azon,

annál messzebb távolodunk a célunktól s nekünk, hogy ha célunkhoz akarunk jutni, vissza kell térnünk arról az ösvényről. Ilyen az emberi élet is, Keresztyén Hivek! Az is út és nekünk vizsgálunk kell, hogy vajjon a helyes úton járunk-e, vajjon a helyes ösvényt választottuk-e. Mert ha nem a helyes úton indultunk el, ha nem az igazi ösvényt választottuk, akkor valódi rendeltetésünkől egyre jobban eltávolodunk, ahelyett, hogy a felé a cél felé haladnánk. Ezért szólít fel minket az evangélium a megtérésre, a helytelen útról az igaz útra való visszatérésre. Ezért szólít fel Krisztus, aki magáról azt mondja: én vagyok az út, az igazság és az élet (János XIV:6), hogy ne tévelyegjete, mert Isten a ti tévelygéstekkel nem csúfoltathatik meg, hanem térjete meg és teremjete megtéréshez méltó gyümölcsöket.

Alapigénkben az emberi lélek egyik megtévelyedéséről, a Mammon szolgálatáról van szó s ez van szembe állítva az igaz Isten szolgálatával. A Mammon szolgálatá alatt Jézus annak a bálványának a szolgálatát érti, amely bálvány zsidóországba a főniciai és egyéb szomszéd népektől jutott be s amely alatt az újtestamentumi nyelvhazsnálat a vagyonnak, a pénznek a bálványistenét érti. Amikor azt mondja, hogy nem szolgálhatni két úrnak egyszerre: Istennek és ennek a bálványistennek, tulajdonképen azt érti, hogy az igaz Isten szolgálatát sérti az, hogy valaki bálványának akár a vagyonszerzés, akár a testiség, az érzékiség, az iszákoság, a gyűlölködés vagy más gonosz indulat bálványának szolgáljon egyidőben, mert hiszen aki az igaz Istennek szolgál, annak szive tiszta, abba ezek a rossz indulatok nem férközhetnek bele, ott nem férhetnek meg, viszont akinek szivét ezek a szenvedélyek töltik meg, az nem tudja Istent lélekben és igazságban imádni, amint azt Jézus követeli.

K. Gy.! A megtérés, a helyes útnak a megismerése az emberi létnek egyik legnagyobb, legfontosabb kérdése. Mindaddig, amig nem látjuk magunk előtt a helyes utat, amig nem irányítja figyelmünket arra egy útjelző tábla, addig igen sokszor nem érezzük azt, hogy nem helyes úton járunk. Csak ha ott látjuk azt a mutató fát, amely mutatja nekünk, hogy melyik irányban kell haladnunk, ha életünket megfelelőleg akarjuk berendezni s ha ennek a mutatásánál megvizsgáljuk azt, hogy az az út, amelyen eddig haladtunk, vajjon ebben az irányban vitt-e bennünket, vagy pedig az eddig követett út helytelen volt. Ez az útmutatás, K. Gy.! benne foglaltatik a Biblia könyveiben, közelebbről az Újtestamentum könyveiben, mert ezt az útmutatást Jézus Krisztus adta meg nekünk. A Bibliában vannak azok az intések és figyelmeztetések, amelyeket, ha mi megkérdezünk, azok világánál láthatjuk, hogy vajjon eddig helyes nyomdokokon jártunk-e, vagy pedig eddigi járásunk az igazi céltól eltávolító mellékösvényeken történt.

Ezért oly fontos, hogy megismerjük az evangélium tanítását. Hiszen életünk főkérdése az, K. Gy.!, hogy vajjon az evangélium tanításából megtudjuk-e állapítani az életünk irányának helyességét, vagy helytelenségét és ezért oly fontos ránk nézve, hogy ennek az evangéliumnak a tanításait hallgassuk, szívünkbe vessük és ezekhez igazodjunk. Nem ok nélkül való volt a mi reformátorainknak az a követelése, hogy hadd olvassa a nép az Istennek kijelentett Igéjét, Istennek beszédét, amelyben az örökélet beszéde van, hadd győződjék meg ki-kí saját maga arról, vajjon élete az isteni parancsolatoknak megfelelőleg van-e berendezve, vagy pedig azokkal ellentétben áll. Mert hiszen, ha ennek a szorgalmas hallgatása és olvasása nyomán meggyőződik az ember arról, hogy eddigi élete helytelen

irányban haladt, akkor van módjában változtatni életének eddigi útirányán és van módjában az eddigi helytelen irány helyett azt a helyes irányt választani, amely őt az egyre nagyobb tökéletesedés felé vezeti.

Krisztus, aki azt mondja: én vagyok az út, az igazság és az élet, a helyes úton való haladástól teszi az igaz életet függővé; aki Krisztust választja, az él, mert az élet útját választotta.

K. Gy.! Milyen végtelenül megnyugtató, hogy ez a megtérés az evangélium tanítása szerint olyan könnyűvé van nekünk téve; milyen megnyugtató ránk nézve, hogy ezt a megtérést Isten ingyen ajánlja fel. Ha evangéliumát olvassuk, ha arra figyelünk, meglátjuk az igaz utat, amelyen nekünk haladnunk kell és óh milyen vigasztaló, K. Gy.! hogy ennek az igaz útnak a megtanításánál nem áll ott fenyegetően az Isten haragja velünk szemben, hanem ott áll az Isten bünt bocsátó kegyelme, amely jobban örül egy megtérő bűnösnek a megtérésén, hogysem 99 igazén, aki sohasem vétkezett. Milyen vigasztaló, hogy Üdvözítőnk azt mondja: ő azért jött e világba, hogy ami elveszett, azt megkeresse és megtartsa az örök élet számára. Bizony ti is emlékeztek egyik legmegkapóbb tanítására, az elveszett juhról szóló példázatra, amelyben a jó pásztor nem engedi elveszni az eltévedt juhát, hanem utána megy, nyáját magára hagyja, csak hogy azt az egyetlen egyet megtalálhassa. Amikor megtalálja, nagy örömmel hozza vissza, összehívja szomszédait, hogy örüljenek vele, mert őrme megtalálta juhát, amely elveszett vala.

Nem emlékeztek-e arra a példázatra, amelyet ugyancsak az Úr Jézus mondott az elveszett drakhmáról: egy asszonynak tíz pénze van és egy elvesz, meggyújtja a gyertyát, kisöpri az egész házat, csak hogy azt az egyet megtalálja. És amikor megtalálta, egybehívja

szomszédait és asszonybarátait s örömmel ujságolja nekik: az elveszett draklmát megtaláltam.

E példázatok leggyönyörűsebbje a tékozló fiúról szóló. Mindnyájan ismeritek. A fiú kikérte örökségét atyjától, idegen országban eltékozolta és oly sanyaru sorsra jutott, hogy a disznókkal evett együtt. Egyszer csak eszébe jutott: elmegyek az én atyámhoz és az atya ahelyett, hogy tékozló fiát haraggal utasította volna el, tulkot öletett örömeiben és nagy lakomát rendezett, mert ime fia, aki elveszett volt, visszatért, megtért és ráborult atyja kebelére.

K. Gy.! Ha egyszer belátjuk azt, hogy életünk eddigi folyása nem volt Isten ígéjének megfelelő, ha megértjük, hogy téves utakon jártunk, ezek a példázatok mutatják, hogy milyen boldogító a megtérés, boldogító nemcsak annak, aki megtér, hanem boldogító Istennek, Jézusnak, a mi Üdvözítőnknek, mert ime amikor egy eltévedt juh megtér, a nyáj, amelyre gondot visel, egy taggal szaporodik és ennek a megtérése becsesebb, mint azoknak a megmaradása, akik sohasem vétkeztek.

K. Gy.! Senki nem szolgálhat két úrnak. Nem szolgálhattok Istennek és a Mammonnak. Ez nem azt jelenti, hogy ti józan munkássággal vagyont ne szerezzetek, hanem, hogy ne engedjétek a vagyonszerzést a ti életetek tulajdonképeni céljává lenni. Legyen az a vagyonszerzés arra, hogy annak a segélyével lelketek nemesbülését munkáljátok, legyen eszköz arra, hogy annak segélyével lelketek annál tisztultabban emelkedhessék Istenhez. A vagyonszerzés segélyével annyi jót lehet tenni, az igaz keresztyén érzületet annyi vonatkozásban meg lehet bizonyítani. A vagyonszerzés segélyével le lehet törölni a szenvedők könnyeit, fel lehet nevelni árvákat, lehet istápolni az iskolákat, az egyház intézményeit, támogatni lehet a hazát szükségében. Mennyi minden jót

lehet tenni azzal a vagyonnal, ha az nekünk szolgálk és nem urunk. De amely pillanatban a vagyon urunkká les, nem tudunk többé Istennek szolgálni.

K. Gy.! Amily végtelen jóleső örömmel töltött el ragaszkodástok, szeretetetek látása, ép oly fájdalmas volna tudni azt, hogy közöttetek való megjelenésem nem volt egyéb pillanatnyi örömnnyilvánulásnál. Én azt szeretném s az lenne az én igazi benső örömöm, hogy ha köztetek való megjelenésem s az Isten ígésének igénytelen szavammal való hirdetése indításul szolgálna mindnyájatoknak, hogy keressétek Isten országát és annak igazságát, mert akkor, amint az Üdvözítő mondja, mindenenk megadatnak tinéktek.

K. Gy.! Hadd tekintsem én ezt a felejtethetlen szép fogadtatást, amikor fiaitok kijöttek eléem a község határáig, amikor leányaitok virágokkal fogadtak, amikor kicsinyek és nagyok oly lelkesülten vártatok, hadd tekintsem annak, hogy a ti szívetekben is él az evangélium szeretete, mert ha nem élne, úgy bizonyára ennek az evangéliumnak egyik hirdetőjét nem fogadtátok volna olyan meleg rokonszenvvvel, mint ahogyan engem fogadtatok. Hadd gondoljam, hogy ez a fogadtatás nem az én ismeretlen személyemnek szólt, hanem szólt annak az állásnak, amelyet egyházaink bizalmából magyar református egyházunknak e dunántúli egyházkerületében elfoglalok, szólt annak az állásnak, amely folytatása annak a munkásságnak, amit itt a Dráva vidékén a ti Sztárai Mihálytok 120 gyülekezet megalapításával kifejtett, folytatása annak a munkásságnak, amelylyel a többi reformátorok a Bibliát, annak tanításait a hívők szívébe bevésni akarták.

K. Gy.! Ha arra gondolok, hogy azt a rettenetes veszteséget, amely 400 esztendővel ezelőtt ezt az országot érte, hogyan heverte ki ez az ország, ha arra

gondolok, hogy csak úgy tudta kiheverni, hogy a reformátorok mind bűnbánatra hívták fel a népet és a nép sereglett a bűnbánat zászlaja alá és vallásos ihletével, munkájával lehetővé tette, hogy alig 80 év leforgása után újra hatalmas, virágzó lett, úgy hogy külföldi fejedelmek kötöttek vele szövetséget. A hazának szent nevében kérlek benneteket, értsétek meg az idők jeleit! Az ország ma is oly szerencsétlen helyzetben van, mint volt 400 esztendővel ezelőtt, közvetlenül a mohácsi vész után s ebből a szerencsétlen helyzetből való kimenekülésre nincs más lehetőség, mint a hit, a vallásos meggyőződés által megszentelt fáradozás itt a földön és javainknak magasabb célok szolgálatába állítása.

K. Gy.! Értsétek meg szavamat, intésemet! Ez a szent gyülekezet mutassa meg életével azt, hogy méltó utóda azoknak, akik 400 esztendővel ezelőtt az evangélium zászlaja alá sorakozva, legjobb erőiket állították az egyház és a haza szolgálatába, amikor ezen a vidéken a török uralkodott. Ma is ebből a rettenetes helyzetből való kibontakozásra nincs más mód és lehetőség, csak az, ha nem az indulatoknak, a szenvedélyeknek, a Mammonnak, hanem az egy igaz Istennek szolgálunk, ha azon az úton járunk, amelyet a Názáreti Jézus kijelölt előttünk, akinek neve legyen áldott ma és mindörökké! Ámen.

A canonica visitatio 12 órakor az iskolában folyt le. Kisdobsza, Merenye és Nagydobsza ügyei vizsgáltattak meg. Püspök úr mély fájdalommal állapította meg, hogy a templomlátogatás sok kívánni valót hagy fenn.

Merenyén az énekkar megszervezését ajánlotta a gyülekezet figyelmébe. Kisdobszán a keresztyén irodalom pártolása tekintében reményteljes mozgalom észlelhető. Püspök úr itt is nagy beszédet mondott a presbiteriumok előtt az egykéről és küzdelemre hívta fel az ellen mindazokat, akik hazájukat és egyházukat

szeretik. Jóleső örömmel nézte meg a küldöttség a nagydobszai egyház régi kéziratos énekeskönyvét és a paplakon levő régi családi könyvtárt, melyből Barla Szabó János, ez a nyugdíjba ment, de most is teljes szellemi frissességgel munkálkodó 79 éves lelkészársunk a pápai főiskola könyvtárának is ígért a könyvtárból hiányzó könyveket.

Egyházak története.

Nagydobsza.

Lelkész: Szabó Géza, sz. 1894. Nagydobszán szolgál 1927 óta.

Tanító: Vitéz Tatár Bálint, sz. 1891. Nagydobszán szolgál 1921 óta.

Gondnok: ifj. Bödő István. *Presbiterek:* Csulak János, Farkas János, Győr János, Gyalus János, Kakas József, Jakab József, Márton János, Mernye István, Kovács István, Sente István, Vajda József, Varga József.

Nagydobsza 1277-ben királynői birtok. Az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzék szerint plebániája volt. Református egyháza a legrégebbiek közül való. Ugyanis már jóval a mohácsi vész előtt az üldözött hussziták közül sokan megtelepedtek itt s mint jó iparosok akkor ritkaságszámba menő szép és díszes kötemplomot építettek, melynek anyagát később a törökök a szigetvári várfalak megerősítésére elhordták, alapköveiből azonban újabban is több felszínre került a falu felső részén épült házak alapozása alkalmával. A magyar reformáció a legnagyobb valószínűség szerint még Sztárai Mihály működése alkalmával beolvasztotta a nagydobszai husszita gyülekezetet. Erre enged következtetni a gyülekezet irattárában ma is meglevő, féltékenyen őrzött, rendkívül nagyértékű kézírásos énekeskönyv, »Passios könyv«, melynek tartalmából és kiviteléből arra lehet következtetni, hogy még Szenci Molnár Albert zsoltárfordítása előtt keletkezett. A »Passios könyv« egyik éneke, a 94. zsoltár fordításának kezdő betűiből »Michael Stareus contra impios« olvasható. A lelkipásztorok neveiről egészen a XVII. század második feléig terjedő adataink vannak.

Templom. A hussziták által épített s a törökök által elhor-

dott diszes kötemplom helyett a község felső részén, a régi temetőben emeltek fatemplomot, mely azonban a török dúlásnak szintén áldozatává lett, de egy erős mestergerenda megmaradt belőle 1603 év felirattal s e gerendát az akkori község alsó végén épített iskolába helyezték el. A harmadik templom voltaképpen a mostani. A XVIII. század végén villámcsapásból támadt tűz részben megsemmisítette s harangjait elolvastotta, de 1808-ban újraépítették. 1911-ben hatalmas tornyát vörösrézrel fedték mintegy 8000 korona költséggel, az egész templomot megújították. De a világháború alatt a vörösréztetőt elrekvirálták s gálvánizált bádoggal pótolták. 1914-ben orgonát is rendeltek a pécsi Angster-cégnél, azonban a háború kitörése miatt a gyár nem tudta azt elkészíteni. Hadi célra igénybe vették az egyház két darab 387 kg. súlyu harangját is, melyeknek helyébe a gyülekezet 1925-ben a soproni Seltenhofer-cégnél ugyancsak két darab 534 kg. súlyu harangot öntetett 55 millió korona értékben. A templom rendkívül masszív, várszerű épület hatalmas sudár toronnyal.

A nagyméretű s tágas lelkéslakásról, valamint az iskola-épület készítéséről adatok nem érkeztek be.

Lelkészek. Csak általános adataink vannak, melyek szerint 1681 óta 23 lelkésze volt a gyülekezetnek, kik közül a két utóbbi szolgálati idejét közölhetjük. Barla Szabó János 1884—1926, Szabó Géza 1927-től a mai napig.

Tanítók. A régebbi tanítók neveit szintén nem tudjuk. Schmidt Béla 1897—1920. A szerb megszállás alatti durva bánásmód áldozatává lett. Vitéz Tatár Bálint 1921-től a mai napig.

Kisdobsza.

Lelkész: Liber István, sz. 1897. Kisdobszán szolgál 1927 óta.

Tanító: Patkó József, sz. 1898. Kisdobszán szolgál 1925 óta.

Gondnok: Csokona Imre. *Presbiterek:* Berta István, Fekcs Imre, Borbás Sándor, Csulak István, Károly István, Pókos István, Dobor János, Kálmán Gábor.

Legrégebbi története Nagydobszáéval azonos, amellyel — különben is közel lévén hozzá — mint társegyház egy egyházat képezett. Önálló története úgyszólván 1859-től kezdődőleg van, amikor anyaegyházzá alakult.

1851-ben az elkülönítés alkalmával a kegyes tanítórend,

mint földesuraság egy telket adott a tanítónak s 12 hold szántóföldet az egyháznak. E földek jövedelméből s köztelherviselésből építették fel templomukat s lelkészi lakásukat.

Templom. A mostanit megelőzően egy roskatag sártemplomuk volt, melynek helyébe 1859-ben földjeik jövedelméből s nagy áldozataik segítségével építették fel a ma is fennálló izléses, szép templomukat, melyet 1905-ben teljes egészében renováltak. Harangjuk elrekviráltatván, 1925-ben két új 380 kg. súlyu harangot öntettek a Seltenhofer-féle soproni öntödében.

Iskola, tanítólakás. 1861-ben építették az összes melléképületekkel együtt.

A lelkészlakás. 1859-ben épült s 1901-ben külön épített irodahelyiséggel nagyobbították.

Lelkészek. Ódor József 1859—1902, Mátyás Mihály 1903—1925, Liber István 1927-től a mai napig.

Tanítók. Régebbi tanítókról nincsenek adataink. Vecsey Lajos 1890—1915, Tóth Sándor 1916—1920, Györfi Lajos 1920—1921, Vecsey Sándor 1921—1925, Patkó József 1925-től a mai napig.

M e r e n y e .

Lelkész: Szigethy Sándor, sz. 1861. Merenyében szolgál 1893 óta.

Tanító, az iskola községü jellegü, ref. vallásu tanítóval. Jelenleg tanító: Juhász József.

Gondnok: Farkas István. *Presbíterek:* Bálint József, Huszár János, Borbás Sándor, Jakab Illés, Petes János, Káro József, Sárosi József, Huszár István.

Merenye a XV. század végén Baranyavármegyéhez tartozott és a szigetvári vár tartozéka gyanánt van felemlítve az egykoru oklevelekben. A török világban a falu északkeleti részén mecset állt. Igen régi egyház, valószínűleg az e vidéken levő többi egyházzal egyidejűleg a reformációnak hazánkban való elterjedése első korából. A falu északi részén épült téglatemplomát a törökök a szigetvári várhoz vitették, állítólag a vidék lakosait Merenyétől Szigetvárig felállítva s a téglákat kézzel-kézre adogatva. Ettől kezdve hosszú ideig nem volt templomuk, de azért prédikátoraik egy-egy tiszta házban összegyűlt híveiknek mindig megtartották az istentiszteleteket. Utóbb két ízben is építették

már templomot. Vallásszabadságában nem háborgatták, mindig tartottak prédikátort s jóideig Tótszentgyörgy is ide tartozott, mint filia.

Templom. Első templomuk a török által elpusztítván, sokáig nem építhettek újat, míg III. Károly király uralkodásakor 1724-ben egy kis fából készült oratóriumot állítottak fel. De ez 1780-ban elpusztulván, a következő évben ismét fatemplomot építettek. Mai templomuk voltaképpen e fatemplom újjáépítése, téglalappal, majd téglafalakkal ellátása útján állott elő.

A lelkészlakás 1848-ban készült téglából, szilárdan.

Iskolamesterük régebben csak egyszer volt 1786-ban 1¹/₂ évig.

Lelkészek. Eddig 30 lelkészük volt, kikről csak emlékezet maradt, de pontos adat nem. Szigethy Sándor szolgál 1893-tól a mai napig.

Tanítók. Az 1786-ban működött iskolamester neve nem maradt fenn. Régebbi tanítóikról épűgy mint előzetesen ref. iskolájuknak a község részére átadása idejéről nincsenek adataink. Utóbbi időkben községi tanítóik voltak valamennyien reformátusok: Ujvárosi István 1877—1903, Csicskár József 1903—1906, Kun Ede 1906—1910, Tatár Bálint 1910—1921, Juhász József 1921-től a mai napig.

14. Bürüs-Várad, Magyarujfalu, Gyöngyösmellék.

Május 21-én reggel 8 óra után Kisdobszára érkezett Püspök úr, ahol a lelkészlak előtt nagy tömeg várta. A leventék között Liber István lelkész üdvözölte.

Gyöngyösmelléken Dömötör Lajos lelkész mondott szívből fakadó Istenhozottat, a diszkapunál fényképezés volt. A leventék között vonult be püspök úr a lelkészlakra, ahol Dombai Erzsébet csokorral üdvözölte. A templomban Püspök úr buzgó imát mondott.

Bürüs határában a leventék és a nagy közönség élén Csokonai János bürüsi bíró mondott beszédet, majd innen lassu lépésben, énekeket zengve kísért a tömeg a kocsikat a lelkészlakhoz, ahol Peti Lőrinc lelkész, Püspök úr régi jó barátja fogadta lelkes beszéddel. Kovács Juliska az ifjú leányok, Mátyás Erzsébet az ismétlősök, H. Kovács Juliska az elemi iskolások nevében mondtak ügyes köszöntőket és adtak át szép csokrokat. Itt csatlakozott a küldöttséghez Nagy Árpád szolgabíró. A tágas templom régi házi szövöttekkel volt izlésesen díszítve. Peti Lőrinc imádsága után Király Erzsébet és Szabó Kocsis Erzsébet duettet énekeltek, a bürüsvárad egyházi énekkar Huszár István vezetésével a »Térj magadhoz drága Sion«-t énekelte. Az orgonán Koczó János drávaiványi lelkész játszott, ugyanő a prédikáció után szólót is énekelte.

Püspök úr Mt. 11:2--4., 6., 11. alapján prédikált, buzdítván a híveket Isten igéjének tudakozására és az istentisztelet gyakorlására.

Püspök úr egyházi beszéde.

Alapige: Máté XI:2--4., 6., 11.

»Kegyelem néktek és békesség Istentől, a mi Atyántól és az Úr Jézus Krisztustól.« Az apostol e

szavaival köszöntelek benneteket bürüsi szent gyülekezet tagjai. Köszönhetnélek-e boldogítóbb kívánsággal, mint az apostol fentebb idézett szavaival, melyben az Isten áldó kegyelmét kéri gyülekezetére és békességet kér gyülekezete tagjai számára. Annak áldó kegyelmét kéri gyülekezetére, akitől jő alá minden jó adomány és azt a békességet, amely a szívnek, a gyülekezetnek és a községnek egyaránt békessége. Óh, bizony, K. H.!, nem köszönhetnélek boldogítóbb, üdvözítőbb szavakkal az apostol eme szavainál, amelyekhez én a magam részéről csak az őszinte meleg köszönet szavait kívánom fűzni azért a kedves, feledhetetlen fogadtatásért, amelyben engem idejövetelem alkalmával részesítettek. Oly jól esett lelkemnek itt a község bejárata előtt, amint a község bírása a község előljáróságát vezette s hallottam közvetlenül mellettem felhangzani amaz örök-szép éneket, amelyben a Szent Lelket hívja segítségül e szent gyülekezet, akinek áldó kegyelme szolgál a gyülekezet épülésére és oly jól estek azok az üdvözlő szavak, amelyeket a határos egyházak nevében e gyülekezet érdemes, agg lelkésze intézett hozzám, oly jól estek a virágcsokrok, melyeket a gyülekezet leánytagjai és iskolás gyermekei nyújtották át nekem.

K. Gy.! Önkéntelenül is arra gondolok, amikor a meleg fogadtatásnak e felejthetetlen részleteire gondolok vissza, hogy mi más jutott osztályrészül annak a prófétának, akiről maga az Idvezítő azt mondja: az asszonytól született emberek között nem volt nagyobb nála és aki, amint a felolvasott szent lecke szavai tanuskodnak, most Heródestől börtönbe vettette s nyúlódik a helyett, hogy a népnek szeretete venné körül, annak ragaszkodását látná mindenütt, súlyos börtönbüntetését szenvedni. De óh, K. Gy., úgy érzem, hogy amint az életemben már tényleg meg is történt, ha fog-

ságot vagy bebörtönöztetést kellene is szenvednem az én Uram, a Jézus Krisztus evangéliumáért, vallanám azt akkor is, mint ahogyan most valloam ti előttetek, akik a szeretet megindító jeleivel halmoztatok el.

Keresztelő Jánosról szól felolvasott szent leckénk, Keresztelőről, aki börtönben synylődik és a börtönből követeket küld el Jézushoz azzal a kérdéssel, Te vagy-e az eljövendő, vagy mást várjunk? Jézus Keresztelő János két küldöttének csendes nyugalommal válaszol, nézzetek körül és lássatok, amit láttok, azt vigyétek meg izetneképen Keresztelő Jánosnak. Nem kezdi bizonyítani, hogy valósággal ő az, aki eljövendő volt, csak azokra a tapasztalatokra mutat rá, amelyeket ezek a követek is megtapasztathatnak: a vakok látnak, a sánták járnak, a poklosok megtisztulnak és a siketek hallanak, a halottak feltámadnak és a szegényeknek az evangélium hirdettetik. Ehhez csak azt fűzi hozzá, boldog, aki énbennem meg nem botránkozik. S amikor Keresztelő János követei eltávoznak, hogy megvigyék Jézusnak ezt a rövid, méltóságteljes üzenetét, akkor Jézus a sokasághoz fordul és azt kérdi tőlük: mit látni mentetek ki a pusztába, vajjon ingadozó nádszálat-e, amely a szél hajtására meghajlik, vagy puha bársony ruhába öltözött embert-e, akik puha ruhákat viselnek, a királyok palotáiban vannak. Avagy prófétát mentetek ki látni, bizony mondom néktek, ez a Keresztelő János, akinek a követei most itt voltak, ez nagyobb minden ótestamentumi prófétánál s ekkor teszi hozzá: az aszszonyoktól születtek között nem támadott nagyobb Keresztelő Jánosnál, de aki legkisebb a mennyeknek országában, nagyobb nálánál! Oh, micsoda kemény, szigorú ítélet ez annak a szelid Jézusnak ajkairól, aki oly megértéssel tekint a bűnösre, aki a bűnös asszonymak könnyeit letörli, aki oly vigasztaló szavakkal fordul

azok felé, akik töredelmes bűnbánattal verik mellüket és nem merik az Úr Istenhez felemelni szemüket, mert nem tartják magukat méltónak arra, hogy tekintetük egyenesen az Úr Istenhez emelkedjék. Mily szigorú ítélet ez Jézustól, különösen, ha hozzávesszük, hogy ki volt Keresztelő János. Hiszen nem tett egyebet, mint a Krisztus útját egyengette, megtérésre hívta fel az embereket, hogy elközelgett az Istennek országa, annak az Istennek országa, akinek képviselője volt Jézus e földön. Nem tett egyebet, mint a megtérőket megkeresztelte, mert úgy tartotta, hogy az eljövendő Messiás lesz az a nagy személyiség, akinek ő még saruját megoldani sem méltó. Ő volt az, aki, mikor Jézus megjelent nála, hogy keresztelje őt meg, vonakodik azt végrehajtani, azt mondván, Tőled kell nékem megkereszteltetnem és csak Jézus kényszerítő szavának engedve keresztelé meg az Urat a Jordánban. Ime, ő volt a Jézus útjának az egyengetője és most erről a Jánosról hangzik el Jézus kemény ítélete, hogy aki legkisebb a mennyeknek országában, nagyobb annál, akinél nem támadott nagyobb az asszonyoktól születettek között. És miért, K. Gy.? Egy szóval megmondja, azért, mert ez a János, aki a Jézus útját egyengette, elkezd kételkedni azon, hogy Jézus-e az igazi megígért Messiás, annak a népnek a megváltója, amelynek a körébe jött, vagy pedig mást kell várni? A Jézus személyében, küldetésében való kételkedés az, ami Jézus ajkait ezeknek a kemény szavaknak a kimondására fakasztja, óh, mert aki kételkedik Jézus valódi küldetésében, annak a keblében megrendült a hit, az nem igazán Jézusé többé, a hitnek a helyét a kételkedés foglalja el, az Jézust nem úgy tekinti többé, mint a váltságnak biztos zálogát, nem látja többé Jézust a maga isteni küldetésében, hanem csak úgy tekinti őt,

mint egyet a sok közül és felveti lelkében a kérdést, vajjon ez a Jézus-e az, aki eljövendő vala, vagy mást várunk?

K. Gy.! Mi megértjük Keresztelő Jánosnak ezt a kételkedését: János azt gondolja, hogy Jézusnak eljövételével az Isten országa, amint azt a zsidók elgondolták, azonnal megvalósul, annak virágzása azonnal látható lesz és most ime a helyett, hogy Istennek ez az országa bekövetkezett volna a zsidó felfogás szerint, most ő, Jézus útjának egyengetője, Heródes által börtönbe vetve sinylődik, tehát a megígért Megváltónak, Jézusnak még annyi hatalma sem volt, hogy őt a fogásból kiszabadítsa. Gyötrődik, sinylődik és így támad lelkében a kételkedés, hát igazán ez a Jézus-e a valódi Messiás, nem kell-e mást várnunk? És erre mondja Jézus, boldog az, aki én bennem meg nem botránkozik. Erre mondja azt a szigorú ítéletet, hogy aki legkisebb a mennynek országában, az nagyobb ennél a Keresztelő Jánosnál, akinél nagyobb nem támadott az asszonytól született között.

Igen, K. T., Jézus azt akarja, hogy higgyünk, bizunk benne teljes szívvel, amelyhez a kételkedésnek semmi árnyéka nem fér. K. Gy., mi sokkal szerencsésebb helyzetben vagyunk az ótestamentum utolsó nagy prófétájánál, az újtestamentum előkészítőjénél, Keresztelő Jánosnál, mi Jézusnak immár 2000 esztendő uralkodását szemlélhetjük a világtörténelemben, láthatjuk azt az óriási átalakulást, amelyen ez a világ átment azzal, hogy a Jézus evangéliuma, mint az asszonynak a kovásza a lisztet, úgy megposhasztotta, átjárta az emberiséget, mi sokkal szerencsésebb helyzetben vagyunk Keresztelő Jánosnál s mégis nem merül-e fel sokaknak a lelkében a kételkedés, vajjon ez a Jézus-e a megígért Messiás, az emberiség üdvösségre vivője,

vagy mást várjunk? Nem támad-e fel a kételkedés, hogy vajjon mindaz, amit Jézusról az evangéliumokban olvasunk, amit, mint az ő tanítását elfogadunk, az valósággal az ember üdvösségét szolgálja-e, vagy pedig más tanításokat, más üdvösségre szolgáló intéseket, figyelmeztetéseket várjunk.

K. Gy.! Ha megnézem e gyülekezetnek templomát, amely oly nagyon megkívánja, hogy kívülről és belülről is helyreállíttassék, ha hallok e gyülekezetnek egyetlen harangját, amelyhez nem jött társul az elvitt harang helyébe új pár harang, ha hallok, hogy e gyülekezetben az istentisztelet látogatása nem olyan mérvű, mint amilyennek lennie kellene, nem kell-e arra gondolni, hogy itt a lelkekbe beférközt a kétely, hogy vajjon Jézus-e az igazi, vajjon nem azok a tanok-e az igaziak, amelyek Jézustól eltérőleg másban látják az ember üdvösségét, boldogságát és nem abban, hogy az embert az Istenhez emeljék és gyermeki alázatra tanítsák. Én megértem, K. Gy., ha az az irtózatos világháború, amely sorainkban éppen a mi napjainkban oly borzalmas pusztítást végzett és a világháborút követő események éppen itt az ország délnyugati részén a lelkeket kételkedőkké, ingadozókká tették. Én ezt megértem, de a magam atyai szívének egész szeretetével fordulok hozzátok, atyai szívem egész szeretetével intelk és figyelmeztetek benneteket is: »nem adatott emberek között az ég alatt más név, amely által kellene nekünk megtartatnunk«, hanem az egy názáreti Jézus Krisztus neve (Csel. IV:12).

K. Gy.! Ne keressétek ti a ti boldogságtokat muló földi javakban. Ezeknek a földi javaknak tulságos szeretete elvon benneteket attól, aki intett és figyelmeztetett benneteket arra, hogy ne gyűjtsetek magatoknak kincseket, amelyeket a lopó ellophat, a moly és a rozsda

megemészthet, hanem olyan kincseket gyűjtsetek, amelyeket a tolvaj ki nem áshat és a rozsda meg nem emészthet.

— Csak gondoljunk arra, hogy mennyire igaznak bizonyult ez a mondás az utolsó éveknek gazdasági életében. Nem éltek-e át magatok is, hogy azok a javak, amelyeket oly nagynak, mindenek felett becsesnek tartottatok, egyszerre csak kezdettek elértéktelenedni s azok, akik azt gondolták, hogy ezekkel a maguk jövődjét biztosítják, egyszerre bizonytalanságban lettek gyermekeik és saját jövődjük felől. Azok a javak egyre jobban tűntek, pusztultak s egyszerre azon veték magukat észre, hogy kiesett kezükből a bot, amelyre támaszkodni akartak. Aki földi javakban bizik, K., az nagyon ingatag alapra fekteti a maga bizodalját. Aki ellenben a földi javak helyett a lélek javait tartja a maga legfőbb céljának, az nem csalódik soha, mert a Krisztus nem csal meg, ígéretei beteljesednek az utolsó betűig.

K. Gy.! Vannak köztetek, akik talán a testnek muló élvezeteiben találták életük legfőbb boldogságát, akik azt gondolták, hogy a bornak mámora eléjük varázsol egy szép világot, amelyben boldogabb élni, mint ebben a közönséges világunkban. Mit tapasztalhatnak ezek is? Azt, hogy ha a bornak mámora eloszlik, akkor csak annál keserűbb valóság az, amelyre ébrednek, az egészségüket teszik tönkre, míg hogy ha a szebb világot nem ilyen élvezetekben keresik, hanem keresik abban, amit nekünk Jézus Krisztus mutatott meg, akkor hogy ha a földi életben időnként megpróbáltatások nehezedenek is rájuk, de ott van a boldogító tudat, hogy ez csak átmenet, amely után mi az Istennel, a mi Atyánkkal egyesülünk a Krisztusban a hit által. Akik más szenvedélyek kielégítésében keresik a maguk boldog-

ságát, óh nem ébrednek-e arra a vigasztalan, sivár tudatra, hogy nincs olyan indulat vagy szenvedély, amely az embert állandóan boldogítani tudná. A hívő tudja, hogy az a lélek, amelyet az Isten a maga szájából lehelt az emberbe, örök vágyódással tekint a mennyei Atya felé, érzi, hogy a föld salakjától egyre jobban tisztul, hogy a Krisztusé lesz, érzi, hogy azt az életet, amelyet a Krisztus élt, egyre jobban a magáévá tudja tenni és mint a Krisztusba oltott ág, tőle veszi táplálékát és terem olyan gyümölcsöt, mint aminőt a Krisztusba oltott életnek teremnie kell: az igaz keresztyén hit boldogító gyümölcseit.

K. Gy.! A mérleg két serpenyője ott áll előttünk. Egyiken a földi vagyon, élvezet, a Mammon szeretete, a gyűlölködés, a békétlenség, a másik oldalon az az isteni békesség, amelyet az apostol a hiveknek ajánl és amellyel én köszöntöttem benneteket, a léleknek az a nyugodt öntudata, hogy napról-napra minden mi gyarlóságunk, minden mi fogyatkozásunk dacára is előbbre haladtunk, ha csak egy-egy lépéssel is azon az úton, amelyet az Idvezítő jelölt ki három évi prédikálása alatt, előbbre haladtunk azon az úton, amely a tökéletesség felé visz bennünket, a felé a tökéletesség felé, amelyet a Jézus Krisztus az Atyának képében a leg-tökéletesebben rajzolt meg előttünk és amely felé való haladásunk kelti azt a boldogító érzést, amit nem háboríthat meg semmi sem, mert tudjuk, hogy mi is fiak és örökös társak vagyunk, örökösei annak az örökkétartó boldogságnak, amelyet Jézus az Isten országa eljövételében készített el a mi számunkra.

K. Gy.! Amikor fölhivlak benneteket arra, hogy tudakozzátok az írásokat, hiszen örök életnek beszéde vagyon azokban, amikor felhivlak, hogy az istentisztelet szorgalmas gyakorlásával szerezzetek magatoknak

lelki kincseket, melyeket nem veszthettek el soha, engedjétek meg, hogy azt a fogadást, amelyben ma engem részesítettetek, úgy tekintsem, mint a ti lelketek mélyén szunnyadó váagnak az előretörését. Hisz engem az én személyemben nem ismertetek, az én személyemben azt az állást tiszteltétek meg, amelyet én ma az egyházkerületben a mi gyülekezeteink bizalmából betöltök. Személyemben a református anyaszentegyháznak a püspökét tiszteltétek meg, megmutatván éppen ezzel a tiszteletadással, hogy hivek vagytok ehhez az anyaszentegyházhoz, fiainak érzitek magatokat. Óh, hadd tekintsem én ezt a feledhetetlen fogadást annak a zálogául, hogy él e gyülekezetben a hit, hogy nem kell reá is alkalmazni, amit Krisztus alkalmazott Keresztelő Jánosra, hogy aki legkisebb a mennyek országában, az nagyobb ennél a nagy embernél, hogy él a hit, amely nem engedi magát elszakíttatni a Krisztustól, hanem a vele való bensőséges egyesülésben keresi boldogságát.

K. Gy.! Milyen boldogító érzés volna rám nézve, ha azt hallanám, hogy e gyülekezet mindent elkövet roskadozó templomának megjavítására, harangjainak visszaszerzésére, az istentisztelet minél nagyobb számban való látogatására, a gyülekezeti élet megelevenítésére és akik itt a templomban most előtttem ülnek, lesznek valóban Isten templomává, mert az igazi gyülekezet Krisztusban élő emberi szivekből épül fel.

K. Gy.! Milyen áldás volt az, amikor ma reggelre a tegnap délutáni jótékony májusi eső felüdítette a mezőnek füveit, a rétnak virágait, a kalászba szökkenő gabonákat, de még nagyobb áldás volna az, ha az én egyszerű buzdításom, intésem a lelkekben újra felkeltené a Krisztus iránti odaadó, lángoló szeretetet, hogy ha az elvetett mag itt ezekben a szivekben is

kalászbba szökkennék és meghozná áldásos gyümölcsseit, némelyeknél harminc, némelyeknél hatvan és némelyeknél száz annyit!

Adja a minden jóságnak, könyörületességnek Istene, hogy ez a szent gyülekezet szerezhesse meg nekem ezt az örömet s magának azt a boldogságot, amelyet az evangéliumnak igaz szívvvel való átkarolása adhat meg csupán. Hogy így nyerhessen a földön nyugodt, boldog életet és részesévé lehessen az örökkévaló életnek odafenn a mennyekben, az Úr Jézus Krisztus által. Amen.

Templomozás után a tágas paplak udvarán folyt le a küldöttségek fogadtatása. A teklaifalui körjegyzőséghez tartozó községek nevében Boros János jegyző, az egyházak nevében Gergely Győző magyarujfalui lelkész, az iskolák nevében Ptacsek Teofil magyarujfalui tanító, a bürüsváradi levente-egyesület nevében Gyenis István oktató, gróf Andrássy Sándor uradalmi tisztikara nevében Vondracsek Róbert tisztartó, a bürüsi kisgazda olvasókör nevében Peti Sándor s.-lelkész mondtak talpraesett beszédeket. Megkapó volt, mikor a hatalmas diófa alatt szorongó tömeg ajkairól felzúgott a Szózat dallama.

A canonica visitatio Magyarujfalu, Gyöngyösmellék és Bürüs ügyeit vizsgálta meg, részletesen foglalkozván úgy az anyagi, mint a szellemi résszel.

Délután az iskola megvizsgálása következett. A növendékek az éneklésben igen szép haladást mutattak.

Este a két falu: Bürüs és Várad ifjusága a Piros bugyelárist adta elő Peti Sándor gondos betanításában.

Egyházak története.

Bürüs—Várad.

Lelkész: Peti Lőrinc, sz. 1852. Bürüsön szolgál 1880 óta.

Tanító: Huszár István, sz. 1903. Bürüsön szolgál 1927 óta.

Gondnokok: Király József, Vajda István. *Presbiterek:*

Csokona Ferenc, Csordás József, Győri József, Kovács H. János, Kovács József, Nagy János, Tóth József, Vitári József.

Bürius és Várad társegyházak keletkezése a legnagyobb valószínűség szerint Sztáray Mihály reformátor működésére vezethető vissza, ki a Dráva mentén 120 egyházat alapított. A mocsaras öserdők emelkedettebb részein megtelepült községek egyházának keletkezését és legrégebbi történetét különben homály fedi a XVIII. század kezdetéig. 1718-ban volt egy borona oldalú temploma, papjainak névsorát 1729-ig tudjuk visszavezetni, rektoráról azonban csak 1828-tól kezdve tudunk. 1828-ban terjesztik be a tanítói díjlevelet, melyben a harangozást is a rektor kötelességévé teszik. Az 1860-as évektől a gyülekezet roppant áldozatokkal építi fel középületeit: 1860-ban lelkészlakását, 1869-ben templomát, 1884-ben iskoláját, 1896-ban gazdasági épületeit; 36 év alatt 37.000 frt.-ot áldozván tisztán a maga erejéből építkezésre. Az 1857-iki birtokelkülönítésig csekély javadalmu s félreeső helyen fekvő »sarok ecclesiában« a lelkészek csak igen rövid ideig maradnak. A tanítókat is jóideig úgy fogadják, »házzól-házra tartják« s ha a bíró szükségesnek látja, vesz nekik csizmát, de ha valami féreértés támad, vagy kényerét biztosító díjlevelet kér, a szegény rektor menesztetik.

Templom. A legelső templom, melyről említés van, 1718-ban borona oldalakkal épült, de tetejét 1723-ban villámütés érte. Két évi könyörgés után másodszor 1776-ban, harmadszor 1806-ban engedték meg javítását és faszindellyel fedését. 1839-ben újabb templomot építettek, fatalpra, boronára ugyan, de már toronnyal ellátva, míg a régi templom mellett 1730-tól kezdve külön lábakon állt harangjuk. A mostani templom 1869-ben készült 21.000 frt. kiadással sudár toronnyal, erős falakkal, hatalmas boltozatokkal. Izléses, szép épület. A főpásztori látogatást követő hónapokban az egész templomot 5000 pengő kiadással renoválták. Az 1910-es években a pécsi Angster-cégtől egy hat változatú pneumatikus orgonát szereztek be. 1927 őszén pedig két darab 400 és 200 kg.-os harangot öntettek Slezák Lászlónál Budapesten 5000 pengő költséggel. A rekvirálásból megmaradt kisebbik harangjukat ugyanekkor Váradnak ajándékozták.

Lelkészlak. A mostani 1860-ban készült 7000 frt. kiadásal. Igen tágas, kényelmes épület.

Iskola, tanítólakás. Az első iskola és tanítóház 1829-ben épült. A jelenlegi 1884-ben emelték 6000 frt.-ért. Nagyméretű, tágas épület.

Lelkészek: Békési ? 1729—1732, Pápai nevű öreg jött 1732-ben, Sarkady Sámuel 1749, Sóvári József 1750, Baranyai István 1765 (ez kezdte meg az anyakönyvezést), Ujhelyi Mihály 1769, Öreg Vessej István 1777, Bécsi György 1780, Kaposi Gábor 1784, Csipják Mihály 1790, Sági Péter 1791, Arday Mihály 1795, Dus Sámuel 1799, ifj. Vessej István 1801, Szénási István 1802—1820, Csuka vákánt rektor 1820—1821, Kardos Zsigmond 1821—1826, Begedi Bertalan helyettes 1826—1827, Benkő János 1827, Veres Izrael 1827—1850, Nagy László helyettes 1851-ig, Nagy Lajos 1851—1856, Peti Sándor 1856—1878, Jóna József helyettes 1878—1880, Peti Lőrinc 1880-tól a mai napig.

Tanítók: Strézi György 1828-tól. Közbeeső adatok hiányoznak. Izsák Lajos 1874—1910, Löczy Lajos 1911—1926, Huszár István 1927-től a mai napig.

Magyarujfalu.

Lelkész: Gergely Győző, sz. 1879. Magyarujfalun szolgál 1905 óta.

Tanító: Ptacek Teofil, sz. 1879. Magyarujfalun szolgál 1920 óta.

Gondnok: Bognár József alsó. *Presbíterek:* Berta József, Ős István keleti, Bós István, Tóth János, Lázár János, Ős János, Bognár József felső, Bós Sándor.

Magyarujfalut szintén a legősibb gyülekezeteink közé lehet számítani, mint hogy bizonyosra vehető, hogy az e vidéken diadalmasan terjedő reformáció hatásától ez sem maradhatott érintetlenül. Multjáról azonban nem maradt fenn semmiféle irat, mert az egész falut 1842-ben a templomon és két polgárházon kívül megsemmisítő tűzvész minden régi feljegyzést elpusztított, a lelkészlekből csak az anyakönyvet és egy urasztali kelyhet tudtak nagynehezen megmenteni. Az 1784. évvel kezdődő megmentett anyakönyvből ismerjük az azóta szolgáló lelkészek neveit és szolgálati idejét s Németh Ferenc segédpap feljegyzését, mely szerint a magyarujfalui első templom 1675-ben, a második 1784-ben épült, természetesen az akkori idők szokása szerint sövényből, falpra, sárral betapasztva.

A kis népességű gyülekezetben 1869-ig a lelkész végezte egyuttal a tanítói teendőket is. Ekkor segédtanítót alkalmaztak,

de azok folytonos változása s a taneredmény gyengesége miatt az egyházmegye közbenjöttével, mivel a gyülekezet a fizetést megállapítani nem akarta, 1880-ban rendszeresítették a tanítói állást.

Templom. Az 1675-ben épített első és az 1784-ben készült második templom sövényből fatalpra, sárfalakkal építettett a lelkész kertjében. A mai szép templom 1856—1857-ben emeltetett a hivek anyagi áldozatának s közmunkaszolgáltatásának igen nagy igénybevételével. Fazzindellyel fedett, kis kupban végződő tornyát az 1884-ik év őszén egy hatalmas vihar s két villámütés úgy megrongálta, hogy a következő évben újra kellett építeni. Az ekkor készült piramis alakú csúcsot horganyzott lemezzel borították, ami a templom belsejének szükségessé vált javításával együtt 1100 frt.-ba került. A templomba 1900-ban 1400 aranykoronáért orgonát állítottak. Az elrekvirált harangok helyett 1923-ban egy 196 és egy 115 kg.-os »cis« és »e« hangu harangot készítettek a Harangművek r.-t.-nál Budapesten 105 q buza értékben.

Lelkészlak. A jelenlegi lelkészlakás 1877-ben készült. Erős, téglacépület.

Iskola, tanítólak. Az első iskolát és tanítólakást — két kis szobával, egy kis konyhával és egy tanteremmel — 1869-ben építették a templomtól északra eső telken segédtanító részére. Mikor azonban rendszeresítették a tanítói állást, a lakás szűknek bizonyulván családos tanító részére, 1891-ben kibővítették.

Lelkészek. A régebben működő lelkészek névsora ismeretlen. 1784-től kezdve azonban szolgálati idejükkal levezethető egészen máig. Részletesebb adatok híján csak annyit közölhetünk, hogy az első lelkész volt Biró János, a második Krizsa János, a tizenharmadik Simon Károly 1887—1899, Baky Gyula 1900—1902, Bocsor Lajos 1903—1905 és Gergely Győző 1905-től a mai napig.

Tanítók. Pethes Sándor 1880—1884, Zsinka János 1898—1915, 1915-től 1920-ig helyettesek gyanánt működtek: Hörömpöly Gyula 1915—1918, Lukács László 1918—1919, Gál József 1919—1920, Ptacsék Teofil rendes tanító 1920-tól a mai napig.

Gyöngyösmellék.

Lelkész: Dömötör Lajos, sz. 1867. Gyöngyösmelléken szolgált 1901 óta.

Tanító: az iskola községi jellegű, ref. tanítóval, jelenleg tanító: Gócz Elek, Gyöngyösmelléken szolgált 1911 óta.

Gondnok: Sziács József. *Presbiterek:* Dombai Imre, Csokona János, Illés Sándor, Horváth József, Kaszti Imre, Kaszti János, Dombai István, Laki István.

A község fennállásáról a törökvilágból megmaradt adólajstromok emlékeznek meg először. A XVIII. század elején több birtokos családot találunk itt, kik közül néhányan az egyház jóltevői gyanánt is szerepelnek. Valószínű, hogy az egyháznak ez időben történt keletkezése az ő támogatásukra vezethető vissza. Az egyház életében a múlt század végéig nagyon sok egyenetlenség és pereskedés folyt le. 1824-ben a lelkész tett panaszt járandóságának ki nem szolgáltatása miatt. Ugyanez évben templomi székper indult meg. 1829-ben ismét egy másik székpert tárgyalt az egyházmegye, sőt még ugyanez ügyben a vármegye kiküldöttei is megjelentek helyszíni vizsgálatra. 1856-ban ismét küldöttség jelenik meg a közbirtokosok által előidézett viszály és templomi botrány ügyében. 1872-ben a templomépítésből kifolyólag folyik pereskedés. 1892-től kezdve pedig a lelkészlakás miatt indul meg közel egy évtizedes pereskedés, mely a gyülekezetet a legvégsőkéig felizgatta s majdnem teljes pusztulásba sodorta. A sok egyenetlenségben kifáradt gyülekezetbe csak az utóbbi évtizedekben tért vissza a békesség.

Templom. Első oratoriumuk 1721-ben épült. A mostani templomot 1872-ben építették.

Lelkészlakás. Régebbi lelkészlak építéséről nincs adatunk. A jelenlegi épület néhai Cseke Mihály földbirtokos végrendeleti hagyatékából vette eredetét olyanformán, hogy ő egy addig korcsmaháznak használt épületet adományozott az egyháznak, mely 1892-ben alakíttatott át lelkészi lakássá, de az építkezés ismét roppant zavarokat idézett elő.

Lelkészek. Az első prédikátor beállításának idejét nem tudjuk. A legelső, kinek neve fennmaradt, Vásárhelyi, Dániel 1750-ben, majd Nánásy Mihály 1755-ben. 1764-től kezdve következnek: Kádas Mihály, valószínűleg 1760—1764, Czégény András 1764, Vida György 1770, Bán Mihály 1772, Veres István

1774, Járdánházi Sámuel 1777, Czégény András 1779, Kabai János 1784, öreg Bihari István 1793, Szabó János—?, Mikolai András 1796, Horváth Ádám 1797, Hári Ferenc 1801, Varga Mihály 1806, Kovács János 1811, Király Ferenc 1817, Veres Izrael 1821, Berhidai Ferenc 1824—1828. Hanglédi Szilágyi György 1832, ifj. Veres István 1833, Józan Benedek 1836, Csuzy József 1840, ifj. Maklári József 1843, Bélavári István 1847, Zsebők József 1850, Kovács Gábor 1852, Écsy Péter 1856, Szabó József 1860, Becsák Sándor 1864, Kiss Bálint 1868, Begedy Lajos 1890, Dömötör Lajos 1901-től a mai napig.

15. Hobol, Pettend, Nemeske, Kistamási.

Május 22-én vasárnap Veigelia koszorúkkal gazdagon díszített kocsikon vonult át a küldöttség Hobolra, ahol a község nevében Pap Ferenc jegyző üdvözölte Püspök urat. Bandérium és a leventék diszszázada közt vonult be Püspök úr a diadal-kapun át a lelkéslakba. A karsu torony harangjai zúgtak, majd Fehérváry Kálmán lelkész mondott beszédet egyháza nevében. Nagy Ilonka a hoboli leányok nevében csokrot nyújtott át, Vitéz Nagy János főoktató pedig a levante-egyesület nevében üdvözölte Püspök urat.

A canonica visitatió Szabó Bálint elm. főjegyző imája után Pettend, Kistamási, Nemeske és Hobol ügyeit vizsgálta meg a küldöttség. Békés elintézészt nyert az egyik gyülekezetben kitört viszály, ahol a presbiterek egy része lemondott. Püspök úr beszéde után lemondásukat visszavonták.

A templom zsufolásig megtelt. Az orgona helyreállítva, itt már két éve az új énekeskönyvet használják. A gondnok még arról is gondoskodik, hogy a vendégek is kapjanak új énekeskönyvet a kezükbe.

Halka Sándor esperes imája után Püspök úr Mt. 5:9-ről prédikált a békesség és megbocsátás erényeiről.

Püspök úr egyházi beszéde.

Alapige: Máté 5:9. v.

»Kegyelem néktek és békesség Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól.« Pál apostolnak e szavaival köszöntelek benneteket hoboli szent gyülekezet itt egybegyűlt hivei és a szomszédos egyházak ide rendelt lelkészei és presbiteriumai. Pál apostol ez üdvözlő szavaihoz, engedjétek meg, hadd csatoljam

hozzá a magam köszönő szavait azokért a külső megnyilvánulásaiért a szeretetnek, amelyekkel engem e községbe érkezésem alkalmával elhalmoztatok. Láttam a község határánál a fiatalokat, amint lóháton elém jöttek, az előljáróságot, amint a határnál üdvözölt, láttam azokat a diszkapukat, amelyeket felállítottatok, hogy azok alatt vonuljak be, hallottam az üdvözlő beszédet, amelyet e gyülekezet nevében lelkésze hozzám intézett s örömmel vettem a csokrot, amelyet e szent gyülekezet leányainak nevében nyújtottak át. A tisztelet, a ragaszkodás e megnyilvánulásai mélységes örömmel töltik el szívemet. Fogadjátok mindannyian köszönetemet, akik ezeknek az előkészítésében közremunkálkodtatok.

Megvallom, K. Gy., hogy némi aggodással jöttem e gyülekezet kebelébe, hiszen az utóbbi napokban olyan híreket hallottam, mintha e gyülekezetben, amelyben a szeretet és békesség angyalai csókolgatták egymást, a békétlenség ütötte volna fel sátorát. Ezért is választottam mai szent beszédem alapigéjéül a felolvasott szent ígéket: »Boldogok a békességre igyekezők, mert ők az Isten fiainak mondatnak«. Hálát adok az én mennyei Atyámnak, a gondviselő Istennek, hogy azon az értekezleten, amelyet a gyülekezetek presbiteriumaival s közöttük e szent gyülekezet presbiteriumával tartottunk, a békétlenség felhői eloszlottak, a békétlenség felhői mögül újra előtört a békességnek áldott meleget sugárzó napja és ma én itt azzal a boldog érzéssel állok meg előttetek, hogy e gyülekezet, amely a múltban is annyi fényes jelét adta hithűségének, egyházához való ragaszkodásának, a békesség által vezéreltetve, továbbra is marad az, ami eddig is volt ezen a részen, az evangéliumi világosságnak egyik világító fáklyája.

Végtelen jól esik atyai szívemnek, hogy látom a békesség angyalát újra leszállani és látom, hogy a békesség angyalának nyomán e gyülekezet tagjai lelkében újra felélednek azok az érzések, amelyek őket ez egyházhoz, ehhez az ősi, sok küzdelmen és szenvedésen átment anyaszentegyházhoz fűzik. Mert a hoboli szent gyülekezet s az itt megjelent presbiteriumok által képviselt gyülekezetek dicső multa tekintenek vissza. Dicső, hosszú multa, hiszen azok közé a gyülekezetek közé tartoznak, amelyeket a reformáció első évtizedeiben alakítottak meg a mi dicső emlékü reformátoraink és a sok szenvedés és küzdelem közben, amelyen e gyülekezetek is általmentek, megmaradtak az apáktól örökölt hithűségükben, megmaradtak egyházszeretetükben és áldozatkészségükben. S ha dacára annak az örömmek, amelyet érzek a felett, hogy a békesség újra visszatért e gyülekezet kebelébe, mégis a békességről, annak áldásairól kívánok szólni, ennek oka az, hogy a legnagyobb, ami Krisztus evangéliumával s magával Krisztussal e földre jött, a békesség. Hiszen magát az Idvezítőt is a békesség fejedelmének nevezik.

Urunk, Idvezítőnk abban a beszédben, amelyet közönségesen hegyi beszédnek szoktak nevezni, amelyet egyik magaslatról a köréje gyűlt sokaságnak tartott, felsorolja, kik a boldogok és azok között, akiket boldogoknak nevez, különösen is megemlíti azokat, akik békességre igyekeznek. Meg is indokolja, hogy miért boldogok ezek, azért, mert ők Isten fiainak mondatnak.

Sajátságos, K. Gy., hogy ha végig olvassuk azokat a verseket a Máté evangéliumában, amelyek arról szólnak, hogy kiket tart Krisztus boldogoknak, azoknak a sorában, akiket ő boldogoknak nevez, nem találkozunk azokkal, akiket mi rendes világi felfogás szerint

boldogoknak szoktunk nevezni. Nem találkozunk azokkal, akik nagy vagyonra, gazdagságra hivatkozhatnak, ellenben találkozunk azokkal, akik itt inséget, szűkölködést és háborúságot szenvednek; nem találkozunk azokkal, akik fénylő királyi trónusokon ülnek, hanem találkozunk azokkal, akik a maguk egyszerűségében, szegénységében végzik az Isten által eléjük szabott, reájuk rótt kötelességeket; nem találkozunk azokkal, akik a bölcsesség világító tornyaiként jelennek meg az emberek előtt, de találkozunk azokkal, akikről azt mondja az Úr, hogy lelki szegények, hogy ilyeneké a mennyeknek országa. Oh, K. Gv., ebből látjuk, hogy milyen más megítélésben részesíti az Idvezítő az emberi boldogságot, mint aminőben mi a gyarló tudásunkkal részesíteni szoktuk. Mi azt gondoljuk, hogy boldogok azok, akik fényes palotákban laknak, akik nagy szolgaszemélyzet felett rendelkeznek, akiknek parancsára százan és ezren hajolnak meg, akik nagy vagyonnal, gazdagsággal rendelkeznek, az Idvezítő pedig éppen ezekkel szemben és ellentétben azt mondja, hogy boldogok a lelki szegények, az alázatosak, a tiszta szívűek és a békességre igyekezők.

Békesség és boldogság! Minden ember boldogságot keres, minden ember boldogságot kíván találni, minden ember boldogság után törekszik, csak az a kérdés, hogy miben találja meg boldogságát? Mi az, amire erejét, munkáját ráirányítja? Vajjon a földi javak, amelyeket előbb említettem, vagy pedig azok a lelki javak, amelyeknek hirtokában boldogoknak mondja az Idvezítő azokat, akik ezekkel a lelki javakkal az Isten országa felé törekeshetnek. A keresztyén ember folyton az elé a kérdés elé van állítva, hogy miben keresi, miben találja boldogságát, vajjon földi vágyainak, indulatainak, szenvedélyeinek kielégítésében-e,

vagy pedig az Isten szolgálatában úgy, amint az a ná-záreti Jézus életében példányképül előttünk megjelent? Amikor a földi vágyak, indulatok, szenvedélyek kielégítése helyett Jézus azt mondja, hogy ő az út, igazság és élet, akkor szembe állítja a mi gyarló földi vágyainkat, kívánságainkat és törekvéseinket az ő törekvéseivel és azt akarja, hogy mi azokat elhagyva, induljunk az ő általa kijelölt úton.

Azok közé a dolgok közé, amelyeket Jézus, mint a boldogságnak legfőbb alkatelemeit sorol fel, tartozik a békesség és a békesség után való törekvés. Óh, K., mennyire igaza van Idvezítőnknek, ha nézzük a békességet azokban a különböző vonatkozásokban, amelyekben az emberi élet lefolyik a születéstől egészen a koporsóig. Ha nézzük elsősorban abban a vonatkozásban, amit az embernek legszűkebb társasága, a család alkot, gondoljátok csak el, van-e nagyobb boldogtalanság, mint békétlenség, szeretetlenség egy családban? Gondoljátok el, lehet-e valami rettenetesebb, mint egymáshoz kötözve lenni olyanoknak, akik nem tudnak békességben megférni egymással? Nincs rettenetesebb, mint szitkokat és szidalmakat hallani, kölcsönösen szemrehányásokat látni azok részéről, akiket voltaképpen a szeretet köteléke kellene, hogy egy egész életre összekössön. Óh jaj annak a háznak, amelyből a békesség szelleme eltűnt, amint mondják, a pokol tornáca az, mert hiszen abból a házból a békesség angyala eltávozván, helyét elfoglalja a sátán, amelyet ha ki akarnak üzni, sokad magával jön vissza és rosszabb lesz a sorsuk, mint azelőtt. A békétlenségtől visszhangzó házban hogyan lehet gyermekeket nevelni kegyes, jámbor életre, szülők iránt való szeretetre és tiszteletre, hogyan lehet őket nevelni a munka szeretésére, józan életre, takarékosagra, ha maguk körül egyebet

sem hallanak, mint a szülők versengését, szitkozódását és átkozódását. Az ilyen család élete a legnagyobb boldogtalanság, amit az ember elképzelhet.

— És K. Gy., nem látjuk-e, hogy micsoda boldogító erő a békesség az államok életében, az államoknak egymás közt való viszonyában? Nem érezzük-e önmagunk vérző szívvvel, sajgó lélekkel a békétlenségnek, az egymással való versengésnek átkos következményeit? Az a borzalmas világégés, a világháboru vajjon bekövetkezett volna-e, ha valóban békességre igyekezők lettek volna azok, akik magukat Krisztus hiveinek nevezik? Oh, hányan vannak saját soraink között, akiket a világháboru és annak borzalmai lelki egyensúlyukból teljesen kizavartak. Bizony itt is igaza van az Idvezítőnek: »Boldogok a békességre igyekezők«. Ha országunknak azokra a korszakaira gondolunk, amikor ez az ország békében élt, azt látjuk, hogy rövid idő alatt felvirult az ország, de amint újból ellenség tört határaitra, vagy polgárháboru dúlt belől, amint a békétlenség szelleme ütötte fel fejét, akkor az ország virágzásának egyszerre vége lett, az ország hanyatlani kezdett és rohant lefelé azon a lejtőn, amely a megsemmisülés felé vezet.

— És K. Gy., ha a családi életben, az állami életben szükség van a békességre, mennyivel nagyobb szükség van az egyházi életben, annak az egyháznak az életében, amely magát a békesség fejedelméről, a Krisztusról nevezi, amely azt akarja, hogy a Krisztus igéi hamisítatlanul jussanak el a hitek szívébe, hogy ezeket megtermékenyítvén, gyümölcsöt hozzanak Isten dicsőségére és az anyaszentegyház terjesztésére.

— Oh bizony, hogyha az egyház kebelében üti fel fejét a békétlenség, ha az egyház a Krisztus anyaszentegyháza, a szeretetnek, a békességnek egyháza kezd békétlenkedni, akkor igaza van az Idvezítőnek, egy

háznép sem állhat meg, amely meghasonlik magával, (Máté XII:25.) akkor az egyház nem tudja kifejtetni azokat az erkölcsi erőket, amelyeket a Krisztus anyaszentegyházába belehelyezett és amelyekről azt akarja, hogy hiveinek boldogítására azok az ő anyaszentegyházában minél teljesebben megvalósuljanak.

K. H.! Csak pár példában kívántam felmutatni a békesség nagy áldásait a családban, az államban, az egyházban, hogy rátérhessünk arra, hogy nekünk a magunk életéből — folyják az a családban, a társadalomban vagy az egyházban — mindent el kell távolítanunk, ami ennek a békességnek mogrontására vezetne. Mi az ami a békességet megöli? ami a békességet nem engedi a szivekben feléledni? A gyűlölködés szelleme, az a szellem, amely a vett sérelmet, ha az megtörtént, megbocsátani nem tudja, vagy megbocsátani nem akarja.

Oh, K. Gy.! Az uri imában, ahol Idvezítőnk oly röviden és egyuttal oly érthetően összefoglalta mindazt, ami a mi vágyunknak lényege lehet, az uri imádságban úgy-e minden nap könyörgünk azért, hogy az Isten bocsássa meg a mi vétkeinket, hozzátevé, amiképen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek. Ha azt akarjuk, hogy a békesség lelke visszatérjen és hogy a békesség lelke zavartalanul honoljon közöttünk, akkor nekünk gyakorolnunk kell a megbocsátás erényét, akkor nem szabad a vett sebeket folyton fel-emlegetni, akkor nem szabad a kapott szóbeli sérelmeket emlékezetünk tárházában úgy raktározni el, hogy azok bármely pillanatban újra előtűnjenek, be kell a sebeket a szeretet, a kölcsönös megértés balzsamával kenni, hogy minél előbb begyógyuljanak. Ugy kell a sértést elrejtenuk emlékezetünkben, hogy az ne törhessen többet elő. A családi élet békéjét mi biztosít-

hatná jobban, mintha azok a koronkénti sértések, bán-tások, amelyek sokszor az egyik félnek a kedvetlenségéből, fáradtságából, reménye csalódottságából ajkára jönnek, azok a sértések a másik fél részéről megértő szeretettel egyszerűen hallatlanná tételnek és nem hozatnak elő újra és újra, hogy a családi béke újból feldúlásának, megbontásának legyenek eszközlői. Mikor az apostolok egyike, Péter az Idvezítőhöz azzal a kérdéssel fordult: »Uram, hányszor lehet az én atyámfia-nak ellenem vétkezni és néki megbocsátanom? még hétszer is?» (Máté XVIII:21.) valami nagyot akart mondani, hiszen még akkor az ótestamentumi felfo-gás uralkodott, amely »a szemet szemért, a fogat fogért« elv alapján, a vett sértést azon módon igye-kezett megtorolni, amely nem ismerte a megbocsátó szeretetet, hanem csak a megtorlásnak szükségességét. Az apostol valami nagyot akart mondani, mikor azt mondta, ha engem megbánt az én felebarátom, meg-bocsássak-e neki hétszer, erre azt mondja az Idvezítő: »nem mondom neked, hogy még hétszer is, hanem még hetvenhétszer is«. Mintha csak azt mondta volna: ne csak egy bizonyos csekély számu esetben törd el a sértést a te felebarátodtól, hanem bocsáss meg annak minden esetben, ha kell százszor, ha kell ezerszer. Ahányszor téged sértés ér, ne vedd ezt a sértést úgy, mint amelyért azonnal elégtételt kell venned, hanem vedd úgy, hogy azért te nálad készen áll a bocsánat. Az Idvezítő felhossa azt az örökre gyönyörű példázat-t, amely a miatyánkbeli kérésünknek szolgál olyan szép megvilágosításául, mikor elmondja, hogy volt egy úr, kinek a szolgálja tartozott neki 10.000 talentummal és mikor ezt az irtóztató nagy összeget nem tudta meg-fizetni s az úr börtönbe akarta vettetni, akkor a szolga leborult az úr lába elé, hogy hagyja szabadon; ő rajta

lesz, hogy adósságát megfizesse. Az úr erre szabadon bocsátja ezt a nagy adóssággal megterhelt szolgáját. Alig távozik el a szolga az úr palotájából, amikor találkozik szolgatársával, aki neki 100 kis pénzzel adós, elkezdi ezt a kis adóssággal tartozó szolgatársát fojtotgatni, börtönbe viszi, míg meg nem fizet. Hirül viszik ezt az úrnak, aki magához idézi azt a szolgát, akinek 10.000 talentumot elengedett és azt mondja neki: Gonosz szolga, én elengedtem azt a nagy tartozásodat, vajjon nem kellett volna-e neked a te szolgatársadnak azt a kis tartozást elengedned? Vessétek az örök sötétségre! Ehhez hozzáteszi az Idvezítő: »így cselekszik veletek is a mennyei Atya, ha meg nem bocsátjátok, ki-kí az ő atyjafiának, az ő vétkeiket« (Máté XVIII:35.).

K. Gy.! Csak gondoljunk arra, hogy minden nap hányszor megbántjuk a mi jóságos Istenünket káromlással, fajtalan beszéddel, tisztátalan gondolattal, hányszor vétkezünk Isten erkölcsi szabályai ellen és mi mindezekért a bántalmakért várjuk és reméljük az Isten bűnbocsátó irgalmát a Jézus Krisztus által és találkozunk egyik embertársunkkal, aki szavával megsértett bennünket és mi annak nem tudunk megbocsátani. K. Gy.! ha igazán Krisztus követői akarunk lenni, akkor a békesség megszerzése, a békesség fenntartása érdekében megbocsátó szeretetet kell gyakorolnunk azokkal szemben, akik minket megbántottak.

Micsoda boldogság volna az, ha a vett sértést nem a megbántott torolná meg, hanem az, aki azt a sértést osztogatta, látná be hibáját és a megbocsátó szeretet elfelejtetné a kettőjük között történt sértést és azok újra bizalmas benső szeretetben egyesülnének. Ime azt mondja a mi Idvezítőnk, boldogok a békességre igyekezők, mert azok Isten fiainak mondatnak. Lehet-e na-

gyobb, magasztosabb, mint az Isten gyermekének nevezetni? De nevezhetjük-e magunkat az Isten gyermekeinek, ha hiányzik belőlünk az, ami Atyánknak legfőbb drága vonása, a megbocsátó, a könyörületes szeretet, ha hiányzik belőlünk a békességre való törekvés, ha hiányzik belőlünk az, amiért Krisztusunk lejött erre a földre, a békességnek, az igaz megértő békességnek a szeretete?!

K. Gy.! Én az apostol szavaival köszöntöttelek benneteket: Kegyelem néktek és békesség! Köszöntöttelek volna-e szebb, drágább igével, mint ezekkel a szavakkal, hiszen kegyelein nélkül mik vagyunk? — nem állhatunk meg csak egy napig sem, tehát kegyelmét kértem rátok épűgy, mint az apostol az ő általa alapított gyűlekezetekre. De kértem rátok a békességnek lelkét is, mert ha békétlenség van köztetek, akkor azt az isteni kegyelmet megcsufoljátok, mert nem tud úgy érvényesülni életetekben, mintha abban az életben a békesség lelke honol.

Adja a mindenható Isten, hogy keresztyén vallásunknak ez az alapvető tanítása, melyet Krisztus ezekben a szavakban oly örökre szépen fejezett ki, találjon bemenetelt minden egyes szívbe és hogy az élet folyamán, amikor eltérések és viták lesznek köztetek, ha hangzik is el erősebb szó, amelynek sértő célja van és amelyet a megsértett megbántásképen foghat fel, adja a Mindenható, hogy az ilyen szóra a megsértett ne újabb sértéssel feleljen, hanem a megbocsátás igéivel. Így tér be szívetekbe a békesség, így teszi boldoggá a ti családi otthonotokat, egyházi és községi életeteket, így teszi boldoggá ennek a nemzetnek életét az Isten kegyelméből. Ámen.

Egyházak története.

H o b o l.

Lelkész: Fejérváry Kálmán, sz. 1889. Hobolban szolgált 1917 óta.

Tanító: Vitéz Kozma Sándor, sz. 1885. Hobolban szolgált 1909 óta.

Gondnokok: Radics József, Szabó Pál. *Presbíterek:* Kelemen István, Nagy János, Domján József, Domján István, Sas József, Kelemen József, Nagy Sándor, Magda Pál alsó, Göbi István, Kelemen József, Gál József, felső Magda Pál.

Hobol már a középkorban fennállott, 1470-ben mint baranyamegyei község szerepel Szigetvár tartozéka gyanánt az Enyingi Török család birtokában. Az egyház birtokában levő régi feljegyzés szerint »mindig református prédikátort tartó ecclesia volt, még az előtt is, hogy Szolimán török császár Szigetvárt megvette; és hogy Szigetvár is, minекutána t. i. az ott Enyingi Török Bálint földesuraság által fundált és sok ideig virágzó reformata ecclesia megszűnt és megszűnése után, míg ott reformátusok is lakhattak, ezekre nézve Hobolnak filiája volt«.

A legrégebbi prédikátorokról és az egyház emez őskoráról azonban ez idézett feljegyzésen kívül egyéb adat nem maradt, mert az 1754-iki évben a templom és parókhíalis ház elégvén, a régi iratok megsemmisültek. 1848-ban a templom, torony, lelkészlak újra leégett.

Templom. 1800-ban épült s az 1848-iki tüzeset alkalmával erősen megrongálódván, tetőzete s tornya újrácépített. A tornyot az 1889-iki nagy vihar után ismét ki kellett igazítani. 1895-ben 800 forintért orgonát vettek. 1911-ben az egész templomot renoválták, a tornyot vörösrézrel fedték s toronyórát szereztek 9364 aranykorona költségen. Azonban a hadvezetőség a vörösrézet a nagyobbik haranggal és az orgonasípokkal együtt elvitte s a tornyot horganyzott vaslemezzel burkolta. Elrekvirált harangjuk helyett a Harangművek rt.-nál öntettek 1922-ben egy 194 kg.-os harangot 640 pengő kiadással, ugyanekkor az orgonasípokot is pótolták.

A lelkészlakás, iskola és tanítólak építéséről nincsenek adataink.

Lelkészek. Az itt szolgált prédikátorok, amennyire a feljegyzések visszanyulnak, a következők voltak: Hollósi Tamás 1750, Katona Sámuel 1754-ben, őt követte 1770-ben Kazi Pál, 1774-ben Tóth Ferenc, 1779-ben Pápai József, 1783-ban Arday Mihály, 1785-ben Sarkadi Sándor, 1789-ben Krisa János, 1791-ben Rétyi Gazda József, 1798-ban Mózes János, 1804-ben Horváth Ádám, Sarkadi István 1811—1819, Polyányi Gyenes József 1819—1827, Vincze Sámuel 1827—1833, Elek István 1833—1836, Paczolay Sándor 1836—1845, Németh Ferenc 1846—1863, Halka Sámuel 1863—1865, Nagy Sándor 1865—1876, Németh Zsigmond 1876—1888, Fejérváry Gyula 1888—1917, Fejérváry Kálmán 1917-től a mai napig.

Tanítók. A régiebb tanítókat nem ismerjük. Györffy Imre 1890—1909, vitéz Kozma Sándor 1909-től a mai napig.

P e t t e n d .

Lelkész: Écsy Pál, sz. 1866. Pettenden szolgál 1898 óta.

Tanító: Böcscecs János, sz. 1898. Pettenden szolgál 1923 óta.

Gondnok: Benked János. *Presbiterek:* S. Benked János, Sebők Sándor, Tóth János, Bognár János, Simon János, Póré József, Simon Imre, Benked János.

Pettend neve a régi iratokban 1390-ben fordul elő először. A XV. század végén az Enyingi Török családé. 1554—1571. években török hódoltság. Református egyháza igen régi eredetű, de 1763-ig csak leányegyház volt az alig egy km.-re eső Gyöngyösmellékhez csatolva. »Az előtt mestereket tartott.« A lelkészek nevei azonban csak 1789-től vannak feljegyezve. Régi mesterei közül egyedül Nagy György neve maradt fenn 1750-ből. Ez adatokon kívül ugyyszólván semmi feljegyzés nincs az egyház történetéről.

Igen szép karsutornyú magas temploma 1864-ben épült. Tetejét 1904-ben javították. Elrekvirált nagyobb harangjuk helyett 1923-ban szereztek egy 188 kg. súlyú *cis* hangú szép harangot a Harangművek rt.-nál.

A lelkészlak 1899-ben, az iskola és tanítólakás 1909-ben épült.

Lelkészek. Szentiványi Mihály 1789—1794. Az anyakönyv-

vezetés is az ő szolgálatával kezdődik. Bihari István 1794, Szénási István 1799, Szegedi János 1802, Krizsa János 1809, Horváth Ádám 1811, Füsi János 1812, Földvári Péter 1818, Benedek József 1821, Nagy Antal 1822, Elek István 1825, Kovács István 1827, 1828-ban adminisztrátor volt, Mezey János 1829, Gál Antal 1831, Hevessy Ferenc 1833, Szilágyi Károly 1834—1874, Héjjas Zsigmond 1874, Vágó Sándor adminisztrátor 1877, Hampó Albert 1878, Maár Károly 1879 adminisztrátor, Barthalos Ödön 1881, Vámos Károly 1890, Kovács Bertalan 1894, Csuzy Sándor 1896, Écsy Pál 1898-tól a mai napig.

Tanítók. Nagy György lévita 1750. A közbeeső időkről nincs feljegyzés. Szombathy Lajos 1883—1889. Ettől 1906-ig részben a lelkész, részben helyettesek tanítottak. Danóczy Elek 1906—1914 (szerb hadifogságban meghalt), 1914—1918-ig ismét részben a lelkész, részben helyettesek tanítottak. 1918-tól helyettes Böcsics János, ki 1923-ban rendes tanítónak választott és szolgál a mai napig.

N e m e s k e .

Lelkész: az anyae gyház lelkésze.

Tanító: Varga János, sz. 1878-ban. Nemeskében szolgál 1920 óta.

Gondnok: Tarkó János. *Presbiterek:* Papp János, Cseke Gábor, ifj. Farkas István és Varga János.

Nemeske régi, eredetileg nemes község volt, mely a mohácsi csatába 18 felkelőt küldött. A falu keleti végénél fekszik az »Udvar« néven ismert domb, mely hajdan vár volt, valószínűleg Tompa Istvánnak, Zrinyi Miklós egyik alvezérének birtokában. Ugyanis az »Udvar«-vártól északra eső területet ma is Tompa-dülőnek hívják. Minthogy egyháza már a mohácsi vész előtt fennállott, amikor pedig ezen a vidéken a reformáció ismeretlen volt, hihetőleg őshusszita gyülekezetet kell benne látnunk, mely a később terjedő magyar reformáció előtt egyszerre kaput nyitott s abba beleolvadt. Erdőktől, mocsaraktól körülvett védett helyzetében s nemesi kiváltságai miatt vallásszabadságában nem háborgatták s így az üldözésektől megmenekülhetett. Anyakönyve 1766-tal kezdődik s azóta 22 lelkésze volt, de hogy megelőzőleg is kellett lenni prédikátoroknak, mutatja a születési

anyakönyve előtt álló ezen irat: »Post obitum St. Salánki successit is pastoratum St. Ciombos de Érsekujvár«.

Kistamási, mellyel igen sokáig társcegyházi viszonyban élt, kezdetben csak filiája volt Nemeskének, sőt temetőjét is használta, mert külön temetője csak 1807 óta van. A két társcegyház különben századokon át a legnagyobb viszálykodásban élt egész napjainkig egymással. E viszálykodásban erejük folyton gyengült, úgy hogy végül Nemeske nem lévén képes önállóan magát fenntartani, 1922-ben egyházkerületi jóváhagyással leánycegyházzá alakult. Jelenleg a pettendi anyaegyházhoz tartozik.

Templomuk 1792-ben épült. A folyó évben renoválták.

Lelkészlakásuk, melyet ezidőszerint a tanító használ, igen rozoga állapotban van. A gyülekezet jelenleg azzal a tervvel foglalkozik, hogy a régi lelkeszlakás anyagának felhasználásával a mostani egyszobás, szűk kis tanítólakást megfelelően átépíti.

Lelkészek. A régi lelkeszek névsora nem állván rendelkezésre, csak az újabb adatokat közölhetjük. Szabó József 1865—1909, Gedra Pál 1911—1919, azóta nem volt lelkesze.

Tanítók 1896-tól: Eöry Károly, Csanádi János, Nádasdi Gábor, Gergely Miklós, Bosznai Sándor, Faragó Ambrus, Ambrus Sándor, Bicó Ferenc, Becságh Géza, 1917—1920 Vikár Ida, 1920-tól a mai napig Varga János.

K i s t a m á s i .

Lelkész: az anyaegyház lelkesze.

Tanító: Hamvas József, sz. 1902. Kistamásiban szolgál 1921 óta.

Gondnok: Sebők József. *Presbiterek:* Bálint István, Hegedűs János, Nagy István, ifj. alsó Borbás Sándor.

1554—1571-ben törökhódoltság. Szőlőjében sok csontmaradvány és harci eszköz található annak bizonyságául, hogy a török világban véres harcok folytak itt. Egyházának multjáról nincsenek adataink, de valószínűen igen régi s a szomszédos Nemeskéével azonos, mert annak ősrégi idők óta előbb mint filiája, utóbb mint társcegyháza szerepelt, miközben állandóan viszálykodtak egymással. 1922-től kezdve egyházkerületi jóváhagyással leánycegyház gyanánt Pettendhez csatoltatott, Nemeske elvesztvén anyaegyház jellegét.

Temploma 1857-ben épült. Szép, nagy épület.

Igen szép s modern, kényelmes *tanítói lakását és iskoláját* 1913-ban építette nagy áldozatokkal.

Tanítók: Nagy Lajos, Pecsét Károly, Bíró László, Bakonyi János, Kocsis Jenő, Komjáthy Kristóf és 1912-től a mai napig Hamvas József.

16. Szigetvár.

Délután három óraker Püspök úr kíséretével akácvirágos kocsikon Szigetvárra indult, ahol Batta Béla főgondnok és Pap Andor gondnok fogadták. A szállásra vezető ut mentén a házak lobogódiszbe öltöztek. Az ünnepélyes fogadtatás a városházán volt, ahol Biró Ferenc bíró várta Püspök urat, aki cserkészek és levették hosszú sorfala közt vonult fel a főjegyzői irodába. Dr. Perczel Győző főbíró a járás tisztikara és az állami hivatalok, Vargha Sándor főjegyző Szigetvár, Nagy Pál százados a m. kir. csendőrség, Szentgyörgyi Béla polg. isk. igazgató a polgári és elemi iskolák tantestülete, dr. Rusa Ernőné és Veisz Vilmosné a Keresztény és az Izraelita Nőegyletek, dr. Batta Béla főgondnok a szigetvári ref. egyház nevében mondottak beszédet.

A fogadtatás után Püspök úr látogatásokat tett, a társaság tagjai pedig Zrinyi várát tekintették meg.

Este 100 terítékes bankett volt, melyen megjelent Szigetvár társadalmának színejava, köztük Patacsy Dénes országgyűlési képviselő is.

Az egyház története.

Gondozó lelkész: Schmidt Béla istvándi lelkész.

Főgondnok: Batta Béla. *Gondnok:* dr. Papp Andor. *Pres-*

bíterek: dr. Rusa Ernő, Takács Lajos, dr. Raksányi Árpád, Nagy Árpád, Jámbor László, Fekecs Sándor, Kovács János, id. Jády József, Huszár József, Benked József, Bálint Pál, Tóth József; *póttagok:* Spilák József, Borbás Sándor. *Ügyrész:* dr. Demeter Dezső. *Jegyző:* Sziládi Béla.

A hazánk történetében dicső emlékezetű városban a XVI. század közepén virágzó református egyház volt, melyet állítólag a város akkori földesura, a reformáció nagynevű pártfogója, Enyingi Török Bálint alapított. Nemcsak a várparancsnok, Hor-

váth Márk volt buzgó protestáns, de a várőrségben is tekintélyes számmal voltak őseink, kik a majdnem református Somogy különböző vidékeiről verődtek össze. Mikor a vár 1566 szept. 7-én elesett, a lakosságot a törökök szétűzték. Ezzel aztán nyoma vész a szigetvári református gyülekezetnek is. A város újratelepülése és növekedése folytán utóbb a mi hiveink is szaporodnak. A különböző vidékekről s főként a közeli falvakból beköltözött kis szórványgyülekezet igen sokáig a közeleső Hoból gondozása alatt áll, néhány éve azonban az istvándi lelkész gondozása alá csatolta az egyházmegye s több bizottság kiküldése útján fokozatosan munkába vette az egyház anyásítását, melyhez ez esetre Nemeske is elhatározta csatlakozását. 1915-ben özv. gróf Andrássy Aladárné 400 négyszögöl telket ajándékozott templomhelynek a szervezkedő gyülekezet részére. 1923-ban az OFB. 15.600 négyszögöl földet juttat a lelkész javadalmazására. Az egyházkerület 1927. évi közgyűlésében az egyház önállóságát jóváhagyta s az iratok jelenleg a közoktatásügyi minisztériumban vannak végleges elintézés céljából.

Gondozó lelkészek voltak: Fejérváry Gyula hoboli, Varga Dezső darányi, Fejérváry Kálmán hoboli, 1926-tól kezdve pedig Schmidt Béla istvándi lelkészek. A hitoktatást Liber István kisdobszai lelkész végzi.

17. Pata-Poklosi-Somogyapáti, Basal, Molvány, Tótszentgyörgy.

Május 23-án Patára indult Püspök úr. A község szélén Mihók Gyula somogyapáti körjegyző a leventék diszszázada élén fogadta a főpásztort. A lelkészlakon Mészáros János tótszentgyörgyi lelkész, Fodor Zoltán alezredes földbirtokos kíséretében Madarász Endre lelkész mondott meleg Isten hozottat, Horváth Gizike magyar ruhában csokorral kedveskedett.

A templomban nagyon érdekes a régi fakarzat. Madarász Endre lelkész imája után Püspök úr Mt. 36³⁸ alapján prédikált.

Püspök úr egyházi beszéde.

Alapige: Máté 13: 36—38.

»Kegyelem néktek és békesség Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól.« Az apostol e szavaival köszöntelek benneteket, patai anyaszentegyházunknak itt egybegyült hívei, a társegyházaknak és Tótszentgyörgynek itt megjelent presbiteriumai. Az Isten kegyelme és az evangélium békessége legyen rajtatok és legyen a ti szívetekben. Engedjétek meg, hogy az apostol ez üdvözlő szavaihoz hozzáfűzzem a magam köszönő szavait azért a szíves és meleg fogadtatásért, amelyben engem idejövetelem alkalmával részesítettetek. Köszönöm nektek mindazt a fáradozást, amelyet fogadtatástok minél diszesebbé tételé végett kifejtettetek, mindazt a szeretetnyilvánulást, amellyel idejövetelem alkalmával elhalmoztatok. Köszönöm, hogy egyházatokhoz, hitetekhez való ragaszkodástok-

nak az én megérkezésem alkalmával ilyen fényes tanubizonyosságát adtátok. K. Gy.! úgy érzem, mintha ezen a földön megszentelt földön járnék, mert hiszen ez a föld a reformáció négyszázados történetének megszentelt földje, ezek a gyülekezetek, közelebbről a patai református gyülekezetünk és tótszentgyörgyi szent gyülekezetünk a reformáció első idejéből vezetik le megalapíttatásukat. 400 év vihara száguldott végig e gyülekezeteken, de 400 év nem volt képes megingatni a hívők lelkében a hitet, a ragaszkodást az evangéliumhoz, 400 év szenvedése nem tudta elfojtani bennük a vágyódást Istennek örök ígéje után, amelyet prédikálni kívánnak.

Visszagondolok arra, hogy a történelem tanúsága szerint ez a templom immár a negyedik ebben a gyülekezetben és hogy Tótszentgyörgy épolyan válságos időkön ment keresztül, mert templomát a törökök, amikor Szigetvárt elfoglalták, lerombolták s a megrongált várfalak kijavítására használták fel, kirendelve a községek lakóit, hogy lerombolt templomuk tégláit kézzel kézre adják tovább, hogy a várfalak kijavítása minél előbb megtörténhessék. Hálát adok az isteni gondviselésnek, hogy ide e régi szent gyülekezetbe vezetett, hogy e szent gyülekezetek dicső multjának felmutatásával inthetem, buzdíthatom a hiveket az ősök hitéhez való ragaszkodásra s ennek a hitnek cselekedetekben való megbizonyítására.

K. Gy.! Idejöveteletem jótékony eső előzte meg, amely ha talán a fogadás külső fényességét némileg megrontotta is, annál áldásosabb volt a mezőkre, annál több boldogító biztató reménnyel tölti el a gazdának a keblét, aki most szívszorongva várja, hogy az aratásig még előtte álló néhány hét nem fogja-e a szépnek, gazdagnak ígérkező termést megrontani, nem fogja-e

annak kilátásait csökkenteni. Mélyen átérzem mindazt az aggodalmat, amely a gazda lelkét a vetéstől az aratásig eltölti, amely a gazda lelkét foglalkoztatja attól a pillanattól fogva, hogy elhinti a magot a földbe, egész addig, amikor Isten kegyelméből a kalászba szökkent termést a csürbe takarja, amikor Isten kegyelméből az aratás áldását a magáénak mondhatja. Oh, mennyi ellensége van annak az elhintett magnak, mennyi ellensége a kikelt magnak, amelyekkel szemben a gazda sokszor teljesen tehetetlenül áll, amelyekkel szemben a gazda nem tehet mást, mint hogy csendes türéssel s bizakodó reménységgel várja, hogy a sok ellenség dacára is lesz, amit aratás után a csürébe takarhat.

K. Gy.! Nem magát a példázatot olvastam fel, amelyet Jézus a magvetőről, a magvetésről, az aratásról szólva mondott, hanem csak e példázat alkalmazásának egy részét, amit Jézus a kérdezősködő tanítványoknak válaszolt. Ez a példázat gyönyörűségeken példázza azt, hogy amint a természeti világban van magvetés, van aratás, amint a természeti világban a magvetésnek a nyomán az ellenség egész raja jelentkezik az ellen a vetés ellen, úgy van az emberi világban, a szellemi világban is, itt is van vetés, itt is van aratás s vetés és aratás között itt is az ellenségek egész rajával kell megküzdeni, hogy a jó mag el ne pusztítsák az elhintett konkoly által. A jó megvető, amint maga az Idvezítő mondja, a Jézus Krisztus, de azt a magot, amelyet Jézus az emberi lelkekbe elvet, igen sokszor elnyomja az a konkoly, amely az emberi szivekben a nemtelen indulatok, a bűnös érzelmek révén támad s mint gyom, felburjánzik. Megtanulhatjuk e példázatból, hogy amint a természeti világban kötelessége a gazdának mindent megtenni, hogy tiszta magot ves-

sen él, mert csak így várhat jó termést, úgy a szellemi világban kötelességünk mindent megtenni, hogy a szíveinkbe elhelyezett mag igazi jó gyümölcsöket teremhessen és ne legyen gyomok és konkoly által fejlődésében megakadályozva.

Van-e szomorubb a gazdára nézve, mintha azt kénytelen látni, hogy míg ő tiszta magot hintett el, addig földjét felteri a gyom és megakadályozza a tiszta magnak a fejlődését olyan mértékben, amilyen mértékben annak arra szüksége volna? Van-e szomorubb, mint látni azt, hogy buzavetését konkoly nyomja el. Az értelmes gazda megtesz mindent, hogy az elhíntendő mag tiszta legyen, hogy a szántóföld, amelybe a magot elhinti, jól megszántott legyen, hogy a jó magnak meg legyen a jó televény földje, amely táplálja, amely képessé tegye arra, hogy a gyom ellen is megküzdjön. Vajjon K. Gy.! nem így kell-e tennünk nekünk is, hogy ha azt akarjuk, hogy az emberi társadalomban, az erkölcsi világban, a vallásos életben is a tiszta magvat ne fojtsa el a gyom, mely mindenütt megterem és ha nem gondoskodunk arról, hogy a magnak lelki életünkben meg legyen a jól termő talaja, ha nem gondoskodunk arról, hogy a gyomot irtsuk, akkor az erőre kap szívünkben, akkor oda jutunk, hogy a gyom erősebb lesz a jó magnál s a mi felsarjadzó vetésünk gyengének bizonyul vele szemben, mert ha már egyszer a gyom erőt vett, akkor minden fáradozás sikertelennek mutatkozik.

K. Gy.! A Krisztus által megalapított anyaszentegyházra, annak vezetőire és tagjaira nemcsak előjáróira, lelkészeire, de minden tagjára várakozik az a feladat, hogy ebben az anyaszentegyházban azt a jó magot, amelyet Jézus Krisztus, a mi Idvezítőnk hintett el és hint el ma is, igyekezzünk megerősíteni és viszont

azt a gyomot, amely ennek a jó magnak a felsarjadását, megerősödését, termésbe szökkenését és a gyümölcsözését megakadályozná, igyekezzünk kiirtani a szivekből, hogy ne gátolja meg a Krisztus anyaszentegyházának a tökéletesség felé való fejlődését, amelyet Krisztus nekünk kötelességünkkel előírt.

Mi szükséges ehhez, K. Gy.! Ehhez az szükséges, hogy tudakozzuk az írásokat, amelyekben Krisztus a mi lelki életünk számára, a mi szívünk talajába elhinti azokat a magvakat, amelyeknek termésbe szökkenésétől várhatjuk egyházi életünk fejlődését, várhatjuk saját tökéletesbülésünket, várhatjuk azt a boldogságot, amelyet Krisztus az őt hiven követőknek kilátásba helyezett. Igen, hiszen a Krisztus evangéliumának hirdetése nélkül, a Krisztus evangéliumának megismerése nélkül hogyan tudnánk megkülönböztetni a szívünkbe ültetendő jó magvat a gyomnak a magvától? Nekünk szükségünk van az Isten ígéjének a megismerésére, hogy az Isten ígéjének a világosságánál tudjuk szétválasztani a jót a rossztól, tudjuk megkülönböztetni az Isten által megengedett attól, amit az Isten tilalmaz, tudjuk megkülönböztetni azt, ami idvességünkre szolgál attól, ami bennünket kárhozatba visz. A legelső, a legszenvedőbb kötelességünk, K. Gy.! az Isten ígéjének minél behatóbb megismerése és hol történhetnék meg ez jobban, mint egyrészt saját családi otthonunkban az Isten ígéjének, a bibliának olvasgatása által, másrészt pedig itt a szent gyülekezetben, az istentisztelet gyakorlása, a templom komoly buzgóságos látogatása által? Óh, K., a hit hallásból vagy, a hallás pedig Isten ígéje által (Róm. X:17.). Hogyan hinnének abban, mondja az apostol, aki felől nem hallották és hogyan hallanának prédikáló nélkül? K. Gy.! Hányan vannak, akik nem akarnak hallani a templomról, akik elkerülik

azt az alkalmat, hogy az Isten ígését meghallhassák, akik nem érzik a hitnek szükségességét. Hányan vannak, akik nem akarnak az Isten ígéből hitet, tudást meríteni arra nézve, hogy mi a szabad és nem szabad, mi a megengedett és mi a tilalmas, hányan vannak, akik nem akarják, hogy a lelkükben felébredjen az a tudat, hogy az életük, eljárásuk nem helyes, hányan vannak, akik félnek attól, hogy az Isten ígésének a hallgatása, mint korbács hat a lelkükre és a bűnvádat ébreszti fel abban, azért szívesebben elkerülik az Isten ígésének hallgatását, nehogy a templomba jövéen, kinzó vádat érezzenek lelkükben, hogy nem úgy éltek, mint ahogy az Isten ígéje szerint élniük kellett volna.

K. Gy.! Én elhiszem, hogy bántó lehet az emberekre, akik életüket nem Isten törvényei szerint rendezik be, hallani azt, hogy hogyan kellett volna élniök, de ezt az embernek meg kell hallania, ezt az embernek meg kell értenie, hogy megbánhassa azt, hogy életét nem Isten törvénye szerint rendezte be. Hogyha talán az első pillanatban az a vád, amit az ember érez, hogy életét nem az Isten törvénye szerint rendezte be, fájdalmas, kinzó és gyötrő is, de ott van a mi jószágos Atyánk, aki a Krisztus által kijelentette, hogy nem kívánja a bűnösnek halálát, hanem hogy megtérjen és éljen, élje azt az igazi életet, amely a Krisztusnak élete és amely élet úgy lesz a miénk, ha Krisztusba mint vesszőbe beoltatunk.

K. Gy.! Van-e valami megkapóbb, megindítóbb annál, mint mikor a Krisztus példázataiban olvassuk, hogy hogyan keresi a jó pásztor elvesztett juhát, hogyan keresi az asszony elvesztett drakhmáját, hogyan fogadja az apa kebelére tékozló, de tékozlásából az atyai házba újra megtért fiát? Van-e K. valami megindítóbb, mint érezni az isteni kegyelemnek azt a vég-

telenségét, amely lenyújtja hozzánk kezét azért, hogy mi mint a vizen küzdő hajós, aki a megsemmisüléstől tartva az utolsó árbocba fogódzik, ebbe a kézbe belefogóddzunk és engedjük, hogy az Atya bennünket szerető keblére öleljen?

Ugy-e K. Gy.! nekünk az Isten ígését kell hallgatnunk, az Isten ígését kell megismernünk, hogy Isten ígéséből láthassuk, vajjon életünk igazi keresztyén, igazi református élet-e, vagy pedig csak névleg valljuk magunkat Krisztus követőinek, névleg valljuk magunkat azon egyház tagjainak, amelynek a kebelében megkereszteltettünk. Oh, K. Gy., nekünk az Isten ígéséből kell megismernünk, hogy az a mag, amely lelkünkbe el van vetve, az Isten fia, vagy pedig a gonosz által vettetett-e el szivünkbe, ebből kell megismernünk azt, hogy ami kikelt szivünkben, az Isten fia által elvetett magnak a kisarjadása-e, amely bőséges gyümölcsöt ígér lelkünk üdvösségére, vagy pedig a gonosznak a műve, amely ha nem irtjuk ki szivünkéből, elfojtja a tiszta magot és kárhozatba visz bennünket. Tudakozzatok azért az Isten ígését szorgalmasan, mert örök életnek beszéde vagyon abban.

K. Gy.! A mi református anyaszentegyházunknak az adta meg ezelőtt 400 esztendővel a létjogosultságát, hogy a hívőknek, a hit után szomjuhozóknak és vágyódóknak igyekezett kezébe adni a hitnek igazi forrását, a bibliát és Isten tiszteletének központjává az ige-hirdetést, a biblia igazságainak a hirdetését tette, hogy ezen a réven vesse be a hívek lelkébe az Isten törvényét és tegye őket képessé arra, hogy saját maguk megállapíthassák, vajjon a szivükben lakozó érzelmek az Isten akarata szerint valók-e, vagy pedig az Isten akarata ellenére valók, hogy azok az ég felé emelők-e, vagy pedig lerántják az embert a földnek sarába, hogy azok

vajjon üdvösségünket munkálják-e, vagy pedig kárhozatunk munkálására alkalmasak. Ezért lett az igehirdetés isteni tiszteletünk központjává, ezért akarjuk, hogy Isten igéjét mindenki megértse, ezért akarjuk, hogy mindenki maga legyen képes olvasni az Isten igéjét és az Isten igéjének olvasásából mindenki képes legyen megítélni, hogy milyen az ő élete és ha úgy látja, hogy tévelyeg, hogy nem él az isteni parancsolatnak megfelelő életet, meg legyen a módja és alkalma arra, hogy életét megváltoztassa.

Maga az Idvezítő bármerre járt Galileában, mindenütt hirdette az igét, így református anyaszentegyházunk prédikátorai is arra vannak hivatva, hogy ezt az igét hirdessék, hogy így megadják az embereknek a lehetőséget arra, hogy életüket az Isten parancsolata szerint igyekezzenek berendezni. Ezért oly fontos, K. Gy., hogy mi az Isten igéjét a maga teljességében és tisztaságában ismerjük meg. Ha az okos, értelmes gazda mindent elkövet arra, hogy a jó mag jó földbe kerüljön és azt a jó magot a jó földben a gyom el ne nyomja, nekünk is mindent el kell követnünk, hogy szívünk olyan jó talaj legyen, amelyben a Krisztus által nekünk ajánlott jó mag meghozza lelkünk üdvösségére a drága gyümölcsöt. Ne csak a természetben aggódjunk a vetéstől kezdve az aratásig, ne csak a szántóvető földjében nézzük aggódva, hogy vajjon az a vetés, amelyből mi élelmünket, táplálékunkat akarjuk megszerezni, kellőképpen fejlődhetik-e, hanem nézzük meg ugyanazt a mi lelki világunkban is, hogy vajjon lelki életünk is úgy fejlődik-e, úgy halad-e, hogy amikor eljön az aratásnak nagy napja, akkor azt mondhassuk: igen, éreztük, hogy szívünkben fel-felburjánzott a gyom, éreztük, hogy ez a gyom sokszor az Isten igéjét elnyomással fenyegette, de az isteni kegyelemben

bízva igyekeztünk ezt a gyomot kiirtani szivünkéből, igyekeztünk mindent megtenni, hogy Isten ígéjének megfelelő életet éljünk és most, amikor itt a földi élet végén állunk, az aratás napján, amelyet minden földi életnek legnagyobb ellensége, a halál egyszer mi rajtunk is elvégez, kérünk Téged, oh mennyei édes Atyánk, íteld meg Te Magad, hogy vajjon a mi törekvésünk, hogy jó gyümölcsöt teremjünk, minden mi gyarló emberi erőnk dacára is olyan volt-e, amely méltó a te atyai kegyelmedre! Itéld meg Uram Te Magad, hogy vajjon megtudtuk-e ezt a jó magot óvni a gyomtól, meg tudunk-e tenni mindent lelki életünkben, családi életünkben, egyházi és nemzeti életünkben, hogy kötelességünket önmagunk, családjunk, nemzetünk és hazánk iránt megfelelőleg teljesítsük. Oh Uram Téged kérünk, hogy ítélj meg bennünket és Téged kérünk azért, hogy a Krisztus érdeméért a Te ítéleted ne hangozzék szigoruan felettünk, hanem mint bűnös, de bűnüket megbánó embereket végy a Krisztusért kegyelmedbe és vigasztalj meg bennünket az örök életnek vigasztaló reménységével. Ámen.

A canonica visitatióra Basal, Molvány, Tótszentgyörgy és Pata presbiteriumai rendeltettek be. Basalban Kulcsár Endre középiskolai tanár, volt pápai diák, jeles költő a helyettes preoránus, itt az istentiszteletek látogatása a lehető legjobb. Molvány két harangot öntet és templomot renovál. Tótszentgyörgyön a magtárt újból fel fogják állítani. Püspök úr a poklosiakat figyelemzteti a külön iskola felállításának súlyos anyagi terheire.

Délután iskolalátogatás, majd bemenetel Szigetvárra, ahol a városháza nagytermében a szigetvári gyülekezet presbiteriumával tartott Püspök úr hosszabb megbeszélést, melyen jelen volt Schmidt Béla gondozó lelkész is.

Este dr. Rusa Ernő kormányfőtanácsos, kir. közjegyző adott a Püspök úr tiszteletére vendégszerető házában vacsorát, amely alatt a Szigetvári Dalárda, Szentgyörgyi Béla karnagy vezetésével szebbnél-szebb énekszámokkal gyönyörködtette a társaságot.

Egyházak története.

Pata—Poklosi—Somogyapáti.

Lelkész: Madarász Endre, sz. 1893. Patán szolgál 1921 óta.

Tanító: Rudolf László, sz. 1888. Patán szolgál 1909 óta.

Pata. Gondnokok: Simon Sándor, Petes István. *Presbíterek:* Balogh János virtus, Rémes József, Joó István, Király Dániel.

Poklosi. Gondnokok: Kovács Mihály, Kovács Sándor. *Presbíterek:* András István, Szöke Gábor, Kis Vörös János, Vörös István közép, Zsoldos Lajos, Balogh István m.

Apáti. Gondnok: Csokona József. *Presbíter:* Kiss György.

Pathaa-t már 1283-ban említik az oklevelek. 1316-ban már plébánia-temploma volt, mely valószínűleg azonos a Szent András apostol tiszteletére szentelt s 1455-ben is említett templommal. Ez időben egy azóta elpusztult Hosszúfalu nevű helységgel volt összecépülve s így igen tekintélyes nagyságu község, vagy város-számba mehetett. Szigetvár ostromlása, a törökök által elfoglalása s a későbbi fosztogatások és rablások a negyed mérföldön elterülő nagy községet azonban elpusztították s a »kisdud« Patává zsugorították, nagy templomukat pedig a többiek példájára a szigetvári várhoz hordták.

A nagy község már ezt jóval megelőzőleg reformátussá lett s mint az egész Szigetvár vidékének anyaegháza szerepelt, ami egészen természetes azon tényből, hogy Horváth Márk várparancsnok buzgó terjesztője volt a reformációnak, az ő védelme alatt működött Szegedi Kiss István reformátor a közeli Kálmáncsán 1558—1561-ig s így a közbeeső Pata is már az ő működése idejében behódolt a reformációnak.

A szomorú vallási üldözések idején a tekintélyes s a Kubinyi földesuri család hathatós pártfogása alatt levő egyházba messze vidékről, még Baranyából is jártak az üldözött hitsorssok istentiszteletre, bár az elnyomatást még Pata filiái — melyhez akkor a ma is ide tartozó Basalon és Molványon kívül Viszló és Csertő is, tehát összesen hét község tartozott, — sem kerülhették el. Ugyanis a prédikátornak a filiákban temetni nem volt szabad s így a hivek halottjaikat pap és mester nélkül temették, de a stólat le kellett fizetniök a barátoknak, kik folyton a nyakukra jártak s ígéretekkel, fenyegetésekkel pápistává akarták őket tenni,

míg végre a türelmi rendelet e szomorú állapotnak végét nem vetett.

A papi belsőségen kívül volt még az egyháznak régen négy hold földje is. Ezt azonban a »barompásztorból gazdává lett« Jónás Kubinyi Sándor uraságtól a község földjeinek neve alatt megszeretvén őket, »elesalta«, úgy hogy azután bérelniök kellett papjuknak és tanítójuknak földet. 1807-ben az akkori lelkes az uraságtól maga és a patai s molványi tanítók részére szántóföldet és rétet kért, amennyiből megélhetnek, de azzal utasították el őket: »Isten anyaszentegyházának lelki pásztora és két iskola mesterei, kezek alatt levő négy helységbeli juhaitán eddig becsületesen élélhettek, ezentul is azon szerént élélhetnek«. Nemsokára azonban ismételt kérésükre Cludovác Ferenc »árendás urtól« a prédikátornak fél sessio szántóföldet, a mesternek pedig egy fertályt kaptak. Utóbb a nemeslelkű kath. Visontai Kovács László hagyott az egyháznak egy cselédházat belsőséggel.

Templom. Ősi templomuk a mostani falu végén levő kerek dombon, Pata és az említett, azóta elpusztult Hosszufalu között állott. Ennek kövei a szigetvári várfalak javítására elhordatván, elpusztult, de fundamentuma az utóbb temetőnek használt »régi temetőben« a legutóbbi időkig látható volt. Az elpusztult nagy templom helyett fatemplomot tudtak csak építeni a parókhíalis udvar közepére, melynek elavulása után ismét a lelkészi udvarban újabb fatemplomot építettek s ezt használták egészen 1794-ig, amikor a mostani téglából készült templom emeltetett »T. Bécsi György uram szorgalmatossága által«. Tetőzetét 1856-ban leszedték s ujjal pótolták, a falakat is fél öllel emelték. 1883-ban a már különben is javításra utalt tornyot villámcsapás sújtván, újra építették s bádoggal fedték 800 frt. kiadással. 1903-ban a pécsi Angster-cégnél orgonát készíttettek.

Lelkészlak. Az 1811-ik évben augusztus 5-én T. Kubinyi Miklós úr, a Kubinyi-familiának plenipotentáriusa, jurátusával, Molnár Józseffel Patára jött s nem akarván az árendás urhoz az urasági lakba szállani, Eröss József prédikátorhoz szállt, a régi romladozott papháznak egy kis benyilójában nyomorgott tizenhárom hétig s amidőn hallotta, hogy a békák a régi talpak alatt kuruttyolnak, így szólította meg a prédikátort: Tiszteletes Uram, ez már rossz ház. Én, mint plenipotentárius, az új háznak megépítésére magamtól is megígértem a molványi erdő-

ből a tetejére való fát, de ez nem elég, ha nem írjon kegyelmed instantiát. T. Kubinyi Miklós úr subscribálta s magával Pestre elvitte. Abban az időben a patai uradalom bérlete lejárván, új bérlő következett, t. i. báró Lilien önagysága, akivel való alku-dozásba bevetetett, hogy az új árendás úr Patán az új parókhiális háznak felépítésére adjon szükséges dolgokat. És így az alku szerint az árendás urnak adni kellett téglát, vályogot, deszkát, vasat stb., magunknak csak a mesterembereket kellett fizetni. Hogy pedig azokat kifizethessük, az uraság szérűjére állottak nyomtatás végett. Eképpen lett Patában az új parókhiális ház». Ezt a ma is meglevő épületet 1921-ben fazsindely helyett cseréppel fedték.

Tanítólakás, iskola. A régi iskola oly rossz volt, hogy a gyermekek az iskola sövény falán bujkáltak ki. Az egyház 1859-ben felépítette jelenlegi iskoláját és tanítólakását 3000 frt. kiadással, 1891-ben pedig tantermét átalakíttatta. 1927-ben az egész épületet felemelték, tetejét ujrakészítették, új ablakokkal és ajtókkal látták el.

Lelkészek. A legrégibb lelkészekről nincsenek adatok. Jászberényi Mátyás 1634 tájban. Szatmári, Tátzi, Unyomi. Sem teljes nevükre, sem szolgálataikra nem emlékeznek. Lángos István 1663—1675, Tihonyi Miklós 1675—1683, Kiss János 1683—1695, Papp Miklós 1695—1700, Körösi János 1700—1703, Putnoki Bálint 1703—1713, Soós Dániel 1713—1715, Szikszai Mihály 1715—1727, Vásárhelyi Dániel 1727—1735, Szőnyi András 1735—1744, Csuzy Gergely 1744—1749, Hollósi István 1749—1751, Sólyom Ferenc 1751—1754, Kádas Mihály 1754—1763, Kaposi János 1763—1770, Baranyai István 1770—1771, Biró János 1771—1777, Eröss József 1777—1784, Bétzi György 1784—1806, Krizsa János 1806—1807, Tóth János 1807—1811, Eröss József 1811—1818, ifj. Eröss József 1818—1837, Sarkady Károly, Sarlós György, Eröss Dániel mint segédlelkészek 1838-ban. Karsay József 1838—1855, Szigethi Gábor Écsy Péter segédlelkészek 1856-ig. Sarlós György 1856—1884. Ezután helyettesek voltak 1886-ig. Szabó Pál 1886—1898, Simon Károly 1899—1915, Hegedüs Lajos és Gombos Lajos helyettesek 1915—1917, Gombos Lajos 1917—1919, Madarász Endre helyettes 1920—1921, mint rendes lelkész 1921-től a mai napig.

Tanítók. Neveikről csak 1882-től vannak adataink. Fekete Károly 1882—1909, Rudolf László 1909-től a mai napig. Az ő

1914—1918-iki hadi szolgálata alatt helyettesek gyanánt működtek: Besse Mária, Kovács Ilona, Király Pál.

B a s a l.

Lelkész: az anyaegyház lelkésze.

Tanító: Ideiglenes minőségben Kulcsár Endre, sz. 1885. Basalban szolgál 1927 óta.

Gondnokok: Timár Antal és k. Pap Sándor. *Presbíterek:* ör. Tóth József, B. Tóth József, Csokona István, Biró József.

Egyike a legrégibb somogyi községeknek, mely már 1217-ben fennállott. 1556-ban a babócsai harcok után Ali basa a község mellett levő hársfaerdőben táborozott s innen támadt Szigetvár ellen, de utóbb a vár ostromát abban hagyva, elvonult. Egyháza 1856-ig Pata filiája gyanánt szerepelt, ekkor azonban Székely Béla esperes és Sárlos György patai lelkészek idejében leányegyházzá alakult. Középületeit is ugyanez időtájban építette. 1923-ban a kis gyülekezettől a tankötelesek csekély száma miatt a közoktatásügyi miniszterium az államsegélyt megvonta, úgy hogy emiatt azóta csak helyettes tanítókat tud tartani. 1925-ben az országos földbirtokrendező bíróság az egyháznak 4 kat. hold földet juttatott.

Templomukat 1858-ban építették fel 2757 frt. költséggel, melyet a hívek részint kivetésből, részint közmunkából teremtettek elő. Nagyobb javításokat 1914-ben és 1926-ban végeztek rajta. 1902-ben új harangot szereztek be, melyek közül a nagyobbiknak 1917-ben történt elrekvirálása után 1926-ban két új harangot vettek. 1914-ben pedig a templom részére szép nagy harmóniumot vásároltak.

Iskolájukat s tanítólakásukat 1856-ban építették s azóta több ízben a szükséghez képest renoválták.

Tanítók: Mészáros János 1857—1860, Vecsey Lajos 1860—1871, Józsa Benedek 1871—1878, Király Lajos 1878—1909, Belevári István 1909—1911, Bakocs István 1911—1912, Mikó Sándor 1913—1924, az ő hadbavonulása alatt helyettesek voltak: Gombos Lajos lelkész, P. Kis Mária, Kis István. Mikó Sándor eltávozása után már csak helyettesek működtek: Huszár István 1925-től 1927-ig és Kulcsár Endre 1927-től a mai napig.

M o l v á n y .

Lelkész: az anyaegyház lelkésze.

Tanító: Horváth Gábor, sz. 1891. Molványban szolgált 1923 óta.

Gondnokok: B. Nagy István, Hajdu József. *Presbíterek:* Putnoki János, Papp József, Vörös Illés és Balogh József.

A községről először 1360-ban van említés Milwan néven. Az 1836-iki kolerában a kis község lakosságának háromnegyede meghalt. »Kezdődött a mesteri rendtartás és azok által véghez vitt isteni tisztelet Anno 1736.« Kubinyi Sándor örökös földesur engedelméből. Megelőzőleg Pata fiókegyháza volt Molvány is.

Templom. A régebbi oratorium valószínűen az 1780-ban a haranglábbal egyidőben készült tanítólakás tartozéka lehetett, mert a feljegyzés szerint Etey István mester idejében »lett az oratoriumnak különös elválasztása és abban kathedra felemelése, a székeknek tislér által való megcsinálása«. A mostani tornyos kis templom 1829-ben épült »ns. Puky Eszter ajándékából«. 1863-ban tornyot építettek a templomhoz és karzatot a templomba. 1868-ban vettek egy 205 fontos harangot. 1885-ben renoválták a templomot s új szószéket építettek. A templom tetőjét 1922-ben cseréppel fedték. 1927-ben pedig az egész templomot megújították. A tornyot bádoggal borították, falait kívülről kijavították, bemeszelték, szószéket, ajtókat festették, új padokat készítették, a régi téglaburkolatot cementlapokkal cserélték ki s két új harangot öntettek.

Iskola, tanítólak. A régi mesterház 1780-ban épült, a jelenlegi pedig Nagy Imre tanító idejében. 1900-ban új ablakokat és ajtókat csináltattak, 1924-ben a tetőt palával fedték s az egész épületet megújították.

Tanítók. »Molványi legelső tanítómester volt Debreczenben tanult és született Debreczeni Sámuel, szolgált 6 évig«, Unyomi László 4 évig, Katona Sámuel 8 évig, Ágoston János 3 évig, Nagy György 5 évig, Gencsi János 15 évig, Etey István 7 évig, Etey János 28 évig, Szilágyi István 1811—1825, Kaposi Lajos 1825—1827, Szalai István 1827—1831, Vecsey János 1831—1833, Molnár János 1833—1837, Bokor Sándor 1837—1838, mint intermális, Esze József 1838—1839, Hampó János 1839—1840, Pécsy Gábor 1841—1852, Verbay Dániel 1852—

1853, Varasdy Péter 1853—1869, Mózes Imre 1869—1870, Nagy Sándor 1869—1872, Fekete István 1872—1876, Nagy Imre 1876—1879, Szabó Gyula 1879—1904, Bálint Géza 1904—1910, Laczó István 1910—1922, az ő háborús szolgálata s ennek során hősi halála miatt holtta nyilvánításáig helyettesek gyanánt működtek: Arany Sándor 1914—1916, Molnár Vilmos 1916—1917, Futó József 1917—1918, Kocsis József 1918—1922. Horváth Gábor mint rendes tanító 1923-tól a mai napig.

Tótszentgyörgy.

Lelkész: Mészáros János, sz. 1862. Tótszentgyörgyön szolgál 1904 óta.

Tanító: Tönkö László, sz. 1890. Tótszentgyörgyön szolgál 1910 óta.

Gondnok: Gál József. *Presbíterek:* Fülöp József, f. Káro József, Burcsa János, Somogyi János, Jakab János, Madarász István, Kulcsár József, Fekecs István.

Az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzék szerint plebániája volt. 1455-ben 50 jobbágytelket számlál és kötemploma van fatoronnyal. 1554-ben török birtok mindössze 10 házzal. A XVIII. századtól kezdve a gróf Széchenyieké. Nevét Somogyvármegye monográfiája szerint a XVI. század közepe táján ide telepített felvidéki tótoktól vette, a Nagy Lajos-féle emlékkönyv szerint pedig onnan, hogy először a községet — egy régi az öregektől hallott elbeszélés értelmében — három család, a Tóth, Maróth és Jancsi család szállotta meg, kinek elsejéről nevezték el a falut s kik még a reformáció idejében is meg voltak, később azonban kihaltak. Egyházának régiségét Baksay László lelkésznek 1810-ből maradt feljegyzései igazolják, melyek szerint már a török hódoltság előtt fennállott s kötemploma és papja volt. Templomát azonban a törökök a szigetvári várfalak kijavítására elhordatták a lépésnyi távolságban Szigetvárig felállított lakosokkal oly módon, hogy a téglákat velük kézről-kézre adták s este mindenkinek ott kellett lefeküdni, ahol állt, hogy másnap korán reggel a munkát ismét megkezdhessek. Az egyház tulajdonában ma is meglevő cinfedelű s alján mázos cserép korsó, valószínűleg urasztali bortartó edény s több piros, kék és fekete pamuttal kivarrt urasztali kendők szintén az egyház régisége mellett szólnak.

Az egyháznak az ideig szabad vallásgyakorlata 1723-ban megszűnt. Ugyanis Csicskár nevű tanítójuknak Somogyi Sándor uradalmi tiszttartóval valami összeütközése lévén, ez a határra kihordatta, úgy hogy az kénytelen volt Merenyében meghuzódni. A templom pedig ekkor elvétetvén, gazdasági épület gyanánt használtatott 1788-ig. Az egyház Merenyéhez csatoltatott annak filiája vagy társegyházaképpen s attól később a merenyeiek és tótszentgyörgyiek véres verekedésével vált meg. 1788-ban a helytartótanács megengedte az oratóriummal és prédikátorházzal rendelkező gyülekezetnek prédikátor bevitelét s az Szentesi Sámuel személyében a következő évben állását el is foglalta. Az iskola-tanítóság újra 1798-ban állíttatott fel.

Templom. A török világ előtt fennállott s Szigetvárra elhordott kőtemplom helyébe fából építettek újat, a régi templom ajtaját alkalmazva hozzá. Ez a fatemplom 1793-ig állt fenn, amikor a mostani téglatemplomot emelték. A csinos templom építésében hathatósan segélyezte a gyülekezetet Széchenyi Ferenc gróf földesur. A karzatokon igen szép és értékes magyar motívumu festések láthatók. A templom tornyát 1909-ben vörösrézrel fedték, melyet azonban a hadvezetőség 1918-ban elrekvirált és palával pótolta. Az 1916-ban elrekvirált nagyobbik harang helyett 1924-ben új harangokat készíttettek Szlezák László budapesti öntödéjében, de az ez évben az egész határt elpusztító nagy jégverés és felhőszakadás miatt csak a gyáros különös jóindulatából és az egyházi hatóság nagyfoku támogatása mellett tudta a következő évben a költségeket fedezni az egy évi egész jövedelmétől megfosztott gyülekezet.

Lelkészlak. Hogy az 1788-ban fennálló s a helytartósági engedélyben is említett lelkészlak mikor épült, adatok hiányában megállapítani nem lehet. A jelenlegi, kényelmes lelkészlakás 1855-ben készült Matolcsy Sándor lelkészszége alatt 6000 frt. kiadással.

Az iskola és tanítólakás építéséről nincsenek adatok.

Lelkészek. A régebbi prédikátorokról nincsenek feljegyzések. Csak egynek emléke maradt fenn, akit kis papnak neveztek. Szentesi Sámuel 1789—1795, Somogyi Sándor 1795—1798, Baksay László 1798—1812, Dezső János 1812—1814, Kovács József 1814—1815, Baksay László másodízben 1815—1824, Szigethi Péter 1825—1829, Benkő Benjámin 1829—1840, Sarlós György 1840—1843, Eröss Dániel 1843—1848, Matolcsy Sándor

1849—1856, Nagy László 1856—1883, Buza József segédlelkész, ezután Varga Lajos 1884—1901, Fancsik János helyettes 1901—1903, Pázmány Vince helyettes 1903, Szekeres László helyettes 1903—1904, Szigethy Sándor merenyei lelkész, gondozó 1904, Mészáros János rendes lelkész 1904-től a mai napig.

Tanítók: Ágoston Ferenc, Csicskár ? 1723. Az újrafelállítás után első tanító volt Szentesi Sámuel 1798-ban. Ettől 1830-ig hiányzik a névsor, holott tanítók voltak. Roth János 1830—1836, 1836—1840 Dienes János, 1840—1843 Hampó János, 1843—1847 Sarkady János, 1847—1852 Sárközy Benjámin, 1852—1853 Babolcsay Ferenc, 1853—1854 Varju István, 1854—1855 Varga Dániel, 1855—1856 Verbay Dániel, 1856—1858 Szombati Lajos, 1858—1859 Józan Benedek, 1859—1860 Szücs János, 1860—1861 Király Károly, 1861—1862 Kuthy István, 1862—1863 Nagy László lelkész tanított, 1864—1865 Verbay István, 1865—1866 ifj. Verbay István. Biró János 1866—1904, Miskey Sándor ideiglenes tanító 1904—1905, Puskás István 1905—1906, Soós Andor rendes tanító 1907—1909, Mészáros János lelkész tanított 1909—1910, Tönkö László rendes tanító 1910-től a mai napig.

18. Somogyhatvan, Somogyviszló, Csertő, Vásárosbéc-Magyarlukafa, Magyarlad-Patosfa.

Május 24-én 8 órakor Szigetvárról elindult Püspök úr Somogyhatvan felé. Kiséretében újra megjelent Németh Károly somogyszobi lelkész, egyházmegyei aljegyző, aki felváltotta a saját gyülekezetében való látogatás előkészítésére hazautazott Szabó Bálint hetesi lelkészt, egyházmegyei főjegyzőt s ez időtől fogva a körút befejeztéig állandóan Püspök úr kíséretében volt.

Pongrácz József theol. tanárt pedig Győry Elemér theol. tanár váltotta fel a gyorsírói teendők ellátásában.

9 órakor érkezett Püspök úr Somogyhatvan községbe, hol a falu szélén Steinicz Imre földbirtokos üdvözölte a képviselőtestület élén a község nevében. Püspök urat a református templomnál Szabó Béla helybeli lelkész fogadta és üdvözölte Vikár Árpád magyarladi, Bujtár János somogyviszlói és Tóth Sándor vásárosbéci lelkészek társaságában. Az ifjúság nevében négy leányka, köztük a lelkész leánya: Szabó Boriska, csokrot nyújtott át Püspök úrnak. A fogadtatás után Püspök úr az éneklő hivek seregében a templomba ment istentiszteletet tartani. Gyülekezeti ének után az előimát Szabó Béla somogyhatvani lelkész tartotta, majd a 7. dicséret 6. versének eléneklése után Püspök úr hirdette az Igét Jelenések III. 14—15 alapján, ugyancsak ő mondotta az utóimát.

Püspök úr egyházi beszéde.

Alapige: Jel. III. 14—15.

»Kegyelem néktek és békesség Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól.« Pál apostolnak ezekkel a szavaival köszöntelek henneteket egybegyűlt Hivek,

kik megjelentetek itt az Istennek eme szentelt helyén, somogyhatvani szent gyülekezet, vásároshéci, magyarlad-patosfai és somogyviszlói szent gyülekezetek lelkészei s presbiteriumai. Kegyelem néktek és békesség, — köszönhetnélek-e vigasztalóbb szavakkal, mint ezekkel, amelyekben annak a kegyelmét kérem rátok, akitől száll alá minden jó adomány és tökéletes ajándék az ő ingyen való jóvoltából. Köszönhetnélek-e más-sal, mint a békesség ígétével. Annak a békességét kívánom nektek, aki a békesség fedelme s aki azt a békességet adja, amelyet, ha valaki megtapasztal, sohasem kívánczik e világ múló békessége után. Hadd fűzzem az apostol szavaihoz a magam köszönő szavait azért a szíves fogadtatásért, amelyben engem idejövetelemtkor részesítettetek, hadd köszönjem meg a község képviselőtestületének, fiaitoknak, a leventéknek, leányaitoknak azokat a szíves üdvözlő szavakat és azokat a szép virágokat, amelyeket hozzám intéztek, illetve amelyekkel elhalmoztak. Jól esik lelkemnek ebből az üdvözlésből látnom és éreznem azt, hogy az nem az én igénytelen és gyarló személyemnek szól, hanem annak az állásnak, amelyet Isten kegyelméből betöltök, szól a dunántúli református egyházkerület püspökének, szól annak, akinek az Isten kötelességévé tette, hogy az atyáktól oly buzgón ápolt hit megőrzésére és terjesztésére tegyen meg minden lehetőt és ezért igyekezzen a gyülekezetekkel megismerkedni s ezekben ápolni a hit virágát. Ebből az üdvözlésből jól esik kiéreznem azt, hogy bennetek töretlenül él az ősök hite, ragaszkodtok az evangélium igazságaihoz és kifejezést adtok annak a váagnak, amely a keresztyén ember lelkét kell, hogy eltöltse, minden egyes alkalommal, úgy ez alkalommal is. Mégis fáj tudnom azt, hogy ez a hit, ez a vágy csak bizonyos alkalmakkor és arány-

lag kevészer nyilatkozik meg abban a teljességében, amelyben mi azt megnyilatkozni szeretnénk látni, holott a hit kell, hogy minél több alkalmat keressen arra, hogy külsőleg is megnyilatkozzék.

Abból a jelentésből, amelyet a presbiteriumok hozzám beküldöttek az istentisztelet látogatottságáról, sajnálattal azt kell megállapítanom, hogy a templom látogatása gyér és hogy az urvacsorával való élést aránylag csekély számú hívő veszi igénybe, kevesen keresik az Úr asztalánál a kenyér és bor áldását, a Krisztussal való egyesülésnek lehetőségét. Azért vettem alapigéül ezt a néhány szót: »ezt mondja az Ámen, a hű és igaz bizonyosság, az Isten teremtésének kezdete: tudom a te dolgaidat, hogy te sem hideg nem vagy, sem hév; vajha hideg volnál, vagy hév«. Nem vagy sem hideg, mert hiszen a Krisztushoz való ragaszkodásodnak adod tanujelét, de nem vagy forró sem, mert ez a ragaszkodás nem nyilatkozik meg úgy, mintha az élő hit töltené el a lelkeket és egy szent vágyódás gyűjtené őket össze hétköznaponként is, mint ahogyan összegyűjtötte az ősokeket, akik mielőtt munkára mentek, együtt emelték fel szívüket az Istenhez, hogy hajtsa hozzájuk fülét és hallgassa meg kérésüket.

János, mikor ezt a könyvet megírta, megírta azokat a látomásokat, amelyeket az Úr neki látnia engedett, amelyekben látja Krisztust az örök harcban, amelyet a jónak a rosszal folytatnia kell, de látja Krisztust győzedelmesen is, és ő tőle veszi azt a parancsolatot, hogy annak a hét kisázsiai gyülekezetnek írja meg azokat, amelyeket az Úr rendelt. Ezek között a gyülekezetek között szerepel a laodiceai gyülekezet, amelyről tudja az Úr, hogy sem hideg, sem hév és jobban szeretné az Úr, ha vagy hideg, vagy hév lenne. K. H.! Krisztus mint követelményt állítja fel, hogy át

kell adni magunkat teljesen Néki, mint ahogy mondja is, aki velem nincsen, ellenem van (Máté XII:30), azt kívánja, hogy kövessük őt az élet minden körülményei között és pedig úgy, ahogy ő maga mondja: »ha valaki jöni akar én utánam, tagadja meg magát és vegye fel az ő keresztyét és kövessen engem« (Máté XVI:24). Krisztus tehát azt kívánja, hogy még az élet keresztyét is felvegyük Ő érette, hogyne kívánná tehát azt, hogy mikor mi az ő tanítványai lehetünk, anélkül, hogy keresztyet hordoznánk, tanítvány-voltunkat bizonyítsuk meg azzal, hogy engedelmeskedjünk neki és ne csak figyeljünk reá, hanem meg is tartsuk az ő beszédét. Hol van megírva Krisztus beszéde, hol vannak megírva az ő parancsolatai? Tudjátok mindnyájan, hogy a szentírásban és hol ismerhetnők meg ezeket a parancsokat és utasításokat inkább, mint az Istennek szentelt házban, ahol az Isten igéjének hirdetése a mi istenitiszteletünknek központját képezi és mint ilyen, a Krisztus evangéliumának s az ő benne hívő emberek üdvösségének az eszközlője. Önmaga ellen vét az, aki elmulasztja az alkalmat, hogy ezt az isteni igét minél gyakrabban hallgassa és minél mélyebben belebocsássa szívébe. Vétkezik önmaga ellen az is, aki elmulasztja az alkalmat, hogy Krisztus parancsolatait minél jobban megismerhesse. Pál apostol azt mondja: »az alkalmatosságot áron is megvegyétek«. (Efezus V:16.) Keresnünk kell tehát a jó alkalmat, hogy megismerhessük üdvösségünknek azt az egyedüli kutforrását, mely adatott nekünk az Úr Jézus Krisztusban. A mi vallásunk szerint, s ez egyházunknak egyik éppen legboldogítóbb tanítása, az ige hirdetése által magunkba vehetjük Krisztus lelkét, s az ott élhet bennünk anélkül, hogy legkevésbbé akadályozna mindennapi munkáinkban anélkül, hogy csak legkevésbbé gátolna azoknak

a teendőknek végzésében, melyek reánk várnak. Úgy érzem olyanok vagyunk, mint illatos tavaszi napon a széna illatában munkálkodó munkások, kaszálják a fűvet, összegyűjtik a szénát, az illat körül lebegi őket, de nem gátolja a munka végzésében. Úgy érzem, olyanok vagyunk, mint az erdőben dolgozó ember, az erdő illata vagy susogása semmit sem akadályozza őt munkájában. Mi akadályozza a keresztyén embert a maga kötelességének teljesítésében, ha az Isten világának jóillata feléje áramlik, ha érzi, hogy ebben a munkában is vele van Krisztus lelke. Nem ismeri az az életnek igazi boldogságát, igazi gyönyörűségét, aki azt nem a vallásban keresi és nem talál az vigasztalást, aki azt nem Krisztusnál keresi. Minden más földi öröm mulandó, csak ideig-óráig tart, izgalmak járnak nyomában s utána marad a lelkek lehangoltsága, egyedül a vallás az, melynek nyomán a lélek oly nyugalma jár, mit nem adhat meg e földön semmi. A vallás révén összeköttetésbe lépünk a minden tökéletesség atyjával, aki a maga lelkét lehelte mi belénk és ezzel elkötelezett bennünket arra, hogy szent vágyódással igyekezzünk vele egyesülni. Gondoljatok bármi földi gyönyörűségre, tart-e az tovább perceknél, holott annak megszerzése mennyi fáradságba, gyötrődésbe kerül, míg a vallás ingyen hull az Isten kegyelméből az ember életébe. Minél mélyebben benne van szivünkben, annál hatékonyabb és áldásosabban kíséri életünket. Ha a mérleg két serpenyőjébe tennők azt, amit a föld és azt, amit a vallás ad, mélyen lehuzná a vallásban rejlő boldogság azt a másikat, amit a világi hivatások nyújtanak. Ezért olyan fontos, hogy hallgassuk az Isten igéjét, hogy megismerjük Krisztus életét és tanítását és lássuk, hogy hogyan valósult meg az ő életében az isteni tökéletesség a földön, az ő életében,

aki egynek tudja magát éppen bűn nélkül valóságában a mindenható Istennel, de ebben a tudatban mélységes alázattal borul le az Isten akarata előtt és amikor ez az akarat a legsúlyosabbat, a keresztre feszítésnek kínzó halálát rója reá, beleolvad teljesen abba az akaratba: »Atyám, legyen meg a te akaratod!« Ez a mélységes megnyugvás az Isten akaratában, mely a mi Urunknak, az Úr Jézus Krisztusnak egész életéből és különösen felséges szenvedéséből és halálából felénk sugárzik, oly boldogságot ad a léleknek, amellyel nem ér föl a földi életnek semmi hasztalanul hajszolt öröme, mert el nem érhető annak teljessége.

Azt mondja a mennyei jelenéseknek írója: »Ezt mondja az Ámen, a hű és igaz bizonyság, az Isten teremtetésének kezdete: tudom a te dolgaidat, hogy te sem hideg nem vagy, sem hév; vajha hideg volnál, vagy hév«. A laodiceabeli gyülekezet tagjaiban a válás nagy és mély igazsága iránt bizonyos közönyösség mutatkozott, világi művészet foglalta el lelküket és ha nem akarták is, elszakadtak a Krisztustól. Úgy gondolták, hogy áldozhatnak a világnak is és ezért nem tudtak egyesülni a Krisztussal. Vajjon ez az állapot nem található-e meg tinálatok is? A ti szivetekben nem szorítja-e vissza Krisztus parancsolatait sok más világ szerint való dolog, amiknek a szivben nem volna szabad oly mélyen gyökeret verni? Nem szorítja-e hát-terbe a vagyon szeretete, a gazdagság túlságos hajhászása, hogy minél több vagyont gyűjtsetek, a testi élvezetek szeretete, mely nem engedi a lélek vágyait érvényesülni? Bor, szeszes italok, gyűlölködés, békétlenség, ezek mind olyanok, melyek nem férnek meg azzal a vággyal, hogy Krisztus igaz tanítványai legyünk. Tekintsetek a szivetekbe és ha azt találjátok, hogy ezek megannyi akadály számotokra a Krisztus-

sal való egyesülésre, akkor nem szabad azt az állapotot fentartanunk. Sem hideg, sem hev nem vagy, vajha hideg volnál, vagy hev, mondja János, vagyis választanod kell s döntened, jobbra akarsz-e menni, vagy balra. És lehet-e ez a választás nehéz a keresztyénre nézve, ha látjuk egyfelől a Krisztus által nyújtott békességet, másfelől a földi életnek annyi sok tapasztalatát, hogy mindaz, ami után az ember fut s amiről azt hiszi, hogy az a vágyainak netovábbja, a legtöbbször romlás forrása.

K. H.! Reám, az Isten végzéséből 217 gyülekezet gondja nehezedik. Ez a gond annál súlyosabb, az állás, amit betöltök, annál terhesebb, minél kevésbé látom azt, hogy a 217 gyülekezetben a lelkek igazán a Krisztus követői kívánnak lenni. Ha azt vagyok kénytelen látni, hogy ezek közül a gyülekezetek közül egy vagy több sem hideg, sem hev, hanem közönyös annak az egyháznak tanítása iránt, mely az Úr Jézus Krisztus evangéliumán építi fel tanításait s kerüli a templomot, hogy ezeket ne hallja, az a gond és teher, mely az enyém, csak annál súlyosabb lesz. Én örülök és szeretettel gondolok arra a szives fogadtatásra, melyben engem részesítettetek, de ne legyen ez csak külsőségekben megnyilatkozó, Szeretett Híveim, hanem buzgóságban és istenfélelemben. Ha eltávozom innen, azt érezhessem, hogy nemcsak külsőleg díszítettétek fel templomotokat és nemcsak külsőleg állítottatok diszkapukat »Isten hozott«-tal, nemcsak külsőleg hintettétek be utamat zöld ágakkal és virágokkal, hanem ott van a szívetekben nem én irántam, hanem a Krisztus iránt a mélységes ragaszkodás és az az oltáhtalan meggyőződés, hogy nem adatott senki másban üdvösség. Próbáljátok meg, mit tesz ezzel a Krisztussal egyesülni, próbáljátok meg, mit tesz ezt az egyesü-

lést külső jelekkel is bebizonyítani. Ha gyakoroljátok az Isten házáat gyarmekies buzgósággal, ha az imádkozásból és éneklésből merítetek erőt a Krisztussal való egyesülésre, én ott a távolban is meg fogom érezni a ti sziveteknek felém dobbanását. Ha ti ennek az egyháznak hű fiai és leányai, a Krisztus jó tanítványai lesztek, akik az életetekben is meg akarjátok valószínűsíteni a Krisztus tudományát, akkor nem szóltam hiába hozzátok. Adja az Isten, hogy ne legyen közöttetek senki se hideg, se hév, hanem legyen mindenki áthatva a Krisztus iránti forró szeretettől és akkor érezni fogjátok azt a boldogságot, mely nem mulik el, hanem annál inkább fokozódik, minél közelebb juttok a földi lét határához, ahol ott áll a ti Idvezítőtök, hogy gyöngéd kezével magához ölelje lelketeket s vigye azt a ti mennyei Atyátok trónusa elé, mint neki tetsző szent és kedves áldozatot. Ámen.

A canonica visitatio az iskolában folyt le a somogyhatvani, somogyviszlói, csertői, vásárosbéci és magyarladi presbiteriumokkal a betérjesztett jegyzőkönyvek alapján. Az egyes egyházak helyzetének megvizsgálása után Püspök úr intő s buzdító beszédet intézett a presbiteriumokhoz, fájó szívvvel mutatva rá arra a pusztító betegségre, mely nemzetünknek és egyházuunknak egyik legnagyobb veszedelme, az egykére. Ebéd az iskolában volt, melyen a berendelt egyházak lelkészein s ezek feleségein kívül résztvett Somsich Ella grófnő és Steinicz Imre földbirtokos is.

Délután 4 órakor Püspök úr látogatást tett Batta Béla gondnokhelyettes társaságában Somsich Ella grófnő patosfai birtokán. Vacsorát Steinicz Ferenc földbirtokos adott Püspök úr tiszteletére; vacsora alatt a leventék énekkara irredenta dalokat énekelt.

Egyházak története.

Somogyhatvan.

Lelkész: Szabó Béla, sz. 1882. Somogyhatvanban szolgált 1911 óta.

Tanító: Hampó László, sz. 1897. Somogyhatvanban szolgált 1924 óta.

Gondnokok: Vörös János és Buresa István. *Presbiterek:* Gaál Gábor, Vörös János, Kiss János, Gaál Károly, Kovács István, Vincze Ferenc, Légrádi Dániel, Gaál Benjámin.

Első ízben, 1421-ben van róla okleveles adatunk. 1554—1571-ig török kézen volt. A községnek két neve van még manapság is: Hatvan és Kámán, aminek eredete arra vezethető vissza, hogy a község mostani helyén Kálmán szállás, tőle nyugatra pedig a pécsi országut mentén Hatvan nevű község feküdt. Ott azonban sok pusztításnak lévén kitéve, Kálmán szállásra telepedett s ott új Hatvan épült. Az egyház régi, már a török hódoltság előtt fennállott. Sorsáról azonban úgyszólván semmit sem tudunk. Üldöztetéséről sem maradtak adatok s így valószínűen szabadon gyakorolhatta vallását, mint hiveinek nagyobb részét tekintve, nemes község. Az új Hatvan felépülése után egyideig templomuk sem volt, hanem a közeli, azóta nyoma veszett Ági vagy Ágvölgy helységben gyakorolták az istentiszteletet, míg nem a nemes Gaál Gergely által adományozott telken 1720-ban templomot építhettek. 1850-ig a lelkész tanított, attól kezdve van rendes tanító. 1890-től a gyülekezetben többször volt egyenletlenség s ennek következtében kitérés.

Templom. Hogy az 1720-ban épült templom előtt volt-e s hol templomuk, adatok hiányában nem állapíthatjuk meg. Használóképpen azt sem tudjuk, hogy az 1720-ban épített templom áll-e fenn manapság is, vagy pedig azóta másik készült. 1892-ben a templomot renoválták, 1907-ben ismét 2500 korona költséggel újították. Az elrekvirált harangok helyett 1920-ban két új acélharangot szereztek 130 és 230 kg. súlyban. Jelenleg özv. Rémes Jánosné Nagy Lidia felajánlotta, hogy ha a költségeket összehatarítja, orgonát állít elhalt 20 éves leánya emlékére a templomban levő harmónium helyett.

A *lelkészlakás* építéséről nincsenek adataink. 1900-ban renoválták körülbelül 3000 korona kiadással.

Tanítólakás, iskola. A régi iskola mikor készült, nem tudjuk. A mostani díszes épületet 1926-ban emelték mintegy 8000 pengő költséggel. Melléképületei 1921-ben készültek.

Lelkészek: Óvári István (kinek halála után Erdély deák, Péter deák és Samu deák mint iskolamesterek szolgáltak), Csoknyai István, Torma János, Császári Péter, Oludi István, Huszár István, Nánási Mihály, Vasas István, Ujhelyi Mihály, Czégény András, Simoni István, Czirják Mihály, Sebő Pál, Borsodi Sámuel, Banai Mihály (1787—1891), Csákvári János, Rimaszombati Mezei István, Simon Pál, Vecsei Dániel, Elek István, Becsák István, Sarlós György, Sáray Gábor, Vincze Benő meghalt 1850, Bélaváry István, 1869-ig, Écsy Péter 1869—1899, Seregély Dezső 1900—1909, Szabó Béla 1911-től a mai napig.

Tanítók: 1850-től 1882-ig a névjegyzék hiányzik. Becságh Géza 1886—1907, Bőjte Ferenc 1907—1911, Bereczky András 1912—1913, Czuni József 1913—1924, Hampó László 1924-től a mai napig.

Somogyviszló.

Lelkész: Bujtár János, sz. 1880. Somogyviszlón szolgált 1921 óta.

Tanítói állás a látogatás idején üresedésben. Megválasztott tanító, ki még állását nem foglalta el, Peti Lőrinc zádori tanító.

Gondnok: S. Laki József. *Presbíterek:* Nagy Sándor, Győri István, Kovács István, Ladányi József, Tóth Dániel, Domokos János, G. Ambrus József, G. Ambrus János.

Első izben az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzékben van említés róla. 1465-ben Szent Mihály tiszteletére emelt templomát említik. 1470—1473-ban a szigetvári vár tartozéka és Baranya megyéhez tartozik. 1493-ban az Enyingi Török család birtoka. Régen azonban a község másutt feküdt, hihetőleg a határában fekvő, azóta nyoma veszett Ági vagy Ágvölgy nevű községben, ahova elpusztulása után Hatvan is járt istentiszteletre. Mostani helyére 1730 táján telepedett le és akkor csakhamar egyházi tanítót is vittek be, sőt 1732-ben imaházat építettek. Eleinte, mintegy 12 évig, prédikátorokat tartottak, majd mestereket, kik részben papi pályát végzett egyének lévén, valószínűleg az eske-

téseket, kereszteleseket és úrvacsoraosztást is ellátták. 1764-től azonban, amikor Viszló anyakönyve kezdődik, már Patának filiája 1784-ig, a második önállósulásig. 1773-ban az istentiszteletek tartását betiltják, de 1784-ben a türelni rendeletre ismét megengedik a szabad vallásgyakorlatot és prédikátor bevitelét, dacára annak, hogy az előirt 100 családszámból 9 hiányzott. Ettől kezdve a gyülekezet zavartalanul fejlődhetett s nagy áldozatokkal felépítette középületeit. Áldozatkészségükre jellemző, hogy pl. 1857-ben és 1858-ban, két év alatt közmunkából és kivetésből 7938 frt. 80 kr.-t hoztak össze egészen a maguk erejéből. E kiváló hitbuzgóság megteremtésében nagy érdem jut több derék lelkészüknek és tanítójuknak, kik nevüket felejthetetlenül beirták a gyülekezet történetébe.

Templom. Régi oratoriumuk, miként említettük, 1732-ben épült. Mostani templomuk 1784—1788 között emeltetett s többször újítva és kibővítve nyerte mai alakját. Eredetileg jó két öllel rövidebb volt, alacsony falakkal, faszindely tetővel, torony és utcára nyíló ajtó nélkül. A tornyot utcára nyíló ajtóval 1832-ben készítették a templomhoz, nyolcszögű téglából alkotott gulaalaku tetővel. 1846-ban a faszindely helyett a templomot cseréptetővel látták el. 1857—1858-ban megnagyobbították s felemelték a templomot, a tornyot magasabbra vették, izléses bádogtetővel borították, a régi tulipános deszkamennyezetet 12 oszlopon nyugvó magas boltívvé váltották fel, a templom hajóját márványlapokkal burkolták, új padokat, szószéket, két karzatot készítettek. 1908-ban a szélvihar a torony tetejét megbontván, a bádogtetőt galvanizált bádoggal cserélték ki, az egész épületet igen díszesen renoválták, kifestették 7519 korona 24 fillér költséggel. A következő évben 2400 korona, jobbára közadakozásból befolyt összegen szép, modern orgonát készíttettek a pécsi Angster-cégnél. Az 1917-ben hadi célra igénybe vett nagy harang helyett 1923-ban a Harangművek Rt.-nál Budapesten egy 336 kg. súlyú b. hangú, szép zenéjű nagyharangot öntettek 604.000 koronáért, nagyobb részben közadakozásból. 1927-ben az elrekvirált orgonasípokot pótolták. Imre Gábor egyháztag az orgona javítására végrendeletileg 8 q buzát adományozott.

Lelkészlak. A legelső lelkészlakás az első templommal egyidőben épült a mostani helyén. Egyszerű, zsuppos fedelű hajlék volt. A mai épületet 1868-ban emelték. Ma is megfelelő egészséges, kényelmes épület.

Iskola, tanítólakás. A legrégibb iskola a mai lelkészlak déli szomszédságában volt egy szobából, konyhából, félélszorból (alatta pincével) állott. Ugyanide 1822-ben új épületet emeltek fatalpfa sövényfállal, zsupptetőre 92 frt. 22 kr. kiadással. Ez a telek, nem tudni mi módon, utóbb magánkézre jutott. Ezután a templom déli végénél levő völgybe építettek, már sokkal szilárdabban, új iskolaépületet, mely ma is meg van és a községi pásztorok lakásául szolgál. A jelenlegi iskolaépület a templom déli szomszédságában három szobával, mellékhelyiségekkel, világos tanteremmel, téglából, cseréptetőre 1881—1882-ben épült. Ma is megfelelő épület.

Lelkészek. Első prédikátoruk, kinek nyoma van, az 1732 előtt szolgált »kis pap«: Békési István, kinek halála után 3—4 év múlva valami Tétzi nevű következett. Utána mesterek szolgáltak 1784-ig, kik közül az utolsó: Király Ferenc a szabadvallásgyakorlat megkezdődésével pappá lett s ily minőségben 1788-ig szolgált, Sági Péter 1788—1791, Ardai Mihály 1791—1795, Mózes János 1795—1798, Horváth Ádám 1798—1804, Kovács Miklós 1804—1805, Sipos Mihály, utána Veres István 1814-ig. Varga Mihály 1814—1830, Nagy Antal 1830—1837, Begedy Bertalan 1837—1861, Szücs Mihály 1861—1889, Jávory Nándor 1891—1902, Bakocs István 1902—1904, Csepy Miklós helyettes 1904—1906, Kiss Tamás rendes lelkész 1906—1919, Farkas István helyettes 1919—1921, Bujtár János rendes lelkész 1921-től a mai napig.

Tanítók. Az 1732 után szolgált két első prédikátort mesterek követték és pedig: Fogarasi, Csicskár, Szováti, Ágoston, Bán Mihály, Császári, Etei, Nagy György, Umonyi László, ifj. Nagy György. 1773-ban Ardai Mihály, majd Király Ferenc, ki 1788-ban lelkésszé lett. Kovács József, Benedek Pál hivataloskodásuk ideje bizonytalan. Sági Péter 1839—1842, Öry Ferenc 1842—1845, Bokor Sándor 1845—1847, Mozsonyi János 1847—1855, Péter József 1855—1865, Szücs János 1865—1871, Babos Farkas 1872—1877, Arany Bálint 1877—1886, Horváth Lajos 1886—1887, Boross István 1888—1925, Szabó Péter 1925—1927, Peti Lőrinc megválasztott tanító állását 1927 július 1-én foglalta el.

C s e r t ő .

Lelkész: az anyaegyház lelkésze.

Tanítói állás jelenleg üresedésben.

Gondnokok: Gere József és Szikszai József. *Presbiterek:* Hordós Sándor, K. Tóth József, Kiss József, Hollósi Dániel, Szabó József, Szikszai János, Hordós István és Nagy János.

1360-ban Csertw alakban fordul elő. Az egyház kezdete és sorsa valószínűen egy a viszlói egyházával, mert az anyaegyház anyakönyveiben mindig Viszló filiája gyanánt szerepel. A reformációt régen befogadhatta, mert már 1730 óta van imaháza.

Templom. Első imaháza a mostani helyén 1730-ban épült sövényből, zsuppos tetővel, torony nélkül. Mai templomukat 1881-ben építették bádoggal fedett toronnyal. Szépen renoválták, kifestették és cement burkolattal ellátták 1894-ben. Legutóbb 1926-ban ismét nagyon diszesen megújították körülbelül 28 millió korona költséggel.

Iskola, tanítólakás. A mostani tanítólakás, mely régebben az iskolát is magában foglalta, mikor épült, nem lehet megállapítani. 1890-ben a helybeli uradalom hozzájárulásával a lakás északi végéhez új tantermet ragasztottak s az épületet többször renoválták, legutóbb 1927-ben. A gazdasági épületet 1925-ben emelték.

Tanítók. Régebbi tanítók neveiről semmi feljegyzés nem maradt. Csak néhány későbbi van felsorolva az egyház egyik anyakönyvében. Varga Sándor, Máté József, Tóth János, Schmidt Béla, Mándy Bertalan 1897—1923, Szabó Kálmán 1923—1925, György Domokos 1925—1926.

Vásárosbéc-Magyarlukafa.

Lelkész: Tóth Sándor, sz. 1887. Vásárosbécen szolgál 1919 óta.

Tanító: Héjjas Ambrus, sz. 1903. Vásárosbécen szolgál 1926 óta.

Gondnokok: Vásárosbécen Jakab Ferenc ifj. hadnagy, Magyarlukafán Tóth József jáger. *Presbiterek:* Vásárosbécen Jakab János hegyi, Nezdei Ferenc ifj., Simon J. János, Huszár Dániel, Mike Ferenc ifj., Mike János, Simon János katona, Jakab István

tasi. Magyarlukafán: Futács József, Sütő Mihály, Poré János, Pető Imre.

Béc nevével először az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzékben találkozunk. 1470-ben Baranya megyéhez tartozott és Szigetvár tartozékát képezte. Az egyház régi. Azonban régebbi történetét homály fedi, mert 1766-ban a régi matrikulák és egyéb okmányok elégték. Mindössze annyit tudunk róla, hogy eleitől fogva prédikátort tartott s már 1741 előtt volt temploma.

Templom. Az előbbi elromlott templom helyett 1741-ben építettek újat. A telket a lelkészi telekkel együtt Battyhány Tódor atya ajándékozta. Harmadik templomuk 1802-ben épült, nem az előbbi helyén, hanem a lelkézlaktól délre, egy, szintén az uraság által adományozott üres jobbágytelken, melyért aztán az uraság által kijelölt helyen az egész község új házat épített a volt tulajdonosnak. 1852-ben épült a mostani templom úgy, hogy a régi épület sövényfalait kiszedték, téglafalakkal pótolták, de a régi mennyezetet a régi felírásokkal meghagyták, a fatorny helyett pedig bádogtornyot készítettek. Az 1892-iki és 1893-iki kisebb javítások után 1913-ban a tetőt újra csinálták, a tornyot vörösrézrel fedték, az egész épületet az iskolával együtt teljesen renoválták 14.000 korona költséggel, ezüst urvacsorai és keresztelő edényeket vettek. 1920-ban az elvitt két harang helyett egy 250 kg.-os harangot szereztek. 1926-ban pedig egy nagy templomi harmóniumot vásároltak 10.000.000 korona értékben.

Lelkézlak. A régi parókhialis ház 1766-ban leégett. Egy későbbi lelkézlak a régi templom helyére fából készült hajtottan 1804-ben. A mostani épület 1867 és 1868-ban épült téglafalakkal, fazsindelytetővel mintegy 1600 frt. kiadással. Tetejét utóbb cserépszindellyel cserélték ki s 1927-ben ismét renoválták. A gazdasági épületek szintén 1868-ban készültek s 1913-ban renováltattak.

Iskola, tanítólakás. A régi iskola és tanítólakás a lelkézlaktól északra levő negyedik szomszédban volt. Ezt később eladták. A jelenlegi iskolát és tanítólakást 1887-ben készítették a lelkészi belsőség déli részén e célra átengedett kerthelyiségben, melyhez kiegészítésül még Biedermann Gusztáv uraság neje adott egy darab területet.

Lelkészek. Névsor nem áll rendelkezésünkre, mindössze annyit tudunk, hogy a parókhialis ház Aracsi Sámuel lelkész idejében, 1766-ban az anyakönyvekkel és egyéb dokumentumokkal

elégvén, az általa megkezdett új matrikulába az akkor élt öregek vallomása szerint bejegyezte az előtte szolgált 14 lelkész nevét. Utána a mai napig 15 lelkész és 4 helyettes-lelkész szolgált. Hampó Albert 1879—1919, Tóth Sándor 1919-től a mai napig.

Tanítók. Régebbiek nevei hiányoznak. Kajdy Sándor 1893-tól 6 évig, Ptacek Teofil 3 évig, Ócsy Gusztáv 1 évig, Csanádi János 8 évig, Szikora Ádám 2 évig, Kádas Sándor 1 évig, Patkó József 5 évig és Héjjas Ambrus 1926-tól a mai napig.

Magyarlukafa régebben Vásárosbécnek leányegyháza, jelenleg társegyház, annyira elnéptelenedett, hogy templomát, az alig 45 lelkes kis gyülekezet fenntartani és renováltatni nem lévén képes, 1916-ban püspöki engedéllyel lebontatta. Tanítólakása és tanítói birtoka azonban meg van ma is jókarban.

Magyarlad-Patosfa.

Lelkész: Vikár Árpád, sz. 1874. Magyarladon szolgál 1900 óta.

Tanítói állás üresedésben.

Gondnokok: Katona József és Györi József. *Presbiterek:* Meszes János, a. Czompó József, ifj. Katona György, Meszes József, Keserü János, Fülöp Ferenc, András György. Patosfán: *Gondnok:* Sebők János. *Presbiter:* András János.

A középkorban csak Lad nevű helység van a vármegyében, mely az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzékben is előfordul, tehát már ekkor plebániája volt. Egyházának fennállásáról a XVIII. század kezdetétől tudunk. Régi kis harangjukon ugyanis az 1725-ös évszám volt látható, pecsétnyomójukon pedig 1739. A vármegye 1744-iki összeírása szerint Magyarladon ref. vallásu iskolamester teljesíti az egyházi szolgálatot a lakosok által 1734-ben épített imaházban. Tanítójukat, Unyomi Lászlót, állásából elűzték, oratoriumukat földig rombolták, haranglábjukat tőből kivágták, kis harangjukat pedig a németladi pápistáknak adták a nemes vármegye parancsolatából. Ezután az elárvult hivek Hedrehelyre jártak templomba 1787-ig. Ekkor megengedték nekik a preoranciává alakulást, kis harangjukat visszaszerezték. Két év múlva azonban Patosfa csatlakozásával már rendes lelkészséggé alakulhattak. Első preoráns mesterük Benedek Sámuel, első lelkészük Szegedi János volt, ki 1789—1794-ig szolgált náluk.

1912-ig az egyház lelkésztanítóóság volt, ekkor azonban külön tanítóóságot állítottak fel.

Templom. Az 1734-ik évben épült oratorium lebontása után valószínűleg nem engedtek nekik újabb templomot építeni, hanem csak a vallásszabadság helyreállta után. Ez időben épülhetett a mai templom, mert bár építéséről adataink nincsenek, a templom építésmódorából erre következtethetünk. Nagyobb javítás a templomon 1840-ben történt. Az 1894-iki megújíttatás összes költségeit, 1400 frt.-ot Wenckheim Viktor báró fedezte. Legújában 1926-ban renoválták a templomot 1200 pengő kiadással.

A lelkészlakás 1866-ban épült.

Iskola, tanítólakás. Az iskolát 1893-ban építették 1200 frt. kiadással báró Wenckheim Viktor németladi nagybirtokos és a szomszéd főurak segítségével. 1910-ben diszes tanítói lakást építettek hozzá 4000 pengő kiadással.

Lelkészek: Szegedi János 1789—1794, Kaposi Gábor 1800—1825, Nagy Antal 1825—1830, Nagy Gergely 1830—1832, Füzi János 1832—1835, Simon Péter. 1835—1839, Sipos Mihály 1839—1840, Józsa Benedek 1840—1848, Kálmán János 1848—1852, Sárai Gábor 1852—1869, Vikár János 1869—1872, Begedy Lajos 1872—1890. Utána helyettes-lelkészek szolgáltak 1892-ig. Ettől kezdve lelkésztanítók lettek: Máté Lajos 1892—1896, Horváth Imre 1896—1900, Vikár Árpád 1900-tól a mai napig.

Tanítók. Első tanító, kinek neve a gyülekezet szomorú elárvulásával maradt fenn s aki innen elüzetett, Unyomi László. A vallásszabadság visszaállítása után első preoránsmesterük Benedek Sámuel. A további névsor nagyon hézagos. Szilágy ?, Üveges ?, Verbay ?, Harangozó Nagy Sándor ?, Fazekas Károly ?, Fekete Sándor?. Az önálló tanítóósnak 1912-ben felállításától rendes tanítók: Szabó Kálmán 1912—1914, Tóth Sándor 1914—1916, aki hősi halált halt a világháboruban. Közben a jelenlegi lelkész a háboru alatt mint okleveles tanító végezte a tanítást. Varga József rendes tanító 1919—1926, ismét Vikár Árpád lelkész mint helyettes 1926—1927.

19. Kadarkut, Hedrehely, Visnye, Hencse.

Május 25-én Steinitz Imre négyesfogalán Somogyhatvanból Kadarkutra indult Püspök úr. Patosfa községnél Somsich Ella grófnő és lovasbandérium fogadta. Utközben Püspök úr megállott Magyarladon, hol a község szélén felállított diadalkapunál Drenkovics Dezső községi jegyző üdvözölte, a lelkész lakon pedig Vikár Árpád magyarladi lelkész. A róm. kath. egyház nevében Holló Gyula plebános, a községi képviselőtestület élén újra Drenkovics Dezső jegyző köszöntötték Püspök urat, aki a templom megtekintése után tovább folytatta útját Kadarkut felé.

A szigetvári és kaposvári járás határán, Sarolta pusztánál egész kocsisor várta Püspök urat és a kaposvári járás főszolgabírája, Stephaits Pál köszöntötte és kísérte az egész járás területén. Beláthatatlan hosszú kocsisortól kísérve érkezett Püspök úr Hencse községbe, hol a templom előtt Sári Imre lelkész köszöntötte a főpásztort, igen szépen felépített formás beszédben, majd Kovács József kaposszentbenedeki lelkész üdvözölte a kaposvárvidéki lelkészi kör nevében. Kadarkut határán lovasbandérium fogadta Püspök urat s Nagy Dezső községi főjegyző üdvözölte, a templom, illetve a lelkészlak előtt, a presbiterium élén Mozsonyi Sándor lelkész. Itt várta Püspök urat Huszár Aladár egyházmegyei gondnok is, ki felváltotta Batta Bélát s ettől fogva ő kísérte Püspök urat egyházlátogató körútjában. 11 órakor kezdődött az istenitisztelet, melyen Mozsonyi Sándor lelkész előimája és a kadarkuti egyházi vegyeskar Czuni József kántortanító vezetése alatt előadott művészi éneke után Püspök úr prédikált a Jelenések könyve III. 19. alapján.

Püspök úr egyházi beszéde.

Alapige: Jel. III. 19.

»Kegyelem ti néktek és békesség Istentől, a mi Atyántól és a mi Urunktól, az Úr Jézus Krisztustól.« Az apostol e szavaival köszöntelek benneteket itt egybegyűlt hívek, akik megjelentetek a kadarkuti, hedrehelyi, alsó-visnyei és hencsei szent gyülekezetekből. Az apostol e szavaival köszöntöm azokat, akik nem egyházunk kebelébe tartozván, ez ünnepies alkalommal itt megjelentek, ő rájuk is kérem a békesség angyalának leszállását. Kérhetnék-e valami többet, valami áldásosabbat az Istentől ti reátok, mint az ő mondhatatlan kegyelmét, hiszen ez által a kegyelem által élünk, mozgunk és vagyunk. Kérhetnék-e valami áldásosabbat, mint a békességet a békesség fejedelmétől, hiszen a békesség a legfőbb jó, a lélek békessége az egyesnél, a családban, a társadalomban, az állami életben.

Engedjétek meg, hogy az Isten kegyelmének buzgó könyörgése mellett hála telt szívvvel mondjak köszönetet azért a szép fogadtatásért, melyben engem részesítettetek. Őszinte meleg köszönetet mondjak fiaitoknak, akik a község határáig eléem jöttek, az előljáróságnak, mely a község határán üdvözölt, a Levente- és Tüzoltó-Egyesületnek, melyek kivonulásukkal megtisztultak és mindazoknak, akik szeretetüknek tanujelét adván, megjelentek.

Nem hangzik-e különösen, hogy amikor szívem köszönetét egyszerü emberi szavakkal kifejezésre juttatom előttetek, akkor alapigéül János Mennyei Jelenésekről írott könyve III: 19. versét veszem fel: »Aki-
ket én szeretek, megfeddem és megfenyítem: légy buzgóságos azért és térj meg«. Olyan lélekkel intézem hozzátok ezeket az igéket, mint ahogyan szólt az apos-

tol a laodiceabeli gyülekezethez: akiket szeretek, azokat fenyítem meg. Óh, Keresztyén Gyülekezet, nem abban áll a szeretet, hogy egymást szerető, becézgető szavakkal illessük és egymás hibáit elnéző szemmel tarkargassuk, leplezgessük, a szeretet abban áll, hogy ezeket a hibákat minden kimélet nélkül tárjuk fel, ezekre őszintén rámutassunk, hogy ezektől megleheszen szabadítani a lelkeket, hogy minden lélek a Krisztus hófehér, tiszta palástjába öltözve, jelenhessék meg az ítéletnapján az Úr ítélőszéke előtt. Már a prédikátor megmondotta, hogy az az igazi atyai szeretet, mely az ő gyermekét megdorgálja. Én is ebben a szellemben akarom a ti hibáitokat felfedni és azok megismerése után felhívni benneteket azok elhagyására.

Keresztyén Gyülekezet! Az alapigéül felvett igékben az van: legyetek buzgóságosak és térjetekek meg. Sajátságos, K. Gy., hogy ez a megtérésre hívó szó hallatszik Krisztus eljövetele előtt az utolsó prófétának az ajkáról, aki a pusztában felemelvén az ő szavát, megtérésre szólítja azokat, akik akkor Zsidóországnak élén állottak és akiket ő nem fél mérges kigyóknak nevezni, szemükbe mondván, hogy a fejsze immár a fáknak gyökerére vettetett. Azért minden fa, amely jó gyümölcsöt nem terem, kivágattatik és tüzre vettetik, »csak az marad meg, amely jó gyümölcsöt terem, a megtérés gyümölcsét«. Ez az első szó, mely az újtestamentumban felénk hangzik Keresztelő Jánosnak, az Úr útegyengetőjének ajkáról és ez az utolsó szó, amelyet szintén János, az Úr kedves tanítványa az ő könyvében, az újtestamentum utolsó könyvében hozzánk is intéz: legyetek buzgóságosak és térjetekek meg. Nem ok nélkül való, hogy az újtestamentumnak első és utolsó könyve a mi részünkről is szívünknek a megtérését, a mi bűnbánatunkat kívánja, mert enélkül nem lehetünk

részesei a mi számunkra a Jézus Krisztus által elkészített isteni kegyelemnek.

K. Gy.! Amikor megtérésről beszélünk, önkénytelenül is az jut eszünkbe, hogy az az utas, aki helytelen utirányi választott, kell hogy visszatérjen és a helyes ösvényt keresse, mert különben céljától egyre jobban eltávolodik és annak az igazi célnak, amelyet maga elé kitűzött, elérése egyre lehetetlenebbé lesz reá nézve. Nekünk is kell tudnunk, hogy mi az ember igazi célja és rendeltetése és melyik az az út, amelyiken elérhetjük azt, mert ha más úton indulunk el és minél később térünk arról vissza, annál nehezebb lesz a mi célunknak az elérése. Ezért nem ok nélkül való, hogy Keresztelő János, éppen úgy, mint János apostol az első és utolsó szavaiban az újtestamentumnak a megtérést köti a szívünkre. Ámde ehhez a megtéréshez szükséges az, hogy lássuk az utat, amelyen nekünk elindulnunk és haladnunk kell, hogy előttünk ott legyen az az utirány, amely minket igazi célunkhoz vezet. Ehhez a megtéréshez szükséges az, hogy belássuk, hogy az az út, amelyen eddig jártunk, a tévelygés útja, amely mindig távolabb visz igazi célunktól s csak arról az útról való visszatérés teszi lehetővé a helyes útra való rálépést. Ehhez az utóbbihoz pedig szükséges az, hogy tudjuk, hogy melyik az igazi út.

A mi édes Idvezítőnk mondja egy helyen: »Én vagyok az út, az igazság és az élet«. (Ján. XIV:6.) Tehát meg kell ismernünk Krisztust, az utat, amelyen haladnunk kell, hogy az élethez juthassunk, mert ha nem a Krisztuson át igyekszünk elérni az életet, ha nem őt vesszük útnak, minden más úton nem az élet, hanem a halál várakozik reánk annak a végpontján. Hiszen itt nem testi, hanem lelki életről van szó, itt nem testi halálról, hanem lelki halálról beszélünk.

Maga Jézus az életet tekinti legfőbb jónak, itt mi, amikor arról szólunk, hogy a Krisztus útján az élethez jutunk el, nem a földi élet kényelmére gondolunk, hanem arra az életre, amelyen nem halunk meg soha örökké. Azért Krisztust kell megismernünk. Megvan-e ti bennetek arra a vágy, hogy Krisztus által az életre eljussatok? Mélységes fájdalommal olvasom és értesülök arról, hogy ez a gyülekezet az istentisztelet gyakorlatában nem oly buzgó, mint amilyennek lenni kellene és mint amilyen lehetne, ha Krisztust megismerné és őt mint utat használná. Ha ez a gyülekezet nem él az Úr Jézus által szerzett szent sákramentomokkal, melyeket Krisztus a mi benne vetett bizodalomunknak megerősítésére rendelt, abból arra kell következtetnem, hogy a gyülekezet tagjainak nagy részében nem él a vágyódás az élet után. Maga az Idvezítő mondja azokról a beszédekről, melyeket ő tanítványaihoz és a sokasághoz intézett, maga mondja az írásokról, őtestamentum könyveiről, hogy nekünk azokat forgatnunk és olvasnunk kell, mert örök életnek beszéde van azokban, melyeket hallgatnunk kell, mert csak ez képesít arra, hogy megértsük, vajjon helyes úton járunk-e, vagy olyan úton, amely a vétkek útvesztőjébe vezet, honnan nincsen kiszabadulás, hanem csak mélyebbre hanyatlás. Ezért van szükség arra, hogy az írásokat szorgalmasan tudakozzuk; ezért van szükség arra, hogy az Isten ígéje prédikáltassék ti köztetek, mint ahogyan egyik igen szép énekünk is mondja: »Prédikáltasd szent ígédet, felséges Isten«, hogy ennek az ígének hallói lehessünk, mert az ige révén ismerjük meg csak azt, hogy vajjon az általunk választott út a Krisztus követésének útja-e, vagy pedig egyre jobban eltávolít a Krisztustól, üdvösségünk egyedüli forrásától.

A reformáció, mint áldást hozta magával a bib-

liát, melyet különböző nemzeteknek különböző nyelvekre lefordítván, minden nemzetnek hozzáférhetővé tette a biblia tanításainak, igazságainak megismerését. Áldásul hozta nekünk is a magyar bibliát, amely régebben minden magyar család asztalán ott volt, szeretettel, örömmel forgatták, olvasták a bibliát. Minden családban meg volt a házi istentiszteletnek gyakorlása, amikor a családfő egy imával és egy bibliai rész elolvasásával erősítette a maga és családja hitét és bizodalját. Ma hány családban találunk ilyen istentiszteletet? Ha megkérdezzük e gyülekezet családfőit, hogy legalább vasárnap délután olvassák-e a bibliát, mely ma könnyen megszerezhető, az őszinte válasz nem lehet más, mint az, hogy nem.

Másik az istentiszteletnek a látogatása és az ige hirdetésnek hallgatása a templomban. Óh, hányhoz intézhetnénk itt is a kérdést, megteszed-e kötelességedet, vágyol-e az Isten ígéje után, hogy ezt az ígét magyarázni halld, a mi viszonyainkra alkalmaztatni? Vagy elnégy a templom mellett, mintha ott nem lenne számodra hely és nem lenne békesség a számodra? Ha arra gondolok, hogy a szomszédos Hedrehely hat-szor építette fel templomát, hogy abban a gyülekezetben ennek viszontagságos multjában az ősök áldozatkészsége arra lelkesítette őket, hogy az istentisztelet számára hajlékot emeljenek és ha látom ezt a templomot, nem kell-e megdöbbenve állanom és kérdezni, miért van, hogy ebben a gyülekezetben az istentiszteletet nem gyakorolják a hívek úgy, mint kellene? Megértő szeretettel gondolok arra, hogy rettenetes idők, évek vannak hátunk mögött, melyek a maguk veszteségeivel, az erkölcsi világrend felforgatásával a lelkeket felforgatták és az ige iránt kevésbé fogékonnyá tették. De bármennyire megértem is ezt, fájdalommal

gondolok arra, hogy a hivek, ami nekik az igazságot, boldogságot megadná, nem áhítják, mint a szarvas óhajtja a hideg forrást. Tekintetek csak magatokba, a szívetekbe; vajjon mindazok az örömök, melyek után futkostok, melyekről azt gondoljátok, hogy vágyaitok kielégítésére irányulnak, birnak-e mással, mint múlt, percnyi léttel, nem ott van-e azoknak nyomán a lehangoltság, a léleknek, a kedélynek levertsége? Ad-e örömet a vagyon szerzése, az a vágy, hogy minél több birtokod legyen? Van-e tiszta örömed az italban, az ételben, azoknak mértéktelen szeretetében? Nem érzed-e utána, hogy a tested bágyadt, petyhüdt és ha végignézel életeden és látod, hogy szenvedélyeid bizonyos tettek elkövetésére ösztönöznek, vajjon belátod-e, hogy földi öröm igazi békességet nyújtani nem tud. Ezzel szemben ott áll Jézus, aki békét hozott, de nem e világ békességét, hanem azt a békességet, melyet nem zavarhatnak meg csapások, veszteségek és fájdalmak, mert a léleknek ezt a békességét az embertől nem veheti el semmi se. Hasonlítsátok össze a földi örömöket ezzel, a földi vágyakat a lelkiekkel, s érezni fogjátok, hogy az ember igazi öröme nem a föld felé vonzódásában, hanem az ég felé emelkedésében áll. Ezért nem ok nélkül állítjuk elétek Krisztust, mint a mi békességünk fejedelmét, akivel ha egyesülünk, a mi békességünk nem vétetik el tőlünk és nem kell aggódva tekintenünk földi létünk vége felé, mert tudjuk, hogy minél közelebb jutunk életünk végéhez, annál szorosabb lesz a Krisztussal való egyesülés. Minden világi öröm elhagy benneteket, amit itt a földön hajszoltatok, egyedül egy marad veletek a földi lét utolsó percéig: a Krisztussal való egyesülés öröme és az ennek nyomán fakadó boldogság. Micsoda balgaság volna a mulandóért eldobni a maradandót, a

mulandóért fáradozni és elveszteni az örök értékeket és mindenek fölött a Krisztussal való egyesülés tudatát. Krisztus mondja: »Ne gyűjtsetek magatoknak kincseket a földön, hol a rozsda és a moly megemészti és ahol a tolvajok kiássák és ellopják« (Máté VI:19), hanem olyan kincset gyűjtsetek, amely mindezeketől a veszedelmektől mentve van, mert ezek lelki kincsek, melyek egyre szaporodnak és egyre nagyobb boldogsággal töltik el az ember lelkét. Hiszen ha elérkezik a perc, melyen bucsut kell mondanunk a földi létnek, mit viszünk magunkkal? Mig ha lelki kincseket szereztünk, ezek velünk jönnek az Isten trónjáig és ha ezeket gyűjtöttük szorgalmasan és a Krisztussal való belső egyesülés révén minél többet szereztünk belőlük, ezek a kincsek a gyarló bűnös léleknek nagy támaszai lesznek az egyedüli közbenjáró által, aki által van üdvösségünk és akinek vigasztaló szavára ráadja a Mindenható az Ő atyai kegyelmét. Ámen.

Az istenitiszteleket a vegyeskar szép éneke fejezte be. Istenitisztelek után küldöttségek tisztelegtek Püspök úr előtt: 1. Kadarkut község Beck János bíró vezetésével; 2. Izr. hitközség Rottschild Vilmos vezetésével; 3. szentimrei földmives-iskola Fodor Jenő igazgató vezetésével; 4. hedrehelyi presbiterium Németh József lelkész; 5. kaposvárvidéki lelkészi kör Kovács József elnök; 6. kadarkuti iparoskör Kurbuszki János elnök; 7. kadarkuti Daloskör dr. Balla Pál elnök; 8. Hitel- és Hangvaszövetkezetek András István igazgatósági tag; 9. r. kath. egyház Móznér József plébános vezetésével. Mindegyik küldöttségnek külön-külön megkapóan válaszolt Püspök úr.

A visitatio Kadarkut, Hedrehely, Visnye és Hencse presbiteriumaival együtt tartatott meg. Különösen Hencse küzd nagy anyagi nehézségekkel; a visnyeiek azt az óhajukat terjesztették elő, hogy az úrvacsora-osztás ne úgy, mint eddig, az ünnepek előtti vasárnapon, hanem az ünnepek vasárnapján történjék, azaz az anyaszentegyház lelkésze ezeken a napokon tartson istenitiszteleket és osszon úrvacsorát. Püspök úr honorálta és

méltányosnak találva a visnyeiek kérését, felhívta az anya- és leányegyházak presbiteriumait, hogy a két egyház között fennálló szerződést az óhaj szerint módosítsák s a kérés kedvező elintézésére felkérte az egyházmegyei elnökséget.

Délben a községi nagyvendéglőben mintegy 80 terítékes közebed volt, este Püspök urat és kíséretét Mozsonyi Sándor lelkész látta vendégül. Délután folyamán Püspök úr megtekintette a somogyszentimrei földmives-iskola mintaszerűen berendezett gazdaságát.

Május 26-án délelőtt 8 órakor Mozsonyi Sándor lelkész a presbiteriummal együtt mondott köszönetet a látogatásért, s kérte Isten áldását a főpásztor további útjára. Kadarkutról Rinyakovácsin keresztül, hol a község határán Vásárhelyi Gerő kormánytanácsos és Bertalan Mihály bíró üdvözölték Püspök urat a község nevében, a templom előtt pedig Szabó József lelkész ösztönözte, keresetlen, szívből jövő szavakkal üdvözölte, a levente-egyesület nevében Diviunszki Imre földmives szólt néhány szíves üdvözlő szót, — Csökölybe ment Püspök úr.

Egyházak története.

K a d a r k u t.

Lelkész: Mozsonyi Sándor, sz. 1853. Kadarkuton szolgál 1888 óta.

Tanító: Czuni József, sz. 1894. Kadarkuton szolgál 1924 óta.

Gondnokok: Betyár György és Vég János. *Presbiterek:* András István, Bankó János, Beck János, Bódis Illés, Bódis István, Deák István, Fejes Votyкаи József, Fejes Vutykó István, Horváth Viktor, Mihóka Ferenc, Nemes György, Pap Ferenc, Zsiros István, Vida János.

Kadarkut, miként a legtöbb somogyi község, először az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzékben szerepel. Az egyház neve először az 1634-iki kiskomáromi zsinat jegyzőkönyvében fordul elő, mint amely Hederhellel, Hencsével és Visnyével egy lelkészséget alkot. Minthogy a Thury-féle egyházkerületi történetben sehol másutt sem Kadarkuttal, sem kadarkuti lelkész nevével nem találkozunk, valószínű, hogy 1666-ig Hedrehely filiája

volt, 1666-tól azonban a gyülekezet irattárában való feljegyzések szerint már önálló egyházat képezett, mert lelkészeinek nevét ez időtől a mai napig le tudjuk vezetni. Erről a régi korról ugyyszólván semmi érdemlegesebb feljegyzés nem maradt. Egy 1808-ból való adat szerint »a legöregebb emberek is annál egyebet nem tudnak, hogy ...mindenkor békességben volt és semmi háborgatásoknak ki nem volt téve«. Ha azonban nagyobb üldözéseket nem szenvedett is, de a legcsekélyebb jóindulatot sem tapasztalhatta a kath. földesurak részéről. Így 1827-ben betelt temetőjük helyett csak 7 évi keserves huza-vona után tudtak másikat kieszközölni. Egyik kérvényükre Spissich földesúr azt írta: »Minek a reformátusoknak temető? Temetkezzenek kertjeikbe, vagy ahova tudnak«. Másik földesúr elszántatta a határos ref. papi földeket és semmi utánjárással sem tudták visszaszerezni, csak a tagosztálykor adtak másikat helyette. Papot hozni, a kidölt harangláb helyett másikat állítani csak a földesúr beleegyezésével lehetett a gyülekezetnek.

1860-tól 1888-ig nagyot hanyatlott a gyülekezet. Összes épületei a legelhanyagoltabb állapotban voltak, mégis adósággal küzdött. Utóbb azonban a hiányokat pótolta s felépítette szép nagy templomát.

Templom. 1799-ig fatalpra emelt zsupptetős, sövényfalu temploma volt. Ekkor új templomot építettek téglából, fazsindelyes tetővel, de a tetőfát s a régi oratorium megújítására vonatkozó feliratu mennyezetet és karzatokat a régi sövénytemplomból átvették. Az igen alacsonyfalú tornyot 1826-ban Somssich József kamarás felemeltette és bádogoztatta 1961 váltó frtért, mit a hívek 4157 napszámban, anyagfuvarozásban és az építkezésnél segédkezésben szolgáltak le. A bádogozás azonban oly rossz munka volt, hogy a szél még abban az évben levitte a csillagot s a tető áteresztette a nedvességet. Az igen rossz karban levő templom formátlan, széles, még a felemelés után is alacsony s összedüléssel fenyegető tornyával 1906-ig fennállott, amikor a jelenlegi nagyon díszes, modern templom épült helyette. Az új templomot nem a régi helyére, a lelkészlak mellett levő alacsony fekvésű s az utcától távolabb eső, alig látható helyre, hanem a tágas lelkészi belsőségnak emelkedett utcai részére építették. Építése mintegy 50.000 aranykoronába került. Az építkezés megkezdésekor volt a gyülekezetnek 10.000 korona templomépítési alapja, kapott 10.000 korona közalapi

méltányosnak találva a visnyeiek kérését, felhívta az anya- és leányegyházak presbiteriumait, hogy a két egyház között fennálló szerződést az óhaj szerint módosítsák s a kérés kedvező elintézésére felkérte az egyházmegyei elnökséget.

Délben a községi nagyvendéglőben mintegy 80 terítékes közebed volt, este Püspök urat és kíséretét Mozsonyi Sándor lelkész látta vendégül. Délután folyamán Püspök úr megtekintette a somogyszentimrei földmives-iskola mintaszerűen berendezett gazdaságát.

Május 26-án délelőtt 8 órakor Mozsonyi Sándor lelkész a presbiteriummal együtt mondott köszönetet a látogatásért, s kérte Isten áldását a főpásztor további útjára. Kadarkutról Rinyakovácsin keresztül, hol a község határán Vásárhelyi Gerő kormánytanácsos és Bertalan Mihály bíró üdvözölték Püspök urat a község nevében, a templom előtt pedig Szabó József lelkész őszinte, keresetlen, szívből jövő szavakkal üdvözölte, a levante-egyesület nevében Diviunszki Imre földmives szolt néhány szíves üdvözlő szót, — Csökölybe ment Püspök úr.

Egyházak története.

K a d a r k u t .

Lelkész: Mozsonyi Sándor, sz. 1853. Kadarkuton szolgált 1888 óta.

Tanító: Czuni József, sz. 1894. Kadarkuton szolgált 1924 óta.

Gondnokok: Betyár György és Vég János. *Presbíterek:* András István, Bankó János, Beck János, Bódis Illés, Bódis István, Deák István, Fejes Votycai József, Fejes Vutykó István, Horváth Viktor, Mihóka Ferenc, Nemes György, Pap Ferenc, Zsiros István, Vida János.

Kadarkut, miként a legtöbb somogyi község, először az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzékben szerepel. Az egyház neve először az 1634-iki kiskomáromi zsinat jegyzőkönyvében fordul elő, mint amely Hederhellel, Hencsével és Visnyével egy lelkészséget alkot. Minthogy a Thury-féle egyházkerületi történetben sehol másutt sem Kadarkuttal, sem kadarkuti lelkész nevével nem találkozunk, valószínű, hogy 1666-ig Hedrehely filiája

volt, 1666-tól azonban a gyülekezet irattárában való feljegyzések szerint már önálló egyházat képezett, mert lelkészeinek nevét ez időtől a mai napig le tudjuk vezetni. Erről a régi korról ugyyszólván semmi érdemlegesebb feljegyzés nem maradt. Egy 1808-ból való adat szerint »a legöregebb emberek is annál egyebet nem tudnak, hogy ...mindenkor békességben volt és semmi háborgatásoknak ki nem volt téve«. Ha azonban nagyobb üldözéseket nem szenvedett is, de a legcsékélyebb jóindulatot sem tapasztalhatta a kath. földesurak részéről. Így 1827-ben betelt temetőjük helyett csak 7 évi keserves huzavona után tudtak másikat kieszközölni. Egyik kérvényükre Spissich földesúr azt írta: »Minek a reformátusoknak temető? Temetkezzenek kertjeikbe, vagy ahova tudnak«. Másik földesúr elszánttatta a határos ref. papi földeket és semmi utánjárással sem tudták visszaszerezni, csak a tagosztálykor adtak másikat helyette. Papot hozni, a kidőlt harangláb helyett másikat állítani csak a földesúr beleegyezésével lehetett a gyülekezetnek.

1860-tól 1888-ig nagyot hanyatlott a gyülekezet. Összes épületei a legelhanyagoltabb állapotban voltak, mégis adósággal küzdött. Utóbb azonban a hiányokat pótolta s felépítette szép nagy templomát.

Templom. 1799-ig fatalpra emelt zsupptetős, sövényfalu temploma volt. Ekkor új templomot építettek téglából, fazsindelyes tetővel, de a tetőfát s a régi oratorium megújítására vonatkozó feliratu mennyezetet és karzatokat a régi sövénytemplomból átvették. Az igen alacsonyfalu tornyot 1826-ban Somssich József kamarás felemeltette és bádagoztatta 1961 váltó frtért, mit a hivek 4157 napszámban, anyagfuvarozásban és az építkezésnél segédkezésben szolgáltak le. A bádagozás azonban oly rossz munka volt, hogy a szél még abban az évben levitte a csillagot s a tető áteresztette a nedvességet. Az igen rossz karban levő templom formátlan, széles, még a felemelés után is alacsony s összedüléssel fenyegető tornyával 1906-ig fennállott, amikor a jelenlegi nagyon diszes, modern templom épült helyette. Az új templomot nem a régi helyére, a lelkészlak mellett levő alacsony fekvésű s az utcától távolabb eső, alig látható helyre, hanem a tágas lelkészi belsőségnek emelkedett utcai részére építették. Építése mintegy 50.000 aranykoronába került. Az építkezés megkezdésekor volt a gyülekezetnek 10.000 korona templomépítési alapja, kapott 10.000 korona közalapi

kölcsönt, kivették 3 évre 5000 koronát, a többi 25.000 koronát adományokból gyűjtötték össze a lelkész fáradhatatlan buzgólkodásával, ki maga az új templom részére diszes nagy orgonát ajándékozott. A nagy építkezés lezajlása után rövidesen az egyház anyagilag úgy megerősödött, hogy a háború kitörésekor 20.000 aranykorona egyházfenntartási alapjuk volt, mely összeg hadikölcsönökben és takarékbetéteken állván, elérték telenedett. A hadba elvitt két harangért kaptak az államtól 2400 aranykoronát, míg a helyettük öntetett ugyanazon nagyságú harangokért kiadtak 60,000.000 koronát és a templomot 20 millió koronáért teljesen kijavították.

A *lelkézlak* alapjában régi épület, de az 1900-as években célszerűbb beosztással és az egész épület renoválásával helyreállították.

Iskola, tanítólakás. A legrégibb épület a mostani lelkézlakással szemben 50 lépés távolságra állt fából, sárfalakkal, zsupptetőre, a másodikat 1860 tájban a templomtól északkeletre építették szintén fátalpra. A következő évben a lelkész megvette a mai tanítói lakást maga részére, később saját árban átadta az egyháznak, de mivel átalakítása nagy összegbe került, egyideig bérbe adták s addig az előbbi elavult épületet használták. Később a megvásárolt s tágas belsőségű épületet átalakították s a régebbi épületet adták bérbe.

Lelkészek. A gigei egyház anyakönyve szerint már 1661-ben jött egy Bellai Péter nevű lelkész Kadarkutról Gigebe, kit tehát a legrégibb kadarkuti papnak tekinthetünk. Polányi Péter 1666, Pantsó István 1670, Halászi János 1674, Bellai János 1676. Az előbbivel együtt vannak maradékai a községben. Fehérvári Mihály 1682, Nánási János 1684, Tordai István 1686, Halászi Dániel 1689, Munkácsi Mihály 1699, Veresmarti Péter 1704, Szatmári István 1706, Szikszai István 1709, Vásárhelyi Mihály 1715, Sós Dániel 1719, Pázmán György 1723, Huszár István 1728, Nánási Mihály 1756, ismét Huszár István 1761, Gál János 1763, Köveskáli Sipos Márton 1765, Csetényi Varga János 1786, Budai István 1795, Sipos Sámuel 1811, Matolcsy Sándor 1826, Nagy Sándor 1860, Halka Sámuel 1865—1888. Ekkor két évig helyettesek voltak. Mozsonyi Sándor 1888-tól a mai napig.

Tanítók. 1792-től kezdve szolgáltak: Kállai Benjámín 1792, Basai László 1794, Barakonyi Sámuel 1796, Fülöp József

1800, Kovács Gergely 1802, Dobai Károly 1804, Szabó Péter 1806, Erdélyi Ferenc 1810, Nagy Gergely 1813, Fekete István 1814, ismét Szabó Péter 1815, Vecsey Sándor 1818, Kovács József 1821, Kovács János 1822, Császár János 1827, Zákányi Mihály 1830, ismét Szabó Péter 1832, Vághó Pál 1837, Bokor Sándor 1841, Héjas István 1844, Kápolnai István 1848, Sárközi Benő 1851, Varga Dániel 1856, Beke Sándor 1866, Horváth József 1873, Nagy Imre 1875, Babos Farkas 1877, Nagy Lajos 1881, Sütő Pál 1882, Vecsey József 1882, Tokodi Ferenc 1886, Vikár Géza 1887, Boncz József 1887, Bódizs Géza 1887?, Pesti Béla 1924-ig, Czuni József 1924-től a mai napig.

Az egyházban egyideig a másodtanítói állás is megvolt, 1924-től kezdve azonban a tanköteleseknek a háborúk és forradalmak miatt bekövetkezett létszámcsökkenése miatt egyelőre nem töltetett be.

H e d r e h e l y .

Lelkész: Németh József, sz. 1870. Hedrehelyen szolgált 1904 óta.

Tanító: Bódizs Géza, sz. 1891. Hedrehelyen szolgált 1924 óta.

Főgondnok: Kozma János alsó. *Gondnokok:* Taranyi József és Kozma János völgyi. *Presbiterek:* Zsobrák István, Rozán Ferenc, Petes Ferenc, Hardi János, Horváth Sándor, Kigyós Ferenc, Moharos István, András Ferenc, Bálint József, Pál Ferenc, Varga József, Váradi János f., Kis József ladi, Fülöp János, Szolga János, Petes István, Bodor János, Kozma János, Jakab György, Fejes Ferenc, Vajda János, Soltra József, Tóth István, Biró István, Vincze János, Váradi Sándor, Téglás Sándor.

A község határában előjött kőkorszakbeli leletek bizonyítják, hogy Hedrehelyt már a történelem előtti időkben lakták. A régi templom alapjainak kiszedésekor a consulok korából való római pénz is jött elő, tehát a község ez időben is létezett. Hazánk történetének lapjain pedig több helyen van rá hivatkozás. Az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzékben mint plebániával bíró hely szerepel. 1339-ben I. Károly király a Héder nembeli Henrik bán fia János mester fiainak adományozta (valószínű innen eredt neve is). 1403-ban a Zsigmond király

uralkodásával elégedetlen urak értekezletet (parcialis országgyűlést) tartottak itt s Nápolyi László érdekében kiáltványt intéztek az ország lakosságához. 1443-ban már városi kiváltságokat élvezett. A középkorban a ferencrendieknek is volt itt kolostoruk, mert a rendnek ez évben Nagyváradon tartott ülésén a hedrehelyi házfőnök is részt vett. Az 1551—1552-iki hadjárat alkalmával a törökök a hedrehelyi várat megtámadták, elfoglalták és feldúlták. Ekkor pusztult el a ferencrendi templom is a kolostorral együtt, melynek nyomai a Biró János és Váradi István tulajdonában levő belsőiségeken ma is láthatók. A tanítói udvarban található sok csonthalmaz is arra enged következtetni, hogy itt a templom közelében véres harc folyt. A nagy pusztulás után a város kis faluvá zsugorodott, mert az 1554-iki török kincstári adólajstrom már csak hét házat említ.

Hogy a református egyház mikor alakult meg, határozottan nem tudjuk bizonyítani, de igen erős következtetéssel a város pusztulása utáni időkre utalhatunk, amikor 1560 táján győzelmesen nyomult előre a reformáció az egész vármegyében, mint a kifosztott s csüggedő ösök egyetlen vigasztalása. Az egyházzá szilárdulás biztos jelenségeivel néhány évtized múlva találkozunk ugyan, de ez nem zárja ki, hogy már előbb is ne lettek volna református hivek, esetleg szervezett egyház is. Az 1612-iki köveskúti zsinaton, melyen Szenczi Molnár Albert is jelen volt, felavatták Végh János hedrehelyi lelkészt. 1634-ben lelkésze Hevesi Iváni Orbán volt, kire vonatkozólag részletesebb tájékoztatást kapunk a dr. Thury-féle egyházkerületi történet 286. lapján. Ugyanitt megtudjuk azt is, hogy ekkor Hederhel, Hencse, Visnye és Kadarkut egy lelkészséget alkotott, melynek székhelye az előbbi adatból kifolyólag tehát Hederhel volt. 1643-tól, illetve 1665-től aztán a mai napig megvan a lelkészek névsora bizonyosságául annak, hogy az egyház mindig fennállott.

Templom. Egyik templomuk a böczöri dűlőben volt, melynek helyét ma már csak téglatörmelékek mutatják. Második templomuk az említett ferencrendi templom, mely szintén nagyon régi. E sorok írása közben elbontott s általam megfigyelt maradványaiból s faragott kőveiből arra lehet következtetni, hogy egy része, pl. a templom portáléja román stílusban, de a templom hajója már gót stílusban épült. Egyik boltozatmező megmaradt zárókövéből ez világosan megállapítható. Az építészeti stílusok története alapján e ferencrendi templom építését a

XII., vagy XIII. századra tehetjük, amikor hazánkban a román és gót stílus vegyes használata, az u. n. átmeneti stílus általában használatos volt. Az 1551—1552-iki törökökkel vívott küzdelemben a templom teljesen elpusztult. Még alaprajza sem vehető ki világosan, csak egyes faragott márvány és kőalkatrészei találhatók fel a nagymennyiségű téglafundamentumában, melyekből az egész épületre némi következtetés vonható és megállapítható, hogy a templom kolostorral volt összeépítve és igen nagy területet foglalt el. A következő templom a tanítói kert legmagasabb pontján állott. A negyedik templomról egy 1778-iki vallomás azt mondja, hogy oly régi ez a szuette alkotás, hogy a legöregebb emberek sem emlékeznek rá, hogy elődeiktől annak építéséről hallottak volna. Az ötödik templom 1771-ben Baksay József lelkésznek, Baksay Sándor néhai kiváló írópüspökünk dédapjának idejében készült.

A mostani templom 1896—1898-ig épült román stílusban. Igen diszes monumentális alkotás, somogyi falusi templomaink között körülbelül a legdiszesebb. Építése körül elévülhetetlen érdemeket szerzett Körmeny Sándor lelkész, egyházkerületi főjegyző, ki a község központján szép szabad téren álló telket is maga ajándékozta az egyháznak a templom részére. Hossza 28, szélessége 12, falazat magassága 11.50, toronymagassága 40 méter. Besenbach Károly pápai építész tervei szerint épült. Az egész épület stílusával összhangzóan téglából való, román izlésű keresztboltozatokkal fedett belsejének hatását nagyon emeli a diszes festés, a masszív tölgyfából készült berendezés és szimmetrikus beosztás. A nagyon diszes orgonát Ország Sándor, a toronyórát Mayer Károly budapesti iparosok készítették. A templom 20.000 forintba került, melyhez a gyülekezet még körülbelül 5000 forint fuvarszolgálatot és napszámosmunkát végzett. Az építéshez a hiveken kívül a község 2400 forint vadászbér átengedésével, gróf Festetics Kálmán 300 forint adománnyal, a törvényhatóság 500 forint értékű adománnyal, az egyházkerület és egyetemes konvent kamatnélküli kölcsönök folyósításával járultak hozzá. 1907-ben a templomtető cserép fedelét bádoggal cserélték fel. 1906-ban két új harangot szereztek, melyek a háboruban elrekviráltatván, helyettük a gyülekezet mint az egyházkerületben legelső, 1920-ban egy 491 kg.-os »as« és egy 233 kg.-os »c« hangú igen jól sikerült harangot öntetett megmaradt 105 kg.-os harangjához a soproni Seltenhofer-cégnél.

Lelkészlak. Építéséről közelebbi adat nincs. Körmeny Sándor lelkész idejében épült. Nagyméretű szép épület, igen szép magaslati fekvéssel.

Iskola, tanítólakás. Építése idejét nem tudjuk. A meglevő tanítólakáshoz a mostani tágas tanterem 1911-ben építettett.

Lelkészek. Végh János 1612, Hevesi Iváni Orbán 1634, Sztárai János 1643, Szenes Sámuel 1665—1675, Miklós pap 1675—1685, Veresmarti Péter, Kolozsvári János 1686—1694, Karai Mihály 1704—1715, Veresmarti Péter 4 évig, Karai Mihály másodszor 9 évig, Bihari János 5 évig, Karai Mihály harmadszor 4 évig, Kádas Mihály 6 évig, Ábel János 1758 egy évig, Baksai József 1760, Elek Sámuel 1777, Elek István 1788, Kis Bálint 1799, Elek István 1801, Csépán János 1803, Elek István 1804, Sipos Sámuel 1806, Tóth János 1811, Veres István 1815, Sipos Mihály 1817, Polányi Dénes 1840, Bosznai Sándor 1841, Körmeny Sándor 1867—1902, Németh József 1904-től a mai napig.

Tanítók: Mátyási Márton 1797, Benkő János 1801, Becsák István 1802, Beke József 1807, Gencsi István 1810, Dienes János 1815, Szénási István 1821, Ódor Ádám 1825, Üveges Benjámin 1831, Hampó János 1837, Baksai Sándor 1840, Kozári János 1841, Strézi György 1842, Esze József 1843, Tóth János 1845, Novotny Alajos 1860, Tobak Benő 1869, Orbán István 1872, id. Bódizs Géza 1898—1919, Kuti Ferenc 1919—1923, ifj. Bódizs Géza 1923-tól a mai napig.

V i s n y e .

Lelkész: az anyaegyház lelkésze.

Tanító: Teremi Gábor, sz. 1886. Visnyén működik 1919 óta.

Gondnok a községben: Dezső János ifj., *a hegyekben:* E. Fekete József. *Presbiterek a községben:* Mike József, Kovács György, Csapó István, Kistóth László, Szabó Gábor, Bödő János, Torma József; *a hegyekben:* Petes István, Póré István, Nagy János, Gyura János.

Hogy Visnye multja mily ősrégi időkig nyulik vissza, mutatja a határban előkerült sok régi lelet s különösen nagyszámu pénz, a római birodalom korából. Hazánk történetében először 1443-ban találkozunk nevével, amikor Hedrehely mezőváros tartozéka volt. A határában levő Kápolnásvisnye nevű puszta a

középkorban önálló község volt, mely Visnyével együtt 1565 táján a török hódoltságához tartozott. Egyháza, mint Hedrehelyhez tartozó fiókegyház, valószínűleg anyaegyházával egy időben reformálódott s már az 1634-iki kiskomáromi zsinat jegyzőkönyve szerint megvolt mint Hedrehely tartozéka. A gyülekezet birtokában levő számadó és jegyzőkönyvek szerint Visnye 1856-ban alakult leányegyházzá s vált el Hedrehelytől.

Templom. Mostani templomuk a második. 1856-ban épült torony nélkül. Tornyát 1881-ben építették hozzá, amikor a templomot is megújították. 1885-ben ismét kisebb javítást végeztek rajta. 1925-ben pedig a templom tetejét újra készítették, kívül és belül díszesen renoválták az egész épületet 735 pengő kiadással és egy 150 kg-os új »d« hangu harangot vettek 1141 pengő költséggel. Jelenleg harmóniumot óhajtanak szerezni a hivek.

Iskola, tanítólakás. Jelenlegi épület szintén a második. 1870-ben készült. Tetejét 1924-ben megújították. A melléképület 1909-ben emeltetett.

Tanítók: A leányegyházzá alakulás óta előkönyörgő tanítók voltak: Kápolna István 1856—1867, Bódizs János 1867—1874, Vikár János lelkész 1874—1882, Sebestyén László lelkész 1883—1905, Denke Antal 1905—1911, Mándi Béla 1911—1918, Vargha József 1919, Teremi Gábor 1919-től a mai napig.

H e n c s e .

Lelkész: Sári Imre, sz. 1888. Hencsén szolgál 1921 óta.

Tanító: Sáfrán József, sz. 1904. Hencsén szolgál 1926 óta.

Gondnok: Tóth Istók János. *Presbíterek:* Bankó János, Bojtor István, Bodor János, Kistóth János alsó, Kistóth János felső, Szentmártoni József, Szabó János, Tóth István, Vincze János.

A legrégebbi fennmaradt adatok szerint 1443-ban Hedrehely városhoz tartozott és mint vámhely szerepelt. 1554—1666-ban török hódoltság. A községhez tartozó Alsótapazd, Felsőtapazd és Kőkuttapazd majorok helyén a középkorban Tapaz falu feküdt. Egyházának keletkezését nem ismerjük, a legrégebbi fennmaradt feljegyzés róla az, hogy 1634-ben Visnyével és Kadarkuttal együtt a hedrehelyi anyaegyházhoz tartozott. A türelmi rendelet előtti koráról nagyon keveset tudunk. 1744-ben vittek be egy

ismeretlen nevű prédikátort, de ez csakhamar kitiltatott. 1769-ben ismét volt rövid időre prédikátoruk. A gyülekezet 1787-ben lett leányegyházzá s tartott preoráns tanítókat, de 12 év múlva már anyaegyházzá szervezkedik, szabadságot nyervén prédikátor-tartásra. Az egyház történeténél 1798-tól 1835-ig hiányzik a tanítók névsora, miért is feltehető, hogy ez idő alatt a lelkészek vezették az iskolát. 1893-tól 1901-ig ismét szünetel a tanítói állás, minthogy az egyház lelkésztanítóságot szervez, de 1901-ben újra felállítják az önálló tanítóságot.

Templom. A régi templom a Kadarkut felé menő országút fordulatánál igen szűk belsőségen a többi egyházi épületekkel úgy összezsufolva volt, hogy alig lehetett hozzájuk férni. Talpra, fonott fallal készült s szalmával fedett épület volt, torony nélkül, haranglábbal, két kis haranggal. A múlt század közepén már nagyon siralmas benyomást tett a szemlélőre. Az 1857-ben az urbéri rendezés során nyert szép s tágas belsőségen 1870-ben épült fel a jelenlegi templom 4500 frt. költséggel, toronnyal ellátva. Tetejét Mozsonyi Sándor presbiter a saját költségén építtette. 1913-ban elrepedt régi kis harangjuk helyett egy 350 kg.-os nagy harangot készíttettek a Rüpprecht-féle pécsi harangöntődében, mely a háború idején elrekviráltatván, 1925-ben a Walser-féle haranggyárban öntetett új haranggal pótolták.

Lelkészlak. A régi szűk belsőségen fekvő fatalpas szalmatetejű fonott falu rozoga lelkeszlak helyett a mostani épületet 1865-ben emelték a melléképületekkel együtt összesen 2326 frt. költséggel. Úgy ennél, mint a templomnál is a napszámos munkákat és fuvarokat a gyülekezet tagjai teljesítették.

Iskola, tanítólakás. Előbbi épület a többi egyházi épülettel hasonlóan s velük azonos romlandó anyagból az említett szűk belsőségen állott. A mostani szilárd épületet 1878-ban építették 2178 frt. kiadással. Tanterme utóbb szűknek bizonyulván, 1913-ban megnagyobbították. 1927-ben pedig új gazdasági épületet emeltek.

Lelkészek. Naszályi Ádám 1799, Barakonyi Sámuel 1800, Mészáros János 1802, Simon Mihály 1803, Hári Ferenc 1806, Kardos Zsigmond 1812, Gál Antal 1815, Simon Péter 1828, Mózes János 1832, Szilágyi Lázár János 1832, Szilágyi György 1833, Gaál Dénes 1849, Sebők József 1852, Écsy Péter 1859, Sára Gábor 1869, Szikszai Ödön 1872, Becsák Sándor 1884, Cseke Bálint 1888, Varga Dezső 1891—1900, Horváth Imre

1900—1909, Bujtár János 1909—1921, Sári Imre 1921-től 1927-ig.

Tanítók. Régebbi preoráns tanítók: Földesi József 1787, Tolnai Dániel 1790, Barla Szabó Sámuel 1791, Szentgyörgyi István 1792, Vitkai Ádám 1795, Baksay László 1796, Naszályi Ádám 1798-től, amikor a gyülekezet első prédikátorává lett. 1970-től 1835-ig a tanítók névsora hiányzik. 1835-től rendes tanítók: Pap Mihály 1835, Bódai József 1837, Király Pál 1839, Kiss Sándor 1840, Kis Gábor 1841, Györffy Sámuel 1843, Bódai József 1844, Nagy Károly 1846, Sági Péter 1847, Szücs János 1859, Kovács János 1860, Györffy Sámuel 1862, Kincses Mihály 1866, Süvegh János 1871, Gyenge Imre 1873, Becsák Géza 1874, Nagy Imre 1879, Südi Zsigmond 1883, Kajdi Sándor 1887—1893. 1893-tól 1901-ig lelkésztanítótság volt. 1901-től kezdve ismét rendes tanítók: Kuti Ferenc 1901—1908, Rudolf László 1908—1909, Bosznay Ferenc 1910—1911, Teremi Gábor 1911—1919, Varga Lajos 1919—1927, Sáfrán József 1927-től a mai napig.

Hencséhez tartozik a határban fekvő Kőkuttapazd népes szórványgyülekezet, melynek hívei lelki gondozása fejében az addig kegyadomány gyanánt használt földeket a m. kir. földművelésügyi miniszter 1922-ben a mindenkori református lelkész földjárandóságául rendelte.

20. Csököly, Jákó, Gige, Rinyakovácsi.

A csökölyi határnál vitéz Kovács Dénes, a nagyatádi járás főszolgabírája és Sipos Csényi, János jegyző fogadták Püspök urat lovasbandériummal. A község szélén felállított diadalkapunál az elemi iskola növendékei, leventék s a község egész fiatalsága, tűzoltóság lelkes éljenzéssel fogadta és kísérte két diadalkapun keresztül Püspök urat a templom elé, hol a harangszó elnémulásával Bosznay Sándor lelkész a gyülekezet, Végh Rózsa az elemi iskolások, Vida Jolán tanítónő a tantestület, Gázsó János a képviselőtestület nevében köszöntötték a várva-várt püspököt.

Püspök urunk fáradságot nem ismervé azonnal istenitisztelést tartott, melyet a gyülekezeti énekhar nyitott meg Vitéz Szalóky Lajos vezetésében igen szépen előadott alkalmi énekkel. Az előimát Szabó József rinyakovácsi lelkész tartotta, a gyülekezeti énekhar újabb éneklése után Püspök úr tartott ünnepi — áldozócsütörtöki — prédikációt. Ap. Csel. I: 9. alapján.

Püspök úr egyházi beszéde.

Alapige: Ap. csel. I. 9

»Kegyelem néktek és békesség Istentől a mi Atyánktól és a mi Urunktól, a Jézus Krisztustól.« Az apostol c szavaival köszöntelek benneteket itt egybegyűlt hivek, kik a csökölyi, gigei, rinyakovácsi és jákói szent gyülekezetből itt megjelentetek. Köszönhetnélek-e szebb, magasztosabb szavakkal, mint azokkal a szavakkal, amelyekkel az Isten kegyelmét kérem rátok. Az Isten kegyelmét, jóságát, amelyet napról-napra érzünk, amely soha ki nem fogy és soha meg nem szűnik, mint a napsugár, soha el nem oszlik, mely még a felhőkön

is áttör, hogy életet hívjon a földre. Az Isten kegyelmét kérve lehet a mi életünk boldog és ha benne bíznunk, életünket kösziklára építhetjük. És a békességet, a léleknek azt a békességét kérem rátok, amit a világ nem adhat, hanem amelyet a békesség fejedelme hozott magával és melyet akkor is, amikor mennybe emeltétek, alábocsátott azokra, akik egybegyülnének az ő nevének imádására. A léleknek azt a békességét kérem rátok, melyet meg nem zavar az élet minden viszontagsága, melytől el nem von a világ gyönyöre, amely azt a nyugalmat szerzi, amely meghozza az Istennel való egyesülést. Óh lehetne-e valami boldogítóbbat kívánni, mint a békességet a családban, a közösségben, az egyházban, az állami életben és békességet a különböző államok között.

K. Gy.! Az apostolnak e szavaival, kegyelem néktek és békesség, köszöntöm azokat is, akik bár nem tartoznak egyházunk hivei közé, de itt megjelentek, mert megjelenésük mutatja, hogy békességet kíván az ő lelkük, békességes együttműködésre törekeshetnek. Szálljon reájuk a békességnek lelke bőséges mértékben.

De engedjétek meg, hogy az apostol üdvözlő szavaihoz hozzáfűzzem az én szívem háláját és köszönetét és tolmácsoljam azokat az érzéseket, amelyeket ez a méreteiben is szép fogadtatás lelkemben ébresztett. Hálásan köszönöm ifjaitoknak, akik a község határáig elém jöttek, az előljáróságnak, a tüzoltóknak, levették és mindnyájatoknak azt a meleg ragaszkodást, melyet nem az én személyem iránt, hanem az egyházkerület püspöke iránt tanúsítottatok. Óh hiszen engem csak névről ismertek, hogyan szerethettetek volna meg másként, mint hogy tudjátok, hogy én vagyok, hivatta arra, hogy a dunántúli református egyházkerület és ebben belsősomogyi egyházmegyénk ügyeit intézzem.

Hogyan szerethettetek volna meg másként, mint hogy tudjátok, hogy én is szolgája vagyok a Jézus Krisztusnak, igét hirdetek, intek, feddek, dorgálok, ha kell. Ezért köszöntöttetek oly meleg szeretettel kint és bent és ezért mondok tinektek keresetlen, egyszerű szavakkal mélyen érzett köszönetet.

K. Gy.! Amikor én a Krisztus iránt érzett hűségnek ilyen külső jelekben való megnyilatkozását látom, mert hiszem, ismétlem, nem nekem szól az üdvözlés, hanem az én Uramnak, a Jézus Krisztusnak, akkor önkénytelenül is arra gondolok, hogy a mai szent ünnepen, mely a megdicsőülés ünnepe, a felolvasott szent ígék tanúsága szerint Krisztus felviteték a mennybe és felhő borítá el őt a tanítványok szeme elől. Óh, de az a dicsőségbe felvitt Krisztus ígéretéhez hű maradt és elküldte 10 nap múlva Szentlelkét tanítványaira és azóta a Szentlélek állandóan itt van velünk; az ő segédelmével látták a tanítványok pünkösd ünnepén és azután is Jézust és látjuk mi is. Óh, amikor nem látjuk, nem az Ő lelke miatt nem látjuk, hanem a mi bűneink miatt, amelyek mint felhő emelkednek előttünk. Az evangéliumi szent történetek tanúsága szerint még akkor is, amikor Krisztus itt a földön járt és magának tanítványokat választott, akkor is előfordult, hogy ezeknek a tanítványoknak szemeit felhő takarta el és nem látták a Mestert. Sokszor kicsinyes kérdésekkel foglalkoztak, vajjon ki ül a jobbján, vagy balján, mert ők nem tudták, hogy Jézus nem ilyen kérdések megoldására jött, hanem azért, hogy az ember lelkét felemelje Istenhez, mint mondotta: még sok dolgok vannak, miket el kellene mondanom, de ti azokat el nem hordozhatjátok. (Ján. XVI: 12.) Az emberi gyarlóság, mintegy felhő, eltakarta előlük Krisztus alakját és rászállott a lelkükre, hogy bennük az Úr munkásságát megzavarja.

Amikor Krisztus beváltotta ígéretét és elküldte a vigasztaló Szentlelket, hogy megvigasztalja azokat, akik árvaságban voltak és elhagyottaknak érezték magukat, akkor látták csak egész világosan a Mestert. Hányszor fordult elő, hogy maguk az őskeresztyének, akik legközelebb állottak Krisztus földi működésének idejéhez, nem látták tisztán a názáreti Jézus alakját úgy, hogy nem érthették meg Jézus küldetésének igazi célját. És ha végig tekintünk az anyaszentegyház történetén, melynek megalapítását tíz nap múlva ünnepli a keresztyénség, mennyi jelenségét látjuk annak, hogy voltak nem is pillanatok, hanem voltak évek, korszakok, amikor felhő takarta Jézus tiszta alakját az emberek szemei elől, amikor apró hittani kérdésekről vitáztak az emberek és elfeledték, hogy életükben kell megbizonyítani keresztyén voltukat, elfelejtették, hogy arról ismerik meg mindenek, hogy ők a Krisztus tanítványai, ha egymást szeretik. Volt idő, mikor a legnagyobb gyűlölettel fordultak egymás ellen azok, akiknek egymást szeretni kellett volna. Az egyház történetében is vannak korszakok, amikor úgy látjuk, mintha felhő takarta volna el azon kor gyermekei elől a Krisztus fénylő arcát és az ő dicsősége az emberek ellenállása miatt nem törhetett túl azon a felhőn.

Ha ma azt kérdezzük, amikor Jézus életét a szent iratokból ismerjük, az evangéliumokban, a levelekben és az apostolok cselekedeteiről írott könyvben ott áll előttünk Jézus alakja, látjuk-e tisztán Krisztust, nem kell-e szomorúan megállapítanunk: óh bizony előttünk is felhő takarja el az Idvezítőt és nem vagyunk olyan tanítványai Krisztusnak, mint amilyeneknek kellene lennünk, nem látjuk alakját ragyogni olyan fényesen, mint látni kellene azt a glóriás alakot, aki az Atya trónjáról tekint alá, akit Isten testvérünk-ké tett és elküldött a földre, hogy felemeljen az Atya kebelére.

Mi okozza ezt a felhőt, mely minden egyes ember lelkében úgy megjelenik, hogy eltakarja előle a Krisztus alakját? Ezt a felhőt a mi gyarló emberi voltunk, indulataink, szenvedélyeink és tökéletlenségeink emelik közénk és Krisztus közé. Hány ember van, aki mindazoknál, amiket Krisztus hirdetett, tanított, jobban szereti a földi kincseket és a vagyont és megfélekedzik arról, hogy nem lehet egyszerre Istennek és a Mammonnak szolgálni, senki sem szolgálhat egyszerre két úrnak, mert vagy az egyiket szereti és a másikat gyűlöli, vagy az egyikhez ragaszkodik és a másikat megutálja. Hányan vannak, akiket a földi javaknak szeretete elidegenít, elvon a Krisztustól, akiknek lelkét a földi javaknak szeretete bevonja felhővel úgy, hogy nem látnak semmit, ami a felhő felett, csak azt, ami alatta van, csak azt, ami az ő szívüknek kincssóvárgásában van. A szívből származik a felhő, amely Krisztus alakját ránk nézve láthatalanná teszi. Ha valaki a bor mámorának adja át magát, ha valaki az iszákosság szenvedélyének hódol, nem a saját szívéből áll-e elő a felhő, amely eltakarja előle Krisztusnak tiszta alakját, hogy nem láthatja azon keresztül az Idvezítő örökké világoskodó arcát. Ha valaki az ő felebarátját gyűlöli, neki rosszat kíván és nem hajlandó megbocsátani, nem csak hétszer, hanem ha kell hetvenhétszer, ha valaki haragot tart szívében, mely minden nemesebb indulatot kiöl, nem a szívnek nemtelen indulatából, gyűlölködéséből származik-e a felhő, amely a megbocsátásnak Jézusát eltakarja előle.

K. Gy.! Ha mi azt akarjuk, hogy lássuk Krisztust és az ő arca reánk tekintsen az ő résztvevő szemeivel, pillantásaiból merítsünk erőt, bátorságot és vigasztalást, arra kell törekednünk, hogy ilyen felhő ne nehezédjék szívünkre, annak érzéseire, indulataira, vá-

gyaira, hanem a sziv legyen tiszta, minden szenvedélytől mentes, hogy a felhő eloszolják és lássuk a Krisztust a maga dicsőségében.

Mikor a természetben nap-nap után hűvös, borongó idő van, milyen örömmel, ujjongva látjuk és szemléljük a napsugarat, amely újra megvilágosítja a természetet, amely újra a szomorú, egyhangu esős időnek a végét jelenti és életet, reményt önt a lelkünkbe. Így az emberi élet is, ha azt szenvedélyek, indulatok töltik el és azoknak hódol, olyan lesz, mint a hideg esős napok, sivár, örömtelen, komor, milyen boldogító érzés, ha ilyenkor elosztatva azokat a felhőket, melyek az embert Krisztustól elválasztják, megláthatja a Krisztusnak örökké dicsőséges arcát és újra megpillanthatja szemeivel azt a feléje sugárzó tekintetet, azt a könyörülő szeretetet, melynek semmi sem, még a saját élete sem volt drága, csak hogy bebizonyítsa, mennyire szereti embertársait, mely nem riadt vissza a keresztfá hordozásától és a keresztfá végétől, a golgotai haláltól sem. Mint a természet napja, olyan örömmel tölti el így ez a krisztusi arc, örömmel és boldogsággal, ha azt fénylően, világosan látjuk magunk előtt, mert igazi zavartalan örömet nem ad e világ és annak minden gyönyörűsége, hiszen minden öröme keverve van fájdalommal, megbánással és nyomán ott van a lehangoltság. De ha azt érezzük, hogy lelkünk tisztul, jobban és jobban egyesül Krisztussal, az oly örömet és boldogságot ad, amely nem csökken soha, mit nem zavar meg semmi. A Krisztussal egyesülő keresztyén ember boldogsága állandó és zavartalan, mely őt nyomon kíséri életének minden mozzanatában és abban a pillanatban is, amikor az emberi lét végéhez jutva, az ember bucsút mond a földi életnek és a lélek elköltözik e testből, hogy az örökkévalóságba repüljön át.

Ha az ember sokszor és többet gondolna földi élete végére, muló életének utolsó percére, amikor az ember érzi azt, hogy ezekben a percekben az embert elhagyja minden, ami földi, az emberre nézve megszűnik a földi örömöknek, gyönyörűségeknek minden emléke, azt érzi, hogy ott áll árván, elhagyottan, őh akkor életében igyekeznék a Krisztussal minél belsőbben egyesülni, mert ha életének ez volt a célja, akkor életének utolsó percében sem lesz elhagyatott. Akkor az utolsó perceknek csak a földi vándorlás utolsó percének tekintti és ott látja maga mellett a Jézus fénylő arcát, aki ráragyogtatja az Isten békességének kegyelmét, aki olyan megnyugvást ad a léleknek, melyet nem zavar meg semmi, mert a szív egynek érzi magát a Jézussal, az ő karján boldogan pihen és fájdalom nélkül válik meg az élettől, hogy elvegye a jutalmat, melyet Jézus készített el az ő benne hívők számára. Ámen.

Istenitisztelet után a tűzoltó-egyesület tisztelgett Püspök úr előtt.

Mint mindenütt, úgy Csökölyön is a berendelt egyházközségek (Jákó, Gige, Rinyakovácsi) presbiteriumaival közösen tartott Püspök úr presbiteri gyűlést s ejtette meg a vizsgálatot. A fájdalom sehol sem jutott annyira kifejezésre szavaiban, mint itt, ahol az egyke legjobban pusztít, úgy, hogy Csököly lakossága, illetve a ref. hívek száma 28 év óta közel 400-al fogyott. Igazán prófétai erővel szólott Püspök úr a jelenlevő presbiterekhez, felhívta őket, hogy ha szeretik egyházukat s hazájukat, felvilágosítással, rokoni összeköttetések felhasználásával kövesse el mindent ennek a rettenetes veszedelemnek a kiküszöbölésére, mert ha ezt nem sikerül elhárítani s a csökölyi s általában a berendelt gyülekezetek lélekszáma úgy fogy, mint az utóbbi 30 év alatt, üresek lesznek a református családok szépen megépített házai, üres lesz a templom, még az sem lesz, aki a harangkötelet megfogja.

Püspök úr szivetrázó szavai szemmel láthatólag mély hatást tettek a jelenlevőkre.

Bosznay Sándor vendégszerető házánál Püspök úr csak félig fogadhatta el az ebédet, mert elhatározta, hogy a kisbajomi hiveket is meglátogatja és nekik istenitiszteletet tart. Ugyanis a múlt évben a püspöki látogatást Kisbajom meglátogatása előtt kellett megszakítania betegsége miatt.

Egy órai ottartózkodás és istenitisztelet után Püspök úr visszahajtott Csökölybe, hol mire megérkezett, d. u. 5 órára, a templomot zsufolásig megtöltötte a helybeli gyülekezet és vidékről átjött hivek nagy serege. Bosznay Sándor lelkész igen szép vallásos ünnepélyt készített elő, melynek a helyi szereplőkön és a vitéz Szalóky Lajos kántortanító szakavatott vezetése alatt működő énekkar éneklésén kívül kiemelkedő pontjai voltak Püspök úr magvas előadása a biblia értékéről, fokozatos terjedéséről és a bibliaolvasás nagy fontosságáról, továbbá Németh Károly egyházmegyei aljegyző frappáns bibliamagyarázata és Szabó József rinyakovácsi lelkész zárószavai. Az éjszakát Püspök úr Csökölyben Bosznayék vendégszerető házánál töltötte.

Egyházak története.

C s ö k ö l y .

Lelkész: Bosznay Sándor, sz. 1872. Csökölyben szolgált 1904 óta.

Kántortanító: vitéz Szalóky Lajos igazgatótanító, sz. 1886. Csökölyben szolgált 1909 óta.

Másodtanító: Vida Jolán, sz. 1897. Csökölyben szolgált 1919 óta.

Gondnokok: Kis György Ferenc és Koncz János p. *Presbíterek:* Szakács Mihály, Nagy Garzó János, Mátés Ferenc, Lőczy Mihály, Vajda József, Garzó János b., Szántó Mihály, Lénárt János postauti, Kis Vajda József, Major József, Szána János nagy, Bankós Ferenc, Csatos Mihály gáti és Pap György.

Csököly régi s jellegzetes somogyi község, melynek nyomára először az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzékben találunk. 1565 táján török hódoltság s már ekkor tekintélyes nagyságú hely. Valószínűleg hosszabb ideig lehetett török kézen, mert nagyon érdekes és eredeti (sajnos, kipusztuló) népviselete; különösen az idősebb asszonyoké, — élénken emlékeztet a török

világra. A XVI. század kezdetétől a veszprémi püspök volt a község földesura a legutóbbi időkig.

Református egyháza nagyon régi, hihetőleg a török világban vagy még azelőtt keletkezett, minthogy 1618-ban már volt lelkésze s az 1634-iki kiskomáromi zsinat jegyzőkönyve szerint Csököl és Jákó lelkéstartó hely. 1654—57-ben ismét találkoztunk csökölyi lelkész nevével. Az 1721-iki pesti commissio aktái szerint is emberemlékezet óta kizárólag református prédikátorokat tartott és hosszú időn át virágzott, többször esperesi székhely lévén.

Hosszú ideig tartó üldöztetése az 1717. évvel kezdődik, mikor a veszprémi püspök prédikátorát elüzi, a mostani plebános háza helyén fekvő templomát és prédikatori lakását elfoglalja s az 57 háztartásból mindössze 4 házzal szereplő katolikusok részére plebánost állít be. Ettől kezdve a reformátusoknak is a kath. pap közreműködését kellett igénybe venniök házasságkötés, keresztelés és temetés alkalmával »jó fizetésért«, sőt gabona-, pénz-, fafizetésre, szántásra, vetésre, kaszálásra is rászorítottak, dacára annak, hogy a kath. plebános templomi szolgálataival nem éltek, mert a község nyugati részéről Kisbajomba, a keleti részéről Gigébe jártak istentiszteletre. Évtizedeken át hiába próbálkoztak mindenféle kérvényezéssel elnyomott helyzetükön segíteni, sehol meghallgattatásra nem találtak.

Szomorú állapotaikba világosságot a türelmi rendelet lövelt, bár egyideig még ekkor is ellenzésre találtak. 1782-ben prédikátortartás és szabadvallásgyakorlat céljából beadott kérvényüket a türelmetlen és vakbuzgó vármegye visszavetette a veszprémi kath. püspöknek, mint földesurnak azon jelentésére, hogy a gyülekezetnek 4 ezer frt. adóssága van és tartoznak a kath. papnak 25 frt.-ot, 2 akó bort adni, ingyen fuvar, más munkákat teljesíteni, $\frac{1}{4}$ pozsonyi mérő gabonastólát fizetni s a jobbágyság megélésére szolgáló föld terméketlen.

Végre sok könyörgés után szabadságot nyertek prédikátor beállítására, de elnyomatásuk ezzel még mindig nem szűnt meg. Templomhelyet sehol sem kapván, végül a község közepén levő mocsaras nádastót voltak kénytelenek elfogadni azzal a kötelezettséggel, hogy ugyanannyit tartoznak fizetni érte, mint amennyit a 18 napos jobbágy fizet az urbarium szerint. Rengeteg munkával, roppant szorgalommal ezt a tavat is feltöltötték s 1785-ben templomot építettek ide, melyhez 1793-ban a keleti

oldalra tornyot ragasztottak s abba egy 3 mázsás harangot vettek, de a plebános eltiltván őket a harangozástól, míg a helytartó tanácstól erre vonatkozólag is az engedélyt meg nem kapták, házról-házra jártak a hiradók a templombamenetel idejét tudatni. Utóbb a lelkészlak és mesterház füstpénzének elengedéseért kérvényeztek Kurbélyi György püspöknél, de az csak a plebános részére tovább is végzendő közmunka árán volt hajlandó kérésüket teljesíteni, akkor, amikor már 20 évvel megelőzőleg elrendelte az országos törvény, hogy senki más vallásu hivektől ágy- és párbért nem szedhet s még ha szerződések volnának is erre, azok érvénytelenek.

A gyülekezetnek közel másfél százados elnyomatása 1841-ben ért teljesen véget, amidőn a nemeslelkű s emelkedett gondolkodású Kopácsi József veszprémi püspök a lelkésznek $\frac{3}{4}$, a tanítónak $\frac{2}{4}$ telket s az egyháznak 3 holdnyi temetőt adományozott.

Templom. Legrégebbi templomuk, melyről emlékezet maradt fenn, a mostani katolikus papi telken feküdt s 1717-ben elvétellett a gyülekezettől. Az újabb templomtelkűl nyert posványos tavat ezernyi szekér földdel és homokkal kellett feltölteniök, míg végre 1785-ben egy toronynélküli templomot építhettek rá. 1793-ban e templom keleti végéhez tornyot emeltek, alig hogy az elkészült, a villámütés erősen megrongálta s tetejét leszórta, de még ugyanabban az évben helyreállították. 1858-ban a mai szép, nagy templomot emelték helyette, téglából, téglaboltozattal, magas toronnyal 16.000 frt. kiadás mellett. Igen nagyméretű, masszív épület, egyházmegyénk legimpozánsabb templomai közül való. Előbb bádoggal borított tornyát 1904-ben csiszolt vörözürellel fedték be, mintegy 5000 aranykorona értékben. 10 változatu nagy orgonájuk Angster Józsefnél 1895-ben készült. Az 1841-ben Pécsen öntetett 373 kg.-os nagyharangjuk 1916-ban hadi célra igénybe vétetvén, helyette 1922-ben vettek egy 153 kgr.-os kis harangot 37.400 koronáért. Orgonájuk pótsípjait 1926-ban készítették 4,392.000 K kiadással.

Lelkészlak. Régi parókiális házukat 1717-ben a templommal együtt elvették. Mostani, régen épült, de elég kényelmes lelkészlakásuk készítésének idejéről nincsenek adatok.

Iskola, tanítólak. A mai két lakosztállyal és két tanteremmel ellátott nagy ódon épület építését adatok hiányában nem tudjuk megállapítani. Az egyház régebben másodtanítói lakás-

nak számítva, vett egy tágas belsőséget épülettel együtt a veszp-
rémi püspöktől 1000 frt.-ért, azt azonban régebbi idő óta bér-
háznak használják.

Lelkészek. 1618-ban Nádasdy Dániel csökölyi lelkész részt
vesz a szentlőrinci zsinaton, Szakállasi Gergely csökölyi lelkész
pedig az 1654-iki és 1757-iki pápai zsinatokon, tehát ez való-
színűleg legalább is e három évi időközben itt lelkészkedett. A
kiskomáromi anyakönyv egyik adata még őt megelőzőleg, 1645-
ben, Bélyei Tamás csökölyi prédikátort említi. Szolgálati idő
feltüntetése nélkül még két, valószínűleg ezután szolgáló lel-
késről van említés, Igmándi Mártonról és Halászi Györgyről,
akik mindketten esperesek voltak. Körmendy Mihály 1707. A
türelmi rendelet kiadása után lelkészeik Nagy Gergely 1783, ki
két év múlva szélütésbe esvén, Kiss Bálint káplánkodott mel-
lette. Ezt, mint rendes lelkészt, követte: Elek István 1799—,
Kiss Bálint 1801—, Erős Sándor 1825—, Szabó Gergely 1826—,
Mezei Pál 1859—, Nagy Sándor 1885—1902, Bosznay Sándor
1904-től a mai napig.

Tanítók: Sebő János 1784—, Baksai László 1786—, Bodó
Ádám 1790—, Szabó Mihály 1791—, Tubol Mihály 1795—,
Mezey István 1797—, Tóth János 1798—, Simon János 1799—,
Benkő János 1801—, Kovács József 1802—, Lukács Ferenc
1803—, Kalmár István 1804—, Filep Péter 1805— (ennek pre-
ceptora volt Molnár János), Fazekas József 1808— (preceptora
volt Csuka János), ismét Filep Péter 1814—1821. Az egyház-
megye által Alsokba rendeltetvén, nem akart elmenni. Ugyanis
Kis Dániel tisztartó megparancsolta az előjáróknak, hogy mi-
helyt a nótáriusi hivatalt eddig viselő Filep kimozdul Csököly-
ből, a nótáriusságot a kath. mesterre ruházzák. Így akarták az
egyházat megtartásra bírni. A csökölyiek kérelmére azonban
Kacs Kovács uradalmi fiskális megengedte, hogy a notaria ezután
is a régi állapot szerint maradjon. Veres Mihály 1823—, Máté
Gergely 1825—, Szénási István 1827—, Üveges Benjámín
1837—, Vágó Pál 1841—, Lőrinczi István 1842—, Komjáthy
Kristóf 1858—1902, Szabó Pál 1903—1909, Vitéz Szalóky La-
jos 1909-től a mai napig.

Másodtanítók: Nagy Lajos, Varga Béla, Glájez Pál, Vajda
Jéza, Beke Katalin, Szikszay Margit 1909—1918, Aczél Rózsi
1918—1919, Vida Jolán 1919-től a mai napig.

J á k ó .

Lelkész: az anyaegyház lelkésze.

Tanító: Soltra János, sz. 1897. Jákóban szolgál 1922 óta.

Gondnok: Futó Ferenc. *Presbíterek:* Fodor Sándor, ifj. Lőczy György, ifj. Molnár János, ifj. Paizs József, Pusztai Sándor, Szakács György.

Jákó régi község, melynek határában sok őskori leletre akadtak s neve már az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzékben előfordul. Reformálása szintén régi időkre nyulik vissza, mert már az 1634-iki kiskomáromi zsinat jegyzőkönyvében Csököly tartozéka gyanánt szerepel, melynek templomába jártak hívei, iskolájába gyermekei hosszú időn át, míg a múlt század közepén belefáradva, különösen a gyermekek oly nagy távolságra járásába, önálló leányegyházzá alakultak előkönyörgő tanító vezetésével. Az önállósulást nagyban előmozdították a községnek akkor legnagyobb részben református földesurai, Csépán Antal, Csépán József, Madarász Lajos, Paál András, kik az 1842—1844-iki birtokelkülönzéskor saját birtokaikból a tanítónak $\frac{3}{4}$ telket, az iskola és templom részére tágas belsőséget mérettek ki. Amidőn 1845-ben felépítették az iskolát s bevitték első tanítójukat, az egész gyülekezet 23 gazdából, 5 uri családból állt 150 lélekkel. A hitbuzgó földesurak áldozatkészsége s az egyszerűbb hívek egyháziassága és szorgalma 11 év múlva lehetővé tette oratorium építését is, melyhez később tornyot ragasztottak. A kis egyház anyagi megerősödését jórészen nemeslelkű pártfogóinak köszönheti, mint: néhai Tóth Pápai József püspök neje, Székely Ilona és leánya Apollónia, továbbá Paál Farkas, ki a tanítói hivatal számára 360 frt. alapítványt tett, Csépán Antal 2000 frt. értékű házat és 1000 frt. alapítványt, Szakács Gergely 200 frt., Madarász Lajos 200 frt., Csépán József neje Domaniczky Mária 135 frt., Csépán Karolin 300 frt., Szakács József földmives 200 frt. adományt juttattak az egyházhoz. Sajnos, a nagylelkű patronus uri családok közül ma már nincs senki, az alapítványok jobbára a közbejött nehéz idők miatt elértéktelenedtek s a kis gyülekezet fenntartása egészen a kevés-számu és szegény egyszerűbb hívekre nehezedik.

Templom. A templomot 1856-ban építették téglából cseréptetőre, de torony nélkül 2346 frt. költséggel. Három év múlva két harangot is vettek 606 frt.-ért, melyeket a templom

előtt haranglábon helyezték el. 1869-ben a templom elé tornyot építettek 1060 frt. kiadással. A költségek a földesurak adományaiból, a hivek közmunkakeresetéből és kivetésből fedeztettek. 1893-ban a templomtető újracsinálására Csépán Antal 100, más jöltevők 130 s a hivek 270 frt.-ot adtak. A cementlapokkal való lerakáshoz Csépán Antal 100 frt.-ot adományozott. 1905-ben egy használt és kijavított orgonát vettek a templomba. Legutóbb, 1926-ban a templomtornyot új, galvanizált bádoggal fedett tetővel, magát a templomot rozsdabarna Eternit-pala fedéssel látták el, az egész épületet kívül-belül teljesen kijavították 3520 pengő költséggel.

Iskola, tanítólak. A régi iskola 1845-ben épült, a jelenlegi szép és tágas tanítói lakást és iskolát 1904-ben emelték nagy áldozatokkal, körülbelül 5000 aranykorona kiadás mellett.

Tanítók. Első tanítójuk Biró József volt 1845—1850-ig. Öt követték Balázs Károly 1850—1904, Szabó Gyula 1904—1921, Soltra János 1922-től a mai napig.

G i g e .

Lelkész: Sárosi István, sz. 1896. Gigében szolgál 1923 óta.

Tanító: Pethes Ernő, sz. 1881. Gigében szolgál 1901 óta.

Gondnokok: Bojtor János, Somogyi György. *Presbiterek:* Farkas Sándor, Somogyi János, Korcz Ferenc, Kiss József, Somogyi Sándor, Csordás János, Gyócsi János, Kis Mihály János, Bereksnyei Imre, Selyem József, Kozma Ferenc, Dömötör József.

Gige, mint egyházas hely, már az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzékben benne van. Református egyháza szintén nagyon régi, valószínűleg a XVI. század közepe táján keletkezhetett. Fennállásáról azonban biztos adataink csak 1618-tól kezdődőleg vannak, amikor már rendes lelkészt tart. Az itt szolgált lelkészekről különben egy igen értékes feljegyzés maradt fenn, mely 1624-től 1840-ig sorban kimutatja a prédikátorok névsorát. Ez a jegyzék némileg eltér a Thury-féle egyházkerületi történet adataitól, minthogy azonban az előbbi emlékezet után állíttatott össze, utóbbi pedig hiteles adatokra támaszkodólag, az eltéréseknél a Thury-féle közlést lehet megbízhatóbbnak tekintenünk.

Az egyház megalakulásától egészen 1742-ig háborítatlanul élhetett hivatásának. Ekkor azonban négy éven át folytonosan zaklatták a hiveket. Templomukat el akarták venni azzal az in-

dokolással, hogy régen róm. kath. templom volt s lehetetlenség az, hogy »ahol azelőtt a Krisztus valóságos teste áldoztatott«, ott kálvinista istentiszteletet tartsanak. A hívek azonban minden erőszaknak s áttérítési kísérletnek állhatatosan ellene szegültek s így végül is békességben hagyták őket. 1750 tájban templomuk átalakításáért folyamodtak. Ugyanis a szomszéd község hivei Csökölyből, Jákóból, Rinyakovácsiból, Mikéből, Bárdudvarnokról, templomuk nem lévén, mind ide jártak istentiszteletre, de az ősrégi kis gigei templom az 1400—1600 lelket nem fogadhatta be. Azonban többszöri kérvényezésük eredménytelen maradt a helyszinére kiküldött bizottság azon jelentése alapján, hogy csak 300 frt. költségük van. Engedélyt 38 év múlva kaptak a templom megnagyobbítására. Ettől kezdve aztán békességben élhettek.

Templom. Még ma is a régi templomot használják, mely állítólag hajdan róm. kath. templom volt. Az ősrégi épületet 1788-ban megnagyobbították, többször renoválták, legutóbb 1926-ban, amidőn tornyát új tetővel látták el s az egész épületet kijavították 6800 pengő költségen. Háboruba elvitt nagyobbik harangjuk helyett 1922-ben készítették egy 182 kg. súlyú harangot a Harangművek Rt.-nál Budapesten. Jelenleg orgonát állíttatnak bele.

Lelkészlak. A régebbi épület 1851-ben, a mostani kényelmes, szép lelkészlakás 1908-ban emeltetett 12.000 korona kiadás mellett.

Iskola, tanítólakás. A jelenlegi épületet 1870-ben készítették.

Lelkészek: N. Bálint 1618, Veresmartonyi János 1624—1631, N. Katona Mihály a szakácsi ref. egyházból jött s 5 évig lelkészkedett itt. Thury szerint azonban 1634-ben Somodorból Kisvárdai János jött Gígébe lelkésznek (jellemző adatok találhatók róla Thurnál 286. l.). Bojtör Miklós, ki azelőtt marcali lelkész volt 1636—1646, Kolozsvári János 1646—1661. Thury egyházkerületi története ettől eltérőleg 1657-ben Bödi Istvánt nevezi meg gigei prédikátor gyanánt. Bellai Péter 1661—1668, ismét Bojtör Miklós 1668—1679, ismét Kolozsvári János 1679—1689, Bajházi Pál 1689—1694, Detsi Pál 1694—1702, Fehérvári József 1702—1708 (Hetesről jött, azonban a hetesi lelkészek névsorában Fehérvári János van ez időből, ki ott 1712-től szolgált), ismét Bajházi Pál 1708—1714, ifj. Veresmartonyi István

1714—1718, Szerdahelyi István 1718—1726 (állítólag Hetesről jött, de a hetesi prédikátorok jegyzékében nincs róla említés), Hétzei Sámuel 1726—1731, Körmendi Gergely 1731—1734 (Lábodra ment, de az ottani névjegyzék szerint Borsos István 1734—1738, Körmendi Gergely pedig 1738—1742-ig szolgált, így valószínűleg az emlékezet után történt feljegyzésnél a nevek felcseréltettek), Zalányi Tamás 1734—1742, Szentgyörgyi István 1767—1814, Vincze Mihály 1814—1815, Barla Dániel 1815—1827, Polányi Gyenes József 1827—1840, Bckő Benjámín 1840—1889, Császár István 1890—1921, 1921—1923-ig helyettesek voltak: Gaál Dénes, Szabó Géza, Gál Endre, Sárosi István rendes lelkész 1923-tól a mai napig.

Tanítók. Névjegyzékük csak 1786-tól kezdve van meg a szolgálati idő nélkül: Bátori —, Kis Ferenc, Begedy Péter, Simon Mihály, Csuzi István, Horváth József, Kovács Gergely, Tóth János, Kaposi Lajos, Mozsonyi Benjámín, Kovács József, Tóth János, Pesti Gábor, Hampó János, Sarkadi János, Dénes János, Varga Gedeon, Gencsi Ferenc, Vágó Pál, Szöllősi Gábor, Verbai János, Nagy Károly, Vámos Lajos 1897—1901, Pethes Ernő 1901-től a mai napig.

Rinyakovácsi.

Lelkész: Szabó József, sz. 1887. Rinyakovácsiban szolgált 1913 óta.

Tanító: Bóna Sándor, sz. 1895. Rinyakovácsiban szolgált 1923 óta.

Gondnok: Felső Göncz Ferenc. *Presbiterek:* Balog Bertalan Sándor, Barta Bertalan Márton, Hodzsa Bertalan Sándor, Göncz Ferenc, Göncz József, Orbán József, Mátés Márton, Márton József.

Igen régi község, melynek már 1332—1337-ben plebániája volt. A török hódoltság előtt másutt feküdt, hihetőleg a kadarkut-kaposvári, vagy kadarkut-gigei út mellett, hol a fontos hadművelési úton sokat háborgattatván, a XVI. század vége felé mostani félreeső, az időben erdős, berkes lakóhelyükön telepedtek meg s rendetlenül, összeszorítva építkeztek.

Egyházának eredetét teljes homály fedi. A község nevét nem találjuk az 1634-iki kiskomáromi zsinat jegyzőkönyvében sem, ahol pedig nemcsak az anyaegyházak, de a lelkésztartó

községekhez csatolt kisebb helyek is fel vannak sorolva. Mindössze annyit tudunk róla, hogy a XVIII. században már a gígei lelkész gondozása alatt voltak s gyermekeik is oda jártak iskolába. 1787-ben állították be az első praeceptor tanítót s leányegyházzá szervezkedtek. 1800-ban királyi engedéllyel anyaegeházzá alakultak. 1790-ben engedélyt nyertek templomépítésre s azt hamarosan fel is építették.

Régebben, egészen 1913-ig a lelkészek végezték a tanítást is. Ekkor azonban önálló tanítóságot szerveztek. Külön telket vásároltak s azon a következő évben építkeztek. Ez a telekvétel és építkezés, valamint többi épületeik rendben tartása s a gyülekezet megélhetése roppant áldozatokat jelentett és jelent a kis gyülekezet számára, mely a legnagyobb békességben és egyetértésben viseli ugyan évről-évre a súlyos terheket, jövője azonban a népességet erősen pusztító »egyke« és gyermektelenség miatt igen aggasztó, ha csak rövidesen javulás nem áll be.

Templom. 1790 táján épült. 1884-ben diszesen renoválták 2400 frt. kiadással. Az 1922-iki évben a villám erősen megrongálta a tetőzetet és tornyot. Az épület rendbe hozatala 256.750 koronába került. Két év múlva pedig elrekvírált harangjuk helyett készítették egy 167 kg-os nagyharangot mintegy 15 millió korona értékben.

Lelkészlak. 1884-ben építették, tantermet és segédtanítói szobát is ragasztva hozzá, melyek az új iskola felépüléséig iskolai célra szolgáltak.

Iskola, tanítólak. Az 1913-ban ezek céljára vett telken szép modern iskolatermet emeltek, a telken levő házat pedig tanítólakásra fordították.

Lelkészek. Szabó Mihály 1800—1803, Földvári Szűk Péter 1803—, Kalmár István 1805—, Barakonyi Sámuel 1809—, Simon Mihály 1810—, Paczolai Sándor 1813—, Nagy Gergely 1810—, Berhidai Ferenc 1824—, Paál Antal 1828—, Szilágyi János 1831—, Tóth Péter 1835—, Szikszai József 1839—, Paczolai József 1843—, Halász Imre 1845—, Veres Benő 1850—, Sütő János 1852—, Csire István 1859—, Szücs Mihály 1860—, Héjas Károly 1862—, Halász Imre 1870—, Szabó Pál 1878—, Bartalos Vince 1878—, Peti Sándor 1891—1900, Bakocs István, Csepy Miklós h.-lelkészek 1901—1904, Dobos Ferenc 1904—1909, Hideg János h.-lelkész 1900—1910, Marosi János 1910—1912,

Pap K. Árpád, Pethő Sándor, Kovács József és Takácsy Dániel h.-lelkészek 1911—1912, Szabó József 1913-tól a mai napig.

Tanítók. Régebben preorástanítók voltak 1787—1800-ig: Sebő János, Molnár István, Dömölki János, Nagy Ferenc, Mezey János, Földvári Péter és Szabó Mihály, ki aztán az anyaegyházzá alakuláskor felszenteltetvén, a gyülekezet első lelkésze lett. A tanítói állás külön megszervezése óta tanítók: Varga Lajos 1913—1919, Bódis Géza 1919—1920, Hörömpöly Árpád 1920—1923, Bóna Sándor 1923-tól a mai napig.

21. Kisasszond, Kiskorpád, Kaposszentbenedek, Szomajom.

Május 27-én reggel 8 órakor hagyta el Püspök úr a somogyszentimrei gazdasági iskola négyes fogatán Csökölyt s indult Kisasszond felé.

Gige határán Bohenszky Adolf jegyző üdvözölte a nagyszámu közönség élén. Az üdvözlés után lovasbandérium-kisérettel Gigebe vonult Püspök úr, hol a templom előtt Sárosy István gigei lelkész köszöntötte. A népviseletbe öltözött gigei leányok és menyecskék valósággal megrohmozták Püspök úr kocsiját s virágzáport zúdították rá. Jóllehet Gige csak átvonulási hely volt, Püspök úr megállította kocsiját s a gigei templomban áhítatos könyörgést tartott.

Mintegy félórai itt időzés után Püspök úr kíséretével elindult Kisasszond felé. A járás határán Stefaics Pál főbíró üdvözli újra Püspök urat és fogadja Sárközy György ny. főispán társaságában, ugyancsak itt köszöntötte Szomajom község nevében Hakinger Sándor községi főjegyző. Hosszú kocsisortól és lovasbandériumtól kísérve érkezett Püspök úr Kisasszondra, hol mint az egész útvonalon, diadalkapuk alatt áthaladva a templom előtt H. Nagy Sándor lelkész üdvözölte gyülekezete és a berendelt gyülekezetek (Kiskorpád, Kaposszentbenedek, Szomajom) nevében. A templom előtt elhelyezkedő tömegben egy öreg bácsi vonta magára a figyelmet, Dakó István, aki a püspöklátogatásra egy nagy nemzeti színű lobogót készített 60 pengőért, hogy — mint maga mondotta — azzal üdvözölje Püspök urat s így jutassa kifejezésre szeretetét, mert szóval nem tudná elmondani, ami a szívében él.

Megérkezés után Püspök úr rögtön felöltötte papi ruháját és istenítiszteletet tartott. Somogyi György szomajomi lelkész imája után Józsué XXIV. 20. alapján szólott a gyülekezethez.

Püspök úr egyházi beszéde.

Alapige: Józsué XXIV. 20.

»Kegyelem néktek és békesség a mi Atyánktól és a mi Urunktól, a Jézus Krisztustól.« Az apostolnak ezekkel a szavaival köszöntelek benneteket kisasszondi gyülekezet hivei, valamint titeket is, kik a szomajomi, kaposszentbenedek-bárdi és a kiskorpádi szent gyülekezetekből ide eljöttetek. E szavakkal köszöntöm mindazokat, akik ha nem egyházunk tagjai is, de a Krisztushoz való ragaszkodásuknak, szeretetüknek itt megjelenésükkel tanubizonyosságát adták. Köszönhetnék-e benneteket más igékkel, mint ezekkel, kívánhatnék-e nektek valami boldogítóbbat, üdvözítőbbet, mint a mindenható Isten kegyelmét, hiszen ő tőle függ a mi életünk, általa élünk, mozgunk és vagyunk, benne találjuk meg földi életünk rendeltetését, lelkünk örökkévaló célját. Kívánhatnék-e valami üdvözítőbbet, boldogítóbbat, mint békességet, a lélek békességét, mely egyedül teszi a földi szenvedéseket elhordozhatóvá, egyedül teszi egyéni, családi, társadalmi és állami életünket boldoggá, mit a békesség fejedelme adjon meg ti néktek. Az apostol eme üdvözlő szavaihoz hadd fűzzem hozzá a magam köszönetét azért a fogadtatásért, melyben engem részesítettetek. Hadd köszönjem meg mindazoknak, akik a maguk összemunkálásával és fáradozásával diszessé és felejtethetlenné tették rám érzve idejöveteletem, hadd köszönjem meg ifjaitoknak, kik elibém kivonultak, leventéiteknek, leányaitoknak, kik csokor nyújtásával mutatták meg a rokonszeretet, mely szivükben munkás volt, amikor az előkészíteteket megtették, hadd köszönjem meg a diszes káruk felállítását, melyek alatt az én igénytelen szemé-

lyem átvonult. Megköszönöm mindnyájatoknak a szeretetet, mit irántam megbizonyítottatok, annyival inkább, mert érzem, hogy ez nem az én személyemnek szól, hanem az én Uramnak, az Úr Jézus Krisztusnak, akinek szolgálatában jöttem, hogy hirdessem az igét, a bölcsességet és üdvösséget.

K. Gy.! A felolvasott szent igék Józsué könyvéből vannak véve. Ő fejezi be azt a nagy munkát, mit Mózes megkezdett, de be nem fejezhetett, ő fejezi be azt a fontos korszakot, amelyben a pusztában vándorló nép Kánaánba jön és azt elfoglalja. Az ő nevéhez fűződik az ígért földének megszerzése és a zsidóság letelepedése. Hosszas harcok után, melyeket az egyes törzsek sikeresen vívnak meg az ott élő népekkel, sikerül végre az ígért föld meghódítása, de nem sikerült anélkül, hogy azoknak a népeknek bálványozása, melyeket a zsidók maguk alá hajtottak, át ne ragadt volna a zsidó népre is és meg ne fertőztette volna istenitiszteletét, melyet a törvénytáblán, mint lelkit, szellemit, egyedül szellemi eszközökkel rendel végezni, mely a Jehova imádását teszi a nép kötelességévé. Az ott lakó népekkel való érintkezés megfertőzteti a zsidók gondolkodásmódját. Azért most Józsué összegyűjti a népet és azt mondja nékik, ha elhagyjátok az Urat és szolgáltok idegen isteneknek, akkor az Isten is elfordul tőletek. Maga Józsué is benn van abban a korban, amikor az életküzdelem megszűnik, amikor előtte áll a halál, visszapillantást vet azokra a küzdelmekre, miket a törzsekkel együtt a pogányok ellen folytatott és látva, hogy a bálványozás beszivárgott a nép életébe és elfordította az igaz Isten imádásától, azt mondja, válasszatok magatoknak isteneket, akiket szolgáljatok, én azonban és az én házam az Úrnak szolgálunk. Látja, hogy szavai hatása alatt a nép megrendül és megem-

melyeket ha nem is látunk magunk előtt kiábrázolva, de hány ember rójja le előttük a maga adóját, hány ember áldoz és adja a maga életét ezeknek. A mi Idvezítőnk ismételten mondja azt, hogy nem szolgálhattok egyszerre két úrnak, mert nem szerethetitek mind a kettőt egyformán. A vagyonszerzésre vonatkozólag azt mondja, nem szolgálhattok egyszerre Istennek és Mammonnak. Mintha csak megismételné Józsué szavait: »válasszatok magatoknak isteneket, akiket szolgáljatok«. Azt mondja, nem szolgálhatunk két úrnak, mert vagy az egyiket szeretjük, vagy a másikat gyűlöljük. Ha a pénzt szeretjük, akkor nem szolgálhatunk Istennek, mert minden gondolatunk, érzésünk csak a pénz-, vagyongyűjtésre irányul. Nem szolgálhatunk két úrnak, mert ha az érzéki vágyak és indulatok tartanak lenyűgözve, akkor minden törekvésünk ezeknek a vágyaknak kielégítésére irányul és e mellett az egy igaz Isten képe minden szívben háttérbe szorul, mert az Isten képét elhomályosítja a pénz szerelme. Ha az iszákosságnak szolgál valaki, hogyan szolgálhatna Istennek, mert az teljesen megsemmisíti benne az egy igaz Isten imádatát. Aki a gyűlölségnek szolgál, szolgálhat-e az Istennek. Aki felebarátját gyűlöli és annak életére tör, van-e annak más gondolata, mint hogy minél jobban megrontsa életét és gyűlöletessé tegye magát felebarátja előtt. Hányan szolgálnak ilyen isteneknek. Oh ezek nem ismerik a megbocsátás erényét, mely pedig a legfőbb erény és az isteni kegyelem megnyilatkozása velünk szemben.

Mi is felállíthatjuk tehát a kérdést: válasszatok, vajjon bálványoknak akartok-e szolgálni, vagy pedig Istennek. Hiszen ennek a kérdésnek felállítása különösen a mi népünknel olyan szükségszerű, mint amilyen olt Józsué idejében. Hosszu évekig tartó háboru után

sikerült csak kánaán földjének elfoglalása, mi is végig szenvedtük egy rettenetes háboru borzalmait, melyek megrontották a lelket és kibillentették annak egyensúlyát és felforgatták a népeket és megváltoztatták a felfogást úgy, hogy ma utálattal tekintenek azokra, amikhez azelőtt ragaszkodtak az emberek és azokat, melyektől azelőtt elfordultak, ma tisztelet tárgyává teszik. A világháboru és az azt követő idők kiforgatták a mi életünket és a szívbe, melyben a tiszta erkölcs lakozott, bele költözött a bűn és nemcsak, hanem meg is változtatta felfogásunkat arról, hogy mi a helyes, mi a jó, mi az Isten törvénye szerint való és sok helyen azt tekintik helyesnek, ami az Isten törvényével ellenkezik. Ilyen körülmények között K. Gy.! nagyon helyénvaló, hogy megkérdezzük, vajjon bálványoknak akartok-e szolgálni vagy Istennek? Vajjon szívünk bálványainak akarunk-e hódolni, melyeket lassan-lassan az Isten képe fölé helyeztünk a szívünkben, vagy pedig akarunk szolgálni az egy igaz Istennek úgy, amint az Idvezítő tanította. Ha ki-kí maga előtt felteszi ezt a kérdést és meg akarja adni komolyan a feleletet, kénytelen belátni, hogy az egy igaz Isten tiszteletét, melyet az igaz Istennel szemben nekünk életünk minden pillanatában teljesíteni kellene, háttérbe szorítottuk. A mi bálványaink: indulataink, szenvedélyeink, vágyaink, örömeink, melyeket mi magas oltárra helyeztünk, magasabbra, mint az egy igaz Istent, elvonnak minket az ő tiszteletétől. Ezért ha bepillantunk a szívünkbe és látjuk, hogy ott ezek a képek uralkodnak, nem szabad egy percre sem habozni, hogy ezeket ne távolítsuk el a szívünkől és ne igyekezzünk ezeknek a helyébe visszaállítani az Isten tiszteletét.

K. Gy.! Krisztus a maga tanításaiban annyiszor hív fel bennünket arra, hogy legyünk tökéletesek, mint

lékezik arról, hogy az Úr hozta ki őket Egyiptom földéből, a szolgálat házából és ő vezérelte őket a pusztaságban és juttatta nékik az ígért földét, úgy hogy a nép Józsué szavaira azzal felel: »távol legyen tőlünk, hogy elhagyjuk az Urat«. Ekkor mondja Józsué: »Hogyha elhagyjátok az Urat és szolgáltok idegen isteneknek: akkor elfordul és rosszal illet benneteket és megemészt titeket, minekutánna jól cselekedett veletek«. Más szavakkal: »Ha megengedte e föld elfoglalását, de ti hűtelenek lesztek hozzá, haragja megemészt titeket«.

Valaki kérdezhetné, miért beszélünk mi itt most a zsidó nép történetéről, pogány népekről, pogány istenekről, bálványozásról, hiszen mi nem ismerünk ilyeneket. Mi tudjuk, hogy a Krisztus vallása szerint az Isten lélek és akik őt imádják, szükséges, hogy lélekben és igazságban imádják. Krisztusnak ez a tanítása annyira átment a keresztyén népek tudatába, hogy az, ami több ezer évvel ezelőtt a zsidó népnél a pogány istenekkel megtörtént, szinte elképzelhetetlen, hogy újra megismétlődjék közöttünk. Elképzelhetetlen, hogy ma, Krisztus születése után kétezer esztendővel pogány bálványoknak áldozzunk, mint a Krisztus előtti népek és a Krisztus korabeli pogányok. De ha a mi felfogásunk Istenről tisztultabb is, mint azoknak a népeknek felfogása, vagy a zsidó nép felfogása volt, mely kevéssel Kanaán elfoglalása előtt kapta meg Isten rendelését, mely kimondja: Én vagyok az Úr, ne csinálj magadnak faragott képet, az a zsidó nép dacára ennek az isteni rendelkezésnek, törvénynek bálványozására hajol és Józsué maga kénytelen felvetni a kérdést, vajjon az igaz Jehovának, vagy pedig azoknak az isteneknek, melyeket az itt lakó népek tisztelnek, akartok-e szolgálni, még sem mondhatjuk, hogy mentek vagyunk

a bálványozástól. Ha nem ismétlődik is meg az, amit a zsidó népnél látunk, vajjon nincsenek-e nekünk is bálványaink, melyeknek áldozunk és ezeket többre tartjuk az igaz Isten tiszteleténél. Nincsenek-e szívünknek bálványai, melyeket drágábbnak tartunk az Istennél, akiről Krisztus azt mondotta, hogy Ő Lélek és akik őt imádják, szükséges, hogy lélekben és igazságban imádják. Mint Józsué az ígéret földé elfoglalása után, egy hosszas háboru és ennek pusztításai után, mi is azzal a kérdéssel fordulhatnánk hozzátok, választatok magatoknak, akit szolgáljatok, vagy pedig az egy igaz Istent akarjátok-e imádni. Vajjon nem kell-e nekünk is felvetnünk és megismételnünk azt a kérdést, hogy a ti szíveteknek különböző bálványait akarjátok-e imádni, vagy pedig az egy igaz Istent úgy, amint Jézus tanította nekünk és meg is parancsolta, mert hiszen, ha mi nem imádunk is faragott bálvány képeket, ha mi nem ábrázoljuk is ki bálványainkat, vajjon szívünkben nem laknak-e benn ezek a bálványok úgy, hogy nem marad benn hely az igaz Isten imádására.

K. Gy.! Mindenki a maga szívébe nézzon. Az Idvezítő azt mondja, amikor egy alkalommal tanítványaival arról beszélt, hogy mi fertőzteti meg az embert, nem az, amit az ember mint ételt magához vesz és ezzel szembehelyezkedik a farizeusok tanításaival, akik az étel bizonyos nemeitől való tartózkodást kívántak. Jézus azt mondja, nem ez, hanem az fertőzteti meg az embert, ami a szájából kijő, mert az a szívében lakó gonosz indulatoknak a kifejezése. Különböző földi vágyak, érzéki hajlamok, különböző szenvedélyek és indulatok, a pénzszomj, a mértékletlenség, a dobzódás, a kéjelgés, a vagyongyűjtés, az irigység, a gyűlölködés, ezek fertőztetik meg az embert és vonják el az egy igaz Isten tiszteletétől. Ezek azok a bálványképek,

melyeket ha nem is látunk magunk előtt kiábrázolva, de hány ember rójja le előttük a maga adóját, hány ember áldoz és adja a maga életét ezeknek. A mi Idvezítőnk ismételten mondja azt, hogy nem szolgálhattok egyszerre két úrnak, mert nem szerethetitek mind a kettőt egyformán. A vagyonszerzésre vonatkozólag azt mondja, nem szolgálhattok egyszerre Istennek és Mammonnak. Mintha csak megismételné Józsué szavait: »válasszatok magatoknak isteneket, akiket szolgáljátok«. Azt mondja, nem szolgálhatunk két úrnak, mert vagy az egyiket szeretjük, vagy a másikat gyűlöljük. Ha a pénzt szeretjük, akkor nem szolgálhatunk Istennek, mert minden gondolatunk, érzésünk csak a pénz-, vagyongyűjtésre irányul. Nem szolgálhatunk két úrnak, mert ha az érzéki vágyak és indulatok tartanak lenyűgözve, akkor minden főrekvésünk ezeknek a vágyaknak kielégítésére irányul és e mellett az egy igaz Isten képe minden szívben háttérbe szorul, mert az Isten képét elhomályosítja a pénz szerelme. Ha az iszákosságnak szolgál valaki, hogyan szolgálhatna Istennek, mert az teljesen megsemmisíti benne az egy igaz Isten imádatát. Aki a gyűlölségnek szolgál, szolgálhat-e az Istennek. Aki felebarátját gyűlöli és annak életére tör, van-e annak más gondolata, mint hogy minél jobban megrontsa életét és gyűlöletessé tegye magát felebarátja előtt. Hányan szolgálnak ilyen isteneknek. Oh ezek nem ismerik a megbocsátás erényét, mely pedig a legfőbb erény és az isteni kegyelem megnyilatkozása velünk szemben.

Mi is felállíthatjuk tehát a kérdést: válasszatok, vajjon bálványoknak akartok-e szolgálni, vagy pedig Istennek. Hiszen ennek a kérdésnek felállítása különösen a mi népünknel olyan szükségszerű, mint amilyen volt Józsué idejében. Hosszu évekig tartó háboru után

sikerült csak kánaán földjének elfoglalása, mi is végig szenvedtük egy rettenetes háboru borzalmait, melyek megrontották a lelket és kibillentették annak egyensúlyát és felforgatták a népeket és megváltoztatták a felfogást úgy, hogy ma utálattal tekintenek azokra, amikhez azelőtt ragaszkodtak az emberek és azokat, melyektől azelőtt elfordultak, ma tisztelet tárgyává teszik. A világháboru és az azt követő idők kiforgatták a mi életünket és a szívbe, melyben a tiszta erkölcs lakozott, bele költözött a bűn és nemcsak, hanem meg is változtatta felfogásunkat arról, hogy mi a helyes, mi a jó, mi az Isten törvénye szerint való és sok helyen azt tekintik helyesnek, ami az Isten törvényével ellenkezik. Ilyen körülmények között K. Gy.! nagyon helyénvaló, hogy megkérdezzük, vajjon bálványoknak akartok-e szolgálni vagy Istennek? Vajjon szívünk bálványainak akarunk-e hódolni, melyeket lassan-lassan az Isten képe fölé helyeztünk a szívünkben, vagy pedig akarunk szolgálni az egy igaz Istennek úgy, amint az Idvezítő tanította. Ha ki-kí maga előtt felteszi ezt a kérdést és meg akarja adni komolyan a feleletet, kénytelen belátni, hogy az egy igaz Isten tiszteletét, melyet az igaz Istennel szemben nekünk életünk minden pillanatában teljesíteni kellene, háttérbe szorítottuk. A mi bálványaink: indulataink, szenvedélyeink, vágyaink, örömeink, melyeket mi magas oltárra helyeztünk, magasabbra, mint az egy igaz Istent, elvonnak minket az ő tiszteletétől. Ezért ha bepillantunk a szívünkbe és látjuk, hogy ott ezek a képek uralkodnak, nem szabad egy percre sem habozni, hogy ezeket ne távolítsuk el a szívünkéből és ne igyekezzünk ezeknek a helyébe visszaállítani az Isten tiszteletét.

K. Gy.! Krisztus a maga tanításaiban annyiszor hív fel bennünket arra, hogy legyünk tökéletesek, mint

a mi mennyei Atyánk tökéletes, tehát törekedjünk az erkölcsiségnek azon az útján, mely bennünket a tisztaságnak, jóságnak, kegyelemnek arra a fokára emel, ahol mennyei Atyánk áll. Igyekezzünk ide eljutni, mint-hogy a tökéletesség az Isten minden erkölcsi tulajdonságának egybefoglalása, az embernek, mint erkölcsi lénynek is ide kell eljutni. De ebben a törekvésünkben akadályoznak szívünk bálványai, azért ki kell azokat vetni szívünkéből, hogy utunknak akadályai ne legyenek, ne legyenek kerékkötőink, hogy mehessünk azon az uton, melyet az Úr Jézus kijelölt előttünk, mely út voltaképen nem más, mint maga az Úr Jézus Krisztus. Ő mondja, aki nem veszi fel az ő keresztyét és nem követi őt, az nem méltó ő hozzá. Nekünk ezen az úton, még ha fáradsággal és törődéssel jár is, nem szabad háborognunk, hogy az ő nyomdokaiba léphessünk, mert Ő az, aki az igazi út és igazsága által az életre vezérel. Azok a bálványok, melyeknek az ember szívében sokszor oly nagy teret enged és áldoz, mindent áldoz, a maga földi és földöntúli életét, azok minket eltérítenek az igaz úttól. Csak akkor nem tudnak minket az igaz élettől eltéríteni, ha összekötjük magunkat a Krisztussal és engedjük magunkat Ő általa vezéreltetni. Épen a mi vallásunk boldogító tanítása az, hogy megismertet azzal, hogy a szívünkben vannak nemtelen vágyak, indulatok, melyek minket az élet útvjáról elvezetnének, de megjelent Krisztus, hogy ezektől megszabadítva az élet útjára rávezéreljen. Az épen a keresztyén vallás tanítása, hogy gyarlóságunkat befedezi szeretetével és megnyitja az élet kapuját, amelyen átmehetünk, ha Ő vele és Ő általa megyünk a kapun keresztül. Az épen a boldogító, hogy érezzük, hogy minden mi gyarlóságaink dacára a Krisztusban váltságunk és idvességünk lett. Ha Ő benne vetjük

bizodal munkat, ezek a gyarlóságok sem árthatnak nekünk, de csak akkor, ha hajlandók vagyunk ezeket kidobni a szivünk ből és azok helyébe az igaz Istent ültetjük. A Krisztus tőlünk az erkölcsi élet tisztaságát kívánja meg, mert ez nem fér meg azokkal a bálványokkal, melyek mindnyájunk szivében megvannak. Törekednünk kell, hogy ezeket a vágyakat és indulatokat megfékezzük, visszaszorítsuk és ne engedjük életünkben érvényesülni és mindent, ami bűnös vágyainknak és bűnös hajlamainknak következménye, a lélekből, a szívből kiirtsuk, hogy azok helyébe foglaljon helyet a mi mennyei Atyánk képe. Csak ha megmutatjuk, hogy valósággal Krisztus tanítványai vagyunk, csak úgy remélhetjük, hogy elkerüljük azokat a bűnököt, melyeket Józsué kárhoztatott és megnyerhetjük azokat a jókat, amiket Isten gyakorolt a zsidó néppel és egyesekkel. Ha eldobjuk magunktól az igaz Isten imádását, akkor »elfordul tőlünk az Isten és rosszal illet bennünket és megemészt minket«. Csak úgy kerülhetjük el Isten büntetését és várhatjuk azt a jutalmat, mit Krisztus kilátásba helyezett, ha megtisztítjuk szivünket és csügünk azon, ami nekünk üdvösségünk fundamentumául adatott. Meg kell hát értenünk, mi csoda nagy igazság van szent igénkben. Meg kell értenünk, hogy nincs senki nagyobb, mi által kellene megtartatnunk, hanem csak az Úr Jézus Krisztus. Ha igaz hittel, bizodalommal ragaszkodunk hozzá, megszabadít, hogy idegen bálványoknak ne hódoljunk és elvezet az igaz Isten tiszteletére és megóv, hogy a bálványok tisztelete szivünkben újra meg ne gyökeresedjék. Kérjük Istent, hogy Szent Lelkével munkálja a bálványoktól való megszabadulásunkat és az igaz Isten tiszteletét szent Fiáért, az Úr Jézus Krisztusért. Ámen.

Istenitisztelet végeztével küldöttségeket fogadott, a tanítói kar ragaszkodó szeretetének Józanágh Zsigmond kaposszentbenedeki tanító adott kifejezést, az ifjuság és a levente-csapatok nevében Nagy Sándor kaposszentbenedeki levente-ifjú mondott lendületes beszédet. Majd a berendelt egyházakkal, illetve ezek presbiteriumaival megtartotta a generális vizitációt. Az ide berendelt gyülekezetekben nincs különösebb baj, sőt Kaposszentbenedeken nagyon szép munkáról győződött meg Püspök úr részben a beküldött jegyzőkönyvből, részben a vizitáció alkalmával.

Kisasszondnak államsegélyre volna szüksége, hogy iskoláját megfelelően tudja elhelyezni. Kiskornádon a gyermekek kis száma miatt az államsegély megvonásától tartanak. Püspök úr kijelentette, hogy mindazok az ügyek, amikről neki jelentést tesznek s általában minden, amit látott, atyai gondoskodásának tárgyát képezi.

Sárközy György ny. főispán, Püspök úr volt tanulótársa Püspök úr tiszteletére ebédet adott, melyen kíséretén kívül résztvettek a berendelt egyházak lelkészei és tanítói s a megyei notabilitások közül többen Tallián Andor alispánnal az élükön. Délután Püspök úr az iskolát látogatta meg. Vacsorát H. Nagy Sándor lelkész adott.

Egyházak története.

Kisasszond.

Lelkész: H. Nagy Sándor, sz. 1886. Kisasszondon szolgál 1914 óta.

Tanító: Godó István, sz. 1903. Kisasszondon szolgál 1925 óta.

Tiszteletbeli főgondnok: nádasdi Sárközy György ny. főispán, földbirtokos. *Gondnok:* Vajda János. *Presbíterek:* Sárközy Zoltán földbirtokos, Nezdei János, Polotár József, Papp Ferenc, Zsobrák József, Zsobrák János, Varju János, id. Varju János.

Kisasszond először 1324-ben mint az Osli-nemzetség birtoka említettetik. Az 1571-iki török kincstári adólajstrom szerint »Kisasszonyfalva« 20 házat számlál. Az 1660-iki dézsmaváltságjegyzék nemesek birtoka gyanánt tünteti fel a községet, mely 1723-ban Sárközy Jánosé. Vele kezdődik a kis gyülekezet és az egy-

házmegye életével oly mély és áldásos emlékeket őrző Sárközy család kisasszondi ágának szerepe.

Régi egyházának története az 1875-iki egyházkerületi névtárban részletesen van közölve a Sárközy család birtokában (ez-
időszerint Sárközy Imre nagybajomi kastélyában) lévő nagy
értékű régi kézírásos jegyzőkönyv alapján, mely többi somogyi
gyülekezetünk multjáról is igen értékes adatokat foglal magában.
Ebből megtudjuk, hogy az egyház 1660 táján már meg volt s ez
évben a kiskomáromi egyháznak a harangszerzésben segítséget
nyújtott. Ettől kezdve 100 évig nem tudunk a gyülekezet mult-
járól. 1760-ban Biró János kisasszondi lelkészt tiszti kereset alá
vonták Zivolics Pál csökölyi plébános vádaskodására a szoma-
jomi, kisbajomi lelkészekkel, továbbá a pusztakorpádi és szabási
lévitákkal együtt. A tanuképen beidézett r. kath. kisasszondi
fiatal jobbágyok egyoldaluan azt vallották, hogy Biró János előtt
»Kisasszondon sohasem volt egyházi szolga, hanem csak mester«.
A Sárközy Antal uraság közbenjárására kieszközölt második
vizsgálaton egész öreg kisasszondi és szomajomi tanuk megbiz-
ható vallomása arról tanuskodott, hogy Kisasszondon már az ő
kihallgatásuk előtt 40—45 évvel, 1715—20-ban volt prédikátor
s az isteni szolgálatot szabadon gyakorolhatták. Egyik tanunak,
Máté Mihály szomajomi lakosnak vallomása arra is rávilágít,
hogy »Kisasszondon a kuruc világ előtt kálvinista tótok laktak«.
A lelkész ellen megindított per folyamán egy másik ügy is for-
dult elő: a harang-ügy. Sárközy Antal uraság ugyanis a várme-
gyéhez 1763-ban intézett kérvényében panaszolja, hogy az előző
évben támadt tüzesetnél bármennyire félre verték is a harangot,
ő a második szomszédságból nem hallotta, csak az előtörő lán-
gokra lett figyelmes s alig védhette meg hajlékát. Ezért az általa
45 forinton nem fényezésből, hanem csak közérdekből vett meg-
felelőbb harang használatának és a haranghoz szükséges láb
megcsináltatásának engedélyezését kéri azzal a kikötéssel, »ha a
faluban pápista halott esik, megcselekszi, hogy reá harangozza-
nak fizetésért«. Az engedélyt megkapták, de csak úgy, hogy a
r. kath.-ok is használhassák, pedig »egyikre sem conflualt egy
pápista ember sem, nem segített, se semmit nem adott. Nincs
is másfél helyesen több pápista lakos ebben a faluban«. A
lelkipásztor ellen folytatott eljárás az ő hivatalától való elmoz-
dításával végződött és hasztalan volt minden további könyörgés
a királynőnél az országos törvényekre s magának a királynőnek

igéretére hivatkozva; folyamodványukat egyszerűen félretették. Így az egyház 1768-ban leányegyházzá lett a már akkor 76 éves Aracsi Gergely lévitasága alatt, kinek sem temetni, sem esketni, sem keresztelni nem volt szabad. Azonban a plebánosnak lefizetett stóla ellenében megengedték, hogy e szertartásokat ref. lelkész végezhesse. Így Ebergényi József csökölyi plébános megengedte, hogy még abban az esztendőben Sárközy Antal uraság Gáspár nevű fiát ref. prédikátor illendően eltemethesse.

1792-ben ismét anyaegyházzá lett 1801-ig, amikor 6 évig Kiskorpád filiája gyanánt szerepelt. 1807-ben újra kapott lelkipásztort, de 1866-ban egyházkerületi bekegyezéssel adminisztratívává lett, hogy a templomépítésből maradt több mint 6000 frt. adósságát a lelkészi földekből kifizethesse. 1870-től kezdve állandóan anyaegyház.

1898-ig a lelkész tanított, kinek lakásához építtetett az iskola is egy segédtanítói szobával. Ez évben szerveztetett a külön tanítói állás, melyen azonban lakáshiány miatt folyton változtak és változnak azóta is a tanítók. E hátrányos állapot kiküszöbölésére a tervbevevő új iskola és tanítói lakás céljaira 1911-ben a már meglevő, de magában alkalmatlan tanítói belsőséghez megveszik a szomszéd telket 1040 koronáért, az építkezéshez azonban nem volt anyagi erő. 1920-ban Sárközy György földbirtokos, tiszteletbeli főgondnok nagylelkű adományából megfelelőbb belsőséghez jut a gyülekezet. Ugyanis a főgondnok Somogyvármegye főispánjává kinevezetvén, a beiktatásán tisztelgő presbiteriumnak kijelentette, hogy a templommal szemben levő belsőségéből 1000 négyszöglet ad örök tulajdonul szülőföldé egyházának. Ezt a területet aztán a kimérés alkalmával még nagyobbá tette, 1260 öltre egészítette ki. Az építkezés azonban a mai napig sem történhetett meg, mert a kicsiny és szegény gyülekezet annak terheit minden e célra meghozott áldozata mellett is elviselni nem képes, államsegélykérvénye pedig már többször visszautasított, míg végre 1927-ben biztatást nyertek, hogy a közel jövőben nagyobb segélyt fognak kapni, de e sorok írásának idejéig közel másfél év óta még nem vált valóra az ígért, dacára annak, hogy a gyülekezetben az »egyke« nem pusztít, van elég tanköteles, az iskola a község egyetlen s az összes tanköteleseket befogadó iskolája és sokkal kevésbé ráutalt egyházak és községek sokkal hamarabb hozzájutottak nagyobb mennyiségű államsegélyhez.

Temploma 1858-ig sövényből volt torony nélkül. Ekkor a Sárközy Albert uraságtól cserébe kapott tágas belsőségen építették mai templomukat toronnyal. 1905-ben a templomtetőt kijavítják és a tornyot felemelik. Első harangjukat néhai Sárközy János úr özvegye Sándor Zsuzsánna vette 9 rhénes forintért, azelőtt csak »egy felkötött deszka veregetéssel, melyet kotogtatásnak hívtanak, lett az isteni szolgálatra való összegyülekezet«. Háboruba elvitt harangjuk helyett 1923-ban öntettek a »Harangművek r.-t.«-nál egy f hangu 100 kg.-os harangot 257.972 korona költséggel, melyhez Sárközy György főgondnok és nővére dr. Fischer Sándorné úrnő 6 öl fát ajándékozott s egyidejűleg a templomnak ajándékoztak egy családi ereklyét, egy harmoniumot azzal a kijelentéssel, »Legyen Istennek dicsőségére! Szebben nem becsülhetem meg atyámnak emlékét, mintha ezt a templom számára adom«.

A *lelkészlak* 1865-ben épült. Benne van az iskola és egy segédtanítói szük szoba is, mely azonban ma már erre a célra nem felel meg. A tanítók bérházban, illetőleg bérelt szobában laknak, innen érthető a gyakori változás. A lelkészlakást 1915-ben renoválták, 1916-ban pedig 12 öl mély kutat furatnak 1200 koronáért, mert addig a vizet a szomszédból kellett hordatni.

Lelkészek. Körmendi Mihály 1722-ben, Csökölybe is járt prédikálni, hol még akkor plebános nem volt. Utódai: 1725-ben Munkácsi János, majd Katona Jónás és Szikszai nevű. Kis Benedek 1732-ben, utána Nánási nevű, ezután Takácsi János lévita 2 évig, Erdélyi György mester 2 évig. Laki nevű mester 1741-ben, Aracsi Gergely lévita 1743-ban 16 évig. Biró János 1760-ban, Vellás István 1764—1768-ig. Ekkor a polgári hatalom által kitiltatván, itt maradt még Arácsi Gergely lévita, ki 1775-ben 83 éves korában halt meg. Halála után mesterek szolgáltak, míg 1792-ben az akkori mester Kompa Ferenc rendes lelkészül alkalmaztatott. Márton Gábor 1709—1801. Ekkor 6 évig Kiskorpádhoz csatoltattak. 1807-ben Filep József, Barakonyi Sámuel 1811, kinek helyébe az 1816-iki anyakönyvi bejegyzés szerint »nagy oknál fogva« más lelképásztör nem rendeltetvén, lelkészi teendőit hol kiskorpádi Simon Pál, hol szomajomi Szentgyörgyi István végezték. Ez idő alatt lévita volt Császár János. Füsti János 1818—, Szilágyi György 1824—, Füsi János 1827—, Somogyi Sándor 1832, Szabó Sámuel 1835—, Eröss Dániel 1838—, Szakáll Lajos 1841—, Sári Gábor 1847—, Nagy László

1852—, Körmendy Sándor 1856—, Falusi János 1859—, Bokor Benő 1866—, helyettes, Barla Szabó József 1868, adminisztrátor, Novotny Alajos 1869-ben helyettes, 1870-ben azonban rendes lelkésszé választott. Hampó Albert 1876—, Barakonyi Kristóf 1878—, Varga Lajos 1879—, Vághó Sándor 1884—, Kovács József 1888—1914, H. Nagy Sándor 1914-től a mai napig.

Tanítók. A már említett tanítókon kívül a tanítóság külön választása óta működtek: Fekete István 1898—1900, Süvegh Zoltán ideiglenes tanító 1902—1908, Váradi András 1908—1909, Kolossi József 1910—1911, Bódis Géza 1911—1913, Palcsó László s.-lelkész 1913—1914, Gundy Árpád 1914—1922, Peti Lőrinc 1922—1923, Fördös Kálmán 1923—1925, Godó István 1925-től a mai napig.

K i s k o r p á d.

Lelkész: az anyaegyház lelkésze.

Tanító: Sára Gyula, sz. 1888. Kiskorpádon szolgál 1908 óta.

Gondnok: Boncz József. *Presbiterek:* Tóth Sándor, Tóth József, Ács Gergely József, Filiszár István.

Az először 1324-ben villa Kurpad néven előforduló községnek az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzék szerint plebániája volt. 1726-ban Pusztakorpád Sárközy Jánosé. Az egyház keletkezéséről nincsenek adataink, csak az 1744-iki inkvizíció irataiból tudunk annyit, hogy a régebben Szomajomhoz tartozó filiában 1710-ben az ottani földesurak preoráns mestert tartottak s ez évben egy kis igénytelen oratoriumot építettek. A kis gyülekezet nyilván a ref. földesurak pártfogása miatt vallásszabadságában nem háborgattatott, sőt egyidőre anyaegyházzá fejlődött. Ugyanis 1798-ban nádasdi Sárközy János többi birtokos társával, Sárközy Pállal és néhai Sárközy László özvegyével, Kazay Krisztinával belátván, hogy a szomszédos egyházak akkora távolságra esnek Pusztakorpádtól, hogy az odajárás igen alkalmatlan, prédikátor beállítását határozták el. Maga Sárközy János Isten dicsősége iránt való buzgóságból a maga költségén felépítette a templomot és a prédikátor fizetésére 60 frt.-ot adott. A többi birtokosurak is kivéven részüket az adakozásból a csekélyszámu egyéb hivekkel együtt, összehoztak annyi kis fizetést a prédikátor részére, amennyit előbb a mestereknek fizettek, amennyi »egy szegény prédikátornak subsistentiájára elégségesnek ítéltetett«.

Igy aztán helytartótanácsi engedéllyel beállították az első prédikátort Bűrösi Tóth János személyében 1799-ben, kit 1801-ben Váli Ferenc, majd 1803-ban Vecsey Dániel követett. Több lelkész neve nincs feljegyezve s így nem tudjuk, hogy Vecsey Dániel után voltak-e s kik voltak még az itteni lelkészek. 1801—1807-ig a lelkész nélkül maradt Kisasszond is Kiskorpád filiája volt. A viszonyok változásával azonban az egyházi jellegnek vége szakadt. Az 1819-iki darányi egyházmegyei gyűlés 27. számú határozata kimondotta: »Minthogy a p. korpádi t. patronatus a patriciniumra megfogytakozott, a szegény adózó gazdák száma is tizre szállott alá, úgy hogy prédikátort többé éppen nem tarthatna, a p. korpádi eklézsiába predikátor helyett praeoráns mester rendeltetett«. Ettől kezdve ismét praeorancia igen csekély népességgel és tankötelessel, minék következtében gyakran volt hosszabb ideig üresedésben s fennmaradása nagyon kétséges.

Templom. 1710-ben a földesuraságok építették fából, fatalpra, sövény falakkal, zsuptetőre egy kis oratoriumocskát. A mai templomot a nemes emlékü Sárközy János uraság a saját költségén építtette 1790 táján téglából, téglaboltozattal, toronnyal. Igen eredeti s nemesen stilszerű épület. Alaprajza a sarkokon elgömbölyített háromszög, ami ritkaságszámba megy. Ugy az építészet, mint a berendezés formái a tiszta barokk stílust mutatják. Tornyát 1908-ban javították. 1926-ban villámütés érvén a tornyot, ismét helyreállították s egyuttal a templom rozoga fazsindely tetejét eternit palával fedték összesen 18,000.000 korona kiadással, ami a kis gyülekezetre szinte elhordozhatatlan teherrel nehezedik.

Iskola, tanítólakás. A régebbi és mostani épület készítéséről nincsenek adataink. A melléképületet 1913-ban építették, de 1917-ben leégvén, még abban az évben újat építettek helyette.

Van az egyháznak egy értékes arany urvacsorai kelyhe 1790-ből Sárközy Sándor uraság adományából.

Tanítók. A régi tanítók közül Laskói János és Molnár János nevei maradtak fenn. Ezután csak 1898-tól fogva vannak meg az itt szolgáló tanítók nevei. Molnár József 1898—1905, Sylvester Gábor 1905—1908, Sára Gyula 1908-tól a mai napig.

Kaposszentbenedek-Bárd.

Lelkész: Kovács József, sz. 1887. Kaposszentbenedeken szolgál 1915 óta.

Tanító: Józanágh Zsigmond igazgatótanító, sz. 1873. Kaposszentbenedeken szolgál 1895 óta.

Gondnokok: Jónás József, Varga Sándor. *Presbiterek:* Pap János, Horváth József, Kovács József ujlaki, Kovács József v., Bék Sándor, Kovács József a., Nagy János h., Domokos József, Hegedüs József b., István József, István János, Bék József.

Kaposszentbenedek nagyon régi község, mely nevét valószínűleg az 1252-ben alapított Benedekrendi kolostortól, vagy prépostságtól nyerte, mely a község határában emelkedő Barát-hegyen állott a XVI. század közepéig, amikor elpusztult. Bárd szintén régi hely, mely már 1229-ben mint a székesfehérvári káptalan birtoka szerepel s 1332-ben plebániával bir. Református egyháza hasonlóképpen régi eredetű, mert már az 1634-ik évben nyomára akadunk a kiskomáromi zsinat jegyzőkönyvében, mint lelkésztartó helynek, melyhez Pacza és Szenna is odatartoznak. Lelkészeinek nevével is találkozunk úgy ebben az esztendőben, mint az 1640-iki köveskúti, az 1643-iki csöglei, az 1654-iki és 1657-iki pápai zsinatok jegyzőkönyveiben. Ettől fogva több mint 100 évig nem tudunk sorsáról minthogy régi írásai elvesztek. Azonban biztosra vehető fennállására következtethetünk abból a két adatból, hogy 1715-ben egy »Gloria in excelsis Deo« feliratu harangot, 1757-ben pedig egy ma is meglevő urvacsorai kelyhet csináltattak. A XVIII. század második felében a vallásszabadságukban akadályozott kaposmérőiek is idejártak istenitiszteletre.

A lelkési és tanítói földeket sok huza-vona után a kir. Közalapítvány adta az 1822-iki birtokelkülönítéskor úgy, hogy a ref. lelkésznek legszélső helyeken 12 hold szántóföldet, a tanítónak pedig csak egy holdat mértek ki, rétet pedig nem kaptak, míg maga a r. kath. tanító fél telket kapott. A későbbi vallásügyi miniszterek hasonló szűkkeblűséggel jártak el az egyházzal szemben, mert a plebániát állandóan újabb földekkel és rétekkel segítették, de a reformátusokat mellőzték.

Templom. Régi temploma 1770-ben fából épült, a tornyot pedig 1786-ban ragasztották hozzá. Ez elpusztulván, a mostani impozáns s nemes egyszerűségében is izléses, szép és masszív

téglatemplomot téglaboltozattal s toronnyal 1822—1824-ig építették. Az építésről az egyház szorgalmas történetírója Simon Mihály lelkész feljegyezte, hogy az uraság — akkor a bécsi u. n. új seminarium — az egyházat semmivel nem segítette, sőt akkori tiszttartója, Kovács József, a lakosoknak, mint reformátusoknak, ha tehetne volna, kihajtója s a németiségnek megtelepítője kívánt lenni. A templom tetejét 1921-ben teljesen újra kellett csináltatni. Az Eszterházy-hercegi uradalom erdejében a hívek maguk vágják le és munkálják meg a szükséges épületfát. 1922-ben teljesen befejezik a templom renoválását, ami 280.000 koronába került. A háboru céljaira 1916-ban elvitt nagyobbik harang helyett 1922-ben Cser János és neje Istvánfi Katalin a háboruban hősi halált halt József nevű fiuk emlékére maguk öntetnek egy új harangot, melynek felszentelése az akkorra teljesen renovált templom 100 éves fennállásának emlékünnepevel kapcsolatban nagy ünnepélyességgel tartatott meg.

Lelkészlak. A régi lelkészlak 1825-ben készült. A mostani csinos épületet 1904-ben emelték 7500 aranykorona költségen. A téglát maga az egyház égettette. A melléképületeket 1907-ben készítették 3400 korona kiadás mellett.

Iskola, tanítólakás. Az előbbi épületet mint meglevő s a követelményeknek megfelelően átalakított épületet 1877-ben szerezték. A jelenlegi igen diszes, modern és nagyszabásu iskola-épületet s tanítólakot 1911-ben emelték 20.500 aranykorona költséggel.

Lelkészek. Szántói István 1634, Lukács, vagy Lukácsi Gergely 1640—1643, Szabó Gergely 1654—1657. Ettől kezdve egy századig nyoma vész az adatoknak, csak Komáromi Sámuelre és ennek atyjára emlékeznek, aki 33 évig volt itt prédikátor s a gigei lelkészek névsora szerint Detsi Pál 1694-ben vitetett el Szentbenedekről Gigebe lelkésznek. Barla István 1773—, Mészáros János 1780—, Simon István 1784—, Tóth János 1785—, Kovács András 1787—, Nagy János 1790—, Nagy József 1797—, Sebő Pál 1799—, Sipos Sámuel 1802—, Sipos Dániel 1803—, Sáraí Gábor 1805—, Simon Mihály 1814—, Földvári Péter 1826—, Mezey János 1831—, Szabó Sámuel 1838—, Becsák István 1855—, Kiss Endre 1870—1915, Kovács József 1915-től a mai napig.

Tanítók. Szilágyi Gábor, Komáromi Gábor, Tóth Gábor, Molnár János, Henis György, Pap János, Janka János, Mészáros

Péter, Kovács András, Kaposi Lajos 1811-től, Virágh Pál 1815—, Karsai Gábor 1818—, Sütő Ferenc 1820—, Szilágyi ? 1825—, Szücs János 1829—, ismét Szilágyi István 1833—, Öri Ferenc 1836—1838. 1838-tól 1870-ig nincs feljegyzés, de a halotti anyakönyvekből a következő tanítók szolgálata állapítható meg: Varga Dániel 1853, Sarkadi János 1854, Sarkadi Sándor 1860-ban mint segéd-, Király Károly 1861, Veres János ideiglenes 1862, Hegedüs Soma 1863, Juhász Ferenc 1866—1895, Józanágh Zsigmond 1895-től a mai napig.

S z o m a j o m .

Lelkész: Somogyi György, sz. 1870. Szomajomban szolgál 1900 óta.

Tanító: Kun Ede, sz. 1885. Szomajomban szolgál 1910 óta.

Gondnok: Csordás József. *Presbíterek:* Böjtös József ifj., Torma József kis ifj., Varga János, Torma József, Lóki Sándor, Mátés József, Torma Sándor felső, Máté M. József ifj.

Szomajom régi hely. Eredetileg somogyi királyi várbirtok volt, melyet egy 1275-iki oklevél szerint somogyi várjobbágyok laktak. 1571-ben török kézen volt. A határában levő Kaposfő puszta helyén állt az 1252 körül alapított kaposfői monostor, melynek főnöke kivételesen prépost címet viselt. A szintén ide tartozó Póstelek, most nagy kiterjedésű szőlőhegy, a középkorban falu volt. Református egyháza nagyon régi, már 1634-ben anyaegyház volt s ez időtől kezdve lelkészeinek neve megvan napjainkig. Kiskorpád 1695-től, Kisasszond 1701-től, Nagyabajom is 1707—1724-ig mint filia idetartozott. Tanítóinak névjegyzéke az összes somogyi egyházaink között legrégibb időkre nyulik vissza.

Templom. Az 1685-ik évig volt egy kőtemplomuk a község keleti végén a ma is régi temetőnek nevezett helyen. Ezt a törökök a nevezett esztendőben Kaposvárra bástyának elhordatták. Ezután a lakosok a községtől délre eső posványos berken túl költöztek s a Csima kutjának nevezett helyen építettek fából oratoriumot. Innen azonban a rácok kizavarták őket s ekkor a mostani helyre telepedtek, oratoriumukat is áthozták a mostani templom helyére. Valószínűleg ez volt az az 1703-ban elkészített oratorium, melynek építését az egyház anyakönyve ez évben jelöli meg. Ez oratorium elkorhadván, 1750-ben másikat építettek

helyébe szintén fából. Utóbb 1766-ban harangláb engedélyezéséért folyamodtak a vármegyére. A küldöttek az oratorium építési engedélyét kérték s azt előadni nem tudván, 100 német frt. megfizetésére büntették s a harangláb felállítását sem engedélyezték. Végre sok könyörgés, utánjárás és a bírság lefizetése után a következő évben megengedték nekik a harangláb elkészítését és a templom kijavítását. Később a türelmi rendelet idejében 1787—1788-ban téglából új templomot és tornyot építettek. Ezt a ma is meglevő templomot magasabbra emelték és renoválták 1876-ban. Az 1910-es években a templomba orgonát állítottak, 1924-ben pedig a háborúba elvitt két kis harangjuk helyett egy igen szép hangu 290 kg.-os harangot készíttettek a Harangművek r.-t.-nál Budapesten.

Lelkészlak. A régi lelkeszlakás fatalpra, sárfalakkal volt építve, helyébe 1857-ben emelték a mostani lakást 8000 frt. kiadással.

Iskola, tanítólakás. Az előbbi épület fából, zsuptetőre az utcától beljebb állott. Helyette 1895-ben az utcaszélre szép, diszes és nagyméretű épületet állítottak 3200 frt. költséggel, az anyagot és napszámot maga a gyülekezet szolgáltatta. Nagyobb renoválást végeztek rajta 1927-ben.

Lelkészek. Szomajomi Gergely 1634. Az 1640-iki köveskúti zsinaton jelenvolt Bakó Benedek szomajomi lelkész, de viszont a Thury-féle egyházkerületi történet 294. lapján 5 sorral alább a távollevők között Doktorics István szomajomi lelkész is fel van tüntetve, holott nyilvánvalóan egyszerre két lelkész nem lehetett. Melyik adat helyes, nem lehet eldönteni. Lukácsi Gergely 1657, Pap Ferenc 1658, Polányi János 1680—, Deák Mihály 1684—, Szalánki Ferenc 1687—, Pelsötzi János 1689—, Szerdahelyi János 1697—, ismét Pelsötzi János 1701—, Munkácsi István 1707—, Bihari István 1710—, Solti Ferenc 1713—, Némedi István 1716—, ismét Pelsötzi János 1717—, Kerecsényi Körmendi Mihály 1724—, Ihárosi Körmendy Sámuel 1740—, Somodi János 1743—, Ujvári Gombos István 1759—, Mezey József 1762—, Gál János 1779—, Varga Pál 1784—, Dezső János 1785—, Kovács József 1805—, Szentgyörgyi István 1815—, Szentesi János 1824—, Tislér György 1832—, Simon Mihály 1835—, Süttő Lajos 1847—, Nagy Zsigmond helyettes 1855—, Boncz József 1856—, Süttő Lajos 1881—1899, Somogyi György 1910-től mai napig.

Tanítók: Verbai Mózes 1689—, Pelsötzi János mostoha fia 1717—, Takácsi János 1724—, Brassai István 1740—, Lisznyai János 1743—, Varga István 4, Sápi Péter 2, Etei János 4, Veres István 2, Zányi János 2, Csicskár János 3, Gazda József 3, Zabári József, Szelid Mihály 3, Földvári Péter 4, Kardos Zsigmond 1, Simon Mihály 3, Liber Ferenc 2, Cseke János 1, Nagy Sándor 10, Virág Pál 2, Roth János 2, Kovács Gergely és Arday Dániel 5, Becsák István 9, Odor Ádám 7, Szabó Péter 1, Somogyi István 1, Kovács József 2 évig. Odor Sándor, Szigethy János, Beke N., Kajdi Sándor, Tabak Benő, Szombati Lajos, Kovács István, Kántor János, Süvegh János 1876—1910, Kun Ede 1910-től a mai napig.

22. Kaposmérő-Kaposujlak, Szenna, Zselickisfalud, Szilvásszentmárton, Patca.

Május 28-án a kora reggeli órákban indult el Püspök úr Sárközy György kuriájáról Kaposmérőbe. A kisasszondiak éjszaka a diadalkaput Sárközy György kuriája elé helyezték át, melyen Kisasszondot elhagyva, Kiskorpádon és Szomajomon keresztül folytatta útját. Kiskorpád határánál nagyszámu közönség és lovasbandérium élén Soltán József földbirtokos, a tanítói lakáson Sárly Gyula tanító üdvözölte és a gyülekezet ifjúsága nevében Boncz Irén, Bokor Mariska és Filiszár Irén csokrokat nyújtottak át Püspök úrnak, ki pihenőt sem tartva, a templomban — építészeti szempontból sajátságos: alaprajza háromszög, a szószék a bejárattal szemben levő csúcsban van elhelyezve — exhortációt és könyörgést tartott. Szomajom határánál a lovasbandérium vezetője, Somogyi Zsigmond, a lelkész fia, a község bejáratánál Végh Arthur ny. vasuti tisztviselő üdvözölték, mindegyik klasszikus szépségű beszéddel.

A gyülekezet örömének, hogy Püspök úr nemcsak keresztül vonul Szomajomon, hanem ott istentiszteletet is tart, Somogyi György lelkész adott kifejezést. Szalai Juliska és Máté Katalin alkalmi versekkel hódoltak Püspök úr előtt. Istentisztelet után Kárbuczky Károly plebános a róm. kath. egyház küldöttségét vezette Püspök úr elé s köszöntötte testvéri érzéssel és hazafias lélekkel. Az üdvözlésre válaszul Püspök úr Németszomajomban, hol az iskolásgyermekek hosszú sorfala fogadta s éljenezte Püspök urat, látogatást tett Kárbuczky plebánosnál.

11 óra felé járt az idő, mire Püspök úr Kaposmérőbe érkezett. Ujra megismétlődik a már annyira megszokott jelenet, a lovasbandérium, de a kaposmérői fogadtatásban volt olyan mozzanat is, mely egészen új volt, 14 magyarruhás leányka fogadja Püspök urat a községen kívül s kísérik kocsiját a folyton szaporodó hatalmas tömeggel egészen a templomig. A község szélén Dóczy Zsigmond jegyző, a templomnál Keresztes Gyula lelkész

üdvözölték. Püspök úr még a délelőtti folyamán istentiszteletet tartott, Keresztes Gyula helybeli lelkész imája után az Ap. Csel. XVI:30—31 alapján prédikált.

Püspök úr egyházi beszéde.

Alapige: Ap. csel. XVI. 30—31.

»Kegyelem néktek és békesség az Istentől, a mi Atyánktól és a mi Urunktól, a Jézus Krisztustól.« E szavakkal köszöntelek benneteket istenfélő hivek, amidőn itt Istennek szent házában az ő szent imáadására egybegyűltetek. Kiváánhatnék-e reátok valami gazdagabbat és áldásosabbat, mint az Isten megváltó kegyelmét s mint békességét, mely nem e világnak békessége, hanem az örökkévalóságé, melyet a békesség fejedelme hozott le magával a mennyből az emberek számára.

Szeretett Híveim! Amidőn az apostol szavaival köszöntelek benneteket, engedjétek meg, hogy hozzá fűzzem a magam köszönő szavait azért a meleg fogadtatásért, mellyel engem e gyülekezetbe érkezésemkor fogadtatok. Köszönöm ifjaitok, leányaitok kivonulását és a községbe bekísérését, a virágokat, melyekkel engem elhalmoztatok, levente ifjaitok megjelenését s mindazoknak szíves köszöntését, akik ez alkalommal megjelentek, hogy a községgel s annak nevében engem üdvözöljenek. Jól esik tudnom, hogy ez az üdvözlés nem nekem, az én igénytelen személyemnek, hanem annak az ügynek szól, melyet én itt s mindenütt, ahol megjelenek, képviselek s melynél szentebb, magasztosabb nincsen: a Krisztus ügyének. Köszönöm nektek, hogy a Krisztushoz való hűségnek, ragaszkodásnak, bizalomnak szép külső jelekben adtátok tanujelét, köszönöm, hogy az Üdvözítőbe vetett hitnek külső kifejezésre juttatásával megnyugtattatok engem a felől, hogy

szívetekben él a Krisztus és át vagytok hatva attól a tudattól, melyet szent ígénkben olvastam: »uraim, mit kell nékem cselekednem, hogy idvezüljek? Azok pedig mondának: Higyj az Úr Jézus Krisztusban és idvezülsz mind te, mind a te házad népe!«

K. Gy.! A felolvasott ige Pál apostolnak Filippi-ben történt élményeit foglalja röviden össze, melyeknek kifejezést ad abban a pillanatban, amikor Pál apostol a börtönből kihozatván, a tömlöctartó kérdésére: »Uraim, mit kell nekem cselekednem, hogy idvezüljek?« így felel: »Higyj az Úr Jézus Krisztusban és idvezülsz mind te, mind a te házad népe!« Gyönyörű jellemkép domborodik ki ezekben az eseményekben; Pál Silással megjelenik ebben a pogány gyülekezetben, hogy hirdesse a Krisztus evangéliumát és gyógyítsa ime annak a szolgálóleánynak urai, gazdái, akit meggyógyított, bevádolják az apostolt a bíróságnál. Megvesszőzik, börtönbe vetik, a sokaság ellenük fordul és börtönben bűnhődnek azért a vakmerőségért, hogy Krisztust hirdették és gyógyítani mertek a Krisztus nevében. A tömlöctartó különös utasítást kap, hogy őket a belső börtönbe vesse. Oda kerülnek és ott béklyókat raknak lábaikra, hogy ki ne szabadulhassanak. S amint Pál itt együtt van a rabokkal, még éjnek idején is hirdeti Krisztus evangéliumát s a rabok felfigyelnek a szavára, mert észre veszik, hogy a léleknek Krisztusban lett üdvösségét hirdeti. Amikor imádkoztak és énekkel dicsőítették az Istent, nagy hirtelenséggel földrengés támad, mire lehullanak a béklyók, az ajtók kinyílnak. Amint a tömlöctartó értesül, hogy megnyíltak az ajtók, attól tart, hogy a rabok kiszabadultak és meg akarja gyilkolni önmagát. Ekkor figyelmezteti Pál, hogy semmi kárt magában ne tegyen, mert ők, dacára, hogy az ajtók megnyíltak, itt vannak s amikor a

tömlöctartó ezt a lelki nagyságot látja, oda borul eléjük és azt kérdi, mit cselekedjem, hogy idvezüljek. Belátja, hogy ezeknek az ige hirdetésében van üdvösség, ezek mutatják meg neki az utat, melyen lelke üdvösségét megnyerheti. Ezért kérdi: »Uraim, mit cselekedjem, hogy idvezüljek?« és megkapja az apostol választ: »Higyj a Jézus Krisztusban és idvezülsz«.

A történet további folyamán is csak Pál magasztos alakja domborodik ki, a tömlöctartó megtér, hisz abban, aki az emberek üdvösségére küldetett el, az Úr Jézus Krisztusban. Megkeresztelkedik, mind ő, mind háznépe. De Pál továbbra is a börtönben marad. Ekkor üzennek neki a birák, hogy titokban menjen el, mire Pál azt mondja, ti ide küldöttetek engem, hivatkozik római polgárjogára, akit nem szabad ítélet nélkül oda küldeni. Én nem hagyhatom el a börtönt, ha csak ti magatok el nem jöttök és nem visztek el. A birák megrettenve ettől a nagy lelki fenségtől, maguk mennek a tömlöctartóhoz és viszik Pált ki magukkal.

Vajjon csak egy ilyen földrengés szükséges ahhoz, hogy valaki, mint a tömlöctartó, lelkében megrendüljön és azt kérdezze: »Mit cselekedjem, hogy idvezüljek?« A lélek nem rendülhet-e meg a mindennapi események hatása alatt, akár az örömtől, akár a fájdalomtól és nem kérdezheti-e minden pillanatban, hogyan idvezülhetek? Ezért kell nekünk az Úrnak szent ígését hirdetni, hogy az ilyen megrendült lelkeknek azt mondhassuk: Higyj az Úr Jézus Krisztusban és idvezülsz. Mikor az anya újszülött csecsemőjét először szorítja keblére, nem rendül-e meg Isten előtt hálával és nem lehet-e fogékonnyá arra, hogy az apostol válasza hangozzék fülébe: Higyj az Úr Jézus Krisztusban. Amikor a szülő szenved, gyermekét látva betegágyán, nem rendül-e meg Isten előtt és nem lehet-e a

lelke fogékony az ige iránt: Higyj az Úr Jézus Krisztusban. Amikor a boldog menyasszony és vőlegény, életük legünnepélyesebb pillanatában kezét nyujtanak egymásnak, nem remeg-e meg lelkük és nem alkalmas-e az ige befogadására: Higyj az Úr Jézus Krisztusban. Amikor az aggkor gyengeségei jelentkeznek az emberen, amikor elhagyják testi erői és egyre jobban érzi fogyatékoságát azoknak az erőknek, amelyekkel fiatal korában olyan pazarul bánt, nem merül-e fel egy titkos kérdés a lelkében: mit cselekedjem, hogy idvezüljek? nem lesz-e fogékonnyá arra, hogy Pál apostol mondását hangoztassuk neki: Higyj a Jézus Krisztusban. És ha valaki ott áll egy haldokló ágya mellett és látja, hogy a földi élet már közeledik a végéhez és látja, hogy a szemek megtörnek, hogy az arcon az utolsó mosoly miként merevedik meg, a halványadó kezek nem viszonozzák a szorítást és végig nézi a haláltusát, nem rendül-e meg az ő lelke is, hogy hirdesse a szenvedőnek: Higyj az Úr Jézus Krisztusban.

Úgy van. A földi élet változásai, örömei, reményei, fájdalmai, aggodalmai, mind megannyi alkalmat adnak, hogy miként Filippiben a földrengés megrázta a börtön falait és lerázta a rabok lábairól a bilincseket, a mi lelkünk is megérezze a megrendülést, hogy lelkünkről is lehulljanak a béklyók és alázatosan boruljunk le Isten előtt: Mit cselekedjünk, hogy idvezülhessünk. Ilyenkor mindig meghalljuk a szót: Higyj az Úr Jézus Krisztusban.

A mindennapi élet ezen jelenségei mellett nem éltünk-e át olyan időket, melyek földrengéshez hasonlóan megrázták földünket, ennek gazdasági helyzetét, trónokat döntöttek meg és életeket döntöttek sirba százával és amikor hulló könnyekkel siratjuk azokat, akik vérüket ontották a nagy világháboruban a hazáért, a

vérözönről való megemlékezés nem teszi-e alkalmassá, fogékonnyá lelkünket arra, hogy mi is megdöbbenve kérdezzük: Mit cselekedjem, hogy idvezüljek és meghalljuk az apostol szavát: Higyj az Úr Jézus Krisztusban. Hányszor megfeledkezünk erről a tanításról, hogy nekünk az Úr Jézusban kell hinnünk, hogy nem adatott senki másban üdvösség és nincs is más név, mely által kellene megtartatnunk. Hányszor megfeledkezünk arról, hogy ebbe a Krisztusba vessük minden bizodal-munkat és reményünket és hányszor keressük hitünknek a fundamentumát e világban mindenütt, ahelyett, hogy a Jézusban keresnénk. Hányszor feledjük el, K. Gy., hogy az, amit Jézus a földre hozott, az a léleknek békessége és üdvössége és hányszor cseréljük fel ezt az örökkétartó békességet, üdvösséget és boldogságot földi javakkal és ezek kielégítésébe vetett reménnyel, bizakodással, hogy azok hozzák meg lelkünknek az örö-möt, azok hozzák meg a békét és boldogságot. Meny-nyire tévelygünk, mintha nem ismernénk az írásokat, hogy nekünk Jézusban üdvösségünk és békességünk van az Istennel, mennyire tévedünk, mikor azt mond-juk, hogy egyél, igyál lelkem, neked vannak kincseid, van vagyonod, mintha nem tudnánk, hogy érzéki vá-gyaink percekig, órákig tartó kielégítést nyújtanak csak s nem tölthetik el lelkünket békességgel. Amikor azt mondjuk, azoknak a vad indulatoknak, féktelenségek-nek engedve, hogy a magunk lelkének békességét és nyugal-mát keressük, mennyire tévedünk, hisz ezek mind, ha még úgy ki tudjuk is elégíteni őket, csak újabb nyugtaanságoknak, boldogtalanságoknak szülői, de nem adják meg azt, amit a Jézus Krisztusba vetett hit megad. Óh azok, akik a földi javakban biznak és abba vetik reménységüket, nem érzik-e, hogy ez a ré-mény milyen csalóka, az élvezetek nem mutatják-e ab-

ban a lehangoltságban, mely utánuk jár, hogy nem adhatnak teljes békét és boldogságot. A földi vágyak nem éreztetik-e lépten-nyomon, hogy még ha a földi vagyon elkísér is az élet útja végéig, a földi élet végén megszűnik ez a kíséret s minden bizakodástok hiábavaló s minden reményetek károsnak bizonyul. A lélek szenved kárt, mely nem földi életre van berendezve, a lélek, mely az Isten lelkéből ered és az örökkévalóval egyesülés után vágyódik, mert hiszen ott, ahol a lélek megválna a földi létől, ott mindazok a javak, melyeket eddig a maga javainak tekintett, elmaradnak tőle. Mi az, ami a siron túl kíséri, mi az, ami a lelket a maga szárnyaira veszi, hogy az Isten trónja elé vezesse? Nem más, mint a hit a Jézus Krisztusban, mint Megtartóban. Az a hit, hogy az Isten kegyelme teljesen jelent meg az Úr Jézusban s mi ennek a kegyelemnek leszünk a részesei. Ez elkísér a siron túl is s nem hagyja a lelket abban a pillanatban, amikor minden földi jó ott hagyja s kíséri nyomon, mert tudjuk, hogy van szószólónk az Úr előtt. Ez a Jézus Krisztus.

K. Gy.! Micsoda végtelen bölcsesség, vallásos meggyőződés nyilatkozik meg az apostolnak ebben a szavában: Higyj a Jézus Krisztusban. A keresztyénség legelső századában, a Krisztus földi működése után alig pár évvel hangzanak el ezek a szavak és azok az évszázadok, melyek azóta elmúltak, mink ezeknek a szavaknak igazságát bizonyítják. Gondoljatok vissza azokra a tanukra, akik mindent elszenvedtek, de Krisztust nem tagadták meg, óh ez a visszagondolás oly bizonyosságot és boldogságot ad, mely felül mul minden földi örömet, mindent, mit a földi élet örömei az embernek nyújtanak. Gondoljatok azokra, kik a római császárok kegyetlenségei folytán százával és ezrével pusztultak el, de bizonyosságot tettek erről a hitről. Gon-

doljakok a reformáció idejére, azokra a küzdelmekre és szenvedésekre, melyeket őseitek az evangéliumért elszenvedtek. Mennyi fényes bizonyossága ez annak, hogy a Krisztusban való hit adja meg a léleknek békességét, bizonyossága annak, hogy az oly drága, hogy érte érdemes minden földi kint elhordozni.

K. Gy.! Amikor itt Isten kegyelméből megjelenek előttetek, köthetnék-e szívetekre mást, mint ezeket a szavakat, miket Pál apostol mondott Filippiben: Hígyj a Jézus Krisztusban. Még az is, aki maga talán lelki üdvösségével nem törődik, de őh lehet-e, van-e olyan apa, vagy anya, aki nem törődnék gyermeke üdvösségével, kell, hogy megérezze, micsoda vigasztalás van ezekben az igékben — Hígyj a Jézus Krisztusban. Ez a hit egész családok üdvösségét adja meg, éppen ezért mit mondhatnánk egyebet, mint azt, hogy igyekezzetek az Úr Jézushoz fordulni. »Uram, kihez mehetnénk más-hoz, örök életnek beszéde van Te nálad!« (Ján. VI: 68.) Forduljatok az ő tanításaihoz, példájához és ezekből merítsetek erőt, hogy a világ minden kísértései, fájdalmai között csak egy legyen előttetek, amely fölemel a földi élet korlátaiból, egy, a hit a Jézus Krisztusban és az a meggyőződés, hogy hittel ragadd meg a Krisztust és akkor idvezülsz mind te, mind a te házad népe. Ámen.

Az istentiszteletről kijövet, Sinkovics Nándor kaposszent-benedeki plebános a róm. kath. egyház nevében tiszteletét tette Püspök úr előtt, a kaposmérői leányok pedig virágokkal árasztották el a főpásztort.

Az istentiszteletet nyomban követte a helybeli iskola megvizsgálása, majd a berendelt egyházakkal (Szenna, Zselickisfalud, Szilvásszentmárton, Patca) együtt tartott egyházlátogatás. A szennaiak a lelkészi díjlevél módosítását, a zselickisfaludiak az iskola újjáépítéséhez államsegély kieszközlését, a tanítók készpénzjárandóságuk valorizálását és a tanítók stólájának mélt-

tányos rendezését kérték. Püspök úr minden egyes előterjesztett kérelemre megadta a szükséges felvilágosítást, illetve megnyugtató válaszát.

Püspök úr tiszteletére Kovács Sebestyén Tibor földbirtokos adott ebédet, ki egyébként egész kaposmérői tartózkodása alatt vendégül látta egyházkerületünk püspökét.

Egyházak története.

Kaposmérő-Kaposujlak.

Lelkész: Keresztes Gyula, a F. J.-rend lovagja, sz. 1879. Kaposmérőben szolgál 1904 óta.

Tanító: Varga Pál tart. honvéd hadnagy, sz. 1897. Kaposmérőben szolgál 1919 óta.

Főgondnok: Kovács Sebestyén Tibor földbirtokos, ny. honvédtuszárszázados. *Gondnokok:* Kaposmérőben: Farkas János; Kaposújlakon: Hegedüs János. *Presbíterek:* Kaposmérőben: Pap János, Sára Sándor, Csepeli József, Kényári József, Farkas István, Sára József, Pap József, Nezei József; Kaposújlakon: Kovács J. József, Kovács k. János, Mózs János ifj., Mózs János id.

Kaposmérő az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzék szerint egyházas hely. Régebbi birtokosai között a Mérey-, a mérci Kallacs- (emléküket a határ egy része most is őrzi) és a Csepely-családokat találjuk (hogy a községben ma is nagyobb számmal levő több környékbéli faluban is előforduló kispuszták Csepelyeknek van-e velük rokonsága, erősen gyanítható, de okmányilag be nem bizonyítható). A határában levő Tokaj-pusztát a középkorban falu volt, melynek Szent László tiszteletére emelt templomát már 1309-ben említik az oklevelek. Kaposvár ostromakor Ali basza »Mérét« Nagybasajommal együtt felégette.

Egyháza a legősibb somogyi gyülekezeteink közül való, melynek lelkészével már 1618-ban találkozunk. Az 1634-iki kiskomáromi zsinat jegyzőkönyve is mint lelkésztartó helyet említi Újlakkal és Kecellel (ma Kaposvárhoz tartozó szőlőhegy) együtt.

Kaposújlakról 1276-ból van először okleveles adatunk. A hagyomány szerint a XV. század közepén Ujlaky Lőrincnek volt

itt vára, mely a török hódoltság alatt elpusztult. A várdombot sáncmaradványok veszik körül és a környéken sok Hunyadi Mátyás-korabeli pénzt, fegyvert, sarkantyukat és puskaorosos hordót is találtak. — A régi Ujlaky-vár tornyának alapjára gróf Somssich József egy tornyot építtetett.

A kaposmérő-kaposújlaki egyház későbbi történetéről kevés adatunk van. Az egyházmegye régi protocolluma Tallián Ádám uraságnak egy 1727-ből való levelét őrzi, melyből megtudjuk, hogy 1720-ban a lelkészt eltávolították, de nevezett földesúr »megengedi, hogy tudós és emberség tudó prédikátor vitessék be, akinek is serio sub gravi animadversione megparancsoltatik, hogy az ott lakozó catholikusokat ne turbálja«. A pesti commissio aktái szerint is volt ott régen vallásgyakorlat, de négy évvel ezelőtt az cessált. Tallián Ádám után a következő földesurak elfogultsága miatt nem lehetett istentiszteleteket tartani, hanem a mérői hivek Szentbenedekre, az újlakiak pedig Szennába jártak istentiszteletre. Ez időből sem lelkészek, sem tanítók nevei nem maradtak fenn és így nem is tudjuk, hogy alkalmazott-e ilyeneket a gyülekezet. 1800 táján az iskola fundusát Tallián Ignác uraság elfoglalta s négy hold irtását is elvették az egyháznak.

A sok megpróbáltatáson keresztülment gyülekezet a múlt század végétől egészen megújult. E megújulás alapjait néhai Matolcsy Gyula lelkész és Kovács Sebestyén Gyula földbirtokos, főgondnok vetették meg azzal, hogy a gyülekezettel évről-évre közaratást vállaltak s így tekintélyes építkezési alapot hoztak össze s megteremtették a takarékmagtárt is, mely az egyház fenntartásához jelentékeny segítséget nyújtott. Ez anyagi felkészültség lehetővé tette a későbbi nemzedék megfeszített buzgalommal és áldozatkészségével, hogy 1906-ban új templomot, iskolát, összes melléképületeket és teljesen átalakított tanítói lakást egyszerre építhettek.

Templom. A régebbi templom 1787-ben készült. A mostani szép, modern, nagyméretű, impozáns templom 1906-ban építtetett. Az új templom számára a gyülekezet az aradi Hőnig-cégnél két szép hangu, 400 és 200 kg.-os harangot öntetett vasállvánnyal és vas felszereléssel. A háboru alatt a kisebb harangot elvitték s helyette a Harangművek Rt.-nál Budapesten öntettek egy 325 kg.-os harangot 1922-ben.

Lelkészlak. Az 1634-iki kiskomáromi zsinat jegyzőkönyvé-

ben az van feljegyezve az akkori lakásról, hogy »nincs rosszabb parokhiális ház az egész Somogyban, mint a mérőieknél való«. A későbbi időről nincsenek adataink. Nem tudjuk még a mai épület emelésének pontos idejét sem, csak annyit, hogy Matolcsy Gyula lelkész idejében épült. Kényelmes, szép, masszív épület. 1906-ban nagyobb renoválást eszközöltek rajta. Legutóbb 1925-ben javították. A melléképületet 1906-ban építették.

Iskola, tanítólakás. A régi iskola Vadászi György lelkész idejében kétszer leégett s a második leégés után Tallián Ignác az iskola telkét elfoglalta a maga részére s az újraépítést nem engedte. Az utána következő Mészáros János lelkész idejében ismét fel akarták építeni az iskolát, már a falakat is felrakták, de Gaál László, Tallián Ignác ispánja lerombolta a falakat s az iskola tovább is zsellérségben maradt. Ekkor a lélekszám Mérőben 324, Újlakon 93 volt. Hogy a ma tanítólakásnak használt iskolaépület mikor épült, nem tudjuk. Ez épületben volt régebben a tanító lakása és az iskola is, de 1906-ban az egész épületet tanítólakásnak alakították át. Az iskola számára pedig a tanító udvarában szép nagy tágas, egészen modern és nagyon jól felszerelt külön épületet emeltek 1906-ban. A melléképület szintén ugyanekkor készült. Mindkét épületet 1925-ben renoválták.

Lelkészek: Balassa János 1618—1640. Magatartásáról a Thury-féle egyházkerületi történetben olvashatunk jellemző dolgokat (286. l.). Kecel, mely ekkor falu volt, elszakadt tőle. »A mérőiek igen pápistás emberek«, mondja az egykorú feljegyzés. Csepregi János 1657. Ettől kezdve 1787-ig nincs feljegyzés az egyház tisztviselőiről. Viszlói Tóth János 1787, aki alatt szépen virágzott a gyülekezet, földet és rétet szerzett az egyháznak. Csetényi János 1795, Vadászi György 1797—1803. Az ő idejében égett le az iskola és történt az iskola telkének elfoglalása. Mészáros János 1803—1807, Körmendy Sámuel 1807—, Szentesi Sámuel 1814—, Kovács József 1817—, Sarkady István 1819—, Fodor János 1821—, Kovács József 1825—, Tislér György 1835—, Nagy Károly 1856—, Varga János 1868—, Matolcsy Gyula 1893—1901, Jezerniczky Dániel, Biró László helyettesek, Kovács Bertalan 1903—1904, Bolla Pál, Kiss Tamás helyettesek 1904, Keresztes Gyula 1904-től a mai napig.

A tanítókról semmi bejegyzés nincs, emlékezet szerint itt szolgáltak: Kozári, Csengeri, Dömötör, keresztneveik ismeretlenek. Király Lajos, Kántor János, Kovács Zsigmond, Gyenge

Imre, Kántor János 1890—1905, Ladányi Ferenc 1905—1914 (a háboruban eltűnt), a háboru alatt a lelkészt tábori lelkészi távollétében helyettesítő segédlelkészek tanítottak, Varga Pál 1919—1922-ig helyettes, azóta rendes tanító a mai napig.

S z e n n a .

Lelkész: Szabó János, sz. 1839. Szennán szolgál 1872 óta.

Tanító: Tóth Sándor, sz. 1898. Szennán szolgál 1926 óta.

Gondnok: Zóka Győri József. *Presbiterek:* Fekete József, Fekete János, Tanczos Ferenc, Mester János, Berekszei József, Kolat György, Jónás János, Salamon János, Szélesi Ferenc, Kis Tóth Ferenc, Zóka Dezső János és Bojtó József.

Szena nevét a szentbenedeki monostor megalapításáról szóló adatnál 1252-ben találjuk először. 1443, 1446-ban Zana, Zenna alakban a kaposvári vár tartozéka. A községhez tartozó Denna pusztát a középkorban somogyi várföld, plebániával bíró hely, melynek egy részét Lőrincz Nándor somogyi főispán 1268-ban a hetesi nemeseknek ítélte oda.

Egyházának régiségéről csak általános adatok vannak, határozott, világos bizonyítékok nincsenek. Kanizsai Pálfi János püspök 1635-iki, Petri Szűcs György laskói lelkész, alsóbaranyai püspökhöz írt levelében említést tesz név nélkül a zelnai lelkészről, amit ugyan Thury zárjelben Zalátának mond, mivel azonban a kiskomáromi zsinat egy évvel később kelt jegyzőkönyvében Szennát Szelnának mondja, valószínűbb, hogy ez alatt a zelnai lelkész alatt szennai lelkészt kell érteni. Elek Sámuel volt szennai espereslelkésznek a régiek szájhagyománya után írt feljegyzése szerint is Szenna mindenkor, még mikor török birta is ezt a földet, prédikátort tartó eklézsia volt. Viszont ezzel ellentétesen látszik a kiskomáromi zsinat jegyzőkönyvének kimutatása a somogyi egyházakról, melyek között Szenna mint Szentbenedekkel és Patcával együttesen lelkészt tartó hely van megemlítve s ugyanez időben Szentbenedek lelkészének nevével is találkozunk. Határozott, kétségtelen bizonyíték hiányában a valódi tényállás nem dönthető el. Az egyház régisége mellett bizonyít a régi öregeknek atyáiktól vett azon emlékezése is, hogy az 1694-ben épített templomuk előtt is volt már templomuk. Van az egyháznak egy szent edénye, melyen a reparatio éve 1700-ban említettik, ami szintén a régiség mellett szól. A türelmi ren-

delet előtt Kaposújlak, hihetőleg csak Mérő elnyomatása idején, Szennához tartozott.

Templom. A mostani templomot megelőzőleg volt már két fatemplomuk. Az első építése bizonytalan, valószínűleg a XVII. század elején készülhetett, a másodikat 1694-ben építették. Ennek elpusztulása után 1785-ben emelték helyette a most is fennálló templomot téglából, toronnyal. Tornyát néhány évvel ezelőtt újra fedték, jelenleg pedig a templom tetejének kijavítására készülnek. A templom berendezése karzatok, padok stb. rendkívül eredeti, gazdag, magyaros ízlésű festéssel van díszítve. Sok műértő látogatója.

A lelkészlak, iskola és tanítólakás építéséről nincsenek adataink.

Lelkészek. Az 1768-ban élt öregek emlékezte szerint szolgáltak ezek: Fejes János, ki lakott itt két izben 23 esztendeig. Mikor a rác ezt a földet elpusztította, a nép elszaladván, hallgatóival elment és az erdőkben, amikor lehetett, hivatalát folytatta. Veresmarti Péter két izben 13 esztendeig. Görgői Márton 2, Pápai Ádám 6, Földi János 3, Látrányi K. György 4, Győri András két izben 10, Táci Kerek Mihály 4, Pápai Seper János 2, Ujlaki Sámuel két izben 15, Vasas István 1, Elek Sámuel 14 esztendeig. Cserépi Gergely 1771 március 14-én így írta be nevét az anyakönyvbe: I. N. D. Bapt. Sacris Sequentes. Anno 1786 17 január Franciscus Biczkei Kovács 1790—, Vágó Pál 1790—1816, Szigethi Péter 1717? Verbai István ? 1831, Körmendy Sámuel 1831—1872, Szabó János 1872-től a mai napig.

A tanítók nevei nincsenek feljegyezve. Emlékeznek Szénási Istvánra, Sárközy Benjáminra, de hogy mikor szolgáltak, nem tudható. Kovács István 1873—1914, Aracs János 1, Tildy Etel 2, Tildy Zoltánné 2 évig helyettesek. Gárdonyi János 6 évig rendes tanító. Az ő idejében működött, mint beosztott állami tanító, Bánffy Edéné állami tanító. Tóth Sándor 1926-tól a mai napig.

Zselickisfalud.

Lelkész: Tóth Sándor, sz. 1883. Zselickisfaludon szolgált 1910 óta.

Tanító: Belevári István, sz. 1889. Zselickisfaludon szolgált 1911 óta.

Gondnokok: Ifj. Lőrincz Imre és Jónás János. *Presbiterek:* Kis Á. József, Bereknyei József felső, Bereknyei József külső, Zóka János, Filotás József, Tóth M. Mihály, Kulcsár József, Puskás János.

Zselickisfalud multjáról a középkorba visszamenő adatok nincsenek, de mivel határában több régen lakott hely is előfordul, lehetséges, hogy régen másutt volt s csak később telepedett ide. Például a határába eső Márcadó pusztá egyike a középkorban ama 10 falunak, melyeket I. László király a pannonhalmi monostornak adományozott. Ropoly pedig, mely ma szintén pusztá, már az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzékben előfordul.

Egyházának kezdete a homályban vész el, csak annyi biztos róla, hogy a XVII. században már fennállott, mert 1700-ban templomot épített és papot vitt be. Az is lehetséges, hogy anyaegyházzá csak ekkor lett s megelőzőleg filiája lehetett Szilvászentmártonnak — a mai helyzet megfordítottjaképen —, mert Szentmárton lelkészének nevével már 1618-ban és 1634-ben találkozunk s a nagyon közel eső két falu, biztosra vehető, egy időben nem tartott két papot. Kanizsai Pálfi János püspök egyik 1635-ben írt levelében (l. Thurnál 288. l.) Debreczeni Pál ropolyi lelkészről is tesz említést. Thury ugyan Ropolt Hobolra igazítja ki zárójelben, de valószínűbb, hogy a fentiek szerint a középkorban faluként szereplő s még ez időben is hihetőleg elég népes Ropolyról van itt szó. Hogy aztán ennek a ropolyi lelkésznek volt-e valami összeköttetése a zselickisfaludi hivekkel s nem inkább arra kell-e következtetnünk, hogy a többfelé elszórt hivek ki egyik, ki másik lelkész gondozása alatt volt s Ropoly későbbi elpusztulása után alakult Zselickisfalud, azt hiteles adatok hiányában ma már eldönteni nem lehet. Magára Zselickisfaludra tényként megállapítható, hogy Elek Sámuel esperes feljegyzése szerint már a XVII. század vége felé lelkészt tartott. Újabbkori történetéről sincsenek adataink, az építkezéseket kivéve.

Templom. Az 1700-ban épített templomról feljegyzéseket nem találunk, de hogy tényleg ekkor építettett templom, az 1754-ben vagy 1755-ben készült újabb templom egyik deszkáján levő metszésből tudjuk, mely deszkát Domján Ferenc tiszttartó parancsából illesztették az új templom deszkái közé s arról szól, hogy 1700-ban Karai Mihály prédikátorságában templom épült. Tényleg azonban, még ezt megelőzőleg is kellett lenni egy régebbi templomnak, mert a Csuzy Gergely lelkész idejében, 1754

vagy 1755-ben készült s Borsóthi Sámuel idejében megújított templom már a harmadik volt. Bizonyítja ezt az a felírás, mely a most fennálló, de 1884-ben 3600 frt. költséggel újraépített templom padlásdeszkáján még 1883-ban olvasható volt ezzel a szöveggel:

„A harmadik templom sövényből font fala,
Negyven esztendei tartósságu vala.
Negyedszer ez kezdett épülni téglából
El is végeztetett Isten jóvoltából.
Ezer nyolczszáz után huszonegyet tettek,
A Cronológusok mikor ezek lettek.“

Régi harangjukat, mely 1821-ig lábon állt, utóbb eladták az ottani róm. katolikusoknak, kik a legutóbbi időkig használták. Az 1821-ben épített templom részére a kisebbik harangot 1829-ben, a nagyobbikat 1831-ben szerezték, mely 1916-ban elrekviráltatván, a kisebbet becserélték és 1923-ban két igen szép hangu harangot vettek a Harangművek Rt.-nál.

Lelkészlak. A két legrégebbi lakásra az öregek csupán emlékeznek közelebbi adatok nélkül. Előbbi lakás 1874-ben épült nem a régi helyén, mert annak egy része ma is fennáll mint gazdasági épület. A jelenlegi csinos lakás 1902-ben emeltetett.

Iskola, tanítólak. A régi épület 1865-ben épült. A mostani igen diszes és modern épületet 1926-ban készítették.

Lelkészek: Váczi — 7, Deák Mihály 4 évig. Karai Mihály 1705-ig. Pap István 1705—1709, Szikszai András 1709—, Győri András 1719—, Unyomi László 1722—, Veresmarti Péter 1728—, Kovács János 1736—, Tihanyi István 1744—, Csuzy Gergely 1754—, Sólyom Ferenc 1756—, Szilágyi Ujlaki Sámuel 1759—, Gombos István 1762—, Tóth Ferenc 1765—, Szigethi József 1771—, Borsóthi (Borsódi) Sámuel 1787—, Dezső János 1789—, Mihó Sámuel 1792—, Barla Szabó Dániel 1797—, Dezső János 1815—, Király Ferenc 1825—, Matolcsy József 1860—, Barla Szabó Károly 1879—, Maár Károly 1885—1899, Gaál Ferenc 1899—1903, Mészáros János 1903—1907, Halka Sándor 1907—1910, Tóth Sándor 1910-től a mai napig.

Tanítók. Feljegyzés nincs. Gencsire, Császár Jánosra emlékeznek, utóbbi sokáig szolgált. Üveges — kevés ideig. Verbai István 1859-ig, Zákányi István 1869-ig, Héjas Dániel 1873-ig, Mózes Imre 1875-ig, Pirka János 1875—?, Belevári István 1911-től a mai napig.

Szilvásszentmárton.

Lelkész: az anyaegyház lelkésze.

Tanító: Vida József, sz. 1891. Szilvásszentmártonban szolgál 1916 óta.

Gondnok: Lörincz Imre belső. *Presbiterek:* Szerdahelyi Imre, Lörincz Imre Antal, Fejes József és Nezdei József.

Mint legtöbb régi községünk, ez is az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzékben fordul elő első ízben. Az 1554-iki török kincstári jegyzékben már mai néven említetik. 1703-ban pusztá s csak 1720-ban kezdett újra települnei Zselickisfaludról beköltözött lakosokból. Egyháza igen régi s hajdan anyaegyház volt, melynek lelkésze 1618-ban Végh János, 1635-ben Ujfaluiskai István. Itt hosszú időre nyoma vész történetének s csak egy 1782-ből, a szentbenedeki plebánostól fennmaradt levélből következtethetjük, hogy a halottak eltemetése a plebánosnál előzetesen lefizetett stóla ellenében volt megengedve. Úgy látszik a falu a háborus világban elpusztult s újra települése után előbb mint fiókegyháza, később mint filiája szerepelt Zselickisfaludnak. Preoranciává 1788-ban lett. Ekkor vitte be első tanítóját s építette fel oratoriumát és iskolaépületét.

Templom. A régebbi temetőkert helyén 1788-ban fából épített oratorium helyett 1844-ben emelték a mostani templomot téglából, toronnyal. A mennyezetén gömbölyű keretbe foglalt írás felsorolja az építés dátumát és az egyház akkori vezetőit. Egy régebbi harangjuk a rajta volt felírás szerint 1855-ben Hampó János tanító idejében készült. Az 1917-ben hadi célra igénybe vett szép nagy harangjuk helyett 1923-ban a hivek áldozatkészségéből egy 240 kg.-os új harangot öntettek a Harangműveknél.

Iskola, tanítólak. Az első épület valószínűleg 1788-ban, az oratoriummal egyidőben épülhetett az akkor bevitt tanító részére. A jelenlegi helyén állott, fatalpra, zsuptetőre, sárfalakkal épített hajtott ház volt. A mostani épületet 1865-ben emelték vályogból, téglából vegyesen, cseréptetőre, a templommal párhuzamosan. 1909-ben a tanítói lakás és templom közé eső udvari részen új, modern, különálló tantermet építettek.

Tanítók: Molnár János 1788—, Detsi József 1792—, Szepte István 1793—, Nagy Ferenc 1797—, Nagy György

1800—, Erdélyi Ferenc 1805—, Székely Keresztesi Sámuel 1806—, Babolcsai Ferenc 1808-tól ?. Itt nincs egyideig feljegyzés. Kari József 1830-tól, Szakáll Mihály 1844-ben, Hampó János 1855-ben, Tóth György 1 évig, Mezey József 1857—1882. Ekkor három évig segédtanítók voltak. Bódizs Géza 1885—1887, Vida Dániel 1887—1916, Vida József 1916—1918 mint helyettes, 1918-tól mint rendes tanító a mai napig.

P a t c z a .

Lelkész: az anyaegyház lelkésze.

Tanító: Szendrey Gábor, sz. 1878. Patcán szolgál 1908 óta.

Gondnok: Zsobrák Boros János. *Presbiterek:* ifj. Mike János, A. Mike János, A. Mike Ferenc, Zsobrák D. József.

Pocitha néven már 1252-ben találkozunk e község nevével, mely 1563-ban török kézen van és 12 házat számlál. Reformáltatásáról nincsenek adatok. De hogy régi eredetű, igazolja az 1634-iki kiskomáromi zsinat jegyzőkönyve, melyben Szentbenedekkel együtt, mint ahhoz tartozó s vele együtt lelkészi állást fenntartó egyház van megemlítve. Később Zselickisfalud fiókegyháza lett, hova az anyaegyház lelkésze hetenként kétszer ment át istentiszteletet tartani. Leányegyházzá csak 1867-ben alakult.

Templom. Régi imaházának építési idejét nem tudjuk. A fatalpra, sárfalakkal, zsupptetőre készült épület 1840-ben a tűz martaléka lett. Utána másikat építettek hasonló anyagból s ez 1874-ig állt fenn. A mostani kis templomot 1875-ben építették Marsek János kaposvári építőmester tervei szerint téglából, toronnyal. Az anyagot a hivek adták, így a készpénzkiadás mindössze 1700 frt. volt, mit önkéntes adakozásból és kivetésből szereztek össze. Volt egy kis harangjuk is 1788. év felirattal, amikor a szomszédos Szilvásszentmártonnal egyidőben a vallásgyakorlatot megnyerték. Valószínű, hogy az 1840-ben leégett oratoriumot is ekkor építették. Két utóbbi időkben meglevő harangja közül a nagyobb elrekviráltatván, az elmúlt években öntettek helyette újat a soproni Seltenhofer-cégnél. A templom ma már nagyon rá van utalva a renoválásra.

A régi *tanítólakást*, mint meglevő épületet vásárolta a gyülekezet Zsobrák Ferenc földmivestől, egy szobával és tanteremmel kibővítette. A mostani épület valószínűleg már új,

de építési idejéről nincs adatunk. Tetőzetét 1922-ben építették újra 103.205 koronáért. A gazdasági épületet 1926-ban készítették 15 millió korona költséggel.

Tanítók. Első preorás tanító volt Sipos István 1867—, Vecsey József 1876—, Józan Benedek 1877—, Boros István 1881—, Kovács János 1888—, Vermes Lajos 1897—?. Itt hiányoznak az adatok. Szendrey Gábor 1908-tól a mai napig.

23. Hetes, Magyaregres-Várda, Mezőcsokonya.

Május 29-én reggel 8 órakor indult el Püspök úr a hetesi és a berendelt egyházak (Magyaregres, Mezőcsokonya) meglátogatására. Stephaics Pál főszolgabíró, kinek hivatalos ügyek elintézése és családi okok miatt be kellett menni Kaposvárra, dr. Vermes Dezső szolgabíró váltotta fel. A fogadtatás külső keretei teljesen megfeleltek az eddigieknek. A község határán árvalányhajas s nemzetiszín szalagos lovasbandériummal Bek József presbiter és előljáró, a községben felállított diadalkapunál dr. Györkös Géza h. főjegyző, a templom előtt a gyülekezet és a berendelt egyházak részéről a harangok zúgásának elnémultával Szabó Bálint lelkész köszöntötte Püspök urat. Szabó Ilonka, a helybeli lelkész leánya, az ifjúság nevében virágsokrot nyújtott át. A község bejáratánál és a templomnál felállított diadalkapuk között a hetesi és mezőcsokonyai leventék álltak sorfalat. Kedves és új volt a virágokból a templomajtón kirakott »A. G.«, Püspök úr nevének kezdőbetűi. Az istentisztelet szokott időben — lévén vasárnap — 10 órakor tartatott a zsufolásig megtelt s feldíszített templomban. Az istentiszteletet Szabó Bálint helybeli lelkész, egyházmegyei főjegyző imája és a gyülekezeti énekkar ez alkalomra készült üdvözlő éneke után teljesen Püspök úr végezte, alapigéül I. Kir. III: 10—12 vévén fel.

Püspök úr egyházi beszéde.

Alapige: I. Kir. III. 10—13.

»Kegyelem néktek és békesség Istentől, a mi Atyánktól és a mi Urunktól, az Úr Jézustól.« Az apostol e szavaival köszöntelek benneteket hetesi szent gyülekezet hivei és a mezőcsokonyai, a magyaregres-várdai

gyülekezetek presbiteriumai. Kegyelem néktek és békesség. Kívánhatnék-e valami áldásosabbat, valami boldogítóbbat, mint annak kegyelmét, akitől száll alá minden jó adomány és tökéletes ajándék, aki által élünk, mozgunk és vagyunk. Az örök Isten bőséges kegyelmét kérem rátok. S kérhetnék-e valami áldásosabbat, valami jobbat rátok, mint békességet, a békesség lelkét, nem e világ békességét, hanem annak a békességét, aki a békesség fedelme és a maga békességét hozta alá a földi, gyarló emberi szivekbe. Engedjétek meg, hogy amikor e szavakkal köszöntelek benneteket, hozzáfűzzem a magam köszönetét azért a meleg, szíves fogadtatásért, amit a község határába érkezésemről fogva tanusítottatok, kifejezést adva örömtöknek és ragaszkodástoknak. Hadd köszönjem meg ezt mindazoknak, akik ez ünnepélyes fogadtatás előkészítői voltak és hadd tekintsem fáradságukat hitük megnyilatkozásának, mert nem engem, a névről is alig ismertet fogadtatok ily melegen, hanem az Úr Jézus szolgáját, a dunántúli református egyházkerület ez idő szerinti püspökét. A gyülekezetek bizalmából töltöm be ezt az állást és látogatlak meg benneteket, hogy itt hirdessem köztetek az Örökkévaló igéjét.

Óh, amikor ezzel a meleg üdvözléssel és köszöntéssel köszöntelek benneteket, engedjétek meg, hogy a felolvasott szent ige alapján fejtegessem azt, ami tulajdonképen jövelelem célja, miben áll az ember boldogsága és mi erre a boldogságra vezető út. Mi mindnyáján boldogok akarunk lenni. Csak az a kérdés, látjuk-e világosan, tisztán, mi az ember igazi boldogsága és megtaláljuk-e azokat az utakat és eszközöket, melyekkel ehhez eljuthatunk. Ha titeket kérdezne egyen-egyen, hogy mit kívántok, hogy boldogok legyetek, ha ugyanazzal a kérdéssel fordulna hozzátok az Úr, ami-

vel Salamonhoz fordult, mit kívánsz, mit válaszolnátok erre a kérdésre? Vajjon azt kérnétek-e, amit Salamon? Ő nem kért hosszú, nyugodt életet, nagy gazdagságot, esetleg azoknak romlását, akik vele szemben haragos szívet tápláltak. Őh nem tudom, hogy akadna-e közöttetek csak egy is, ki ugyanazzal a kéréssel fordulna az Úrhoz, mint Salamon: bölcsességet, Uram, ítélettételre, hogy tudjak különbséget tenni a jó és rossz között, bölcsességet, melynek kezdete az Úrnak félelme. Salamonnak erre a kérésére halljátok az Úr válaszát: »mivel hogy ezt kérted tőlem és nem kértél magadnak hosszú életet, sem nem kértél gazdagságot, sem pedig nem kérted a te ellenségednek lelkét; hanem bölcsességet kértél az ítélettételre: Imé a beszéded szerint cselekszem; imé adok néked bölcs és értelmes szívet úgy, hogy hozzád hasonló nem volt te előtted és utánad sem támad olyan, mint te. Sőt még, amit nem kértél, azt is megadom néked, gazdagságot és dicsőséget, úgy, hogy a királyok között nem lesz hozzád hasonló senki minden te idődben«.

K. Gy.! Mintha csak ezekre az ótestamentumi szavakra egy sokkal áthatóbb visszhangot hallanánk az újtestamentumból, mintha csak egy sokkal mélyebben szívekbe markoló utasítást hallanánk magától az Üdvözítőtől: »Keressétek Istennek országát és annak igazságát és mindenek megadatnak ti néktek«. (Máté VI: 33.) Őh hiszen a kettő teljesen azonos; Salamon bölcsességet kér, melynek kezdete az Isten félelme, az Üdvözítő az Isten országának keresésére utasít bennünket és amint Salamon kérésére az Úr megadta azt a választ: mivel bölcsességet kértél, kapsz, sőt még, amit nem kértél, azt is megadom néked, — úgy az Idvezítő maga mondja, ha ezt keresitek, akkor mindenek megadatnak ti néktek.

Az emberi szív olyan sajátságosan van berendezve, hogy az emberek csak azt látják, érzik, az után vágyódnak, amit megfoghatnak kézzel és megtapasztalhatnak tapintással, vágyódnak az élet hosszúsága után, mert félnek a haláltól, attól a pillanattól, amely elszakítja kedveseiktől s szeretnék a földi életet minél hosszabbra nyújtani. Vágyódik az ember vagyon, gazdagság után, mert azt gondolja, hogy minél több vagyona van, annál boldogabbá tudja tenni életét. Igen sokszor az ember gonosz indulatok, gyűlölségek miatt vágyódik a felebarátja romlása után, úgy érzi, ha felebarátjának pusztulását látná, az olyan örömet szerezne neki, amit a maga egyéni boldogulása nem tudna nyújtani. Az Isten ezeket, mint hiu vágyakat ítéli el, akkor, amikor Salamon szavára azt mondja, mivel ezeket nem kérted, megadom, amiket kértél. Vajjon, ha elénk állana az a lehetőség, hogy saját kérésünk nyomán rendezhetjük be életünket s megadatik az a lehetőség, hogy kérhesünk valamit, nem azt kérnénk-e, hogy adj Uram hosszú életet, gazdagságot, vajjon nem ellenségeink romlását kérnénk-e? Mind a három kérdésre, esetleges kérésre megadja az Úr Jézus a feleletet az evangéliumokban. Ami az utolsót illeti, az Úr a Miatyánkban nem arra tanít, hogy a minket megbántókat hasonlólag bántsuk vissza, hanem arra, hogy bocsássunk meg az ellenünk vétkezőknek és azt adja utasításul, hogy ha valaki téged kövel hajított meg, viszonzásul nyujts kegyelmet az illetőnek, ha valaki el akarja venni felső ruhádat, add neki az alsót is és ha valaki téged jobb felől arcul üt, fordítsd a másik orcádat is és ha neked panaszod van felebarátod ellen, mielőtt törvénybe hurcolnád, menj el és békélj meg a te felebarátoddal. Úgy van, a Krisztus arra a kérésre, mely az ótestamentumi zsidóknál oly gyakori volt, akik a vett sérelmet

hasonlóval akarták megtorolni, ami — fájdalom — még ma is olyan gyakori, azt mondja, ne abban találjon a lelkünk gyönyörűséget, hanem a megbocsátásban, bocsássunk meg az ellenünk vétőknek ne hétszer, hanem hetvenhétszer. Abban áll a békesség evangéliuma, amit Jézus Krisztus magával hozott, hogy távoztassunk el szivünkől gőgöt és gyűlölséget és legyen bennünk szeretet, mint a gyönyörű példázat mondja, hogy ha mi könyörgünk Istenhez, hogy bocsássa meg a mi bűnünket, de mi nem bocsátunk meg az ellenünk vétőknek szivünk szerint, hogyan várhatjuk, hogy az Isten megbocsássa a mi vétkeinket. Igen, Krisztus evangéliuma arra tanít, hogy minden gyűlölséget ki kell irtani a szivből és aki mégis gyűlölséget táplál, az olyan ajándékot kér, amit ha Isten megadna neki, még gonoszabb lenne. Amint Salamon nem ellenségeinek megsemmisülését kérte Istentől, hanem bölcsességet, úgy nekünk is szeretetnek, békességnek bölcsességét kell kérni az Úrtól.

Ami a másik kérést illeti, a gazdagság kérését, ez bizonyára a legtöbb szivben találna visszhangra, mert a gyarló ember ragaszkodik a földi javakhoz, mert azt gondolja, hogy ezzel tudja biztosítani a maga boldogságát. Ám, erre is menten halljuk az Idvezítő elítélő szavát, a vagyonszerzésnek, a vagyon mindenféle hajhászásának elítélését: »könnyebb a tevének a tű fokán átmennie, hogynem a gazdagnak az Isten országába bejutni« (Máté XIX:24), mert hiszen a gazdag szívet eltöltik a földi vágyak s szívében a vagyon szeretete mellett nem állhat meg az Isten szeretete, amint mondja Jézus: nem szolgálhattok egyszerre két úrnak, mert vagy az egyiket szeretitek, vagy a másikat gyűlölitek. Nem szolgálhattok Istennek és Mammonnak. Ki a gazdagságban látja a maga célját, rendeltetését, oh

mily keservesen csalódik, mint a biblia mondja azon a helyen, melyből alapigénket felvettem, az életnek felén már érzi csalódottan, élete végén pedig szomoruan látja, hogy a gazdagság cserben hagyta őt. Aki a gazdagságba helyezi reményét, az be fogja látni, hogy ez nem nyújtja neki azt a reménységet, amit várt és élete végén belátja, hogy esztelen volt minden földi vagyon gyűjtése és hogy nem szerzett magának kincseket, amelyekkel átmehet az örökkévalóságba. Mily szomoru annak a léleknek állapota, mely arra kénytelen visszatérni, hogy minden törekvése hiábavaló volt, mert amibe minden reményét vetette, az megválízik tőle és annak nem veszi semmi hasznát abban az életben, ahol a lélek tisztasága egyedül döntő: az örök bíró ítélőszéke előtt.

A harmadik kérdés a legtermészetesebbnek látszó kérdés, ez az élet hosszúsága. »Jó nekünk a mi szemünkkel néznünk a napot.« (Préd. XI:7.) Ámde ez is lehet olyan, hogy nem tetszik az Istennek. Erre is megadja Jézus a feleletet: »valaki igyekszik az ő életét megtartani, elveszti azt«. (Luk. XVII:33.) Óh, keresztyének, az ember a maga lelkével össze van kötve az örökkévalóság Istenével. Isten volt, aki az ő szájából fuvalt leheletet, lelket az emberbe és ez a lélek természetesen vágyódik Isten után. A lélek igazi élete az Örökkévalóval való belső egyesülésben van. Aki ezt a földi életet úgy szereti, hogy ezért megvet mindenféle égit, az elveszti azt az életet, mely az embernek az igazi élete, az örökkévalót. De aki áldozatul tudja adni ezt a földi életét azért, hogy megtalálja az örökkévaló életet, az, hogy egy kereskedői kifejezést használjak, nagyon jó üzletet csinált, mert a földi mulandó javak helyett az örökkévalóságot biztosította magának. A földi ember hajlandó csak ezt a földi létet látni a

maga szemei előtt. Ha kérni volna szabad, hányan kérnék ezek a földi életnek meghosszabbítását, de a lelki ember, amint az apostol mondja, nem ebben, hanem az Isten mélységeinek vizsgálatában találja a maga gyönyörüségét, mert a lélek mindeneket megvizsgál, még a magasságos Isten mélységeit is, mert minél mélyebben vizsgálódik, annál jobban összekötve érzi magát Istennel. Annál bizonyosabb, hogy élete nem mulik el a földi élettel, hanem igazi élete akkor kezdődik, amikor egyesülhet a mindenható Istennel.

Ha ez az érzés, a léleknek az a belső igazi meggyőződése, hogy igazi élete a földöntúli életben van, ha ez az érzés mindent átható és mindent átfogó bizonyossága a léleknek, akkor életünk értéke nem annak hosszúságától függ. Hogyan értenők meg egyébként, hogy a Jézus vallásának annyi vértanúja volt és egész sorozatuk huzódik el a szemeink előtt, amint keresztül nézünk egyházunk életén, akik a maguk hitéért, meggyőződéséért még életüknek feláldozására is készek voltak.

Itt a hetesi szent gyülekezetben olyan hívők előtt beszélek, akiknek ősei a türésben, a szenvedésben példát mutattak, hiszen ez az egyház, mely egyike a legrégibb egyházainknak, a XVIII. század közepén olyan szenvedéseknek volt kitéve, hogy csak a hiveknek ez az igazi ragaszkodása tette lehetővé, hogy a földig lerombolt templom helyébe újabbat emeltek, hogy hitükről ezzel is bizonyosságot tegyenek. Ennek a szép multu gyülekezetnek hivei megértik azt, amikor mondom, hogy nem ez a földi élet a legfőbb jó, hanem az, amely minket az örökkévalósággal egybekapcsol. A földi élet egy rövidke idő, a zsoltáriró szerint hetven, vagy ha több, nyolcvan esztendő. Mi ez az örökkévalósághoz képest? Mi az az élet, melyet itt a földön átélünk, az örökké-

való élethez képest, amiben elvész minden, mint a tengervízben egy csepp a nélkül, hogy észre vennénk, hogy hogyan olvad át a csepp az óceán mérhetetlen víztömegébe. Ez az arasznyi lét csak arra alkalmas, hogy készüljünk el az örökkévaló életre, ha kell még azon az áron is, hogy ezt a földi életünket nem tartjuk meg, mert hiszen a Krisztus szavai szerint, aki szereti az életét, a maga földi életét, az elveszti az igazi életet. Nekünk pedig erre az igazi életre kell törekednünk, mert mindnyájan érezhetjük, de különösen érezhetik, akik a hajlott korban vannak, hogyan hagyják el a testi erők, melyek az ifjú korban olyan bőségeseknek látszottak, hogyan törik meg az ember, hogyan gyengül meg látóképessége, hallóképessége, hogyan lesz az ember ennek a földi létnek munkálására egyre kevésbé alkalmassá. Boldogtalan az az ember, aki nem munkálta a maga örökkévaló életét, mert hiszen kellene, hogy amikor a földi erők hanyatlását érzi, ugyanakkor kezdje érezni a mennyei erőknek fokozódását lelkében, mik fenntartják és biztatóan veszik körül lelkét és elkészítik arra a pillanatra, mikor a földi erők végkép felmondják a szolgálatot és az ember lelke átrepül a földi mulandó létből az örökkévalóságba. Aki nem gondoskodik arról, hogy az örökkévaló életbe készüljön, milyen keserű vádat érezhet önmaga ellen, hogy elmulasztotta ifjúságában, férfikora teljében és öregségében az Isten evangéliumát a szívébe vésni. Keressétek az Isten országát és annak igazságát. Óh micsoda boldogító üzenete ez az Idvezítőnek. Ha mi keressük az Isten országát és annak igazságát, ha az evangélium szerint rendezzük be életünket, mindenek megadatnak nekünk, amik nekünk e földön elégségesek és átemelik lelkünket az örökkévalóságba. Lehet-e ennél nagyobb boldogság? Fogadjátok be Krisztusnak ez üzenetét, hogy mindenek megadassanak ti néktek. Ámen.

Az istentiszteletet az énekkar által előadott Hiszekegy..., a Himnusz és gyülekezeti ének zárta be.

Küldöttségek tisztelegtek Püspök úr előtt: a mezőcsokonyai egyház Jezerniczky Dániel lelkész vezetésével, a magyaregresi egyház Réthy László lelkész vezetésével, Mezőcsokonya község küldöttségét Papp János bíró, Hetes község előljáróságát dr. Györkös Géza h. jegyző vezette Püspök úr elé s végül a mezőcsokonyai és a hetesi leventék nevében Szabó Kálmán mondott megkapó beszédet. Somssich László gróf, helybeli nagybirtokos, az OMGE elnöke Genfben fontos nemzeti ügyben tárgyaláson lévén, levélben mentette ki elmaradását. Levélben tolmácsolta üdvözlését a megbetegedett helybeli plebános is.

Az egyházlátogatást itt is presbiteri gyűlésen végezte Püspök úr. Réthy László magyaregresi lelkész imája után először a mezőcsokonyai egyház ügyeivel foglalkozott; az egyház ama kérését, hogy szórványai Heteshez csatoltassanak, mint amelyhez politikailag is tartoznak, Püspök úr az egyházmegyei elnökség figyelmébe ajánlotta, majd a Magyaregres-Várda kérésére, ez utóbbi helyen imaházat szeretnének építeni s harangokat szerezni, adta meg a szükséges felvilágosítást és utasítást. Hetesen a betérjesztett jegyzőkönyv alapján minden rendben találtatott. A tanácskozás során nyomatékosan rámutatott Püspök úr az egyke pusztítására, a három községben mintegy 40 ház áll örökös nélkül. Szomorú és kiáltó szám.

Püspök úr tiszteletére Szabó Bálint lelkész, egyházmegyei főjegyző adott ebédet, ki nem tartotta be ígérését, vagy inkább a nagytiszteletű asszonnyal nem tudta beváltatni, mit a körút alkalmával előzőleg tett, mert bizony ez is nagyon gazdag ebéd volt.

Délután 4 órakor hagyta el Püspök úr Hetest Vitéz Hegyessy Ignáándi Iván bodrogi földbirtokos diszes négyesfogatán, harangzúgás közt, a határig elkísérte a község lovasbandériuma, de Pettendi János öszfűrtű bandérista kivált a hetesi csapatból és a magyaregresi 20 főből álló bandérium élén egész Egresig kísért Püspök urat. Várda nevében a községnél László István előljáró, Magyaregres nevében a község szélén felállított diadalkapunál Pál Zoltán jegyző üdvözölte az érkező főpásztort, a templom előtt pedig Réthy László lelkész. Megérkezése után Püspök úr könyörgést tartott; érdemes megemlíteni, hogy a gyülekezet új éneket énekelt.

Magyaregresről Püspök úr és kísérete Huszár Aladár egyházmegyei gondnok meghívására Rácörpusztára ment, hol az egyházmegyei gondnok úrnak volt kedvesen látott vendége két napon keresztül.

Egyházak története.

H e t e s .

Lelkész: Szabó Bálint egyházmegyei főjegyző s tanügyi elnök, sz. 1882. Hetesen szolgál 1906 óta.

Tanító: Márkus Sándor, sz. 1906. Hetesen szolgál 1925 óta.

Gondnok: Nagy Sándor. *Presbiterek:* Tóth István, Lénárd István, Szántó József, Lénárd Sándor, Bek József, Pelőcz Sándor, Korcz József, Pelőcz József.

Hetes nagyon régi község. A róla fennmaradt első adat szerint 1263-ban IV. Béla király Leuszták fia Herbord grófnak adományozta. Az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzék plebániáját említi. A XV. század második felében I. Mátyás király Öreglak tartozéka gyanánt Korvin Jánosnak ajándékozza. 1500-ban II. Ulászló király rendeletére ugyancsak Korvin Jánost és Enyingi Török Imrét iktatják birtokába. Török kézre valószínűleg 1555-ben jutott, amikor Mérőt, Nagyabajomot Ali basa elfoglalta, felégette s így a környéken levő községek is e pusztítás áldozataivá lehettek. Ekkor pusztulhatott el a régi község templomával együtt, mert a sokáig romokban heverő templom környékén, melynek szentélyrésze helyreállításával és új templommá kiegészítésével építette meg Jankovics Krisztina a jelenlegi róm. kath. templomot 1749-ben, sok csontvázat és régi tárgyat találtak, amiből itt lefolyt harcra lehet következtetni. Annyi bizonyos, hogy 1563-ban már török kézen van a község, mert ettől fogva háromszor is előfordul a török kincstári adólajstromokban. Hetes határában a középkorban még két másik község volt. Egyik Hidas, mely az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzékben szerepel s így hihetőleg egyházas hely volt. Emlékét s helyét a hidasi dülő őrzi. Másik Path, jelenleg pusztá, de 1445, 1446 és 1450-ből való adatok szerint község, eredetileg a Kanizsai-család birtoka, utóbb Bakonyai Török László kanizsai várnagyé. Valószínű, hogy e községek is a török hódításkor pusztultak el s aztán He-

tessel egyesültek, amely így régi helyétől közvetlen északra újraépült. A község ekkor igen nagy volt, a vármegyének nagyságra nézve negyedik helysége (Kálmánca 220, Lábod 96, Erdőcsokonya 83, Hetes 73 házat számlált).

Az újra telekült nagy község a reformációt ezen a vidéken a legelső időkben befogadta, valószínűleg mindjárt a XVI. század táján. Bizonyítja ezt a Bódis István itteni volt esperes-lelkész által 1735-ben megkezdett, ma is meglevő anyakönyv elején olvasható feljegyzés: »A templomnak gerendáján észak felől való részén ezen írás vagyon: 1596-dik esztendő vagyon írva, amelyből megtetzik e mi ecclesiánknak régisége, aki nem hiszi, nézze meg az említett részén a gerendának, megláthatja«. Ha már ekkor szervezett, templomépítő gyülekezet volt, akkor reformálódása jóval előbb történhetett. Akkora község bizonyosan nem lehetett meg egyházi élet nélkül, a török pusztítás után pedig semmi nyoma annak, hogy kath. egyház lett volna s ha volt egyház, mert egészen bizonyosan kellett lennie, az csak református lehetett. Az egyháznak a XVI. század vége felé fennállását bizonyítja továbbá az a két értékes vert ezüst aranyozott urvacsorai pohár, melyeknek felírása: »Csináltatták ezt a pohárt néhai Szücs Gergely uram fiai, Szücs István, Szücs Mihály uramék Istenhez való buzgóságból, kegyelmelekhez való szeretetekből. Anno 1685 die Mai 28«. A Sarkadi István lelkész által összeállított egyház történetéből ugyanis erre nézve azt olvassuk, hogy Szücs Gergely az uraság hajduját kaszájával levágván, elmenekült messze, Debrecenbe s késő öregségében halálos ágyán fiainak feltárván ifjúkori bűnét, általuk küldette e poharakat szülőföldjére engesztelésül. Ebből világos, hogy már az ő, 1600 tájára tehető elmenekülésekor volt itt sákramentumokat kiszolgáltató anyaegyház. A lelkésznek 1618-tól megszakítás nélkül meglevő névsora hasonlóképpen azt igazolja, hogy legrégibb egyházaink közé tartozik, melynek multjáról több derék lelkészének körültekintő gondossága igen sok feljegyzést hagyott hátra, miért is története némi megszakításokkal a legrégibb időtől kezdve részletesen összeállítható, kiegészítve ez adatokat a Thury-féle történet sok vonatkozó adatával.

Az egyház ebben az őskorában nagyon jelentékeny szerepet vihetett. »Nevezetesebb eklézsia a Somogyban nincs Hetesnél« — olvassuk Thurynál az 1634-iki kiskomáromi zsinat jegyzőkönyvében (287. l.). Anyagi tekintetben is jó állás lehetett

akkor az itteni prédikátorság, mert az akkori lelkész »igen marhas ember«. A gyülekezet nyugodtan, zavartalanul élhetett hívtásának, a földesuraság, a Jankovics-család nem háborgatta, sőt a más vidéken üldözött hitsorsosoknak is menedéket nyújthattott, akik vallásszabadságuktól megfosztva, a békésen élő gyülekezetek templomait keresték fel. Ezek közül főként a nagybajomiakról tudjuk, hogy idejártak istentiszteletre, mert több adományukról van feljegyzés a XVIII. század első feléből.

Ezt a békésebb időt a XVIII. század második felében többféle zaklatás követte. 1752-ben a harangláb forgóját az új földesúr, báró Pongrácz levágatta s a róm. kath. plebánia felállítása után nem engedték meg a reformátusoknak, hogy előbb harangozzanak, mint a róm. kath.-ok, sőt egy 1768-ból való kérvény eme kifejezéséből: »Bizonyoságot tehetnek a keresztény pópista atyafiak is, hogy mindenkörön harangoztattunk, valamikor a szükség kívánta«, arra következtethetünk, hogy kath. célra is kellett a harangokat használni. A helytartótanács 1771-iki rendeletéből kiderül, hogy a hiveket be akarták vonni a plebánia építésébe, mitől ők csak a saját egyházuk iránt való kötelezettségeik s főként küszöbön álló templomépítésük folytán menekülhettek. Halottaikat a róm. kath. plebánosnál kellett anyakönyveztetniök. Megnehezítette helyzetüket, hogy semmiféle építést, javítást nem volt szabad engedély nélkül végezni. 1769-ben düledező oratoriumuk kijavításáért folyamodnak. Az engedélyt akadékoskodó helyszini vizsgálat után megkapják, sőt a királyi rendelet előírja: »In praehabito religionis suae exercitito usque ulterius benignum beneplacitum regium imperturbate relinquantur«. 1768-ban és 1784-ben haranglájuk megtámasztását, illetőleg az új templom keleti végénél újraépítését kérik. Utóbbi kérésüket feltétel nélkül, előbbi csak a régi anyagból és kivitel mellett engedélyezik. Ez időben a gyülekezet lélekszáma 512.

1821-ben a gyülekezet malmot vesz, mely jelentékeny jövedelemhez segíti s ezzel alapot teremthet a tervbe vett szilárd templom építéséhez. De már 15 évi használat után eladja a malmot báró Pongrácz Sándornak, ki a malom árában és a részére teljesített közmunka fejében épületanyagot ad.

Az 1870-es évekkel igen nehéz idők felé indul az egyház. Az ez év őszén a falu jelentékeny részét elhamvasztó tűzvésznek a lelkészlak áldozatává lesz. A gyülekezetet nagy kár s a hiveket egyénileg is súlyos veszteség éri, mit évek hosszú során sem

tudnak kiheverni. A baj nem szokott egymagában járni. 1881-ben gróf Somssich József egy képviselőválasztási harcból kifolyólag elveszi az egyháztól a $\frac{3}{4}$ telek földet, amit előzetesen ő maga készpénzen vett és bocsátott a lelkész és tanító hasznélvezetére, miáltal a teher e földek jövedelmének kárpótlása miatt még jobban megnő. 1883-ban a tornyot kell új tetővel ellátni, közvetlenül utána harangot vesznek s toronyórát csináltatnak. 1887-ben a lelkésznek fél, a tanítónak $\frac{1}{4}$ telek földet vesznek kedvező alkalommal. Az akkor szegény községet ez a sok kiadás szinte elhordozhatatlan feladat elé állította. Az évről-évre megismétlődő közmunka s kivetés nem volt képes a terheket fedezni, adósság adósságra halmozódott. Szomorú kilátások a jövőre! A baj az 1900-ik évben robbant ki. A talajt a súlyos anyagi helyzet előkészítette, az okok azonban személyiek voltak, mert hiszen ekkor már az anyagi állapot bizonyos tekintetben javulóban volt. A személyi eszközökkel dolgozó és személyi célra törő mozgalom forrongásba hozza az egész községet, ellentétbe állítja a hiveket egyházukkal, majd utóbb egymással is. Gyülekezések, tüntetések s az elégedetlenség minden megszokott jelensége napirenden. A templom kulcsa eltűnik, ajtói hosszú időn át zárva maradnak s mikor a hatóság karhatalommal felnyitattja, a terror miatt hosszú ideig nem megy senki templomba. Az évekig tartó forrongás lecsapódása az lett, hogy az elégedetlenkedők egy része, 100 lélek körül evangélikussá, majd, miután az akkor még érvényben levő nagygeresdi egyezség értelmében így is előbbi egyházukhoz kellett fizetni, körülbelül 90-en unitáriusokká lettek. A nagy többség azonban erre a végzetes lépésre még sem tudta ráadni fejét s megmaradt őseinek hite mellett. Amikor a vihar így kitombolta magát, azzal véget is ért. A kitérték közül három év múlva 26-an visszajöttek s aztán évről-évre szállingóztak vissza, míg végre 1919 május havában 40-en ismét jóvátették előbbi ballépésüket. Mindössze 8—10-en maradtak, akik közül már több elhalt, valamennyien idősebbek, a fiatalságból s gyermekek közül nincs közöttük senki.

A nagy megrázkódtatás után a gyülekezet gyors iramban iparkodott talpra állani. Megmaradt adósságát kifizette, épületeit rendbe hozatta, hitélete öntudatosabbá lett, áldozatkészsége nagy terheinek hordozásában példás. Megújult életéről bizonyosságot tett 1921 május hó 31-én s június 1-én, amikor az egyházkerületünkben tartott légelső belmissziói konferenciát 45

résztvevő, köztük több országos hírű tagjával vendégül látta falai között s a konferencia külső és belső sikere érdekében minden tőle telhető áldozatot meghozott.

1924-ben az egyház az O. F. B. útján 10 kat. hold földhöz jutott.

Templom. Az 1596-ban épített első templom a lelkeszi udvar hátsó részén volt. A vele egyidőben készült harangláb elpusztulván, 1748-ban Bódis István esperes idejében új haranglábát készítették, de ezt már közel az utcához s mikor báró Pongrácz a tetején levő forgót 1752-ben levágatta, kakast tettek helyébe. A romlandó anyagból épült templom maga is elkorhadván, 1770-ben felépítették második templomukat, mely a mostani templom nyugati végénél állt. A Sarkady István lelkész által 1847-ben igen gondosan összeállított egyház története nagy dicsérettel nyilatkozik erről a templomról. »Jeles izléssel, gyönyörű fal és több festéssel, tartós és tiszta, valamint festés, úgy aranyozással készült épület volt ez, úgy hogy az akkori időben, de még most is remekműnek méltán tartathatott«. »Belsejét ékesítették a karzaton kívül helyezett külömbféle alaku többnyire aranyozott rámaák, beléjük helyezett szép kézírásokkal, az ezek megvilágosítására szolgált együgyü gyertyatartók s egy a templom közepén a mennyezetről függő 7, vagy 8 águ rézcsillár. E világító eszközök az ez előtt karácsony éjszakáján tartatni szokott isteni tiszteletkor használtattak.« A templom keleti végéhez épült 1775, vagy 1776-ban »téglából, jó móddal 7 öl magasságu téglatorony, ékes ácsmunka talán festett zsindelezésű tetővel«. 1835 táján a villám beleütött, egészen leégette, a harang is leesett s elromlott.

Ez a diszes, sajnos fatalpra készült templom hamarosan romlásnak indult, úgy hogy megfelelő előkészületek után 1844-ben hozzákezdték a mostani templom építéséhez a Heindlhoffer Antal ács és Felder János kömivesmesterekkel kötött szerződés alapján. Az építés három évig tartott. 1847 májusán szenteltett fel az új templom gróf Somssich Pongrácz cs. és kir. státusminister, földesúr, ki 100.000 téglát és 12.000 cserepet adott hozzá, a grófi család és roppant néptömeg jelenlétében. A templom nagyon erős, masszív, téglaboltozatos, magas sudártoronnyal ellátott, egyszerűsége mellett is nemes izlésű és stílszerű épület. Tornyát 1883-ban fedték újra bádoggal, de többször kellett ezután is javítani, míg 1914-ben a régi szép formára vörös-

rézzel borították s villámhárítóval látták el 4000 korona kiadással, mely alkalommal az egész épületet is renoválták. A régebbi harangokról nincsenek pontosabb adatok. Az előbbi templom tornyában volt egy 1825-ben vett 75 fontos harang s ugyancsak a régebbi toronyba készítették 1843-ban még egy nagyobb 275 fontos harangot, melyek a mostani templom tornyában is egészen 1883-ig kettősben használatban voltak. 1883-ban vettek egy még nagyobb harmadik, 332 kg.-os harangot is hozzájuk Pécselt Rueprecht Jánosnál 650 frt.-ért. A világháboruban 1916 júliusában ez az új nagy és a legkisebb harang elrequiráltatott s megmaradt a 275 fontos (157 kg.) *d* hangu harang, melyet a gyülekezet most már kis harangnak számítva 1922-ben rendkívül nagy lelkesedéssel, közadakozásból, másfél nap alatt összehozva a felajánlott búzát egy 278 kg.-os *h* hangu második és egy 561 kg.-os *g* hangu nagyharangot készíttetett a Harangművek Rt. budapesti öntödéjében. Az új harangok egyenként is tiszta, teljes és dallamos zengésűek, együttesben is nagyon szép megkapóan felemelő zenéjükkel a *g dur* összhangját adják. A templomba 1909-ben szereztek diszes, a templom stílusával teljesen egyező kivitelű modern, pneumatikus 6 fő-, 2 mellékváltozattal és 3 csoportváltozattal bíró orgonát a pécsi Angster-cégtől 2600 aranykoronáért, teljesen közadakozásból teremtve elő ez összeget. A toronyórát 1883-ban vették 450 frt.-ért. A templomot világításra egy 10 águ bronzcsillárral és 4 fali kargyertyatartóval 1923-ban rendezte be a gyülekezet.

Lelkészlak. »Az 1596-ban épült templomhoz mulhatatlanul kellett építtetni paplaknak is, de a mely hogy eredetiképpen együgyű volt, mint szintén régiségét is mutatják koronként majd innen, majd amonnan lett toldozásai.« A konyha mellett levő részét Zalányi Tamás lelkész idejében, 1726-ban építették. »Ez az első, régiség homályában burkolt, már nagyon rozszant és minden részeiben támogató duczok által feltartott ház a benne lakókkal együtt kinlódott egész 1830, vagy 32 esztendeig.« Ekkor új lakást építettek fából, sövényfalakkal, zsupptetőre. Ez újabb épület 1870-ben leégett s a következő évben újraépítették 2640 frt. költséggel. Meglevő építési tervrajza azonban úgy tünteti fel, hogy az 1871-ben készült épület, bár ez egészen téglá, nem teljesen új, sőt jó részében csak a régi háznak újra felemelése téglafalakkal cseréptetőre. 1914-ben nagyobb renoválást végeztek rajta 1500 aranykorona értékben. A közeljövő-

ben van tervbevéve egy, a mai kor követelményeinek megfelelő új épület készítése.

Iskola, tanítólakás. Egy régi tanítói lakás a tűz martaléka let, ennek helyére épült egy második, fából, zsuppra, ez teljesen elkorhadván, 1862-ben újat készítettek helyette téglából, cseréptetőre. Ez az épület nem felelvén meg tovább a kor követelményeinek, 1925-ben elbontatott s egy teljesen modern, impozáns épület emeltetett helyette ugyanazon évben. Az egyházmegyének egyik legszebb iskolaépülete. A régi épület arra alkalmas anyagának felhasználásával 11.200 pengőbe kerülő építkezési költséget a gyülekezet még abban az évben egyházi adóban egyszerre kifizette.

Lelkészek. Szeremlei (Szeremlyeni) Tamás 1618—1634. 1618-ban megválasztották az esperes mellé presbiternek (valószínűleg a tanácsbírói tisztségnek megfelelő megbízatás). 1633-ban a kerületi presbiteriumnak is tagjává lesz. Magatartásáról igen érdekes és jellemző adatokat találunk az 1634-iki kiskomáromi zsinat jegyzőkönyvében (Thury i. m. 287. l.), melyből arra is lehet következtetni, hogy nem ő lehetett az egyház első papja. Bélyei Tamás 1640—1643. Az 1635-iki szentlőrinci zsinaton avatják fel az ivancai lelkészi állásra, hol még 1636-ban is szolgál. Ha a név azonosságából lehet következtetni, hihetőleg Szegedi Kiss István reformátor unokája. Tatai János 1657, Sági János 1666—1691, Mihály deák 1691—1694, Körmendi Mihály 1694—1700, Bihari János 1700—1712, Fehérvári János 1712—1720, Szatmári János 1720—1721, Komáromi Samu 1721—1726, Zalányi Tamás 1726—1735, Bódis István 1735—1770, esperes, nagy gonddal összeállította, feljegyezte az egyház multjára vonatkozó adatokat s elődeinek névsorát. Igen értékes feljegyzés maradt tőle az egyházmegye akkori lelkészeiről és lévitáiról is. Megkezdte az anyakönyvezést, melyek az ő szolgálati idejétől, 1735-től fogva megvannak a mai napig. Ő temetett először a hidasi út mellett levő, ma uradalmi rétnek használt régi temetőbe. Bódis László, az előbbi fia, 1770—1782, Demeter János 1782—1786, Kovács András 1786—1788, Vas István 1788—1792, Mészáros János 1792—1797, Mikolai András 1797—1813, itt halt meg, Fodor János 1814—1821, Karsai József 1821—1827, Szentesi János 1827—1833, Begedi Bertalan 1833—1837, Tót József 1837—1844, Sarkadi István 1844—1853, nagy szorgalommal, alaposággal és részletesen megírta az egyház történe-

tét, körültekintő bölcseséggel lefolytatva a templomépítést, itt halt meg, a mai temető ismeretlen helyen takarja áldott porait (állítólag kívánsága szerint). Vikár János 1853—1854, Sarlós György 1854—1856, ismét Vikár János 1856—1867, Gaál Dénes 1867—1903, itt temettetett el, Bakonyi János helyettes 1903—1905, Kiss Tamás rendes lelkész 1905—1906, Szabó Bálint 1906-tól a mai napig.

Tanítók. Neveik nem jegyeztettek fel. Régi naplók, anyakönyvek, jegyzőkönyvek, számadások stb. nyomán a következő hiányos adatokat lehetett feltalálni: Begyes Péter 1787, Varga Gergely 1803, Verbai István 1846, Kajdy Sándor 1847—1848, Verbay János 1852—1853, Győrfi Sámuel 1853, Győrfi János 1854, Győrfi Samu 1854—1856, Szilágyi József 1857—1860, Kajos Béla 1861—?, Darab Ferenc 1864—1866, Hampó János 1866—1868, Verbai Dániel 1869—1877, Saár János 1877—1882, Sütő Pál 1882, Becsák Géza 1882—1886, Südy Zsigmond 1886—1894, Vörös Pál helyettes 1895, Molnár József rendes tanító 1895—1898, Jindra Teofil helyettes 1898—1899, Kelemen Zsigmond s. lelkész, helyettes 1900—1901, Varga Teréz helyettes 1901—1902, Bakocs István h. lelkész, helyettes 1902, Benke Ferenc s. lelkész, helyettes 1902—1903, Bakonyi János h. lelkész, helyettes 1903—1905. 1905-től fogva rendes tanítók: Tóth István 1905—1912, Vecsey Géza 1912—1913, Peti József 1913—1914. 1914—1918-ig a háború alatt Szabó Bálint lelkész tanított. Ezután ismét rendes tanítók: Sipos István 1918—1925. Ekkor a háborúban szerzett tüdőlövés következtében hosszas szenvedés után itt meghalt. Márkus Sándor 1925-től a mai napig.

Mezőcsokonya.

Lelkész: Jezerniczky Dániel, sz. 1873. Mezőcsokonyában szolgál 1904 óta.

Tanító: Szabó Kálmán, sz. 1893. Mezőcsokonyában szolgál 1919 óta.

Gondnok: Pap L. János. *Presbiterek:* Pap L. Ferenc tb., Járfás Ferenc, Marosi Sándor parti, Marosi József felső, Marosi József alsó, Nagy József molnár, Györék János, Nagy János alsó, Egresi Sándor, Böjtös János, Varga János, Marosi Sándor külső, Varga Sándor.

Mezőcsokonya a középkorban két részből állt, egyik részét

a Szent Márton tiszteletére épített egyház és plebánia után Szent Mártonnak nevezték és már a XIII. század második felében szerepel, másik részéről, a voltaképeni Mezeuchokna-ról szintén 1324-ből van említés. Nevét állítólag a község a XII. században e vidéken birtokos Chokon, vagy Chukon nevű családtól nyerte. Földesurai között találjuk 1480-ban a magyar reformációban később oly kiváló érdemeket szerzett Enyingi Török család egyik őst, Ambrust. 1626-ban Eszterházy Miklós a földesur.

Reformálásának idejéről és egyházának legrégebbi multjáról nincsenek hiteles adataink. Vadászi György lelkésznek 1807-ből fennmaradt, szájhagyományra épített feljegyzése szerint már 200 évvel azelőtt volt templomuk és vallásgyakorlatuk, eleintén preoránstanítók vezetésével, kik közül az utolsót, Véghelyi Mihályt valami ok miatt a vármegye tapsonyi börtönébe hurcolták s mindaddig kinozták, míg csak át nem tért és meg nem gyönt. Ezzel összevetve a Thury-féle adatokat, azt látjuk, hogy 1634-ben már van lelkésze Csoknyának, Keszői Benedek; 1640-ben pedig a köveskúti zsinaton az itteni lelkészszégre felavatják Ürményi Miklóst, ki aztán az 1643-iki csöglei zsinaton is még mint csoknyai lelkész jelen van. Ha a Vadászi-féle feljegyzésnek a pontos évszámok tekintetében hitelt adunk, akkor valószínű, hogy már a XVII. század kezdetén fennállott az egyház mint preorancia 1634-ig s hihetőleg a közeli, az 1600-as években már anyae gyház gyanánt szereplő Hetesnek lehetett filiája 1634-ig, bár e feltevést semmi kézzelfogható bizonyíték nem támogatja. 1657-től kezdve egy századon át a lelkészek megszakítás nélkül meglevő névsorán kívül semmi adat nincs ebből a korból.

Az 1756-ban idejött Halászi István lelkész idejében a dűledező templom helyett újat akartak építeni. Azonban félve az építkezéssel velejáró rengeteg utánjárástól s vesződséges kérévnyezéstől, az építőmester által is biztatva az előljárókkal abban állapodtak meg, hogy a talpra épített, sövényfalu templomot egy-kettőre megépítik s ha készen lesz az épület, nem fogják keresni az engedélyt abban a hitben, hogy a meghalt alispántól kapták meg azt. Azonban csalódtak, mert az ujonnan megválasztott alispán követelte az engedélyt s minthogy nem tudták felmutatni, körülbelül 15 évi pereskedés után templomuk lerombolására s a vallásgyakorlat betiltására ítéltettek. Prédikátoruk, tanítójuk három nap alatt a faluból eltávolították. A vármegye ítéletének végrehajtására az igali r. katolikusok jelentek meg s a

templomot földig lerombolták. Mikor az igaliak Aszalón keresztül vonultak s a jövetelükre megijedt aszalóiak fejszéssel, vasvillákkal a maguk templomát is féltve a templom körül épült kökerítésen belül védelemre készen összecsoportosultak, az igaliak a felfegyverzett tömeg láttára nem bántották őket s egymásnak kiabálva csendesen elvonultak: »Ne bántsátok, ez úgy is csak gránárium és nem templom«. Az elárvult gyülekezet hívei ezután a szomszédos Hetesre jártak istentiszteletre, anyakönyveiket is valószínűleg odavitték, mert a hetesi egyház nagyon régi anyakönyveiben nincsenek csoknyai adatok bejegyezve s így hihető, hogy ezeket a csoknyai egyháznak Hetesen levő anyakönyveibe jegyezték fel. Hogy a gyermekek tanítás nélkül ne maradjanak, az egyházmegyei kormány nótárius cím alatt rendelt oda arra alkalmas egyéneket, kik bizonyos obligatiónak vetették alá magukat, ami valószínűleg a tanítási kötelezettséget jelentette. A vallásszabadságuktól megfosztott hívek sok térítgetési kísérletnek voltak kitéve. Időnként megjelentek a barátok, csengettek végig az utcákon, de a nép elbujt, s mikor maguktól nem jöttek elő a hívek, keresték őket épületeikben, szalmakazalaik körül, de sikertelenül. Senkit áttéríteni nem tudtak. Hogy emellett a plébánosok részére fizetniök is kellett, meglátszik a helytartótanácsnak egy 1769-ben kelt rendeletéből.

A türelmi rendeletre az elnyomott mezőcsoknyai gyülekezetnek is megengedték a vallásgyakorlatot, a hívek kérésére az egyházmegye oda rendelte a 30 esztendei szenvedés után prédikátornak Patáról Erős Józsefet, kinek szolgálatától kezdve az egyház háborítatlanul élhet hivatásának.

Templom. A gyülekezet legrégibb templomáról, melyre vonatkozólag Vadászi György lelkész tesz említést, nincsenek adatok. A Halászi István lelkész idejében épült templom leromboltatott 1768-ban s ettől nem volt templomuk 1798-ig. 1785-től, amikor anyaegyházzá alakultak ismét, 1798-ig az istentiszteleteket pajtában, félszerben tartották. Az új templom építéséhez 1798-ban nagy buzgósággal kezdtek hozzá, a torony már elkészült, a templom is félig téglából, teteje részben zsuppal, részben nádal befedetett, de június hó 6-án a tornyot ért villámütéstől az egész templom a harangokkal s paplakással együtt, anyakönyveivel, jegyzőkönyveivel egyetemben porrá égett s rajtuk kívül még 28 ház lett a tűznek áldozatává. Ennyi megpróbáltatás sem törte le a derék gyülekezetet. Újra kezdték az építést, segélyt kérve a

földesúrtól, az egyházkerülettől, több somogyi gyülekezettől, maguk a hivek is minden áldozatot meghozva a szent célra. Még a pásztorok és bujtárok is elküldték adományait, a haldokló, ha egyebe nem volt, ruháját hagyományozva a templom-építésre. Ez újabb templom 1799—1803-ig épült szilárd anyagból s 1815-ben szenteltetett fel. Falának egy része később a lelkészi gazdasági épület északi fala gyanánt használtatott fel. Fundamentuma s torony-alapja még e század elején is jól kivethető volt a lelkészudvaron. A mostani templom az egyházi belsőségek közelébe eső igen szép központi helyen 1870-től 1875-ig épült szilárd anyagból téglaboltozattal, magas toronnyal. Nagyméretű, igen szép, masszív. Kívül-belül egyformán felemelő hatású, impozáns épület, az egyházmegyének egyik legnagyobb és legszebb temploma. Tornyát 1906-ban 17.000 K költséggel vörösrézrel fedték s ugyanekkor 3300 K kiadás mellett diszes, nyolc fő- és két mellékváltozatú modern pneumatikus orgonát állítottak bele a pécsi Angster-cégtől. Az 1917-ben hadicélra igénybe vett két nagyobb harang helyett 1922-ben a Harangművek Rt. csepeli öntödéjében készítették egy 560 kg.-os *g*) és egy 280 kg.-os *h*) hangú igen szép harangot a megmaradt *d*) hangú kisharang mellé 500.000 K költséggel s ugyanekkor pótolták az orgona elvitt homlokzatsípjait is.

Lelkészlak. A régi épület 1798-ban leégvén, a következő évben újat építettek helyette. Ennek az épületnek anyaga részben felhasználásával emelték 1907-ben a mostani tágas, modern lelkészlakást 10.000 K kiadással. 1911-ben az egyházi belsőségek utcai részén 60 öl hosszúságban téglalapra sodronykerítést készítették 1500 K kiadás mellett.

Iskola, tanítólakás. A mostani épületet 1880-ban emelték s az 1900-as években megnagyobbították. Tágas tanteremmel és kényelmes tanítólakással bíró épület.

Lelkészek: Keszői Benedek 1634, Ürményi Miklós 1640—1643, Csepregi Mihály 1657, Bokor István 1661, Zalányi Sámuel 1682-ig, Komáromi János 1682—, Marosi György 1692—, Körmendy Sámuel 1704—, Szerdahelyi István 1709—?, Sós Dániel 1719-ig (a kadarkuti lelkészek névsora szerint Sós Dániel 1719—1723-ig Csokonyából hozatott), Győri András 1724—, Vásárhelyi Sámuel 1728—, Aradi János 1731—, id. Komáromi Sámuel 1733—, Marosi Sámuel 1735—, Halászi István 1756—1768. Ez évben megszűnt a vallás szabad gyakorlata. Eröss Jó-

zsef 1785—, Buday Pál 1800—, Vadász György 1803—, Földvári Péter interimális. Somogyi Sándor 1818—, Torma Dávid 1827—, Maklári Pap József 1828—, Nagy Sándor 1850—, Csire István 1860—, Bélaváry István 1869—1903, Gergely Győző helyettes 1903—1904, Jezerniczky Dániel 1904-től a mai napig.

Tanítók: Véghelyi Mihály preoráns, szolgálati ideje ismeretlen. Gazda József nótárius 1779, Pap János nótárius?. 1800-tól kezdve szolgáltak: Kari József 1800—, Németh Sándor 1801—, Szelle Gábor 1802—, Nagy Ferenc 1805—, Bartalos József 1806—, Vajda Sámuel 1807—, Erdélyi Ferenc 1808—, Kovács Péter 1811—, Gencsi István 1821—, Becsák István 1826—, Verbay József 1828—, Dienes János 1829—, Zákányi Mihály 1832—, Baksai János 1835—, Beke József 1846—, Szigethi János 1857—, Halka Bálint 1873—, Varga Béla 1894—1919, Szabó Kálmán 1919-től a mai napig.

Magyaregres-Várda.

Lelkész: Réthy László, sz. 1886. Magyaregresen szolgál 1915 óta.

Tanító: Mózs Kálmán, sz. 1901. Magyaregresen szolgál 1925 óta.

Gondnok: Gál Sándor. *Presbiterek:* Gál József, Gál Mózes, Szücs János, Kozári Ferenc, Kazsoki János, Tamás Ferenc, Nagy Lajos, p. Nagy Sándor, Kozári János, Kozári Mózes, Bók József.

Magyaregres nagyon régóta lakott hely, hol népvándorlaskorabeli sirokat is találtak. Az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzékben már szerepel, sőt valószínűleg 1229-ben a székesfehérvári káptalan birtokai közt megnevezett villa Egis azonos azzal a Kis-Egres nevű faluval, melyet egy 1536-iki adólajstrom mint idetartozó helyet említ. 1443 és 1446-iki években Hédervári Lőrinc kaposujvári várának tartozéka gyanánt említi Magyar-egrest. 1563-ban és 1575-ben török kézen volt.

Református egyházának eredete szintén nagyon régi időkre vihető vissza. Közelebbi adatok híján annyit állíthatunk bizonyosan, hogy már az 1600-as évek elején anyaegyház volt, mert 1652-ben a régi oratorium helyett újat építettek s az 1801-ik évben még meglevő mestergerendán és talpfán ez építési év és az akkori lelkész neve rajta van. Lelkészének nevével először

Thurynál a 243. lapon találkozunk, mely szerint Kanizsai Pálfi János püspöknek Hevesi Iváni Orbán egresi lelkész nem csak maga nem engedelmeskedett, de másokat is azzal fenyegetett, »hogyha Kanizsai zsinatjaira járnak, bevádolja őket a török bég-nél«, mire a püspök tudatta vele, hogy »Kiskomáromban talál olyanokat, akik véletlenül téged felvegyenek és felhozzanak olyan büntetésre, melynek ize szádban marad«. Az 1634-iki kiskomáromi zsinat jegyzőkönyve szerint Egres Várdával egy lelkészséget alkotott. Különben ez évben Doktorics István, 1636-ban Vodarics Mihály volt a lelkész, kiről ez a feljegyzés olvasható: »Április 2-án Szeremlei Tamás hetesi lelkész püspök urunk eleibe hozta Vodarics Mihályt, aki még fel nem szentelt lelkész volt Szelnán s aki az egresiekkel megegyezett (vele lévén egynéhány egresiek) avégre, hogy hozzánk hajol, csak vegye fel ökegyelme. Kanizsai másnap, főemberek jelenlétében, a mi vallásunkra hozzánk esküttette, tőle térítvényt vett és szabadságot adott neki s úgy bocsátotta az egresi ekléziába«. Ettől kezdve 1640-ben, 1652-ben és 1657-ben találkozunk magyar-egresi lelkészek nevével, míg végre 1711-től kezdve aztán napjainkig meg van hiány nélkül a névsor.

Az egyház multjáról különben a felhozottakon kívül alig van egyéb adat, mindössze annyit tudunk róla, hogy »ártikuláris hely« volt, hova tehát nagy vidék tartozott és így szabad vallás-gyakorlattal birt. Anyakönyveinek vezetése 1747-től kezdődik Gréczi Dávid prédikátorságától.

Templom. Hogy a legrégebbi, még 1652 előtt fennállott oratorium mikor, miből s hogyan épült, nem tudjuk. Az 1652-ben emelt második épületről szintén csak jóformán annyit, hogy 1761-ben újat építettek helyette. Ez utóbbi »sok huza-vona után végre a vármegye engedelmeiből náddal verettetett be«. Négy év mulva haranglábat is készítettek hozzá. A mostani templom 1841—1842-ben épült téglából, téglaboltozattal s toronnyal, melyre 1900-ban új bádoggal borított toronytetőt emeltek s egyuttal az akkor szüknek mutatkozó templomhoz egy pót-építményt ragasztottak. Régi két harangjuk Pécsen 1794-ben készült. A kisebbik 1917-ben elrekviráltatván, helyette 1922-ben egy 84 kg.-os kis harangot öntettek Tóth Árpád veszprémi öntödéjében.

A lelkészlak építéséről nincsenek adatok.

Az egyház régebbi tanítólakása a mostani iskolaépülettel

egy tető alatt volt nagyon szűk belsőségen. A lakás és a hasznavehetetlenül kicsi belsőség helyett az egyházmegye közbenjöttével 1913-ban különálló, az egyházi belsőségek közvetlen szomszédságában levő 1200 négyszögöl belsőséget vettek a rajta épített, jókarban levő lakóházzal és gazdasági épülettel együtt 10.000 koronáért.

Lelkészek. Hevesi Iváni Orbán 1632, Doktorics István 1634, Vodarics Mihály 1636, Jádi Pál 1640, Maros Vásárhelyi György 1652, Révkomáromi Mátyás 1657. Ezután a régi öregek emlékezte szerint Bihari János 1711—1725, Körösi Ferenc, Katona János, Pelsötzi János, Unyomi László, Zalányi János, Németi Mihály, Örményi János, Nemesnépi István, 1747-től fogva pedig ezek szolgáltak: Gréczi Dávid 1747—, Sólyom Ferenc 1754—, Csuzi György 1755, Lendvai László 1757—, Komáromi József 1758—, Pápai Nagy József 1760—, Füredi József 1797—, Somogyi Sándor 1798—, ifj. Szentgyörgyi István 1801, Bürüsi Tóth János 1804—, Krisa János 1807—, Szentgyörgyi István 1809—, Mezei István 1813—, Sárai Gábor 1818—, id. Veres István 1834—, Szikszay József, Simon Lajos, Varga János, Nagy Károly, Mozsonyi Sándor, Cseke Bálint 1891—1903, Jávorý Nándor 1904—1914, Réthy László 1915-től a mai napig.

Tanítók voltak 1750-től a következők: Pápai József, Molnár Mihály, Bognár Sámuel, Nagy Gergely, Kriston Mihály, Nagy Ferenc, Arday Mihály, ismét Nagy Ferenc, Babolcsai Ferenc, Krassai Gábor, Tóth János, Beke József, Nemes Csengeri Gábor, Dienes János, Takács József, Csengeri Varga Gergely, Kis Takács József, Babolcsai Ferenc, Nemes Sarkady János, ifj. Babolcsai Ferenc, Berhidai Keresztes Pál, Kajdi Sándor, Király Károly, Orbán István, Verbai István, Hampó János, Darab Ferenc, Varga Dániel, Balogh Lajos 1890—1925, Mózs Kálmán 1925-től a mai napig.

Magyaregresnek ösidőktől fogva Várda társegyháza, honnét az idősebb gyermekek iskolába s főként konfirmációi oktatásra, a hivek pedig templomba Magyaregresre járnak.

24. Somogyaszaló, Magyaratád, Orczi.

Rácörs-pusztáról püspök úr 30-án reggel 8 órakor indult el a somogyaszalói egyház meglátogatására. Huszár Aladár egyházmegyei gondnok s Bánó Iván földbirtokos saját fogataikat, illetve négyesét Püspök úr rendelkezésére bocsátván.

A község határán bandérium és egész hosszú kocsisor fogadta és Vogronics János jegyző üdvözölte Püspök urat. A község szélén levő diadalkapun áthaladva, melynek felirata ez volt: »Az Úr megáldja a te bejöveteledet!« a kociút mindkét oldalán elhelyezett nemzetiszínű zászlók között érkezett meg a parochiára, hol már azután az egész gyülekezet jelen volt. A szabad ég alatt a CXXII. zsoltár 2-ik versének eléneklése után Csúzy Sándor helybeli lelkész köszöntötte Püspök urat a saját egyháza, valamint a berendelt Magyaratád és Orci nevében. Győri Pálné az aszalói asszonyok és leányok nevében csokrot nyújtott át Püspök úrnak, egyszerű szavak kíséretében.

Az istenitiszteleten előimát B. Major János orci lelkész mondott, az ígét Püspök úr hirdette Jeremiás XVII: 11. alapján.

Püspök úr egyházi beszéde.

Alapige: Jer. XVII. 11.

Kegyelem néktek és békesség Istentől, a mi Atyánktól és a mi Urunktól, az Úr Jézus Krisztustól. Az apostol e szavaival köszöntelek benneteket egybegyült hitek, kik itt megjelentetek a somogyaszalói szent gyülekezetből és köszöntöm a magyaratádi és az orci szent gyülekezetek presbiteriumát. Kegyelem néktek és békesség! Köszönhetnélek-e benneteket áldásosabb igékkel, mint ezekkel, hiszen annak a kegyelmét könyörgöm le rátok, akinek irgalmából száll alá minden jó ado-

mány és tökéletes ajándék. Annak a kegyelmét könyörgöm le rátok, akiben élünk, mozgunk és vagyunk, aki nélkül a mi életünk semmi és eltűnik, mint a megszáradt fű és nem marad annak a nyomán semmi, csak sárga levél. Köszönhetnélek-e áldásosabb igékkel, amikor békesség után vágyódtok ti is. Nem a világ békességét kívánom reátok, hanem a Jézusét, aki lehozta szivünkbe a nyugodt békességet, melyet nem zavarhat meg a világ kísértése, az élet semmi fájdalma. Kívánhatnék-e mást, mint a békességet a családban, a községben, az egyházban és az állami életben. Ebben a szomorú helyzetben, amelyben mi vagyunk, a Krisztusnak békességét, az én Uramnak békességét könyörgöm rátok. Hadd fűzzem az apostolnak ezekhez az üdvözlő szavaihoz hozzá az én őszinte szivből jövő köszönetemet azért a meleg fogadtatásért, mellyel engem a község határától egész a templomig kísértetek, azért a ragaszkodásért, mellyel körülvesztek és azért a gondoskodásért, mellyel fogadtatásomat előkészítettétek, mindazért, amivel az én templomba bejöveteletem feledhetlenné tettétek magatokra és reám nézve. Hadd köszönjem meg fiaitoknak, hogy lovon eléim jöttek, hogy kocsin kísérték hosszú sorban, hadd köszönjem meg a diszkaput, amit számomra emeltetek, a leventéknek, hogy tiszteletemre kivonultak. Nem tudom minden egyesnek megköszönni a meleg fogadtatást, azért itt együttesen mindnyájatoknak köszönetet mondok én, akit talán közületek egyik másik névről ismer, azt azonban mindnyájan tudjátok, hogy az Urnak nevében jöttem, hogy hirdessem néktek az ő evangéliumát, amely örökké megmarad.

K. Gy.! Megindulással állok itt ebben a ti templomotokban, hisz ez a gyülekezet azok közé tartozik, amelyek oly szép, dicsőséges multra tekinthetnek vissza.

Amikor elődeitek vallásos meggyőződésükért, hitükért háborgattattak, amikor az a veszedelem fenyegetett, hogy mint a szomszéd Hetes templomát, lerombolják a ti templomotokat is, e helység lakosai megmentették templomukat. Az ősöknek ez a szép példája örökségként maradt reátok, hogy ti is ragaszkodjatok vallásos meggyőződésetekhez és azt, amiért őseitek olyan nagy áldozatot hoztak, fenntartsátok. A ti egyházhoz való szeretetetek, ragaszkodástok legyen ez épület oszlopa és pillére, amelyre ne a külső, hanem a belső támaszkodjék. Amint körültekintettem ebben a községben, láttam és látom, hogy ti szorgalmatok és takarékosságotok révén a földi jólétnek magasabb fokán álltok. Hogy ne örülnék, amikor látom, hogy valaki eljut a földi életnek arra a fokára, ahol emberies életet folytathat és kielégítheti szükségleteit, de engedjétek meg, hogy amikor ezt látom, figyelmeztesselek benneteket arra, amire az ótestamentum prófétái és az Úr Jézus figyelmeztettek: vigyázzatok, hogy a jólétbe el ne merüljétek és el ne mulasszátok a lelki jók után való törekvést. -

A felolvasott szent ige erős szavakkal mutat arra, hogy milyen téves annak az embernek a felfogása, aki a földi javak mellett elmulasztja a mennyei jók szerzését, mikor azt mondja, hogy mint a fogoly madár, mely olyan csirkéket gyűjt maga köré, melyek nem igaziak, úgy tesz az ember is, aki gazdagságot gyűjt, mert ez sem az igazit gyűjti maga körül, amelyből neki örökölete származik, hanem mint a fogolymadár idegen csibéket gyűjt, úgy ő is idegen javakat gyűjt össze. Azt mondja a próféta, hogy ez az élete felén látni fogja a maga nagy tévedését és az élete végén látni fogja, hogy bolond volt. Igen, mert, aki nem lelki javakat gyűjt, hanem csak a testi javak gyűjtésére

fordítja minden idejét és erejét, az érezni fogja, amint az élete felén áthaladt, hogy a testi javak elhagyják és egyre kevesebb támasztékot nyújtanak neki és amikor élete végén visszatekint életére, látja, hogy aki nem gyűjtött az örökéletre, hanem csak testi javakra vetette magát, amiket nem vihet tovább magával, az bolond.

Súlyos szavak ezek, de igazak. Hiszen Idvezítőnk felállítja azt a nagy kérdést: mit akartok, földi javakat akartok-e gyűjteni, vagy mennyieiket. Ő maga mondja: »ahol van a ti kincsetek, ott van a ti szívetek is«, (Máté VI:21.) azoknak az embereknek mondja ezt, akik a földi javakat tartják legnagyobb kincsnek. Aki a földi javakban látja a kincsét, annak a szíve is ott van a földön, aki mennyei javakban látja a kincsét, annak a szíve is a mennyekben van. Üdvözítőnk mondja, senki sem szolgálhat két urnak, mert vagy az egyiket gyűlöli, vagy a másikat szereti, senki sem szolgálhat földi javaknak és a mennybéli felséges Istennek. Nekünk választanunk kell, vajjon mit akarunk, a földi javakhoz akarjuk-e szívünket kapcsolni, hogy a földön maradjunk, vagy fel akarjuk emelni szívünket a magasba, hogy a lelki javak adományozójával egységben tudjuk magunkat. Nekünk választanunk kell, hogy azt a békeséget akarjuk-e, mely e világnak békessége, vagy azt a békességet, mely az élet fejedelmének a békessége.

Ismeritek mindnyájan Jézusnak azt a mondását, hogy »ne gyűjtsetek magatoknak kincset a földön, hol a rozsdá és a moly megemészti és ahol a tolvajok kiássák és ellopják« (Máté VI:19.), hanem gyűjtsetek olyan kincseket, melyek ezeknek a veszedelmeknek nincsenek kitéve... Oh mégis hányan tévelyegnek, akik azt gondolják, hogy a legkisebb féreg által megemészthető kincsekben van a boldogságuk és a békességük. Mennyire figyelmeztet bennünket Jézus, hogy ne le-

gyünk olyanok, mint az a gazdag, aki így szól: egyél, igyál én lelkem. Mennyire figyelmeztet bennünket Jézus, hogy még az éjjel megkérheti Isten a mi lelkünket, mit érnek ekkor azok a javak, melyeket itt a földön gyűjtöttünk. Nincsen-e igaza a prófétának, mikor azt mondja, hogy az az ember, aki csak vagyont gyűjt, olyan, mint a fogoly madár, amely idegen csibéket gyűjt maga körül, mert ez nem az ember lelkéből fakad, a léleknek nem lehet legszentebb és legmagasabb törekvése a vagyon. Ezt az ilyen ember csak akkor látja meg, amikor életének felére eljut, mert földi vagyon az ember élete második felében nem nyújt örömet és megszűnik azzal az erővel hatni, mint férfikora teljében. Ekkor látja be az ember, hogy életét hiába töltötte el.

K. Gy.! Sajátságos, hogy ez az ellentét a föld és a menny között meg volt már az ótestamentumban épenúgy, mint az újtestamentumban, meg volt az ó-kor népeiben épenúgy, mint a mi népünkben. Az igaz keresztyén a Krisztus igaz követője kell, hogy megtalálja ebben az ellentétben a kibontakozás útját. Mig egyrészt dolgoznunk kell addig, mig nappal vagyon, mig a földi javakat megvetni nem szabad, mert azokat is az Isten engedte számunkra az élet fenntartására, másrészt nem szabad engedni, hogy ez legyen urrá felettünk, hogy békóba verje lelkünket, hogy a lélek ne szárnyalhasson fölfelé az egek Urához. Az igaz keresztyén a földi javak munkálása mellett egy percre sem feledkezik meg arról, hogy igazi rendeltetése nem e földön, hanem az örökkévalóságban van. Hiszen a földi életünk, mint a zsoltáriró is mondja, 70 esztendő, vagy ha több, nyolcvan esztendő, vajjon mi ez az örökkévalósághoz képest, olyan, mint egy porszem az örök mindenséghez. És mi azt akarjuk, hogy ebben

a világban, a minket körülvevő földi javak birtokában legyünk boldogok és elfeledjük, hogy ezt a földi létet követi egy örökkévalóság, hiszen az ember Istennel rokon, Ő adta neki saját lelkét és az ember törekszik az Istennel való rokonság felé, ez képezi legfőbb vágyát. És amikor a földi lét rövid órái elmúlnak, és amikor a lélek átszáll az Istent dicsőítő seregébe, ha a földi életben megfeledkezett arról, ami a tulajdonképeni rendeltetése és csak a földi javak szerzésére fordította minden munkáját, mit vihet akkor oda magával? Ha engedjük a mi szívünket a földi javak által teljesen lekötni, ha egyebet sem teszünk, mint minden nap csak azt forgatjuk elménkben, hogy hogyan gyarapíthatjuk ezeket, mindennap földi teendőink foglalnak el és nem hagynak időt arra, hogy ezekből a földi javakból felemelkedjünk és keressük a magunk igazi lelki javát. Bizonyosan emlékeztek arra, hogy amikor Krisztushoz megy egy gazdag és azt kérdi: Mester, mit cselekedjem, hogy az örök életet elvegyem, Jézus azt válaszolja, tartsd meg a parancsolatokat, mire a gazdag azt mondja, mindazokat megtartottam, amik a mózesi törvényben vannak, mire Jézus azt feleli, eredj el, add el minden vagyonodat és részed lesz a mennyországban. Erre megdöbben a gazdag, mert a szive sokkal jobban köti földi vagyonához, minthogy ezt az áldozatot meg tudná hozni, ezért mondja Jézus: Bizony bizony mondom néktek, könnyebb a tevének a tű fokán átmenni, hogynem a gazdagnak az Isten országába bejutni!» (Máté XIX:24.) Hiszen a gazdagot a maga földi javai ide kötik a földhöz, nem tud megbarátkozni azzal, hogy amit oly szeretettel takargatott, feláldozza egy magasabb célért, nehéz neki a földi javakat elhagyni mennyei javakért. Ezért kell a próféta utasítását ismételni, a hivek lelkére kötni, hogy a földi jólét

miatt ne feledkezzenek meg a léleknek üdvösségéről, mely az ember osztályrésze lehet, ne feledkezzenek meg a léleknek arról a javáról, amit Jézus nyújtott.

K. Gy.! Én csak azokra a veszélyekre akartalak figyelmeztetni benneteket, melyek előállanak a földi jólét nyomán, amelyek azoknak szívét könnyebben meglepik, akik bőségben vannak, azokénál, akik szűkölködnek. Ezek tapasztalják, hogy ha leélik a földi életet, számukra el van téve egy boldogabb jövő, amikor mindazok a nélkülözések, miket itt alant szenvedniök kell, elmaradnak tőlük. Ezek a veszélyek, Kedves Híveim, a földi jóléttel kapcsolatban merülnek fel és oda vezetnek, hogy az ember Isten törvényét nem tudja azok fölé helyezni. Ha ezeket az ember világosan látja, akkor igyekszik mennyei javakat is gyűjteni és nem tesz úgy, mint a fogoly madár, amely olyan csibéket gyűjt maga körül, amelyeket nem maga költött ki. Az ilyen érezni fogja élete felén, hogy eddig téves úton járt, az élete végén pedig belátja, hogy helytelen eljárást követett egész életén keresztül. Fogadjuk meg a prófétának azt az intését, mely az alapigékben foglaltatik és gondoljunk Jézus annyi sok intésére és keressük a földi javak helyett azokat a javakat, melyeket Ő hozott alá a földre és amelyeket nyújt, az Istennel való egységet, az Isten kegyelmét, az üdvözülés lelki javait. Ezeket nem lehet megfogni kézzel és nem lehet látni szemmel, mint a földi javakat, de nem becsebbek-e ezek a földi javaknál, mint ahogy a lelkünk nem többet ér-e a testünknel, melynek tagjait megtapint-hatjuk. A földi javak elmaradnak, a lelki javak állandóan kísérek és velünk lesznek akkor is, amikor a földi lét megszűnik. Gondoljatok arra, hogy mindnyájunkra eljön a pillanat, amikor bucsút veszünk a földi élettől és belátjuk, hogy a földi javak, melyekbe oly

sokan helyezik reménységüket, nem kísérhetnek a siron túl. Mint a régi görögök, akiknek az volt a hitük, hogy a meghaltak lelkeit hajós viszi egy folyón keresztül és egy fillért tettek a megholt ajkára, mert ott szüksége lesz rá, jogosan mondták: mire való volna a sok kincs, hiszen arra, hogy ők a túlvilági folyón átmehessenek, elég egy fillér is, mennyivel inkább be kell látnunk nekünk keresztyéneknek, hogy a földi javak hiábavalók és hogy azokban a javakban van igazi életünk, melyeket Krisztus hozott magával. Erre kell törekednünk és hogy ezeket a javakat megszerezhessük, Jézus igaz tanítványainak kell lennünk, mert akkor az élet végén nem fog ránk illeni, hogy bolondok voltunk, hanem úgy érezzük, hogy adatott nekünk az a bölcsesség, mellyel Krisztus evangéliumát ismertük fel a legfőbb jónak; úgy érezzük, amikor fáradt szemünket lehunyjuk az örök álomra, hogy lelkünket Krisztus emeli magához, hogy mint az ő tanítványának lelkét felemelje és vigye a mennyei Atya elé, hol a Krisztus által elkészített hajlékok várakoznak azokra, akik Krisztus nyomdokain igyekeztek járni és az ő evangéliumát minden földi kincsnél többre becsülték. Ámen.

Az istenítisztelet után tartott presbiteri gyűlésen a magyar-
atádi presbiterium arról tett panaszt Püspök úrnak, hogy a református hiveket urnapján és István király napján munkaszünetre akarják kényszeríteni s már többeket a munkaszünet megsértéséért meg is büntettek. Püspök úr felhívta a lelkész figyelmét egy régebbi kúriai döntvényre, mely szerint mezei munkát lehet végezni és a közelmúltban lejátszódott héregi esetre; u. i. a héregi ref. hiveket az alsóbb foku bíróságok megbüntették a munkaszünet megszegése miatt, míg a felsőbb fórum leszögezve az ismeretes kúriai döntvény érvényességét, a birói ítéletek végrehajtását felfüggesztette és a héregieket felmentette. Püspök úr informálása nagyon megnyugtatta nemcsak a magyaratádi hiveket, illetve presbitereket, hanem a többi presbiteriumokat is, mert mindenütt büntetéssel fenyegették munkás hiveinket, kiket

természetesen nem lehet kötelezni római katolikus ünnepek megtartására.

Csuzy Sándor lelkész — érdemes megemlíteni, hogy 1825 óta állandóan a Csuzy-család adott lelkészt Somogyaszalónak, még pedig apáról fiúra szállt az ige szolgálata, mely tény, fényes bizonyíték a Csuzy-familia és az aszalói gyülekezet mellett — látta vendégül Püspök urat, kíséretét és a berendelt egyházak lelkészeit és tanítóit. Ebéd után megtekintette az iskolát, majd a lovasbandériumtól és a beláthatatlan hosszú kocsisortól kísérvé csaknem szóról-szóra vehetjük: ott volt az egész falu, délután 3 órakor elhagyta Somogyaszalót és visszatért Huszár Aladár egyházmegyei gondnok rácörspusztai kuriájába. Délután a házigazda és a végtelenül kedves háziasszony kalauzolása mellett a társaság kirándulást rendezett gróf Ráday Gedeon tölgyesébe.

Egyházak története.

Somogyaszaló.

Lelkész: Csuzy Sándor, sz. 1866. Somogyaszalóban szolgált 1898 óta.

Tanító: Kis József, sz. 1902. Somogyaszalóban szolgált 1924 óta.

Gondnok: Berta Pál. *Presbíterek:* Szenté József, Kulcsár Pál, Szitás Sándor ny., b. Kovács József, Szitás Pál k., Hideg Pál ifj., Kovács Pál, Decsi István, Györy Pál, Biró Károly, kis Kovács Lajos és Nagy Pál.

A község nevével először az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzékben találkozunk. 1573—80-ban török birtok 20, illetve 29 házzal, 1626—1627-ben ellenben csak két portát irtak benne össze a királyi adórovók. 1660-ban két ilyenvü helység fordul elő. A községhez tartozó Déshida major a középkorban falu volt, mely már 1298-ban említettik, 1332-ben plébániája is volt, 1443-ban vámhely, még 1536-ban is szerepel, de 1726-ban már pusztá.

Református egyháza szintén nagyon régi. Már 1618-tól fogva találkozunk lelkészének nevével s hogy már akkor tekintélyesebb egyház lehetett, mutatja az, hogy akkori lelkészét,

Komáromi Jánost a tapsonyi, hetesi és látrányi lelkészekkel együtt az esperes segítségére presbiternek választják. Ettől kezdve 1634, 1640, 1643-ban akadunk rá lelkészeinek nevére. 1657-ben azonban üresedésben van. Őskoráról az említett adatok mellett mindössze annyit tudunk, hogy háborgatva soha nem volt azon az egy eseten kívül, mikor 1768-ban a mezőcsokonyai templomot leromboló igali r. katolikusok haza felé menve az aszalóit is el akarták pusztítani, de a hivek villával, fejszével állván körül, nem mertek hozzányulni.

Templom. Emlékezet szerint volt egy nagyon régi templomuk, melynek elpusztulása után 1734-ben újat építettek, mely az igaliaktól megmentetvén, fennállt egészen 1787-ig, amikor alapjában most is fennálló templomukat kezdték építeni. Ezt a templomot 1892-ben teljesen átalakították. Az 1917-iki rekvirálásból megmaradt tudomásom szerint egyházmegyénkben a legrégebb, 1726-ban Fischer Jánosnál Pécsen öntött, szép, teljes hangú körülbelül 250 kg.-os c, nagyobbik harang mellé 1922-ben Tóth Árpádnál Veszprémben készítették egy 160 kg.-os kisharangot.

Lelkészlak. A régebbi épületet 1790-ben emelték. A mostani lakást 1902-ben építették 8421 korona költséggel. A gazdasági épület nagyobb mértékben renováltatott 1924-ben.

Az *iskola és tanítólakás* építéséről nincsenek adatok. A gazdasági épületet 1926-ban készítették.

Lelkészek. Komáromi János 1618, Komáromi P. István 1634, valószínűleg vele azonos Komáromi István és Révkomáromi István, kik közül az előbbit 1640-ben, utóbbit 1643-ban mint aszalói lelkészeket említi Thury. 1657-ben az állás üresedésben volt. A régi öregek emlékeznek bizonyos Pörhendi N. Ónodi Istvánra és Gál Péterre, kik 1747 előtt szolgáltak. Gál Péter utóda Pápai Nagy József 1747-ben. Őt követték: Mészáros János 1760—, Berényi Sámuel 1761—, Laskai János 1762—, Balogh János 1764—, Halászi István 1769—, Vincze Mihály 1789—, Vas István 1797—, Fodor János 1801—, Sipos Dániel 1806—, Sipos Mihály 1809—, Kovács József 1819—, Csuzi István 1825—, Csuzi József 1852—, Csuzi Sándor 1898-tól a mai napig. A gyülekezet és a lelkész között levő bensőséges viszonyt mutatja, hogy több mint 100 éve lelkészeik ugyanabból a családból valók.

Tanítók. Josvai János 1756—, Mihó Sámuel 1758—, Böczkös Tamás 1759—, Vásárhelyi Sámuel 1761—, Laskai Sámuel ?, Kis György 1765—, Patai Imre 1766—, Orosz Mihály 1768—,

Gyulai Mihály 1769—, Laskai Sámuel 1771—, Borsodi Sámuel 1772—, Hegymegi István 1773—, Eszenyi György 1778—, Aracsi Sámuel 1782—, Czeglédy Mihály 1786—, Pálfi János 1787—, Karancsi István 1789—, Bölcsi Izrael 1795—, Virágh Pál 1796—, Erdélyi Ferenc 1798—, Nagy György 1804—, Fekete István 1808—, Sárosi Ferenc 1810—, Babócsai Ferenc 1811—, Mosonyi Benjámin 1816—, Ódor Ádám 1823—, Kozári János 1826—, Varga Gergely 1831—, Király József 1838—, Varga Lajos 1876—1908, Sylvester Gábor 1908—1918, Peti Sándor helyettes 1924, Kis József rendes tanító 1924-től a mai napig.

Novák István II-od tanító volt 1880-tól 1889-ig. Ettől kezdve a másodtanítói állás megszűnt.

Magyaratád.

Lelkész: Jóba József, sz. 1849. Magyaratádon szolgált 1890 óta.

Tanító: Pataky Géza igazgatótanító, sz. 1880. Magyaratádon szolgált 1902 óta.

Gondnok: Kömives József. *Presbiterek:* Bertalan Pál, Zsoldos Albert, Nagy Sándor, Sipos János, Róka Ferenc, Bertalan József, Komáromi István és Sipos Sándor.

Magyaratád eredetileg régi község, mely már 1284-ben fennállott. 1332-ben plébániájáról, 1399-ben Mindenszentek tiszteletére épített templomáról van említés. 1580-ban még fennállt, de a török világ alatt elpusztult és csak 1724-ben települt újra.

Református egyháza mint a somodori lelkészséghez tartozó gyülekezet az 1634-iki kiskomáromi zsinat jegyzőkönyvében fordul elő először. A Magyaratádtól nyugatra eső Somodor igen nagy és népes hely volt virágzó anyaegyházzal, melynek lelkészei nevével egyházkerületünk történetében az 1600-as években gyakran találkozunk. Amikor Magyaratád újra települ, Somodor viszont pusztává lesz, egyházának ekkortáiban nyoma vész és így valószínű, hogy Somodor volt református hiveinek nagyobb részéből alakulhatott meg a magyaratádi gyülekezet, melynek 1723 körül történt keletkezéséről annyi maradt emlékezetben, hogy a református lakosság azzal a kikötéssel szállta meg a községet, hogy azonnal templomot építhessenek, tanítót vihessenek és földesuruk minden háborgatás ellen megoltalmazza őket. A kö-

vetkező évben már felépítették templomukat, miként az oldalára illesztett táblán látható volt. 1738-ig leányegyház volt preoránsok vezetésével, ekkor azonban önálló lelkészséggé szervezkedett. Anyakönyve 1759-ben kezdődik.

Templom. Régebbi templomuk, miként említettük, 1724-ben épült, a mostanit 1843-ban kezdték építeni s 1845-ben fejezték be. 7052 frt.-ba került. Masszív, téglaboltozatos épület. Tornyát 1903-ban újra fedték s az egész templomot renoválták 2569 korona kiadással. Orgonájukat, mely a somogyjádi után legrégibb egyházmegyénkben, 1851-ben állíttatták 820 frt.-ért.

A tágas *lelkészlakás* 1870-ben készült 4500 frt. költséggel. A lelkészi és tanítói gazdasági épület 1906-ban épült 2130 korona kiadás mellett.

A *tanítólak és iskola* 1882-ben épült s került 1313 frt.-ba.

Lelkészek. Vasas István 1738—, Komáromi József 1750—, Balogh János 1751—, Csákvári János 1768—, ismét Balogh János 1769—, Boncz János 1774—, Ujhelyi Mihály 1777—, Simon István 1778—, Sebő Pál 1785—, (15 évi szolgálat alatt parochiát, templomot, tornyot építtetett), Szikszai Nagy György 1799—, Sarkadi Sándor 1804—, Karsai József 1806—, Berhidai Keresztes Ferenc 1810—, Benedek József 1816—, Szigeti István 1821—, Simon Mihály 1818—, Somogyi Sándor 1835—, Nagy Lajos 1856—, Jóba József 1890-től a mai napig.

Tanítók. Az anyaegyházzá alakulás előtt preoráns tanítók voltak: Szerdahelyi János 1728—, Földi István 1730—, Szentpéteri Mihály 1731—, Csuzi István 1736—, Neszményi István 1737—1738. A rendes tanítók nevei az egyik anyakönyvben emlékezet után jegyeztettek fel: Laczházi István 5, Nagy János 2, Nagy János 3, Sárosi Ferenc 2, Vásárhelyi ? 3, Babolcsi ? 3, Kis József 1, Horváth József 3, Demeter Gábor 3, Ember Ferenc ?, Kaposi Lajos 2 évig, Molnár János 1818—, Virágh Pál 1826—, Vecsei János 1830—, Somogyi István 1831—, Horváth Ádám 1833—, Kovács Zsigmond 1837—, Verbai János 1843—, Belevári Mihály 1850—, Janka Péter 1882—, Mándi Bertalan 1894—, Jezerniczky Lajos 1897—1902, Pataky Géza 1902-től a mai napig.

O r c z i .

Lelkész: B. Major János, sz. 1889. Orciban szolgál 1922 óta.

Tanító: Pataky Sarolta, sz. 1904. Orciban szolgál 1925 óta.

Gondnok: Varga Sándor felső. *Presbíterek:* Bitá László alsó, Bitá Sámuel, Hideg István, Hideg József, Hideg László, Gyenese Ferenc, Nagy József felső, Német Péter.

Orci községről már az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzék megemlékezik. Később azonban, hihetőleg a török dúlás idején elpusztul, mert a XVIII. század elején már csak pusztá. A határában fekvő Tömörke-pusztá a középkorban jelentékeny helység volt, mely először 1229-ben a székesfehérvári káptalan, 1427-ben a Bocskay-család, 1438-ban Hédervári Lőrinc birtoka, de a török hódoltság korában megsemmisül.

Református egyháza az újratelepüléssel veszi kezdetét. Ugyanis báró Orczy István református lakosokat telepít le 1734 táján azzal, hogy vallásuk szabad gyakorlását és preoránsmester alkalmazását nemcsak megengedi, de az erőszakoskodás ellen oltalmazza is őket. A következő évben be is vitték a preoráns-tanítót, a vallásgyakorlat megkezdődött. Az oratoriumot 1743-ban építették.

A vallásgyakorlat azonban nem sokáig tartott, mert már 1745 végén, vagy 1746 elején Kajtor nevű preoránszt az uraság tiltakozása ellenére kivitték a faluból s ezzel a vallásgyakorlat megszűnt. A vármegye 1751-ben a templomot lerontatta.

Az elnyomatás 1786-ig tartott, mikor a türelmi rendelet következtében megengedték a vallás gyakorlását. Báró Orczy István ismét nekik adta azt a telket, melyen 1745-ig az oratorium és mesterház volt. Ezen a telken 1787-ben felépítették templomukat és paplakásukat. 1789-ben pedig báró Orczy Józseftől másik fundust is kaptak, melyre az iskolaházat emelték.

Templom. Első oratoriumukat, miként említettük, 1743-ban építették. Ezt a vármegye 12 év múlva leromboltatta. Második templomukat a vallásszabadság visszaállítása után 1787-ben emelték. 1910-ben ez az épület nagy átalakításon ment keresztül. Ugyaszovalán csak falai maradtak meg. Az összes berendezés, padok, szószék, karzat, ajtók, ablakok ujjal cseréltettek fel, az új templomtető eternit-palával, az ujonnan készített toronytető vörösrézrel boríttatott 20.000 aranykorona kiadás mellett. A gyülekezet roppant áldozatkészségével nagyon diszesen renovált

templom tornyáról azonban a vállalkozóval való differenciák miatt a háború alatt nemcsak a vörösrézfedést, hanem az egész toronytetőt elvitték s így állt a torony csonkán, szükségfedéssel ellátva egészen 1925-ig, amikor a gyülekezet az egész toronytetőt nagyon izléses kivitelben galvanizált bádofedéssel ellátva újraépítette. A folyó évben pedig a templom részére diszes nagy templomi harmóniumot vettek 1300 pengőért. A háború idején elrekvirált nagyobbik harang helyett 1924-ben a Harangművek r.-t.-nál öntettek egy *c* hangú 120 kg.-os harangot.

Lelkészek. Kaposi János 1786—1787, Rétyi Gazda József 1787—1789, Sarkadi Sándor 1789—1803, Budai Pál 1803—1805, Nagy József 1805—1807, Vaiszlói Tóth János 1807, Tóth János 1807—1813, Karsai József 1813—1817, T. Kovács János 1817—1822, Benkő János, Vincze Sámuel, Barla Szabó István 1822—1823, Tóth József 1833, utána Tóth Péter, majd Nagy Antal 1845—1851, Boncz József 1851—1856, Kovács Gábor 1856—1893, ifj. Csire István 1894—1906, Bus József 1907—1908, Kuthy Elemér 1909—1918, Tildy Zoltán 1919—1921, B. Major János 1922-től a mai napig.

Tanítók. Legelső preorástanítóiról nem tudunk az utolsó Kajtor nevűt kivéve, kit 1745 táján az uraság tiltakozása ellenére kivittek. Az anyaegyházzá alakulás után tanítóik: Üllei Sándor 1790—, Bardócz Sámuel 1792—, Üllei Sándor 1793—, Pálfi János 1794—, Füredi Ferenc 1796—, Ember Ferenc 1798—, Nagy Benjámin 1810—, Bódai József 1813—, Ember Ferenc 1816—, Öri Ferenc 1821—, Fekete István 1825—, Varasdi Péter 1825—, (összel) Vecsei János 1828—, Strézsi György 1830—, Pécsi Gábor 1832—, Dömötör András 1839—, Mozsonyi János 1842—, Belevári Mihály 1846—, Somogyi István 1850—, Verbai Dániel 1856—, Bosznai Viktor 1861—, Kajos Béla 1862—, Szombati Lajos 1862—, szept. Hampó János 1869—, Fejes Lajos 1872—, Györfi Sámuel 1873—, Pecsét János 1875—, Fazekas Károly 1885—, Szomju István 1896—1925, Pataky S. roltta 1925-től a mai napig.

25. Kaposvár.

Május 31-én a kora reggeli órákban elhagyta Püspök úr Huszár öméltóságáék házát, nem akarunk, mert nem lehet sablonos jelzőt használni, azért egész egyszerűen írjuk: házát, hogy a merenyei állomáson vonatra szállva körutja utolsó stációját, Kaposvárt elérje, hova hét óra 46 perckor érkezett meg kíséretével, melyben ekkor már résztvett Szabó Bálint egyházm. főjegyző is. A pályaudvaron Sulacsik Zoltán hitoktató, cserkészparancsnok vezetése alatt a cserkészcsapat s leányok üdvözölték, az I. osztályu váróteremben nagyszámu és előkelő közönség élén dr. Vétek György polgármester köszöntötte a város részéről, a dunántúli református egyházkerület főpapját s Magyarország egyik kiváló egyéniségét püspökünkben. A pályaudvarról Huszár Aladár egyházmegyei gondnok kaposvári lakására hajtatott Püspök úr a város fogatán, mely egész nap Püspök úr rendelkezésre állott és a város többi fogatai is állandóan rendelkezésre voltak bocsátva. Ott a reggelit elfogyasztva és félórát töltve, háromnegyed kilenc órakor harangzúgás közben a templomhoz érkezett, hol a presbiterium élén a gyülekezet részéről Csértán Márton lelkész üdvözölte. Képviseltették magukat a különféle egyházi egyletek és alakulatok; a belmissziói bizottság nevében dr. Magay Ferenc törvényszéki bíró, a Lorántffy Zsuzsánna egyesület nevében özv. Csejdy Gáborné, a leánykör nevében Bojtor Valéria, a legénykör nevében Zsobrák István, a cserkészcsapat nevében Obernyik Károly segédparancsnok, a leányönképzőkör nevében Nagy Ilonka, az ifjusági önképzőkör nevében ifj. Sipos István, a vegyeskar nevében id. Sipos István, az ifjusági vegyeskar nevében Szondy Béla és a katonai egyház nevében Kósa Ernő alezredes intéztek szívből jövő őszinte meleg szeretetet sugárzó szavakat Püspök úrhoz, ki meghatóttan és buzdítva válaszolt az üdvözlésekre.

A fogadtatás után nyomban fél 10 órakor Püspök úr presbiteri gyűlést tartott. A 63. dicséret eléneklése után Csértán Már-

ton lelkész imádkozott, Szigethy Sándor főgondnok a presbiterium háláját és köszönétét fejezte ki az elnöklő főpásztornak azért a nagy szeretetért és támogatásért, melyben állandóan részesítette a kaposvári egyházat, különösen kiemelve a népjóléti minisztériumhoz intézett kérvényük támogatását s ennek sikerét s egyúttal egy újabb segélykérvényt nyújtott át Püspök úrnak. Matolcsy Sándor dr. gondnok, a kaposvári egyháznak ez a páratlan agilitású világi papja, tett jelentést a kaposvári egyház életéről, kérte az egyháznak a kerülettel szemben fennálló tartozása rendezését s méltányos kölcsönt is ajánlott föl. Püspök úr kilátásba helyezte, hogy a gazdasági tanáccsal egyetértően javaslatot fog terjeszteni a kerületi közgyűlés elé, hogy egyház-kerületünknek s gyülekezeteinknek ez egyik legnehezebb kérdése okvetlen rendeztessék egyházkerületünk nagyobb megkárosítása és a gyülekezetek megterhelése nélkül. Matolcsy dr. kéri továbbá a második hitoktatói állás megszervezését s jelentést tesz az OFB által juttatott földekről. Dr. Szigethy Gy. Sándor főgondnok megköszöni Püspök úr megjelenését s a presbiteri gyűlésen nyújtott tanácsait és utasításait s a gyűlést bezárta, mely Sulacsik Zoltán hitoktató imájával és a XC. zsoltár eléneklésével ért véget. Már ezen a presbiteri gyűlésen is meglátnak, amit egész ott időzésünk alatt tapasztaltunk, hogy Istennek igen sok népe van abban a városban s a hivek hitüket tettekben is megbi-zonyítják és hogy a főgondnok szavait használjuk, a kaposváriak nem per centes reformátusok.

A presbiteri gyűlés után 10 órakor istenitisztelet volt. A LXXXIV. zsoltár 1—2. versének eléneklése után imádkozott Csertán Márton lelkész, majd az ifjusági vegyeskar énekelt Sulacsik Zoltán vezetése mellett és Püspök úr prédikált Máté V: 14. alapján.

Püspök úr egyházi beszéde.

Alapige: Máté V. 14.

»Kegyelem néktek és békesség Istentől, a mi Atyántól és a mi Urunktól, a Jézus Krisztustól.« Az apostol e szavaival köszöntelek kaposvári szent gyülekezet, itt e szent házban megjelent Hívek! Kegyelem

néktek és békesség! Kivánhatnék-e rátok áldásosabbat, boldogítóbbat, mint az Isten kegyelmét, Annak a kegyelmét, aki szabadon rendelkezik mindennel, Annak a kegyelmét, akinek köszönhetjük, hogy élünk, mozgunk és vagyunk, Annak a kegyelmét, akitől száll alá minden jó adomány és tökéletes ajándék, Annak a kegyelmét, akinek ingyen való kegyelméből és irgalmasságából gyülekezhettünk itt össze. És békességet kívánok tinéktek. Kivánhatnék-e a kegyelem mellett valami áldásosabbat, mint békességet az egyesnek a szívébe és lelkébe, kivánhatnék-e békességnél áldásosabbat a családnak, a gyülekezetnek és ennek a nemes városnak és ennek az országnak, amely annyit szenvedett. Nem e földnek a békességét, de Annak a békességét, aki magát a békesség fedelmének nevezte, az Úr Jézusnak a békességét kívánom tinéktek. Az apostol ezen üdvözlő szavaihoz engedjétek meg, hadd fűzzem hozzá a magam köszönetét azért a szíves fogadtatásért, melyben engem részesítettetek, a rokonszenv sok jeléért, mellyel elhalmoztatok, s amely nekem ezt a napot feledhetetlenné teszi. Hadd mondjak köszönetet mindazoknak; akik a fogadtatás előkészítésében részesek voltak és hadd mondjak köszönetet az egész gyülekezetnek, mert hiába való lett volna az egyesek munkája, ha ezeket nem támogatta volna az egész gyülekezet. Tudom, hogy nem nekem szól ez a fényes fogadtatás, hanem a Krisztus szolgájának, az én Uram, a Krisztus igehirdetőjének. Szól annak, aki Isten kegyelméből és a gyülekezetek bizalmából püspöki széket tölt be. Ebben a ragaszkodásban nem az én személyem iránt, hanem az Úr szolgálja iránt jól esik látnom és következtetnem, hogy a ti hitetek oly erős, mint azt ma megbizonyítottatok. Azt mondhatnám K. T., amit az Urnak kedves

apostola, János apostol a mennyei jelenésekről írott könyvében mond a tiatirai gyülekezet angyalának: »Tudom a te dolgaidat és szeretetedet, szolgálatodat és hitedet és türeseedet és hogy a te utolsó cselekedeteid többek az elsőknél« (Jel. II:19.), mert ez a gyülekezet, mely a belsősomogyi egyházmegye gyülekezetei között a legrövidebb multtal rendelkezik, oda emelkedett, hogy elsőnek tekinthető.

K. T. Az alapigéül felvett szent igében azt mondja az Úr tanítványainak, hogy nem rejthető el a hegyen épített város. Egyike a legszebb példázatoknak és hasonlatoknak, melyeket a tanítványokhoz intézett, mert itt azokhoz szól, akik tanítványai akarnak lenni, akiknek azt mondja, ti vagytok a világ világossága, úgy fénylő a ti világosságtok az emberek előtt, hogy lássák a ti jó cselekedeteiteket és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat. Úgy világoljatok, mint a gyertya, mert a gyertyát nem azért gyújtják meg, hogy véka alá, hanem hogy a gyertyatartóba tegyék. Ti vagytok a föld savai, a só arra való, hogy megizesítse az ételt. Oh igen, ha ez hasonlat is, de azért veletek szemben használok és joggal használok egyházi beszédem kiinduló pontjául, mert e gyülekezet tagjai igyekeznek arra, hogy a Krisztus igaz követői legyenek, mint hegyen épített város, messze tündököljenek hitükkel és jócselekedeteikkel.

Jézus két dolgot kíván tanítványaitól: az egyik feltétlen hit és bizalom Őbenne, a másik nemcsak Istennel, hanem felebarátaikkal szemben is hitünknek jó cselekedetekkel megbizonyítása. Az a feltétlen bizalom, hogy Krisztus, aki váltságunkra jött, teljesen a magáénak akar tudni, ez a tanítványok első ismertető jele. E nélkül hiába nevezi valaki magát keresztyénnek, nem az, mert nem igaz követője Jézusnak, nem igaz

tanítványa. Hányszor fordul elő magában az evangéliumban — látjuk Jézus földi pályája alatt — hogy a tanítványok is kezdtek kételkedni isteni küldetésében, kételkedett az is, aki útját egyengette, Keresztelő János úgy, hogy Krisztus ezt a leglesújtóbb szavakkal ítéli el. Tanítványainak, akik azt kérdezték tőle, te vagy-e a Krisztus, azt felelte, ha a jelekből nem látjátok, akkor ez a kételkedés a ti hitbéli fogatkozástokat mutatja és az lesz a legkisebb Isten országában, aki kételkedett én bennem. Amikor a Genezáret taván járva, Péter majdnem elmerült, így szólt hozzá: mit félsz, te kicsiny hitű, itt vagyok én, aki megmentelek téged. Amikor feltámadása után Tamás nem akart addig hinni, amíg új-ját az ő sebeibe nem helyezi, milyen keserű szavakkal ítéli el a hitetlen Tamás kételkedését. Úgy van, aki Krisztus tanítványa akar lenni, annak hinni kell a Krisztusban, mert ő a mi üdvösségünkre jött, azért jött, hogy megváltson a bűn halálából és elvezessen az örök életre. A tanítvány leomlik lábai előtt és azt mondja: »Uram, kihez mehetnénk? Örök életnek beszéde van Tenálad!« (Ján. VI:68.) Aki Krisztusban hisz, fordulhat-e máshoz, mint Őhozá, akitől az örökélet beszédét hallja. János a látomások könyvében ott látja maga előtt az Idvezítőt, aki e világ fundamentumának felvetetése előtt el volt rendelve az Isten tanácsában a mi üdvösségünkre. Én vagyok az Alfa és az Omega, aki vala és aki eljövendő, aki átöleli ennek a világtörténelemnek minden szakát az első ponttól az utolsóig, a bölcsőtől a sirig, a halálig. Tudni azt, mily boldogító, amit ez a János így feljegyez arról, aki kezdetben vala, az Igérő, aki Istennél vala, mily boldogító tudat, hogy az Isten örök tanácsában a Krisztus földre jövétele el volt rendelve és aki hiszen Őbenne, nem vész el. Igen, a Krisztusban való feltétlen hit és bizalom szükséges

arra, hogy mi az ő tanítványai legyünk. De honnan nyerjük ezt a hitet és ezt a bizalmat? Az apostol szerint a hit hallásból vagy, a hallás pedig az Isten ígéjének prédikálása által, nyerjük tehát az Isten ígéjéből úgy, amint a mi bibliánkban megíratott a próféták, az evangélisták és apostolok által és hirdettetett a názáreti Jézus által. Az Isten ígéjének szorgalmas olvasása kell ahhoz, hogy azt a hitet megnyerhessük és az Isten ígéjének szorgalmas tanulása szükséges, hogy abban naponként megmaradhassunk, növekedhessünk, hogy oly erős legyen hitünk, hogy sem mélység, sem magasság, sem jelenvaló, sem bekövetkezendő, sem élet, sem halál ne szakíthasson el az Isten szerelmétől, mely vagy az Úr Jézus Krisztusban.

K. T.! Tudom a te dolgaidat, ismerem a te hitedet, én látom, hogy ebben a gyülekezetben megtörténtek a lépések, hogy Isten ígéjének megismerése minél alaposabb, tanulmányozása minél behatóbb legyen. Az ige befogadására is alkalmassá kell tenni a lelkeket, épen úgy, mint a vetőmag számára a földet. Az Isten ígéjének befogadására közremunkálnak azok az egyesületek, melyek e gyülekezet kebelében alakultak, hogy az egyház munkáját megkönnyítsék. Már a gyermekkorban, a legalkalmasabb időben kell hinteni azokat a magvakat, már gyermekeinket abban a tudatban kell felnevelni, hogy ők a Jézusnak tanítványai lesznek, ha munkás tagok lesznek az anyaszentegyházban, amelynek egyedüli feje a Jézus Krisztus, ha élő templom lesznek, a Szent Léleknek és az Istennek temploma. És ha gyermekeink az elemi iskolában elsajátítják a hit alapjait, megismerkednek a szentírás tanításaival, nem szabad engednünk, hogy serdülő korban azokat elbőrítse a gaz, hogy azokban a szivekben a hit virágait elfojtsa a dudva, gondoskodnunk kell, hogy serdülő kor-

ban folytattassék a munka, a sziv felszántásának nagy munkája, hogy minél fogékonyabbá tegyük őket az igének befogadására. Mindazok az egyesülések, melyek e célra alakultak, áldásos munkát végeznek és ennek hatása megmutatkozik a gyülekezet életében, mert ez mint hegyen épített város mutatja meg, hogy az ige hirdetése és követése hogyan tehet egy gyülekezetet, mely alig néhány évtizede alakult meg, virágzóvá, a tovább fejlődésre alkalmassá, élővé.

Egyik következménye annak, hogy mi a Krisztus tanítványai vagyunk, az, hogy higgyünk és szent bizakodással csüngjünk a Jézuson, a másik következménye az, hogy hitünket az életben jócselekedetekkel bizonyítsuk meg. Jézus azt mondja: »arról ismeri meg mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretni fogjátok«. (Ján. XIII:35.) Dőre szeretet az, mely nem nyilatkozik meg tettekből, az igazi szeretet tettekből, cselekedetekből bizonyítja meg magát, hiszen Jézus maga említi egyik példázatában, hogy az atya magához hívja két fiát, az egyiknek azt mondja, menj el és a fia azt mondja, nem megyek el, de később jobb belátásra jutva mégis elment, a másiknak is azt mondja, menj el és az meg is ígéri, hogy elmegy, de nem ment el. Melyik szerette jobban az atyát? Az-e, aki először vonakodott teljesíteni az atya parancsát, de teljesítette, vagy az-e, aki megígérte, hogy teljesíti, de otthon maradt és nem engedelmeskedett?

Amde — kérdezhetné valaki — szükségünk van-e ezekre a cselekedetekre üdvösségünk szempontjából, hiszen hitünknek az az alaptétele, hogy üdvösségünket nem saját érdemünkért, hanem szabad kegyelméből rendeli el az Isten? Mégis úgy érezzük, hogy életünkben kell valami bizonyoságnak lenni, hogy idvezüléséről benső meggyőződést szerezhessenek. A mindenható

Isten, életünk szabad Ura tényleg szabadon rendelkezik velünk is, üdvösségünkkel is, ez következik mindenhatóságának fogalmából. Nem tudjuk kieszközölni üdvösségünket, mert ha mindazt megcselekedjük is, ami a törvényben meg van írva, csak haszontalan szolgálak vagyunk, hiszen mit tettünk egyebet, mint ami parancsolva van. Isten szabad kegyelméből adja meg üdvösségünket, üdvözíti lelkünket, de lehet-e nekünk abban a hol bizó, hol kinzó kétségben maradnunk, hogy vajjon ez az isteni kegyelem nekem osztályrészem lesz-e?! Micsoda boldogító támaszunk és segítségünk, ha azt látjuk, hogy hitünk olyan cselekedetekben bizonyítja meg magát, melyekben szívünk megjobbulása megmutatkozik, nemcsak a Krisztusban vetett bizodalomban, hanem abban is, hogy egész életünket megszenteli az a tudat, hogy a Krisztusé vagyunk és ennek a tudatnak látható jelei cselekedeteink.

K. T. A Heidelbergi Káté veti fel azt a kérdést, hogy ha üdvösségünknek nem vagyunk szerzői, miért kell jól cselekednünk? A felelet az, hogy azért is kell jól cselekednünk, mert abból lehet megismerni, hogy hitünk igazi, valódi hit-e! Gondoljatok Jézusnak arra a mondására, hogy a fát gyümölcséről lehet megismerni, a jó fa jó gyümölcsöt terem. Hogyan hívja János megtérésre az embereket? »Teremjetekek hát megtéréshez illő gyümölcsöket. És ne gondoljátok, hogy így szólhattok magatokban, Ábrahám a mi Atyánk.« (Máté III:8—9.) Emlékezzetek meg arról, hogyan mondja édes Idvezítőnk, »Gyümölcsöikről ismerik meg őket. Vajjon a tövisről szednek-e szőlőt, vagy a bojtörjéről fügét?« (Máté VII:16.) Édes gyümölcsöt csak a jó fa teremhet, jó cselekedetet csak az a szív teremhet, mely teljesen át van hatva a Krisztusba vetett hittől és bizodalomtól. De ezek a jó cselekedetek

együttal bizonyosságai a mi lelkünknek, hogy hitünk valósággal élő hit, nemcsak elhívése és szájjal vallása annak, hogy hiszünk váltságunkban a Jézus által, de áthatotta egész lelkünket, egész bensőnket, hogy többé nem a földi vágyaink nekünk az elsők, hanem a Krisztus szeretete. Vagy amint olyan szépen van mondva, Ő mint vendég száll szivünkbe, vagy a Szent Lélek templomot épít magának lelkünkben. Oh ezek a jócselekedetek annak bizonyosságai, hogy Jézus a szivünkben él és mi a Szent Lélek temploma vagyunk.

Hol van ezeknek a jó cselekedeteknek gyakorlására több és nagyobb lehetőség, mint épen városi gyülekezetekben, amelyekben az ember a társadalom inségét, szükségét és nyomorát sokkal közvetlenebbül szemlélheti, mint kisebb falusi gyülekezetekben, ahol azok nem öntenek oly mérvet, mint a városokban összehörmörsült lakosság egyes részeinél. Arról ismerik meg mindnyájan, így szól Jézus, hogy ti az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretitek. Hogyan lehetne egy gyülekezetben igazi belső hitélet anélkül, hogy gondoskodnék jóléti intézményekről, melyekkel a nyomort, a bünt mérsékelhesse, melyekkel a lelket Krisztushoz sikerüljön visszavinni és a Krisztus békességét tudja biztosítani a lelkeknek. Amikor nézem mindazt a szép munkát, amely ebben a gyülekezetben a hitélet növelésére foly, amikor magam előtt látom a jövő fejlődésének lehetőségeit, mindazokat a feladatokat, melyek e gyülekezetre várnak és amelyek az építő szeretet jegyében folynak, melyek ezt a gyülekezetet Krisztus választott gyülekezetévé teszik, engedjétek meg, hogy figyelmeteket rá irányítsam arra, hogy ezen a téren nagyon sok munka vár teljesítésre és ha valaki ezen a téren igyekszik a maga hitét bebizonyítani, az áldásos munkát végez, de egyben magának azt a belső meg-

győződést is szerezheti, hogy hite nem pusztá elhívés, hanem komoly valóság. Ez a hit, a keresztyén szeretet gyakorlásában megnyilatkozó hit az, amely a Krisztus tanítványainak egész feladatkörét teljessé teszi, mely ott áll minden egyes és az egész gyülekezet előtt. Megismételem azokat a szavakat, melyeket az Úr nevében János intéz a tiatirai gyülekezethez, teszem ezt azért, mert meg vagyok győződve, hogy a hit eddigi jelenségei után még többet fogtok a keresztyén élet terén felmutatni, hogy a hitnek bizonyosságát ennek az egyháznak az intézményeiben is igyekeztek megbizonyítani: »Ismerem a te dolgaidat és szeretettedet, szolgálodat és hitedet«, mondja az apostol és »tudom azt, hogy a te utolsó cselekedeteid különbek lesznek az elsőnél«. Ámen.

Istenitisztelet végeztével Püspök úr küldöttségeket fogadott a városházán; a küldöttségek a következők voltak: 1. r. kath. egyház dr. Hoss József apátplébános vezetésével, 2. ág. h. ev. egyház és egyházmegye dr. Itczés Zsigmond vármegyei tiszti főorvos, egyházmegyei felügyelő vezetésével, 3. izr. hitközség dr. Herzog Manó főrabbi vezetésével, 4. ág. h. ev. nőegylet Fleischacker Gusztávné vezetésével, 5. vármegye tisztviselői kara Tallián Andor alispán vezetésével, ki előtt Püspök úr köszönetét nyilvánította, mert gondoskodott arról, hogy körutján állandóan kísérte annak a járásnak a főszolgabírája, melynek területén egyházakat látogatott, 6. vitézi szék Markóczy Antal altábornagy vezetésével, 7. törvényszék, járásbiróság és kir. ügyészség Fájth Gáspár dr. vezetésével, 8. ügyvédi kamara Zsobra János dr. kamarai elnök vezetésével, 9. Pénzügyigazgatóság a mellé rendelt számvevősséggel Radeczky Ágoston dr. vezetésével, 10. tanfelügyelőség és tantestület dr. Szabó Béla kir. tanfelügyelő vezetésével, 11. mezőgazdasági kamara Asztalos Lajos kamarai főtitkár vezetésével, 12. reálgymnázium tanári kara dr. Pongrácz Károly igazgató, c. főigazgató vezetésével, 13. leánygymnázium tanári kara dr. Bíró Lajos igazgató vezetésével, 14. felsőkereskedelmi iskola Bíró Lajos igazgató vezetésével, 15. m. kir. erdőhivatal Rutányi Károly főerdőtanácsos vezetésével. A m. kir. honvédség

helyi parancsnoksága hosszabb levelet intézett Püspök úrhoz, mert a vidéken folyamatban levő gyakorlatok miatt nem volt módjában személyesen tisztelegni.

A kaszinó nagytermében adott közebéden a város és vidék előkelőségei nagy számmal jelentek meg. Felköszöntőt mondtak Tallián Andor alispán a kormányzó urra, Huszár Aladár egyházmegyei gondnok püspök urra és a püspök úr Kaposvár és Somogy megye közönségére.

Az egyház története.

K a p o s v á r .

Lelkész: Csertán Márton, sz. 1866. Kaposváron szolgál 1894, mint rendes lelkész 1899 óta.

Hitoktató lelkész: Salacsik Zoltán. *Hitoktató:* Salacsik Zoltánné Koncz Ida. *Segédlelkész:* Gál Endre.

Főgondnok: Dr. Szigethy Gyula Sándor, egészségügyi főtanácsos. *Gondnok:* dr. Matolcsy Sándor tkp. vezérigazgató. *Presbíterek:* Bencze Ferenc, dr. Biró Lajos, dr. Boross István, Boldog János, id. Boldog Sándor, Bojtor Sándor, Csicskár József, Csóbor József, dr. Fekete Gyula, dr. Gross Viktor, Gyenge Ferenc, Huszár Aladár, Izsák Lajos, Kiss Kálmán, Király József, Komáromi István, Kontsó Andor, Lugossy Antal, dr. Magay Ferenc, Pap János, Pál Ferenc, Rigó István, ifj. Sárközy Géza, Soós János, Salamon Péter, dr. Szabó Béla, Szarvady József, Petus József, id. Sörös Gyula, dr. Thury Zsigmond, Varga János, Zakál Vilmos, dr. Zsobrák János, Zsobrák Mihály.

Kántor: Csicskár József, *helyettes kántor:* Fodor Gyula. *Gyülekezeti pénztáros:* Szabó Ferenc. *Egyházi jegyzők:* dr. Szevényi István és Szabó László.

Gyülekezeti lapigazgató: Lázár Jenő. *Lapszerkesztő:* Salacsik Zoltán. *Gyülekezeti titkár:* Páti Ferenc. *Belmissziói bizottsági elnök:* dr. Magay Ferenc. *Énekkari elnök:* Kontsó Andor. *Legénykőri elnök:* dr. Vecsey Lajos.

Kaposvár valószínűleg hamarosan a honfoglalás után települt. A legrégebb okleveles adata 1313-ból való. Gyakran változó birtokosai között megemlítiük serkei Lóránffi Györgyöt 1423-ból, Hédervári Lőrinc nádort 1440-ből és Enyingi Török Ambrust

1476-ból. Az 1543-ban már királyi várként szereplő fontos helyre a török figyelme is hamarosan ráterelődött. 1555-ben Tujgon budai basa ellene indul s 5 napi ostrom után a várórség titokban elmenekülése következtében ellenállás nélkül elfoglalja. A következő évben a felmentő sereg közeledténck hírére elmenekül ugyan a török, de 1557-ben ismét megszállja a várat és közigazgatásilag berendezkedik. A magyarok többször megpróbálják visszaszerzését, azonban eredménytelenül, míg végre Buda visszafoglalása után Lajos bádeni örgróf 1688-ban fejszabadítja. A visszafoglalás idején jelentéktelen, mintegy 120 lakost számláló község 1702-ben királyi adományként az Eszterházyakra száll, de alig egy év múlva II. Rákóczy Ferenc elfoglalja s az ő kezén marad a szatmári békéig, mikor ismét és véglegesen az Eszterházyaké lesz.

Fejlődése a XVIII. századdal indul meg. 1715-től már itt tartják a megyegyűléseket, 1753-tól fogva pedig állandó megyei székhely. A folyton fejlődő, de még a XIX. század elején is nagyon falusias külsejű helység a mult század második felében rohamos gyarapodásnak indul. Kedvező természeti fekvése, a kereskedelem és ipar fellendülése, vasuti gócponttá kiépítése, nagyszámu kulturális intézmény létesítése szinte amerikai méretűvé tették fejlődését. Népsége a legutóbbi 100 év alatt körülbelül a tízszeresére emelkedett.

Hogy a Somogyban diadalmasan előretörő reformáció érintette-e s mily mértékben, adatok híján nem tudjuk megállapítani, legfeljebb gyaníthatjuk, hogy a fontos szerepet betöltő hely, melynek 1332-ben van plebániája s ezt a plebániát 1715-ben állítják fel újra, — tehát közben anélkül volt, — aligha lehetett egyházi élet s pap nélkül. Somogyban pedig a r. kath. rendeknek az 1671-iki soproni országgyűlésre betérjlesztett sérelmi felirata szerint »100 predikátor szolgál és egyetlen plebános sincsen«, így tehát valószínű, hogy már régebben is volt itten református egyház, mely később elpusztult s adatok hiányában nyoma sem található.

A mostani egyház, melynek állandó erősödése a város rohamos fejlődésével mindig lépést tartott, nem egyszer aránylag túl is szárnyalta azt s ma már országos viszonylatban is számottevő gyülekezetünk, 1881-ben alakult meg. Az egyházmegyei közgyűlés határozatából Körmendy Sándor esperes 1881-ben összehívta tanácskozársra az egyház megszervezése ügyében a refor-

mátus lakosokat, kiknek száma az 1880-as népszámláláskor a 12 éven felülieket véve figyelembe, 244 volt. Kimondták az adminisztratúrává alakulást, az egyházi adózást, majd a presbiteriumot megválasztották s intézkedtek a lelkészi hivatal bérlete és az adminisztratornak szeptember 1-re beállítása felől. Az első istentiszteletet még abban az évben szeptember 18-án megtartották.

Megkezdtek a templomra való gyűjtést, mely két év alatt 2500 frt.-ot eredményezett. Miután a telek ügyében hasztalan fordultak Eszterházy herceghez, még csak nem is fogadta őket, 1886-ban vettek egy belsőséget 3000 frt.-ért, melyet részint gyűjtésből, részint kölcsönből fedeztek. A lelkészlak építésére szintén kölcsönt (3000 frt.) vettek fel. Közben a templomépítésre is állandóan folyamatban volt a gyűjtés, melyhez nemcsak saját hiveink, de másvallásuak is igen szép összegekkel járultak, úgy hogy a teljes kiadáshoz aránylag csekély összeget kellett kölcsönözniök. Az 1888—1889-ben felépített templom azonban hamarosan szűknek bizonyult a 20 év alatt négyszeresére szaporodott gyülekezet számára. A belsőség szűk volta miatt nagyobbításra nem lehetett gondolni s így 12 évre a felépülés után ismét új telek és hosszú időkre megfelelő új építkezés gondja szakadt az egyház nyakába. A város képviselőtestülete 1902-ben a város egyik legszebb, az új fejlődés közepe felé eső helyén 900 négyszögöl belsőséget adott az egyháznak. Miután az előbbi belsőséget a rajta levő épületekkel sem a város, sem az ág. h. ev. egyház, kiknek felajánlatott, nem voltak hajlandók megvenni, az egyház kénytelen magán kézbe eladni. Az eladás 1906-ban történt 31.000 koronáért azzal a feltétellel, hogy a vevő minden templomi felszerelést és templomi jellegű anyagot az egyháznak ad, a templomot pedig átvétel után földig lebontatja. Ez alatt újra megindult a gyűjtés nemcsak helyben, hanem országszerte az új építkezésre, úgy hogy annak 1906-ban történt megkezdésekor 72.000 koronája volt az egyháznak.

A nagy és az előbbi esetből okulva hosszabb időkre szánt építkezés azonban ez összeg kétszeresét is meghaladván, kénytelenek voltak nagyobb kölcsönöket is igénybe venni. Így a Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól gróf Tisza István kerületi főgondnok közbenjárására igen jutányos feltételek mellett 65.000 koronát és az egyházkerülettől 18.000 koronát vettek fel. A nagy teher hosszú időkre egészen lekötötte a gyülekezet áldozatkész-

ségét, sőt az egyházmegye és kerület is kénytelen volt tetemesebb segélyekkel sietni az egyház támogatására, míg végre az egyházra nézve kedvező körülmények között 1923—1924-ben a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál tartozásukat rendezhették.

Az 1926 szeptember 21-én elhalt gyulai Gaál Dénesné batéi földbirtokos végrendeletében az egyháznak 29 kat. hold 1279 négyszögöl szántóföldet hagyott azzal a kikötéssel, hogy ennek fejében tartozik a kaposvári egyház a hagyományozó férje által a batéi temető mellett készített sirbolttal aláépített ref. kápolnának fele fenntartási költségeit s évenként abban három istentisztelet tartását ellátni. Az egyház a hagyományozott földnek 24 évre biztosított évi 71 és fél mm. buza-haszonbérének terhére a gyülekezeti élet további kiépülésére szükségesnek bizonyuló gyülekezeti házát építteti fel ebben az esztendőben. A templom stílusához alkalmazkodó kivitelű monumentális épület, mely az egyház kulturális és egyesületi összejövetelei számára megfelelő otthont nyújt, 86.000 pengőbe kerül. Országszerte legmodernebb ilyenmű épületünknek ígérkezik. Építése folyamatban van. A részére szükséges 700 négyszögöl telket a templom utcájának meghosszabbításában, közel a templomhoz, igen szép téren, a város adományozta. Az építkezésre a vármegye 1600 pengőt, a népjóléti minisztérium 1200 pengőt adott.

Az egyház életét körülbelül az 1920-as évekig inkább a külső alkotások, az életfenntartás nagy terhei kötötték le, illetőleg kifelé ezek feladataival való nagy küzdés látszott elsősorban, a belső munka kevésbé lépett előtérbe. Amint az anyagi helyzet súlya könnyebbé vált, a külső terhek csökkenésével a belső, építő munkára irányul a figyelem. A hitélet elmélyítése, a gyülekezet belső erőinek tervszerű munkába fogása, a kálvinista gyülekezeti eszmény kialakítása mindig több helyet foglal el a teendők között. Bizonyosan nemcsak az egyház speciális helyzete tette ezt lehetővé, hanem azok a magasabb erők, melyek ez időben országszerte hasonló megújulásokat váltottak ki a lelkekből s a belmisszióra irányították a figyelmet. A megújulás azonban kifelé is éreztette a maga hatását. 1920-ban megalakul s 1926-ban újra szerveződik a vegyes kar, 1925-ben megalakul az ifjúsági vegyes kar. A már előbb is működő Lorántffy Zsuzsanna egyesület 1918-ban megszervezi leánykörét. 1922-ben kezdődnek el a bibliai körök összejövetelei az egyház tanácsstermében, majd a templomban, 1927-ben pedig a sétatéri, a cseri és a pécsi-

utcai állami iskolákban. 1923-ban megalakul a belmissziói bizottság, 1924-ben a középiskolás ifjak önképzőköre, majd a legénykör, 1925-ben az öreg cserkészek, hamarosan utána az ifjak cserkészcsapata. 1925-ben magas színvonalú ingyenes gyülekezeti lap indul meg s ugyanekkor Molnár Endre tb. főgondnok adományából megalapítják a gyülekezeti könyvtárt. S hogy az addig a lelkési teendők sokaságával, az adminisztrációval és az utóbbi időkben már heti 42—45 órát kitevő rengeteg hitoktatással szinte lehetetlenül megterhelt lelkészt voltaképpen hivatásának visszaadják, 1922-től rendszeres hitoktatói lelkési állást, 1926-tól fogva pedig állandó segédlelkési állást is szerveznek. 1927-ben megteszik a kezdő lépéseket a gyülekezeti ház megépítésére.

Templom. Először az istenitiszteleteket a városi elemi iskola nagytermében tartották másfél esztendeig. 1883-ban igen jutányosan Freystädtler Vilmos főbérletől béreltek imaháznak és lelkészlakásnak alkalmas helyiséget. Ezt átalakítva ez év pünkösdi első napján tartották benne az első istenitiszteletet. A régebbi templomot a Bethlen-téren 1888 nyarán kezdték építeni s 1889 júniusában fejezték be. 12.500 frt.-ba került. Felszenteltetett 1889 augusztus 18-án. A templomba gyulai Gaál Dénes batéi földbirtokos, buzgó egyháztag ajándékozott diszes orgonát 1000 frt. értékben. A templom gót stílusban készült, csinos, izléses épület volt. A harangokat a Novotny-féle áttört kivitelben nevezett cég temesvári öntödéjében 1898-ban készítették 428, 197 és 126 kgr. ércsúlyban, közadakozásból fedezett 1448 frt. költséggel. Felavatásuk, mely alkalomra a templomot is szépen renováltatták, új karzatokkal bővítették és befestették, Antal Gábor püspök 1898 május 15-iki generalis visitációjakor meit végbe. A rohamosan fejlődő gyülekezet számára azonban már így is szűknek bizonyult néhány év múlva a csinos kis templom. Ezért 1902-ben a várostól kapott megfelelő belsőségen új templom s lelkészlakás építését határozták el. Az új templom tervrajzát Molnár Endre építész-mérnök, hercegi építész, buzgó egyháztag készítette gót stílusban, e stílust jellemző, újabb időkben nálunk is gyakrabban alkalmazott és célszerűnek bizonyult latin kereszt alaprajzzal, a főhajó végén monumentális nagy toronnyal, a kereszthajó sarkain négy kisebb és a négyzet fölött huszártoronnyal a stílus kívánalmai szerint. A belső befedés csúcsíves keresztboltozattal, a négyzetben kupolaszerűen kikép-

zett, felemelő hatású csillagboltozattal tervezetett. A négyezet egyik sarkán a szószék. Mindegyik hajó végében nagy befogadó-képességű karzat, a főbejárattal szemben az orgona, a padok a központra néző kilátással, öt bejárat a fő- és oldaltornyok föld-szintjén keresztül előhelyiséggel, központi légfűtés és villanyvilágítás. Külső kivitele: a lábazat sárga, a többi falrész vörös nyers sajtolt téglá, fedés: a főtorony vörösréz, a melléktornyok és huszártorony galvanizált horganybádóg, a tető Eternit-pala. Az építést a torony tervének némi átdolgozásával Fejér Lajos és Ritter Ignác budapesti műépítésszek, mint vállalkozók hajtották végre. Az építkezés 1906 novemberben kezdődött s 1907 decemberben fejeződött be. A felszentelés 1908 január 26-án ment végbe Antal Gábor püspök közreműködésével roppant nagy ünneplő közönség jelenlétében. A szentelésen jelen levő gróf Tisza István egyházkerületi főgondnok elragadtatással nyilatkozott a gyönyörű épületről, mely szerinte »az ország egyik legsikerültebb és bámulatos befogadó képességű temploma«. Magának a templomnak építése 127.747 aranykoronába került az egyidejűleg épült lelkészlakkerítések és melléképiletek költségeit nem számítva.

A templom felépítése után a régít a megvevő tulajdonos elbontotta. A harangokat az új toronyba áthozták, a régi Gaál Dénes adományozta orgonát, minthogy az új nagy templomba nem lett volna megfelelő, eladták s helyette Angster Józsefnél Pécsen rendeltek igen diszes, stilszerű, a debreceni Kossuth-utcai templom mintájára készült, 13 fő-, 5 mellék- és 5 csoportváltozatú, 2 manuális pneumatikus orgonát. 1911-ben a templom belső ajtóit dr. Szigethy Gyula Sándor indítványára a stilus és célszerűség érdekében diszes tölgyfabarkolattal és tölgyfa csapóajtókkal látták el 2208 korona értékben. Az orgona elrekkvirált homlokzatsípjait 1922-ben pótolták 35.663 korona önkéntes adományból. A régi templomból áthozott 428 kg.-os nagy és 126 kg.-os kisharangot 1916-ban hadi célra igénybe vették. Helyettük a régi középső c hangú 197 kg.-os harangot kis harangnak számítva 1925 áprilisban szerzett be az egyház közadakozásból a Harangművek r.-t. csepeli öntödéjéből az / moll tonica hármass összhangjához szükséges 701 kg.-os / hangú hangú nagy és 467 kg.-os as hangú középső harangot vasállvánnyal együtt 10.453 pengő költségen, melyhez a nemeslelkű, az egyház ügyeit mindig áldozatkész megértéssel támogató város

2048 pengő adománnyal járult. Egyházmegyénk legnagyobb harangjainak felszentelését püspök úr öméltósága 1925 április 5-én végezte.

Lelkészlak. Kezdetben a lelkészek bérházban laktak. 1883-tól a bérelt imaház mellett rendeztek be a lelkésznek kétszobás lakást. A régebbi lelkészlakást 1887-ben építették, úgy hogy egy részét a templom elkészüléséig imaháznak használták, majd egyideig bérbe adták az egyházi szükségletek fedezésére, azonban később ezt is a lelkész használatára bocsátották. Az új templommal egyidejűleg, hasonló kivitelben, igen kényelmes és modern beosztással a templom mellé új lelkészlakás épült a melléképületekkel együtt 23.101 aranykorona kiadással. Ugyanekkor készült a templom és lelkészlakás körül a diszes vassodronykerítés sajtolt téglaszlopokkal és aláfalazással 3150 korona, járdák, csatornák, aknafedők és hidak 3999 korona összegben. 1926-ban a téglajárda aszfaltburkolattal cseréltetett fel 8044 pengő kiadás mellett.

Lelkészek. Szabó Ferenc 1881 szept., Nagy Lajos 1882 okt., Maár Károly 1883 szept., Bélaváry Ferenc 1884—, Buza József 1887—, Matolcsy István 1890—, Sarkady Titusz 1893—, Csértán Márton 1894-től missziói lelkész, 1899-ben az egyház anyásíttatván, november 26-án rendes lelkésszé választott egyhangu meghívással s ez idő óta a mai napig mint rendes lelkész szolgál.

Gondnokok, illetve főgondnokok: Madarász Andor 1881—1888, dr. Matolcsy Sándor (a mostani gondnok atyja) 1888—1890, Matolcsy József 1890—1893, Rusa Ernő dr. 1893—1904, ettől fogva 1908-ig főgondnok, Papp Kálmán 1904—1911, ezután főgondnok 1916-ig, Nagy F. Ödön 1911—1924, azóta tb. gondnok. Molnár Endre örökös tb. főgondnok. *Főgondnokok:* Kulín Sándor 1908—1911, Szabó Árpád 1916—1918, dr. Szigethy Gyula Sándor 1918-tól a mai napig. *Gondnok:* dr. Matolcsy Sándor 1924-től a mai napig.

Hitoktató-lelkészek: Dizseri Sándor 1922—1923, Tóth Endre 1923—1924, Darab Ferenc 1924—1925, Sulacsik Zoltán (kivel egyidejűleg neje sz. Koncz Ida is tanított) 1925-től a mai napig.

Segédlelkészek: Fekete Károly 1926, Gál Endre 1927.

Az egyházlátogatást bezáró egyházmegyei értekezlet.

A kaposvári egyház látogatásának befejezése után délután 3 órakor az egyház tanácstermében záró értekezlet volt, melyen a belsősomogyi egyházmegye lelkészei pár kivétellel teljes számban megjelentek. Halka Sándor esperes emelkedett először szólásra s a következő beszédben mondott köszönetet püspök úrnak a belsősomogyi egyházmegye meglátogatásáért:

Főtiszteletű és Méltóságos Püspök Úr!

Most, amidőn a kaposvári egyház meglátogatásával Méltóságodnak a belsősomogyi egyházmegyében végzett egyházlátogató körutja a jó Isten segedelmével immár véget ért, szíves engedelmével egybe hívtuk a belsősomogyi egyházmegye papságát, részint, hogy itt egy ünnepélyes együttlét alkalmával az egyházmegye lelkészi kara együttesen mondjon istenhozzádot Méltóságodnak és megköszönjük fáradságot nem ismerő igehirdetését és mindennemű munkáját az egyházmegye területéről való eltávozása alkalmával, részint, hogy Méltóságod ajkáról hallja a főpásztornak az egyházlátogatás alkalmával szerzett tapasztalatai folytán kialakult véleményét, hozzánk intézendő atyai tanácsait, esetleg intelmeit.

Én a belsősomogyi egyházmegye elnöksége és lelkészi kara nevében mélységes hálánkat és forró szeretetünket fejezem ki főtiszteletű és méltóságos püspök úr iránt azért a fáradságot nem ismerő odaadó főpásztori tevékenységért, amellyel közel három hét tartama alatt

egyházmegyénk gyülekezeteit meglátogatni méltóztatott és a látogatás alkalmával minden egyes helyen atyai tanácsait, intelmeit, buzdításait közölni kegyes volt.

Méltóságos uramnak egyházmegyénkben végzett körutja, jóleső érzéssel kell nyomán megállapítanunk, valóságos diadalmenete volt a lelkeknek, amely, habár, mint a hamu alatt lappangó parázs talán nem tudta lángját úgy kibontani és az ég felé csapdostatni, mint szabadon égő tűzoszlop, de az a tisztelet, az a ragaszkodás, az a szemekben előtörő könny és az az örömezés, mely elővillant az ifjaknak és véneknek, férfiaknak, nőknek, gyermekeknek és aggoknak szemén, ez igen szép záloga annak a szép reménységnek, hogy a hamu alatt lappangó parázs Méltóságod főpásztori körutja alkalmával előtört és ég felé fog csapkodni a jövőben is. Méltóságod körutja diadalmenete volt a lelkeknek, de diadalmenete volt a reménységnek is.

Köszönöm az egyházmegye nevében azt a buzgóságot és fáradságot nem ismerő apostoli tevékenységet, melyet gyülekezeteink hitben való megerősítése és a szeretet érdekében előmutatni méltóztatott. Kérem a jóságos Istent, hogy Méltóságod életét koszorozza meg áldásainak sokaságával. Kérem a jóságos Istent, hogy azok az apostoli intelmek, bátorítások és buzdítások hullottak legyen a hivek lelkében termékeny talajba és hozzák meg illő gyümölcsseit és láttassék meg e körut eredménye abban a fellendülő egyházi életben, amely, hiszem, hogy Méltóságod körutjának áldásos eredménye leend. Mi, a lelkészi kar fogadalmat tesszünk, hogy őrállói tisztünk tudatában még fokozottabb igyekezettel és buzgalommal állunk az őrhelyen és igyekszünk méltók lenni arra a magasztos tisztségre, melyre a jó Isten elhívott. Még egyszer köszönöm Méltóságod

tóságod fáradságát és kérem, kegyeskedjék közölni velünk tapasztalatait és intelmeit. A jó Isten éltesse.

Az általános helyesléssel és tapssal fogadott beszéd után Szabó Bálint hetesi lelkész, egyház-megyei főjegyző a kísérő személyzet nevében mondott köszönetet püspök úr Öméltóságának azért a szeretetért, melyben őket külön is részesítette.

Az esperes köszönő szavaira főtiszteletű püspök úr a következőkben válaszolt:

Nagytiszteletű és Méltóságos Egyházmegyei
Elnökség!

Nagytiszteletű Lelkész Urak!

Kedves Szolgatársaim!

Engedjétek meg, hogy körutam végeztével egy rövid visszapillantást vetve a letűnt három hétre, röviden összefoglaljam tapasztalataimat és ezeknek alapján kialakult véleményemet, s egyben szívetekre kössek egyes dolgokat az egyházi élet föllendítése érdekében.

Engedjétek meg, hogy első sorban hálás köszönetet mondjak mindazoknak, akik e körut előkészítésében közremunkáltak, hogy körutam minél fényesebben és jobban sikerüljön. Meg vagyok győződve, hogy ez a körut reám nézve és azokra a gyülekezetekre, melyeket meglátogattam és azokra a presbiteriumokra, melyekkel tárgyaltam, felejthetetlen emléket fog hátra hagyni. Köszönetet mondok kedves kísérőimnek, a gondnok úr öméltóságának, a nagytiszteletű esperes urnak, Batta Béla úr öméltóságának, a jegyzői kar nagyérdemű két tagjának, Szabó Bálint és Németh Károly uraknak, akik körutamon kísértek és akik ezt megosztva, kellemessé tették. Köszönetet mondok egyben azoknak, akik velem jöttek, Pongrácz József és Győry Elemér theol. tanár uraknak, akik szívesek vol-

tak az Isten házában elhangzott beszédeimet megrögzíteni, hogy így ezek az alkalmasszülte beszédek megörökíttessenek az egyházkerületi levéltár, mint esetleg a belsősomogyi egyházmegye levéltára számára is.

A nagyitiszteletű esperes úr az én körutamat diadalmenethez hasonlította. Kétségtelen, ha visszatekintek erre a lefolyt három hétre, be kell vallanom, hogy ez a körút külsőségeit tekintve, valóságos diadalmenet volt. Nem tekintem ezt magam iránt hódolatnak, hanem jól esik tudnom, hogy az az egyházkerület fejének szólt és jól esik azt hinnem — engedjék meg — hogy ez az Úr Jézus diadalmenete volt, amely a maga külsőségében hódolat volt a királyok Királya, az Úr Jézus előtt, akinek én tudom, hogy mennyire egyszerű, méltatlan szolgálja vagyok az én csekély és méltatlan szolgálatomban. Tehát, ha diadalmenetről beszélünk, ez a Jézus Krisztusba vetett hitnek és magának a Krisztusnak diadalmenete volt.

Kedves Szolgatársaim, úgy érzem, hogy új lélek mozdul azok után a rettenetes esztendők után, új élet, mely kifejezést igyekszik adni annak, hogy a hívőkben ne csak az ősoktól örökölt tradíció éljen, hanem a Krisztus után való vágyódás is. Óh csak adná a mindenható Isten, hogy ez valóságos diadalmenet lenne, hogy ne csak azoknak a falvaknak diadalútja lenne, melyeken keresztül mentem, hanem hosszú éveknek és minden léleknek diadalmenete, amikor Krisztus lesz úr és fejedelem mi rajtunk.

Nem mondom, hogy az én örömöm ezeknek a külsőségeknek látásán zavartalan volt, mert hiszen lehetetlen volt nekem egy pillanatra is felmentenem magamat attól a gondterhes aggodalomtól, hogy mi lesz ezekkel a gyülekezetekkel, ha ezek úgy haladnak az elnéptelenedés útján, mint a lefolyt 30 esztendő alatt.

Mindenütt szóvá igyekeztem tenni az »egyke« kérdését, illetve az egyházak adataira hivatkozva, kimutatni, mily pusztítást vitt véghez belsősomogyi egyházmegyénk egyházaiban az »egyke«-ragály csak Antal Gábor püspöki egyházlátogatása óta is, s hogy mit jelent ez a betegség a családra, a hazára és az egyházra, melynek az én somogyi véreim hű fiai akarnak lenni, de maguk teszik lehetetlenné, hogy népünk szaporodásával megerősödjék a nemzet és fölvehesse a küzdelmet ezért a hazáért, ennek integritásáért, ép-ségéért.

Igen tisztelt Értekezlet! Ha a külső jelek nem csalanak, talán nem volt az én szavam pusztában kiáltónak szava. Nemcsak a gyülekezeti istenitiszteleteken, hanem sok presbiteri gyűlésen is megindult, siró, könnyező szemeket láttam, hogy mégis lesz-e ennek hatása, vagy eltűnik nyomtalanul, mint a vízbe vágott kardcsapás, az az én szolgatársaimtól függ és mindenk fölött az Isten kegyelmétől, mely ha pusztulást rendelt e népre, akkor ez halad a veszedelemre. Ha pedig irgalmat rendelt, akkor ez meghozza a változást, melynek köszönhetjük, hogy népünk csökkenő létszáma helyébe gyülekezeteink fejlődése és virágzása lép. Kétségtelen, hogy erre egy ember ereje elégtelen, bármennyire óhajtanám is, kétségtelen, hogy nem elégséges magának az egyháznak építő ereje, mert hiszen nem pusztán erkölcsi tényezők azok, melyek ennek a veszedelemnek terjedése megakadályozásán munkálkodnak, hanem gazdasági tényezők is közre hatnak úgy, hogy nekünk nem elégséges tisztán csak a hivek intésével akarni elhárítani ezt a veszedelmet, törekednünk kell arra, hogy a törvényhozás is meglátva ennek végzetes voltát, tegyen olyan intézkedéseket, hogy az ne rombolhasson tovább. Ismételten volt alkalmam említeni, hogy ezelőtt

mintegy másfél esztendővel a Kaposvárott tartott gyűlésen indítatva azáltal, amit nekünk akarnak tulajdonítani, mintha egyházunk volna melegágya ennek a veszedelemnek, másrészt magam is átlátva ennek a kórnak következményeit, megjelentem az u. n. egyke-ankéton, ott felszólaltam és az én felszólamlásomra és javaslatomra határozták el, hogy a kormányhoz és a miniszterelnök úrhoz fölratot intéznek, hogy terjessze ki gondoskodását erre a veszedelemre és igyekezzék ennek gátat vetni. Említettem, hogy ennek a feliratnak a következtében a jövő esztendő, az 1927/28. év költségvetésébe ezen a címen már föl van véve bizonyos összeg, mely akár törvényhozási intézkedés, akár javaslatoknak előkészítésére szükséges és én reményelem, hogy épen a költségvetésbe fölvett összeg egyházunk érdekét is szolgáló intézményt fog létesíteni. Szíves készséggel hozom ezt az értekezlet tudomására.

Ez a rettenetes veszedelem, mint árny borongott az én méreteiben, külsőségeiben és belsőségeiben is igazán szép és feledhetetlen utam felett. Ha azt nem éreztem volna, hogy névtelen sirok felett járok, hogy akárhány gyermekgyilkos anya ül előttem, akit megtérésre akarok birni, akkor az utam gyönyörűsegebb lett volna. Ez a betegség több ezerrel apasztotta a belsősomogi egyházmegye népességét, csak — hogy a legutóbb meglátogatott gyülekezeteket említsem — három gyülekezetben 400 lélekkel apadt 30 év alatt a népesség. Ha ez a rettenetes kór nem nehezedett volna a lelkemre, milyen gyönyörűséges volna nekem köszönetet mondani és úgy távozni ebből a körből, melyet utam alatt olyan szívemhez nőttnek éreztem, mely utam előkészítésében oly sokat és oly eredményesen fáradozott.

Végre sikerült igazán nagy utánjárással kieszkö-

zólni, hogy az adócsökkentési segély oly mérvben emeltessék, hogy az egyházaknak e címen nyújtott segély a békebelinek 50%-át teszi ki, melyből a konvent rendelkezése folytán bizonyos hányad leüttetik, minek folytán az az adócsökkentési segély, amit a gyülekezetek kapnak meg, még nem éri el ugyan az 50%-ot, azonban a legközelebb már nagyobb lesz a gyülekezeteknek juttatandó segély, úgy, hogy a gyülekezetek ezen a réven is sokkal jobb helyzetbe jutnak, mint voltak eddig.

Ép így örömmel jelentem, hogy a korpótlék ügye megoldás előtt áll. Körülbelül egy hónapja, hogy én a protestáns ügyosztály vezetőjével beszéltem ebben az ügyben, akkor azonban még teljes felvilágosítást nyújtani nem tudott. A kongruás lelkészeknél fog folyósítani, a nem kongruás lelkészeknél, lehet, hogy előbb újraértékelés lesz. Ezt azonban csak mint lehetőséget említem fel.

Ami a tanítói nyugdíjjárulékot illeti, ez egyházunk égető sebe. E tekintetben több helyen merült fel óhaj, hogy történjenek lépések a községi képviselőtestületek által való vállalásra, még ha a községi pótladó az 50%-ot meg is haladná. Öméltóságával, az egyházmegyei gondnok urral, mint felsőházi tagok mindent el fogunk követni, hogy a kultuszminiszteriumban kedvezően intézzék el ezt az ügyet. Az az érzésem, hogy a községek legnagyobb része a járulékokat már vállalta úgy, hogy csak kisebb számu gyülekezetre nehezedik ez a teher. Már körülbelül ez előtt két esztendővel körlevelet bocsátottam ki ez ügyben s úgy látom, hogy a kívánt eredményt több helyen körlevelem értelmében el is érték.

Igen tisztelt Értekezlet! Körülbelül ezek azok, amiket az államhoz való viszonyunkkal kapcsolatban felemlíthetek. Oly kérdések ezek, melyek mindnyájunkat

érdeklik s ezektől függ sok lelkészcsalád létkérdése és a gyülekezetek belbékéje, mert hiszen éppen az iskolai terhek miatt zugolódnak a hivek. Vannak kérdések, miknek megoldása talán szintén eszközölhető lesz a közel jövőben. Igen súlyos kérdés az államsegély megvonása azoktól a tanítóktól, akik olyan gyülekezetekben működnek, melyekben a gyermekek száma alacsonyra csökkent, talán sikerül megoldani azon a módon, amelynek a megvalósítása iránt a lépések már megtörténtek, t. i. a lelkész-tanítóságok révén.

Áttérek arra a kérdésre, mely speciálisan minket érdekel, t. i. a gyülekezeteinkkel és a hiveinkkel való viszony kérdésére. Bizonyos tekintetben megnyugvással állapítom meg, hogy a díjlevélharc szünőfélben van, vagy talán megszűntnek mondható, nem ugyan anélkül, hogy csorba ne esett volna. Kíváncosabb békességgel intézni el ezeket az ügyeket, mint állandó háboruságban lenni a gyülekezettel. Ha sikerül a lelkészi járandóságokat a korpótlék állandósításával és emelésével magasabb mértékre juttatni, akkor a díjlevelekben megszűnt javadalomrész ezekben kárpótlást talál és lelkészeink abból a súlyos állapotból, melybe a lecsökkenés folytán kerültek, kijutnak és mindenki a maga javadalmának élvezetébe jut. Emelkedtek ugyan hangok most is a körut alkalmával a díjlevél lecsökkentése tárgyában. Nem lehetetlen, hogy ilyen hangok a kerületi közgyűlés elé kerülnek. Ennek oka egyfelől a forradalmi szellem, mely még nem ült el egészen, másrészt az a körülmény, hogy a gyülekezetek teherbíró képessége meggyengült, mert míg gyülekezeteink ezelőtt három esztendővel aránylag elég jó helyzetben voltak, addig ma gyülekezeteink s éppen a mi gyülekezeteink zömét alkotó gazdálkodó közönységünk rendkívüli mértékben érzi a reá nehezedő kü-

lönféle adóknak terhét. Nem csodálhatja az ember, ha a teherből ott, ahol gondolja, hogy ez lehetséges, szabadulni igyekszik. Ez a körülmény nagyon szükségessé teszi, hogy megokolatlan kíválmakkal a gyülekezettel szemben ne lépünk fel. Nekünk kell a gyülekezet teherbíró képességét a legjobban ismernünk és csak olyan kíválmakkal jöhetünk elő, amelyeket minden nehézség nélkül, könnyen megvalósíthatunk, mert a forcírozás a gyülekezet belbékéjének megbontására vezet még ott is, ahol eddig jó volt a viszony. Ha valaminek, akkor az erőszakos fellépésnek a következményei a gyülekezeti életre beláthatatlanok.

A jó viszony megteremtésére a gyülekezetekben, én egyedül célravigőnek azt tartom, ha a lelkész a gyülekezet tagjaival foglalkozik. Én nem gondolok arra, hogy a lelkész körzetekre ossza be gyülekezetét, ezeknek helyük lehet városokban, de semmi körülmények között sincs helyük falusi gyülekezetekben. Falun kell, hogy pár év alatt a lelkész megismerje gyülekezetét kicsinytől nagyig. Nem értem azt sem, hogy a lelkész állandóan házi látogatásokat végezzen, arra van szükség, hogy a lelkész felügyeljen az iskolai oktatásra, a konfirmandusokat oktassa és később is állandóan érdeklődjék sorsuk iránt. Falun a lelkész mindent megtud; ahol szükség van rá, ott jelenjék meg, pl. egy súlyos betegnél; különben feleslegesen zavarná a hívőket és mindenféle beszédre adhatna okot és ártana saját tekintélyének. Ha a lelkész olyan, akihez a hívő bizalommal fordulhat, azt ugyanis felkeresik és ha a lelkész utba tudja igazítani a tanácsra szorulókat, — nem azt mondom, hogy adjon jogi, orvosi tanácsot — hanem tudja megmondani, hogy ebben, vagy abban az ügyben hova, melyik ügyvédhez, orvoshoz, stb. forduljon, ahhoz elmenni tanácsot kérni. Így olyan kap-

csolat jön létre, melynek áldásos hatását első sorban a lelkész fogja érezni.

A beérkezett jelentésekből látom — én mindig telt templomokban beszéltem — hogy különösen a Dráva mentén az istenitisztelet látogatása sok kívánni valót hagy maga után. Méltóztassanak meggyőződni, hogy ha a lelkész állandó érintkezésben lesz hiveivel, akkor az istenitisztelet is látogatottabb lesz. Én meg vagyok győződve, hogy a hitélet újra fellendül a hivekkel való érintkezés által és még az olyan helyeken is, mint a Dráva mente, rövid idő alatt egész üdvös átváltozás áll elő.

Nem tudom, hogy az én körutamnak lesz-e valamilyes hatása. Az olyan ember, aki sokat forgolódott a közélet mezején, aki ismeri népünk természetét, talán kissé skeptikusan áll a kérdéssel szemben, mert a nép természete egyrészt tartózkodó, másrészt könnyen esik szélsőségekbe. Láttam itt-ott hatalmas gyülekezeteket, melyeknek tagjai az emberrel buzgón imádkoznak, a templomban csendesen figyelnek az ember intéseire és meghallgatják azokat, de hogy meg lesznek-e következményei, azt előre megmondani nem lehet. Hogy legyenek következményei és pedig áldásos következményei, az első sorban a lelkészek kezében van. Ha ez a látogatás csak pillanatnyi hangulatváltozást teremtett is, ezt ragadják meg és állandósítsák és ami jót létre hozott, azt erősítsék meg és szilárdítsák meg. Egy tekintetben, azt hiszem, nem tévedek, t. i. abban, hogy egyházunkhoz való ragaszkodásban megerősítette az én látogatásom a hiveket, megérezték, hogy a püspök bármily messze lakják is, gondol reájuk. Ebből a hitük megerősödést nyer. Láttam ezt különösen azokban az egyházakban, melyek nem voltak fölvéve látogatási központul, de amelyek utba estek s igyekeztem is, hogy

ezeknek a templomaiban is felbocsáthassam könyörgésemet az Istenhez a hivekkel együtt. Ilyen helyeken a megilletődésnek olyan jeleit láttam, amikből arra következtetek, hogy legalább a hitükhöz való ragaszkodás érzése megszilárdult bennük. Mindez azonban csak kiinduló pont, a további fejlődés természetesen lelkész-társaim munkájától függ.

Végeredményében azonban és mindenek fölött a jóságos Isten kegyelmétől. »Én plántáltam, Apollós öntözött; de az Isten adja vala a növekedést« (I. Kor. III:6.). Pál apostol eme szavai szerint én is azt mondhatom, hogy igyekeztem a magam kötelességét teljesíteni ezen a körutamon is, kérem önöket öntözzenek, bár végeredményben a jóságos Isten kegyelmétől függ, hogy növekedés lesz-e, vagy fogyás, de én hiszem, hogy a plántálást és az öntözést a Mindenható növekedéssel fogja megjutalmazni.

Nem zárhatom be előterjesztésemet, hogy újra hálás köszönetet ne mondjak mindazért, amit önök az én körutam előkészítésében tanúsítottak és meg ne köszönjem önök által a nagytiszteletű asszonyoknak sok-sok fáradságukat és velem szemben tanúsított szívesességüket. Az Isten áldása legyen az egész belső-somogyi egyházmegyén, ennek minden egyes gyülekezetén és ezeknek tagjain. Az Isten áldása legyen mindnyájukon és családjaikon.

Halka Sándor esperes megköszöni püspök úr intelmeit és ígéretet tesz azok megtartására; egyben javasolja, hogy az egyházmegye adjon ki emlékkönyvet a püspöki egyházlátogatásról, melyben kiadatnának püspök úrnak a körúton mondott prédikációi. Az értekezlet a javaslatot elfogadta.

Püspök úr délután fél 5 órakor elhagyta Kaposvárt és visszatért székhelyére, Komáromba.

Püspök úr körlevele az egyház- látogatás után.

(Felolvastatott az egyházmegye minden templomában 1927. évi június hó 5-én,
pünköst első napján.)

1262/1927. szám.

A dunántúli református püspöktől.

Szeretett Kedves Híveim!

Megérkezve székhelyemre s visszagondolva a belsősomogyi egyházmegyében tett körutamra, indítatva érzem magamat, hogy megköszönjem azt a szeretetet, mellyel valóságos diadalmenetté tettétek az én utamat és hogy kérjelek és buzdítsalak titeket arra, hogy maradjatok meg azokban, amikben taníttattatok. Jól esett nekem az irántam, mint az Úr Jézus Krisztus szolgálja iránt megbizonyított szeretet, melyet közöttetek járva, az egész egyházmegye területén tapasztaltam. Az arcok mosolygó ragyogása ép úgy, mint a szemek könnybelábadó nézése belehatolt a szívembe: lelkem szerint együtt örültem az örülőkkel és együtt fájt a szívem a sirókéval. Érzem, hogy lélekben gazdagodtam közöttetek; vajha ti is meggazdagodtattká, áldottakká és megszenteltekké lettetek volna!

Kérve kérlek benneteket, Atyámfiain, ne feledjétek el azokat, mik nektek üdvösségetekre szolgálnak. Imádkozom is egy-szersmind érettetek, hogy a Krisztus beszéde lakozzék ti bennetek gazdagon, minden bölcsességben, tanítván és intvén egymást zsoltárokkal, dicséretekkel, lelki énekekkel, hálával zengedezvén a ti szívetekben az Úrnak. E végből kedveljétek az Úr házában való lakozást, mert jobb egy nap az ő tornácaiban, hogy sem ezer másutt, éljétek mindannyiszor, valahányszor csak erre alkalom kínálkozik, az úri szent vacsorával, hogy a jövőben élvén, éljétek hit által és amely életet e testben éltek, az Isten fiában vetett hit által éljétek azt. Gyakoroljátok magatokat a

kegyességben, mert ez mindenre hasznos, meglévén benne a jelenlevő és a jövő életnek ígérete. Érezzetek felelősséget egymással szemben és egymásért az Úr előtt. Senkit meg ne botoránoztassatok, a gyengének gyámola, a szomorkodónak vigasztalói, az eltévelyedetteknek megkeresői, a bűnben élő nemzetségnek prófétái legyetek. A békességnek Ura pedig adjon néktek mindenkor mindenben békességet. Ő legyen mindnyájatokkal a pünkösti szent ünnepekben, hogy vegyetek Szentlelket s mind testeteket, mind lelketeket adjátok Istennek kedves áldozatul. Ő legyen veletek életetekben, hogy valóban az Urnak éljetei és halálatokban, hogy az Urban haljatek meg.

A mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme legyen mindnyájatokkal. Ámen.

Komárom, 1927. évi június hó 1-én.

Atyafiságos üdvözléssel és keresztyéni
igaz szeretettel:

Dr. Antal Géza sk.

püspök.

Az egyházmegyei közgyűlési jegyzőkönyveknek az egyházlátoga- tásra vonatkozó pontjai.

1. 1926. évi esperesi jelentés.

»...Mint méltóztatnak tudni, Főtiszteletű és Méltóságos Püspök Úr a mult évi egyházmegyei közgyűlés alkalmával, amikor őt körünkben tisztelhattuk, azt a mindnyájunk lelkét örömmel eltöltő ígéretet tette, hogy a folyó évben egyházmegyéink összes gyülekezeteit meg fogja látogatni.

Amikor a folyó év elején értesítést kaptam Óméltóságától, hogy e kilátásba helyezett egyházlátogatást a húsvét és pünkösd közötti időszakban meg fogja ejteni: értesítettem az egyházakat, hogy ez évben a szokásos esperesi látogatás nem fog külön megtartatni, hanem a püspöklátogatásba fog belékapcsolódni.

Az előkészületeket főpásztorunk minél méltóbban leendő fogadtatása céljából megtettük s szerte az egész egyházmegyében érthető örömmel s boldog várakozással néztek elébe gyülekezeteink azoknak az ünnepélyes és hosszú időkre emlékezetesnek ígérkező napoknak, amikor — az előző püspöklátogatás után 28 évre — megjelenik közöttünk, kerületünk hitben és tudásban gazdag püspöke, hogy bölcs atyai tanácsaival, lelke gazdag kincseinek velünk közlésével erősítsen, bátorítson bennünket nehéz helyzetünkben, megpróbáltatásaink közepette, s ha kell: szerezzel párosult atyai szigorával, intéseivel, feddéseivel illessen bennünket s vezessen a jó utra! Április 10-én Nagykanizsán vette kezdetét a püspöklátogatás, Galambok és Keszthely is berendeltetvén e központi egyházba, majd Csurgó, Nagymarton, Alsókisfalud, Segesd, Nagyabony egyházakban folytatódott. Ez utóbbi helyen, egészségi állapotára való tekintetből, kénytelen volt püspök úr körútját megszakítani s visszatérni székhelyére,

a püspöklátogatás folytatását bizonytalan időre elhalasztván...

A meglátogatott helyeken elhangzott beszédei, intelmei és szeretetteljes tanácsai felejtethetetlen nyomokat hagytak a hivek lelkében.

Később, május 16-án, amikor már egészségi állapota is helyre állt: résztvett püspök úr a somogyjádi egyház nagy áldozatokkal és díszesen renovált templomának felavatási ünnepélyén, melynek fénypontjai az ő templomavató imádsága s délutáni előadása voltak. Ugyanez alkalommal az egyházvizsgálatot is megejtette, berendeltetvén ez alkalomra Edde leányegyház is.

Püspök urunkat egyházlátogató körútján mindenütt a főpástort megillető mélységes tisztelet és szeretet érzésével s annak külső megnyilatkozásaival fogadták és kísérték nemcsak gyülekezeteink, hanem a más felekezetűek és a világi hatóságok is, amelyeknek vezetői, részint előzetes intézkedéseikkel, részint püspök úrnak körútján való elkísérésével a püspöklátogatás sikerét előmozdították.

Illesse ezért köszönet és elismerés elsősorban a méltóságos fő- és alispán urakat, azután a csurgói, kaposvári, lengyeltóti és nagykanizsai járás főbiráit s Nagykanizsa város polgármesterét. Tisztelettel legyen szabad indítványoznom, hogy közgyűlésünk mondjon jegyzőkönyvi köszönetet fentnevezetteknek s ezt kivonat alakjában juttassa el hozzájuk...»

Közgyűlési határozat e jelentésre:

7. b) »Az egyházmegyei közgyűlés méltóságos és főtiszteletű dr. Antal Géza püspök úr lelki áldásokban és maradandó emlékekben gyümölcsöző egyházlátogatásainak méltó ünnepélyességgel előkészítésében és fogadtatásában való tevékeny és figyelmes közreműködésükért méltóságos dr. Fischer Ferenc főispán urnak, továbbá nagyságos dr. Gyömörey István nagykanizsai, Haám Lajos csurgói, Stephaics Pál kaposvári és dr. Begedy Péter lengyeltóti főszolgabíró, valamint dr. Sabján Gyula nagykanizsai polgármester urnaknak jegyzőkönyvileg elismerését és hálás köszönetét nyilvánítja.«

»A közgyűlés a püspök úr öméltósága látogatásának megörökítése ügyében való határozatát a jövő évre halasztja, amikor az egész egyházmegye meglátogatása befejezést nyer.«

2. Egyházmegyei gondnok úr 1927. évi közgyűlést megnyitó beszéde.

»... Igen nagy hála és köszönetre kötelezett bennünket püspök úr öméltósága atyai jóságával, aki mindjárt püspökké történt megválasztásakor kifejezést adott annak, hogy a belső-mogyi egyházmegyével óhaját legelőbb megismerkedni s ezt az óhaját a folyó év tavaszán meg is valósította. Mi, akik kíséretében voltunk, örömmel láttuk azt a mély hatást, amelyet az ő nemes egyénisége, körútján az egyes gyülekezetekre gyakorolt; örömdetes volt látni az áhítatot, azt a bensőséges buzgalmat, amellyel oktatását fogadták s igazán öröm volt látni ez alkalommal felnöttek, gyakran öregek szemében csillogó, a szív meleg érzésének igaz gyöngyét. Mondjunk ezért meleg köszönetet püspök úr öméltóságának (éljenzés).«

A közgyűlés határozata a megnyitó beszédre:

3. »Az elnöki megnyitó beszéd kapcsán az egyházmegyei közgyűlés hálás köszönetét nyilvánítja püspök úr öméltóságának egyházmegyénkben végzett nagyhorderejű, áldásos és felejtethetlen látogatásáért, mellyel gyülekezeteinket kitüntetni kegyeskedett s bennük a jó pásztor gondosságával, odaadó szeretetével s atyai bölcseségből fakadó jóságos figyelmeztetésével, komoly intelmeivel az építés munkáját határozatosan előre vitte.«

3. 1927. évi esperesi jelentés.

»... Első helyen kell megemlítenem a főtiszteletű és méltóságos püspök úr által egyházmegyénk területén folyó évi május hó 14—31-ig végzett egyházlátogatást, melynek keretében 18 központi egyházban 70 gyülekezet anyagi, szellemi, valláserkölcsei életét és iskolai ügyeit vizsgálta meg kerületünk főpásztora.

Hogy gyülekezeteink miként állották meg a legfőbb hivatások őrálló előtt a számadást; mi módon számoltak be a lelki élet sáfárai a megszámlálható fősáfr előtt a reájuk bizottakról; minő képe, arculata bontakozott ki gyülekezeteinknek egyenként és összességükben a »generalis visitatio« tükrében: arról majd tu-

domást fogunk szerezni akkor, amikor püspök urunk hivatalos jelentése közzétételük a legközelebbi ker. gyűlés alkalmával. Vajha az ítélet kedvező lenne s ne kellene azt pironkodással hallgatnunk!

Most csak annyit, hogy a püspöki látogatás míg egyfelől külső kereteiben méltó volt a látogatást végző főpásztor magas, köztisztviselői és szeretetben álló személyiségéhez, — másfelől az egyes központi gyülekezetekben elhangzott komoly intelmei, egyházunk sorsát féltő, annak szent ügyéért aggódó lélekből fakadt beszédei püspök urunknak minden tekintetben alkalmasak és méltók arra, hogy úgy a vezetők, mint az egyháztagokat komoly és lelkiismeretes magábaszállásra, fokozottabb éberségre és munkálkodásra serkentsék anyaszentegyházunk jövője érdekében!

Legyen szabad itt — a sok elhangzott intelem s megszivlelendő figyelmeztetés közül csak egyre mutainom rá: arra, amely a főpásztori beszédek mindegyikéből megrázó mementóként csendült ki s amely a szörnyű, nemzetgyilkoló bűnnek, az átkos »egyke-rendszer«-nek megszüntetését sürgette, — amely ha nem következik be, gyülekezeteink rövidesen elsorvadnak, kihalnak.

Megdöbbszentő példákkal illusztrálta a főpásztor, hogy ennek az intelemnek igen komoly alapja van; a statisztikának az ijesztő fogyásokról szóló rideg számadatai igazolják, hogy ez az ügy »halálosan komoly« s itt a tizenkettedik óra, amikor még talán utoljára ráléphetünk a sötét bűn örvényéből kivezető útra. Adná a kegyelem Istene, hogy ne pusztában elhangzott szavak legyenek eme főpásztori intelmek, amelyek nemcsak ref. egyházunk, de végeredményben édes magyar hazánk sorsát is érintik.

A püspöklátogatás végeztével, május hó 31-én Kaposvározt lelkeszertekezlet tartatott, mely határozatilag kimondotta, hogy a püspöklátogatásról emlékkönyv készíttessék főtiszteletű és méltóságos püspök úr irányítása mellett, hogy így az elhangzott beszédek egybegyűjtve közkinccsé váljanak, mindnyájunk tanulására és okulására.

A püspöklátogatás ügyével kapcsolatban tisztelettel indítványozom: fejezze ki közgyűlésünk jegyzőkönyvileg is hálás köszönetét főtiszteletű és méltóságos püspök úr iránt azért az odaadó, fáradságot nem ismerő tevékenységéért, mellyel nagy és népes egyházmegyénket magas látogatásával megtisztelni szíves volt s atyai szigorral párosult szerető, szelíd figyelmezteté-

sével gyülekezeteink szebb és boldogabb jövőjének útját egyengette.

De fejezze ki közgyűlésünk elismerését és köszönetét a fő- és alispán urakkal, Kaposvár város polgármesterével, a barcsi, kaposvári, nagyatádi és szigetvári járások főszolgabiráival szemben is, kik hathatós támogatásukkal nagymértékben hozzájárultak az egyházlátogatás sikeréhez; valamint mindazokkal szemben, kik fogataik felajánlásával járultak hozzá a hosszú és fárasztó utazás megkönnyítéséhez.»

A közgyűlés határozata az esperesi jelentésre:

15. b) A püspöki látogatás nagyjelentőségű eseményének megörökítése céljából a folyó évi május hó 31-én tartott kaposvári lelkészértekezlet megállapodása értelmében elhatározza a közgyűlés, hogy a látogatás lefolyását s püspök úr öméltóságának elmondott felemelő hatású beszédeit magában foglaló emlékkönyvet ad ki. A kiadás és szerkesztés körül felmerülő teendők keresztülvitelére teljes hatáskörrel a közgyűlés az elnökség mellett kiküldi dr. Bene Kálmán, dr. Boross István, B. Major János, dr. Matolcsy Sándor, Németh Károly, Sárközy Imre és Szabó Bálint tagokból álló bizottságot, kikhez felkéri Pongrácz József és Győry Elemér közreműködését. Az emlékkönyv az összes gyülekezetek és iskolák számára megküldetik, de emellett felhivatlak az egyházak tisztviselői, hogy a hivek körében is minél több megrendelést gyűjtsenek.

c) Az egyházmegyei közgyűlés főtiszteletű és méltóságos dr. Antal Géza püspök úrnak egyházmegyénkben végzett áldott hatású és felejtethetlen emlékü főpásztori látogatása előkészítésében kifejtett körültekintő működéséért, az ünnepélyes és figyelmes fogadtatásért méltóságos dr. Fischer Ferenc főispán, Tallián Andor alispán, dr. Véték György kaposvári polgármester, nagyságos dr. Vitéz Kovács Dénes nagyatádi, dr. Perczel Győző szigetvári, Stephaics Pál kaposvári és dr. Szandház Ferenc barcsi főszolgabíró, továbbá dr. Sárközy Béla és dr. Vermes Dezső szolgabíró uraknak jegyzőkönyvi határozattal hálás köszönetét és elismerését nyilvánítja. Ezzel

kapcsolatban ugyancsak hálás köszönetet mond közgyűlésünk előzékenységükért mindazoknak a fogattulajdonosoknak, akik fogataikat a püspöki látogatás céljaira felajánlani szívesek voltak s felkéri a közgyűlés az elnökséget, hogy a fogattulajdonosoknak ezért a szíves közreműködésért külön levélben is fejezze ki az egyházmegye köszönetét.»

A püspöki látogatás alkalmával fogataikat felajánlották s rendelkezésre bocsátották, a lelkészeknek az esperesi hivatalhoz küldött jelentése szerint:

1. *Nagykanizsa*: Jelentés nem érkezett.
2. *Csurgó, Alsók*: Herceg Festetich Tasziló, dr. Hochreiter Kornél kormányfőtanácsos, Meller Henrik és dr. Mayerhoffer Ödön nagybérlők.
3. *Inke*: Gróf Bethlen István miniszterelnök, báró Rohonczy Imre, Inke, Halmos Imre földbirtokos (négyes fogat) Marton-pusztá.
4. *Bőhönye*: Sárközy Imre földbirtokos, Nagybjajom. Többiről jelentés nincs.
5. *Nagybjajom*: Sárközy Imre, Sárközy Jenő földbirtokosok Nagybjajom. Többiről jelentés nincs.
6. *Kutas-Nagykorpád*: Vizeki Tallián Gyula ny. főispán, földbirtokos, özv. báró Tallián Dénesné, Szabás (négyes fogat), br. Fekete Aladár földbirtokos, Szabás és a simongáti béruradalom.
7. *Nagyatád-Erdősokonya*: Lelbach Keresztély földbirtokos, Nagyatád, gróf Széchenyi Aladár v. b. t. t., Rinyatamási-pusztá, Politzer Géza nagybérlő, Felsőgyörgyös, gróf Széchenyi Géza Erdősokonya, gróf Széchenyi Lajos, Somogyvisonta.
8. *Erdősokonya-Kálmánca*: Gróf Széchenyi Géza, Erdősokonya, gróf Széchenyi Lajos, Somogyvisonta, Politzer Géza, Felsőgyörgyös.
9. *Kálmánca-Istvándi*: gróf Széchenyi István uradalma, Kálmánca.
10. *Darány-Kastélyosdombó-Nagydobsa*: gróf Erdődy Rudolf, Kastélyosdombó, özv. Tassy Elemérné földbirtokos, Drávatamási.
11. *Nagydobsa-Bürös*: dr. Rusa Ernő kormányfőtanácsos, Szigetvár, Hayden József kasznár, Nagydobsa, Turi János nagybérlő, Cegléd-pusztá.

12. *Bürös-Hobol*: Gróf Andrassy Sándor v. b. t. t., nagybirtokos, Szentmihályfa-pusztai uradalom.

13. *Hobol-Szigetvár*: Báró Biedermann Rezső földbirtokos, Szentegát, gróf Andrassy Mihály földbirtokos, Szigetvár.

14. *Pata*: Hovány Aladár földbirtokos, Adorján-pusztá.

15. *Somogyhatvan*: Hovány Aladár, Steinitz Imre földbirtokos, Somogyhatvan.

16. *Kadarkut*: Fodor Jenő somogyszentimrei földmiviskolai igazgató, Márfy Elemér (négyes fogat) földbirtokos, Hencse, Vasdényei Imre földbirtokos, Kadarkut, Birck Gyula földbirtokos, Kerék-pusztá.

17. *Csököly*: Fodor Jenő (négyes fogat), özv. Biró Sándorné földbirtokos, Jákó, Kacs Kovics Margit földbirtokos, Jákó, dr. Szabó Sándor plébános, Csököly, özv. Varga Istvánné földbirtokos, Csököly.

18. *Kisasszond*: Sárközy György ny. főispán, Sárközy Zoltán, özv. Sárközy Vincéné földbirtokosok, Kisasszond.

19. *Kaposmérő*: Kovács-Sebestyén Tibor földbirtokos Kaposmérő.

20. *Hetes*: Vitéz Hegyessy Igmándy Aladár földbirtokos (négyes fogat), Bodrogi gróf Somssich László szarkavári és hetesi nagybirtokos, O. M. G. E. elnök, Treer Gyula tisztartó, Hetes, Márkly Béla nagybérő, Juta.

21. *Magyaregres*: Mezőgazdasági iparrészvénytársaság béruradalma, Kaposvár.

22. *Somogyaszaló*: Bánó István nagybirtokos, Mocsolád, Huszár Aladár egyházmegyei gondnok, földbirtokos, Rácörs.

23. *Somogyjád*: Tallián Andor kormányfőtanácsos, nagybirtokos, Osztopán.

24. *Kaposvár*: Kacs Kovics Lajos ny. alispán, felsőlázi tag, Kaposvár, dr. Szigethy-Gyula Sándor egészségügyi főtanácsos, Kaposvár és Kaposvár r. t. város, illetve dr. Vének György polgármester.

**Főtiszteletű és méltóságos dr. Antal Géza püspök
úrnak jelentése a belsősomogyi egyházmegye
meglátogatásáról az 1927. évi szeptember hó
25-én Székesfehérváron tartott egyházkerületi
közgyűlésre.**

»... Mult évben megkezdett egyházlátogatási körutamat a belsősomogyi egyházmegyében ez évben folytattam s május 15—31. napjain meglátogattam a megállapított programm szerint mindazokat az egyházközségeket, amelyek központi helyül voltak kijelölve. E helyeken mindenütt istentiszteletket tartottam s az istentisztelet végeztével a helyi, valamint a berendelt gyülekezetek presbiteriumaival megbeszéltem az egyes egyházak helyzetét a beküldött egyházlátogatási jegyzőkönyvek alapján. Utközben is, ahol csak tehettem, átvonulásaim alkalmából a hívek seregétől kísérve mentem a templomba s ott legalább is rövid könyörgést tartottam.

Utam külsőségeit tekintve teljesen sikerültnek mondható. Az arcokról lerítt az öröm, melyet híveink éreztek, hogy 28 év multával az egyházkerület püspöke újra felkereste őket. A szeretetnek külső megnyilvánulásairól, általában a fogadtatás külsőségeiről részletesen beszámoltak egyházkerületünk hivatalos lapjában Pongrácz József és Györy Elemér theol. tanárok, kik felváltva kísérték utamon s jegyezték beszédeimet. Az egyházmegye vezetősége épen úgy, mint a hatóságok fejei mindent megtettek, hogy körutam minél impozánsabb s emléke minél maradandóbb legyen. Mindezek egyesült fáradozása eredményezte azt, hogy mint jelezni bátor voltam, utam külsőségeit tekintve, teljesen kielégítő volt, s kedves kötelességet teljesíték, amidőn az utamon tapasztalt előzékenységgért úgy kíséromnek, Halka Sándor esperesnek és Huszár Aladár gondnoknak s az őt helyettesítő Batta Béla tanácsbírónak, Szabó Bálint és Németh Károly egyházmegyei főjegyző, illetve jegyző uraknak, mint Somogyvármegye alispánjának s az utamon kíséretemben volt járási főbíráknak s általában mindazoknak, kik fogataik átengedésével, vagy egyéb módon utamat külső megjelenésében oly széppé s rám nézve felejthetetlenné tették, hálás köszönetemet nyilvánítom. Kérem a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlést, hogy maga részéről is fejezze ki a körutam alkalmával tanúsított előzékenységgért köszönetét.

Más kérdés az, hogy ez az út a lelkiekben is oly eredményes volt-e, mint amilyenek külsőségeiben mutatkozott. A belsősomogyi egyházmegye kebeléből hozzám érkezett jelentések indítottak épen arra, hogy más egyházmegyét, hol emberemlékezet óta püspöklátogatás nem történt, megelőzzek, legelőször épen ennek az egyházmegyének egyházait keressem fel. A presbiteriumokkal folytatott megbeszélések megnyugtattak a tekintetben, hogy azok a vizsályok, melyek az egyházmegye kebelében, főképp a lelkési és tanítói díjlevelek körül felmerültek s a gyülekezetek békéjét megzavarták, immár elsimultak. Fájdalom, nem nyugtattak meg a tekintetben, hogy a hitélet megfelelő módon erősödött volna s különösen szomorú benyomást hagytak lelkekben a pusztító somogyi betegség, az »egyke« miatt.

Most is magam előtt látom a gyermektelen utcákat, a néptelen iskolákat, s szomorúan gondolok arra, hogy e szintiszta magyar faj önmagát ítélte pusztulásra. Igyekeztem minden rendelkezésemre álló eszközzel a presbiteriumok útján oda hatni a gyülekezetekre, hogy a vallás és erkölcs fegyvereivel szálljanak szembe ezzel a ragállyal s ne engedjék azt tovább pusztítani népünk soraiban. Fájdalom, alig remélhetem, hogy ezzel sikerült volna gátat vetnem az »egyke« pusztításának, mely főképp közgazdasági okokból keletkezve, csak megfelelő törvényhozási intézkedésekkel látszik visszaszoríthatónak. Bármily csüggesztőnek mutakozzék is azonban a helyzet, nem szabad elcsüggedni s nem szabad lemondani arról, hogy az egyházunk rendelkezésére álló valláserkölcsi fegyvereket is harcba vigyük e nemzetpusztító betegség ellen.

Nagy feladat vár itt lelkészeinkre. A prédikáláson kívül igyekezniök kell a néppel egyéb módon is megismertetni és elfogadtatni és életükbe átültetni egyházunk tanításait. A néppel való közvetlen foglalkozás, az igazi lelkipásztorkodás mutatkozik itt egyedül célravezetőnek, mert enélkül, ha lelkész és gyülekezet között személyes kapcsolat nem tud létrejönni, elhidegülnék a hívek, üresekké lesznek a templomok s az igehirdető élete családásokban gazdag, szálnalmas vergődéssé válik. Vajha a püspöki látogatás e tekintetben ne maradt volna hatás nélkül, vajha eredménye a gyülekezet és lelkésze közötti szeretetteljes viszony helyreállításában s ezzel kapcsolatban a templom látogatottságában s a hitélet erősödésében nyilvánulna meg!

Az egyházkerület határozata e jelentésre:

45. Jelenti Püspök úr, hogy folyó évi május 15-től 31-ig a belsősomogyi egyházmegyében folytatólagosan teljesítette az egyházlátogatást, mely, a külsőségeket tekintve, teljesen sikerültnek mondható, mert úgy az egyházmegye vezetősége, valamint a hatóságok fejei is mindent megítéltek, hogy a fogadtatás minél impozánsabb s annak emléke minél maradandóbb legyen.

A kerületi közgyűlés ez alkalomból elismerését és köszönetét fejezi ki Halka Sándor esperesnek, Huszár Aladár egyházmegyei gondnok, az őt helyettesítő Batta Béla tanácsbírónak, Szabó Bálint és Németh Károly egyházmegyei főjegyző és jegyző uraknak, úgy Somogyvármegye alispánjának és a püspök kíséretében résztvevő járási főszolgabíró uraknak és mindazoknak, akik részint fogataik átengedésével, részint egyéb módon a fogadtatást széppé és kellemessé tenni igyekeztek.

46. Jelenti Püspök úr, hogy a belsősomogyi egyházmegyében megnyugvással észlelte, hogy az elmúlt évek folyamán sok vitára okot adó díjlevél-kérdés az egyházmegye kebelében nyugvópontra jutott, másrésről azonban elszomorodva észlelte a közismert belsősomogyi bajnak, az »egyke« pusztításának eredményét.

Mivel a kerületi közgyűlés megállapítása szerint is az »egyke« pusztításainak alapját az erkölcsi bajokon túl, egyszersmind gazdasági okok és téves nézetek is idézik elő, ugyanazért kerületi közgyűlésünk ismételve felir az egyetemes konventre, hogy az államkormány figyelmét alkalmas módon irányítsa oda, hogy e nemzetpusztító bűn megtorlása és a lehetőség szerinti kiküszöbölése iránt lehetőleg törvényhozási úton tétessék intézkedés.

A valláserkölcsei élet fejlesztése és fokozása volna a másik hathatós eszköz ezen erkölcsi hiba kiküszöbölése céljából és így felhívja egyházkerület a lelkészi és tanítói kar figyelmét arra, hogy keressék a hivekkel való közvetlen érintkezés és foglalkozás alkalmait, hogy a lelkész és tanító és a gyülekezet tagjai között legyen közvetlen személyes kapcsolat

és bizalmas érintkezés, mert csak akkor nyílik mód és alkalom arra, hogy bizalommal és szeretettel ugyan, de teljes komolysággal és határozottsággal figyelmeztethetik hiveiket arra, hogy úgy az egyház, mint a haza ellen milyen súlyos bűn az, mikor egyes családok önmagukat itélik kipusztulásra s e módon fajukat és nemzetüket is a pusztulás veszélyének teszik ki.

FÜGGELÉK.

1. Az egyházmegye története.

Ha a somogyi reformáció kezdetéről futólagos áttekintést akarunk szerezni, mindenekelőtt meg kell említenünk, hogy több helyen (Dobsza, Zádor, Kálmáncsa stb.) jóval a nagy reformáció előtt, már a XV. században voltak az ide települt csehek között husszita gyülekezetek, melyek a talajt előkészítették a későbbi nagy szellemi mozgalom részére, mely itt-ott előforduló adatból következtetve, már a mohácsi vész idején kezdett hódítani, főként Enyingi Török Bálint nagykiterjedésű, a vármegye minden részében található birtokain.

Határozottabb s konkrét adataink a reformáció térfoglalásáról, a XVI. század közepe tájáról maradtak, amikor Sztárai Mihály reformátor 1544-től a Dráva mentén diadalmasan hódító munkálkodásával 120 gyülekezetet alapított s működését Somogy déli vidékére is kiterjesztette. Ugyanitt találkozunk 1545-ben Kálmáncsán Eszéki Imrével, kivel együtt ügylátszik mások is kiváló sikerrel buzgólkodtak az evangélium terjesztésén, mert saját szavai szerint: »Nagy tömeg nép megtért és az evangélium az egész alsó Magyarországon mind a két Mysiáig (a későbbi Bulgária és Szerbia) hangzott és elterjedt«. A részleteket és a vármegye más vidékein folyó reformálást nem ismerjük, de hogy az számos gyülekezetet hívott életre, következtethetjük abból, hogy az 1554-ben baranyai püspökké lett Szegedi Kis István reformátor még laskói lelkészkedése idejében Horváth Márk szigetvári és Perneszi Farkas babócsai várkapitányok pártfogásával sok somogyi egyházat meglátogatott s püspöki felügyeletét 1558-ban kezdődő kálmáncsai lelkészsége alatt is gyakorolta. Szegedinek 1561-ben történt közismert elfogatása s majd fogságából szabadulása után, 1563-ban Ráczkevébe költözésével újra jó ideig homályba vész egyházmegyénk története. Mindössze annyit tu-

dunk, hogy a meggyeszerzte pusztító török hordák sok községet lángra-ébe borítottak, a templomokat felégették, vagy várfalaik kijavítására elhordatták, a lakosokat végigsarcolták, gyakran hadisákmányként magukkal hurcolták.

Hogy az időben mekkorák voltak a községek, a török adólajstromok nyomán összeállítható következő kimutatásból látható (Nagy Lajos-féle emlékkönyvből átvéve):*

Szám	K ö z s é g n e v e	Házak (háztartások) száma			
		1563-ban	1567-ben	1571-ben	1580-ban
1.	Aszaló (Somogyaszaló)	5	—	—	6
2.	Alsók	1	—	8	—
3.	Apati (Somogyapáti)	7	—	—	—
4.	Behene (Böhönye)	—	20	22	—
5.	Bolhas (Bolhás)	—	12	20	5
6.	Csokol (Csököly)	—	45	—	—
7.	Csurgó	—	4	—	—
8.	Csokona (Mezőcsokonya?)	—	—	6	—
9.	Erdő Csokona	—	83	—	—
10.	Dombó (Kastélyosdombó)	—	15	—	4
11.	Darány	—	30	56	—
12.	Dobsza (Nagy)	20	38	—	—
13.	Dobsza (Kis)	22	41	—	—
14.	Egrös (Magyaragres)	12	—	—	18
15.	Erdő Korpád (Kiskorpád?)	—	31	—	42
16.	Gige	—	21	30	—
17.	Gyöngyösmellék	—	9	—	—
18.	Gárdon (Drávagárdony)	—	17	36	—
19.	Görgeteg	—	16	—	—
20.	Hetes	40	—	—	73
21.	Hederhely	—	14	—	—
22.	Hatvan	—	6	—	—
23.	Hosszúfalu	—	6	—	—
24.	Hencse	—	5	—	—
25.	Istvándi	—	26	—	—
26.	Inke	—	10	8	—
27.	Jákó	—	35	45	—

* A hiányzó adatoknál valószínű, hogy a község valamelyik érdemesebb török vezérnek hűbérül adatott s így az összeírásnál figyelembe nem vétették.

Szám	Község neve	Házak (háztartások) száma			
		1563-ban	1567-ben	1571-ben	1580-ban
28.	Kónyi	8	—	—	—
29.	Kis-Szabás	—	22	—	—
30.	Korpád	—	8	—	—
31.	Kovácsi	—	8	5	—
32.	Kisasszony falva (Kisasszond)	—	14	20	—
33.	Kis Szentgyörgy	—	10	—	—
34.	Kis Tamási	—	11	—	—
35.	Kadarkut	3	22	—	—
36.	Kálmánca	—	160	220	—
37.	Kutos (Kutas)	6	12	—	—
38.	Komlós (Komlósd)	—	20	—	—
39.	Kis-Korpád	—	—	19	—
40.	Lád (Lad)	8	—	17	—
41.	Lábod város	60	—	96	—
42.	Mére (Kaposmérő)	15	—	22	—
43.	Merene (Merenye)	6	—	10	—
44.	Nemesdéd	18	—	16	—
45.	Nagymarton	3	—	10	—
46.	Ötvös	—	—	18	—
47.	Pettend	9	—	—	—
48.	Polcza (Patca)	12	—	—	—
49.	Rinya-Szentkirály	8	—	13	—
50.	Somogy-Viszló	13	—	—	—
51.	Sarkad (Csurgósarkad)	—	1	—	—
52.	Szabás	5	—	24	7
53.	Szenta	7	—	—	—
54.	Szenna	13	—	—	—
55.	Szentbenedek(Kapos.-sz.-benedek)	15	—	20	—
56.	Szomajom	15	—	24	—
57.	Szilvásszentmárton	6	—	6	—
58.	Szörény (Szörény)	1	2	14	—
59.	Szentgyörgy ?	—	—	—	3
60.	Ujfalú ?	2	—	—	4
61.	Ujlak ?	11	—	13	—
62.	Udvarhely (Somogyudvarhely)	4	—	—	—
63.	Váradi	—	—	2	—
64.	Viszló	—	—	6	—
65.	Visnye	10	—	11	—
66.	Zádor	16	—	—	—

Bár az egyházaknak egyházmegyékbe alakulását már az 1612-iki köveskúti zsinat elrendelte, a rendszeres beosztás az 1618-iki szentlőrinci zsinaton történhetett meg, midőn egyházaink közül a kiskomáromi egyházmegyébe a következőket sorozták: Aszaló, Csokonya, Csököl, Csurgó, Gadács, Galambok, Gige, Gölle, Györök, Hetes, Juta (Jut?), Kiszgömb, Kiskomár, Lápafő, Látrány, Mérő, Mocsolád, Nagyabajom, Sámsond, Segesd, Somodor, Szentmárton, Tab, Tapsony, Ujlak. A vármegye déli részén fekvő (körülbelül a Daránytól Vásárosbécig húzható egyenes vonal alá eső) gyülekezetek pedig a baranyai püspökség kötelékében maradtak, minthogy különben jó nagy részük az időben vármegyeileg is oda tartozott. A zsinati határozat ellenére is, úgylátszik, a határ az egyházmegyék, illetve kerületek között nem volt egész szorosan megállapítva. A balatonvidéki egyházak, melyek a gyűléseken azelőtt sem igen jelentek meg, 1629-ben a dunamelléki kerülethez csatlakoztak. Buj volt a délibb részeken levő gyülekezetekkel, illetve lelkészekkel is. Zavar, fegyelmetlenség ütötte fel fejét, mit Kanizsai Pálfi János püspöknek Petri Szücs György alsóbaranyai püspökhöz írt, ez időből való leveléből láthatunk (l. Thury i. m. 288. l.). Kanizsai a további keletlenlégek megakadályozására 1634-ben Komáromba zsinatot hívott össze, melynek jegyzőkönyve nemcsak az egyes egyházakra és lelkészekre vet érdekes világosságot, de a gyülekezetek pontosabb beosztására vonatkozólag is a következő kimutatást tartalmazza:

Kiskomáromi esperesség:

Kiskomárom várában levő egyház.	Szentkirály, Görgeteg.
Magyarád.	Csokona, Györgycs.
Karos.	Csurgó, Nagymarton, Alsók.
Galambok, Récse, Pósfölde.	Sarkad, Czente.
Kiskomárom városi ekklezsia.	Szenta, Bolhás.
Vid.	Segesd, Kis-Martón.
Tapsony, Szakácsi, Merke.	Csököl, Jákó.
Inke, Déd, Vése.	Gige, Ó-Telek.
Bőhőnye, Dávod, Kisfalud.	Hedrehel, Hencse, Visnye és Kadarut.
Nagyabajom.	Szentbenedek, Pacza, Szelna.
Kisbajom, Kutas.	Szomajom, Kisasszond.
Eötvös, Kóny, Belők, Szob.	Mérő, Ujlak, Keczel.
Korpád, Szabás.	Hetes.
Lábod, Hosszúfalu.	Csoknya.
Ujlak, Ujnép, Visonta, Arács.	

Jád.	Kethel, Must, Sári, Magyaré.
Egres, Várda.	Keresztur, Berény, Szentgyörgy.
Aszaló.	Sámsond.
Somodor, Atád.	Marcali, Gomba.
Szentmiklós, Mernye, Eczön.	Sávoly, Marót.

(Thury a kimutatáshoz megjegyzi, hogy »az egy sorban levő egyházak egy lelkészi állomást képeztek, de nem feltétlenül az első helyen jelzett egyház volt a székhely.«) Hogy a beosztás még ezek után is mennyire nem tisztázódott, mutatja a felsőbaranyai esperességnek 1626—1686-beli névjegyzéke, mely szerint ide tartoznak: Korpád, Kadarkut, Lábod, Szentkirály, Görgeteg, Diós, Visonta, Homokszentgyörgy, Széplak, Kámány, Viszló, Cserő, Ujnép, Ujlak, Csokonya, Kálmánca, Apáti, Poklosi, Basal, Merenye, Pata, Cegléd, Tótszentgyörgy, Molvány, Nagydobsza, Kisdobsza, Istvándi, Hobol, Babócsa, Tarnóca, Pettend, Gyöngyösmellék, Bűrüs, Darány, Komlósd, Pályi, Magyarujfalu, Zádor, Drávafok, Markóc. — A mostani kialakulás csak az egyházmegyei jegyzőkönyvek nagyon részletes áttanulmányozásával volna feltűntethető.

A XVII. század első felében végbement szervezkedésre nagy szükség volt a bekövetkező súlyos időkre való tekintettel. Bár a török iga alatt nagyon sokat szenvedtek a hívek, de maga az egyház mint ilyen aránylag nem igen üldözött. A török kiverése után azonban a század végén és a következő század elején az addig egészen protestánsnak mondható vármegyében, melyről a r. kath. rendek az 1681-iki soproni országgyűlésen azt panaszolják, hogy »Somogy vármegyében 100 prédikátor szolgál és egyetlen plébánus sincsen«, megkezdődik az üldözés s válogatlatlan eszközökkel folyik meggyeszerete. Aránylag kevés az a gyülekezet, mely ezeket a szomorú időket nemeslelkű s türelmebben gondolkozó földesurainak pártfogása mellett kikerülhette. A templomok elfoglalása, lerontása, lelkészek és tanítók elűzése s maguknak a híveknek is számtalan módon zaklatása, áttérésre szorítása napirenden van, miként az egyes egyházak történetéből láthatjuk. A török hódoltság idején megkimélt s kiváltságokat élvező végvárak egyházaira nincsenek többé figyelemmel. A hosszas ideig püspöki székhelyül szolgáló Kiskomárom két virágzó egyházával megszűnik. Hasonló sorsra jut a környéken levő sok református egyház, az egyetlen Gyalmbokot kivéve, mely csodálatos kitartással állta s túlélte a roppant megpróbál-

tatásokat. Az ellenreformációnak lettek áldozataivá a marcali járás közép és északi részén volt gyülekezetek is, honnét épügy, mint Kiskomárom vidékéről a reformátusság úgyszólván kiirtott. Hogy az ellenreformáció egyik használatos eszközét, az áttérni nem akaró jobbágyság elbocsátását s helyébe idegen nemzetiségű, de r. kath. lakosság betelepítését mily mértékben vették e tájon igénybe, adatok híján nehéz bizonyítani, legfeljebb gyanítani lehet a sok idegen, szlávos hangzású névből. A vármegye börtöneit többször megtöltik a hitükért szenvedők nehéz sóhajai. Többször vizsgálatok tartatnak — főként 1720 táján az u. n. pesti commissio —, melyek nem egy esetben további zaklatásokat vonnak maguk után.

Mária Terézia alatt az üldöztetés talán kevésbé durva eszközöket használ, de nagyságában s általánosságában fokozódik. A templomfoglalások s vallásszabadság betiltások gyakoriak. Az egyházi épületek emelése s javítása hatósági engedélytől függvén vagy egyáltalában nem, vagy csak hosszú ideig tartó akadékoskodás után vihető keresztül. A hivek nagyon sok helyen a plebános felügyelete alá rendeltetnek, neki tartoznak fizetni, közmunkát teljesíteni. A vármegye hatóságai általában elfogultsággal és nyilvánvalóan erős katholizáló szándékkal kezelik egyházainkat gyakran büntetlenül, túltéve magukat még a helytartó tanács elfogult rendelkezésein is. Meglehetősen kevés azoknak a gyülekezeteknek a száma, melyek a megpróbáltatások e sötét évtizedeiben — jobbára emelkedettebb gondolkodású földesuraik védelme alatt — háborítatlanul élhettek hivatásuknak. Az ez időből fennmaradt számos okmány megindító képét adja gyülekezeteink elnyomatásának, de egyuttal felemelő s megragadó hatással festi csodás kitartását, buzgóságát és hithűségét híveinknek, kik gyakran templomaiktól s vallásszabadságuktól megfosztva istállóokban, pajtákban jöttek össze imádkozni s több órai járásra eső nyilvános vallásgyakorlattal bíró egyházakba száz és ezerszám fáradtak el, hogy ott együttesen mutassák be lelki, többször anyagi áldozataikat is az Örökkévalónak s épüljenek az ige által.

Az egyházmegye akkori állapotára jellemző Bódis István volt hetesi lelkész, esperesnek egykoru kimutatása, melyet Csire István közlése nyomán a Nagy Lajos-féle emlékkönyvben is olvashatunk a következőkben:

SERIES,

ECCLESIAE HELVETICAE CONFESSIONI ADDICTARUM IN TRACTU
INTERIORU SIMIGIENSI EXISTENTIUM HOC MODO SE HABET.

ANNO 1750.

SENIORE ADMOD-RVDO DNO STEPHANO BÓDIS.

- 1: *Atád.* Hic Rs. D. Steph. Vasas. Verbi divini Magister.
- 2: *Orczi.* Hic Levita Gregorius Kajtor, eorundem Oratorium Anno 1751, per Comitatum desolatum, per sequent. etiam exercitium penitus sublatum.
- 3: *Aszaló.* Hic V. D. Minister Stephanus Pápai.
- 4: *M.-Egres.* Hic V. D. Minister Dávid Grétzi.
- 5: *Jád.* Hic predicans Evangelii Gregorius Látrányi V. T. Notarius.
- 6: *Csoknya.* Hic Sámuel Marossi V. D. Minister. Hic oratorium de novo exstructum Anno 1768 desolatum exercitium etiam sublatum.
- 7: *Hetes.* Hic Rs. D. Steph. Bódis V. T. Senior.
- 8: *Szomajom.* Hic Johannes Somodi V. D. M. et V. T. Assessor.
- 9: *P.-Korpád.* Hic Johannes Takácsi Levita.
- 10: *Kis-Bajom.* Hic Andreas K. Szentesi V. D. Minister.
- 11: *Kutas.* Hic Michael Tasnádi Pred. Evangelii.
- 12: *Bőhönye.* Hic Daniel Komáromi Levita. Oratorium destructum.
- 13: *Kisfalud.* Hic Gregorius Vida V. D. Minister.
- 14: *N.-Déd.* Hic Sámuel Sebesi. Dispensator eloquiorum Div.
- 15: *Inke.* Hic Levita Steph. Laki, turbatus Anno 1747.
- 16: *Szob.* Hinc Dániel Győri per terrestrem turbatus Anno 1747.
- 17: *Alsok.* Hic Levita Johannes Beregszászi apostasiam commisit.
- 18: *Udvarhely.* Hinc expulsus Levita Johannes Erdélyi, 1746.
- 19: *Balhás.* Hic Johannes Laki Levita.
- 20: *Ötvös-Könyi.* Hic Johannes Dávidházi V. D. Minister.
- 21: *N.-Korpád.* Hic Stephanus Debreczeni V. D. Minister.
- 22: *Lábod.* Hic Andreas Szöllősi Predicans Evangelii J. Chr.
- 23: *Görgeteg.* Hic Dániel Halászi V. Dni. Minister. Cessavit exercitium ab Anno 1757, iterum inceptum est Anno 1783.
- 24: *Visonta.* Hic Michael Kádas V. D. Minister.
- 25: *Csokonya.* Hic Stephanus Komáromi V. D. Minister. Vacat ab Anno 1759. restituta est libertas 1783.
- 26: *Ujnép.* Hic Dániel Győri Levita.
- 27: *Istvándi.* Hic Stephanus Ónodi V. D. Minister.
- 28: *Darány.* Hic Stephanus Sovári V. D. Minister.
- 29: *Dombó* cum *Bogát.* Hic Stephanus Nánási Levita.
- 30: *Zádor* et *Szörény.* Hic Stephanus Igritz V. D. Minister.
- 31: *Ujffalu.* Hic Johannes Pápai predicans Evang. J. Christi.

32. *Bürius et Várad.* Hic Franciscus Tóth Levita.
33. *Gyöngyösmellék.* Hic Daniel Vásárhelyi V. D. Minister.
34. *Hoboly.* Hic Johannes Hollósi V. D. Minister.
35. *Pata, Poklosi, Csertő, Apáti.* Hic Gregorius Csuzi V. D. Minister.
36. *Molvány.* Hic Samuel Katona Levita.
37. *Pettend.* Hic Gregorius Nagy Levita.
38. *Nemeske.* Hic Johannes Salánki V. D. Minister.
39. *Nagy-Dobsza, Kis-Dobsza.* Hic Johannes Ziger V. D. Minister.
40. *Kálmántse.* Hic Levita Johannes Foglyos.
41. *Homokszentgyörgy.* Hic Levita Johannes Hollósi.
42. *Merenye.* Hic Franciscus Sólyom V. D. Minister.
43. *Hatvan vagy Kálmán.* Hic Petrus Császári V. D. Minister.
44. *Viszló.* Hic Gregorius Nagy Levita.
45. *Bécz cum Lukafa.* Hic Samuel Csoknyai V. D. Minister.
46. *Lad.* Hinc turbatus Ladislaus Unyomi per Comitatum eiectus est 1751.
47. *Hedrahely cum Hencse.* Hic Stephanus Nemesnépi V. D. Minister.
48. *Kadarkut.* Hic Johannes Huszár V. D. M.
49. *Gege cum Kovácsi.* Hic Stephanus Szentgyörgyi V. D. M. et V. T.
50. *Kisasszond.* Hic Gregorius Aratsi Levita.
51. *Kisfalud, Sz.-Szentmárton et Patca.* Hic Stephanus Tihanyi V. D. M.
52. *Szena.* Hic Sámuel Ujlaki V. D. Minister.
53. *Szent-Benedek cum Mere.* Hic Sámuel Komáromi V. D. M.
54. *Tótszentgyörgy.* Hinc turbatus Levita Johannes Csicskár per Dominum terrestrem Anno 1743.
55. *Szabás.* Hic Levita Johannes Berkes.
56. *Beleg.* Hic Predicans Franciscus Biki.

A szenvedések zord éjszakája után a feltámadás boldog ígérétevel hatott egyházmegyénkre az 1781-iki türelmi rendelet. Az elnyomott, vallásszabadságtól megfosztott gyülekezetek egymás után támadnak fel. Elűzött papok, tanítók visszatérnek s tovább munkálkodhatnak az Úr örökében. Templomok, egyházi épületek emelkednek s elnyomott derék apáinknak a felvilágosodott s remesszívű uralkodó iránt érzett mélységes háláját mi sem mutatja jobban, minthogy az egyidejűleg épült tornyok legnagyobb részére felteszik a kétfejű sast. Templomaink többsége a türelmi rendelet utáni időszakban készült, miként ezt építésmódoruk is igazolja. Némelyik egyház talpraállását nagybefolyású egyének elfoglaltságukban iparkodtak ugyan megakadályozni, de az új idők szabadabb szellemének, melyet az 1791/92-iki XXVI. t.-c. intézményesen is biztosított, hosszabb ideig nem állhattak útjába.

A XIX. század a további építkezések és az egyházi élet

megszilárdulása jegyében indul a legtöbb gyülekezetre nézve. A 30-as és 50-es években az urbéri törvény végrehajtása során a lelkészek és tanítók majdnem mindenütt hozzájutnak a fizetésük jelentékeny részét képező földbirtokhoz, mi a gyülekezeti élet állandósulására jótékony hatással volt. Az 1848-iki szabadságharc és utána következő Bach-korszak slúgyosabb megrázkódtatásokat nem hozott egyházainkra, habár több derék lelkészünk és tanítónk sokszor kellemetlen helyzetbe jutott is.

Az alkotmány helyreállítása utáni időkből kiemelendőbb munkája egyházmegyénknek a missziói egyházak szervezése. A falvakból sokan költöztek be a városokba és megiehetős számmal telepedtek le Horvát-Szlavon-országok egyes vidékein, hol olesó áron földhöz jutottak. Hogy a magyarság s egyházunk számára el ne vesszenek e hveink, lelki gondozásuk céljából szükségesnek bizonyult az egyházzá szervezés, mely időrendben a következőleg folyt le: 1868-ban szerveztetett Brekinjska, 1883-ban Nagypisаница, a következő évben Daruvár, 1886-ban Fiume, 1893-ban Uljanik, 1904-ben Terezovac-Suhopolje s utána Zágráb. Mindegyik egyház egy-egy hatalmas vidék, szórványterület központja, mely úgy az egyház, mint a magyarság szempontjából kiválóan fontos missziót töltött be. Ugyanez időtájban alakultak városi gyülekezeteink is, mint Kaposvár 1881-ben, szintén sok szórvánnyal és Nagykanizsa 1888-ban Zalamegye legnagyobb részére kiterjedő szórványterülettel. Keszthely Nagykanizsa előbbi főkegyházából 1925-ben lett önálló egyházzá.

1898 április 18-tól május 15-ig látogatta végig egyházmegyénket megboldogult nagyérdemű püspökünk, dr. Antal Gábor. Látogatása jótékony hatással volt az egész egyházmegyére s hatásosan előre segítette azoknak az itt-ott felbukkanó zavaroknak lecsendesítését, melyek egy-két gyülekezet belső békességét ideiglenesen feldúlták s előzetesen néhány kitérésre vezettek. Az egész látogatás lefolyásáról, az elmondott püspöki beszédek közlésével s az egyházak történetének gondos és végtelen fáradságos összeállításával, — melynél igen nagy hasznát vette a néhai Csire István volt nagyhajomi lelkész nagyszorgalmu adatgyűjtéseinek — emlékkönyvet adott ki megboldogult Nagy Lajos, az egyházmegye akkori főjegyzője, későbbi felejtethetlen érdemű esperesünk.

A világháború s a nyomán jött forradalmak pusztító hatásukat egyházmegyénkben is éreztették úgy külsőleg, mint belső-

leg. Az erkölcsök eldurvultak, a hitélet aláhanyatlott, egyenetlenségek, civakodások voltak napirenden, melyek főként a lelkészek és tanítók díjlevélbeli járandóságai körül jelentkeztek s hihetetlen munkát és vesződséget okoztak az egyházmegye vezetőinek. Az egyházmegye előbb a gyülekezetekre nézve nagyon méltányos rendelkezéssel iparkodott a nagyobb bajokat megelőzni, utóbb azonban a törvényes álláspontra helyezkedve s amellet következetesen kitarva a közállapotok konszolidálódásának hatása alatt is végül sikerült ez anyagi természetű ügyeket a helyes és normális vágányba terelnie s a békét megteremtenie.

A háboru anyagilag is nagy károsodást jelentett gyülekezeteinkre nézve. Tőkepénzzel rendelkező egyházaink, akár hadikölcsönbe fektették, akár takarékbetét gyanánt kezelték ez összegeket, egyformán elvesztették őket. A harangokat, orgonasípokat jelentéktelen összegekért elrekvirálták, egy-két helyen a vörésrész toronysisakot olcsó bádogtetővel cserélték ki. 1922 tavaszától lelkes áldogatkészséggel indul meg az új harangok pótlása, legtöbb helyen a fejlettebb igényekhez képest a régieknél nagyobb és szebb új harangokkal. Ma már talán egy gyülekezetet kivéve, mindenütt pótolattak a hiányok.

A háboru végétől 1921 őszeig az egyházmegye déli része szerb megszállás alá került. Ügyeiket mint espereshelyettes Varga Dezső darányi lelkész intézte nagy körültekintéssel. Az ideiglenes megszállásnál sokkal kellemetlenebb helyzetbe jutottak azok az egyházaink, melyek mint missziói egyházak a régi Horvát-Szlavon-országok területén a trianoni békediktátum következtében végleg leszakadtak az egyházmegye s ezzel együtt az ország testéről is. Ezek: Brekinjska, Daruvár, Fiume, Nagypisanica, Terezovác-Suhopolje, Uljanik és Zágráb. További sorsukról mindössze annyit tudunk, hogy a brekinjskai, daruvári, fiumei, nagypisanicai és zágrábi lelkészek elmenekültek s a fiumei egyház örökébe az olasz valdens egyház lépett.

Az egyházmegye történetével kapcsolatban, ha futólag is, meg kell emlékeznünk a tulajdonát képező csurgói realgimnáziumról. Az intézetet 1792-ben Festetich György gróf a nemesemlékü magyar Maecenas alapította. Főgimnáziummá 1882-ben fejlesztetett. Sok kiváló tanára s a falai között nemes tradíciókon nevelődött ifjuság révén kiválóan fontos kulturmissziót teljesítő intézet.

A püspöklátogatás évében egy másik nagyra hivatott intéz-

mény birtokába jutott egyházmegyénk. Özv. Czira Józsefné, Kring Terézia Vilma ág. h. ev. hittestvérünk áldozatkészségéből, ki nagyobb méretű kaposvári házat bizonyos évjáradék kikötése mellett az egyházmegyének átadta nőnevelő-intézet céljára. Az épületből »Gróf Bethlen Margit nőnevelő intézet« címen középiskolai leányinternátus létesül s 1928 szeptemberben nyílik meg.

Nem zárhatjuk le az egyházmegye történetét anélkül, hogy végül ki ne térjünk a legégetőbb problémára, az »egyké«-re. Már az 1898-iki püspöklátogatáskor végig vonul ez a sötét árnyoldal egyházmegyénken, azóta pedig a helyzet sokkal rosszabbra fordult. Beszéljenek a számok! Az egyházmegye akkori lélekszáma 44.320, most 37.723, e szerint a népesség 6597 lélekkel, tehát 10 közép nagyságu gyülekezet népességével, vagyis 15%-kal fogyott. A születések száma akkor 1188, vagyis 2.7%, most 635, tehát csak 1.7%. Abban az időben mindennapi tankötelessünk 4470, tehát 10.1% volt, most mindössze 2419, vagyis 6.4%. Akkor egy tanítóra 50, ma pedig átlag csak 27 iskolás gyermek jut. Az időben a születések száma bár kevéssel — 62 lélekkel — meghaladta a halálozások számát, 1927-ben pedig 176 lélekkel, egy kis gyülekezet, — fogyott a népesség, dacára annak, hogy a születések számában a megelőző évekhez képest némi javulás mutatkozik. E szomorú állapot következményei az iskoláknál máris aggasztóan jelentkeznek, de maguk a gyülekezetek is érzik az állandóan fogyó lélekszám mellett fenntartási terheik súlyosbodását. Ha figyelmen kívül hagyjuk is ez aggasztó kérdés nagyon sok megszívlelendő egyéb vonatkozását, miként méltóságos és főtiszteletű püspök úr látogatásai során erre rámutatott, egyházaink s egész egyházmegyénk jövője szempontjából megfelelő állami intézkedések mellett a legodább munkálkodásra van szükség a tekintetben, hogy a falu egész életét irányító közvélemény más irányba terelődjék s különösen a lelki építésre, a belmisszióra és a hívek egyéni gondozására legjobban hivatott cura pastoralisra vár végtelen fontossága nagy feladat, hogy az erkölcsi, hit- és közélet megújulásával kapcsolatban s annak következménye gvaúánt népességben, lelkiekben, testiekben élet-erős gyülekezeteink növekedjenek s a világnézetek nagy harcában Isten dicsősége nagy szolgálatának felelősségét eredményesen betölthessük!

2. A belsősomogyi egyházmegye tisztikara.

Esperes: Halka Sándor, Erdősokonya.

Gondnok: Dercsikai Huszár Aladár, földbirtokos, felsőházi tag, ny. kuriai bíró, Kutas.

Főjegyzők. Lelkészi: Szabó Bálint, Hetes, világi: dr. Héjas Imre reálgimnáziumi tanár, Csurgó.

Aljegyzők. Lelkészi: Németh Károly, Somogyszob, világi: Écsy Ödön István reálgimn. tanár, Csurgó.

Tanácsbírák. Lelkésziek: Bélaváry Ferenc Böhönye, Csértán Márton Kaposvár, Izsák Aladár Somogyjád, Mozsonyi Sándor Kadarkut, Peti Lőrinc Bürös, Varga Dezső Darány, világiak: Batta Béla Szigetvár, Kesztyűs Lajos Keszthely, dr. Matolcsy Sándor Kaposvár, Sárközy György Kisasszond, Sárközy Imre Nagybjom, dr. Szigethy Gyula Sándor Kaposvár.

Egyházmegyei bíróság időszaki tanácsai: I. tanács. Elnökség: Halka Sándor esperes, Huszár Aladár gondnok; rendes tagok: Varga Dezső, Izsák Aladár, dr. Matolcsy Sándor; póttagok: Csértán Márton, Batta Béla, dr. Szigethy-Gyula Sándor. II. tanács. Elnökség: Halka Sándor esperes, Huszár Aladár gondnok; rendes tagok: Peti Lőrinc, Sárközy György, Kesztyűs Lajos; póttagok: Mozsonyi Sándor, Bélaváry Ferenc, Sárközy Imre.

Egyházmegyei ügyész: dr. Boross István ügyvéd, Kaposvár.

Egyházmegyei és reálgimnáziumi pénztáros és lelkésznyugdíjintézeti pénzkezelő: Jamrich Béla reálgimn. tanár, Csurgó.

Ellenőr: dr. Bene Kálmán reálgimn. igazgató, Csurgó.

Levéltárnok: dr. Bene Kálmán.

Egyházkerületi képviselők. Lelkésziek: Izsák Aladár Somogyjád, Szabó Bálint Hetes, Csértán Márton Kaposvár, Györék József Alsósegeds; világiak: Batta Béla Szigetvár, Sárközy György Kisasszond, Gál István Rinyaszentkirály, Sárközy Imre Nagybjom. Pótképviselők. Lelkésziek: Kovács József Kaposzentbenedek, Máté Lajos Somogyvisonta, Németh Károly Somogyszob, Kovács Bertalan Kálmánca; világiak: dr. Héjas Imre Csurgó, dr. Boross István Kaposvár, Béky Tamás Keszthely, dr. Magay Ferenc Kaposvár.

Egyházmegyei közgyűlés tanügyi képviselői. Tanárképviselő: dr. Bene Kálmán Csurgó. Tanítóképviselők: Gál István

Rinyaszentkirály, Lőczy Lajos Bűrüs, vitéz Szalóky Lajos Csököly, Váczy Antal. Somogyvisonta.

Számvevők. Lelkészi: Somogyi György Szomajom; világi: Kontskó Andor Kaposvár.

Számvevőszéki tagok: Kovács Károly Görgeteg, H. Nagy Sándor Kisasszond, Somogyi György Szomajom, Szikszay László Beleg, Tóth Sándor Zselickisfalud, Varga Dezső Csurgó — lelkeszek. Gál István Rinyaszentkirály, Kun Ede Szomajom — tanítók.

Lelkészerőkezelési elnök: Izsák Aladár Somogyjád; jegyző: Györék József Alsósegesd.

Lelkészköri elnökök. Csurgói körben: Györék József Alsósegesd; kaposvári körben: Kovács József Kaposszentbenedek; szigetvári körben: Szabó Béla Somogyhatvan.

Egyházmegyei tanügyi bizottság. Elnök: Szabó Bálint Hetes; jegyző: Ulakesay Antal Alsók. Körlelkészek és körtanítók: I. kör: Fekete János Galambok, Ulakesay Antal Alsók; II. kör: Szikszay László Beleg, Kulcsár Gyula Somogyszob; III. kör: B. Major János Orci, Pataky Géza Magyaratád; IV. kör: H. Nagy Sándor Kisasszond, Kun Ede Szomajom; V. kör: Tóth Sándor Vásárosbéc, Teremi Gábor Visnye; VI. kör: Papp József Lábod, Gál István Rinyaszentkirály; VII. kör: Feketes István Nagykorpad, vitéz Szalóky Lajos Csököly; VIII. kör: Schmidt Béla Istvándi, Bosznay Ferenc Darány; IX. kör: Madarász Endre Pata, Tönkö László Tótszentgyörgy.

Belsősomogyi református egyesület. Lelkészi elnök: Izsák Aladár Somogyjád; világi elnök: dr. Szigethy Gyula Sándor Kaposvár. Lelkészi alelnök: Kovács József Kaposszentbenedek; világi alelnök: dr. Matócsy Sándor Kaposvár. Lelkészi titkár: Györék József Alsósegesd; világi titkár: dr. Magay Ferenc Kaposvár. Lelkészi jegyző: B. Major János Orci; világi jegyző: dr. Vecsey Lajos Kaposvár. Pénztáros: H. Nagy Sándor Kisasszond. Ellenőr: Csicskár József Kaposvár.

Szegélyosztó bizottság. Elnök: Somogyi György Szomajom; előadó: B. Major János Orci. Rendes tagok: Keresztes Gyula Kaposmérő, dr. Magay Ferenc Kaposvár. Póttagok: Tóth Sándor Zselickisfalud, Gál István Rinyaszentkirály.

Belmissziói bizottság. Elnök: esperes, egyházmegyei gondnok; alelnök: Szabó Bálint Hetes. Előadó: Kovács József Kaposszentbenedek. Tagok: Peti Lőrinc Bűrüs, Izsák Aladár So-

mogyád, Kádár Lajos Nagykanizsa, Németh Károly Somogyiszob, Cserián Márton Kaposvár, Fekecs István Nagyörpád, H. Nagy Sándor Kisasszond, Réthy László Magyaregres, Schmidt Béla Istvándi, Bosznay Sándor Csököly, Györék József Alsósegesd, lelkészek; Kulcsár Gyula Somogyiszob, Kun Ede Szomajom, tanítók, dr. Matolcsy Sándor, Kesztyűs Lajos Keszthely, Kontskó Andor Kaposvár.

Lelkésznagydíjintézeti bizottság. Elnök: esperes. Előadó: Jamrich Béla. Tagok: Cserián Márton, Mozsonyi Sándor, Kontskó Andor, dr. Szigethy Gyula Sándor.

Községi bizottság. Elnök: esperes. Előadó: Jamrich Béla. Tagok: Németh Zsigmond, dr. Bene Kálmán.

Egyházmegyei tanítóegyesület. Elnök: Gál István. Al-elnök: vitéz Szalóky Lajos. Jegyző: Csire N. István. Aljegyző: Horváth József. Pénztáros: Váczi Antal. Választmányi tagok: Kulcsár Ferenc, Pethes Ernő, Szigethy Zsigmond, Kun Ede.

3. Egyházmegyei Csokonai Vitéz Mihály reálgymnázium Csurgón.

Alapította Festetics György gróf 1792-ben. Főgymnáziummá fejlesztetett 1882-ben.

Igazgató-tanács tagjai: Halka Sándor esperes, Huszár Aladár egyházmegyei gondnok. Elnök: dr. Matolcsy Sándor vezérigazgató, egyházmegyei tanácsbíró. Társelnök: Varga Dezső egyházmegyei tanácsbíró, darányi lelkész, Izsák Aladár egyházmegyei tanácsbíró, somogyjádi, Szabó Bálint egyházmegyei főjegyző, hetesi lelkészek. Batta Béla egyházmegyei vil. tanácsbíró Szigetvár, dr. Magay Ferenc kir. törvényszéki bíró Kaposvár, dr. Boross István egyházmegyei ügyész Kaposvár, Somogyi György egyházi, Kontskó Andor világi számvevők, Fehér Sándor, Jamrich Béla tanárok, dr. Bene Kálmán igazgató, mint jegyző.

Tanári kar. Igazgató-tanár: dr. Bene Kálmán. Rendes tanárok: Galgóczy János vallásanár, Angyal Guidó István, Bodó Jenő, Écsy Ödön István, Fazekas Sándor, Fehér Sándor, dr. Héjjas Imre, Jamrich Béla, Kerekes Sándor, Marsal Lajos, Rakányi Lajos, Rácz Dezső, Ütő Mihály. Intézeti orvos: dr. Kajtán Pál.

Hitoktatók: Balogh István ág. h. ev., Niemetz Sándor r. kath., Fried Sámuel izr. Tanulók száma 380.

4. Lelkészek és tanítók betűrendes név- jegyzéke:

N é v	E g y h á z	Lap- szám
Lelkészek.		
Ambrus György -	K.-Dombó-Dr. Gárdonyi	206
Baloghy Árpád	Szabás	132
Bélaváry Ferenc	Böhönye	75
Boila Pál	Inke	62
Bosznay Sándor	Csököly	317
Bujtár János	Somogyviszló	285
Csertán Márton	Kaposvár	412
Csontos Béla	Keszthely	29
Csuzy Sándor	Somogyaszaló	396
Döczy József	Kisbajom	130
Dömötör Lajos	Gyöngyösmellék	240
Écsy Pál	Pettend	253
Farkas István	Nemeskisfalud	78
Fejérváry Kálmán	Hobol	252
Fekecs István	Nagykorpad	125
Fekete János	Gálambok	30
Gaál Dénes	Somogyudvarhely	52
Gergely Győző	Magyarujfalu	238
Györék József	Alsőseged	77
Halka Sándor	Erdőcsokonya	162
Héjjas Zsigmond	Komlósd	172
Horváth Endre	Nemesdéd	64
Izsák Aladár	Somogyiád	92
Janó István	Ötvös-Kőnyi	108
Jezerniczky Dániel	Mezőcsokonya	381
Jóba József	Magyaratád	398
Kádár Lajos	Nagykanizsa	28
Keresztes Gyula	Kaposmérő	355
Kovács Bertalan	Kálmánca	185
Kovács József	Kaposszentbenedek	342
Kovács Károly	Görgeteg	165
Liber István	Kisdobsza	224

N é v	E g y h á z	Lap- szám
Madarász Endre	Pata	268
Major János B.	Orczi	400
Máté Lajos	Somogyvisonta	169
Mezey Pál	Kutas	128
Mészáros János	Tótszentgyörgy	273
Mózes Ernő	Bolhás	110
Mozsonyi Sándor	Kadarkut	300
Nagy Sándor H.	Kisasszond	336
Németh József	Hedrehely	303
Németh Károly	Somogyszob	106
Németh Zsigmond	Alsók	50
Pap József	Lábod	112
Peti Lőrinc	Bűrös	236
Réthy László	Magyaregres	385
Sári Imre	Hencse	307
Sárosi István	Gige	322
Schmidt Béla	Istvándi	190
Somogyi György	Szomajom	344
Szabó Bálint	Hetes	374
Szabó Béla	Somogyhatvan	284
Szabó Géza	Nagydobsza	223
Szabó János	Szena	358
Szabó József	Rinyakovácsi	324
Szigethy Sándor	Merenye	225
Szikszay László	Beleg	126
Takácsy Dániel	Zádor	208
Tóth Sándor	Vásárosbéc	288
Tóth Sándor	Zseliczkisfalud	359
Varga Dezső	Csurgó	44
Varga Dezső	Darány	203
Várady Zoltán	Nagybajom	88
Vikár Árpád	Magyarlad	290
Zákányi József	Homokszentgyörgy	189

N é v	E g y h á z	Lap- szám
T a n í t ó k.		
Arany Sándor	Szabás	132
Belevári István	Zseliczkisfalud	359
Berky Lajos	Edde	94
Bódis Géza	Hedrehely	303
Bóna Sándor	Rinyakovácsi	324
Bosznay Ferenc	Darány	203
Böcseics János	Pettend	253
Császár Jolán	Nagybajom	88
Csire Nagy István	Lábod	112
Csontos Mária	Istvándi	190
Czuni József	Kadarkut	300
Darab Lajos	Csurgó	44
Foglos János	Nagykorpád	135
Fördös Kálmán	Bolhás	110
Fördös Zoltán	Szörény	210
Gaal Károly	Rinyahosszufalu	115
Garami Lajos	Kastélyosdombó	206
Gál István	Rinyaszentkirály	167
Gárdonyi János	Rinyaujnép	174
Godó István	Kisasszond	336
Györffy Lajos	Galambok	30
Halkáné Antal Margit	Erdősokonya	162
Hampó László	Somogyhatvan	284
Hamvas József	Kistamási	255
Héjjas Ambrus	Vásárosbéc	288
Horváth Gábor	Molvány	272
Horváth József	Rinyaujlak	171
Hörömpöly Árpád	Komlósd	172
Huszár István	Bűrös	236
Jindra Teofil	Nemesdéd	64
Józanágh Zsigmond	Kaposszentbenedek	342
Kisgyura János	Alsóseged	77
Kiss József	Somogyaszaló	396
Kiss József	Somogyudvarhely	52
Kissné Izsák Jolán	"	00
Vitéz Kozma Sándor	Hobol	252
Kulcsár Endre	Basal	271
Kulcsár Ferenc	Böhlönye	75
Kulcsár Gyula	Somogyszob	106
Kun Ede	Szomajom	344
Lieber István	Homokszentgyörgy	189

N é v	E g y h á z	Lap- szám
Márkus Sándor	Hetes	374
Máté János	Szenta	53
Mózs Kálmán	Magyaregres	385
Pap Ferenc	Kálmánca	185
Pap László	Kutas	128
Pataky Géza	Magyaratád	398
Pataky Sarolta	Orczi	400
Patkó József	Kisdobsza	224
Pálffy László	Erdősokonya	162
Pethes Ernő	Gige	322
Peti Lőrincz	Zádor	208
Peti Sándor	Alsok	50
Précsényi István	Somogyjád	92
Placsek Teofil	Magyarujfalu	238
Rákóczi József	Kisbajom	130
Rudolf László	Pata	268
Sáfrán József	Hencse	308
Sára Gyula	Kiskorpád	340
Sipos Gizella	Darány	203
Soltra János	Jákó	321
Süvegh Zoltán	Ötvöskőnyi	108
Szabó Antal	Görgeteg	165
Szabó Gyula	Nemeskisfalud	78
Szabó Kálmán	Mezőcsokonya	381
Vitéz Szalóky Lajos	Csököly	317
Szendrei Gábor	Patca	363
Szigethy Zsigmond	Csurgónagymarton	47
Szikszay Erzsébet	Somogyszob	106
Sylvester Gábor	Nagybajom	88
Vitéz Tatár Bálint	Nagydobsza	223
Teremi Gábor	Visnye	306
Topscher Vilmos	Istvándi	190
Tóth György	Beleg	126
Tóth Sándor	Szena	358
Tönkö László	Tótszentgyörgy	273
Ulakcsay Antal	Alsok	30
Varga János	Nemeske	254
Varga József	Inke	62
Varga Pál	Kaposmérő	355
Váczi Antal	Somogyvisonta	169
Vida Jolán	Csököly	317
Vida József	Szilvásszentmárton	362

Jegyzet: A tanítók névjegyzékéből hiányzik Lőczy Lajos (az emlékkönyv összeállítása idején csurgói tanító) neve, mint hogy előbbi bürüsváradi állását a csurgói állással 1926 szeptemberben cserélte fel. Ugyanis a gyülekezetek története az egyházlátogatáskor meglevő adatokat tüntetvén fel, az 1926 április 12-iki csurgói látogatás idején ő még bürüsi tanító volt, az 1927 május 21-iki bürüsi látogatáskor pedig már Csurgón működött s így neve az egyházak mostani tisztviselőinek sorából mindegyik gyülekezetnél hiányozván, fenti kimutatásból kimaradt.

Anyagyház	összesen	64
Lcányegyház	„	18
Missziói egyház	„	3
Rendes lelkész	„	63
Segédlelkész	„	12
Rendes tanító	„	75
„ tanítónő	„	8
Ideiglenes tanító	„	3

5. Statisztikai adatok.

A megelőző 1898-iki és mostani püspöklátogatáskor szereplő adatok összehasonlítása.

Szám	Egyházak neve	Lélekszám		Született		M meghalt		Mindennapi tanköteles	
		1898	1927	1898	1927	1898	1927	1898	1927
1	Alsók-Csurgósarkad anyaegyház —	1063	1032	24	14	20	17	98	61
2	Szenta leányegyház — — — —	333	236	6	2	12	6	42	17
3	Alsóscgesd a. e. — — — —	650	589	16	11	22	14	59	26
4	Beleg a e. — — — — —	404	280	15	5	6	4	44	32
5	Bolhás a. e. — — — — —	548	461	24	11	16	9	80	26
6	Böhönye a. e. — — — — —	515	390	17	8	20	10	60	24
7	Bürüs-Várad a. e. — — — — —	460	448	17	5	10	6	47	18
8	Csökölly a. e. — — — — —	1337	998	33	12	24	25	108	51
9	Jákó I. e. — — — — —	266	214	9	5	8	5	38	20
10	Csurgó a. e. — — — — —	746	780	32	20	31	15	90	50
11	Csurgónagymarton I. e. — — —	425	387	12	8	8	6	50	29
12	Darány a. e. — — — — —	1400	1100	29	14	29	20	112	61
13	Erdőcsokonya a. e. — — — —	1030	961	19	12	24	24	117	52
14	Galambok a. e. — — — — —	468	382	17	8	9	6	52	25
15	Gige a. e. — — — — —	824	415	23	12	22	12	86	20
16	Görgeteg a. e. — — — — —	580	440	11	12	10	23	34	17
17	Rinyaszentkirály I. e. — — —	411	303	12	8	8	12	40	29
18	Gyöngyösmellék a. e. — — —	284	201	7	6	8	7	39	12
19	Hedrehely a. e. — — — — —	920	606	20	7	22	16	69	36
20	Visnye a. e. — — — — —	294	325	7	5	7	6	24	26
21	Hencse a. e. — — — — —	318	210	9	10	8	8	22	21
22	Hetes a. e. — — — — —	558	358	13	6	10	7	40	16
23	Hobol a. e. — — — — —	628	440	18	5	25	5	71	28
24	Homokszentgyörgy a. e. — — —	854	520	25	8	15	10	59	36
25	Inke a. e. — — — — —	796	735	31	12	31	14	117	44
26	Istvándi a. e. — — — — —	1023	725	23	9	23	15	84	43
27	Kadarkut a. e. — — — — —	918	668	28	14	25	20	72	45
Átvitel:		18053	14264	497	244	453	322	1754	865

Szá m	Egyházak neve	Lélekszám		Született		Megg halt		Mindennapi tanköteles	
		1898	1929	1898	1927	1898	1927	1898	1927
	Áthozat :	18053	142 04	497	244	453	322	1754	865
28	Kaposmérő-Kaposujlak a. e. — —	751	1024	33	12	19	11	55	49
29	Kaposszentbenedek-Bárd a. e. —	447	410	12	8	17	8	52	25
30	Kaposvár a. e. — — — —	765	2097	29	47	16	53	126	248
31	Kastélyosdombó-Dravagárdony a. e.	880	527	29	7	16	12	82	33
32	Kálmánca a. e. — — — —	619	504	15	8	23	11	68	30
33	Keszthely missziói egyház — —	—	240	—	4	—	4	—	14
34	Kisasszond a. e. — — — —	257	225	9	5	5	4	32	19
35	Kiskorpád l. e. — — — —	139	152	7	1	5	2	17	8
36	Kisbajom a. e. — — — —	824	587	9	7	13	15	55	33
37	Kisdobsza a. e. — — — —	310	250	3	5	4	4	28	11
38	Komlósd a. e. — — — —	371	253	9	7	12	8	52	7
39	Rinyaujnép l. e. — — — —	237	232	7	4	—	6	30	18
40	Kutas a. e. — — — —	402	358	12	4	12	6	46	17
41	Lábod a. e. — — — —	1028	510	25	19	20	26	82	36
42	Rinyahosszúfalu l. e. — — — —	312	212	5	3	6	6	28	7
43	Magyaratád a. e. — — — —	516	432	26	10	24	5	60	36
44	Magyaregres a. e. — — — —	637	450	24	5	16	8	59	20
45	Magyarlad-Patosfa a. e. — — —	417	343	16	6	11	9	47	18
46	Magyarujfalu a. e. — — — —	292	214	9	5	12	6	48	13
47	Merenye a. e. — — — —	398	276	6	2	6	2	41	22
48	Mezőcsokonya a. e. — — —	723	690	24	13	21	14	92	41
49	Nagybajom a. e. — — — —	1600	1325	43	17	44	22	157	85
50	Nagydobsza a. e. — — — —	535	422	12	6	15	10	45	27
51	Nagykanizsa a. e. — — — —	420	512	8	10	9	9	15	28
52	Nagykorpád a. e. — — — —	786	677	27	11	16	12	93	47
53	Nemesdéd a. e. — — — —	774	410	15	6	15	11	42	14
54	Nemeskislalud a. e. — — —	201	154	2	2	1	3	10	3
55	Orci a. e. — — — —	274	191	8	2	10	4	33	8
Átvitel :		32968	27941	921	480	821	613	3249	1782

Szá m	Egyházak neve	Lélekszám		Született		Meghalt		Mindennapi fanköteles	
		1898	1927	1898	1927	1898	1927	1898	1927
	Áthozat :	32968	27941	921	480	821	613	3249	1782
56	Ötvös-Kónyi a. e. — — — —	560	507	18	4	14	16	68	33
57	Pata-Poklos-Somogyapáti a. e. —	623	526	17	8	20	14	61	39
58	Basal l. e. — — — — —	173	147	2	2	4	3	14	12
59	Molvány l. e. — — — — —	204	228	3	3	5	4	24	13
60	Pettend a. e. — — — — —	244	218	6	3	5	3	20	14
61	Nemeske l. e. — — — — —	—	147	—	3	—	4	—	12
62	Kistamási l. e. — — — — —	415	165	13	1	13	4	60	8
63	Rinyakovácsi a. e. — — — — —	251	170	5	2	6	6	27	3
64	Somogyaszaló a. e. — — — — —	700	476	13	6	12	11	36	20
65	Somogyhatvan a. e. — — — —	320	308	6	5	15	6	45	19
66	Somogyjád a. e. — — — — —	605	480	11	6	11	8	50	29
67	Edde l. e. — — — — —	204	130	4	3	7	3	18	10
68	Somogyszob a. e. — — — — —	785	861	20	14	11	20	106	69
69	Somogyudvarhely a. e. — — — —	821	950	28	16	28	13	113	64
70	Somogyvísona a. e. — — — —	817	595	14	5	19	12	73	35
71	Rinyaujlak l. e. — — — — —	295	236	1	4	3	7	38	19
72	Somogyviszló a. e. — — — — —	348	312	9	10	4	6	45	19
73	Csertő l. e. — — — — —	304	203	4	3	6	3	37	8
74	Szabás a. e. — — — — —	336	250	3	5	9	7	39	21
75	Szena a. e. — — — — —	745	693	24	10	28	10	58	41
76	Szomajom a. e. — — — — —	444	382	16	6	6	7	60	40
77	Tótszentgyörgy a. e. — — — —	332	272	4	5	5	4	28	22
78	Vásárosbéc-Magyarlukafa a. e. —	390	386	8	10	6	10	48	24
79	Zádor a. e. — — — — —	451	350	20	5	19	9	62	24
80	Szörény l. e. — — — — —	218	175	5	3	8	5	17	7
81	Zselickisfalud a. e. — — — —	308	245	3	5	14	5	32	9
82	Patca l. e. — — — — —	166	161	2	4	3	4	20	14
83	Szilvásszentmárton l. e. — — — —	293	209	8	4	5	5	22	9
Összesen :		44320	37723	1188	635	1107	822	4470	2419

VÉGSŐ.

Midőn ez emlékkönyvet a nyilvánosság elé bocsátom, néhány kísérő szót kell hozzá csatolnom.

Amikor egyházmegyénknek a kiadás ügyében kiküldött bizottsága folyó évi március hó 24-iki ülésében a szerkesztésre a megbízatást s az egész mű összeállítására — főtiszteletű és méltóságos püspök úr nagybecsű utbaigazítása nyomán — direktivákat megadta, magáévá tette a szerkesztőnek azt a javaslatát is, hogy a régebbi emlékkönyv történeti része Thury Etele egyházkerületi történetének és Somogyvármegye monografiájának vonatkozó anyagával, valamint az előbbi emlékkönyv megjelenése óta felmerült újabb adatokkal egészítsék ki. Ez a megoldás, miáltal az ügy érdekét véltük szolgálni, sok munkát és utánjárást jelentett épen abban az időben, mikor a szerkesztő az egyház- és iskolalátogatásokkal közel másfél hónapig távol volt hazulról s rendes gyülekezeti munkáján túl az egyházmegye tanügyi adminisztrációjával otthonléte alatt is nagyon le volt kötve. E körülménynek tudható be, hogy az egész mű csak most, a megbízatás vételétől több mint négy és fél hónap múlva, kerülhet sajtó alá.

Az egyházlátogatással kapcsolatban elmondott beszédeket Nagykanizsától Nagybjomig B. Major János orci lelkész, Somogyszobtól Patáig Pongrácz József és Somogyhatvantól a látogatás végéig Győry Elemér pápai theol. akad. tanárok jegyezték gyorsírással s

ugyancsak ők közölték a Dunántúli Protestáns Lapban a látogatás lefolyásáról azokat a tudósításokat is, melyek az emlékkönyvbe is felvételtek. Értékes és fáradságos munkájukért illesse köszönet és elismerés őket!

A történeti részt a Nagy Lajos-féle emlékkönyv felhasználásával, továbbá a fentebb említett másik két forrásmű adatainak egybevetésével és az egyházaktól bekért jelentések kiegészítésével — bizottsági megállapodás szerint — a szerkesztő állította össze.

Főtiszteletű és méltóságos püspök úr látogatása a hétköznapi szürke gondjaiból és sorvasztó bajai közül az ünnepi áhitat áldásos, lelki erőiben s reménységekben gazdag magasabb világába emelte gyülekezeteinket. Adja a kegyelem Ura, hogy a lelkeknek ez ünnepi emelkedettsége igéretté, a hétköznapi állandó valóságává legyen! Ha e könyv csak valamivel is hozzájárulhat ahhoz, hogy a főpásztor ünnepélyes látogatásának felemelő ténye s az Isten dicsőségéért lángoló hitű ősök bizonyágtételben gazdag tettei közelebb viszik gyülekezeteinket a pásztorok Pásztorához s az Ő keresztyéntől új élet reménységével indulhatnak a jövő, a magyar feltámadás dicsőséges husvétja felé, akkor ez a munka elérte célját.

Hetes, 1928 augusztus hó 15-én.

Szabó Bálint.

**Betűsoros mutató
az egyházak történetéhez.**

Szám	Egyház neve	Lap	Szám	Egyház neve	Lap
1.	Alsók-Csurgósarkad	50	34.	Kisasszond	336
2.	Alsósegesd	77	35.	Kisbajom	130
3.	Basal	271	36.	Kisdobsza	224
4.	Beleg	126	37.	Kiskorpád	340
5.	Bolhás	110	38.	Kistamási	255
6.	Böhönye	75	39.	Komlósd	172
7.	Bűrös-Várad	236	40.	Kutas	128
8.	Csertő	288	41.	Lábod	112
9.	Csököly	317	42.	Magyaratád	398
10.	Csurgó	44	43.	Magyaregres-Várda	385
11.	Csurgónagymarton	47	44.	Magyarlad-Patosfa	290
12.	Darány	203	45.	Magyarujfalu	278
13.	Edde	94	46.	Merenye	225
14.	Erdősokonya	162	47.	Mezőcsokonya	381
15.	Galambok	30	48.	Molvány	272
16.	Gige	322	49.	Nagybajom	88
17.	Görgeteg	165	50.	Nagydobsza	223
18.	Gyöngyösmellék	240	51.	Nagykanizsa	28
19.	Hedrehely	303	52.	Nagykorpád	125
20.	Hencse	307	53.	Nemesdéd	64
21.	Hetes	374	54.	Nemeske	254
22.	Hobol	252	55.	Nemeskiszalud	78
23.	Homokszentgyörgy	189	56.	Orczi	400
24.	Inke	62	57.	Ötvöskőnyi	108
25.	Istvándi	190	58.	Pata-Poklosi-Somogyapáti	268
26.	Jákó	321	59.	Patca	363
27.	Kadarkut	300	60.	Pettend	253
28.	Kálmánca	185	61.	Rinyahosszúfalu	115
29.	Kaposmérő	355	62.	Rinyakovácsi	324
30.	Kaposszentbenedek	342	63.	Rinyaszentkirály	167
31.	Kaposvár	412	64.	Rinyaujlak	171
32.	Kastélyosdombó-Drávagárdony	206	65.	Rinyatújnép	174
33.	Keszthely	29	66.	Somogyaszaló	396

Szám	Egyház neve	Lap	Szám	Egyház neve	Lap
67.	Somogyhatvan	284	76.	Szigetvár	257
68.	Somogyjád	92	77.	Szilvásszentmárton	362
69.	Somogyszob	106	78.	Szomajom	344
70.	Somogyudvarhely	52	79.	Szőrény	210
71.	Somogyvisonta	169	80.	Tótszentgyörgy	273
72.	Somogyviszló	285	81.	Vásárosbéc	288
73.	Szabás	132	82.	Visnye	306
74.	Szenna	358	83.	Zádor	208
75.	Szenta	53	84.	Zselickisfalud	359

TARTALOM.

	Lap
<i>Előszó</i>	3
 Előkészületek :	
1. Esperesi körlevél	7
2. Főpásztori körlevél	11
3. { Püspöklátogatási Utrend a). { Püspöklátogatási Utrend b).	
 Egyházak meglátogatása :	
1. Nagykanizsa, Galambok, Keszthely	15
<i>Egyházak története :</i> Nagykanizsa	28
Keszthely	29
Galambok	30
2. Gsurgó, Alsók, Somogyudvarhely, Szentá, Csurgónagymarton	33
<i>Egyházak története :</i> Csurgó	44
Csurgónagymarton	47
Alsók-Csurgósarkad	50
Somogyudvarhely	52
Szentá	53
3. Inke, Nemesdéd	55
<i>Egyházak története :</i> Inke	62
Nemesdéd	64
4. Böhönye, Alsósegesd, Nemeskísfalud	67
<i>Egyházak története :</i> Böhönye	75
Alsósegesd	77
Nemeskísfalud	78
5. Nagyabajom	81
<i>Az egyház története :</i> Nagyabajom	88
6. Somogyjád, Edde	91
<i>Egyházak története :</i> Somogyjád	92
Edde	94
7. Somogyszob, Bolhás, Ötvös-Könyi, Lábod, Rinyahosszúfalu	96
<i>Egyházak története :</i> Somogyszob	106
Ötvös-Könyi	108
Bolhás	110
Lábod	112
Rinyahosszúfalu	115

	Lap
8. Nagykorpád, Beleg, Kutas, Kisbajom, Szabás	116
<i>Egyházak története</i> : Nagykorpád	125
Beleg	126
<i>Egyházak története</i> : Kutas	128
Kisbajom	130
Szabás	132
9. Nagyatád	135
10. Erdősokonya, Görgeteg, Rinyaszentkirály, Somogyvisonta, Rinyaujlak, Komlósd, Rinyaujnép	143
<i>Egyházak története</i> : Erdősokonya	162
Görgeteg	165
Rinyaszentkirály	167
Somogyvisonta	169
Rinyaujlak	171
Komlósd	172
Rinyaujnép	174
11. Kálmánca, Homokszentgyörgy, Istvándi	177
<i>Egyházak története</i> : Kálmánca	185
Homokszentgyörgy	189
Istvándi	190
12. Darány, Kastélyosdombó-Drávagárdony, Zádor, Szörény	193
<i>Egyházak története</i> : Darány	203
Kastélyosdombó-Drávagárdony	206
Zádor	208
Szörény	210
13. Nagydobsza, Kisdobsza, Merenye	211
<i>Egyházak története</i> : Nagydobsza	223
Kisdobsza	224
Merenye	225
14. Bűrös-Várad, Magyarujfalu, Gyöngyösmellék	227
<i>Egyházak története</i> : Bűrös-Várad	236
Magyarujfalu	238
Gyöngyösmellék	240
15. Hobol, Pettend, Nemeske, Kistamási	242
<i>Egyházak története</i> : Hobol	252
Pettend	253
Nemeske	254
Kistamási	255
16. Szigetvár	257
<i>Az egyház története</i> : Szigetvár	257

	Lap
17. Pata-Poklosi-Somogyapáti, Molvány, Basal, Tótszentgyörgy	259
<i>Egyházak története:</i> Pata-Poklosi-Somogyapáti	268
Basal	271
Molvány	272
Tótszentgyörgy	273
18. Somogyhatvan, Somogyviszló, Csertő, Vásárosbéc, Magyarlad-Patosfa	276
<i>Egyházak története:</i> Somogyhatvan	284
Somogyviszló	285
Csertő	288
Vásárosbéc-Magyarlukafa	288
Magyarlad-Patosfa	290
19. Kadarkut, Hedrehely, Visnye, Hencse	292
<i>Egyházak története:</i> Kadarkut	300
Hedrehely	303
Visnye	306
Hencse	307
20. Csököly, Jákó, Gige, Rinyakovácsi	310
<i>Egyházak története:</i> Csököly	317
Jákó	321
Gige	322
Rinyakovácsi	324
21. Kisasszond, Kiskorpád, Kaposszentbenedek, Szomajom	327
<i>Egyházak története:</i> Kisasszond	336
Kiskorpád	340
Kaposszentbenedek-Bárd	342
Szomajom	344
22. Kaposmérő-Kaposujlak, Szenna, Zselickisfalud, Szilvásszentmárton, Patca	347
<i>Egyházak története:</i> Kaposmérő-Kaposujlak	355
Szenna	358
Zselickisfalud	359
Szilvásszentmárton	362
Patca	363
23. Hetes, Magyaregres-Várda, Mezőcsokonya	365
<i>Egyházak története:</i> Hetes	374
Mezőcsokonya	381
Magyaregres-Várda	385
24. Somogyaszaló, Magyaratád, Orci	388
<i>Egyházak története:</i> Somogyaszaló	396
Magyaratád	398
Orci	400

	Lap
25. Kaposvár	402
<i>Az egyház története: Kaposvár</i>	412
Az egyházlátogatást bezáró egyházmegyei értekezlet	419
Főtisztelendő és méltóságos Püspök úr körlevele az egyház- látogatás után	430
Az egyházmegyei közgyűlési jegyzőkönyveknek az egyház- látogatásra vonatkozó pontjai:	
1. 1926. évi esperesi jelentés	432
2. Egyházmegyei gondnok úr 1927. évi közgyűlést megnyitó beszéde	434
3. 1927. évi esperesi jelentés	434
Főtisztelendő és méltóságos dr. Antal Géza püspök úrnak jelentése a belsősomogyi egyházmegye megvizsgálá- sáról az 1927. évi szeptember hó 25-én Székes- fehérváron tartott egyházkerületi közgyűlésre . . .	
	439
Függelék:	
1. Az egyházmegye története	443
2. Belsősomogyi egyházmegye tisztikara	454
3. Egyházmegyei Csokonai Vitéz Mihály reálgymnázium	456
4. Lelkészek és tanítók betűrendes névjegyzéke	457
5. Statisztikai adatok	462
<i>Végszó</i>	465
<i>Betűsoros mutató az egyházak történeléhez</i>	467
<i>Tartalom</i>	469

